PETER J. BOETTKE

Economie & Societate Liberă

Economia vie

Ieri, astăzi şi mâine

III 313.204

EDITURA UNIVERSITĂŢII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAŞI

UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
Ti 313.204

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Economie & Societate Liberă

Peter J. Boettke

Economia vie
Ieri, astăzi şi mâine

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Colecția ***Economie și Societate Liberă*** *este o marcă înregistrată lansată sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași în anul 2011. Obiectivul major al acestei colecții este de a contribui la publicarea în limba română a unor opere fundamentale scrise de cei mai importanți apărători ai libertății individuale, ai proprietății private, ai economiei și societății libere.*

Colecția **Economie și Societate Liberă** este coordonată de
prof.univ.dr. Vasile Işan și conf.univ.dr. Gabriel Mursa.

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Vasile Işan
Conf.univ.dr. Gabriel Mursa

Redactor: Elena Buscă, Camelia Grădinaru
Coperta: Manuela Oboroceanu
Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

ISBN: 978-973-703-895-1

Living Economics. Yesterday, Today, and Tomorrow, Peter J. Boettke
© The Independent Institute, 2012.
© Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 2013.

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2013
700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./ fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

Toate drepturile rezervate.
Este interzisă reproducerea totală sau parțială a acestei cărți, prin orice procedeu electronic sau mecanic, fără permisiunea scrisă a autorilor.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

72

Peter J. Boettke

673 991

Economia vie

Ieri, astăzi şi mâine

Traducere de Doris Mironescu
Cuvânt înainte de Dragoş Paul Aligică

Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi
2013

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PETER J. BOETTKE este Research Fellow la The Independent Institute; profesor universitar de economie şi filosofie la George Mason University; director al programului F.A. Hayek de Studii Avansate în Filosofie, Politică şi Economie la Mercatus Center şi editor al *Review of Austrian Economics*. A fost National Fellow la Hoover Institution, Visiting Professor la Academia Rusă de Ştiinţe din Moscova, la Max Planck Institute for Research into Economic Systems şi la London School of Economics. A primit Premiul Golden Dozen pentru Excelenţă în Predare la College of Arts and Sciences al New York University, Premiul Profesorul Anului pe 2009 din partea George Mason University Alumni Association şi Premiul Adam Smith pe 2010 din partea Association of Private Enterprise Education.

Printre cărţile lui Peter J. Boettke se numără *The Political Economy of Soviet Socialism: The Formative Years, 1918-1928*; *Why Perestroika Failed: The Economics and Politics of Socialism Transformation*; *Calculation and Coordination: Essays on Socialism and Transitional Political Economy*; *The Elgar Companion to Austrian Economics*; *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School* şi *The Handbook on Contemporary Austrian Economics*.

A absolvit economia la Grove City College şi a obţinut doctoratul în economie la George Mason University. A predat la Oakland University, Manhattan College şi New York University.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BOETTKE, PETER J.
Economie vie : iei, astăzi şi mâine / Peter J. Boettke ; cuvânt înainte de Dragoş Paul Aligică ; trad. de Doris Mironescu. - Iaşi :
Editura Universităţii „Al.I. Cuza", 2013
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-703-895-1

I. Aligică, Dragoş Paul (pref.)
II. Mironescu, Doris (trad.)

2 4 IUL. 2014

Profesorilor mei
și celor cărora am avut onoarea să le fiu profesor

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Cuvânt înainte 9

Prefață 15

1. Economia pentru ieri, astăzi și mâine 21

Partea I. Despre predarea economiei 33

2. Despre îndatoririle educației economice 35

3. Cum se poate preda economia de tip austriac la cursurile postuniversitare 50

4. Predarea economiei, aprecierea ordinii spontane și economia ca știință publică 59

Partea a II-a. Despre profesorii de economie 83

5. Relevanța ca virtute: *Hans Sennholz* 85

6. O contribuție uitată: *Murray Rothbard despre socialism în teorie și practică* 92

7. Domnul Boulding și Școala Austriacă 112

8. Reîntoarcerea „politicii" în economia politică: *Warren Samuels* 123

9. Maximizarea comportamentului și forțele de piață: *Gordon Tullock* 139

10. Individualism metodologic, ordine spontană și programul de cercetare al Workshop-ului de Teorie Politică și Analiză a Politicilor: *Vincent și Elinor Ostrom* 151

11. Este autoreglementarea singura formă de „reglementare rezonabilă"? *Elinor Ostrom* 170

12. Chestiunea metodologiei: *Don Lavoie* 182

13. O invitație la economia politică: *Peter Berger și comedia vieții politice, economice și sociale* 185

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

14. A avut Mises dreptate? 200
15. Geniul lui Mises şi strălucirea lui Kirzner 219
16. Hayek şi socialismul de piaţă: ştiinţă, ideologie şi politici publice 231
17. James M. Buchanan şi renaşterea economiei politice 245

Partea a III-a. Despre practica economică 265

18. Unde a greşit economia? Economia modernă ca fugă de realitate 267
19. Omul ca maşină 315
20. Limitele expertizei economice 329
21. Mari preoţi şi filosofi de rând 357

Partea a IV-a. Concluzii 377

22. Câteva paragrafe critice care ar trebui să influenţeze modul şi motivaţia pentru care predăm economie: *Smith, Mises şi Hayek* 379

Bibliografie 385
Mulţumiri 409

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvânt înainte

Cartea de faţă trebuie văzută în contextul mai larg al proiectului propus de Peter Boettke cercetătorilor din ştiinţele sociale. Boettke combină în gândirea sa în mod sistematic şi inovator trei mari şcoli de gândire: Teoria Alegerilor Publice – Public Choice – (în tradiţia lui James Buchanan şi Gordon Tullock); Teoria Economică Austriacă (în tradiţia lui F.A. Hayek şi I. Kirzner) şi Teoria Instituţională (pe linia deschisă de Vincent şi Elinor Ostrom). De obicei, când prezintă programul său de cercetare, Boettke desenează un triunghi. Fiecare latură reprezintă o şcoală de gândire. Suprafaţa rezultată este domeniul de interes. Diferite teme, perspective, teorii, abordări pot fi plasate pe această hartă conceptuală în funcţie de combinaţia celor trei ingrediente majore.

Citind această lucrare este bine, deci, ca al său cititor să păstreze în minte faptul că în spatele a diferite argumente, interpretări, analize stă o încercare ambiţioasă de sinteză. Că fiecare capitol este parte dintr-un efort mai vast, în plină derulare, de a crea o perspectivă nouă care să dea o formă nouă, de secol 21, ilustrei tradiţii de gândire economică discutate şi teoretizate în acest volum. Este o tradiţie ce are figura sa centrală în Adam Smith şi de la care se revendică direct sau indirect toate cele trei şcoli de gândire mai sus menţionate. Dincolo însă de genealogii intelectuale sau sofisticate interpretări teoretice, întrebarea este: Ce înseamnă mai concret în planul dezbaterii contemporane de doctrina economică această perspectivă articulată de Boettke? Să încercăm să descriem mai precis esenţa viziunii sale, esenţa ce transpare în toate capitolele lucrării de faţă.

Patru sunt teoriile care ne ghidează înţelegerea surselor conceptuale ale dezbaterii doctrinare curente în domeniul economiei politice.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Teoria A: Pieţele sunt întotdeauna ineficiente. Statul este eficient. Statul trebuie să înlocuiască pieţele.

Teoria B: Pieţele sunt o formulă instituţională ineficientă, dar relativ superioară alternativelor. Funcţionarea pieţelor este însă, de multe ori, suboptimală. De aceea, rolul de mecanism corector revine statului, care îşi execută funcţiile cu eficienţă.

Teoria C: Pieţele sunt eficiente. Agenţii economici, acţionând raţional în căutarea profitului, duc la alocarea optimă a resurselor. Pe o piaţă liberă se ajunge la un echilibru care face să nu existe alocare ineficientă de resurse.

Formulând cele trei perspective, ar părea că am epuizat evantaiul de teorii posibile. Toate poziţiile pe care le identificăm în dezbaterile curente par să poată fi reduse la una dintre cele trei. Avem totul: stânga, centrul şi dreapta. La o privire mai atentă, observăm însă că nu este aşa.

Reflectarea spectrului politic nu este acelaşi lucru cu acoperirea spectrului teoretic. Este exact ceea ce gânditori precum James Buchanan şi Gordon Tullock, fondatorii şcolii de gândire Public Choice, de la George Mason University, unde Boettke şi-a luat doctoratul, au înţeles cu decenii în urmă. Rezultatul a fost o revoluţie în economia politică, o revoluţie care, deşi validată oficial încă din anii '80 printr-un Premiu Nobel, încă nu a fost absorbită pe deplin în spaţiul public.

Statul, spun Tullock şi Buchanan, nu numai că nu este un mecanism eficient de executare a operaţiilor economice de obicei făcute de firme, dar nu este eficient nici măcar pentru operaţii de intervenţie administrativă şi regulatorie pe pieţe. Ideea că avem această instituţie, statul, funcţionând la cheie şi populată cu nişte oameni de o competenţă minunată – politicieni şi birocraţi, care nu se gândesc decât la binele public şi se comportă ca atare, fără a fi tentaţi deloc să folosească pârghiile şi influenţa în interes propriu – este un mit.

Eşecul statului este chiar mai sistematic şi pervers decât cel al pieţei. Aveam, până acum, o teorie a eşecului pieţei care ar justifica prin implicaţie intervenţia statului. Acum, avem o teorie a eşecului statului. Intervenţia statului nu mai poate fi invocată din oficiu. Se cere argumentată punctual, şi nu impusă prin definiţie. Eficienţa ei trebuie dovedită, nu postulată.

Pare o idee de bun-simţ. Dar cititorul este rugat să se uite la primele trei teorii şi să vadă dacă poate identifica vreo urmă a acestei observaţii simple în ele.

Orice adult, fără nicio pregătire în teorie economică, poate depune mărturie din propria experienţă despre eficienţa, coerenţa şi măiestria

profesională a aparatului de stat, cu politicienii şi birocraţii săi. Iar când este vorba de capacitatea acestui grup social de a pune în practică strategii de calibrare macroeconomică şi microeconomică (strategii notorii prin faptul că, pentru a fi specificate in abstracto, cer calcule şi ecuaţii mai sofisticate decât cele necesare plasării pe orbită a navetei spaţiale), omul nostru nu poate decât ridica din umeri şi zâmbi cu indulgenţă. Căci el nu uită că vorbim aici despre nişte personaje care nu sunt în stare să ţină în echilibru nici măcar aritmetica simplă a unui buget naţional. Pe scurt, şcoala Public Choice a revoluţionat economia politică cu o idee aparent simplă şi de bun-simţ, dar care, din cauza ochelarilor de cal – teoretici sau ideologici – ai celorlalţi economişti, a fost mereu trecută cu vederea.

Dacă vom combina aceste observaţii venite din Public Choice cu ideile Şcolii Austriece despre rolul incertitudinii, dezechilibrului, suboptimalului în economie şi dacă adăugăm la asta teoriile designului instituţional avansate de Vincent şi Elinor Ostrom, asa cum face Boettke, ajungem la o formulă foarte solidă pentru cea de a patra teorie. Să o formulăm, aşa cum reiese din scrierile lui Peter Boettke.

Într-o lume a ineficienţei şi suboptimalului, în care toate instituţiile sunt imperfecte (şi care este lumea în care trăim, nu cea a modelelor economice abstracte), este naiv să credem că statul poate reprezenta factorul de eficienţă în sistem. Piaţa este şi ea un mecanism ineficient. Dar, comparată cu celelalte mecanisme ineficiente, suboptimalitatea sa devine preferabilă alternativelor. În ţara orbilor, chiorul este împărat. Piaţa tinde, prin natura şi structura ei, spre eficienţă. De multe ori nu o atinge. Dar gravitează în mod natural în acea direcţie. Statul, nu. Dinamica sa împinge în sens invers. Prin natura sa, gravitează spre ineficienţă.

Acum avem un tablou minimal al domeniului conceptual al economiei politice aplicate contemporane. Putem evalua, pe baza lui, dezbaterile curente.

Teoria A, care solicită înlocuirea pieţei de către stat, este, evident, utopică şi azi este ceva contrar simţului comun, experienţei istorice, datelor empirice şi progresului ce a avut loc, în ultimul secol, în ştiinţele sociale. Dar acestea sunt exact calităţile pentru care este îmbrăţişată cu fervoare de categoria celor care sunt antiglobalizare, anticorporaţii, anticapitalism, antineoliberalism etc.

Teoria B, care propovăduieşte intervenţia statului, adică folosirea sa ca instrument economic corector al eşecului pieţei, sub presupoziţia că acesta poate funcţiona eficient în această capacitate, pare una naivă. Totuşi ea este cea mai influentă. Keynesismul însuşi este o variantă a ei. Problema este că,

între timp, ne-a devenit clar că, în viaţă, ne confruntăm nu numai cu eşecul pieţei, dar şi cu eşecul statului.

Teoria C are şi ea probleme serioase. Dincolo de faptul că induce o viziune foarte simplificată despre stat, ea a creat involuntar un cadru foarte distorsionat pentru perceperea şi evaluarea pieţei. A creat aşteptări de eficienţă aşa de mari de la aceasta, încât orice deviere practică de la optimalitatea definită teoretic de modele este percepută ca un mare eşec.

De fapt, aşa cum explica Boettke, susţinătorii teoriei C au creat condiţiile pentru teoria B, dându-i acesteia un instrument de definire a „eşecului pieţei". După colapsul socialist din 1989, nu mai poţi risca să spui că economia de stat este superioară pieţei. Azi, un mare număr de economişti influenţi, regrupaţi în jurul teoriei B, adoptă o strategie indirectă. Sigur – spun ei –, când funcţionează perfect, piaţa este ceva lăudabil. Dar... piaţa are eşecuri. Iar statul trebuie să intervină şi să îndrepte lucrurile. Şi astfel ajungem tot de unde am plecat. Lista de eşecuri identificate de această nouă generaţie de depanatori economici este elocventă: piaţa eşuează în agricultură, energie, transporturi, dezvoltare rurală etc. Înainte, piaţa nu avea nicio şansă în comparaţie cu planul de stat. Azi, nu are nicio şansă în comparaţie cu modelul pieţei perfecte.

Citind cele de mai sus, realizăm dimensiunile reale ale mizei lui Boettke. Acestea sunt parte a unei perspective mai largi, care doreşte nu numai reevaluarea teoriei statului, dar şi regândirea teoriei pieţei. Aşa cum sugera încă de mult F.A. Hayek, în *Individualism and Economic Order*, „probabil că ajustările economiei de piaţă nu sunt niciodată «perfecte», în sensul conceput de economişti în analizele de echilibru". „Teama mea", adaugă el, „este însă că modul teoretic cu care ne-am obişnuit să abordăm problema, (...) ne-a făcut, oarecum, orbi la a vedea adevărata funcţie a mecanismului preţurilor, conducându-ne astfel să aplicăm standarde eronate în a-i judeca eficienţa". A avut dreptate.

Prin cartea de faţă şi prin întreaga sa operă, Peter Boettke ne pune în poziţia de a avea o viziune mai realistă şi mai robustă teoretic privind funcţionarea statului şi a pieţei, separat, dar mai ales în conjuncţie. Ştim că piaţa tinde, prin natura ei, spre eficienţă. Adesea nu o atinge. Dar gravitează, în mod natural, în acea direcţie. Statul, nu. Prin natura sa, gravitează spre ineficienţă. Dar avem nevoie de stat din motive ce nu au de a face cu eficienţa economică.

Întrebarea este: putem măcar încerca să fim realişti? Putem elimina din dezbaterile noastre ideea naivă că, dacă piaţa nu funcţionează întotdeauna perfect, trebuie desfiinţată sau încorsetată şi mai tare? Putem scăpa

de romantismul absurd al noțiunii că statul, populat de birocrați și condus de politicieni, este un mecanism eficient în sine și generator de eficiență economică în jur? Cum putem îmbina aceste două imperfecte mecanisme instituționale într-o lume imperfectă, incertă și mereu în schimbare, populată de oameni imperfecți? Aceasta este tema reală de dezbatere. Peter Boettke ne propune un set de întrebări și în același timp ne oferă instrumentele necesare articulării unor răspunsuri.

Dragoș Paul Aligică

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prefață

Nu e nici o crimă să nu știi economie, căci aceasta este, în definitiv, o disciplină aparte, ba chiar, după unii, o „știință tristă". Dar este o lipsă completă de responsabilitate să vorbești mult și tare despre subiecte economice în vreme ce te complaci în această ignoranță.

Murray N. Rothbard[1]

Dragostea mea pentru economie a început în toamna anului 1979. În vara acelui an, stătusem la cozi lungi pentru benzină, lucru care mă enervase și mă tulburase din mai multe motive. Economia mi-a alungat tulburarea și mi-a canalizat enervarea înspre cauzele crizei. Eram captivat.

În multe privințe, mi-am însușit logica gândirii economice de cum am început studiul. Primele mele lecturi în domeniu au fost *Economics in One Lesson* de Henry Hazlitt și *Free Market Economics: A Basic Reader*, o antologie îngrijită de Bettina Bien Greaves, în care apărea și studiul lui Leonard Read intitulat „I, Pencil"*. Au urmat diferite eseuri și extrase din cărți de Ludwig von Mises despre socialism, intervenționism și avantajele economiei de piață, iar apoi cartea lui Milton și Rose Friedman, *Free to Choose*. Până să termin *Free to Choose*, gândirea mea asupra lumii înconjurătoare se schimbase radical. Vedeam totul prin prisma economiei – de la activitățile omenești cele mai

---

[1] Murray Rothbard, *Egalitarianism as a Revolt Against Nature* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1974, 2000), 202.

* "Eu, creionul" (n. trad.).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

prozaice până la cele mai profunde. Pentru mine, economia este în acelaşi timp cea mai captivantă disciplină dintre ştiinţele umane şi cea mai importantă disciplină dintre ştiinţele politice, deoarece ea răspunde, în definitiv, unor întrebări fundamentale despre viaţă şi moarte.

Sper că următoarele eseuri vor ilustra nu doar povestea mea de dragoste de peste 30 de ani cu economia ca disciplină, ci şi încântarea sinceră pe care mi-o dau cercetarea economică şi colaborarea cu studenţii mei în această cercetare. Consider că o mare parte din economia modernă a rătăcit drumul şi mă străduiesc să aduc predarea şi aplicarea noţiunilor de economie pe făgaşul lor. Urmându-l pe unul dintre profesorii mei – Kenneth Boulding – folosesc sintagma „economie *mainline*" când mă refer la un set de afirmaţii care au fost pentru prima dată formulate în mod pertinent pentru economie de către Toma d'Aquino în secolul al XIII-lea şi apoi de către reprezentanţii scolasticii târzii, din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, la Universitatea din Salamanca, Spania (în special de clericii creştini Francisco de Vitoria, Martin de Azpilcueta, Diego de Covarrubias, Luis de Molina, Domingo de Soto, Leonardo Lessio, Juan de Mariana şi Luis Saravía de la Calle)[2]. Aceste observaţii intuitive au fost aprofundate începând cu Şcoala Clasică de Economie (atât în varianta iluminismului scoţian a lui Adam Smith, cât şi în tradiţia liberalismului francez a lui Jean-Baptiste Say şi Frederic Bastiat), până la Şcoala Neoclasică timpurie (în special la austriecii Carl Menger, Ludwig von Mises şi F.A. Hayek) şi ajungând la Noua Economie Instituţională din zilele noastre (ilustrată de economia drepturilor de proprietate a lui Armen Alchian şi Harold Demsetz; noua istorie economică a lui Douglass North; dreptul şi economia lui Ronald Coase; economia alegerii publice a lui James Buchanan şi Gordon Tullock; economia guvernării lui Oliver Williamson şi Elinor Ostrom; şi economia proceselor de piaţă a lui Israel Kirzner). Ideea

---

[2] Rodney Stark, *The Victory of Reason: How Christianity Led to Freedom, Capitalism and Western Success* (New York: Random House, 205); Alejandro A. Chafuen, *Faith and Liberty: The Economic Thought of the Late Scholastics* (Lanham, Md.: Lexington Books, 2003); Murray N. Rothbard, *Economic Thought before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, vol. I (Brookfield, Vt.: Eduard Elgar, 1995), 51-64, 97-133; Marjorie Grice-Hutchinson, *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605* (Oxford University Press, 1952) şi *Early Economic Thought in Spain, 1177-1740* (London: Allen & Unwin, 1978); Laurence S. Moss, ed., *Economic Thought in Spain* (Aldershot, England: Edward Elgar, 1993); Raymond de Roover, *Business, Banking, and Economic Thought in Late Medieval and Early Modern Europe* (Chicago: University of Chicago Press, 1976); şi Joseph Schumpeter, *History of Economic Analysis* (New York: Oxford University Press, 1954).

de bază a acestei abordări a economiei este că societatea comerţului are două caracteristici fundamentale: (1) urmărirea individuală a interesului personal şi (2) o ordine socială complexă, care armonizează interesele individuale cu interesul general.

În tradiţia economiei *mainline*, conceptul de „mână invizibilă" reconciliază interesul personal cu cel general nu prin anularea unuia în favoarea celuilalt sau prin postularea unor capacităţi cognitive supraomeneşti pentru unul dintre actori, ci prin procesul mijlocitor al schimbului în diferite contexte instituţionale. Cum susţinea Adam Smith, ordinea socială este produsă de „târguiala şi negocierea" din cadrul economiei de piaţă. Soluţia „mâinii invizibile" nu a apărut pentru că economiştii *mainline* cred într-o interacţiune perfect raţională a indivizilor cu alţi indivizi perfect raţionali pe o piaţă perfect echilibrată, aşa cum susţin adversarii lor. Astfel de idealizări ar fi fost respinse de Adam Smith, ca şi de F.A. Hayek. De fapt, pentru cei care „se pun în locul lui Adam Smith", omul este o fiinţă imperfectă, care se mişcă într-o lume la fel de imperfectă. Un raţionament economic corect, focalizat pe schimb şi pe instituţiile în care acest schimb are loc, explică cum apare o ordine socială complexă prin intermediul preţurilor şi al proceselor de piaţă antreprenorială.

Din punctul meu de vedere, economia *mainline* trebuie pusă în contrast cu gândirea economică *mainstream*. Gândirea economică *mainline* este definită printr-un set de afirmaţii pozitive cu privire la ordinea socială care s-au impus începând din vremea lui Adam Smith, în timp ce economia *mainstream* este un concept sociologic care desemnează ceea ce este acum la modă în cadrul elitei ştiinţifice a profesiei noastre. Adesea, *mainline*-ul şi *mainstream*-ul se îmbină, dar alteori ele se îndepărtează unul de altul. Tocmai în momentele de deviere sunt necesare acte de antreprenoriat intelectual din partea celor din economia *mainline*, astfel încât economia *mainstream* să fie din nou atrasă spre ea, aducând disciplina pe făgaşul ei.

Mi-am condus cercetările în primul rând în zona sistemelor politice şi economice comparate şi a consecinţelor acestora asupra progresului material şi a libertăţii politice. Punându-mi aceste probleme, am fost foarte interesat de gândirea economică a secolului XX şi de metodologia ştiinţelor sociale, deoarece am considerat că, în ţările socialiste şi în cele în curs de dezvoltare, suferinţele din acest secol au fost cauzate de ideile greşite din teoria economică şi din politica de stat a vremii, şi că aceste idei greşite au fost impuse din cauza unor noţiuni eronate în filosofia ştiinţei cu aplicare la ştiinţele sociale. O mare parte a cercetării mele şi a cursurilor predate s-a ocupat de explorarea şi descrierea acestor căi intelectuale greşite. O sursă de

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

inspirație intelectuală continuă a fost pentru mine, încă din perioada studenției, Școala Austriacă de Economie, cu ideile ei, cu figurile istorice și cu destinul pe care l-a avut în domeniul economic și în discursul politic, iar acest lucru se poate vedea clar în toate scrierile mele.

Cartea de față a fost inspirată de o călătorie pe care am făcut-o la Universidad Francisco Marroquin (UFM) cu bunul meu prieten și coleg Chris Coyne, în iunie 2011. UFM este o instituție remarcabilă de învățământ superior economic. Amândoi am fost impresionați de faptul că întreaga comunitate intelectuală de la UFM este preocupată de gândirea economică sănătoasă și am observat calitatea înaltă a predării economiei. Peste tot în campusul UFM se găsesc imagini ale marilor economiști din istoria disciplinei, ca și ideile esențiale pe care au încercat să le transmită în scrierile lor. În eseurile din această carte am încercat să transmit mai departe aceste idei de bază ale științei economice *mainline* formulate de Adam Smith, J.B. Say, Philip Wicksteed, Ludwig Mises, F.A. Hayek, James Buchanan, Vernon Smith, Elinor Ostrom și de mulți alți economiști de odinioară și de astăzi.

Economia ne învață multe lucruri, dar eu cred că cel mai important dintre ele este cum se ajunge la cooperare socială bazată pe diviziunea muncii. Acest fapt determină dacă o țară devine bogată sau săracă și dacă indivizii din aceste țări trăiesc în sărăcie, ignoranță și mizerie sau duc o viață sănătoasă și prosperă, plină de posibilități. Dacă instituțiile susțin cooperarea socială pe baza diviziunii muncii, se vor obține câștiguri din comerț și inovație. Dar dacă instituțiile împiedică cooperarea socială pe baza diviziunii muncii, atunci viața se va transforma într-o luptă pentru existență. Cu alte cuvinte, economia ne pune la îndemână cadrul intelectual care ne poate face să înțelegem cum putem duce împreună o viață mai bună.

Această temă, numită de către Mises „legea asocierii", l-a inspirat și pe fondatorul UFM, Manuel Ayau, care în cartea sa a accentuat ideea de mai sus. În volumul de față subliniez în mai multe rânduri rolul proprietății, al prețurilor și al dialecticii profit/pierdere în furnizarea de stimulente, informații și imbolduri pentru inovație, de care actorii economici au nevoie pentru a atinge coordonarea economică complexă și cooperarea socială proprii unei societăți pașnice și prospere.

Grație faptului că împărtășim aceeași viziune asupra naturii și importanței economiei, precum și același devotament în activitatea de predare, sunt încântat să public această carte la Independent Institute și la UFM Press. Vreau să îi mulțumesc lui David Theroux, președintele Independent Institute, și lui Giancarlo Ibarguen, actualul președinte al UFM, pentru ocazia oferită. Sunt onorat să lucrez cu acești doi oameni care s-au

dedicat promovării unei gândiri economice sănătoase, atât în universitate, cât şi în afara ei. Sper că această carte va contribui şi ea la răspândirea modului economic de a gândi.

Vreau să mulţumesc personalului biroului meu de la GMU şi de la Mercatus Center pentru ajutorul dat în pregătirea manuscrisului pentru publicare: Peter Lipsey, Liya Palagashvili, David Currie, Carly Reddig şi Matthew Boettke. M-au fost de un real folos sugestiile editoriale ale lui David Theroux, Roy Carlisle şi Alex Tabarrok. Răspunderea pentru erorile rămase îmi aparţine în întregime.

Vreau să le mulţumesc şi minunaţilor profesori de economie pe care i-am avut de-a lungul anilor, de la Hans Sennholz de la Grove City College, până la James Buchanan, Gordon Tullock, Kenneth Boulding şi Don Lavoie de la George Mason. Am avut norocul ca unele dintre numele importante ale disciplinei noastre să-mi fie mentori în etapa de formare a carierei: Warren Samuels, Peter Berger şi, în special, Israel Kirzner, alături de care am lucrat opt ani la NYU. Să lucrez la NYU (casa lui Ludwig von Mises) a fost pentru mine un vis împlinit şi la fel şi colaborarea mea cu Israel Kirzner.

În timpul studiilor postuniversitare, m-am împrietenit cu doi colegi alături de care am rămas în tot timpul călătoriei noastre academice – Steve Horwitz şi David Prychitko. Nu le pot mulţumi îndeajuns pentru că m-au ajutat să devin un profesor şi un economist mai bun, prin faptul că am stabilit un standard profesional încă de la începutul carierei noastre, pe care cu toţii ne-am străduit să-l respectăm. Sper cu sinceritate că aceste eseuri se ridică la acel standard, chiar şi în chestiunile unde părerile noastre nu converg. Unul dintre eseurile din această carte conţine un sfat: studenţii să-şi aleagă cu grijă profesorii, deoarece vor preda aşa cum li se va preda, şi să aleagă cu grijă pe cine citesc, pentru că vor scrie asemenea celor pe care îi citesc. Trebuie să adaug că oricine trebuie să-şi aleagă prietenii cu grijă, pentru că aceştia fixează standardul discuţiei la care vei încerca să te ridici şi îţi vor spune cu sinceritate când nu eşti la înălţimea aşteptărilor. Steve şi Dave mi-au fost astfel de prieteni apropiaţi, de când am devenit profesori şi cercetători în economie, în anii 1980.

Nu în cele din urmă, vreau să le mulţumesc tuturor studenţilor minunaţi cărora am avut onoarea să le fiu profesor pe parcursul carierei mele şi, în special, celor pe care i-am îndrumat în elaborarea disertaţiilor de absolvire. Nu ştiu dacă îşi dau seama cât de mult am avut de învăţat de la ei şi cât de mândru sunt de carierele lor ca profesori de economie de prima mână, contributori importanţi la dezvoltarea economiei *mainline*, ca şi de

capacitatea lor uimitoare de a transmite o gândire economică corectă nu doar studenţilor lor, ci şi marelui public.

Pe când scriu acestea, traversăm vremuri economice tulburi. Avem nevoie în această epocă de o gândire economică clară mai mult ca niciodată, iar nu de economia de „sală de urgenţe" care domină scena politică din 2008 încoace. Înarmaţi cu adevărul economiei *mainline* de la Adam Smith la F.A. Hayek şi cu abilităţile de comunicare remarcabile ale foştilor mei studenţi, sunt încrezător că reprezentanţii de calibru ai gândirii economice corecte vor apărea în număr tot mai mare şi vor înfrânge, în cele din urmă, ignoranţa economică şi politica interesată, direcţionând opinia publică înspre economia sănătoasă. Cum spuneau Milton şi Rose Friedman în *Free to Choose*[3]: „Un curent de opinie, dacă este puternic, va înlătura toate obstacolele, toate vederile contrare".

Avem multe de făcut ca să aducem economia pe făgaşul ei. Să ne apucăm de lucru.

---

[3] Milton Friedman and Rose Friedman, *Free to Choose* (New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1980), 272.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. Economia pentru ieri, astăzi şi mâine

Cea mai recentă „nouă economie", după părerea mea şi cea mai rea din cauza doctrinei eronate şi a consecinţelor sale pernicioase, este aceea lansată de răposatul John Maynard (Lord) Keynes, care a reuşit timp de un deceniu să trimită gândirea economică înapoi în Evul Mediu... La drept vorbind, majoritatea lucrurilor cu adevărat importante pe care le are de spus economia sunt lucruri pe care oricine le-ar descoperi dacă şi-ar da puţin osteneala... „A venit vremea să luăm taurul de coarne şi să privim lucrurile în faţă".

Frank H. Knight[1]

Introducere

Un aspect important şi deloc subtil trebuie evidenţiat în orice discuţie despre economie cu studenţii, colegii, politicienii şi cu publicul larg interesat de marea criză economică contemporană. John Maynard Keynes s-a înşelat în 1936 în analiza instabilităţii financiare a capitalismului şi a cauzelor şomajului persistent, iar ideile sale au rămas greşite şi astăzi. Ideile expuse de Keynes în *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (1936) erau la fel de greşite în secolul XIX ca şi în secolul XX şi au rămas astfel şi în secolul XXI. Economia keynesiană este pur şi simplu greşită. Este de o importanţă vitală să reţinem că, în domeniul economic, ideile eronate duc la politici pe măsură,

[1] Frank H. Knight, „The Role of Principles in Economics and Politics", *American Economic Review* 41, no. 1 (1951): 1-29, în *Selected Essays of Frank H. Knight*, edited by Ross Emmett, vol. 2 (Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1999), 362-63, 364, 365.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

care, la rândul lor, duc la rezultate economice nefaste[2]. Se prea poate ca această înşiruire logică de erori să continue şi să ia diverse forme, dar, în mod inevitabil, succesiunea rămâne aceeaşi. În *The General Theory*, Keynes nu reuşea să descrie cum funcţionează economia, ca să nu mai vorbim despre soluţiile date de autor când este criză şi economia se clatină. Iar revenirea keynesianismului în rândul economiştilor de profesie, al intelectualilor publici şi mai ales al politicienilor şi factorilor decidenţi în urma crizei financiare globale din 2008 a fost unul dintre cele mai dezamăgitoare evenimente la care am fost martor în cariera mea.

Keynes s-a înşelat pentru că analiza sa se baza pe un set de premise eronate. Vechea analiză a eşecului „cererii efective" fusese iniţiată de Malthus, dar criticată vehement de Ricardo şi de ceilalţi „clasici", aşa că ea trebuise, afirma Keynes, să supravieţuiască „în adâncime, în lumile subterane ale lui Karl Marx, Silvio Gesell şi ale maiorului Douglas"[3]. Keynes crede că victoria totală a „clasicilor" e inexplicabilă şi reflectă lipsa voinţei, la teoreticienii veniţi după Malthus, de a recunoaşte nepotrivirea dintre teoria lor şi observaţiile concrete. „Poate că teoria clasică", credea Keynes, „reprezintă modul în care ne-ar plăcea ca economia noastră să funcţioneze. Dar să credem că chiar aşa stau lucrurile nu înseamnă decât că nu vrem să luăm în calcul dificultăţile"[4].

Dar există motive întemeiate pentru care economiştii au împins teoriile acestea în subteranele opiniei economice. Ele reflectau pur şi simplu o analiză economică greşită. Mă refer la faptul că aceste teorii neglijează pur şi simplu problema raritătii resurselor şi cred că problema fundamentală a societăţii moderne este sărăcia în mijlocul bogăţiei; ele neagă în mod explicit atât raţiunea participanţilor activi şi rolul de coordonare al preţurilor, cât şi funcţia pe care o au preţurile în luarea deciziilor importante şi *feedback*-ul şi

---

[2] E important de ştiut că răspunsurile simple şi directe în economie nu trebuie să fie şi răspunsuri banale – vezi http://austrianeconomists.typepad.com/weblog/2008/10/simple-answers.html, şi, aşa cum voi arăta în repetate rânduri, singura economie reală este o economie a preţurilor relative, aşa că orice discuţie de „politică macroeconomică" ce nu vorbeşte de rolul preţurilor nu duce nicăieri. Mesajul meu insistent este că, deşi există probleme macroeconomice legate de fluctuaţia inflaţiei, şomajui şi industriei, orice explicaţie şi orice soluţie este una de microeconomie. E nevoie ca preţurile să fie lăsate să îşi joace rolul de a ne spune adevărul şi de a redirija alocarea resurselor.

[3] John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936; Repr., New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1964), 32.

[4] Keynes, *General Theory*, 34.

ordinea obţinute prin profit şi pierdere[5]. Dacă postulezi existenţa unei epoci în care raritatea resurselor nu mai reprezintă o problemă, atunci nici rolul de coordonare al sistemului de preţuri, nici stimulentele reprezentate de structura drepturilor de proprietate nu mai sunt esenţiale, şi dacă nu îngădui indivizilor care fac parte din sistemul economic să înveţe ceva din semnalele de piaţă, atunci acestea nu-şi mai îndeplinesc menirea, deci nici economia nu va mai putea funcţiona! Nu e chiar greu de înţeles. Dacă preţurile şi procesul pieţei nu îi mai ghidează pe actorii economici pe calea învăţării şi descoperirii, „printre multitudinea năucitoare de posibilităţi economice"[6], viitorul economic va fi înlănţuit de „forţele întunecate ale timpului şi ignoranţei"[7].

Trebuie să subliniem, aşa cum a făcut J.B. Say în *Scrisori către dl Malthus* (1821), că orice discuţie despre supraproducţie sau scăderea consumului se referă, de fapt, la sistemul preţurilor. Soluţia în caz de „supraproducţie", spunea Say, nu este nici expansiunea monetară, nici stimulul fiscal, ci lăsarea preţurilor să se regleze pentru a „curăţa" piaţa. În replică la teoria „supraproducţiei generalizate" a lui Malthus, Say explică amănunţit cum procesul pieţei coordonează planurile de producţie ale unora cu cererile de consum ale altora, prin ajustarea preţurilor de piaţă. Say arată pur şi simplu că „cea mai mică depăşire a cererii de către ofertă este de ajuns ca să genereze o modificare considerabilă a preţului"[8]. Cum afirmă Say, accentul pus pe preţurile pieţei şi pe rolul jucat de preţ în autoreglarea economiei de piaţă (nu teoria valorii, aşa cum crezuse Malthus) reprezintă adevăratul nucleu al contribuţiei durabile a lui Adam Smith la ştiinţa economiei politice[9].

Vreau să accentuez tocmai această ultimă afirmaţie a lui Say, şi anume că nucleul gândirii economice a lui Adam Smith este analiza sistemului preţurilor şi intuiţia capacităţii de autoreglare a economiei de piaţă.

---

[5] F.A. Hayek, *The Pure Theory of Capital* (Chicago: University of Chicago Press, 1941), 374. Hayek afirmă că economia keynesiană „porneşte de la supoziţia că nu există o reală raritate a resurselor şi că trebuie să ne preocupăm doar de raritatea artificială a acestora, cauzată de hotărârea oamenilor de a nu-şi vinde serviciile şi produsele mai ieftin decât anumite sume fixate arbitrar". În nota de subsol 1 de la aceeaşi pagină, Hayek adaugă că economia lui Keynes este în esenţă o revenire la „un stadiu timpuriu, naiv, al gândirii economice" şi că nu poate fi considerată un progres în gândirea economică.

[6] Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (1922; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1981), 101.

[7] Keynes, *General Theory*, 155.

[8] Jean Baptiste Say, *Letters to Mr. Malthus* (1821; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1967), 59.

[9] Say, *Letters*, 20.

Aici se găsesc lucrurile cele mai durabile din ştiinţa economică, în vreme ce aspectele trecătoare se regăsesc în acea zonă a gândirii economice care neagă această analiză, iar destinul lor este să ajungă, după o clipă de glorie, în subterana gândirii economice. Din păcate, aşa cum arată gânditori precum F.A. Hayek, James Buchanan[10] şi, mai recent, Luigi Zingales, mesajul lui Keynes îi atrage în continuare pe tehnocraţi şi politicieni[11].

Economiştii ştiu bine că tot ce este efemer în gândirea economică are sprijin politic, în vreme ce ideile economice fundamentale nu sunt deloc populare printre politicieni. Hayek caracterizează această situaţie spunând că economiştii sunt specialiştii în ştiinţe sociale cel mai des chemaţi să-i consilieze pe politicieni în materie de afaceri publice, dar sfaturile lor bazate pe principiile disciplinei le sunt refuzate din start. Nu doar că temeiurile disciplinei sunt ignorate, dar curentul opiniei publice este orientat exact în sensul opus gândirii economiştilor. Nu este doar o problemă a epocii noastre, spunea Hayek, deoarece şi economiştii clasici se plângeau de aceeaşi situaţie[12]. Dar ideile economiştilor nu erau respinse atunci pentru că opinia publică ar fi îmbrăţişat ideile mai vechi, ale economiştilor din generaţia anterioară. Din nefericire, ideile dominante erau, pe vremea lui Hayek, tocmai cele ale lui Keynes, care fuseseră respinse de către economiştii serioşi. Aceasta este situaţia şi astăzi. Ca profesori de economie, trebuie, aşa cum spunea Knight, să luăm taurul de coarne, să înţelegem neajunsurile morale şi practice ale relaţiei dintre profesia

---

[10] James M. Buchanan and Richard Wagner, *Democracy in Deficit*, în *The Collected Works of James M. Buchanan*, vol. 7 (1977; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2000), 4. Buchanan şi Wagner susţin că „economia keynesiană le-a dat politicienilor frâu liber, distrugând ceea ce le îngrădea acestora poftele obişnuite".

[11] Luigi Zingales, „Keynesian Principles: The Opposition's Opening Remarks", *The Economist*, March 10, 2009, http://www.economist.com/debate/days/view/276. Zingales scrie: „Keynesianismul a cucerit minţile şi inimile politicienilor şi ale oamenilor obişnuiţi, deoarece oferă o justificare teoretică unor comportamente iresponsabile. Medicina a arătat că un pahar sau două de vin pe zi ajută sănătăţii pe termen lung, dar nici un doctor nu i-ar da o astfel de reţetă unui fost alccolic. Însă economiştii keynesieni tocmai asta fac. Ei le spun politicienilor, care sunt dependenţi de cheltuirea banilor publici, că e bine să faci risipă. Iar consumatorilor, pe care cheltuiala în exces îi afectează direct, le spun că economisirea este rea, iar cheltuiala e bună. În medicină ţi-ai pierde dreptul de a mai profesa pentru astfel de sfaturi; în economie, în schimb, eşti angajat la Washington".

[12] Vezi F.A. Hayek, „The Trend of Economic Thinking", în *The Collected Works of F.A. Hayek*, vol. 3 (1933; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1991), 17.

BCU "SPIRU HARET" LIBRARY

noastră şi politică şi să ne asumăm sarcina de a preda principiile economiei tocmai acelora care refuză să înveţe şi, adesea, nici nu vor să audă de ele.

Ce a spus şi ce nu a spus Adam Smith

Adam Smith nu a fost primul economist din istorie. El a sintetizat însă cunoştinţele anterioare într-un mod care îi fascinează pe intelectuali şi în ziua de azi. Opera lui este una dintre marile împliniri ale istoriei ştiinţei şi literaturii din civilizaţia occidentală. Chiar şi astăzi, moştenirea sa rămâne o chestiune intens disputată.

O nouă generaţie de cercetători, printre care Emma Rothchild şi Sam Fleischacker, se străduieşte să salveze moştenirea lui Smith de la confiscarea ei de către comunitatea oficioasă a politicienilor conservatori[13]. Accentuând latura umană şi egalitară a teoriei lui Smith, ei vor să descurajeze lecturile lui Smith care se concentrează pe interesul personal şi pe eficienţa pieţei. Acestea caricaturizează gândirea lui Smith, aşa cum arată noile interpretări, în spirit progresist şi egalitarist, ale operei sale. Pur şi simplu, Smith n-a spus niciodată că „Lăcomia e bună". Ideea lui este cu totul alta. Dar ideile lui Smith, aşa cum îl prezintă Rothchild şi Fleischacker, sunt la fel de abuziv simplificate. Smith nu era un social-democrat egalitarist. Era un egalitarist din punct de vedere analitic, dar în materie de economie politică era un liberal clasic. El creează în *The Wealth of Nations* o ştiinţă pozitivă a economiei politice, iar în Cartea a cincea putem vedea o încercare de a crea un set de reguli pozitive de urmat de către oamenii de stat luminaţi ce doresc să creeze o „societate bună"[14]. În opera lui Smith, guvernarea este limitată ca anvergură şi autoritate. Deşi nu se poate spune că lipseşte, statutul ei este redus la acela de „paznic de noapte" rezervat guvernării în filosofia politică a liberalismului clasic: protecţie faţă de agresorii externi, protejarea persoanelor şi proprietăţii, administrarea internă a justiţiei şi realizarea de lucrări publice majore. Doar o lectură distorsionată a lui Smith poate face să se creadă că el recomandă „interesul propriu" instituţional antiseptic, sau că Smith ar fi precursorul statului social-democrat modern al bunăstării. Lectura modernă

---

[13] Emma Rothchild, *Economic Sentiments* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001); Samuel Fleischacker, *On Adam Smith's* Wealth of Nations (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004).

[14] Două dintre exemplele mele preferate sunt cele patru maxime ale impozitării, ca şi avertismentul lui Smith cu privire la riscurile „jonglării" cu devaluarea pentru plata datoriei publice.

BUSINESS ETHICS LIBRARY

a lui Smith în cheie social-democrată este o consecinţă a prevalenţei în cultura noastră a interpretării caricaturale a ideii de „interes personal" ca una de tip *laissez-faire*. Pentru a-l distanţa pe Smith de „economişti", i se atribuie acum o excesivă compasiune faţă de cei săraci şi dezmoşteniţi.

În istoria intelectuală, există şi încercări mai vechi de a vedea o ruptură între cărţile lui Smith, *Theory of Moral Sentiments* (1758) şi *The Wealth of Nations* (1776). Într-o carte intitulată *Das Adam Smith Problem* se afirma că Smith şi-a construit teoria asupra sentimentelor morale pe baza ideii compasiunii umane, în timp ce teoria sa economică pornea de la ideea de interes propriu. Cum putem împăca faptul că într-o carte autorul vorbeşte despre înţelegere şi compasiune, iar în alta despre comportamentul în interes propriu? Mulţi au încercat să rezolve problema, printre care şi Vernon Smith, în „The Two Faces of Adam Smith". Dar, de fapt, „problema" nu stă în picioare.

The Wealth of Nations vorbeşte despre ordinea socială instituită între străini – o ordine socială în care deschiderea noastră morală este împinsă dincolo de spaţiul familiei. „În societatea civilizată", susţine Smith, omul „are întotdeauna nevoie de cooperarea şi ajutorul multor oameni, dar viaţa sa e atât de scurtă încât nu poate obţine decât prietenia câtorva"[15]. Economia de piaţă înseamnă cooperare anonimă, cooperare cu străini. În capitolul anterior pasajului citat, Smith descrie cititorilor misterul fundamental al vieţii economice. Numărul relaţiilor de schimb care trebuie coordonate pentru a realiza chiar şi cele mai obişnuite produse „depăşeşte orice posibilitate de calcul"[16].

Sursa averii naţiunilor este cooperarea socială pe baza diviziunii muncii. Pentru obţinerea acestei cooperări trebuie să existe în societate câteva instituţii fundamentale: proprietatea privată trebuie delimitată şi protejată, promisiunile făcute prin contract trebuie respectate, iar transferul proprietăţii făcut prin consimţământ trebuie acceptat legal. O astfel de cooperare socială pe baza diviziunii muncii nu poate fi obţinută numai prin bunăvoinţă. Relaţiile interumane solicită zona de margine a spectrului compasiunii morale. Dar când instituţia proprietăţii, a contractului şi a consimţământului există, atunci interesul propriu al indivizilor poate fi canalizat pentru a se obţine câştiguri mutuale prin comerţ şi toate beneficiile unei diviziuni avansate a muncii în societate. Sentimentele noastre morale nu dispar atunci când spectrul nostru moral glisează din cercul intimităţii în cercul exterior al pieţei. Trăirile sunt omniprezente, dar trebuie tratate cu maturitate; altfel, reacţiile noastre morale vor intra în conflict cu cererile ordinii de piaţă.

---

[15] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776; repr., Chicago: University of Ghicago Press, 1976), bk. I, 18.

[16] Smith, *Wealth of Nations,* bk. I, 15.

Sentimentele morale dintr-o societate a comerţului se manifestă prin regulile generale de justă conduită (cu privire la instituţia proprietăţii, contractului şi consimţământului), iar nu prin rezultatele particulare ale diviziunii corecte, în cadrul unei repartizări fixe a resurselor. Regulile din cercul intimităţii nu se aplică lumii exterioare fără a sacrifica câştigul obţinut din cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii, caz în care sacrificăm pur şi simplu ordinea exterioară.

Smith nu a spus niciodată că indivizii trebuie să-şi urmărească interesul propriu cu orice preţ. De fapt, el nu susţinea nici măcar ideea ceva mai subtilă că urmărirea interesului propriu duce în mod automat la beneficii publice. *The Wealth of Nations* oferă o mulţime de exemple în care urmărirea interesului propriu poate duce la rezultate sociale nedorite. Un exemplu clasic este comparaţia între calitatea activităţii de predare la Oxford (rea) şi la Glasgow (bună)[17]. În Glasgow, profesorul era foarte motivat să ofere o instrucţie valoroasă, deoarece salariul varia în funcţie de taxele plătite de către studenţi, în timp ce la Oxford, pentru că salariul profesorilor era fix, aceştia renunţaseră de mult să mai pretindă că predau. Opera lui Smith e plină de astfel de analize instituţionale comparate. Urmărirea interesului propriu duce într-un caz la un rezultat dezirabil social, iar în celălalt caz, la unul nedorit. Situaţia se explică astfel: analiza lui Smith nu se referă la postulatul comportamental al interesului propriu, ci la particularităţile instituţionale relevante. Particularităţile instituţionale ale unei economii de piaţă cu proprietate privată, ghidată de semnalele preţurilor şi reglată de sistemul profit-pierdere, vor limita comportamentul egoist şi îl vor direcţiona spre cooperarea socială. Diviziunea mondială a muncii funcţionează armonios în întreaga lume, iar cele mai obişnuite produse – o haină de lână în epoca lui Adam Smith sau un creion în cea a lui Milton Friedman – ajung la indivizi care nu ştiu cât de mulţi oameni au contribuit la producerea acelui obiect şi pe care n-ar fi niciodată în stare să-l creeze ei înşişi.

Ceea ce am prezentat mai sus este tocmai concepţia lui Smith despre „mâna invizibilă". Indivizii care îşi urmăresc propriile interese în cadrul instituţional al proprietăţii, contractului şi consimţământului vor crea o ordine generală care, neţinând cont de intenţiile lor, sporeşte binele public. Atunci când cadrul instituţional lipseşte, interesul propriu poate duce la rezultate de nedorit pentru comunitate. În economia politică a lui Smith este esenţială prezenţa unui filtru instituţional la care se raportează toţi actorii individuali şi care creează procese unice de echilibrare[18].

---

[17] Vezi Smith, *Wealth of Nations,* bk. v, 282-84.

[18] Accentul pus asupra filtrelor instituţionale şi a proceselor de echilibrare

J.B. Say declară în *Letters to Maltus* că îl admiră pe Smith: „El este maestrul meu"[19]. Aşa cum am mai spus, Say îl respecta pe Smith pentru că acesta descrisese rolul fundamental al preţurilor în coordonarea activităţii economice. Cum susţinea Say, schimbul şi preţurile pieţei, rezultate din „târguiala şi negocierea" între indivizi, reprezintă esenţa economiei politice a lui Smith. Economia acestuia este una teoretică, a preţului, dar este totodată şi una a instituţiilor. Legătura dintre funcţia abstractă a preţurilor şi rolul concret al instituţiilor din economia politică a lui Smith reprezintă temelia a tot ceea ce este durabil în economie. Totuşi, pentru a înţelege toate implicaţiile mesajului lui Smith cu privire la teoria pieţei, la sistemul preţurilor şi la rolul instituţiilor, trebuie să arătăm şi de ce acesta este neplăcut tehnocraţilor şi politicienilor intervenţionişti.

Hayek a arătat că economia politică a lui Smith fusese gândită ca să lupte atât cu prostia, cât şi cu aroganţa actorilor din sistem[20]. Smith şi contemporanii săi (de exemplu Hume) voiau să descopere un sistem de guvernământ în care oamenii răi să nu poată face rău şi care să nu trebuiască să fie condus doar de oameni buni şi inteligenţi. Cu alte cuvinte, ei căutau un sistem de guvernare socială care să trateze oamenii aşa cum sunt ei – uneori buni, alteori răi; uneori inteligenţi, alteori nu foarte – şi care să se folosească de diversitatea umană pentru a promova pacea şi prosperitatea. Economiştii clasici din secolele XVIII şi XIX au descoperit că economia de piaţă bazată pe proprietate privată reprezenta fundamentul unui astfel de sistem.

Smith arătase în *The Theory of Moral Sentiments* că „omul sistemului" avea dreptate să fie încrezut, dar cel mai caustic pasaj despre aroganţa politicianului se găseşte în *The Wealth of Nations*. În paragraful de după cel al mâinii invizibile, Smith afirmă:

> Este evident că orice individ poate, în situaţia sa, să înţeleagă mult mai bine decât o pot face în locul lui orice om de stat sau legiuitor în ce tip de industrie domestică îşi poate folosi capitalul şi ce produs are şanse să fie mai valoros. Omul de stat care încearcă să le spună particularilor cum să-şi folosească capitalul nu doar că atrage atenţia asupra sa complet inutil, dar îşi arogă o autoritate care nu ar trebui încredinţată unui singur om şi nici chiar unui consiliu sau senat, o autoritate extrem

---

apare în discutarea motivelor „mâinii invizibile" în cartea lui Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia* (Nee York: Basic Books, 1974), 18-22.

[19] Say, *Letters*, 21.

[20] F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948, repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 11 ff.

BCU "ASTRA" CLUJ-NAPOCA LIBRARY

de periculoasă dacă ar ajunge în mâinile unui om destul de nebun şi de încrezut ca să se creadă în stare s-o exercite[21].

Acest paragraf anticipează teoria calculului economic/argumentul cunoaşterii despre planificarea guvernamentală, legată de numele lui Mises şi al lui Hayek, ca şi problema aroganţei şi a puterii, în care Hayek vedea o „pretenţie a cunoaşterii" sau o „aroganţă fatală". În alte scrieri am susţinut că aforismul lui David Hume, după care atunci când ne construim instituţiile de guvernământ trebuie să îi bănuim pe toţi oamenii că sunt ticăloşi, înseamnă de fapt că trebuie să ne păzim şi de ticăloşia arogantă subliniată de Hayek, ca şi de ticăloşia oportunistă descrisă de Buchanan şi Tullock în elaborarea teoriei alegerilor publice. În acest pasaj, Smith prefigurează ideile esenţiale ale criticilor moderni care se opun controlului guvernamental asupra vieţii economice, relevând totodată un alt element foarte durabil din ştiinţa economică.

Ce rămâne şi ce nu

Când le predau studenţilor principiile economiei, majoritatea profesorilor de economie prezintă pe scurt ideea raritătii resurselor. Indivizii aleg dintre mai multe alternative constrângătoare. Ca urmare a acestui fapt, alegerile noastre implică mereu evaluarea unor schimburi, de aceea avem nevoie de instrumente pentru a face astfel de evaluări. Sistemul preţurilor ne oferă aceste instrumente. Mai important e că sistemul preţurilor transformă estimările noastre personale asupra schimburilor ce trebuie făcute în informaţii utile ce pot fi folosite şi de alţii în propriile evaluări ale schimburilor, stabilind astfel termenii schimburilor de pe piaţă.

Economia lămureşte schimburile şi instituţiile în cadrul cărora are loc schimbul. Cum afirma adesea Frank Knight, analiza economică trebuie să înceapă întotdeauna cu acceptarea faptului că „un schimb este un schimb" şi că acesta este reciproc avantajos, altfel n-ar mai fi avut loc. Economia este elementară, dar aplicarea constantă şi exhaustivă a modului economic de gândire la toate modurile de existenţă cere disciplină şi creativitate. Economia este o disciplină foarte serioasă despre nişte chestiuni foarte serioase; este o examinare entuziastă a oamenilor în toate manifestările lor. În calitate de profesori de economie, este sarcina noastră să le prezentăm studenţilor ambele laturi ale modului economic de gândire.

---

[21] Smith, *Wealth of Nations,* bk. IV, 478.

BCU TRANSILVANIA UNIVERSITY LIBRARY

Una dintre cele mai importante aplicații ale modului economic de gândire ar putea fi aceea de a explica cum se întâmplă că știința economică sănătoasă intră adesea în conflict cu politica sănătoasă într-o democrație. O analiză economică a politicii democratice arată că, în acest proces, un antreprenor politic caută să obțină voturi de la votanți raționali ignoranți și de la votanți cu interese speciale. Logica acestei situații duce la neajunsul că antreprenorul politic caută să obțină voturi și contribuții financiare în campanie, promițând să ofere beneficii votanților bine informați și bine organizați, cu interese speciale, dispersând totodată costurile acestora pe seama votanților neorganizați și prost informați, ignoranți și raționali. În plus, ciclul electoral va avea un impact asupra cadrului temporal, generând miopie politică pentru a compensa logica beneficiilor concentrate și a costurilor dispersate.

Acesta este un mod bun de a face politică. O altă procedură ar risca să nu obțină voturile necesare pentru a câștiga alegerile. Un politician în căutare de voturi, dar care nu poate obține voturi, este eliminat de pe piața politică. Dar poate ieși o economie sănătoasă din politici mioape, care aduc beneficii grupurilor de interese și dispersează costurile asupra votanților ignoranți raționali (sau absenteiști raționali)? Trebuie să spunem că nu; aceste politici creează externalități politice. O economie bună ar face astfel încât costurile să afecteze factorii de decizie și beneficiile să fie dirijate către populație. Iată de ce trebuie să reanalizăm implicațiile postulatului mâinii invizibile al lui Adam Smith – indivizii care își urmăresc propriile interese într-un sistem de proprietate privată și pe o piață competitivă vor suporta costurile propriilor decizii, dar vor avea ocazia să obțină beneficii din schimbul reciproc, iar schimburile vor aduce beneficii societății în ansamblul ei. Așa cum se observă din răspândirea oportunităților comerciale și a câștigului de pe urma inovațiilor tehnologice, aceste avantaje ale vieții comerciale moderne sunt o binefacere care se autoregenerează. Cu alte cuvinte, beneficiile nu sunt câștiguri pe termen scurt, ci sunt realizări pe termen lung; ele reprezintă esența motivului pentru care unele națiuni sunt bogate (iar altele sunt sărace, dacă nu realizează cu regularitate beneficii din comerț și din inovație).

Știința economică sănătoasă distribuie costurile pe termen scurt factorilor de decizie și dispersează pe termen lung beneficii asupra societății ca întreg, în timp ce politica sănătoasă aduce beneficii pe termen scurt grupurilor de interese bine organizate și bine informate, repartizând costurile pe termen lung masei votanților insuficient organizați și prost informați (atât ignoranți raționali, cât și absenteiști raționali). De la începuturile acestei discipline, economiștii au observat conflictul dintre știința economică sănătoasă și politica sănătoasă.

Cunoscând asta, trebuie să înțelegem că sarcina noastră ca educatori și cercetători economici nu este să cârmim corabia statului într-o direcție sau alta și nici să aducem vești plăcute la urechile politicienilor și ale publicului cu privire la posibilitatea ca guvernul să îndrepte relele sociale din lume prin niște politici luminate. Dimpotrivă, sarcina noastră este dublă: (1) sarcina plăcută de a prezenta „studenților" noștri principiile de bază ale disciplinei și de a folosi aceste principii pentru a înțelege lumea în care trăim și (2) sarcina neplăcută de a fi criticul social care demonstrează logic și empiric cum cele mai bune intenții ale factorilor de decizie politică se pierd și conduc la rezultate mai rele decât problemele pe care încercau să le elimine. Așa cum spunea Knight, nu trebuie să ne subestimăm importanța în oferirea de *cunoaștere negativă*[22]. Știința economică enunță limite care zădărnicesc utopiile oamenilor, iar predarea principiilor economice trebuie să lămurească și ce *nu* trebuie să se facă, nu doar să fie un îndreptar cu reguli pozitive pentru acțiunea publică.

Teoriile care implică lumi unde resursele nu sunt rare, teoriile care consideră că proprietatea, prețul, profitul și pierderea nu au niciun rol sau teoriile care consideră că liderii politici sunt niște eunuci omniscienți (sau, ca să spunem altfel, despoți luminați), nu merită să facă parte din știința economică. Failibilitatea unor astfel de analize trebuie dată în vileag și criticată sever în publicațiile noastre științifice, în prelegerile noastre din amfiteatre, în lucrările noastre de consiliere politică sau în mărturiile noastre în fața diferitelor comisii, ca și în eforturile noastre de a comunica cu oameni obișnuiți în articole de revistă, editoriale de opinie, pe Twitter și pe bloguri, în apariții radio și TV. Arthur Marget a descris această sarcină intelectuală printr-o analogie cu un luptător înarmat cu un năvod în epoca gladiatorilor. Înarmat cu năvodul și cu un trident, luptătorul își captura adversarul cu plasa și apoi îi dădea lovitura finală cu tridentul. Marget descria ampla sa lucrare, *The Theory of Price* (1938-1942), ca pe un efort de a prinde erorile lui Keynes în năvod, după care urma să le dea lovitura mortală cu analiza sa.

În mod uimitor, keynesianismul ca sistem de știință economică *orientată politic* se arată rezistent în fața eforturilor repetate (reușite intelectual, din punctul meu de vedere) de a-l prinde în năvodul economiei și de a-l eticheta definitiv ca doctrină greșită. Susțin că atracția sa se datorează mai mult unor motive politice decât unora analitice, așa că trebuie să continuăm această luptă și să arătăm falimentul intelectual al economiei politizate. Keynesianismul este o boală a corpului politic în societatea democratică. O doctrină economică plină de aroganță tehnocratică, care suferă de „aparența

[22] Knight, „Role of Principles", 365.

cunoaşterii" şi lasă loc liber de acţiune, în practică, comportamentului oportunist al politicienilor.

M-am referit la J.B. Say, care a subliniat rolul sistemului preţurilor în autoreglarea pieţei, dar nu trebuie să-l uităm pe un alt francez, Frederic Bastiat[23]. Vestita sa „petiţie", o satiră economică clasică, dă în vileag stupiditatea pledoariilor în favoarea intereselor grupurilor speciale. Care este diferenţa între petiţia lumânărarilor şi cererile de răscumpărare a datoriilor, sau de protecţie în faţa competitorilor străini, sau de întemeiere a sindicatelor publice cu membri protejaţi de fluctuaţiile pieţei şi aşa mai departe? Judecata limpede trebuie să prevaleze în faţa sufletului milos; aroganţa şi gândirea neglijentă trebuie să fie sistematic denunţate – desigur, mai întâi prin analiza teoretică şi empirică atentă, dar să nu uităm că şi ridiculizarea ori satira sunt mijloace de învăţătură eficiente.

Concluzie

Discutarea a ceea ce e durabil în ştiinţa economică ne aduce laolaltă pe noi, toţi cei care considerăm educaţia economică drept principala noastră datorie profesională. E meseria noastră să predăm principiile de bază ale economiei şi să încurajăm la studenţii noştri aprecierea marilor economişti politici, de la Adam Smith şi David Hume, la F.A. Hayek şi James Buchanan. Mesajul lor era limpede: economia de piaţă a proprietăţii private este un sistem cu autoreglare ghidată prin ajustările preţurilor relative şi prin sistemul profit-pierdere, iar societatea de piaţă reprezintă baza unei ordini politice pentru oameni liberi. Încercările de a interveni asupra ordinii pieţei trebuie să fie întotdeauna suspectate de prezenţa instinctului malign al aroganţei, al oportunismului sau al ambelor. Chiar acum, când privim situaţia actuală a imposturii antieconomice ajunsă în culmea ei, este cazul, ca profesori de economie, să nu pierdem din vedere mesajul esenţial şi să îl comunicăm simplu şi clar: când este vorba de a obţine câştig reciproc prin cooperare socială, preţurile sunt bune, iar politica, nu. Mesajul central al superiorităţii libertăţii economice în faţa tiraniei controlului guvernamental rezultă din studiul gândirii economice valide ieri, astăzi şi mâine.

---

[23] Bastiat, Frederic. 1964. „A Petition", în *Economic Sofisms*, Irvington-On-Hudson: Foundation for Economic Education, 56-60.

Partea I

Despre predarea economiei

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Despre îndatoririle educației economice

Economia în universitate este folositoare atât pentru student, cât și pentru liderul politic, ca un antidot la ereziile populare.
Henry Simons[1]

Introducere

În fiecare toamnă, părinții din toată țara își iau la revedere de la copiii care pleacă la facultate. Mulți dintre studenți pleacă departe. Pentru mulți dintre ei, a sta departe de casă este o experiență nouă. O parte dintre acești tineri inteligenți și luminoși se vor regăsi la cursurile de economie. În acel moment, ei vor fi cumpărat un manual care costă aproape 100 de dolari (sau cel puțin vor obține o versiune online a acestuia).

Cel mai probabil, manualul va fi cel al lui Gregory Mankiw, deși, dacă profesorul e mai în vârstă, ar putea să fie cel scris de Campbell McConnell. Dacă profesorul are o anumită înclinare ideologică, poate că manualul va fi al lui James Gwartney și Richard Stroup, poate al lui E.K. Hunt sau Joseph Stiglitz. Dacă profesorul se mândrește cu faptul că este un economist non-ideologic/tehnocratic convențional de centru-stânga, studenții vor trebui să lucreze după manualul lui William Baumol și Alan Blinder. Dacă studenții sunt foarte norocoși, li se va cere să achiziționeze manualul colegilor mei

[1] Henry C. Simons, *Simons' Syllabus*, edited by Gordon Tullock (Fairfax, VA: Center for the Study of Public Choice, 1983), 3.

BCU MOSCOW CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tylor Cowen şi Alex Tabarrok, *Modern Principles of Economics*. Dacă vor fi extrem de norocoşi (aici sunt, ce-i drept, oarecum părtinitor), vor întâlni acel profesor cu bun-gust şi judecată sănătoasă care la va indica manualul lui Paul Heyne, *The Economic Way of Thinking*[2].

Dintre miile de studenţi care intră la primul lor curs de economie în acea toamnă, foarte puţini au ales cum vor să li se predea economie, de către cine sau din ce perspectivă. Pentru marea majoritate, alcătuirea grupelor este aleatorie sau are la bază întocmirea orarului. Orice student ar putea ajunge să aibă de-a face cu un profesor de economie dinamic sau, mai probabil, ca să fim drepţi, cu un ins plictisitor. Profesorul poate fi foarte bine informat cu privire la afacerile curente sau, la fel de bine, s-ar putea să nu aibă nicio idee cu privire la ce se întâmplă în lumea exterioară şi nici să nu-i pese de asta.

Pentru că economia este adesea predată inadecvat, atunci când oamenii află că sunt economist, mă întâlnesc de obicei cu una din următoarele trei reacţii: (1) „A fost cursul care mi-a plăcut cel mai puţin! Cum poţi să studiezi asta?" (2) „A, ce interesant! Ce se întâmplă cu rata dobânzii?" (3) „Mda. Mi-a plăcut mult cursul de economie" – remarcă urmată de obicei de un set de întrebări politice şi cel mai adesea de unele declaraţii politice fie de stânga, de centru sau de dreapta[3]. De prin anul 2008, am întâlnit oameni care, aflând că sunt economist, ne învinuiesc pe colegii mei şi pe mine de actuala criză financiară, susţinând că economiştii nu ştiu nimic substanţial. Doar în rare cazuri – vreau să spun extrem de rar – m-am întâlnit cu o persoană care mi-a spus „Hei, ce pasionant! Mi-a plăcut la nebunie profesorul meu de economie. Mi-a schimbat cu totul viaţa şi gândirea mea despre lume". Puţinii oameni care au această atitudine pot fi absolvenţi sau poate colegi, dacă perioada postuniversitară nu le-a alungat tot entuziasmul din

---

[2] După moartea prea timpurie a lui Paul din 2000, David Prychitko şi cu mine am revizuit şi actualizat manualul său în ediţiile a zecea, a unsprezecea şi a douăsprezecea. Paul Heyne, Peter J. Boettke and David L. Prychitko, *The Economic Way of Thinking*, 12th ed. (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2010).

[3] La un meci recent de golf, am jucat împreună cu un profesor de istorie pensionar. Când a aflat că sunt profesor de economie, m-a întrebat dacă urmez învăţăturile lui Trotsky. Mai întâi am crezut că glumeşte. Dar apoi şi-a continuat ideile despre Marea Criză – „capitalismul este imoral" – şi despre criza actuală – „capitaliştii sunt hoţi". M-am confruntat atunci cu o dilemă: să încerc să nimeresc o bună lovitură de deschidere ori să încerc să corectez 50 de ani de gândire greşită a acestui om cu opinii solide, pe care era dispus să le împărtăşească uşor oricui. Am hotărât să joc golf şi nu să fac o dezbatere despre substanţa economiei şi a politicii. Mi-am zis că trebuie să ştii când să porneşti o bătălie şi când nu.

suflet. Nu sunt oameni pe care i-ai putea întâlni prin cartier, la biserică sau în spațiul public, în general.

Am fost mereu uimit de această discrepanță. Îmi amintesc și azi cu mare drag de multe cursuri, nu doar de economie, pentru modul de a preda al profesorilor și pentru cunoștințele dobândite[4]. Dar, în economie, fie te prinde, fie nu. Dacă te prinde, lucrezi în domeniu; dacă nu, ajungi să urăști economiștii (așa cum și-i imaginează lumea). De ce?

Cred că problema e că eșuăm în efortul de a preda economia ca pe o disciplină entuziasmantă intelectual și edificatoare ca gândire. Adesea spun că economia este o disciplină foarte serioasă, care atinge chestiuni vitale precum averea și sărăcia, viața și moartea; că ea reprezintă un cadru excelent pentru reflecția asupra comportamentului uman în lumea reală și asupra tuturor acțiunilor umane; că este interesantă și realmente amuzantă[5]. Recunosc că economia poate părea stranie și speculativă. Ea vorbește despre libertatea alegerii, dar cu unele limitări, despre intenționalitatea umană, dar și despre consecințele involuntare ale acțiunilor omenești. Cum spunea Hayek, „îndatorirea bizară a economiei este să le demonstreze oamenilor cât de puține lucruri știu de fapt despre ceea ce cred că pot hotărî"[6]. Uneori, în mâinile celor mai rafinați practicanți ai ei, economia nu este altceva decât bun simț aplicat. Cum arăta Frank Knight, „adevărul e că majoritatea lucrurilor cu adevărat importante pe care le are economia de spus sunt cele de care oamenii și-ar da seama singuri dacă ar fi dispuși să le vadă. Și e greu să crezi în utilitatea predării a ceva ce oamenii refuză să învețe și chiar să asculte cu seriozitate"[7]. Tensiunea dintre aceste două afirmații este datorată

---

[4] Am avut o excelentă școală la Grove City College. Îmi amintesc cu plăcere cursurile de filosofie, istorie politică, studii religioase, studii juridice și teorii psihologice. Mi-a plăcut chiar și cursul de administrarea afacerilor. Am crezut că la fel gândesc cei mai mulți dintre colegii mei, dar această credință mi-a fost pusă la încercare de cei peste 25 de ani de muncă în învățământul superior.

[5] Chris Coyne, în *After War: the Political Economy of Exporting Democracy* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2007), arată cum răspunde puterea cercetării economice unor situații extrem de serioase; Peter T. Leeson, în *The Invisible Hook: the Hidden Economics of Pirates* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009), explică și el, într-o manieră fascinantă și amuzantă, cum se aplică cercetarea unor chestiuni neobișnuite.

[6] Hayek, 1991, 76.

[7] Frank H. Knight, „The Role of Principles in Economics and Politics", *American Economic Review*, 41, no. 1 (1951): 1-29, în *Selected Essays of Frank H. Knight*, edited by Ross Emmett, vol. 2 (repr., Chicago: University of Chicago Press, 1999), 364.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

doar felului în care această disciplină este predată şi aplicată în domeniul politicii publice, într-un mod şovăielnic şi *ad-hoc*[8].

Atitudinea lui Paul Heyne în educaţia economică era o combinaţie de bun-simţ (nu complică inutil lucrurile) şi devotament faţă de principiile de bază ale disciplinei. Dar un profesor care să străduie să atingă simplitatea şi să privească lucrurile în profunzime trebuie să ştie că economia simplă nu este *o economie simplistă*. Un profesor care nu crede cu adevărat asta va tinde să predea teorii nuanţate, învăţate la cursuri postuniversitare, chiar atunci când ele nu se potrivesc. Chiar şi pentru cei care agreează introducerea în economie, obligaţia de a îngemăna sarcina predării cu cerinţele publicaţiilor pentru avansarea în grade profesionale poate duce la pierderea interesului şi la predarea cursurilor despre principiile disciplinei ca pe o versiune palidă a unor cursuri pe care ei le-au urmat în timpul studiilor postuniversitare.

Această atitudine nu contribuie la comunicarea eficientă a principiilor de bază, ceea ce nu-i ajută deloc pe studenţi. Dacă subliniezi excepţiile de la reguli când vorbeşti despre principii, studenţii vor învăţa excepţiile, dar nu şi principiile. Aşa că studentul pleacă gândindu-se la monopol, externalităţi, bunuri publice, inegalitatea veniturilor, instabilitatea macroeconomică şi la măsurile guvernamentale corective luate pentru a răspunde la toate acestea. Ei consideră că eşecurile pieţei sunt lecţia principală a economiei, iar nu rolul pe care îl joacă într-un sistem economic proprietatea privată, preţurile relative şi sistemul profit-pierdere (adică structurarea stimulentelor, generarea informaţiilor care influenţează deciziile, inovaţia care inspiră şi feedback-ul oferit cu rol corectiv).

Pe scurt, cursurile doctorale simplificate despre principiile economiei nu îi ajută pe studenţi să înţeleagă ce se câştigă prin comerţ şi prin inovaţie şi cum explică asta gradul de bogăţie sau sărăcie a naţiunilor. În schimb, ele predau un set de modele şi tehnici de control social. „Filosofia" economiei şi economia politică devin doar o „tristă ştiinţă a impozitării optime", a contro-

---

[8] Hayek postulează şi el că suntem setaţi de evoluţia noastră trecută în comunităţi mici să avem reacţii morale contrare, uneori, opţiunilor morale ale „marii societăţi" – cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii ce caracterizează societatea comerţului modern. Astfel, economia poate fi aplicată ca bun-simţ, dar lecţiile ei sunt respinse fără drept de apel din cel puţin două motive: (1) reacţia morală bazată pe ordinea intimă este folosită pentru a judeca comportamentele în ordinea exterioară; (2) politica grupurilor de interese respinge logica economică pentru a putea urma logica politică prin care beneficiile sunt concentrate pe termen scurt în grupuri de interese bine informate şi bine organizate, iar costurile sunt dispersate pe termen lung asupra alegătorilor neorganizaţi şi rău informaţi.

lului regulator și a ajustării macroeconomice. Atât știința, cât și aplicarea ei sunt dezavantajate de incapacitatea de a preda un mod economic de gândire și de a demonstra importanța acestuia. Mai grav, studenții sunt dezavantajați deoarece materia economiei le este prezentată în cea mai plictisitoare și, mai rău, în cea mai arogantă manieră posibilă.

Principiile modului economic de gândire

Una dintre marile bucurii de a preda introducerea în economie constă în faptul că lucrezi cu studenți ce ignoră cu totul modul economic de gândire și îi ajuți să își dea seama că „îl aplică deja fără să-și dea seama"[9]. Când prezint ideile de bază ale calculului beneficiu marginal-cost marginal la cursul meu introductiv, trasez curbele pe tablă și le identific corect (beneficiul marginal în declin, costul marginal în ascensiune), îmi întreb clasa: „Câte dintre domnișoarele din sală au fost vreodată la o întâlnire"? Câteva mâini se ridică. Apoi întreb: „Câte dintre voi v-ați căsătorit cu tânărul respectiv"? De obicei, se aud niște chicoteli. Apoi întreb: „Câte dintre voi au mers la o singură întâlnire cu el"? Se ridică niște mâini, iar murmurul din sală se face auzit. Atunci spun: „Bine, înțeleg. Costurile marginale ale unei noi întâlniri cu el au fost mai mari decât beneficiile marginale". Continuu: majoritatea băieților nu vă apar drept buni de luat în căsătorie după o singură întâlnire, dar nici nu te fac să fugi de el pentru tot restul vieții. Și atunci probabil că ați mers la încă trei, cinci sau zece întâlniri cu băiatul acela". Apoi invoc de obicei o despărțire mitică: „Uite, tu ești un tip grozav; doar că nu o să meargă". Într-un astfel de caz, experiența ei cu băiatul a atins un punct de „valoare maximă" la a cincea întâlnire, să zicem; ea alege să nu mai meargă la o a șasea întâlnire, deoarece costul marginal al experienței va depăși beneficiul marginal. Nici cuplul meu închipuit și nici studenții mei nu sunt unici din acest punct de vedere. Când vine vorba de comportament economic, toți îl aplică fără să-și dea seama. Modul economic de gândire ne oferă un limbaj pentru analiza sistemică a comportamentului lor.

---

[9] În scrierea sa clasică *The Common Sense of Political Economy: Including a Study of the Human Basis of Economic Law* (London: Macmillan, 1910), Wicksteed folosea citatul din Goethe pe care l-am parafrazat aici ca motto al cărții sale. Se poate citi cartea recentă a lui Tyler Cowen, *Discover Your Inner Economist: Use Incentives to Fall in Love, Survive Your Next Meeting, and Motivate Your Dentist* (Boston, MA: Dutton Adult, 2007). Este un exemplu modern al acestui mod de a preda raționamentul economic celor care nu cunosc disciplina.

Modul economic de gândire începe prin a înțelege că opțiunile omenești în toate situațiile de viață se exercită pe fondul unor constrângeri. Constrângerea fundamentală este raritatea – nu cea materială sau financiară, ci faptul logic al rarității. Sărăcia și raritatea nu sunt același lucru – asta e important de știut. Și Bill Gates trebuie să facă alegeri, ca mine și ca dumneavoastră, iar alegerile lui se fac tot pe un fundal de constrângeri, iar opțiunile reflectă compromisul. Există mereu constrângeri adiționale de ordin financiar, tehnologic, de timp și de resurse.

Realitatea alegerii în condiții de constrângeri înseamnă că trebuie să alegem atunci când luăm decizii. Există mereu alte soluții. Alegem întotdeauna între mai multe acțiuni alternative și făcând aceste alegeri ne folosim de tot felul de unelte care să ne ajute în evaluarea variantelor. Alegem o anumită cale pentru un rezultat scontat și renunțăm la o alternativă cu un cost anticipat. Ne trebuie ceva pentru a evalua costul de oportunitate al unei acțiunii pe care o vom întreprinde. Ratele de schimb stabilite de piață ne parvin sub forma unor prețuri monetare relative, la care ne gândim când punem în balanță alternative. Un curs introductiv în teoria prețurilor monetare ar putea arăta, pe de o parte, cum evaluarea subiectivă a schimburilor de către unii actori poate deveni o informație obiectivă cu privire la piață ce ar putea fi folosită de către alți actori în evaluările lor subiective asupra alternativelor, în luarea deciziilor economice. O bună introducere ar sublinia, pe de altă parte, rolul jucat de proprietate, prețuri și profit/pierdere în coordonarea deciziilor economice.

Ambele aspecte ale acestei idei subtile trebuie comunicate studenților pentru ca ei să înțeleagă teoria pieței și sistemul prețurilor, puterea pieței de a coordona planurile cumpărătorilor și vânzătorilor, imposibilitatea calculelor economice raționale în cazul proprietății colective și a absenței pieței pentru bunuri de capital și instabilitatea economică a măsurilor intervenționiste prin controlul prețurilor, reglementări și restricții. Studenții trebuie să capete abilitatea de a-și înțelege propria participare la piață – prin cumpărarea și refuzul de a cumpăra în calitate de consumatori; prin urmărirea oportunităților unor câștiguri mutuale în calitate de comercianți și antreprenori; prin creativitatea proprie (în descoperirea proceselor inovatoare de producție, care duc la micșorarea costurilor, sau în imaginarea de noi produse care vor satisface mai bine cererea consumatorilor), ca antreprenori, manageri și afaceriști.

Introducerea în economie ne învață că indivizii, chiar dacă nu calculează la viteza luminii plăcerea și disconfortul, sunt totuși actori inteligenți, care cântăresc costurile și beneficiile unor decizii și își doresc să pro-

cedeze cât mai bine în situația dată (nu doar în funcție de constrângeri și de împrejurări, ci și de limitările lor cognitive). La acest lucru se referă economiștii atunci când spun că indivizii fac alegeri raționale sau că acționează în interesul propriu. Nu înseamnă că opțiunile lor sunt robotizate, nici că sunt niște actori atomizați și egoiști. Înseamnă că au scopuri și că se folosesc de mijloacele de care dispun pentru a și le atinge. Ei vor intra în schimburi reciproc avantajoase cu alți actori economici. Vor fi ghidați de perspectiva unor câștiguri mari, care pot fi realizate prin specializare și schimb. Se vor concentra pe oferirea de bunuri și servicii pe care le pot produce cu costuri de oportunitate mici și își vor vinde produsele pe bunuri și servicii pe care le-ar putea produce doar cu costuri de oportunitate mari. În astfel de schimburi, sunt realizate câștiguri reciproce din comerț: astfel apare diviziunea muncii în societate.

Exercitarea alegerii în anumite limite, câștigul reciproc prin schimb, importanța drepturilor de proprietate, a stimulentelor, a prețurilor și a informației, atracția profitului și disconfortul pierderii, apariția spontană a cooperării sociale bazată pe diviziunea muncii – toate aceste principii de bază constituie nucleul a ceea ce studenții începători trebuie să asimileze drept condiție a unei înțelegeri mai complete a felului în care funcționează o economie de piață.

Marele economist Henry Simons susținea (cum arată *motto*-ul acestui capitol) că scopul principal al economiei ca disciplină este să ofere un antidot pentru ereziile populare. Pentru a lupta cu ereziile populare, afirma Simons, ai nevoie de cunoștințe legate de rolul prețurilor și de reglarea prețurilor relative, care produc ajustările necesare pentru ca actorii economici să obțină câștiguri reciproce și să împingă sistemul economic spre poziția de curățare a pieței (poziția în care toți câștigă din schimburi și inovații, în orice moment). Cum spunea adesea Frank Knight, un schimb e un schimb[10]. Un schimb este reciproc avantajos; altfel, n-ar mai fi făcut. Într-o economie de piață, interacțiunea economică este un joc cu sumă pozitivă. Adică, interesele jucătorilor nu intră neapărat în conflict; câștigul unui jucător nu presupune pierderea altuia. Pe de altă parte, politica este, în cel mai bun caz, un joc cu sumă nulă, în care interesele intră în conflict, iar câștigul unui jucător compensează exact pierderea altuia. (Politica poate fi și un joc cu sumă negativă, aducând dezavantaje reciproce jucătorilor, dacă goana după profit nu este ținută în frâu).

---

[10] Frank H. Knight, *Intelligence and Democratic Action* (Cambridge, MA: Harvard, 1960).

Cele mai multe erezii populare provin din confuzia cu privire la acest adevăr esențial despre relațiile de schimb. Iar eșecul de a înțelege mașinațiunile politicii inclusiv în sistemul democratic îi face pe mulți să creadă contrariul – că pieţele reprezintă jocuri cu sumă nulă sau negativă, în timp ce politica e un joc cu sumă pozitivă. Din această perspectivă, politica e văzută ca un corector al eşecurilor pieței, operând prin cadrul juridic pe care îl oferă, prin politica fiscală aplicată pentru a stimula cererea agregată, şi prin politicile guvernamentale create pentru a promova creşterea şi dezvoltarea economică. Din această perspectivă, guvernul este soluția, iar sistemul pieței este problema.

Aceste erezii populare țin de ignorarea principiilor economiei; ele sunt încurajate şi de discursul grupurilor de interese. Predarea economiei la nivelul principiilor va fi eficientă în măsura în care comunică studenților natura ubicuă a schimburilor pe care le negociază indivizii, rolul jucat de drepturile de proprietate privată în structurarea stimulentelor, rolul jucat de prețuri în comunicarea informației către actorii economici, rolul jucat de stimulentul profitului în încurajarea inovației şi rolul jucat de pierderi în corijarea deciziilor şi în realocarea resurselor limitate în scopuri mai productive. O politică economică sănătoasă cuprinde aceste principii de bază; ereziile populare le neagă sau le ignoră.

Instrumentele folosite de actorii economici şi cum sunt ele înțelese de către economişti

E important să facem distincția între actorii economici şi economiştii care încearcă să înțeleagă comportamentul actorilor economici. Iată un experiment de gândire îndrăgit, pe care îl propun adesea studenților mei. Imaginează-ți că eşti în New York sau în Washington, D.C. Ce eveniment ar avea un mai mare impact asupra vieții tale – dacă toți economiştii ar intra în grevă sau dacă ar face-o toți gunoierii? Studenții îşi dau seama imediat care este răspunsul inevitabil. Gunoierii sunt mai importanți pentru viața noastră cotidiană decât oamenii care îşi câştigă existența studiind economia. Dar experimentul de gândire mai sugerează ceva. Viața economică există şi fără economişti. Dacă n-ar exista economişti, comerțul, producția specializată, căutarea avantajelor economice şi dorința de a evita pierderile ar fiinţa în continuare. Indivizii ar vrea să cumpere ieftin şi să vândă scump şi ar şti că trebuie să nu cumpere scump şi să nu vândă ieftin. Nu ar avea nevoie de un economist care să le spună asta.

Economiștii au apărut după apariția fenomenului pe care încearcă să-l înțeleagă. Cu alte cuvinte, economiștii au apărut din dorința filosofilor de a înțelege o practică deja existentă. Acest lucru are profunde implicații pentru natura disciplinei, chiar dacă de obicei acestea nu se studiază la cursurile introductive[11].

În economiile de piață, o activitate economică vitală în care se angajează actorii economici este calculul rațional al utilizărilor alternative ale resurselor limitate. Nici pentru evoluția acestei practici n-a fost nevoie de economiști. N-a fost nevoie decât de proprietatea privată și de prețurile libere. Sistemele economice care nu îngăduie proprietatea privată și prețurile libere distorsionează procesul calculului economic și fac imposibilă participarea actorilor economici la el. Acesta este cel mai bun argument împotriva credibilității unui sistem economic de tip socialist. Socialismul ignoră diviziunea intelectuală a muncii în economie, ținând actorii economici în ignoranță cu privire la chestiunile fundamentale: ce se va produce, cum și pentru cine. Economiștii nu pot răspunde la aceste chestiuni sistemice în abstract, dar studiul sistematic al economiei ne ajută să înțelegem cum se răspunde de fapt la aceste chestiuni, prin faptul că sute, mii, chiar milioane de indivizi se străduiesc mereu să-și îmbunătățească viața – căutând oportunități pentru schimburi reciproc avantajoase și canalizându-și energia creatoare pentru obținerea de inovații în artă, comerț și știință. „Miracolul" creșterii și dezvoltării economice moderne nu a apărut în mintea vreunui geniu, ci a fost rezultatul unei mutații în mediul instituțional, mutație care a încurajat comerțul și a permis existența inițiativelor antreprenoriale în materie de arbitraj și inovație. Cum afirmă recent istoricul economiei Joel Mokyr, punctul critic a fost convergența a diferite schimbări filosofice și instituționale care au încurajat gândirea critică și au transformat inovațiile științifice în cunoaștere folositoare comercial[12]. Progresele în știința ingineriei au devenit inovații comerciale, care au satisfăcut cererile consumatorilor, în mai mare măsură decât se imaginase vreodată și la un cost mai mic. Astfel, a fost explicată dezvoltarea economică explozivă din Occident – ascensiunea față de un nivel plan; la fel se explică, prin deducție, și eșecul unei experiențe de dezvoltare comparabile în afara Occidentului.

---

11 Un mod simplu de a înțelege diferențele metodologice dintre Mises și Hayek, ca și abordarea matematică și statistică în economie, este de a sublinia acest punct de plecare al disciplinei și dimensiunea omenească ce străbate viața economică.

12 Joel Mokyr, *The Enlightened Economy: An Economic History of Britain 1700-1850* (New Haven, CT: Yale University Press, 2010).

Repet, nu economiştii au generat creşterea economică a Vestului. Acolo unde „planificatorii economici" au întreprins eforturi pe scară largă pentru a orchestra creşterea – în fosta Uniune Sovietică, Africa şi America Latină –, rezultatul nu a fost prosperitatea generalizată, ci sărăcia sistemică şi tirania politică[13]. Este o sarcină vitală a profesorului de economie să transmită aceste fapte istorice studenţilor începători, într-o manieră inteligibilă. Incapacitatea de a le înţelege poate conduce la o gândire greşită, aşa cum arată Deirdre McCloskey în *Bourgeois Virtues* (Chicago: University of Chicago Press, 2006) şi în *Bourgeois Dignity* (Chicago: University of Chicago Press, 2010).

Economiştii nu sunt responsabili pentru averea naţiunilor, dar pot fi de vină pentru sărăcia acestora. Ironia acestei situaţii trebuie înţeleasă de către studenţi. Economiştii greşesc dacă uită că viaţa economică există dinaintea lor şi că operează, cel mai adesea, independent de ei. Şi greşesc şi dacă în munca lor ţin domeniile cunoaşterii închise ermetic în sertare, sub etichetele explorării ştiinţifico-filosofice sau ale experienţei şi inovaţiei de piaţă.

Această poziţie nuanţată nu e neapărat un subiect potrivit pentru cursurile introductive de economie, dar ideea de bază a fost accentuată în lucrările cu care au câştigat Premiul Nobel F.A. Hayek şi Robert Lucas. Hayek a arătat că există o diferenţă între cunoaşterea vehiculată în economie şi cunoaşterea posedată de către cei ce studiază sistemul economic. Dacă înţelegem că în economie este prezent un anumit tip de cunoaştere, asta nu înseamnă că acea cunoaştere este disponibilă spre a fi aplicată de către economist sau de expertul în politică. Ideea lui Hayek este că informaţiile despre context aflate în posesia actorilor economici şi folosite de aceştia depăşesc cu mult (ca importanţă şi relevanţă pentru coordonarea activităţilor economice) cunoaşterea abstractă şi teoretică de care dispun economiştii, derivată din modele de control optim.

Lucas afirmă ceva uşor diferit. El pune o constrângere cognitivă asupra economiştilor şi a actorilor economici. Hayek afirmase că economiştii nu posedă cunoaşterea contextuală a actorilor economici, dar Lucas susţine că este o eroare metodologică să considerăm cunoaşterea economiştilor drept superioară celei a actorilor economici. Cunoştinţele teoretice ale economiştilor (de exemplu, relaţia dintre cantitatea de bani şi nivelul preţului dintr-o economie) sunt deţinute implicit, dacă nu chiar explicit, şi de către actorii economici. De aceea, sunt greşite proiecţiile politice care presupun că actorii economici ignoră formulele teoretice care le-ar fi utile economic. Aceasta este

---

13 Vezi Peter J. Boettke, *The Collapse of Development Planning* (New York: New York University Press, 1994).

în esență ipoteza anticipărilor raționale și argumentul de bază al propunerii invarianței *(invariance proposition),* care a dus la paradigma neoclasică în macroeconomie.

Actorii economici folosesc instrumentele raționale care sunt disponibile în economia de piață: drepturile de proprietate produc stimulente pentru actorii economici; prețurile relative îi ghidează pe actorii economici în deciziile lor; iar profiturile și pierderile dirijează utilizarea resurselor, încurajând inovația și declanșând creșterea economică. Pe de altă parte, economistul posedă cunoștințe teoretice despre modul în care aceste instrumente sunt folosite de actorii economici. Prin urmare, economiștii trebuie văzuți drept *cercetători* ai societății. Atunci când ei se văd ca „*salvatori*" ai societății, înarmați cu planuri și dispunând de tipare politice complexe, rezultatul este eșecul guvernelor de a spori bunăstarea economică a cetățenilor lor[14].

Profesorul meu James M. Buchanan obișnuia să spună că „trebuie să te repeți de multe ori și în multe feluri pentru a impune niște concepte noi unor minți refractare". Așa că sper să fiu iertat că repet lecțiile de bază ale economiei. Schimburile trebuie să fie abundente, proprietatea, prețurile și profiturile trebuie să coordoneze activitățile economice, libertatea comerțului le permite indivizilor să obțină câștiguri din sisteme specializate de producție și de schimb, iar politica ce produce cadrul fundamental al legii și ordinii nu trebuie văzută drept corectând relele economice. Una dintre ironiile cunoașterii economice este următoarea: nu trebuie să *înțelegem* economia ca să *experimentăm* beneficiile libertății schimbului și producției, dar trebuie să înțelegem economia pentru a *susține și menține* cadrul instituțional care ne permite să obținem beneficii din libertatea schimbului și producției. Ignoranța economică născută din scientism și agresivitatea intereselor speciale din democrația neîngrădită au dovedit că liberalismul economic este vulnerabil la critici specioase. În imaginația publicului, economia fundamentală a fost înlocuită de erezii populare. Sarcina noastră de profesori este să luptăm cu ignoranța și să dăm în vileag agresivitatea intereselor speciale. Sarcina profesorului de economie a devenit mai complicată față de vremurile când Henry Simons le preda studenților de la Universitatea din Chicago.

---

[14] Vezi Peter J. Boettke and Christopher J. Coyne, „The Role of the Economist in Economic Development", *Quarterly Journal of Austrian Economics,* 19, no. 2 (2006): 47-68.

Economie pozitivă, economie normativă şi arta economiei politice

Există o ştiinţă a economiei. Studenţii trebuie să înţeleagă asta. Economia nu înseamnă doar exprimarea unor opinii. Modul economic de a gândi îi ajută pe indivizi să fie informaţi. Cel mai bun mod de a preda natura ştiinţifică şi obiectivă a analizei economice este, din experienţa mea, „testul diavolului". Folosind exemplul legilor salariului minim sau pe cel al controlului chiriilor, le arăt studenţilor că *analiza* ar putea fi acceptată şi de un înger, şi de un diavol, dar fiecare ar considera că implicaţiile normative sunt altele. În ambele cazuri de restricţionare a preţurilor pieţei pentru alocarea resurselor (locuri de muncă şi locuinţe), analiza economică demonstrează că persoanele mai puţin avantajate suferă disproporţionat de mult. Fireşte, îngerul se îngrozeşte de asta, în timp ce diavolul se bucură. Dar de vreme ce analiza situaţiei este acceptată de amândoi, ne dăm seama că, atunci când discutăm despre economia politicii preţurilor, avem de a face cu o analiză obiectivă şi nu cu preferinţele politice subiective ale economistului.

Ca studenţii să nu creadă că îi păcălesc, continuu de obicei cu povestea celor doi prieteni şi co-fondatori, în multe privinţe, ai studiului economiei politice, David Hume şi Adam Smith. Folosesc exemplul analizei lor „economice" asupra sprijinirii religiei şi a educaţiei religioase de către stat, arătând rezultatele aparent surprinzătoare obţinute de ei. Smith observa că în ţările unde instituţiile religioase sunt puternic sprijinite de guvern, iar liderii religioşi primesc salarii şi fonduri de la guvern, nivelul de religiozitate este mai scăzut decât în ţările în care instituţiile religioase concurează între ele pentru obţinerea de fonduri de la credincioşi. Smith deducea că stimulentele liderilor religioşi cu finanţări asigurate sunt altele decât stimulentele acelora care concurează cu alţii pentru atragerea de fonduri. Competiţia religioasă duce la ţinerea unor predici mai pasionante şi la o relaţie mai strânsă a pastorului cu enoriaşii – pe scurt, la o religiozitate sporită. Hume observa acelaşi fenomen, iar analiza sa era asemănătoare. Însă Hume era un sceptic şi dorea mai puţină religiozitate în societate; de aceea *el susţinea sprijinirea religiei de către stat.* Smith nu era un sceptic religios; de aceea *el susţinea competiţia în activităţile religioase.* Observaţi că ambii analizau situaţia cu ajutorul teoriei alegerii raţionale şi a stimulentelor, cu ajutorul teoriei competiţiei şi a ordinii spontane şi, cu toate acestea, evaluările lor normative erau diferite. Analiza realizată prin modul economic de gândire este independentă de poziţia normativă a analistului. Atunci când facem o introducere în economie pentru studenţi, greşim dacă nu le prezentăm acest lucru foarte clar.

John Neville Keynes (tatăl unui şi mai celebru Keynes) împărţea cunoaşterea economică în economie pozitivă, economie normativă şi arta economiei politice. De la Keynes senior deţinem diviziunea utilă între o economie pozitivă, care se ocupă de ceea ce este, şi o economie normativă, care se ocupă de ceea ce ar trebui să fie[15]. Economia bunăstării sau conceptele de ordinul eficienţei aparţin (sau ar putea aparţine) economiei pozitive; dar ajungem obligatoriu la elementul normativ atunci când intrăm în evaluarea prin comparaţie a stărilor de lucruri. Asta se întâmplă fie că folosim drept concept de bază „raţionalitatea" (cum se întâmplă adesea în economia comportamentală), fie „echilibrul competitiv" (cum se întâmplă adesea în manualele economice obişnuite şi, în special, în discuţiile despre organizarea industrială, legislaţia antitrust şi reglementarea economică).

Arta economiei politice apare în momentul aplicării economiei pozitive şi normative la domeniul politicii publice. Economia politică este, la acest nivel, aşa cum o arată numele, mai mult artă decât ştiinţă. Însă ea se foloseşte tot de cunoştinţe ştiinţifice pentru diferite situaţii, de la măsurile politice obişnuite legate de controlul preţurilor, comerţul internaţional şi instabilitatea macroeconomică, până la chestiunile ezoterice şi încărcate ideologic legate de exploatare, injustiţie şi opţiunea între capitalism şi socialism. Pentru a descrie această relaţie intelectuală între economie şi filosofia socială, încerc să le arăt studenţilor mei că economia politică poate deveni o disciplină de valoare doar în măsura în care ea primeşte din economie analize neutre ca valoare.

O critică curentă adusă economiei e că noi, economiştii, ştim preţul a orice, dar nu cunoaştem valoarea niciunui lucru. Această critică, deşi sună foarte bine literar, nu e chiar adevărată[16]. Economiştii înţeleg că oamenii nu mănâncă rate de creştere şi că, de fapt, ce contează este ca o serie de măsurători ale bunăstării să crească constant. Indivizii îşi doresc să aibă şansa de a trăi o viaţă înfloritoare. Prosperitatea ia în calcul componentele subiective ale opţiunilor omeneşti, ca şi componentele obiective care oferă o bază a respectivelor opţiuni. În cele din urmă, este necesar să discutăm raportul dintre instituţiile unei societăţi libere şi libertatea individului de a face alegeri. Dar în munca cu studenţii mi se pare important să accentuez că analiza economică, în sine, nu este o ştiinţă normativă, ci una pozitivă. Le repet de

---

[15] John N. Keynes, *The Scope and Method of Political Economy* (Cambridge, NA: C.J. Clay, M.A. & Sons at the University Press, 1891).

[16] Vezi capitolul final şi anexa la cartea mea *Calculation and Coordination* (New York: Routledge, 2001) pentru o dovadă a corelărilor dintre creşterea economică şi diferite măsurători ale bunăstării.

multe ori – economia nu vă poate spune dacă profitul este meritat sau nu, dar ea vă poate explica consecinţele răspunsului pe care îl daţi la această întrebare. Analiza relevantă a evoluat în secole de gândire economică. Ea a dus la importante rezultate empirice legate de „marea problemă" a bogăţiei, sărăciei şi bunăstării omeneşti. Analiza şi rezultatele de până acum ne arată că studenţii începători trebuie să plece de la cursul de economie înţelegând care este situaţia curentă în disciplina economică[17]. Modelele sunt uneltele raţionamentului economic, iar nu subiectul economiei. Prea adesea studenţii de astăzi termină un curs de economie în care au învăţat modele, au fost testaţi din modele şi ştiu lungi liste de modele, dar n-au nicio idee cu ce se ocupă disciplina economiei[18].

Felul în care predăm o materie influenţează selecţia următoarei generaţii de studenţi şi profesori ai acelei discipline. Relaţia interdependentă dintre tipul de predare şi educaţia studenţilor şi a viitorilor profesori creează un ciclu perpetuu. Actualmente, după părerea mea, sunt selectaţi studenţii care au bune aptitudini matematice şi poate o mentalitate inginerească (de tipul problemă-soluţie), pe când cei cu o atitudine interpretativă şi o mentalitate filosofică (de tip întrebare-răspuns) sunt descurajaţi. Pe măsură ce acest ciclu a progresat în cursul secolului XX, viziunea despre lume a economiei politice a fost marginalizată în favoarea unei fizici sociale a economiei.

Discursul economic este denaturat, în cele din urmă într-o direcţie neproductivă de fiecare dată când o extremă începe să predomine. Cu alte

---

17 La NYU am predat un curs de principii economice, conceput pentru cei mai buni şi mai străluciţi studenţi ai universităţii. Era într-adevăr un grup de elită, iar carierele lor ulterioare au dovedit-o, căci au avut importante realizări în domeniul finanţelor, dreptului şi informaticii. La curs am folosit cărţile lui Adam Smith, *The Wealth of Nations,* Alfred Marshall, *Principles of Economics* şi Joseph Stiglitz, *Economics.* Ideea mea era să încurajez studenţii să discute continuităţile şi discontinuităţile din istoria disciplinei.

18 Am aflat recent că, la un curs introductiv general de la o instituţie de elită din învăţământul superior, nota medie la examenul final a fost de 68 din 200 de puncte. Profesorul era mândru de capacitatea sa de a sorta prin eliminare, dar părea să nu-şi dea seama că dacă scorul mediu al celor mai buni studenţi ai săi este de 34%, atunci există trei ipoteze: (1) materia este prea dificilă pentru studenţi; (2) materia este predată defectuos şi (3) testul a fost greşit conceput pentru materia predată. Dintre acestea, cel mai puţin probabil este ca materia cursului de principii economice să fi fost prea dificilă pentru studenţi, care obţinuseră fiecare cel puţin 1500 de puncte la SAT. Abordarea pe bază de modele în predarea economiei selectează un anumit tip de student pentru studiul serios al economiei, iar pe ceilalţi îi descurajează.

cuvinte, ştiinţa economiei şi economia politică necesită atât logică, cât şi interpretare, abilitatea de a înţelege probleme şi de a oferi soluţii şi abilitatea de a cântări chestiuni mai profunde şi de a oferi răspunsuri provizorii în discuţiile neîntrerupte care sunt parte a unei civilizaţii progresiste . Încerc să le transmit studenţilor mei una din lecţiile cu adevărat importante ale mele cu privire la rolul pe care îl joacă economia în interacţiunea dintre economia politică şi filosofia socială. Economiştii trebuie să fie dispuşi să înveţe de la istorici, filosofi, politologi, sociologi şi alţii. Economistul trebuie să studieze toată viaţa. Nu e nimic mai rău decât un economist care nu ştie decât economie – poate doar un filosof al moravurilor care nu ştie economie deloc.

Concluzie

Consider că predarea economiei este o vocaţie. Din multe puncte de vedere, prima noastră justificare ca economişti este rolul didactic pe care îl jucăm în societate. Ca profesori, sarcina noastră nu este să împărtăşim o ideologie politică, şi nici măcar să cultivăm o preferinţă pentru anumite tipuri de politici publice. Dimpotrivă, sarcina noastră ca profesori de economie este să comunicăm eficient studenţilor noştri principiile de bază ale economiei, pentru ca aceştia să devină participanţi informaţi la procesul continuu de autoguvernare democratică. Aceste principii de bază sunt înrădăcinate în logica opţiunii îndreptate spre un scop în relaţiile de schimb care constituie economia de piaţă şi în ordonarea spontană a activităţii economice ce rezultă din a-i lăsa pe indivizi liberi să aleagă într-o economie de piaţă cu proprietate privată. Dacă vom fi eficienţi în misiunea noastră educativă, atunci va creşte alfabetizarea economică şi vom fi reuşit să cultivăm capacităţile necesare într-o societate în care indivizii liberi şi responsabili se autoguvernează în spirit cetăţenesc. Dacă vom eşua, atunci eforturile noastre teoretice şi empirice nu vor avea nicio valoare în munca de înţelegere şi, cu atât mai puţin, de îmbunătăţire a condiţiei umane.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Cum se poate preda economia de tip austriac la cursurile postuniversitare

Economia nu este doar un joc pentru oameni deştepţi.

Gary Becker[1]

Introducere

În cariera mea, am predat studenţilor la master şi, mai ales, doctoranzilor. Procesul de predare la acest nivel diferă radical de cel în care ai în faţă tineri care au cunoştinţe minime, sau nu au deloc, despre modul de gândire economic.

Ambele sarcini educaţionale sunt, în esenţă, invitaţii la exersarea curiozităţii, dar nivelul prezentării şi materia discutată sunt altele. Totuşi, uneori discuţiile avansate lasă de dorit, deoarece ele tind să se concentreze pe ceea ce eu numesc „economia făcută pe tablă", diferită de activitatea economică reală, care se desfăşoară „dincolo de sala de clasă". Studenţii avansaţi sunt interesaţi să înveţe despre ambele tipuri din teoriile şi abordările altor economişti, lucru normal, în timp ce studentul începător este, în cel mai bun caz, animat de curiozitate faţă de lumea în care trăieşte.

---

[1] Citatul este preluat din discursul de deschidere al lui Becker la un dineu oferit în 2003 de către Dallas Federal Reserve Bank în onoarea lui Milton şi a lui Rose Friedman. Baker susţinea că acesta a fost unul dintre cele mai importante lucruri pe care le-a învăţat de la profesorul de economie Milton Friedman.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Studenților de nivel postuniversitar, ca și educației în general, le-ar putea fi de mare folos o preocupare mai mare pentru ceea ce este „dincolo de sala de clasă" și mai mică pentru cealaltă. Dar și ce e pe „tablă" este fascinant. Pentru aceia dintre noi care optează să facă economie, nu doar activitatea economică este fascinantă, ci chiar disciplina economică reprezintă un subiect al unor discuții la care vrem să participăm. În acest capitol, prezint ceea ce am învățat de-a lungul anilor, predându-le doctoranzilor moduri de a lua parte la acea conversație și de a-și construi o carieră originală în cercetare și predare.

În sala de clasă

În sala de clasă, cursurile mele de nivel doctoral îi vizează pe cei care doresc să devină cercetători în domeniul economic. Titlul de doctor aparține domeniului cercetării, iar activitatea de predare în fața doctoranzilor trebuie gândită în consecință. Trebuie să fie altceva decât un simplu curs de facultate despre steroizi. Dimpotrivă, scopul trebuie să fie ghidarea studenților către direcții personale de cercetare și ajutarea lor să devină stăpâni pe propriile lor programe de cercetare. Ei trebuie să își găsească vocea, ca să spun așa, și să găsească o cale de a se alătura „conversației" profesionale.

Pentru aceasta, studenții trebuie să se familiarizeze cu bibliografia obligatorie, să fie capabili să o discute în mod inteligent și să aducă o contribuție personală. Cursurile se bazează pe discutarea textelor relevante pentru respectiva temă, și nu doar pe prelegeri. De exemplu, cursurile mele de economie austriacă se ocupă în primul rând de *Human Action* a lui Ludwig von Mises, de *Individualism and Economic Order* a lui F.A. Hayek, de *Competition and Entrepreneurship* a lui Israel Kirzner și de *Man, Economy, and State* a lui Murray Rothbard[2]. Aceste cărți le oferă studenților argumentele metodologice, dar și chestiunile economice, printre care teoria monetară, teoria capitalului și teoria procesului pieții, dezvoltate de școala austriacă. Studenții citesc și alți autori moderni, din afara tradiției austriece, dar ale căror idei le continuă pe ale acesteia. Cursurile mele se ocupă de idei, și nu de istoriile

---

2 Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; Indianapolis; IN: Liberty Fund, 210); F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996); Israel M. Kirzner, *Competition and Entrepreneurship* (Chicago: University of Chicago Press, 1978); Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2009).

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

personale sau de personalitatea economiştilor. Ideea principală este să vedem ce oportunităţi de intervenţii originale există în actuala conversaţie din economie şi economia politică în perspectivă austriacă, dar şi ce oportunităţi de schimb intelectual cu câştig reciproc există în bibliografia recentă. Încerc să-i apropii pe studenţi de economia austriacă nu doar pentru a-i ajuta să amplifice ideile şcolii austriece în contextul literaturii ştiinţifice contemporane, ci şi pentru a descoperi cum ar putea duce bibliografia recentă la îmbunătăţirea ideilor asociate prin tradiţie cu şcoala austriacă de economie.

Pentru succesul unui program de cercetare ştiinţifică, e nevoie de trei lucruri: idei, fonduri şi poziţii academice. Când programul de cercetare este uşor nesincronizat cu *mainstream*-ul practicii actuale, studentul doctorand trebuie să fie atent cum se poziţionează în comunitatea ştiinţifică, pentru a nu fi exclus profesional. Ieşind din sala de clasă şi trecând la consilierea pentru dizertaţie, interacţiunile mele cu studenţii trebuie să ţină cont şi de aceste consideraţii profesionale şi de carieră.

Plasarea studenţilor postuniversitari: rolul austriecilor în profesia noastră

Trebuie să încep prin a spune că nu am cunoştinţă de reuşita vreunei strategii bazată pe mascarea propriilor convingeri în domeniul academic[3]. Astăzi eşti ceea ce scrii, iar competiţia se face cu oameni serios calificaţi, de aceea e imposibil să o truchezi. Dacă renunţi să faci economie „austriacă" şi economie politică liberală clasică, decizia e fără întoarcere. Au succes cei care aduc contribuţii importante în domeniile lor şi devin cunoscuţi prin poziţiile adoptate – Rothbard pentru anarho-capitalism, Kirzner pentru teoria antreprenoriatului şi a procesului pieţei, Lavoie pentru critica socialismului, Caldwell pentru Hayek şi metodologie, Rizzo pentru dreptul economic şi

[3] O mişcare intelectuală îşi găseşte drumul între carierismul pur şi izolaţionismul pur. Lucrarea lui Randall Collins, *The Sociology of Philosophies* (Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1998) este poate cea mai bună carte despre caracteristicile mişcărilor intelectuale progresive, retrogresive şi autodistructive. După părerea mea, economia modernă după model austriac a avut o prea mare tendinţă retrogresivă şi autodistructivă şi insuficiente elemente progresive. Sper cu sinceritate că nou-veniţii în cercetare şi predare care fac parte dintr-o şcoală contemporană de economie austriacă au învăţat ceva din defectele altora şi vor avea mentalitatea şi deprinderile care să ducă la o acceptare profesională pe scară largă a ideilor emise mai întâi de Menger, Mises şi Hayek.

filosofia economiei, Selgin şi White pentru libertatea operaţiunilor bancare, Garrison şi Horwitz pentru macroeconomie, Wagner pentru finanţele publice şi sociologia fiscală, Koppl pentru „Marii Jucători", Stringham pentru anarho-capitalism, Leeson pentru autoguvernare, Coyne pentru reconstrucţia postbelică, Powell pentru nerespectarea condiţiilor de muncă etc.[4]

Un al doilea lucru pe care trebuie să-l explic este ce înţeleg prin succes academic. Cred că suntem de acord că scopul nostru ca economişti profesionişti este să publicăm lucrări inovatoare, care găsesc un debuşeu în publicaţiile profesionale importante şi sunt citate frecvent. Putem, de asemenea, cădea de acord că, în calitate de profesori de economie, ne dorim să predăm în faţa celor mai buni studenţi din fiecare generaţie. Când m-a angajat, Andrew Schotter, pe atunci şeful departamentului nostru de la NYU, mi-a spus: „Ascultă, vrei să joci la New York Yankees, nu la Toledo Mud Hens, aşa-i?". În 1990, când spunea asta, lucrurile păreau clare. Şi la fel de clare mi s-au părut şi în 1997, când am fost trimis înapoi la „Toledo",

---

[4] Vezi, de exemplu: Murray N. Rothbard, *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto* (Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2006); Rothbard, *Man*; Kirzner, *Competition*; Israel M. Kirzner, *The Meaning of the Market Process: Essays in the Development of Modern Austrian Economics* (New York: Routledge, 1996); Don Lavoie, *National Economic Planning: What Is Left?* (Cambridge: Ballinger, 1985); Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004); Mario Rizzo, „The Problem with Moral Dirigisme: A New Argument against Moralistic Legislation", *NYU Journal of Law and Liberty* 1, no. 2 (2005): 790-844; George A. Selgin and Lawrence H. White, „How Would the Invisible Hand Handle Money?", *Journal of Economic Literature* 32, no. 4 (1994): 1718-49; Roger Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure* (New York: Routledge, 2000); Steven Horwitz, *Microfoundations and Macroeconomics: An Austrian Perspective* (New York: Routledge, 2000); Richard E. Wagner, *Fiscal Sociology and the Theory of Public Finance: An Exploratory Essay* (Northampton, UK: Edward Elgar Publishing, 2009); Roger Koppl, *Big Players and the Economic Theory of Expectations* (New York: Palgrave Macmillan, 2002); Edward P. Stringham, „The Extralegal Development of Securities Trading in Seventeenth Century Amsterdam", *Quarterly Review of Economics and Finance* 43, no. 2 (2003): 321-44; Peter T. Leeson, „Trading with Bandits", *Journal of Law & Economics* 50, no. 2 (2007): 303-21; Peter T. Leeson, *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009); Christopher J. Coyne, *After War: The Political Economy of Exporting Democracy* (Stanford, CA: Stanford University Press, 2007); Benjamin Powell, „In Reply to Sweatshop Sophistries", *Human Rights Quarterly* 28, no. 4 (2006): 1031-1042.

pentru că nu mi se oferise o promovare sau o titularizare[5]. La fel gândesc şi astăzi[6]. Vrem să reuşim în „liga profesioniştilor"; nimic altceva nu ne poate potoli ambiţiile ştiinţifice. Scopurile noastre nu se potrivesc deocamdată cu realitatea, dar asta nu înseamnă decât că mai avem de lucru. Trebuie să ne amintim ce spunea Frank Knight: „Când spunem că o situaţie este fără speranţă, spunem că este idealul". Desigur, suntem departe de ideal, aşa că situaţia nu este fără speranţă.

Devii „austriac" nu doar prin voinţa de a-ţi identifica munca cu acest brand, ci prin afirmaţiile economice esenţiale cu care se identifică orice economist[7]. Aceste propoziţii esenţiale privesc chestiuni de metodă şi metodologie

---

[5] Am plecat de la NYU în 1997, la Manhattan College. O excelentă facultate care avea şi un program MBA. Mi-am păstrat afilierea la NYU şi am publicat *Advances in Austrian Economics* în acel an academic când nu mai eram la NYU. Dar atunci am învăţat o lecţie importantă, şi anume că îmi lipseau studenţii de la cursurile postuniversitare, aşa că am acceptat imediat oferta de a mă angaja la o universitate cu programe postuniversitare, GMU, renunţând la oferta alternativă de a fi profesor titular la Carthage College, cu o viaţă confortabilă la Manhattan College şi o afiliere ca cercetător la NYU. Când am trecut la GMU, am abordat cursurile postuniversitare altfel decât o făcusem ca asistent la NYU.

[6] Cartea lui Michael Lewis, *Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game* (New York: Norton, 2003), mi-a influenţat mult concepţia despre construcţia departamentului şi a centrelor de cercetare de la GMU. GMU nu seamănă cu Toledo Mud Hens, ci mai degrabă cu Oakland Athletics. Universităţi precum Chicago, Harvard, MIT, Princeton şi Stanford pot fi comparate cu NY Yankees, Boston Red Sox şi LA Dodgers. Întrebarea care se pune, cu alte cuvinte, este cum pot să concureze echipele de pe pieţele mici cu echipele cu bugete mari. E nevoie de o strategie diferită de angajări, menţinere pe post şi promovare decât cea urmată de marile francize. Cum a afirmat James Buchanan atunci când a creat programul de doctorat de la GMU, trebuie să „îndrăzneşti să fii diferit". Sau, cum a spus Vernon Smith când s-a mutat la un departament academic considerat, după standarde convenţionale, de grad mai mic, „orice departament care îmi susţine munca e prin definiţie un departament de primă clasă în ochii mei". GMU este un mediu educaţional unic, tocmai pentru că am îndrăznit să fim diferiţi şi să perseverăm în direcţia noastră, susţinând cercetarea şi eforturile educaţionale în materie de economie de tip austriac, economie experimentală, istorie a gândirii economice, economie şi drept, economia alegerii publice, dar şi educaţie convenţională în domeniul micro, macro, matematică şi econometrică.

[7] Vezi eseul meu din 2008, „The Austrian School of Economics", în lucrarea editată de David Henderson, *A Concise Encyclopedia of Economics* (http://www.econlib.org/library/Enc/AustrianSchoolofEconomics.html), ca şi în volumul editat de mine, *The Handbook of Contemporary Austrian Economics* (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2010).

BCU Cluj / Central University Library

în economie şi economia politică. Şi dacă ţinem seama că nu e vorba de o etichetă, ci de o abordare şi de o poziţie asumate, trebuie să recunoaştem că economia şi economia politică sănătoasă nu sunt proprietatea exclusivă a celor dispuşi să-şi numească opera „austriacă". Dimpotrivă, există mulţi economişti şi economişti politici în istoria disciplinei noastre de la care avem ce învăţa. Şi ar fi ridicol să nu ne folosim de această şansă.

Cele mai bune modele intelectuale cu privire la învăţarea constantă de la egalii tăi sunt Mises şi Hayek. Ambii au protestat faţă de etichetări, deşi se mândreau cu descendenţa lor educaţională şi intelectuală vieneză; iar contribuţia lor la înţelegerea economiei moderne prin şcoala austriacă a fost esenţială. Prin lucrările lui Mises (*Human Action*) şi Hayek (*Individualism and Economic Order*) s-a declanşat impulsul dezvoltării progresive a economiei de tip austriac şi a economiei politice clasice liberale, în a doua jumătate a secolului XX şi mai apoi.

Mesajul meu către absolvenţii de economie este să înveţe de la Mises şi Hayek cum să-şi privească propria cercetare şi cum să predea economia şi economia politică. Asta înseamnă că, dacă nu cumva faci istorie intelectuală, scopul tău într-o lucrare trebuie să fie adoptarea unor argumente, interiorizarea acestora şi dezvoltarea lor în contextul tău intelectual unic, intrând astfel în dialog cu egalii tăi. O lucrare bună care să contribuie la economia de tip austriac nu se califică prin fidelitate faţă de maeştri în citate, şi nici într-un caz în numărul de paragrafe citate din opera acestora. Dimpotrivă, contează calitatea ideii pe care o dezvolţi şi relevanţa ei pentru rezolvarea unei probleme importante din lumea economică şi/sau politică. Cum spune Deirdre McCloskey, orice lucrare trebuie să poată răspunde uşor la întrebarea „şi ce dacă"; în caz contrar, nu mai trebuie scrisă deloc[8].

Sfaturi pentru absolvenţii de economie de tip austriac

Iată cinci sfaturi pe care le găsesc importante pentru absolvenţii de economie de tip austriac, care să-i ajute să îşi construiască nişte cariere de succes în cercetare şi predare[9].

1. Pentru cei cu care interacţionezi şi pentru modul tău de lucru e important ce anume accentuezi din sintagma „economie de tip austriac". Dacă accentuezi „de tip austriac", înseamnă că ai în ve-

[8] Deirdre McCloskey, *The Writings of Economics* (New York: Macmillan, 1987), 19.

[9] Ele pot fi de folos şi în alte domenii universitare.

BCU IASI CENTRUL DE DOCUMENTARE LIBRARY

dere temeliile filosofice şi poziţiile metodologice. Dacă accentuezi „economie", vizezi propoziţii de bază în gândirea şi practica economică. E mai uşor să comunici cu colegii economişti, dacă faci economie, şi e mai uşor să discuţi cu alţi sociologi şi filosofi, dacă te preocupă filosofia şi metodologia. Pentru istorici, ambele variante sunt bune. În concluzie, oricum ai pune accentul, aspiră să lucrezi cu cei mai străluciţi profesionişti din disciplinele respective. Nu-ţi pierde vremea vorbind doar cu cei care subliniază în acelaşi timp ambele sintagme!

2. Viaţa academică este prea scurtă, iar colegii tăi de profesie prea interesanţi ca să accentuezi diferenţele, şi nu ceea ce aveţi în comun. Încearcă mereu să găseşti o zonă comună, de la care pornind să atingi aspecte relevante. Nu păcatele comise sunt cele mai dăunătoare pentru progresul economiei, ci păcatele prin omisiune[10]. În plus, moştenirea intelectuală a lui Mises şi Hayek e prea importantă ca să fie apreciată doar de o elită puţin numeroasă. Misiunea noastră este să interacţionăm cu ai noştri colegi şi studenţi, nu să ne separăm şi să ne izolăm. Dacă îi considerăm pe Mises şi pe Hayek atât de străluciţi şi de importanţi, atunci trebuie să facem eforturi pentru ca toţi economiştii şi studenţii la economie din lume să aibă aceeaşi părere despre operele lor.
3. Trebuie să asimilezi logica de bază a modului de gândire economic şi trebuie să înveţi „limbajul" economiei moderne[11], dar nu trebuie să încerci să intri în competiţie cu alţii în acest domeniu – nu acesta este avantajul tău. Ca student, trebuie să „îndrăzneşti să fii altfel", fără să fii incompetent în acea disciplină. Dar nu

---

[10] Acest sfat mi-a fost dat de către Mancur Olson într-o seară, la cină, după ce îmi citise lucrarea „Where Did Economics Go Wrong?" (vezi Boettke, „Where Did Economics Go Wrong: Modern Economics as a Flight from Reality", *Critical Review*, 11, no. 1, 1997: 11-64); el m-a încurajat să renunţ la eforturile mele de evanghelizare metodologică şi să mă concentrez doar pe domeniul economiei politice comparate. I-am urmat tot mai mult sfatul în anii următori, dar mă simt încă legat intelectual de metodologie, pentru că metodologia hotărăşte nu doar ce chestiuni considerate bune trebuie urmărite, ci şi, mai important, care sunt răspunsurile considerate bune la acele întrebări.

[11] Îmi încurajez mereu studenţii să predea teoria intermediară a preţurilor ca absolvenţi de economie şi să se ofere să predea această materie şi când primesc prima lor ofertă de angajare.

trebuie să uiți de ce ai ales economia, nici ce aduce pasiunea ta inițială pentru ea (o pasiune atât de puternică încât te-ai hotărât să-i dedici toată viața) la „conversația" generală din economie și economia politică.

4. Urmează-ți pasiunea și nu urma ceea ce crezi că e la modă în literatura de specialitate a momentului. Privește pe fereastră, în afara sălii de clasă; nu te concentra doar la ce e pe tablă. Urmându-ți pasiunea, gândește misesian, dar scrie popperian. Cu alte cuvinte, un economist gândește prin explicații de tipul logicii alegerii și „mâinii invizibile", dar el comunică cel mai bine cu alți economiști în limbajul teoremelor și propozițiilor, ipotezelor și textelor, conjecturilor și refutărilor. Nu te teme să propui conjecturi îndrăznețe și să soliciți critici din partea colegilor tăi. Caută să stai mereu într-un mediu în care să înveți de la alții tipare de cercetare, pentru că astfel vei fi obligat să atingi un nivel de argumentare mai înalt. Extinde-ți mereu și tatonează-ți în permanență zona de confort, până când vei putea intra în dialog cu cele mai strălucite minți ce practică acum economia și economia politică. Pe scurt, fii nebun de ambițios, dar fii și dedicat nebunește descoperirii adevărului așa cum îl înțelegi tu.
5. Există o formulă elementară a succesului academic. Mai întâi, fii cel mai bun absolvent din promoția ta. În al doilea rând, până în anul al treilea, construiește-ți o rețea academică (de exemplu, Association for Private Enterprise Education – APEE, rețeaua obișnuită a economiștilor de tip austriac; sau Society for the Development of Austrian Economics – SDAE, cu întâlniri anuale la Southern Economic Association). În al treilea rând, toți studenții mei care își doreau o carieră academică au obținut-o și au avut mare succes trecând prin următoarele stadii[12]:

   doctoratul în mână + publicare în reviste cu comitet peer review + evaluări bune în urma predării – infatuare = slujbă de calitate

Folosește șansele oferite de instituțiile și periodicele pieței libere pentru a învăța cum să scrii clar și să vorbești eficient încă de la începutul carierei. Dar nu rămâne în zona de confort; încearcă să te autodepășești prin munca și prezentările tale. Asumă-ți rolul de profesor de economie și încearcă

[12] Vezi lista foștilor mei studenți pe pagina mea web (http://econfaculty.gmu.edu/pboettke/students.html), ca și posturile lor, și urmează linkurile pentru a le vedea publicațiile.

să excelezi la cursuri. Participă la întâlnirile profesionale şi nu fi infatuat nici cu prietenii, nici cu inamicii tăi[13].

Vei scrie aşa cum citeşti – citeşte cu înţelepciune; vei preda aşa cum ţi s-a predat – urmează-i pe cei mai buni profesori pe care i-ai avut. Încearcă să fii un bun coleg comentând lucrările colegilor din departament la timp şi constructiv. Şi fii un bun cetăţean al facultăţii şi universităţii tale. Dacă vei proceda astfel, vei deveni indispensabil în instituţia ta.

Am căutat să predau aceste cinci lecţii la două generaţii de doctoranzi.

Concluzie

Profesia de economist a devenit tot mai interesantă în cei 25 de ani în care am predat. Este o perioadă uimitor de pasionantă pentru a face economie, iar pasiunea şi entuziasmul trebuie să se vadă în abordarea acestei profesii.

În ultimă instanţă, cred sincer că predarea economiei este o vocaţie superioară. Asumă-ţi rolul de profesor şi cercetător al economiei. Este pur şi simplu cea mai importantă disciplină intelectuală (uneori spun chiar că e singura) care studiază omul. Economia poate fi înţeleasă în mod util ca (1) o disciplină extrem de serioasă, care vorbeşte despre chestiuni extrem de serioase şi, în acelaşi timp, (2) cel mai revelator mediu intelectual pentru studierea omului din toate clasele sociale şi în toate împrejurările istorice. Soarta civilizaţiei este intim legată de capacitatea noastră de a comunica învăţăturile fundamentale ale disciplinei noastre. Unele legi ale economiei nu pot fi încălcate fără ca acest lucru să aibă consecinţe asupra destinului umanităţii. Apreciază economia ca disciplină şi contribuţiile esenţiale ale lui Mises şi Hayek vor deveni evidente.

---

[13] „Infatuarea" înseamnă a nu spori, ci a sărăci colegialitatea. Gândeşte-te puţin la colegii pe care i-ai avut de-a lungul timpului şi îţi vei da seama câte feluri de infatuare există. De exemplu, încercarea de a atrage atenţia asupra propriei persoane. Mulţi universitari se poartă nesuferit şi inadecvat pentru că ei cred că asta semnalează o mare inteligenţă. Nu o face; nu arată decât inadecvare socială, ajungând uneori până la nivelul de „ticălos". E mai bine să eviţi trimiterea unor astfel de semnale şi să fii un profesor entuziast, un cercetător productiv şi un coleg disponibil şi capabil.

BCU "VASILE VOICULESCU" LIBRARY

4. Predarea economiei, aprecierea ordinii spontane şi economia ca ştiinţă publică

Dacă înţelegem principiul libertăţii ca libertate activă de asociere, ideea de control ştiinţific al societăţii reprezintă o negare a acestuia... Într-o democraţie, ideea de control nu este doar neetică, ci este exclusă ipso facto... Când un om sau un grup cere puterea ca să facă binele, primul meu impuls este... de a anula ultima parte a enunţului şi de a înţelege doar „vreau puterea"; asta da, pot să cred.

Frank Knight[1]

Introducere

James Buchanan povesteşte adesea că atunci când a devenit doctorand în economie al Universităţii din Chicago avea înclinaţii socialiste, dar după ce a urmat şase săptămâni cursul de teoria preţurilor al lui Frank Knight, nu mai era socialist. Ce anume din cursul lui Knight a putut avea un efect atât de puternic asupra lui Buchanan şi a altora (deşi nu a tuturor) dintre colegii săi? E o întrebare care l-a inspirat şi nu i-a dat pace lui Buchanan în toată cariera sa de profesor de economie.

---

[1] Frank H. Knight, „The Role of Principles in Economics and Politics", *American Economic Review* 42 (March 1951): 1-29, în *Selected Essays of Frank H. Knight*, edited by Ross Emmett, vol. 2 (repr., Chicago: University of Chicago Press, 1999), 361-91.

BCU INTRAC UNIVERSITY LIBRARY

Frank Knight le preda studenților săi principiile de bază ale disciplinei: ideea raritații resurselor, necesitatea alegerii, rolul prețurilor relative în determinarea de ajustări în funcție de variațiile circumstanțelor și importanța competiției în autoorganizarea economiei de piață. „Principiile economice", susținea Knight, „rezultă direct din implicațiile principiului unic al libertăților individuale și sociale, adică al liberei asocieri într-o anumită sferă de activitate"[2]. Libertatea de asociere despre care vorbește Knight este cea a schimbului, care servește ca bază a ordinii sociale. Așa cum va arăta el în *Intelligence and Democratic Action*, faptul elementar ce trebuie mereu subliniat este că... un schimb este un schimb[3]. Schimbul este voluntar și benefic reciproc. Dacă nu aduce beneficii ambelor părți, atunci nu este vorba de un schimb, deoarece nu ar fi inițiat și acceptat voluntar. Schimbul favorizează diviziunea muncii și tot el îndrumă planurile de producție și satisface cererile de consum. Subiectul economiei îl constituie, în definitiv, relațiile de schimb între indivizi care aleg liber și instituțiile în cadrul cărora au loc aceste schimburi.

Din nefericire, sarcina de a comunica aceste banalități studenților și publicului este îngreunată de existența ignoranței și a intereselor. Cum spune Knight:

> Adevărul este că majoritatea lucrurilor cu adevărat importante pe care economia le are de transmis sunt cele pe care oamenii le-ar înțelege singuri, dacă ar fi dispuși să le vadă. Și e greu să crezi în utilitatea încercării de a transmite ceva ce oamenii refuză să învețe sau chiar să asculte cu seriozitate[4].

Dar pentru că trebuie, vom găsi mereu utilitatea predării economiei, chiar și numai pentru a ne îndeplini rolul de antidot la otrava răspândită de antieconomiștii care ne înconjoară în școli și universități, în biserici și pe străzi, în curțile de judecată și în legislativ.

Inspirat de învățăturile lui Knight, Henry Simons preda studenților săi de la Universitatea Chicago că „economia este utilă atât studentului, cât și liderului politic, ca profilaxie împotriva ereziilor populare"[5]. Într-un sistem cu drepturi de proprietate privată, libertate a contractului și stabilitate monetară, economia de piață va funcționa prin ajustări ale prețului relativ și

---

[2] Knight, „Role of Principles", 367.

[3] Frank H. Knight, *Intelligence and Democratic Action* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960).

[4] Knight, *Role of Principles,* 361.

[5] Henry C. Simons, *Simons' Syllabus*, edited by Gordon Tullock (Fairfax, WA: Center for the Study of Public Choice, 1983).

prin sistemul profit-pierdere, ghidându-i pe indivizi în deciziile lor economice, care vor lua în calcul informaţiile relevante cu privire la raritatea diferitelor resurse şi a posibilităţilor de schimb. Schimbul reciproc avantajos creează bogăţie, iar economia de piaţă se autocorectează prin ajustări ale preţului relativ.

Buchanan a învăţat de la Knight cum funcţionează procesul economic şi că economia de piaţă este un exemplu esenţial de ordine spontană, graţie stimulentelor şi informaţiilor cu privire la proprietate, preţuri, profit versus pierdere. În primele şase săptămâni petrecute la Universitatea din Chicago sub îndrumarea lui Knight, Buchanan a devenit dintr-un populist pasionat, un susţinător entuziast al ordinii de piaţă. Cum el însuşi spunea: „Puterea ideilor şi înţelegerea modelului pieţei m-au convertit. Această experienţă mi-a influenţat atitudinea cu privire la foloasele şi scopul educaţiei economice. Dacă eu am putut fi convins, atunci şi alţii ar putea fi convertiţi"[6].

Vreau să urmăresc acest aspect al carierei lui Buchanan, cel de educator economic în cel mai larg sens. Dar nu voi prezenta pe larg eforturile sale de a construi centre de cercetare care să încurajeze cercetarea de vârf în domeniul economiei publice şi al alegerii publice la University of Virginia, Virginia Tech şi George Mason. Nu am să analizez nici rolul său ca îndrumător de doctorat pentru mai mult de 40 de studenţi, printre care s-au numărat cercetători importanţi şi creativi din domenii precum economia experimentală, economia şi dreptul, finanţele publice, economia sănătăţii, organizarea industrială şi, desigur, alegerea publică şi economia politică instituţională. N-am să urmăresc nici rolul său în organizarea de asociaţii profesionale precum Comitetul împotriva Reglementării Pieţei, Societatea Alegerii Publice, sau în întemeierea de publicaţii ştiinţifice precum *Public Choice* şi *Constitutional Political Economy*[7]. Mă voi ocupa, în schimb, de accentul pus de Buchanan pe economia elementară sau de bază şi de rolul „profesorului" de a comunica acele principii studenţilor şi publicului, ca şi de felul în care principiile pot informa şi îmbunătăţi procesul democratic de

---

[6] James M. Buchanan, „Better then Plowing", în Buchanan, *The Collected Works of James M. Buchanan,* vol. I (1986, Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1999), 15.

[7] Pentru o excelentă prezentare a eforturilor instituţionale ale lui Buchanan de a profesionaliza educaţia şi cercetarea postuniversitară în domeniile alegerii publice şi economiei politice instituţionale, vezi Steve Medema, *The Hesitant Hand* (Princeton NJ: Princeton University Press, 2009), 125-59. Vezi şi analiza lui Richard Wagner a alegerii publice ca iniţiativă academică la UVA, VPI şi GMU, în „Value and Exchange", *Review of Austrian Economics,* 20, no. 2-3 (2007), 97-103.

luare colectivă a deciziilor[8]. Pe scurt, James Buchanan afirmă că principalul nostru scop ca profesori de economie şi singura justificare a dorinţei noastre de a fi sprijiniţi public este de a le preda studenţilor noştri (şi publicului în general) principiile de bază ale economiei şi de a le cultiva sentimentul de apreciere a ordinii spontane în activitatea economică, astfel încât şi ei să devină, la rândul lor, participanţi informaţi la procesul democratic.

Ce trebuie să facă economiştii?

Economistul care studiază societatea comerţului observă imediat două elemente de bază: indivizii îşi urmează propriile interese, iar societatea modernă a comerţului, cu ampla sa diviziune a muncii, este ordonată. Nu din bunăvoinţa măcelarului, brutarului şi a berarului avem noi cina pe masă; „Parisul îşi obţine hrana" în ciuda scopurilor divergente urmărite de către actorii economici de pe piaţă. Pe scurt, prima sarcină a economistului este de a explica cum reuşesc aceste două realităţi ale vieţii comerciale – interesul propriu şi ordinea socială – să se armonizeze. Dacă nu putem explica fenomenul, eşuăm în sarcina de bază a oricărui economist.

Trebuie subliniat că economistul nu se face astfel vinovat de păcatul unui optimism necritic şi nejustificat. Multe rele există în societate şi pot fi

---

[8] Accentul pus de Buchanan pe principiile de bază explică afinitatea acestuia cu şcoala austriacă de economie în toată cariera sa. Nu doar subiectivismul consecvent al austriecilor atrăgea interesul intelectual al lui Buchanan, deşi, cum el însuşi susţine în *Cost and Choice*, problema economiştilor moderni este că prea adesea „se aruncă pur şi simplu în subtilităţile analizei, neglijând chestiuni de logică economică elementară" (în Buchanan, *Collected Works,* vol. 6). Buchanan insista pe aplicarea constantă a raţionamentului oportunităţii costului. E important să ţinem minte că Buchanan, pe lângă faptul că este un subiectivist, este şi un sociolog adept al individualismului metodologic; un teoretician al schimbului în economie şi în politică; un teoretician instituţional în materie de drept, politică şi societate, un teoretician al ordinii spontane a pieţei, un economist politic pozitiv în finanţele publice şi teoretician al contractului social în ştiinţele politice. Dar în toate aceste domenii Buchanan ne cere să revenim la logica economică elementară şi să o aplicăm constant în analizele noastre. Una dintre curiozităţile empirice ale economiei moderne ca profesie, scrie Buchanan, este că economiştii de formaţie austriacă par să aibă un avantaj în comunicarea logicii economice elementare către studenţii lor. Vezi reacţia în general pozitivă a lui Buchanan în momentul renaşterii intersului faţă de economia de tip austric din anii 1970 (James M. Buchanan, „Politics without Romance", în Buchanan, *Collected Works*, vol. I), 46-48.

îndreptate prin acțiune colectivă, iar despre ele voi vorbi în secțiunea următoare a cărții. Dar primul lucru de care trebuie să ne ocupăm este înțelegerea ideii economice de „mână invizibilă", fără de care nu vom putea răspunde la alte întrebări.

Ideea mânii invizibile sau a „ordinii spontane" nu trebuie doar acceptată, ci, ca să ne poată fi de ajutor, trebuie înțeleasă într-un sens dinamic. Nu trebuie să credem că ordinea generală a economiei este atinsă prin determinarea alocării optime a resurselor în societate de către un planificator binevoitor. Ordinea pe care încercăm s-o înțelegem este generată în mod complex de către o multitudine de indivizi, fiecare încercând să-și realizeze propriile planuri, adesea aflate în conflict cu ale celorlalți, dar care se reconciliază în procesul schimbului.

Mesajul central al lucrării clasice a lui Buchanan, „What Should Economists Do?" este că, în economie, locul central trebuie să-l primească teoria schimbului, și nu teoria alocării resurselor[9]. Economiștii, susține Buchanan, trebuie să se confrunte cu responsabilitatea primă a disciplinei lor și să-și înțeleagă materia. Materia lor este „comportamentul omului în relațiile de piață, reflectând propensiunea lui pentru transportul și schimbul de mărfuri, ca și diversele variații de structură pe care le pot avea aceste relații"[10]. Obiectul studiului economiștilor este această formă de activitate umană și aranjamentele instituționale cărora le dă naștere. Pe de altă parte, abordarea prin prisma alocației dominante îi induce pe economiști în eroarea de a vedea problema economică în societate ca pe una de matematici aplicate, care poate fi încredințată unor ingineri sociali cu acces la pârghiile de control politic.

Dar problema economică a societății nu este în niciun caz cea de a repartiza mijloace puține pentru a obține un scop bine definit[11]. Atunci când

---

[9] James M. Buchanan, „What Should Economists Do?", în Buchanan, *Collected Works*, vol. I, 29. Vezi simpozionul din *Review of Austrian Economics* pentru o discuție actuală a chestiunii, Wagner, „Value and Exchange".

[10] James M. Buchanan, „What Should Economists Do?", 29.

[11] Vezi, de exemplu, F.A. Hayek, „The Use of Knowledge in Society", în *Individualism and Economic Order* (1944; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1948), 77-78, 80, 82, 91. „Problema economică a unei societăți e deci nu doar una de alocare a unor resurse «date» – dacă înțelegem prin «date» informații accesibile unei minți unice, care rezolvă în mod deliberat problema pusă de către aceste «date». Dimpotrivă, este o problemă de asigurare a celei mai bune folosiri posibile a resurselor cunoscute de către toți membrii societății, în scopuri a căror importanță relativă este știută doar de către acești indivizi. Sau, mai pe scurt, este o problemă de

economia elementară este predată sub forma unei probleme a optimei alocări, se transmite studenţilor mesajul că o persoană sau un grup trebuie să fie la comanda pârghiilor de control social şi să managerieze sistemul economic. Studenţilor li se spune tot timpul că sistemele economice trebuie să răspundă la întrebările *cum*, *ce* şi *pentru cine*: cum sunt produse bunurile, ce bunuri sunt produse şi pentru cine sunt produse ele. Apoi studenţilor li se spune că sistemul pieţei – prin stimulentele drepturilor de proprietate definite clar şi apărate strict, prin forţa îndrumătoare a preţurilor şi prin sistemul profit-pierdere – răspunde atât de eficient la aceste întrebări, încât eficienţa schimbului este atinsă simultan cu eficienţa producţiei. Se obţin toate câştigurile posibile prin schimb, preţurile reflectă în întregime oportunitatea costului producţiei şi tehnologiile cu cele mai mici preţuri sunt folosite în producţie. Niciun aranjament posibil al afacerilor economice nu ar putea îmbunătăţi această situaţie, decât, firește, dacă apar imperfecţiuni în mecanismul pieţei din cauza monopolului, a informaţiei imperfecte şi/sau a externalităţilor, care împiedică piaţa să atingă o alocare eficientă a resurselor. Câştigurile din comerţ nu vor fi exploatate, preţurile nu vor reflecta oportunităţile de costuri; iar producţia nu va utiliza tehnologiile cu cele mai mici costuri.

Oportunităţile de optimizare socială abundă, dar ele nu pot fi realizate pe piaţă din cauza imperfecţiunilor; reforma necesară trebuie să vină din afara sistemului. Când se confruntă cu astfel de imperfecţiuni, studentului i se spune de obicei că rolul economic al guvernului este de a rezolva problemele privind structura pieţei şi conflictele pentru folosirea resurselor prin politici publice. Guvernul aduce corecturi imperfecţiunilor economiei de

---

utilizare a cunoştinţelor, care nu sunt date în totalitatea lor niciunui individ". Mai târziu, Hayek a arătat că informaţiile despre care vorbea nu sunt doar abstracte şi tehnice, ci sunt „cunoştinţe despre împrejurările particulare de timp şi de spaţiu" care sunt relevate doar în contextul procesului de piaţă. De asemenea, el are grijă să sublinieze că aceste cunoştinţe se schimbă mereu, pentru a reflecta împrejurările schimbătoare ale vieţii economice. Problema economică cu care se confruntă o societate nu se lasă reprezentată ca soluţia optimă la un sistem de ecuaţii simultane. „Merită poate subliniat", spune Hayek, „că problemele economice apar întotdeauna, şi numai ca o consecinţă a schimbării". Sistemul de preţuri îşi atinge efectele miraculoase doar pentru că răspunde la ajustările de zi cu zi, le reflectă şi în cele din urmă le ghidează. Hayek nu neagă utilitatea analizei echilibrului în economie, dar sugerează că e ceva fundamental greşit în această abordare care „dispreţuieşte o parte esenţială a fenomenelor de care ne ocupăm: imperfecţiunile inevitabile ale cunoaşterii umane şi nevoia consecutivă a unui proces prin care să fie comunicate şi dobândite cunoştinţele".

piață. Paradigma structură-comportament-performanță din economia antitrust este un altfel de exemplu al înțelegerii rolului guvernării ca fiind unul de corecție; un alt exemplu este cel al bunăstării de tip Pigou, iar un altul este cel al protecției consumatorului. La cursurile de economie, studenților li se spune că economia de piață este minunată când funcționează, dar că puterea ei de a funcționa este limitată la situațiile în care acționează un set de propoziții foarte restrictive. Când există devieri de la acest tipar ideal de alocare a resurselor, guvernul acționează proactiv pentru a alinia prețurile la costuri și pentru a alinia costurile private și cele sociale.

Mare parte din această descriere elementară a sistemului economic este importantă și trebuie să fie știută de studenți. Pentru a atinge coordonarea spontană și complexă a activității de piață, trebuie să tindă spre convergență variabilele induse ale pieței (prețuri și profit versus pierdere) și variabilele subsidiare ale pieței (gusturi, tehnologii disponibile și resurse), fiindcă altfel „ordinea" pieței nu ar mai fi ordonată. Cu alte cuvinte, atunci când vorbim despre alegeri private și publice trebuie să avem în vedere relația dintre prețuri și costuri și dintre costuri private și sociale. Cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii apare pe măsură ce indivizii dintr-un sistem economic lucrează pentru a obține câștiguri din comerț și din inovație, fiind conduși de motivații comune și de semnale informaționale date de prețurile relative și de sistemul profit-pierdere. În final, când aceste câștiguri sunt obținute, resursele vor fi în exact acel moment distribuite utilizatorilor celor mai valoroși și vor fi folosite cele mai puțin costisitoare tehnologii. Dar mobilul sau scopul pieței nu este „eficiența". Economia de piață nu are o teleologie, chiar dacă indivizii care participă la piață au propriile scopuri și se străduiesc să-și înfăptuiască planurile[12].

Cum spune Buchanan: „«Piața» sau organizația de piață nu reprezintă un *mijloc* în îndeplinirea unui scop oarecare. Dimpotrivă, ea este întruchiparea instituțională a proceselor de schimb voluntar la care participă indivizii în calitățile lor multiple. Asta e tot. Se știe că indivizii cooperează unii cu alții,

---

[12] Pentru o discuție mai recentă asupra naturii nonteleologice a economiei de piață, vezi James M. Buchanan and V. Vanberg, „The Market as a Creative Process", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 18. Este esențial să ne amintim sintagma folosită de Hayek pentru a descrie ordinea spontană – „prin acțiunea oamenilor, dar nu plănuită de om" („The Results of Human Actions, but not at Human Design", în *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Chicago: University of Chicago Press, 1967, 96-105). Ordinea însăși nu are un scop, dar participanții la ordine urmăresc scopuri multiple. Aceasta este una dintre caracteristicile esențiale ale ordinii spontane din lumea socială, prin opoziție cu lumea fizică.

ajung la înţelegeri şi fac schimburi. Reţeaua de relaţii care rezultă sau evoluează din acest proces de schimb, cadrul acesta instituţional se numeşte «piaţă»"[13]. „Ordinea" pieţei este definită în cadrul procesului apariţiei ei. Nu există nicio altă ordine care să poată fi definită independent de procesul propriu-zis. Nici alocarea de resurse şi nici distribuţia lor nu sunt rezultatele unui sistem economic care să poată fi definit în afara contextului comportamentului comercial şi al relaţiilor de schimb care îl produc[14].

Constelaţia preţurilor relative cu care se confruntă actorii economici în luarea de decizii le oferă un stimulent, dar şi un semnal important pentru evaluarea situaţiei şi alegerea unei anumite căi de urmat. Cu alte cuvinte, spectrul preţurilor existente oferă o informaţie *ex ante* cu privire la raritatea relativă a resurselor, folosită de actorii economici pentru a deduce noi tipuri de folosire a resurselor şi noi metode de producţie. Preţul plătit pentru un anumit bun sau un serviciu şi profitul versus pierderea rezultate pe piaţă din oferirea acelor bunuri şi servicii le arată actorilor economici o evaluare *ex post* a eficienţei sau ineficienţei deciziilor luate. Iar discrepanţa dintre anticipările *ex ante* şi realităţile *ex post* motivează *descoperirea* sau *învăţarea* de către actorii economici a unor modalităţi mai bune de reglare a planurilor lor de producţie în funcţie de cererile lor de consum. Dacă acest proces de producţie şi schimb nu are loc, cunoştinţele şi stimulentele necesare pentru a produce coordonarea complexă a pieţei nu se realizează. Nu doar că informaţia devine dificil de ghicit; ea pur şi simplu nu mai există.

Ideea esenţială a lui Buchanan despre apariţia „ordinii" pieţei este că în lipsa proceselor de piaţă, nu putem defini ordinea economică. „Ordinea" de piaţă este produsă prin cumpărare şi decizia de a nu cumpăra, prin târguială, transport, troc şi schimb. Pe scurt, trebuie să subliniem mereu, ca economişti, că obiectul de studiu al economiei îl reprezintă schimburile şi instituţiile prin care acestea au loc.

Juxtapunerea abordării economice bazate pe schimb cu abordarea economică ce subliniază distribuirea optimă în societate şi distribuirea justă a produselor de către un planificator social binevoitor îl ajută pe Buchanan să distingă economia de politică şi să sublinieze existenţa regulilor şi a cadrului instituţional. Problema „justei distribuiri" nu se referă la distribuirea anumitor resurse, ci la alegerea anumitor reguli ale jocului care generează un tipar de schimb (*pattern of exchange*), producţie şi, prin urmare, distribuţie.

---

[13] Buchanan, *Cost and Choice*, 38.

[14] Vezi James M. Buchanan, „Order Defined in the Process of Its Emergence", în Buchanan, *Collected Works*, vol. I, 244-45.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Corectitudinea priveşte regulile, şi nu rezultatele; dreptatea se referă la proces, şi nu la starea finală.

Economia de piaţă nu este competitivă din start, ci devine competitivă.

> Acest proces de *devenire* rezultat din presiunea constantă a comportamentelor umane de schimb reprezintă partea centrală a disciplinei noastre, iar nu succedaneele unei perfecţiuni postulate aprioric. Setul de ecuaţii ale unui echilibru general nu are o soluţie care să fi fost predeterminată prin reguli deduse exogen. O soluţie generală, dacă aşa ceva există cu adevărat, apare doar ca rezultat al unei întregi reţele de schimburi, târguieli, negocieri, plăţi parţiale, înţelegeri, contracte aflate în evoluţie care, în cele din urmă, încetează să se mai reînnoiască. În fiecare stadiu al acestei evoluţii către o soluţie pot fi obţinute noi câştiguri, noi schimburi sunt posibile şi, tocmai din acest motiv, direcţia mişcării este modificată[15].

Economia ca ştiinţă a schimbului nu poate oferi predicţii precise cu privire la chestiuni exacte, dar oferă predicţii ale unor tipare ale tendinţelor şi direcţiilor de schimbare. Piaţa este o ordine spontană, iar consecvenţa acelei ordini provine din procesul însuşi; de aceea orice încercare de a construi ordinea independent de acel proces este lipsită de sens. Ca economişti, nu avem cum să ştim dinainte ce va alege piaţa; ea va alege, cum spune Buchanan, ce va dori[16]. Economia se ocupă de relaţiile sociale ale unor actori ce intră liberi în anumite contracte; pe de altă parte, politica se ocupă de relaţii sociale în care indivizii interacţionează într-o manieră coercitivă sau potenţial coercitivă. Abordarea originală a politicii la Buchanan constă în accentuarea posibilităţii de a schimba regulile guvernării în cadrul unor instituţii coercitive sau cvasicoercitive, putând astfel oferi baza unei ameliorări în jocul economico-politic. Sarcina economistului este de a studia relaţiile de schimb ce evoluează în cadrul proceselor de piaţă; sarcina economistului politic este de a propune schimbări ale regulilor care vor duce la câştiguri mai mari din comerţ şi inovaţie, în cadrul procesului activ al pieţei. În acest sens, Buchanan încadrează teoria antreprenorială a pieţei, cu accentul ei pus pe evoluţia continuă a proceselor de schimb, în interiorul teoriei contractuale a statului, cu accentul pus de aceasta pe nivelul preconstituţional al alegerii unor legi şi pe nivelul postconstituţional al activităţii politice în cadrul unui set de reguli dat.

---

[15] Buchanan, „What Should Economists Do?", 37.

[16] James M. Buchanan, „Social Choice, Democracy and Free Markets", în Buchanan, *Collected Works,* vol. I, 101.

Ce rol au economistul şi economistul politic în societate?

Paradigma schimbului susţinută de Buchanan sfidează pretenţiile inginerilor sociali. Economiştii nu trebuie niciodată să ofere sfatul lor politicienilor ca şi cum l-ar oferi unui planificator social binevoitor şi trebuie să evite să-şi asume ei înşişi rolul acestui planificator binevoitor . Înţelepciunea economiei politice clasice a fost că a rezistat acestei iluzii a grandorii[17]. Aşa cum ne avertizase Adam Smith, politicienii care caută să controleze economia nu doar că acţionează fără o bună cunoaştere a situaţiei locale a oamenilor de afaceri şi a antreprenorilor, dar, în plus, îşi arogă asupra celorlalţi din societate o putere care nu poate fi încredinţată niciunui legiuitor individual şi niciunui consiliu sau senat şi care este extrem de periculoasă în mâinile unuia „atât de ignorant şi de încrezut încât să se creadă în stare s-o exercite"[18]. „Omul sistemelor" al lui Smith, „înţelept în propriii săi ochi", este un obiect de dispreţ pentru Buchanan, aşa cum fusese şi pentru Smith[19].

Nu putem privi politica, aşadar, ca pe un proces de atingere a „judecăţii din punctul de vedere al adevărului", dacă nu vrem să riscăm a ajunge la o tiranie în mâinile unei „elite" încrezute, care se consideră în posesia adevărului[20]. Mare parte din economia şi politicile publice ale secolului XX au apărut ca răspuns la acest program intelectual al elitei progresiste. Profesionalizarea guvernării şi administraţiei publice moderne s-a definit prin conso-

---

[17] Colegul meu David Levy susţine că „salvarea ideilor" a fost o motivaţie importantă pentru eforturile de construcţie instituţională ale lui James Buchanan şi G. Warren Nutter de la University of Virginia şi de la Thomas Jefferson Center for Political Economy. Buchanan şi Nutter îşi juraseră în studenţie că, dacă vor avea şansa să lucreze în acelaşi departament, se vor devota „salvării ideilor" economiei politice clasice. După toate standardele, rezultatul de la UVA trebuie văzut ca un succes extraordinar. Vezi James M. Buchanan, „Political Economy: 1957-1982", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 19.

[18] Adam Smith, *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976), bk. IV ch. 2, 478.

[19] Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (1759, repr.; Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1982), 233.

[20] Vezi discuţia lui Buchanan asupra dezbaterii dintre Knight şi M. Polanyi (James M. Buchanan, „Politics and Science", în Buchanan, *Collected Works,* vol. 1, 234-37) şi continuarea discuţiei despre potenţialul tiraniei în politica văzută ca ştiinţă (James M. Buchanan, „The Potential for Tyranny in Politics as Science", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 17).

lidarea guvernelor şi centralizarea entităţilor birocratice, combinată cu guvernarea de către tehnocraţi[21].

Rolul jucat de economist în programul intelectual progresist trebuie să fie cel al unui expert tehnic, căruia îi sunt încredinţate pârghiile controlului social. Din acţionarea optimă a acestor pârghii rezultă „buna societate". Ipostaza economistului ca inginer social decurge direct din programul intelectual progresist şi din politicile publice ale acestuia. Economia *mainstream* de după Marea Criză, ca şi consensul postbelic în favoarea sintezei neokeynesiene, au alimentat acest program progresiv, uneori în mod inconştient, iar alteori conştient. Mâna invizibilă a pieţei se dovedise paralizată, spuneau mulţi, aşa încât era nevoie ca mâna vizibilă a statului să-şi asume sarcina de a conduce economia. Reglementatorii economici trebuiau să folosească uneltele statului pentru a corecta ineficienţele microeconomice şi politicile fiscale şi monetare pentru a corecta instabilitatea macroeconomică. În lucrările lui Abba Lerner, *The Economics of Control* (London: McMillan, 1946) şi Paul Samuelson, *Economics* (New York: McGraw-Hill, 1948), economistul era văzut ca mântuitorul potenţial ce avea uneltele ştiinţifico-inginereşti necesare pentru a repara relele sociale şi pentru a cârmi corabia statului. Desigur, un astfel de rol pentru economişti are sens doar dacă statul este înţeles ca un agent activ al economiei, iar disciplina economiei este considerată înrudită cu ingineria şi nu cu filosofia. O asemenea reprezentare a economistului ca mântuitor social este obiect de deriziune într-o lume în care guvernarea este considerată limitată, după cum reprezentarea economistului ca filosof sau cercetător al societăţii îl face irelevant într-o lume în care se consideră că statul trebuie să aibă un rol activ în jocul economic. Tabelul 4.1. ilustrează această situaţie[22]:

---

21 Vezi Vincent Ostrom, *The Intellectual Crisis in American Public Administration* (Tuscaloosa: University of Alabama Press, 1973). Aligică şi Boettke oferă un rezumat al dezbaterii reformei metropolitane în administraţia publică şi în economia politică în *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School* (New York: Routledge, 2009), 5-51.

22 Vezi Peter J. Boettke and Steven Horowitz, „The Limits of Economic Expertise", annual supplement, *History of Political Economy*, 37 (2005): 10-39; Peter J. Boettke and Christopher J. Coyne, „The Role of The Economist in Economic Development", *Quarterly Journal of Austrian Economics*, 19, no. 2 (2006): 47-68; şi Peter J. Boettke, Christopher J. Coyne and Peter T. Leeson, „High Priests and Lowly Philosophers: The Battle for the Soul of Economics", *Case Western Reserve Law Review*, 56, no. 3 (2006): 551-68, pentru o altă elaborare a acestor idei cu privire la rolul economiştilor în societate.

Tabelul 4.1.	Statul ca arbitru	Statul ca jucător
Economistul drept cercetător	Liberalismul clasic	<instabil>
Economistul drept mântuitor	<instabil>	Guvern activist

În căsuța din stânga sus apare perspectiva lui Buchanan, care nu acordă economistului o poziție privilegiată în societate. Economistul are poziția modestă de cercetător al societății, de profesor de cunoștințe descoperite în cursul studiului său și, din când în când, de critic social al practicilor existente, în calitatea sa de cetățean. Lui nu i se permite să pretindă că are acces direct la adevărul divin, și nici într-un caz puteri divine, care ar trebui să acorde prevalență vederilor lui asupra celor ale altor cetățeni. În schimb, așa cum am mai spus, rolul principal al economistului este să le predea studenților principiile de bază ale economiei, pentru ca aceștia să devină participanți informați la procesul democratic. Să reținem însă că, în acest context, „profesor" are un sens mai larg, incluzând o serie de activități care nu se rezumă la sala de clasă, printre care prezentarea rezultatelor cercetării colegilor săi, analiza economică a inițiativelor politice pentru factorii decidenți, comentariul public asupra stărilor curente de lucruri în ziare și predarea în sala de curs la toate nivelurile, de la cursuri introductive până la seminarii avansate pentru doctoranzi. Pe scurt, suntem întotdeauna angajați în „cercetare și predare", dar nu și în „predică" și, cu atât mai puțin, în „dictat".

Avântul reformist al economiei nu se află sub controlul economiștilor propriu-ziși, cu toate că economistul politic are un rol important în eforturile reformiste, chiar și în sistemul de reprezentări al lui Buchanan, unde el este văzut ca un modest filosof al lucrurilor lumii[23]. Rolul acesta este mult diferit de cel de mântuitor. Economistul politic, spune Buchanan, acționează la nivelul regulilor, și nu la cel al jocului activ ghidat de reguli. Această subtilă poziție este exprimată în lucrarea sa clasică „Positive Economics, Welfare

[23] Dar modestia nu trebuie să ducă la disperare. Profesorul lui Buchanan, Frank Knight, ar spune că, dacă o situație e fără ieșire, este situația ideală. Și de vreme ce lumea e departe de a fi ideală, situația n-are cum să fie fără ieșire. Modestia nu trebuie să fie în conflict cu reforma în economia politică, dar trebuie să ne păzim întotdeauna de ambiția nemăsurată, dacă nu vrem ca eforturile noastre de reformă să deraieze în constructivism social.

Economics and Political Economy"[24]. Buchanan afirmă că dilema intelectuală a economiei ca disciplină este că e în interesul prestigiului ştiinţific al disciplinei ca economistul să se abţină de la judecăţi de valoare în procesul evaluării, să-şi limiteze analizele la o apreciere de tip mjloc-scopuri şi să emită ipoteze testabile. Economistul profesionist are un rol foarte mic în procesul de luare a măsurilor politice. Dar, dată fiind natura disciplinei şi importanţa ei esenţială în dezbaterea politică, această profesie va continua să îi atragă pe tinerii care vor să sprijine procesul de formare a măsurilor politice cu ajutorul disciplinei ştiinţifice a economiei.

Prin reafirmarea economiei politice, Buchanan încearcă să ofere o soluţie acestui program intelectual: de a captiva imaginaţia reformatorilor sociali tineri şi ambiţioşi, îndreptându-i totodată către o analiză a politicilor ce nu violează obligativitatea abţinerii de la judecăţi de valoare în economia pozitivă. Pasul esenţial pentru aceasta este respingerea supoziţiei de omniscienţă acceptată implicit în economia veche şi nouă a bunăstării[25]. Economistul care observă nu se află într-o poziţie privilegiată, din care să poată judeca sistemul de sus, confruntându-l cu un standard idealizat de „eficienţă". Odată ce i-a fost respinsă poziţia privilegiată, economistul poate vorbi

---

[24] James M. Buchanan, „Positive Economics, Wealthfare Economics and Political Economy", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 191-201.

[25] Într-un strălucit pasaj care anticipa mare parte din dezvoltarea ulterioară a analizei socialismului şi a statelor sociale democratice în economie şi economia politică, Ludwig von Mises susţine că, odată ce oficialilor guvernului li se atribuie perfecţiunea intelectuală şi morală, rezultă inevitabil că statul trebuie să controleze economia (*Human Action: A Treatise of Economics*, 1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010, 692). Dacă atribuim statului nu doar bune intenţii, ci şi omniscienţă, desigur că acesta, fiind infailibil, va reuşi mult mai bine decât indivizii falibili să conducă afacerile şi viaţa de zi cu zi. Pentru a înţelege economia de tip austriac aşa cum a fost ea construită, pe linia Mises-Hayek-Kirzner, trebuie să respingem supoziţia omniscienţei în analiza economică, dar s-o păstrăm pe cea a bunăvoinţei statului, pentru a evita judecăţile de valoare. O mare parte din dezvoltările ulterioare ale teoriei alegerii publice în anii 1950 şi 1960 a făcut exact contrariul, adică au păstrat prezumţia neoclasică a omniscienţei şi au respins-o pe cea a bunăvoinţei. În lucrarea sa clasică despre rolul economistului politic, Buchanan respinge ambele presupoziţii şi aceasta este calea analitică urmată de către toţi cei care lucrează la dezvoltarea unei economii politice robuste. Vezi Peter J. Boettke and Peter T. Leeson, „Liberalism, Socialism and Robust Political Economy", *Journal of Markets & Morality*, 7, no. 1 (2004), p. 29-111 şi Peter J. Boettke and Christopher J. Coyne, „Best Case, Worst Case, and the Golden Mean in Political Economy", *Review of Austrian Economics*, 22, no. 2 (2009), 123-25.

despre eficienţă doar în funcţie de acordul voluntar dintre participanţii la proces. Nici mai mult, dar nici mai puţin. Ca să ne întoarcem la Knight, un schimb este un schimb. Şi atunci, ce mai poate spune economistul?

Buchanan scrie:

> Adesea vedem economistul politic ca fiind capabil să recomande măsura politică A împotriva măsurii politice B. Dar dacă, aşa cum am spus mai sus, nu există niciun criteriu social obiectiv, economistul, în calitate de om de ştiinţă, nu are capacitatea să facă recomandări. De aceea, orice discuţie politică din partea lui pare să aibă implicaţii normative. Dar există un rol pozitiv pentru economist în formarea de politici. Sarcina sa este cea de a diagnostica instituţii sociale şi de a oferi factorilor decidenţi un set de schimbări posibile. El nu recomandă măsura politică A împotriva măsurii politice B. El prezintă măsura politică A ca pe o ipoteză care a fost testată. Ipoteza este că măsura politică A va duce la o optimalitate Pareto. Testul conceptual este obţinerea consensului între membrii grupului care alege, iar nu îmbunătăţirea obiectivă a unui agregat social măsurabil[26].

Sarcina politică a unui economist este de a oferi schimbări posibile ale regulilor jocului economic care să fie acceptate de către toate părţile şi să producă îmbunătăţiri Pareto. Economia politică se ocupă, prin urmare, cu o anume formă de schimbare socială, aceea prin acţiune colectivă, sau prin deliberarea între membrii unui grup social cu privire la regulile care guvernează interacţiunile lor unul cu altul în încercarea de a conviețui mai bine. Ajustările spontane ale activităţii de producţie şi de schimb cauzate de schimbări ale gusturilor, ale tehnologiilor sau ale resurselor disponibile nu pot fi supuse unei acţiuni colective deliberative. Aceste schimbări ale pieţei, ghidate de preţurile relative şi de sistemul profit-pierdere, apar mereu în contextul unui set existent de reguli aplicate ale dreptului proprietăţii. Economistul cercetează procesul dinamic al acomodării schimbărilor în funcţie de preţurile relative, corijate de feedback-ul oferit de declaraţiile de pierdere şi profit, deci cercetează ordinea spontană a pieţei. În ipostaza de critic social, economistul poate atrage atenţia la probleme posibile în structura existentă a drepturilor de proprietate şi/sau a politicilor de guvernământ, arătând că regimul existent de drepturi şi politici împiedică obţinerea de câştiguri din comerţ sau din inovaţie, prin incompatibilităţi ale stimulentelor şi/sau prin distorsiuni în procesarea de informaţii şi în feedback. Iar economistul politic, pe baza cunoaşterii ştiinţifice a ordinii spontane şi pe baza analizei de tip mijloc-scopuri oferite de către disciplina

[26] Buchanan, „Positive Economics", 195.

economiei, poate gândi schimbări ipotetice în structura de reguli care ar duce la îmbunătățiri Pareto numai prin atingerea unui consens între membrii unității de acțiune colectivă.

Cum am subliniat mai devreme, rolul economistului nu este acela de mântuitor al societății. El nu este un expert tehnic pe care ne putem baza ca să repare relele prin inginerie socială. Nu, rolul economistului este unul mult mai modest; cel de cercetător al societății și de profesor al principiilor de bază ale disciplinei. Sarcina sa principală este de a transmite studenților și publicului larg o recunoaștere a ordinii spontane a pieței și a ideilor esențiale despre alegere în contextul constrângerilor și despre schimbul reciproc-avantajos. Cunoașterea disciplinei economice este esențială pentru a-i ajuta pe „studenții săi" să devină participanți informați la procesul democratic de alegere colectivă.

De ce arta guvernării este în acord cu ordinea spontană

În *The Federalist #1*, Alexander Hamilton afirma că marea întrebare a generației sale în America era dacă poate buna guvernare să fie o consecință a reflecției și alegerii sau dacă va rămâne veșnic o consecință a accidentului și forței[27]. Întrebarea lui Hamilton rămâne una extrem de importantă. În epoca modernă, explorarea experienței constituționale a SUA a devenit o direcție de cercetare a economiștilor politici precum F.A. Hayek și James M. Buchanan[28]. Ei se străduiesc să creeze o teorie a „economiei politice robuste" , dorind să dezvolte domeniul economiei politice constituționale[29]. Întrebarea pusă de ei este: putem lua oamenii așa cum sunt, cu motivațiile lor obișnuite și cunoștințele lor limitate, și să găsim un set de reguli care să îi îngrădească pe conducătorii lor, permițându-le să guverneze, dar nu să abuzeze de puterea încredințată lor, și creând condițiile prin care membrii societății să se angajeze în mod liber în coordonarea complexă a activităților economice, pentru realizarea de câștiguri din comerț și inovație?[30]

---

27 Alexander Hamilton, *The Federalist Papers #1* (1787), http://thomas.loc.gov/home/histdox/fed_01.html.

28 F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, (Chicago: University of Chicago Press, 1960). Vezi James M. Buchanan and Gordon Tullock, *The Calculus of Consent*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 3.

29 Vezi Boettke and Leeson, „Liberalism, Socialism".

30 Vezi F.A. Hayek, „Individualism: True and False", în *Individualism and*

Hayek studia în mod special limitele cunoştinţelor omeneşti la nivel abstract şi natura contextuală a cunoştinţelor din economie la nivel concret, în timp ce Buchanan accentua logica instituţional-organizaţională a politicii şi stimulentele sistemice pe care le generau diferite tipuri de reguli. Dar la ambii mesajul central (reguli diferite la aceiaşi jucători produc jocuri diferite) este cel al economiei politice comparate. Pentru Hayek, problema era cum să limitezi ambiţia raţionalistă a oamenilor, iar pentru Buchanan, cum să limitezi impulsul oportunist al acestora. Ambii credeau că soluţia era „o normă a generalităţii", înscrisă în contractul instituţional – nu va fi adoptată nicio lege şi nu va fi stabilită nicio regulă care să privilegieze un grup de indivizi din societate[31]. Hayek pare să se bazeze pe procesul evolutiv al „încercării şi erorii" în statul de drept, care îi selectează pe conducătorii ce permit succesul grupurilor şi îi înlătură pe aceia care stânjenesc progresul grupului[32], în timp ce Buchanan propune o „convenţie" constituţională, care foloseşte un „văl al ignoranţei" pentru a produce egalitate în contractul social şi tot el caută un construct social care exprimă unanimitatea conceptuală. În practica reală, nu vedem niciodată evoluţia sau contractul social în formă pură, ci o combinaţie în care contractele constituţionale se bazează pe norme

---

Economic Order (1946; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 11-14, unde susţine că: „N-avem nicio îndoială că pentru Smith principala preocupare nu era atât ce-ar putea realiza omul ocazional, în cele mai bune ipostaze ale lui, ci ca acesta să nu aibă posibilitatea să facă răul în cele mai rele ipostaze ale sale". Filosofii iluminişti scoţieni căutau „un sistem social care nu depinde pentru funcţionarea lui de găsirea unor oameni buni care să-l conducă, sau de transformarea oamenilor în persoane mai bune, ci care să se folosească de oameni în toată varietatea şi complexitatea lor, uneori buni, alteori răi, uneori inteligenţi şi cel mai adesea proşti. Scopul lor era un sistem în care libertatea să fie garantată tuturor şi nu să fie limitată, cum doreau contemporanii lor francezi, numai la «cei buni şi înţelepţi»". Marea descoperire intelectuală a acestor economişti politici şi filosofi sociali din secolul al XVIII-lea a fost că „sistemul proprietăţii private reuşea să ofere un astfel de stimulent [pentru a îndruma motivaţiile obişnuite ale oamenilor de a-şi urmări interesele, contribuind astfel la îmbunătăţirea celorlalţi] în mult mai mare măsură decât se crezuse până atunci". Cu obişnuitele sale motivaţii legate de propriul interes şi cu capacităţile sale cognitive limitate, omul se îndreaptă totuşi spre acţiuni care produc binele comun prin întemeierea instituţională a proprietăţii private şi a competiţiei libere pe piaţă.

31 Vezi interviul fascinant al lui Hayek şi Buchanan din 1978, acum disponibil online la http://www.hayek.ufm.edu/index.php/James_Buchanan.

32 Hayek, *Constitution of Liberty*.

sociale evoluate ca să fie păstrate de o societate dată[33]. Ce se vede este o interacțiune între creația constituțională inovatoare și codificarea normelor existente în legi oficiale. Starea subordonată a constituționalismului își găsește legitimitatea în starea inhibată a normelor culturale și a metodelor de sancțiune socială; dacă regulile oficiale ale guvernării nu sunt întemeiate pe reguli neoficiale prezente în normele și convențiile sociale, atunci costurile aplicării lor ar fi prohibitive[34].

Elanul normativ al economiei politice este de a crea reguli care îngrădesc puterea guvernului și în același timp întemeiază un mediu care promovează cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii. În discuția despre contractul constituțional, este utilă distincția lui Buchanan între statul protector (lege și ordine), statul productiv (bunuri publice) și statul redistributiv (*rent-seeking*), considerând drept problemă de bază dacă putem sau nu să găsim un set de reguli de guvernare care sprijină statul protector și productiv fără a dezlănțui statul redistributiv[35].

Regulile trebuie să constrângă comportamentul politicienilor, chiar dacă nu transformă natura umană. Cu alte cuvinte, presupunem în continuare că oamenii sunt ticăloși[36], dar regulile de bună guvernare în cadrul cărora oamenii interacționează le vor potoli răutatea, făcând aproape să dispară relele comportamente. Regulile bunei guvernări pot de asemenea să limiteze ambiția raționalistă a politicienilor, vizibilă în eforturile lor de a exercita comanda și controlul asupra economiei.

---

33 Vezi Peter J. Boettke, Christopher J. Coyne and Peter T. Leeson, „Institutional Stickiness and the New Development Economics", *American Journal of Economics & Sociology*, 67, no. 2 (2008): 331-58.

34 Vezi Peter J. Boettke, „The Political Infrastructure in Economic Development", în *Calculation and Coordination* (1994; repr., New York: Routledge, 2001), despre infrastructura dezvoltării economice; și Claudia Williamson, „Informal Institutions Rule", *Public Choice*, 139, no. 3 (2009): 371-87, despre instituțiile formale și informale.

35 James M. Buchanan, *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 7.

36 David Hume ne sfătuia ca atunci când economiștii politici creează reguli ale guvernării și propun constrângeri instituționale și măsuri de separare a puterilor, ei trebuie să pornească de la supoziția că toți oamenii sunt răi. Astfel, regulile vor funcționa astfel încât cei răi vor face cât mai puțin rău cu putință (*Essays Moral, Political, and Literary*, 1758; repr., Indianapolis IN: Liberty Fund, 1995). Vezi și Goeffrey Brennan and James M. Buchanan, *The Reason of Rules*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 10, 53-75.

Este important de subliniat pentru demonstrația noastră că nu există un conflict între exercitarea creației constituționale și aprecierea ordinii spontane într-o economie de piață cu drepturi de proprietate definite clar și apărate și cu libertate contractuală, și că recunoașterea proceselor socio-evoluționare care au loc în orice societate, producând norme și moravuri ce permit indivizilor din grupuri să coopereze unii cu alții chiar și în cele mai dificile împrejurări. Creația constituțională înțeleasă corect nu poate ieși din istorie și propune scenarii imaginare, cu reguli complet noi. Avertismentele lui Buchanan cu privire la pericolele omniscienței în economia politică ne previn în privința impulsului constructivist, iar scrierile sale despre relevanța *status quo*-ului în economia politică ne arată unde trebuie să înceapă exercitarea creației constituționale.

În reprezentarea lui Buchanan, *status quo*-ul nu are o valoare normativă, dar are o valoare analitică. El este ceea ce este. Începem de aici și de acum, și nu dintr-un stat imaginar din care lipsesc pur și simplu problemele care apasă actuala structură a dreptului. Sarcina economistului politic în creația constituțională rămâne aceea de a propune reguli ipotetice de schimbare, care trebuie să genereze înțelegere între membrii unității de acțiune colectivă, inclusiv din partea acelora care beneficiază acum de pe urma *status quo*-ului. Văzută ca schimb, politica încearcă să găsească acele îmbunătățiri Pareto care pot duce la acord, iar principiul compensației este un ghid important în procesul alegerii colective.

Faptul că creația constituțională începe cu „aici și acum" înseamnă că aceasta este constrânsă de istorie, dar nu că este sclava ei. Relația dintre cultură și economia politică este una nuanțată. Cultura nu este nici perfect rigidă, nici perfect maleabilă. Dar cultura este omniprezentă și de neevitat. Cum spunea Eric Jones, în toată istoria culturile au fuzionat din punctul de vedere al schimbării instituționale și al schimbării economice[37].

Când Hayek a scris articolul „Why I Am Not a Conservative", el, asemenea lui Hamilton, nu dorea să recurgă la ideea de accident și de forță acolo unde îmbunătățirea condiției umane putea fi făcută prin reflecție corectă și alegere[38]. *The Constitution of Liberty*, parte a proiectului amplu al lui Hayek despre „abuzurile rațiunii"[39], încerca să-i facă pe intelectuali să renunțe la

---

[37] Eric Jones, *Cultures Merging* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1996). Vezi și Peter J. Boettke, Review of Eric Jones' *Cultures Merging, Economic Development & Culture Change*, 57 (January 2009): 434-37.

[38] Hayek, *Constitution of Liberty*.

[39] Vezi Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intelectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004), 232-60.

excese. Cum însuşi spunea, Hayek încerca să „folosească raţiunea pentru a reduce pretenţiile raţiunii", însă scopul cărţii era de a convinge că era nevoie de o schimbare a regulilor – atât regulile generale cu privire la natura guvernării, cât şi cele particulare, precum politica monetară şi politica muncii – dacă civilizaţia occidentală dorea să continue pe o traiectorie de pace şi prosperitate. Marea intuiţie a lui Hayek, dezvoltată apoi de Buchanan, a fost că regulile particulare ale politicii trebuie să se armonizeze cu regulile generale ale guvernării, ca să producă progresul. Guvernul avea să fie constrâns de reguli, nu condus de interese.

Dar ajungând la această idee, Hayek admitea ca pe o problemă epistemologică efortul de a obţine o schimbare socială sănătoasă a regulilor bunei guvernări. În timp ce gânditorul asupra societăţii trebuie să critice toate convenţiile sociale şi tiparele de reguli existente, acesta nu le poate critica pe toate în acelaşi timp. Pentru a adopta o astfel de poziţie critic raţionalistă, susţinea Hayek, trebuie să presupui ca date o sumedenie de comportamente existente, şi nu să critici din temelie toate regulile sociale. Constructivistul raţional propune o transformare socială din temelii; Hayek susţine că un astfel de efort este arogant şi condamnat la frustrare şi eşec. Pe de altă parte, Hayek nu spune că creaţia constituţională trebuie condamnată, în ciuda felului în care unii, printre care chiar Buchanan uneori, au interpretat-o. O bună probă a gândirii sale este însuşi titlul unor opere precum *The Constitution of Liberty* sau al treilea volum al *Law, Legislation and Liberty*[40]. Pentru Hayek, ca şi pentru Buchanan, libertatea este în contractul constituţional care îi limitează pe conducători şi stabileşte cadrul instituţional ce ne permite să convieţuim mai bine; cadrul instituţional oferit de constituţie transformă situaţiile de conflict social în oportunităţi de cooperare socială.

Buchanan a abordat problema epistemică a lui Hayek în reflecţiile sale despre economia politică postsocialistă[41]. Buchanan susţinea că „presupoziţiile tacite ale economiei politice" trebuiau explicit recunoscute şi examinate, în lumina experienţelor istorice radical diferite ale oamenilor din regimurile socialiste. În analiza constituţională, istoria contează. Cum spune Buchanan, „istoria şi imaginaţia istorică ce o modelează contează"[42]. *Status quo*-ul pornind

---

[40] Vezi F.A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*, vol. 3 (Chicago: University of Chicago Press, 1979).

[41] James M. Buchanan, „Asymmetrical Reciprocity in Market Exchange", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 12, 409-25.

[42] Buchanan, „Asymmetrical Reciprocity", 422.

BCU IAŞI CENTRALĂ UNIVERSITARĂ LIBRARY

de la care trebuie realizată schimbarea socială în creația constituțională este istoria trăită a poporului.

Construcția constituțională din temelii trebuie respinsă pentru că suferă de „orbire fatală", dar creația constituțională ce pornește de un *status quo* existent și e negociată în interiorul unui proces continuu de acțiune colectivă este parte integrantă din întemeierea unei ordini liberale[43]. Și prin acest proces continuu se poate ajunge la o apreciere a ordinii spontane, care nu doar că se armonizează cu creația constituțională, dar oferă un conținut economic structurii de reguli pe care o vizează eforturile noastre creatoare pentru ca cetățenii să ducă vieți mai bune, mai pline de sens și mai autonome[44]. Există probabil multe moduri în care indivizii pot trăi, dar numai câteva dintre ele îi ajută să conviețuiască și să obțină simultan autonomia individuală, relații sociale pașnice și prosperitate generalizată[45].

---

[43] Cum spune Buchanan: „Constrângerile lui Hayek împotriva constructiviștilor raționali îi vizează pe presupușii reformatori cărturari, care ignoră limitele stabilite de aceste reguli abstracte de comportament obținute prin evoluția culturală și care caută, literalmente, să producă «oameni noi», respingând descoperirea în secolul al XVIII-lea a uniformității principiale a naturii umane și unde trebuie să se oprească orice încercare de înțelegere, de dorință de reformare a ei" („Cultural Evolution and Institutional Reform", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 18, 317).

[44] Susțin că regulile nu trebuie să fie doar constrângătoare, ci și să aibă un conținut anume, dacă vor să producă schimbarea socială în direcția păcii și prosperității. Peter J. Boettke, „Institutional Transition and the Problem of Credible Commitement", *Annual Proceedings of the Wealth and Well-Being of Nations*, I (2009): 41-51.

[45] În *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth* (Princeton NJ: Princeton Univeristy Press, 2007), Dani Rodrik insistă că „există o singură economie cu multe rețete", dar dacă e să ne luăm după istoria omenirii, există de fapt „o singură economie și doar câteva rețete pentru pace și prosperitate". Ingredientele de bază ale rețetei sunt proprietatea privată, libertatea comerțului, libertatea contractului, stabilitatea monetară și responsabilitatea fiscală. Desigur, rețeta trebuie adoptată și modificată în funcție de condițiile locale, iar nu impusă de departe de către tehnocrații de la Washington, iar în acest sens poate că Rodrik nu se înșeală. Singura cale de reformă este cea indigenă, dar nu toate căile indigene sunt productive. Dezbaterea pe subiectul dezvoltării, ca toate dezbaterile de economie politică moderne, a fost afectată de „divergența keynesiană" și continuă să sufere de pe urma acestei moșteniri intelectuale de analiză agregată și politici de control social.

Concluzie

Am văzut că James Buchanan pune mare accent pe rolul economistului drept cercetător al societății și profesor al principiilor de bază ale economiei. Sarcina economistului și a economistului politic nu este niciodată înțeleasă drept una de inginerie socială la comanda pârghiilor de control social în politică și economie. Cum arată mottoul nostru din Knight, o astfel de concepție despre rolul economistului ar intra în contradicție chiar cu noțiunea de guvernare democratică și ar fi neetică într-un sistem democratic. Cine a permis ca economistul să fie privilegiat în discursul politic? În schimb, rolul pe care îl joacă economistuli și l economistul politic este unul mult mai modest, dar esențial într-o societate liberă. Ca economiști, le predăm studenților (în sens larg) principiile de bază ale disciplinei noastre, pentru ca ei să devină participanți informați la procesul democratic. Cum afirmă explicit Buchanan:

> Am susținut adesea că există un singur principiu în economie care merită subliniat, și că funcția didactică a economiștilor este de a face să fie înțeles acest principiu de către marele public. În afara acestui principiu, n-ar exista nicio bază de sprijin public general pentru economie ca disciplină academică legitimă, și economia n-ar avea loc în curriculumul educațional liberal. Mă refer, desigur, la principiul ordinii spontane a pieței, care a fost marea descoperire intelectuală a secolului al XVIII-lea[46].

Economistul politic pe de altă parte, așa cum am arătat, propune schimbări ipotetice în structura regulilor, care sunt supuse la testul consensului altora în arena alegerii colective. Ordinea nu este impusă, ci rezultă din acord.

Ordinea pieței este spontană și rezultă din comportamentul de schimb al indivizilor într-o structură preexistentă cu drepturi de proprietate, reguli ale contractelor și mecanisme de aplicare ale acestora. Este un proces continuu, cu reguli. La un alt nivel al analizei, tocmai alegerea regulilor încadrează acest proces și ajută ordinea să se redefinească continuu. Marea contribuție a lui Buchanan la economia politică și filosofia socială a fost reconcilierea accentului pus pe procesele economice și pe comportamentele strategice ale indivizilor din jocul economic, cu alegerea regulilor jocului, aplicarea acelor reguli și, în general, nivelul constituțional al analizei. Făcând

[46] James M. Buchanan, „Law and the Invisible Hand", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 17, 96.

aceasta, Buchanan demonstrează cum doar prin utilizarea unei ştiinţe economice fără judecăţi de valoare se poate construi o viziune relevantă a economiei politice şi a filosofiei sociale. Altfel spus, economia urmăreşte jocul în interiorul oricărui set de reguli, în timp ce filosofia socială reflectează la chestiunea dreptăţii şi a „societăţii bune". Economia politică insistă că nu se poate discuta chestiunea dreptăţii şi a societăţii sănătoase independent de recunoaşterea faptului că politica nu are legătură cu o anumită distribuţie a resurselor, ci doar cu regulile jocului social, care generează un tipar de schimb, producţie şi distribuţie. Problemele „corectitudinii" şi „dreptăţii" nu privesc rezultatul distribuţiei şi starea finală a lucrurilor, ci se referă la reguli şi la procesul interacţiunii sociale în interiorul acelor reguli. În cele din urmă, filosofii sociali pot pune întrebarea „cum arată un joc bun?", dar ştiinţa economiei răspunde la întrebarea „cum joacă jucătorii jocul, date fiind regulile lui?".

Economia politică ca disciplină presupune tatonarea regulilor şi strategiilor şi recunoaşterea faptului că nu se poate răspunde la întrebarea „ce este un joc bun?" dacă nu analizăm mai întâi cum joacă jucătorii, date fiind regulile jocului. Economia oferă informaţia necesară (dar nu şi suficientă) filosofiei sociale, iar fără aceasta discursul filosofiei sociale n-ar putea niciodată răspunde la întrebări privind „buna societate".

Economia este o ştiinţă publică din două puncte de vedere. Pe de o parte, deoarece cunoaşterea produsă de această disciplină poate duce la legi, reguli şi instituţii mai bune. Dar, spune Buchanan, mai există un sens în care economia este o ştiinţă publică. Ea reprezintă o sarcină educaţională care transmite principii de bază ce îmbunătăţesc abilitatea studenţilor de a participa în mod informat la procesul democratic continuu de selectare a constrângerilor parametrice în funcţie de care are loc interacţiunea economică[47].

Din ambele puncte de vedere, teoretizarea ordinii spontane se armonizează cu exerciţiul intelectual al creaţiei constituţionale. Acestea două au de altfel o relaţie intelectuală simbiotică. Ordinea spontană a jocului economic de pe piaţă este structurată de cadrul stabil al legii şi ordinii, iar acest cadru autonom al legii şi ordinii este legitimat de istoria şi cultura unui popor. Aşa cum a arătat Hamilton, ne revine nouă sarcina de a vedea în constituţie produsul reflecţiei şi alegerii, şi nu produsul accidentului şi forţei. Dar istoria şi cultura contează. Aşa cum a afirmat Buchanan în multe locuri, istoria şi cultura reprezintă *status quo*-ul de la care trebuie să pornească orice negociere politică. Situaţia de „aici şi acum" este ceea ce este; nu i se atribuie nicio

[47] Vezi James M. Buchanan, „Economics as a Public Science", în Buchanan, *Collected Works*, vol. 12, 48.

greutate normativă; ea este pur şi simplu. Dar asta înseamnă că orice negociere trebuie să înceapă de acolo, şi nu dintr-un punct de pornire mitic.

Creaţia constituţională începe cu recunoaşterea evoluţiei anterioare şi propune reguli care se presupune că ne vor ajuta să convieţuim mai bine, reguli supuse acordului participanţilor la acţiunea colectivă, care odată adoptate vor putea duce la îmbunătăţiri Pareto, creând un mediu economic în care ordonarea spontană a pieţei duce la obţinerea de câştiguri din comerţ şi inovaţii, ca urmare a promovării cooperării sociale bazate pe diviziunea muncii. În contractul constituţional nu există doar libertate, ci şi promisiunea păcii şi prosperităţii. Aceasta este lecţia esenţială pe care economia o poate oferi cetăţenilor angajaţi în practica neîncetată a autoguvernării democratice. Şi e o lecţie pe care o transmite poate mai bine decât orice alt scriitor din istoria disciplinei noastre, James M. Buchanan.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a II-a

Despre profesorii de economie

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5. Relevanța ca virtute:
Hans Sennholz

Studiul avansat al economiei caută să descopere cum gândesc alți economiști, ce limbaj folosesc, ce modele creează și ce probe oferă. O foarte mică parte din educația voastră economică este dedicată studierii economiei reale și răspunsurilor politice adecvate la anumite probleme date. Pe scurt, studiați scrierile altor economiști, și nu economia *per se*.

Ca profesor de economie, m-am gândit adesea la propria mea experiență educațională de la Grove City College și la motivele care m-au determinat să aleg să devin economist și profesor de economie. Am înțeles că forța abordării propuse de dr. Sennholz era dată de relevanța pentru înțelegerea lumii reale pe care el o recunoștea în economie. Am petrecut foarte puțin timp studiindu-l pe Keynes, și mai puțin pentru Marx și ceva timp pentru Friedman. De cele mai multe ori, dr. Sennholz se străduia să aplice ideile economice ale școlii austriece pentru a explica istoria economică a Revoluției Industriale, Marea Criză, operarea standardului Aur și eșecul socialismului, fascismului și intervenționismului. Erau elogiate avantajele comerțului liber și se dădeau în vileag neajunsurile protecționismului.

În cursurile dr. Sennholz, Școala Austriacă de economie era cea mai puternică și convingătoare susținătoare a sistemului proprietății private și liberei inițiative. Dar Școala Austriacă tindea să devină irelevantă, la fel ca toate celelalte școli de economie reduse la circuitul universitar. Prin 1983, când începusem să mă gândesc să aleg o carieră ca economist profesionist, dr. Sennholz îmi prezenta astfel Școala Austriacă contemporană: Kirzner fusese un cercetător al metodologiei care, abordându-i pe alți cercetători, nu reușise să cuprindă serios lumea însăși; Lachmann scrisese o carte bună despre capital, dar nimic altceva; Rothbard se mulțumea să fie un libertarian

BOSTON PUBLIC UNIVERSITY LIBRARY

radical, ceea ce îl făcea irelevant pentru lumea practică a politicilor publice; dar ramura Şcolii Austriece reprezentată de Sennholz lupta în continuare în bătălia politicilor publice la Washington. Pe atunci (şi până astăzi) simpatia mea se îndrepta deja spre libertarianismul lui Rothbard, aşa că respingeam caracterizarea prea conservatoare făcută de Sennholz. Şi pe măsură ce mă adânceam în lectura Şcolii Austriece contemporane, mă despărţeam de evaluarea lui asupra lui Kirzner şi Lachmann şi puneam mai multă greutate pe contribuţiile lor pur academice decât pe atitudinea lor în materie de politici. Dar acum, când mă aflu la mijlocul carierei, aprob tot mai mult cererea lui Sennholz pentru o tot mai mare apropiere de lumea politicilor publice. Noi, economiştii, ar trebui să fim foarte atenţi la importanţa noastră în dezbaterile de politici publice. Cel mai bine facem economie când munca noastră este pertinentă în soluţionarea unor probleme ale lumii reale. Desigur, ştiinţa şi filosofia contează, iar adevărul trebuie să fie scopul nostru ultim. Dar sperăm că adevărul produce o mai bună înţelegere a felului în care funcţionează lumea şi că pe baza acestei înţelegeri vom putea să ne apropiem mai eficient de lumea însăşi. Trebuie să evităm tendinţa economiştilor (de tip austriac sau nu) de a-şi concentra atenţia doar pe ceilalţi economişti, şi nu pe economie[1].

Cercetarea doctorului Sennholz ca un exemplu de efort în serviciul relevanţei

Cea mai importantă contribuţie din cariera doctorului Sennholz a fost fără îndoială cea din amfiteatre şi din sălile de conferinţe. Era un vorbitor în public dinamic (care ştia să-şi folosească accentul german pentru a sublinia ideile). În timpul perioadei de la Grove City College, şi apoi ca preşedinte al Fundaţiei pentru Educaţia Economică (FEE), Sennholz a vorbit în faţa a mii de studenţi şi de auditori obişnuiţi. A scris mereu comentarii despre lumea politicilor publice. Multe dintre aceste lucrări nu ţin de cercetarea înţeleasă în mod obişnuit, ci sunt exerciţii de jurnalism economic. Unele sunt mai degrabă predici morale decât economie – predici despre ordinea în proprietatea privată şi despre politica monetară sănătoasă. Pe lângă abnegaţia lui, pentru munca zilnică asupra subiectelor contemporane

[1] Pentru rolul important jucat de economişti în societate, vezi Dan Klein, ed., *What Do Economists Contribute?* (New York: New York University Press, 1999) şi Dan Klein, *A Plea to Economists Favour Liberty: Assist the Everyman* (London: Institute for Economic Affairs). Pentru poziţia clasică, vezi W.H. Hutt, *Economists and the Public* (1936; repr., New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1990).

de politici publice, Sennholz a publicat și cărți cu o intenție de a reprezenta contribuții mai durabile. Un lucru caracteristic pentru interesele sale intelectuale, totuși, e că aceste cărți sunt dedicate tot unor subiecte de politici publice – evoluțiile europene postbelice din anii 1950, problemele inflației în anii 1970, chestiunea șomajului la începutul anilor '80, amenințătoarea problemă a datoriilor și deficitelor la sfârșitul anilor '80 și o propunere de restaurare a libertății monetare[2].

În fiecare din aceste cărți Sennholz încerca să folosească ideile Școlii Austriece de economie și în special pe cele ale profesorului său, Ludwig von Mises, pentru a da în vileag eșecul politicii guvernamentale de a manageria sistemul economic. Mises și Wilhelm Röpke l-au influențat cel mai mult pe Sennholz, lucru evident în accentul pus de aceștia pe apărarea proprietății private, pe libertatea comerțului, libertatea forței de muncă, sănătatea fiscală și responsabilitatea fiscală. Utilitarismul lui Mises se arată în argumentele de tip consecintialist prin care Sennholz contrazice intervenția guvernamentală, în timp ce moralismul lui Röpke se vede în dimensiunea etică, mereu afirmată de Sennholz în opera sa. Mesajul principal al tuturor scrierilor sale este că economia de piață liberă nu este doar eficientă, ci și corectă moral. Intervenția guvernamentală în funcționarea naturală a economiei nu este doar ineficientă, ci un păcat căruia trebuie să ne opunem. Politicile inflaționiste nu doar că distorsionează calculele economice, ci, în plus, reprezintă o încălcare gravă a legăturii de încredere dintre guvern și cetățenii săi. Sindicatele nu doar stânjenesc piața forței de muncă, ci barierele legale care favorizează sindicatele și împiedică libertatea contractului introduc un conflict pe piață, amenințând tendința acesteia spre armonizarea intereselor obținută prin alegere voluntară. Datoriile și deficitele nu doar că risipesc productivitatea viitoare îngrădind investiția privată, ci distrug disciplina fiscală necesară pentru a controla guvernul și descurajează mentalitatea demnă, inerentă proceselor democratice, provocând conflicte sociale și rasiale.

Sennholz afirmă toate acestea într-un discurs foarte simplu, folosind foarte puțin din jargonul economiștilor profesioniști. Publicul său este în primul rând omul obișnuit și interesat, nu ceilalți economiști. Totuși el își condimentează discursul cu comentarii asupra discursului altor economiști,

---

[2] Vezi, în ordine, Hans F. Sennholz, *How Can Europe Survive?* (Princeton NJ: D. Van Nostrand 1955); Hans F. Sennholz, *Age of Inflation* (Belmont MA: Western Islands, 1979); Hans F. Sennholz, *The Politics of Unemployment* (Spring Mills, PA: Libertarian Press, 1987); Hans F. Sennholz, *Debts and Deficits* (Spring Mills, PA: Libertarian Press, 1987) și Hans F. Sennholz, *Money and Freedom* (Spring Mills, PA: Libertarian Press).

în special John Maynard Keynes, A.C. Pigou şi Milton Friedman. Când se referă la evoluţia ideilor economice în cadrul profesiei, o face totdeauna cu gândul de a descuraja ereziile populare care se află la baza politicilor publice greşite. Rolul economistului, afirmă Sennholz, presupune o atitudine curajoasă în faţa „pretinşilor gardieni ai binelui public care arată mereu în direcţia greşită"[3].

Mesajul fundamental pe care Sennholz voia să-l transmită cititorilor săi a rămas acelaşi, de la prima lui carte şi până la cele mai recente. De exemplu, să luăm acest lung pasaj din prima sa carte, *How Can Europe Survive?*:

> Dacă toată lumea ar fi intervenţionistă, coexistenţa paşnică a naţiunilor suverane ar fi imposibilă. Intervenţia guvernului în funcţionarea economiei de piaţă îi favorizează pe anumiţi producători, în detrimentul altor consumatori şi producători. Această „favorizare" şi „protecţie" ia de obicei forma influenţării şi reglementării preţurilor, care la rândul ei se bazează pe restricţionarea importurilor şi exporturilor. Dar restricţionarea importului şi exportului este o măsură caracteristică pentru naţionalismul economic şi cauzează conflicte economice internaţionale. Politicile inflaţioniste, ca şi reglementările arbitrare de paritate duc la lipsuri pe piaţa comerţului extern, ceea ce în continuare va duce la noi restricţii asupra comerţului extern. Multe alte forme de intervenţie şi protecţie guvernamentală – restricţionarea competiţiei şi investiţiilor, controlul calităţii şi cantităţii bunurilor produse, supervizarea metode de producţie folosite, impozitarea ce consumă capital şi alungă capitalul lichid şi protejarea a numeroase organizaţii comerciale şi profesionale – sunt fie acte clare de naţionalism economic sau depind de alte acte suplimentare de naţionalism economic. Indiferent cum vrem să analizăm sistemul intervenţionismului, efectul său inevitabil la nivel internaţional este dezintegrarea diviziunii muncii. Orice act de naţionalism economic necesită ajustări dureroase pentru ţările care au de-a face cu ţara ce l-a iniţiat. În ultimă analiză, structura producţiei din toate ţările, devenită interdependentă datorită comerţului extern, este obligată să facă ajustări din cauza unui singur act de naţionalism economic. Doar sistemul libertăţii individuale şi economia mondială neîngrădită pot aduce avantajele enorme ale diviziunii internaţionale a muncii, oferind un cadru în care naţiunile pot trăi în pace[4].

Tema intervenţiei care duce la o altă intervenţie, subminând ordinea

[3] Sennholz, *Age of Inflation*, vii.

[4] Sennholz, *How Can Europe Survive?*, 31.

paşnică a pieţei, este mereu repetată în cărţile, articolele şi conferinţele lui Sennholz. Imaginile folosite în cursurile sale încă mi-au rămas în memorie şi acum, după 20 de ani; de exemplu, el descria statul modern al bunăstării ca pe un mare cerc în care ne aflăm cu toţii, cu mâinile băgate în buzunarele vecinilor. Dar Sennholz nu se folosea de retorică şi imagine doar pentru a fascina minţile tinerilor în favoarea economiei şi economiei politice a societăţii libere; aşa cum arată pasajul anterior, analiza sa are o relevanţă durabilă. Ceea ce scria în 1955 e la fel de valabil astăzi ca şi atunci. În urma crizei asiatice din 1998, mulţi economişti, printre care Joseph Stiglitz, au cerut impunerea controlului capitalului[5]. Dar aşa cum arată Sennholz, politicile restrictive cu privire la capital consumă capitalul de astăzi şi alungă capitalul lichid. Ideea sa rămâne pertinentă (mai mult ca un avertisment) pentru formarea actuală a Uniunii Europene. În loc să creeze un mediu de libertate pentru capital şi forţa de muncă în Europa, grupurile de interese industriale şi sindicatele se folosesc de puterea politică pentru a menţine restricţiile. Dar aşa cum susţinea dr. Sennholz în anii '50, proclamarea libertăţii comerţului şi a circulaţiei indivizilor şi capitalului reprezintă cea mai importantă măsură politică pe care puteau să o adopte popoarele Europei. Unificarea ar fi acceptabilă dacă majoritatea europenilor ar fi liberali clasici ca înclinaţie politică, dar, dată fiind tendinţa majorităţii europenilor spre intervenţionism şi socialism, promisiunea unei Europe unificate economic nu se va împlini. Unificarea presupune libertatea de mişcare a forţei de muncă, în timp ce statul bunăstării necesită legi ale imigrării şi limitarea forţei de muncă pentru a păstra salariile la niveluri care nu pot duce la o curăţare a pieţei, creând grupuri privilegiate de muncitori. Unificarea presupune că guvernele vor ridica toate barierele din calea agenţilor economici externi, în competiţia cu firmele indigene, pentru a se asigura că aceste firme se luptă constant pentru o minimizare a costurilor de producţie şi o competiţie efectivă. Pe de altă parte, statul bunăstării creşte costurile desfăşurării unei afaceri pentru a se asigura că obiectivele sociale şi de securitate sunt atinse. Asta înseamnă că firmele indigene trebuie protejate de competitorii străini, pentru ca poziţia lor în competiţie să nu fie pusă în pericol. Pe scurt, statul social creează protecţionism. Unificarea presupune o monedă stabilă, în timp ce statul bunăstării duce la expansiunea creditului pentru finanţarea politicilor social-

[5] Stiglitz a câştigat premiul Nobel pentru economie în 2001, pentru contribuţia sa în domeniul economiei informaţiei. Însă în 2002 a fost criticat pentru o nouă carte, îndreptată împotriva recentelor eforturi de globalizare şi a măsurilor politice de piaţă. Vezi Joseph Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: Norton, 2002).

democrate. Unificarea necesită libera circulaţie a capitalului, dar statul bunăstării presupune controlul guvernamental al investiţiilor de capital şi al mişcărilor capitalului. Cum afirmă Sennholz, „este evident că statul bunăstării este incompatibil cu unificarea interstatală, ceea ce înseamnă că ţările europene trebuie să ia o decizie crucială. Trebuie să aleagă între guvernarea socială şi unificarea interstatală. Nu le pot avea pe amândouă[6].

Pe lângă utilizarea analizei economice a intervenţionismului şi a expansiunii creditului, o temă frecventă în scrierile lui Sennholz este, cum am mai spus, aceea că nu trebuie să uităm de elementul moral. Doar o schimbare în moralitatea publică şi privată va duce la schimbările necesare. „Reformele importante", spune el, „sunt în cele din urmă reforme morale, schimbări în percepţia bunului comportament"[7].

Concluzii

„Predicile" economice pe care le-am ascultat la Grove City College mi-au schimbat viaţa. Nu trece o zi fără să-mi amintesc cu drag de stilul şi substanţa prelegerilor doctorului Sennholz. Ca profesor de *Introducere în economie* pentru sute de studenţi anual m-am inspirat adesea din amintirile mele, ca să le pot transmite principiile economiei şi implicaţiile acestora pentru o societate liberă. Nu introduc la fel de uşor elementul moral în discuţie la orele mele, dar în esenţă cred că dr. Sennholz are dreptate spunând că o reformă durabilă presupune o schimbare a moralităţii. Dificultăţile întâmpinate în economiile de tranziţie din ultimul deceniu în calea întemeierii unei economii libere de piaţă arată cât de complicată este matricea instituţională pentru ca sistemul preţurilor să funcţioneze adecvat. Independent de experienţa tranziţiei, economia politică necesită în principiu, la un anumit nivel al analizei, adoptarea unei posturi morale[8].

Dr. Sennholz a reuşit să îmbine cunoştinţele de economie cu ataşamentul său profund faţă de principiile morale ce guvernează o societate de indivizi liberi şi responsabili. A transmis limpede acest mesaj în scrierile şi prelegerile sale. Pentru studenţii care erau pregătiţi, mesajul său i-a transformat. În epoca întunecată a secolului XX, când socialismul părea să fi cucerit o îndreptăţire morală superioară, puţini oameni au rezistat acestui

---

[6] Sennholz, *How Can Europe Survive*, 318.

[7] Sennholz, *Debts*, 163.

[8] Vezi Peter J. Boettke, *Calculation and Coordination: Essays on Socialism and Transitional Political Economy* (New York: Routledge, 2001), 7-28.

BCU IASI UNIVERSITY LIBRARY

curent intelectual. Câțiva dintre ei și-au devotat energia cercetării pure – câștigătorii de premii Nobel, printre care F.A. Hayek, Milton Friedman, George Stigler, James Buchanan, Ronald Coase și Douglass North au dus mai departe economia în noi direcții și au descoperit noi arme pentru apărarea economiei libere de piață. Câțiva dintre aceștia, de exemplu Milton Friedman, au atins și statutul celebrității ca intelectuali publici. Alții, precum Murray Rothbard, au urmat o strategie mixtă de cercetare și activism politic, în timp ce Israel Kirzner a încercat să creeze o mișcare pur academică de tip austriac. Dar, pe măsură ce scriem istoria Școlii Austriece de la jumătatea până la sfârșitul secolului XX, contribuția dr. Hans Sennholz, ca profesor și scriitor popular, trebuie și ea luată în calcul. El a oferit unui mare număr de tineri șansa de a învăța ideile Școlii Austriece de economie, într-o perioadă când numele lui Mises fusese uitat de economiști. De pe poziția pe care o ocupa la un colegiu rural de arte liberale din Pennsylvania, dr. Sennholz a transmis mai departe, convingător și puternic, principiile libertății și ale liberei inițiative timp de peste 30 de ani.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6. O contribuție uitată:
Murray Rothbard despre socialism în teorie și practică

Murray N. Rothbard a adus o importantă contribuție la înțelegerea teoriei și practicii socialismului în Uniunea Sovietică. Scriind în anii '50 și '60, Rothbard a anticipat *toate* dezvoltările ulterioare majore în analiza economică a problemelor economiei sovietice și *toate* lucrările majore de economie politică comparată despre socialismul real din Uniunea Sovietică.

> Extinderea socialismului în lumea de astăzi este în același timp subestimată în țări precum Statele Unite și supraestimată în țări precum Rusia sovietică. Este supraestimată deoarece expansiunea împrumuturilor guvernamentale către întreprinderile private din Statele Unite a fost mereu neglijată, și am văzut că creditorul, indiferent de statutul său juridic, este și un întreprinzător și, parțial, un proprietar. Extinderea socialismului este supraestimată deoarece majoritatea autorilor ignoră faptul că Rusia, deși socialistă, nu poate avea socialism pe deplin atâta timp cât are încă relații cu piețele relativ libere existente în alte părți ale lumii. Pe scurt, o singură țară socialistă sau un singur bloc de țări, deși experimentează inevitabil mari dificultăți și multă risipă în planificare, poate încă cumpăra, vinde și relaționa cu piețele lumii, astfel că poate aproxima, fie și vag, o valoare oarecum rațională a prețurilor bunurilor de producător, extrapolându-le de pe piață. Bine cunoscuta risipă și greșelile acestei planificări parțial socialiste sunt neglijabile prin comparație cu ceea ce ar rezulta din haosul calculului total al unui stat socialist mondial[1].

---

[1] Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State*, 2 vols. (Princeton, NJ: D. Van Nostrand, 1962): 830-31.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

A devenit o obişnuinţă ca economiştii să afirme că prăbuşirea blocului comunist în 1989 este un moment definitoriu al economiei politice din secolul XX. Este aproape obligatoriu ca aceşti economişti să insiste că nimeni nu a prevăzut căderea comunismului. Dar e o modestie autoimpusă de cămaşa de forţă intelectuală purtată de mai mulţi economişti. Murray Rothbard a refuzat să fie constrâns de metodele şi metodologia curentelor dominante ale gândirii economice din timpul vieţii sale. El a respins formalismul teoriei preţurilor al lui Walras, pozitivismul econometriei şi agregatele keynesianismului. Dar ca să fim drepţi, Rothbard a fost un membru cu drepturi depline al gândirii economice *mainstream* şi acest curent economic ortodox n-ar trebui să se umilească atât în faţa evenimentului prăbuşirii comunismului la sfârşitul anilor '80. Economiştii au tras de mult un semnal de alarmă cu privire la problemele aduse de devierile de la regimul proprietăţii private şi de încercările guvernului de a controla economia, cu mult înainte chiar de revoluţiile socialiste din secolul XX.

Misterul cu care se confruntă economiştii de tipul lui Rothbard este cum de a putut să reziste în practică socialismul atât de mult timp, cu toate problemele pe care ei le identificaseră în sistemul său teoretic. Din fericire, Rothbard a vorbit şi despre această „cutie neagră" a socialismului real. Pe scurt, el a putut să demonstreze în opera sa de ce economia socialistă era teoretic imposibilă şi cum, în practică, socialismul a reuşit să supravieţuiască. În *Man, Economy, and State*, Rothbard îi oferea cititorului o prezentare completă a principiilor economiei şi economiei politice, oferind totodată cercetătorilor atenţi un cadru de referinţă pentru analiza socialismului real în Uniunea Sovietică, cu mult superior celui care domina în sovietologie şi în domeniul sistemelor economice comparate din acel moment şi, la drept vorbind, chiar până astăzi. Ca şi în multe alte zone ale economiei şi economiei politice, Rothbard lăsa logica dezbaterii să-l poarte acolo unde dorea, fără să se preocupe de opinia convenţională.

Trebuie să ne amintim de contextul intelectual al economiei şi al ştiinţelor sociale aplicate la socialism în anii 1950 şi 1960. Deşi criticau socialismul, majoritatea cercetătorilor credeau nu doar că socialismul era un ideal moral, ci şi că planificarea economică socialistă avea potenţialul de a depăşi capitalismul în creşterea economică. Mulţi cunoşteau atrocităţile comise împotriva umanităţii de către regimul sovietic, dar acestea nu se datorau unor dificultăţi inerente în planificarea socialistă. Problemele Uniunii Sovietice se datorau lipsei unui sistem politic democratic. Sistemul economic sovietic ocolise Marea Criză, stimulase investiţiile industriale prin care Hitler fusese învins, obţinuse mari creşteri economice în perioada postbelică, după

cifrele oficiale, şi depăşise Statele Unite în cursa tehnologică pentru cucerirea spaţiului cosmic prin lansarea Sputnik-ului în 1957 urmată de călătoria lui Iuri Gagarin în aprilie 1961. Când Hruşciov a bătut cu pantoful în podiumul Adunării Generale la ONU, el nu făcea aluzie doar la superioritatea sa militară.

Analiza făcută de Rothbard sistemului sovietic în practică respingea toate aceste presupoziţii. Acolo unde opinia împărtăşită de către economişti vedea creştere economică, Rothbard afirma că este o creştere nesustenabilă; acolo unde opinia generală vedea eficienţa economică, Rothbard susţinea că este ineficienţă; acolo unde opinia generală vedea proprietate colectivă şi planificare centralizată, Rothbard vedea drepturi de proprietate reduse, preţuri în acord cu cele mondiale şi activitate pe piaţă neagră. În afara scrierilor a doar o mână de economişti, abia în anii 1990 a reuşit cercetarea sistemelor economice comparate să ajungă din urmă analiza lui Rothbard din *Man, Economy, and State*. Şi, cum vom arăta în acest capitol, deşi tot mai mulţi cercetători înţeleg problemele conceptuale presupuse de analiza lui Rothbard, multe dintre implicaţiile demonstraţiei sale rămân necunoscute pentru majoritatea economiştilor ce folosesc aceste concepte.

Contribuţii teoretice la problemele socialismului

Punctul de plecare al analizei lui Rothbard este demonstraţia după care calculul economic al lui Ludwig von Mises era pur şi simplu imposibil într-un bloc socialist. Dacă acest calcul economic raţional era absent, producţia economică avea să fie redusă la a orbecăi în întuneric. Pentru a alege între proiectul A şi proiectul B de producţie, planificatorii economici n-ar fi avut niciun criteriu economic pentru a-şi formula deciziile. Pentru a prezenta problema mai practic, să ne imaginăm un planificator socialist care trebuie să se decidă dacă liniile de cale ferată trebuie făcute din platină sau din oţel. Platina este metalul superior tehnologic, care poate asigura existenţa unei căi ferate durabile şi sigure. Într-o economie capitalistă, piaţa de bunuri de capital ar reflecta utilizările alternative ale platinei, dându-i astfel investitorului un element de referinţă în funcţie de care să-şi formuleze decizia în termeni de eficienţă a costului. Dar sub presupoziţia existenţei socialismului, piaţa mijloacelor de producţie avea să fie abolită. În socialismul deplin, orice referinţă la pieţele străine şi orice amintire a vechilor distribuţii ale pieţei urmau să dispară. Planificatorii s-ar fi confruntat cu o situaţie în care, sistemul preţurilor fiind abolit, nu mai putea servi ca un indicator al raritătii relative a resurselor, care dă inputul necesar de cunoştinţe pentru calculele

decidenţilor. Pe scurt, criteriul economic ar fi dispărut. Incapacitatea de a face calcule economice raţionale înseamnă că *economia* socialistă este imposibilă[2].

Rothbard exprimă acest lucru clar: „Mises, care a deschis şi a şi închis această dezbatere, a demonstrat indubitabil că un sistem economic socialist nu poate face calcule, deoarece îi lipseşte piaţa şi deci îi lipsesc preţurile pentru bunurile producătorilor şi, în special, pentru bunurile de capital"[3]. Rothbard susţine chiar că, în mod paradoxal, critica socialismului la Mises nu vizează chestiunea propriu-zisă a proprietăţii colective (în ciuda problemelor pe care ea le produce stimulentelor active), ci se referă la aranjamentul instituţional care face ca un singur agent să dirijeze utilizarea tuturor resurselor dintr-o economie. Rothbard formulează argumentul lui Mises în contextul tendinţei naturale într-o economie capitalistă către sporirea integrării verticale a iniţiativelor de afaceri şi deci spre puterea de monopol într-o economie de piaţă. Criticii pieţei libere au afirmat adesea că tendinţa naturală a economiei este de a evolua către un singur cartel, care să controleze toate activele productive din economie. Dimpotrivă, susţinea Rothbard, o economie de piaţă nu poate tinde în această direcţie, deoarece firmele nu se pot integra vertical fără a se confrunta cu problema calculului. Legile ştiinţei economice stabilesc nişte limite pentru dimensiunea oricărei firme particulare de pe piaţă, iar limita este fixată prin limitele calculului[4].

Să presupunem că o firmă încearcă să se integreze vertical şi astfel elimină piaţa externă de bunuri de investiţii. Rothbard afirmă următoarele:

> În acest caz, ea nu ar avea cum să ştie care parte este condusă în mod profitabil şi care nu. De aceea, n-ar putea să ştie cum să aloce factori diferitelor etape. N-ar avea cum să estimeze niciun preţ implicit sau

---

[2] Intuiţia lui Ludwig von Mises este cea mai importantă contribuţie la economia politică din secolul XX. Vezi Peter J. Boettke, „Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy", *Advances in Austrian Economics* 5 (1998): 131-58, unde arăt de ce această idee austriacă a imposibilităţii calculului economic în socialism este contribuţia sa esenţială la economia politică modernă. Vezi şi Peter J. Boettke, ed., *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited* (London: Routledge, 2000), pentru o bibliografie de nouă titluri asupra dezbaterii despre socialism şi pentru o introducere la acele volume ce discută importanţa contribuţiei lui Mises la această problemă.

[3] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 548.

[4] Desfăşurarea acestei idei de către Rothbard este analizată în detaliu în Peter Klein, „Economic Calculation and the Limits of Organization", *Review of Austrian Economics* 9, no. 2 (1996): 3-28.

> cost de oportunitate pentru bunurile de capital în acea etapă specifică. Orice estimare ar fi complet arbitrară şi n-ar avea o relaţie raţională cu condiţiile economice[5].

Analiza lui Rothbard anticipa cercetarea care avea să fie făcută mai târziu asupra chestiunii organizării interne a firmelor, asupra problemelor preţurilor de transfer şi asupra evoluţiei firmelor multidivizionale, care caută să depăşească aceste dificultăţi prin centralizare[6]. E important să subliniem că Rothbard vedea problema calculului economic ca fiind tot mai importantă, cu cât mai avansat devenea sistemul social de schimb şi producţie. Rothbard scria:

> Calculul economic devine tot mai important pe măsură ce economia de piaţă se dezvoltă şi progresează şi pe măsură ce etapele şi complexităţile tipului şi varietăţii de bunuri de capital creşte. De aceea, este tot mai importantă pentru menţinerea unei economi avansate menţinerea *pieţelor* pentru toate bunurile de capital şi de producţie[7].

Acest ultim aspect are o importanţă crucială, deoarece răspunde pretenţiilor marxiştilor cu privire la scopul planificării economice socialiste. În scrierile sale târzii, Rothbard face observaţia aparent evidentă, dar foarte subtilă, cum că „cheia acelui sistem de gândire complicat şi masiv creat de Karl Marx (1818-1883) este în fond una simplă: *Karl Marx era comunist*"[8]. Marx era un milenarist care susţinea că instituirea comunismului va pune capăt suferinţei omenirii. Elementul esenţial din această teorie este că societatea comunistă a viitorului va trăi într-o lume în care nu va mai exista epuizarea resurselor. Toate problemele economice vor dispărea şi n-ar mai fi nevoie să fie soluţionată problema alocării unor resurse împuţinate pentru scopuri aflate în concurenţă. Raţionalizarea producţiei în comunism ar fi condus la o explozie a productivităţii şi ar fi făcut astfel posibilă trecerea „de la Regatul Necesităţii la Regatul Libertăţii"[9]. Cum arată Rothbard în discuţia

---

[5] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 547.

[6] Vezi lucrarea lui Frederic Sautet, *An Entrepreneurial Theory of the Firm* (New York: Routledge, 2000), 85-132, pentru o discuţie a problemei centralizării în organizarea internă a firmei. Vezi şi Peter Lewin, *Capital in Disequilibrium: The Role of Capital in a Changing World* (New York: Routledge, 1999), 134-74, pentru o discuţie a implicaţiilor teoriei austriece a capitalului asupra organizării afacerilor.

[7] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 548.

[8] Murray N. Rothbard, *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought: The Classical Economists* (Cheltenham, UK: Edward Elgar, 1995), 317.

[9] Una dintre cele mai limpezi discuţii ale felului în care această presupoziţie ideologică a modelat aspiraţiile revoluţiei bolşevice poate fi găsită în A. Walicki,

sa despre Marx, promisiunea acestuia era că atingerea unui stadiu înalt al comunismului ar eradica diviziunea muncii şi omul ar fi eliberat de orice limitare[10].

Argumentarea lui Mises despre imposibilitatea calculului economic în socialism este distrugătoare pentru pretenţia marxistă. Colectivizarea mijloacelor de producţie nu va duce la raţionalizare, ci la haos. În loc de supraabundenţă, producţia se va opri şi va fi urmată de foamete. Nu intenţionăm să inventariem diferitele încercări ale marxiştilor şi ale altor teoreticieni sociali de a răspunde argumentului calculului al lui Mises[11]. Dar este important să vorbim despre interpretarea lui Rothbard la dezbaterea calculului socialist, pentru că ea a anticipat reinterpretarea acelei dezbateri devenită curentă în scrierile lui Karen Vaughn, Peter Murrell şi Don Lavoie în anii '80, prin care austriecii au câştigat într-adevăr dezbaterea calculului[12]. Următoarele citate arată că prezentarea lui Rothbard din 1962 implica deja eşecul economiei echilibrului de a soluţiona în mod adecvat dezbaterea

---

Marxism and the Leap into the Kingdom of Freedom: The Rise and Fall of Communist Utopia (Stanford, CA: Stanford University Press, 1995).

[10] Rothbard, *Austrian Perspective*, 323ff.

[11] Vezi David Ramsey Steele, *From Marx to Mises* (La Salle, IL: Open Court, 1992), pentru un rezumat al tuturor încercărilor contemporane de a răspunde teoriei lui Mises. Pentru încercările mai recente de a replica atacului lui Mises la adresa socialismului, vezi Pranab Bardhan and John Roemer, „Market Socialism: A Case for Rejuvenation", *Journal of Economic Perspectives* 6, no. 3 (1992): 101-16; F. Adaman and Pat Devine, „The Economic Calculation Debate: Lessons for Socialists", *Cambridge Journal of Economics* 20, no. 5 (1996): 523-37; şi Allin Cottrell and W. Paul Cockshot, „Calculation, Complexity and Planning", *Review of Political Economy* 5, no. 1 (1993): 73-112. Pentru replici dintr-o perspectivă de tip Mises-Hayek la încercările de a reformula apărarea socialistă, vezi Steve Horwitz, „Money, Money Prices and the Socialist Calculation Debate", *Advances in Austrian Economics* 3 (1996): 59-77; şi Bruce Caldwell, „Hayek and Socialism", *Journal of Economic Literature* 35, no. 4 (1997): 1856-90.

[12] Karen I. Vaughn, „Economic Calculation under Socialism: The Austrian Contribution", *Economic Inquiry* XVIII (1980): 535-54; Peter Murrell, „Did the Theory of Market Socialism Answer the Challenge of Ludwig von Mises? A Reinterpretation of the Socialist Controversy", *History of Political Economy* 15, no. 1 (1983): 92-105; Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning* (New York: Cambridge University Press, 1985). Viziunea standard a anilor '70 era că austriecii se implicaseră în dezbaterea calculului, dar că fuseseră învinşi. Se crede adesea că Vaughn, Murrell şi Lavoie au reinterpretat faptele altfel, dar la o lectură din Rothbard este limpede că opera sa le-a anticipat reinterpretările cu două decenii.

calculului socialist, care a fost discutat în lucrările de mai târziu ale lui Vaughn (1980), Murrell (1983) şi Lavoie (1985).

> O legendă bizară a devenit bine cunoscută în rândul scriitorilor de înclinaţie socialistă care se ocupă de dezbaterea calculului economic. Ea sună aşa: Mises, în vechiul său articol, a afirmat „teoretic" că în socialism nu poate avea loc niciun calcul economic; Barone a dovedit matematic că acest lucru e fals şi calculul este posibil; Hayek şi Robbins au acceptat validitatea dovezii, dar au afirmat apoi că acesta nu ar fi „practic". Ar rezulta că teoria lui Mises a fost eliminată şi că socialismul n-are nevoie decât de câteva aparate practice (poate de maşini de calculat) sau de câţiva consilieri economici ca să facă calculul şi „numărătoarea ecuaţiilor".
>
> Legenda este greşită aproape complet, de la început până la sfârşit. În primul rând, dihotomia între „teoretic" şi „practic" este una falsă. În economie, toate raţionamentele sunt teoretice. Şi, de vreme ce economia analizează lumea reală, aceste raţionamente teoretice sunt prin natura lor şi „practice".
>
> Odată ce am eliminat falsa dihotomie, natura reală a „dovezii" lui Barone e limpede. Ea nu este propriu-zis „teoretică", cât irelevantă. A oferi un şir de ecuaţii matematice nu constituie deloc o dovadă. Ea se aplică cel mult doar într-o economie cu rotaţie constantă (*evenly rotating economy*). E evident că întreaga discuţie a problemei calculului se aplică la lumea reală *şi numai la ea. Nu poate exista nicio problemă a calculului în expresii regulate extinse (ERE), pentru că nu este necesar niciun calcul.* Desigur, nu e nevoie să calculăm profituri şi pierderi când ştim toate datele de la început şi când nu există profituri şi pierderi. În ERE se ajunge automat la cea mai bună distribuire a resurselor. Dacă Barone a demonstrat în ERE că nu există o dificultate a calculului, asta nu e o soluţie. Este pur şi simplu o prelucrare matematică a evidenţei. Dificultatea calculului se aplică doar la lumea reală[13].

Economia echilibrului a lui Taylor-Lange-Lerner nu reuşea să capteze natura calculului economic, deoarece ea rezolvă problemele prin presupoziţii, ceea ce nu poate fi o soluţie. Aşa cum am văzut în analiza lui Rothbard a organizării economice a firmelor, calculul economic este vital pentru menţinerea proiectelor de investiţii într-o economie avansată. Problema coordonării structurii de capital din economia avansată este o problemă a lumii reale. Este o lume a factorilor de producţie, care nu sunt nici pur specifici, nici pur nonspecifici. Într-o lume de factori puri specifici, aceste bunuri ar putea fi folosite pentru a produce un singur produs, iar într-o lume

[13] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 549-50.

de factori pur nonspecifici aceleaşi bunuri ar putea fi folosite pentru a produce orice produs[14]. Problema coordonării structurii de capital există, deoarece bunurile de capital au o specificitate multiplă şi trebuie alocate în competiţie cu alte proiecte de investiţii. Actorii economici trebuie să decidă unde să aloce bunuri de capital rare, pentru a produce produse finale care satisfac cererile consumatorilor. Planurile de producţie ale unora trebuie să se îmbine cu cererile de consum ale altora. Dacă planurile nu se îmbină, resursele vor fi alocate greşit şi deci risipite – oamenii vor produce lucruri pe care nimeni nu le vrea şi vor dorii lucruri pe care nimeni nu le produce. Abia în lumea reală a bunurilor de capital eterogene cu specificitate multiplă este esenţială capacitatea de a face calcule economice raţionale pentru succesul sau eşecul sistemului economic. Fără a beneficia de îndrumările preţurilor de piaţă şi ale sistemului profit-pierdere, planificatorii economici ar pluti în derivă pe marea tuturor posibilităţilor.

Intuiţia lui Rothbard cu privire la magnitudinea problemelor calculului economic într-o economie modernă sunt obscurizate în modelul fluxului circular al lui Knight, în modelul echilibrului competitiv general al lui Arrow-Hahn-Debreu, de modelul keynesian al cheltuielii veniturilor şi în modelul ISLM al neokeynesianismului. Pe scurt, toate aceste modele economice acceptate din perioada în care scrie Rothbard erau inadecvate pentru a soluţiona problema calculului economic. *Toate aceste modele presupuneau din construcţie că problemele calculului au dispărut.*

O ultimă chestiune teoretică discutată de Rothbard în *Man, Economy, and State,* pertinentă pentru analiza socialismului în teorie şi practică, este discutarea proprietăţii colective sau publice[15]. Rothbard susţine că „trăsătura importantă a proprietăţii nu este formalitatea juridică, ci stăpânirea propriu-zisă, iar în proprietatea de stat oficialii guvernamentali controlează şi dirijează şi astfel «stăpânesc» proprietatea"[16]. Dar deşi oficialii guvernamentali sunt proprietari în ce priveşte controlul, ei nu posedă drepturi de flux financiar, iar drepturile pe care le deţin nu sunt sigure pe termen lung.

> De aceea, oficialii guvernamentali vor avea tendinţa să se considere proprietari temporari ai unor resurse „publice"... Pe scurt, cu excepţia „proprietăţii private" a monarhului ereditar, oficialii guvernamentali posedă utilizarea curentă a resurselor, dar nu şi valoarea lor de capital. Dacă o resursă nu poate fi deţinută, ci doar utilizarea ei actuală, situaţia va duce în scurt timp la epuizarea neeconomică a resursei,

[14] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 1, 280-84.
[15] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 828-29.
[16] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 828.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

deoarece a o conserva pe o lungă perioadă de timp nu va fi în beneficiul nimănui, iar a o folosi cât de mult şi repede va fi în avantajul fiecărui proprietar[17].

În *Man, Economy, and State,* Rothbard a reuşit să prezinte convingător nu doar argumentul lui Mises despre imposibilitatea calculului economic raţional în socialism, ci şi incoerenţa conceptuală a ideii de proprietate colectivă[18]. Nu doar calculul raţional economic este imposibil, ci însăşi ideea de socialism e imposibilă. Ideea este falimentară intelectual din start.

Analiza realităţii sovietice

Rothbard nu s-a mulţumit doar cu formularea unor obiecţii teoretice la socialism. Cum am arătat, Rothbard credea că toate ideile teoretice sunt şi practice, şi de aceea s-a folosit de disciplina economică pentru a analiza realitatea sovietică a vremii sale şi a denunţa falsele presupoziţii care erau propuse pe atunci cu privire la acest sistem. E important să ne amintim că *Man, Economy, and State* a fost scrisă în anii 1950 şi 1960. Discuţia economică asupra Uniunii Sovietice se împărţea pe atunci în trei câmpuri: (1) modele teoretice de planificare; (2) modele empirice de creştere economică şi (3) economişti conservatori care criticau sistemul sovietic. Critica de tip conservator se concentra pe anularea stimulentelor în sistemul sovietic, care duceau la ineficienţă. La apariţia cărţii *Man, Economy, and State*, puţini erau criticii conservatori ai socialismului în domeniul economic. Deşi critica socialismul, Frank Knight nu o făcea din punct de vedere economic. Ba chiar susţinea că socialismul nu avea probleme economice, ci numai politice[19]. Milton Friedman criticase în anii '40 lucrarea lui Abba Lerner, *The Economics of Control*, dar cercetarea lui Friedman urmărea chestiunile tehnice

---

17 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 828-29.

18 În cartea sa influentă despre economia drepturilor de proprietate, Yoram Barzel formulează astfel chestiunea: „Pretenţia că proprietatea privată a fost abolită în statele comuniste şi că toate proprietăţile aparţin statului mi se pare o încercare de a abate atenţia de la cei care sunt adevăraţii mari proprietari. Se pare că aceştia au chiar şi dreptul la proprietatea asupra terminologiei". *Economic Analysis of Property Rights* (New York: Cambridge University Press, 1989), 104n.

19 Vezi Peter J. Boettke and Karen I. Vaughn, „Knight and the Austrians on Capital and the Problems of Socialism", *History of Political Economy* 34, no. 1 (2002): 155-76, pentru o discuţie a perspectivei lui Knight asupra problemei socialismului şi a relaţiei acestuia cu respingerea socialismului în lucrările lui Mises şi Hayek.

din microeconomie şi chestiunile empirice din macroeconomie[20]. Devotamentul său complet faţă de liberalismul clasic avea să devină clar abia după apariţia, în 1962, a cărţii *Capitalism and Freedom*. Lucrarea lui G. Warren Nutter despre sistemul sovietic a fost publicată în 1962, iar cercetările lui James Buchanan şi Gordon Tullock despre alegerea publică aveau să aştepte şi ele anii '60. Economiştii pieţei libere erau puţini şi aveau o reputaţie proastă în anii 1950 şi la începutul anilor '60.

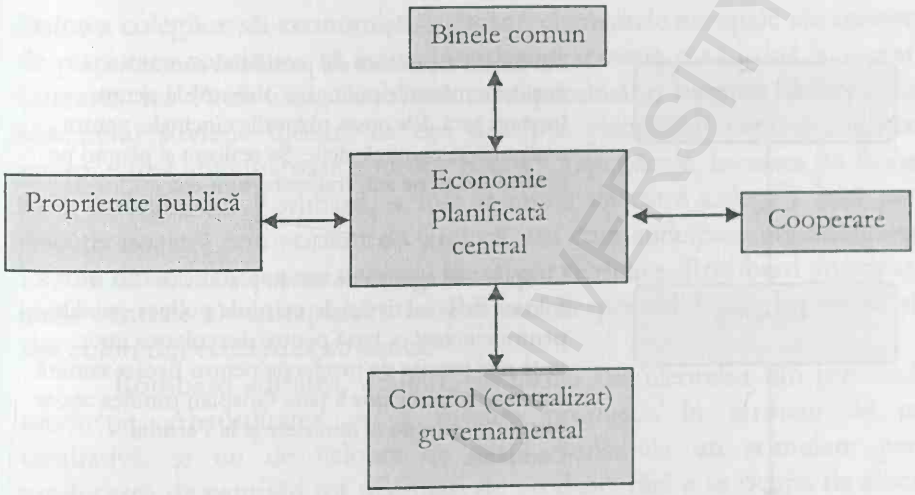

Figura 6.1. Planificarea centrală
Sursa: http://www.cssd.ab.ca/tech/social/tut9/lesson7.htm

Criticii socialismului economic în anii '50 erau numai Mises, Hayek şi discipolii lor, iar ceilalţi se comportau ca şi cum Mises şi Hayek ar fi ieşit înfrânţi din dezbaterea calculului socialist – „legenda ciudată" la care se referă Rothbard în citatul anterior. Lipsindu-se de negativişti, literatura economică era fie o microanaliză a planificării, fie estimare macroeconomică a ratelor de creştere. În plan teoretic, se spunea că planificarea sovietică urma

[20] Critica lui Lerner de către Friedman este una subtilă, deoarece îi reproşează acestuia că îşi construieşte teoria într-un vacuum instituţional. Astfel, Friedman recunoaşte că aspiraţia multor economişti de la jumătatea secolului de a deriva o teorie antiseptică instituţional a procesului economic nu poate rezista şi că ea va duce la contrareacţia cercetătorilor, situaţie care s-a produs şi a rezultat în ceea ce numim acum Noua Economie Instituţională. Milton Friedman, „Lerner's Economics of Control", *Journal of Political Economy* 55, no. 5 (1947): 405-16.

BCU TRANSILVANIA UNIVERSITY LIBRARY

o planificare economică de tipul balanței materiale. O schemă simplistă a idealului economiei sovietice planificate central se găsește în figura 6.1.

Abordarea de tip balanță materială în planificarea economică se presupunea că va asigura coordonarea diferitelor stadii ale planificării și alocarea resurselor într-un mod care să le maximizeze utilitatea pentru îndeplinirea obiectivelor planului. Procesul planificării, așa cum ar fi trebuit să fie operat în sistemul sovietic, este reprezentat în figura 6.2.

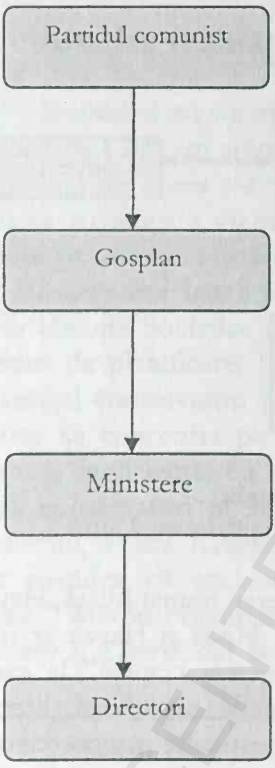

Nivelurile superioare ale partidului comunist decideau măsurile politice și obiectivele pentru întreaga țară. Ele creau planurile cincinale, pentru a-și pune în practică ideile. Se realizau și planuri pe termen scurt, pe ani, trimestre, luni etc.

Gosplan era agenția de stat în planificare. Ea se folosea de obiective și de măsurile politice stabilite pentru cincinal ca bază pentru dezvoltarea unor ținte mai precise de producție pentru fiecare ramură a industriei și regiune a țării. Gosplan trimitea aceste planificări precise la ministere și la Partidul Comunist.

Planificatorii din diferite ministere alocau cotele ce trebuiau atinse de fiecare fabrică și fermă. Ministerele supervizau de asemenea producția în fabrici și ferme. Existau ministere ale automatizării, apărării, industriei ușoare, petrolului, alimentației și construcției.

Directorii fabricilor, băncilor, uzinelor energetice, fermelor etc. primeau directive pentru ceea ce era de făcut. Ei scriau rapoarte în care spuneau de ce au nevoie pentru a-și atinge obiectivele. Gosplanul și ministerele rescriau atunci planul și îl retrimiteau directorilor, pentru ca aceștia să înceapă lucrul.

Figura 6.2. Planificarea sovietică, așa cum ar fi trebuit să funcționeze
Sursa: http://www.cssd.ab.ca/tech/social/tut9/lesson21.htm

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Desigur, realitatea devia mult față de această imagine de planificare ierarhizată și coordonată a sistemului economic[21]. Planificarea nu putea fi coordonată atât de eficient, nici măcar în condiții ideale ale lumii reale, din cauza unor probleme ale calculului economic. În plus, odată ce observăm „fisura" din sistem, trebuie să ne reorientăm modul de a înțelege funcționarea unei economii de tip sovietic.

Dacă nu e un exemplu de economie ideală planificată central, atunci cum să caracterizăm sistemul sovietic? Și aici Rothbard a fost cu mult înaintea colegilor săi economiști, indicând elementele esențiale ale economiei de piață care continuau să existe în sistemul sovietic și să-l țină la suprafață. Lucrarea lui Paul Craig Roberts, care prezintă o viziune policentrică a sistemului sovietic diferită de cea de tipul planificării centrale, ilustrează interpretarea anticipatoare a lui Rothbard[22]. Din păcate, lucrarea lui Roberts, ca și intuițiile lui Rothbard, a fost ignorată de către colegi[23]. Însă pentru discuția noastră e important de știut că, așa cum anticipase argumentația lui Lavoie din critica acestuia asupra literaturii teoretice, Rothbard anticipase și ideile centrale ale interpretării lui Roberts despre rolul pieței negre și de alte culori din economia sovietică.

Rothbard admitea, desigur, problema stimulentelor din procesul de producție. Absurditatea de a măsura producția în termeni de masă cantitativă, și nu de valoare de piață, constituia un stimulent pentru producerea de cantități tot mai mari de produse, fără a se ocupa de alocarea resurselor. În ciuda gravității problemei stimulentelor, necazurile sistemului economic sovietic erau și mai mari. Sistemul de planificare economică încerca să se adapteze față de aceste probleme structurale, ceea ce ducea, în

---

21 Am discutat contrastul dintre felul în care sistemul ar fi trebuit să funcționeze în teorie cu felul în care a arătat el în practică în Peter J. Boettke, *Why Perestroika Failed: The Politics and Economics of Socialist Transformation* (New York: Routledge, 1993), 57-72.

22 Paul Craig Roberts, *Alienation and the Soviet Economy* (New York: Holmes & Meier, 1971).

23 Lucrarea lui Roberts a stat la baza propriilor mele lucrări despre istoria sovietică și prăbușirea comunismului (vezi Peter J. Boettke, *The Political Economy of Soviet Socialism: The Formative Years, 1918-1928* (Boston, MA: Kluwer, 1990); Boettke, *Why Perestroika Failed*; Peter J. Boettke, *Calculation and Coordination: Essays on Socialism and Transitional Political Economy* (New York: Routledge, 2001). În măsura în care Rothbard a anticipat opera lui Roberts, el a anticipat și scrierile mele din acest domeniu.

consecinţă, la un sistem cu totul diferit de cel pe care încercau să-l prezinte manualele[24].

Discutarea socialismului real la Rothbard indică trei factori esenţiali pentru înţelegerea realităţii economice sovietice, semnificativ diferiţi faţă de modelul de manual al planificării centrale. Primul factor este existenţa preţurilor de pe piaţa mondială, de care se foloseau planificatorii sovietici pentru a-şi trasa planurile. O ţară socialistă dintr-o lume de preţuri stabilite de piaţă putea cumpăra, putea vinde şi se putea orienta după piaţa mondială. Acest fapt, la rândul său, le permitea planificatorilor economici „să aproximeze vag nişte preţuri relativ raţionale pentru bunurile de producţie"[25]. Tocmai această posibilitate de a se baza pe preţurile mondiale făcea ca încercările curente de planificare centrală comprehensivă să nu se prăbuşească în haosul calculului.

Dar sistemul sovietic nu exista doar pe baza preţurilor mondiale. Falimentul producţiei şi frustrările consumatorilor dădeau naştere şi unor pieţe interne. Cum afirmă Rothbard:

> Un alt factor neglijat, care diminuează sfera planificării în ţările socialiste sunt activităţile de pe „piaţa neagră", mai ales în materie de bunuri uşor de ascuns (bomboane, ţigări, medicamente, ciorapi etc.) Chiar şi mărfurile mai masive puteau produce o mică piaţă prin falsificarea actelor şi şantaj – o piaţă care viola toate planurile socialiste[26].

Importanţa pieţei negre pentru înţelegerea pieţei sovietice avea să rămână neglijată până în momentul în care sistemul se prăbuşea vizibil. Spre sfârşitul anilor '80, principalele manuale în domeniu nu dedicau mai mult de câteva pagini discutării pieţei negre, în ciuda evidenţei faptului că ea funcţiona atât în interiorul planului, pentru a face să fie atinse cotele de

---

[24] Nu se poate spune că distorsiunile în materie de stimulente nu contează. Dar, aşa cum a arătat Mises, problema e mai profundă decât doar lipsa stimulentelor pentru manageri. În *Human Action: A Treatise on Economics* (1949, repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 708. Mises scria:

> Problema noastră nu priveşte doar activitatea managerială; ea se referă la alocarea de capital în diferitele ramuri ale industriei. Întrebarea e: în ce ramuri ar trebui crescută sau limitată producţia, în ce ramuri ar trebui schimbat obiectivul producţiei, ce noi ramuri ar trebui deschise? Este insuficient să ne referim deci la managerul cinstit al unei corporaţii şi la eficienţa lui greu încercată. Cei care confundă antreprenoriatul cu managementul îşi închid pur şi simplu ochii în faţa acestei probleme economice.

[25] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 831.

[26] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 831.

producţie, cât şi în afara planului, pentru a satisface cererile consumatorilor. Existenţa şantajului şi a corupţiei ca parte esenţială a economiei sovietice avea să fie luată în discuţie abia după ce modelele economiei de criză au fost dezvoltate în detaliu, în anii '80 şi la începutul anilor '90, deşi există indicii în bibliografie că „aranjamentele" erau mai puternice decât însuşi Stalin[27].

Putem vedea cât de mult s-a aflat Rothbard în avangarda unor mişcări din domeniu ce vor apărea abia peste 20 de ani, din felul în care el discută economia interzisă de la centru, lipsa inovaţiei în sistemul sovietic şi minciuna ratelor de creştere sovietice. Merită citată pe larg demonstraţia lui Rothbard conform căreia sistemul sovietic nu este cu adevărat unul planificat central:

> În plus, trebuie observat că o economie „planificată" central este o economie *interzisă* de la centru. Conceptul de „inginerie socială" este o metaforă înşelătoare pentru că, în domeniul *social*, doar *oamenii* sunt planificaţi şi nu maşinile neînsufleţite rezultate din planificarea inginerească. De vreme ce orice individ este de la natură, dacă nu şi prin lege, propriul său stăpân şi propriul său mobilizator, asta înseamnă că ordinele de la centru impuse, cum se întâmplă în socialism, prin forţă

---

[27] În urma dezgheţului hruşciovist din 1956 a apărut o „fereastră" deschisă pentru cercetarea pe teren pentru cercetătorii occidentali, iar o echipă de absolvenţi de ştiinţe politice şi economie au scris teze de doctorat îndrăzneţe care au fructificat această oportunitate. În economie, remarcabile sunt lucrările lui Joseph Berliner, *Factory and Manager in the USSR* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1975) şi David Granick, *Management and the Industrial Firm in the USSR* (1954; repr., Westport, CT: Greenwood Press, 1980), despre organizarea firmelor sovietice. În ciuda importantelor date empirice din aceste lucrări, autorii nu aveau cadrul teoretic necesar pentru a înţelege pe deplin descoperirile lor. Ca urmare, când fereastra s-a închis, iar oportunităţile de cercetare pe teren s-au pierdut, descoperirile acestei perioade s-au disipat, iar lucrările despre economia sovietică au fost din nou dominate de modele de planificare optimală şi/sau de estimări statistice ale ratelor de creştere. Lucrările savanţilor emigranţi, cum este şi Gregory Grossman, arată cum a funcţionat în realitate sistemul sovietic şi cum a deviat el în mod semnificativ faţă de modelul planificării centralizate, dar aceste elemente nu au fost introduse în manuale („The 'Second Economy' of USSR", în *The Soviet Economy*, ed. Morris Bornstein (1977; repr., Boulder, CO: Westview, 1981). Chiar şi cercetările pe larg acceptate ale lui Janos Kornai despre supra-administraţie şi economie de criză, în pofida faptului că au pus la dispoziţie concepte care pot fi găsite în toate manualele (de ex. *storming*), nu au schimbat modelul de bază din manuale despre planificarea centralizată ([*The Political Economy of Communism* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1992]).

şi violenţă, le *interzic* de fapt indivizilor să facă ce îşi doresc sau ce anume cred că li se potriveşte cel mai bine lor[28].

Sistemul sovietic era în esenţă o economie a prohibiţiei la scară mare. În analiza unei economii a prohibiţiei, putem accentua unul din două lucruri – fie forţa şi violenţa necesare pentru a pune în practică decretele autorităţilor, fie eşecul forţei de stat de a-i împiedica pe indivizi să-şi urmeze planurile proprii şi modul în care prohibiţia le influenţează acestora eforturile. Pe de o parte, avem forţă şi violenţă; pe de altă parte, avem piaţa neagră şi şantajul, deoarece indivizii înfruntă riscul unei pedepse arbitrare din partea autorităţilor ca să-şi poată îndeplini planurile şi realiza dorinţele. Într-un mediu prohibitiv, oamenii îşi urmează în continuare planurile, dar trebuie s-o facă în alt mod decât într-un mediu de piaţă liberă. În anii 1920, prohibiţia nu a stopat consumul de alcool, ci a creat un mediu care a dat naştere ginului făcut în cadă şi lui Al Capone. În acelaşi mod, prohibiţia pieţei în Rusia sovietică nu a făcut să dispară schimburile de piaţă, ci doar le-a alungat în subteran[29].

Una din consecinţele cele mai păgubitoare pentru performanţa pe termen lung a economiei sovietice, produsă de acest mediu prohibitiv a fost, cum a arătat Rothbard, impactul negativ al planificării centrale asupra in-

---

[28] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 831.

[29] În acest sens, vezi discuţia intervenţiei triunghiulare la Rothbard (*Man, Economy, and State*, 785-91). Dintre multele intuiţii ale lui Rothbard cu privire la consecinţele economice ale intervenţionismului, el a anticipat teoria economiei sovietice ca *rent-seeking*, dezvoltată în anii 1990 de Gary Anderson şi Peter J. Boettke („Perestroika and Public Choice: The Economics of Autocratic Succession in a Rent-Seeking Society", *Public Choice* 75, no. 2 (1993): 101-18; „Soviet Venality: A Rent-Seeking Model of the Communist State", *Public Choice* 93, nos. 1-2 (1997): 37-53); David Levy („The Bias in Centrally-Planned Prices", *Public Choice* 67 (1990): 213-26) şi Andrei Shleifer şi Robert Vishny (*The Grabbing Hand* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998)) atunci când a afirmat: „Beneficiarii direcţi ai controlului producţiei sunt deci birocraţii guvernului care administrează reglementările: parţial datorită slujbelor create în domeniul impozitării, parţial datorită satisfacţiilor obţinute din exercitarea unei puteri coercitive asupra altora" (*Man, Economy, and State*, 785-86). Apariţia inevitabilă a „pieţelor negre" în urma prohibiţiei generează o situaţie în care, în mod paradoxal, controlul „le oferă de fapt un monopol privilegiat celor de pe piaţa neagră. Deoarece aceştia vor fi cel mai probabil antreprenori cu totul diferiţi faţă de cei care ar fi reuşit în branşă pe o piaţă legală" (*Man, Economy, and State*, 786). Analiza lui Rothbard discută şi orizontul temporal îngust de investiţii generate de către piaţa neagră, care are nevoie să se păstreze discretă pentru a evita descoperirea ei de către lege.

venției și inovației. „Prin definiție, prin chiar natura lor, invențiile, inovațiile și dezvoltările tehnologice nu pot fi presupuse în avans și deci nu pot fi *planificate* central și birocratic"[30]. Nu e în natura exercițiului planificării să lase loc pentru posibilități neprevăzute. Într-o societate de piață liberă, nu știm ce va fi inventat, când se va face și de către cine, până când invenția nu se produce[31]. Dacă e să fie consecventă, sarcina planificării centrale are nevoie să știe dinainte și să planifice inovația tehnologică. Dar inovația planificată este un oximoron clasic. Și odată ce recunoaștem că planificarea centrală nu poate anticipa inovațiile tehnologice, pretenția raționalizării economice trebuie abandonată complet. Rothbard conchide:

> O economie centrală prohibitivă, irațională și ineficientă prin scopurile și prin mijloacele și tehnicile sale *date* la un moment în timp, este și mai incompetentă dacă își dorește un flux de noi invenții și dezvoltări. Fiind incompetentă în planificarea unui sistem conservator, birocrația este și mai incompetentă în planificarea unuia progresiv[32].

La începutul anilor '60, un loc comun era ignorarea crimelor sovietice împotriva umanității și a presupusei ineficiențe economice sovietice, deoarece se spunea că aparatul central de planificare ar fi atins o creștere economică atât de mare, încât o societate țărănească fusese transformată într-una industrială în mai puțin de o generație, transformare care dusese la înfrângerea lui Hitler în al Doilea Război Mondial. Creșterea economică sovietică justifica orice sacrificii în materie de drepturi ale omului și frustrări ale consumatorilor. Rothbard nu voia să răspundă la „gălăgia din ultimii ani în jurul așa-zisei rate enorme de creștere sovietice"[33]. Dar scurtele sale

---

[30] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 831.

[31] În *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), 29, Hayek afirmă:

> Dacă oamenii ar fi omniscienți, dacă am cunoaște nu doar ce anume împiedică atingerea dorințelor noastre actuale, dar și dorințele noastre viitoare, atunci libertatea n-ar avea motive să existe. Și, desigur, la rândul ei, existența libertății indivizilor face imposibilă o previziune perfectă. Libertatea este necesară ca să lase loc pentru neprevăzut și nepredictibil; o dorim pentru că ne-am învățat să așteptăm de la ea șansa de a ne îndeplini multe dintre scopurile noastre. Ne încredem în eforturile independente, aflate în competiție, ale tuturor, pentru a duce la apariția a ceea ce ne dorim să existe, tocmai pentru că nimeni dintre noi nu știe totul și, mai ales, pentru că rareori știm cine dintre noi este cel mai bun.

[32] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 832.

[33] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 835.

comentarii au anticipat teoria emisă mai târziu de către criticii creşterii sovietice şi care a discreditat în mod eficient datele empirice. În esenţă, creşterea era măsurată incorect; inputul în producţie era calculat, în timp ce valoarea output-ului nu era calculată. Unul dintre primii care au încercat să propună o analiză realistă a performanţei economice sovietice a fost Nutter, dar el n-a reuşit să reducă cifrele exagerat de mari, iar Roberts a demonstrat că şi estimările sale fuseseră prea mari[34]. Înţelegând cât de exagerate erau datele de creştere, Rothbard scria:

> E ciudat că această „creştere" pare să aibă loc aproape numai în materie de bunuri de capital precum fier şi oţel, baraje hidroelectrice etc., în timp ce prea puţin sau nimic din această creştere nu pare să se reflecte în standardul de viaţă al consumatorului sovietic obişnuit. Dar standardul de viaţă este scopul şi motivul existenţei întregului proces de producţie. *Producţia* nu are niciun sens dacă nu este un mijloc către *consum*. Investiţia în bunuri de capital nu înseamnă nimic dacă nu este *o haltă necesară pe drumul spre creşterea consumului*[35].

Sistemul sovietic era unul de „producţie evidentă", în care investiţiile guvernului, în loc să producă beneficii palpabile pentru consumatori, „se transformă într-o formă particulară de «consum» prin care oficialii guvernamentali fac risipă"[36].

Puţinele bunuri de capital alocate obligatoriu de către guvern în funcţie de o planificare centrală sunt fie risipite, fie împrăştiate, pentru că investiţia nu se bazează pe cererea consumatorului şi pe semnale de profit-pierdere din partea pieţei. Aceste investiţii sunt rele, iar dacă subvenţiile guvernamentale ar înceta, este greu de crezut că investiţiile ar fi sustenabile. Rothbard rezumă situaţia sovietică după cum urmează:

> Capitalul este o *structură* complicată, delicată şi întreţesută de bunuri de capital. Toate firişoarele acestei ţesături trebuie să se potrivească precis, altfel investiţia este greşită. Piaţa liberă funcţionează ca un mecanism automatic pentru astfel de potriviri; şi am arătat în cartea de faţă cum piaţa liberă, prin sistemul său de preţuri şi prin sistemul profitu-pierdere, reglează produsul şi varietatea diferitelor linii de producţie, împiedicând ca unii să iasă din aliniere. Dar în socialism, sau în cazul investiţiilor guvernamentale masive, nu există un mecanism

---

[34] G. Warren Nutter, *The Growth of Industrial Production in the Soviet Economy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1962); Paul Craig Roberts, „My Time with Soviet Economics", *Independent Review* 7, no. 2 (2002): 259-64.

[35] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 835-64.

[36] Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 836.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pentru potrivire şi armonizare. Lipsit de un sistem de preţuri liber şi de sisteme profit-pierdere, guvernul nu poate decât să se poticnească „investind" orbeşte, fără să poată să distingă ce domeniu, ce produse şi ce locuri sunt bune pentru investiţie. El va construi un metrou frumos, dar trenurile nu vor avea roţi; va apărea un baraj gigantic, dar nu se va găsi cupru pentru liniile de transmisie etc. Aceste surplusuri şi lipsuri neaşteptate, caracteristice pentru planificarea guvernamentală, sunt rezultatul investiţiilor masive greşite din partea guvernului[37].

Creşterea economică sovietică era în acelaşi timp supraestimată şi nesustenabilă. În mod surprinzător, exagerarea nefirească a performanţei economice sovietice a continuat până la sfârşitul anilor '70 şi chiar mai târziu[38]. Până şi în 1989 se putea găsi o apreciere pozitivă a economiei sovietice în manualul foarte răspândit al lui Samuelson şi Nordhaus[39].

Dacă urmărim cele mai bune analize moderne ale socialismului real făcute de Andrei Shleifer şi Robert Vishny, sau excelentele lucrări istorice ale lui Paul Gregory, observăm imediat că autorii dezvoltă teme rothbardiene chiar dacă nu o spun[40]. Analiza lui Shleifer şi Vishny urmăreşte „mâna acaparatoare" şi tendinţa sistemului planificării de a produce lipsuri. Gregory a căutat în arhive şi s-a folosit de economia politică modernă pentru a da o interpretare coerentă şi comprehensivă a economiei politice a stalinismului. Cu toţii folosesc concepte enunţate pentru prima dată de Rothbard. Însă autorii nu cunosc analiza inovatoare a lui Rothbard din anii '50 şi '60. Şi nimeni nu pare s-o mai ştie astăzi. Când înţelegem că profesia economică a ajuns abia după 30 de ani să înţeleagă şi să accepte ceea ce a scris Rothbard în *Man, Economy, and State*, devine limpede strălucirea contribuţiei sale la economia politică. Din păcate, chiar şi atunci când ideile capătă recunoaştere, ele sunt rareori atribuite lui Rothbard.

Concluzii

Cum am văzut, în *Man, Economy, and State*, Murray Rothbard a reuşit nu doar să realizeze critica teoretică a socialismului, ci şi să-şi extindă analiza pentru a înţelege eşecurile economiei sovietice reale. La începutul anilor '60,

---

37 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 836-36.

38 Roberts, „My Time", 260.

39 Paul A. Samuelson and William D. Nordhaus, *Economics*, 13th ed. (New York: McGraw-Hill, 1989).

40 Shleifer and Vishny, *Grabbing Hand*; Paul Gregory, *The Political Economy of Stalinism* (New York: Cambridge University Press, 2003).

Rothbard a anticipat *toate* marile evoluţii ale analizei teoretice şi practice ale socialismului ce aveau să fie făcute în anii '80 şi '90. Rothbard a sugerat primul că dezbaterea calculului socialist trebuie interpretată, idee reluată apoi de Lavoie, care a subliniat dinamica procesului de piaţă ca venind în contradicţie cu preocupările pentru echilibru[41]. Rothbard a articulat primul critica ideii de drepturi de proprietate colectivă, arătând că ea nu recunoaşte drepturile de control pe care le au cei înzestraţi cu puterea de a lua decizii[42]. Tot Rothbard a atacat ideea unei planificări economice central comprehensive şi a formulat conceptul de economie interzisă, prin opoziţie cu cel de economie planificată[43]. Identificarea „proprietarilor" dintr-un regim presupus al proprietăţii colective şi indicarea beneficiarilor dintr-o economie interzisă au anticipat interpretarea planificării sovietice ca un sistem de tip *rent-seeking*, în lucrările apropiate de teoria alegerii publice[44]. Rothbard a atacat şi interpretarea creşterii sovietice - a susţinut că aceasta era în acelaşi timp supraestimată şi investită în mod greşit[45].

Cu toate aceste dovezi textuale, ar trebui să fie limpede că Rothbard şi-a depăşit epoca prin descrierea eşecurilor sistemului sovietic. Analiza sa este atât de proaspătă, încât trebuie să ne amintim că a fost scrisă în anii '50 şi că *Man, Economy, and State* n-a fost revizuită esenţial la reeditare. Recunoscând puterea sa anticipatoare, ne rămâne întrebarea dacă analiza sa ar fi putut fi de ajutor în perioada postcomunistă. Răspunsul la această întrebare trebuie să fie da, fără îndoială. Una dintre cele mai mari probleme ale perioadei de tranziţie a fost lipsa de precizie în desemnarea sistemului anterior. Manualele descriau sistemele de tip sovietic drept unele în care nimeni nu poseda drepturi de proprietate în sensul lor actual. Dar, de fapt, realitatea stătea aşa cum a descris-o Rothbard – beneficiari ai sistemului erau cei aflaţi la conducerea politică. În plus, structura de investiţii sovietică era greşită. Astfel, implicaţiile analizei lui Rothbard la nivelul măsurilor politice erau două: (1) dreptul de proprietate şi eliminarea prohibiţiilor guvernamentale cu privire la activitatea de piaţă şi (2) eliminarea oricărei restricţii guvernamentale asupra ajustărilor pieţei, pentru a înlătura investiţiile greşite şi a realoca în scopuri mai potrivite capitalul. Pe scurt, sfaturile lui Rothbard din *America's Great Depression* (Princeton NJ: D. Van Nostrand, 1963) cu privire la perioada încheierii ciclului înflorire-cădere ar fi fost date şi în

---

41 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 549.
42 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 828.
43 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 831.
44 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 786.
45 Rothbard, *Man, Economy, and State*, vol. 2, 835.

perioada postsovietică de cădere[46]. Pe lângă asta, Rothbard a realizat și o descriere a economiilor de tranziție în „How and How Not to Desocialize"[47]. În acest articol, Rothbard formulează 10 „legi" pozitive și negative pentru tranziția de la socialism la economia de piață. Din păcate, coaliţiile politice din fostele economii de tip sovietic s-au opus multora dintre măsurile politice impuse de Rothbard.

Man, Economy, and State este o lucrare recunoscută ca esențială pentru școala austriacă de economie. Alături de *Human Action* a lui Ludwig von Mises, cartea lui Rothbard este singurul tratat sistematic din domeniu. Ea își conduce cititorul de la principiile de bază ale disciplinei la interpretările de finețe ale consecințelor economice ale intervenționismului. Un exemplu de prim rang al forței intelectuale a acestei cărți este felul în care tratează problemele teoretice ale socialismului și cum aplică înțelegerea acelor idei teoretice în analiza realității sovietice.

---

[46] Vezi Boettke („Why Perestroika Failed", 106-31), pentru o adoptare consecventă a prescripțiilor de politici publice ale lui Rothbard la perioada postsovietică.

[47] Murray N. Rothbard, „How and How Not to Desocialize", *Review of Austrian Economics* 6, no. 1 (1992): 65-77.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

7. Domnul Boulding şi Şcoala Austriacă

Lumea adevărată este confuză.
Iar dacă lumea adevărată este confuză
ar fi o mare greşeală să încercăm să fim clari.
Kenneth E. Boulding[1]

Introducere

Kenneth E. Boulding a fost fără îndoială unul dintre cei mai prolifici gânditori economici şi sociali din secolul XX. El a publicat aproape 40 de cărţi şi sute articole în cariera sa academică. Lucrările sale, care variază de la subiecte tehnice precum teoria capitalului, la unele precum cercetarea păcii, economia apărării şi teoria socială evoluţionistă, sunt şi unele dintre cele mai interesante din spaţiul universitar. Boulding era un gânditor social curajos, care nu dorea să construiască doar o teorie unificată a ştiinţelor sociale, ci şi una a cunoaşterii în general.

Era un gânditor eclectic, care sfida clasificările. Şi-a construit, în cel mai concret sens, propria şcoală – din păcate, o şcoală constituită doar din maeştri bucătari şi fără niciun simplu bucătar. Clasica sa lucrare introductivă, *Economic Analysis* (New York: Harper & Brothers, 1941), i-a stabilit reputaţia în *mainstreamul* gândirii economice. În ediţiile revizuite ale acestui text, s-au făcut primele încercări de a introduce idei keynesiene în curentul pedagogic al economiei. Dar Boulding nu a fost un keynesian tradiţional, chiar dacă

[1] Notă luată la cursul lui Boulding de Mari Cărţi din istoria Economiei Politice (George Mason University, 10 septembrie 1985).

BCU "CAROL I" UNIVERSITY LIBRARY

accepta această etichetă[2]. Boulding a fost influenţat în oarecare măsură şi de Joseph Schumpeter, pe care îl întâlnise prima dată pe vasul cu care a venit în America, colaborând apoi cu el la Harvard în 1932. A studiat cu Schumpeter teoria capitalului şi se pare că atunci a descoperit o eroare fundamentală în teoria Boehn-Bawerk[3].

Boulding se arăta surprins de dorinţa unora de a-l încadra într-o categorie. Cum afirmă în introducerea primului său volum din *Collected Papers*:

> Deşi nu mă consider prea radical, ci apropiat de gândirea economică „*mainline*" a lui Adam Smith, Ricardo, Mill, Marshall şi Keynes, în ce priveşte receptarea, mă simt mai apropiat de eretici, în special în domeniul instituţionalismului american – de Veblen, Wesley Mitchell şi mai ales John R. Commons, care a reuşit performanţa de a fi în acelaşi timp cel mai influent şi cel mai neglijat gânditor american al secolului XX[4].

Nu încercăm în acest capitol să găsim o nouă categorie doar pentru Boulding. El a fost în acelaşi timp un economist *mainstream* şi un critic radical, un teoretician clasic şi un tehnician modern, un om de ştiinţă şi un mistic. În schimb, dorim să atragem atenţia la acele trăsături ale operei lui care îl arată ca pe unul dintre cei mai importanţi şi creativi subiectivişti americani de după Knight.

O influenţă adesea neglijată la Boulding este afinitatea sa profundă cu tradiţia austriacă sau subiectivistă în analiza economică. Primele sale scrieri tehnice, de exemplu, explorau teoria austriacă a capitalului şi pe cea a

---

[2] Vezi, de exemplu, aprobarea şi rezervele faţă de keynesianism exprimate în prefaţa la prima ediţie a lucrării *A Reconstruction of Economics* (New York: John Wiley & Sons, 1950), ix. Vezi şi *The Skills of the Economist* (Cleveland: Howard Allen, 1958), 5, unde Boulding se descrie ca economist de tip clasic, pe de o parte (deşi a învăţat mult din instituţionalism şi istoricism), şi un keynesian moderat, pe de altă parte (deşi recunoaşte că Mises şi Hayek pun întrebări importante şi tulburătoare).

[3] Boulding nota: „Am lucrat cu el (Schumpeter) în domeniul teoriei capitalului şi am descoperit ceva ce mi se părea o fisură fundamentală în teoria Boehm-Bawerk, dar nu-mi mai amintesc care era şi cred că mi-am pierdut lucrarea". („My Life Philosophy", *The American Economist* 29 (Fall 1985): 6). Se pare că Schumpeter n-a fost influenţat de lucrarea lui Boulding, de vreme ce nu există nici o referire la critica acestuia în analiza pe care o face Schumpeter lui Boehm-Bawerk în *The History of Economic Analysis* (New-York: Oxford University Press, 1954).

[4] Kenneth E. Boulding, „Introduction", în *Collected Papers*, vol. 1 (Boulder: Colorado Associated University Press, 1971), viii.

lui Fischer[5]. Influenţa aceasta a continuat când a trecut de la economia tehnică la chestiuni mai ample din ştiinţele sociale. Mai ales *The Image* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1956) este o lucrare clasică neglijată a tradiţiei subiectiviste.

O temă fundamentală comună lui Boulding şi subiectiviştilor de toate nuanţele este că lumea socială este un sistem dezordonat şi complex, care nu poate fi explicat monocauzal şi fără rest. De fapt, explicaţiile elegante formal, care urmăresc să ofere cunoaştere obiectivă şi o predictibilitate clară sunt o iluzie, dacă nu o dogmă. Interpretările deterministe ale sistemului social, susţinea Boulding, pot fi dezastruoase, pentru că ne pot duce la „neglijarea adaptabilităţii", la ezitare şi la dispoziţia de a revizui constant imagini care sunt necesare supravieţuirii într-o lume nesigură[6].

Ce trebuie să ştim despre Boulding

Boulding s-a născut la Liverpool, în Anglia, în 1910. A urmat New College la Oxford începând cu anul 1928, intenţionând să studieze chimia cu o bursă pentru ştiinţe. Dar ştiinţa nu i s-a părut la fel de interesantă cum crezuse iniţial şi a hotărât să se reorienteze spre problemele sociale. În iunie 1929, îşi aminteşte Boulding, l-a vizitat pe Lionel Robbins, care tocmai pleca de la Oxford ca să devină profesor la London School of Economics. Boulding voia să ştie ce poate citi peste vară dacă voia să studieze economia. Robbins i-a oferit o listă care îi cuprindea, printre alţii, pe Alfred Marshall cu *Principles* şi pe Philip Wicksteed cu *Common Sense of Political Economy.* Întorcându-se la Oxford în toamna lui 1929, Boulding a obţinut o notă aproape maximă la examenul de economie şi a reuşit să îşi păstreze bursa în ştiinţe chiar dacă s-a înscris la Facultatea de Politică, Filosofie şi Economie.

Boulding şi-a publicat prima scriere – o examinare a rolului teoretic al „costurilor realocării" – pe când era student, în *The Economic Journal,* editat pe atunci de Keynes. După ce a absolvit la Oxford, Boulding a primit un *fellowship* din partea *Commonwealth*-ului (echivalentul britanic al unei burse Rhodes) şi a plecat în Statele Unite să studieze economia, mai întâi pentru

---

[5] Vezi, de exemplu, Kenneth E. Boulding, „The Application of the Pure Theory of Population Change to the Theory of Capital", *Quarterly Journal of Economics* 48 (August 1934): 645-66; Boulding, „Time and Investment", *Economica* 10 (May 1936): 196-220.

[6] Kenneth E. Boulding, „Systems Research and the Hierarchy of World Systems", *Systems Research* 2 (1985): 11.

puţin timp la Harvard, cu Joseph Schumpeter, şi apoi la University of Chicago, cu Frank Knight. De fapt, investigaţiile lui Boulding în teoria austriacă a capitalului l-au iritat atât de mult pe Knight, încât l-au făcut să publice o lucrare intitulată „Mr. Boulding and the Austrians", de la care am împrumutat, după cum se vede, titlul capitolului de faţă.

Boulding nu şi-a obţinut niciodată doctoratul în economie; adesea spunea că experienţa l-ar fi ucis. Deşi nu avea „carnet de sindicat" academic, el a beneficiat de oportunităţi profesionale pe care le explica prin doi factori: educaţia la Oxford şi „susţinerea" ştiinţifică a lui Frank Knight[7].

Cariera academică a lui Boulding s-a desfăşurat în locuri precum Edinburg, Fisk, Colgate, Iowa State, McGill, Michigan şi Colorado. După ce s-a pensionat în 1980 de la cea din Colorado, a fost *visiting professor* la mai multe universităţi. Contribuţiile ştiinţifice ale lui Boulding au fost numeroase. Am spus deja că *Economic Analysis* a fost unul dintre cele mai importante manuale de economie din anii '40. Alături de Ludwig von Bertalanffy, Boulding a întemeiat Societatea pentru Cercetarea sistemelor Generale în anii '50 şi a fost primul ei preşedinte. El a inventat de la zero domeniul economiei apărării şi rezolvarea conflictelor, iar cartea sa, *Conflict and Defense* (New York: Harper & Row, 1962) este considerată clasică.

Boulding s-a plictisit de economia standard încă de la începutul carierei. De exemplu, în *A Reconstruction of Economics* spunea că nici măcar nu există economie, ci doar sociologie aplicată la probleme economice. Nemulţumirea lui Boulding faţă de economia standard venea din respingerea presupoziţiei unei cunoaşteri perfecte, a unor pieţe perfecte şi a unui echilibru static. Cerinţele economiei tehnice îi băgau pe economişti într-o cămaşă de forţă intelectuală, fără să ofere un câştig destul de mare pentru a compensa pierderea analizei critice şi creative. Beneficiile tehnicii economice moderne erau la îndemână, dar, spunea Boulding, nu trebuie să pierdem din vedere costurile în materie de înţelegere omenească[8].

---

[7] Boulding a fost puternic impresionat de Knight, în ciuda dezacordului lor în materie de economie tehnică. Felul cum îl descrie pe acesta, „un motor de creativitate fără buton de oprire", l-ar putea caracteriza la fel de bine pe el însuşi.

[8] Vezi, de exemplu, recenzia lui Boulding la Paul Samuelson, *Foundation of Economic Analysis*. Logica şi judecata sunt necesare în scopuri ştiinţifice, spune Boulding, dar abilităţile matematice nu ne ajută la judecare. Ele pot fi doar de ajutor în logică. Boulding afirmă: „Convenţia generalităţii şi eleganţei matematice poate împiedica dobândirea şi diseminarea ştiinţei, aşa cum o poate face şi mărginirea la cazuri particulare şi la aproximaţia literară... S-ar putea ca graniţa literară şi neglijentă dintre economie şi sociologie să fie cel mai util teren de construcţie în anii care vin,

Însă ar fi greşit să credem că Boulding era împotriva formalismului în economie. În tinereţea sa, era la fel de sofisticat tehnic ca oricare altul. Începând cu primele sale articole despre teoria capitalului, dar mai ales cu *A Reconstruction of Economics*, el a încercat însă să completeze tehnicile unei viziuni newtoniene despre lume cu ajutorul uneltelor formale necesare într-o lume dinamică şi eterogenă.

Cu toate vederile sale economice neortodoxe, Boulding era un quaker şi un pacifist devotat. Era un om profund religios, într-o disciplină de raţionalişti. Atitudinea sa critică faţă de economia modernă şi spiritualitatea sa profundă făceau din el un iconoclast.

Deşi a avut un statut de outsider, Boulding a primit multe onoruri în carieră. În 1949, a obţinut medalia John Bates Clark de la American Economic Association, un premiu acordat o dată la doi ani pentru economiştii sub 40 de ani care au realizat cea mai importantă contribuţie la gândirea economică. După premiul Clark, Boulding s-a îndepărtat tot mai mult de economia *mainstream*, în direcţia sociologiei interdisciplinare şi a filosofiei sociale. Cu toate acestea, în 1968 a fost ales preşedinte al *American* Economic Association[9].

Teme subiectiviste în economia lui Boulding

Încă de la prima ei prezentare sistematică în *Principles of Economics* a lui Carl Menger[10], economia subiectivistă a fost deosebită de alte şcoli de gândire prin accentul pus asupra unor chestiuni de cunoaştere, timp şi proces. Într-un sens foarte restrâns, toată economia neoclasică a adoptat teoria subiectivistă a valorii. Dar, în mare măsură, revoluţia neoclasică a reprezentat o victorie a marginalismului, nu a subiectivismului. De exemplu,

---

iar economia matematică să rămână prea exactă în perfecţiunea ei ca să mai fie şi fructuoasă". („Samuelson's *Foundations*: The Role of Mathematics in Economics", *Journal of Political Economy* 56 (June 1948): 247). Vezi şi Boulding, *Economics as a Science* (New York: McGraw-Hill, 1970), 115, unde susţine că raţionamentul matematic poate fi un excelent servitor, dar un stăpân foarte rău.

9 Credem că Boulding a atins un record ca preşedinte de mari societăţi ştiinţifice. Pe lângă American Economic Association, el a fost şi preşedinte al American Association for the Advancement of Science, International Studies Association, Peace Research Society, Society for General Systems Research şi Association for the Study of the Grants Economy.

10 Carl Menger, *Principles of Economics* (1871; repr., New York: New York University Press, 1981).

în *Principles*, Alfred Marshall a introdus în analiza comportamentului de piaţă latura de nesusţinut a costului obiectiv[11].

O temă fundamentală a concepţiei subiectiviste despre cunoaştere este că lumea socială nu e nimic mai mult (sau mai puţin) decât o realitate construită social. Doar valorile, percepţiile şi anticipările individuale influenţează opţiunea pentru o anumită direcţie de acţiune. Cu alte cuvinte, lumea noastră este fragmentată în multiple realităţi şi sisteme de valori. Cunoştinţele încorporate de sistemul social sunt dispersate printre diferiţii participanţi. Pentru subiectivist, atât conflictul valorilor, cât şi dispersia cunoaşterii sunt motive care-i îndrumă pe cercetători să-şi îndrepte atenţia către instituţiile şi practicile care le permit participanţilor să-şi coordoneze activităţile unii cu alţii într-un mod rezonabil. Tocmai aceste instituţii şi practici reprezintă puntea de la solipsism către ordinea socială pe care economiştii şi gânditorii asupra societăţii caută să o explice[12].

În contrast cu concepţia newtoniană standard asupra timpului, subiectiviştii văd timpul în mod heraclitean. Timpul este ireversibil şi reprezintă un flux infinit al conştiinţei. „Din perspectiva oamenilor", scria G.L.S. Shackle, „a fi înseamnă a afla mereu ceva nou"[13]. Dacă înţeleg timpul astfel, trebuie să acceptăm nesiguranţa inevitabilă a viitorului, care sfidează orice încercare de formalizare matematică.

Preocuparea legată de cunoaştere şi timp duce la o viziune complexă şi dinamică a lumii sociale. Subiectiviştii au susţinut dintotdeauna că analiza proceselor şi cea evolutivă sunt cele mai potrivite metode pentru a înţelege interdependenţa sistemelor dinamice şi structurilor realităţii[14]. Modelele

---

11 Alfred Marshall, *Principles of Economics*, 9th ed. (New York: Macmillan, 1961). E un aspect articulat foarte clar în luarea de poziţie critică a lui Wicksteed din 1914 în faţa British Economic Society. Cum a afirmat Wicksteed, în loc să le vedem ca pe două lame ale unui brici, cererea şi oferta sunt făcute din acelaşi material, şi anume evaluările subiective ale consumatorilor. Vezi Philip Wicksteed, „The Scope and Method of Political Economy in Light of the «Marginal» Theory of Value and Distribution", în *The Common Sense of Political Economy*, 2 vols. (1914; repr., London: Routledge, 1938).

12 Vezi, de exemplu, Georg Simmel, „How Is Society Possible?", în *On Individuality and Social Forms*, edited by Donald N. Levine (1908; repr., Chicago, University of Chicago Press, 1971), pentru o discuţie a întrebărilor motivante ale teoriei sociale.

13 G.L.S. Shackle, *Epistemics and Economics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), 156.

14 Analiza proceselor se ocupă de reglările şi schimbările de comportament într-un set de parametri dat, în timp ce teoria evoluţionară se ocupă de consecinţele

BCU "LUCIAN BLAGA" LIBRARY

standard de echilibru oferă, în cel mai bun caz, o euristică utilă pentru explicarea tendinţelor de adaptare reciprocă a comportamentelor.

Aceste teme sunt des reiterate în ampla operă a lui Boulding. Chiar atunci când gândirea lui Boulding era văzută drept *mainstream* (din punctul de vedere al tehnicii şi stilului argumentării), analiza sa formală – atât cea grafică, cât şi cea prin sisteme de ecuaţii – căuta să examineze modificările etapă cu etapă, în timp ce analiza sa verbală accentua adesea dinamica evoluţiei ce caracterizează sistemele. Însă faptul că recunoştea posibilitatea existenţei unor echilibre multiple şi, chiar mai mult, că admitea necesitatea de a vedea dezechilibre la temelia echilibrelor din economie l-a deetrminat pe Boulding încă de la începuturile carierei sale să caute modele formale de teorie a populaţiei şi de interacţiune ecologică în ştiinţele biologice, pentru a-şi completa astfel cercetările sociologice. De exemplu, atât în *A Reconstruction of Economics*, cât şi în *Conflict and Defense*, ambele lucrări foarte tehnice (mai ales pentru vremea lor), transpare preocuparea lui Boulding pentru analiza proceselor şi pentru dinamica evoluţionară.

Ideea de bază din *A Reconstruction* era că o abordare a studiului economiei de tip bilanţ înseamnă examinarea unei succesiuni de stări, în timp ce modelele tradiţionale de tip echilibru permit doar examinarea unor anumite stări de lucruri. Boulding susţinea că în teoria standard a firmei e imposibil să introducem conceptul esenţial al incertitudinii. Teoriile maximizante sunt bazate pe o cunoaştere precisă a viitorului. O astfel de abordare nu poate examina structura activelor firmei. O analiză a structurii dezirabile a bilanţului, şi mai ales a lichidităţii şi flexibilităţii activelor, nu este posibilă fără introducerea din start a incertitudinii. Incertitudinea cu privire la viitor, ca şi încercările de înlăturare a ei fac parte din structura activelor firmei. Boulding se temea că, dacă vrem să construim o teorie elegantă a firmei maximizatoare de profit, nu reuşim să reintroducem incertitudinea în analiză, iar teoria noastră va fi complet eronată[15].

Mai mult, în *Conflict and Defense*, Boulding foloseşte conceptul de „procese richardsoniene" pentru a examina echilibrele multiple rezultate în caz de conflict (e vorba de procese ce generează emulaţie neproductivă şi justificativă). Scopul lui era dezvoltarea unei teorii a conflictului şi a rezolvării lui, pentru a demonstra că „procesele conflictuale nu sunt nici arbitrare, întâmplătoare, nici incomprehensibile"[16]. El spera că, înţelegând logica ce stă la baza conflictelor, omenirea va găsi soluţii de ameliorare generală şi

---

schimbărilor asupra parametrilor înşişi.

[15] Boulding, *A Reconstruction*, 26-38.

[16] Boulding, *Conflict*, 328.

bunăstare într-o epocă nucleară. Ceea ce vrem să subliniem este că Boulding era preocupat de procese şi mişcări între stări de echilibru, iar nu de ficţiunea teoretică a echilibrului în sine.

Pe măsură ce Boulding se îndepărta de *mainstream*-ul gândirii economice, el vedea misiunea ştiinţelor sociale drept aceea de a explica evoluţia şi procesele cunoaşterii umane[17]. Economia echilibrelor era un exemplu de utilizare greşită de resurse intelectuale în economie[18].

În gândirea subiectivistă, individul nu este nici un calculator instantaneu al plăcerii şi neplăcerii, dar nu este nici complet orb. El ezită între speranţe roz şi spaime negre. Prin *The Image*, Boulding a încercat să le comunice colegilor săi din ştiinţele sociale cât de păgubitoare este lipsa din analiză a nesiguranţei, ignoranţei şi a schimbării dinamice din cauza acceptării unor prezumţii operaţionale precum cunoaşterea perfectă sau pieţele perfecte. Departe de a fi astfel, „imaginea noastră relaţională este în cel mai bun caz deficientă. Imaginea pe care o avem despre consecinţele actelor noastre este atât de plină de incertitudini încât nu suntem siguri nici măcar

---

17 Câteva dintre aforismele celebre ale lui Boulding descriu nemulţumirea sa crescândă faţă de curentul *mainstream* din economie. Întrebat de ce a ajuns economia să fie dominată de pozitivismul logic în anii '50, Boulding a răspuns: „Fireşte, nimeni nu se opunea pozitivismului logic pentru că nu voia să treacă drept un negativist ilogic". În plus, Boulding îl numea adesea pe Walras „un dezastru pentru economie, pentru că nu auzise de lanţul trofic". Cu alte cuvinte, ideea de dinamică evoluţionară era complet străină de analiza economică *mainstream*. În cele din urmă, Boulding afirma că principala problemă a economiştilor moderni era că aveau impresia că sunt sofisticaţi pentru că folosesc matematică de secolul al XVII-lea pentru a rezolva probleme de secol XX. Am extras aceste idei din notele noastre de curs la Boulding, „Mari cărţi din istoria economiei politice", de la George Mason University (toamna lui 1985) şi din conversaţii private.

18 Boulding susţinea că resursele intelectuale pot fi folosite greşit deoarece în absenţa unei pieţe funcţionale de capital al ideilor nu avem informaţii necesare despre ratele profitului în folosirea acestor resurse. În schimb, informaţiile cu privire la folosirea resurselor intelectuale sunt date de (a) economia granturilor şi (b) moda intelectuală. Boulding considera că adevărata problemă era că structura de putere a sistemului universitar modern (şi, în special, a educaţiei la nivel doctoral) putea duce la apariţia unei tiranii a modei, fără să fie clar dacă sistemul posedă „forţe" capabile să semnaleze că e nevoie de o „corectare" a alocărilor greşite de resurse. Vezi Kenneth E. Boulding, „The Misallocation of Intellectual Resources in Economics", în *Collected Papers*, vol. 3 (Boulder: Colorado Associated University Press, 1973). Vezi şi Kenneth E. Boulding, *The Impact of the Social Sciences* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1966), 102-14.

BOULDING UNIVERSITY LIBRARY

de ce anume suntem nesiguri"[19]. Economia tradițională abordase această problemă crezând că procesul de luare a deciziilor de către indivizi consta în alegerea între alternative marcate fiecare cu o ştampilă care le preciza utilitatea şi probabilitatea distribuției. Astfel, economiştii puteau calcula valoarea scontată a alegerilor lor cu mare repeziciune. Dar explicația nu lămurea luarea deciziilor în momente de incertitudine şi nici nu ne ajuta să înțelegem cum se adaptează reprezentările noastre la comportamentele-semnal şi cum coordonează ele acțiunile noastre cu ale celorlalți.

Magicianul calculelor din economia *mainstream* stă şi la baza doctrinei piețelor perfecte. În analiza piețelor perfecte, indivizii care iau decizii trebuie să cunoască doar prețurile ca să aleagă comportamentul cel mai adecvat. Dar odată ce pe piață apar imperfecțiuni, prețul nu mai este singura informație relevantă. Un feedback vital îl oferă informațiile despre cantități, calitate, reputația furnizorilor ş.a.m.d. Individul trebuie să ia decizii într-un mediu ale cărui posibilități sunt văzute doar vag, undeva în fața lui.

„Procesul reorganizării reprezentărilor economice prin mesaje", suținea Boulding, „este cheia înțelegerii dinamicii economice"[20]. Viața economică este ordonată de reorganizarea reprezentărilor noastre prin transmiterea de cunoştințe. Astfel, explicarea utilității cunoaşterii în orice sistem social devine problema ştiințifică esențială pentru a înțelege dinamica evoluționară.

Evoluția funcționează prin capacitatea *know-how*-ului de a instrui oamenii şi deci de a le îndruma deciziile. Să „ştim cum" să facem ceva este programat în reprezentările noastre. Cum scrie Boulding, „viziunea evoluției nu agreează simplul reducționism sau materialism. Ea vede esența procesului evolutiv în domeniul informației, *know-how*-ului, al instrucției programate ş.a.m.d., ducând rasa umană la conştiență şi la expansiunea *know-how*-ului prin dezvoltarea «*know-what*»-ului – adică a cunoaşterii conştiente"[21]. Acest transfer de la „a şti cum se face" la „a şti ce să faci" este posibil doar grație capacității indivizilor de a comunica prin limbaj. „Know-how"-ul este prezent în structura genetică a animalelor – de exemplu, un ou de găină „ştie" cum să devină pui – dar progresul uman are nevoie atât de a „şti cum", cât şi de „a şti ce".

Astfel, o întrebare-cheie a economiei depăşeşte cu mult limitele teoriei neoclasice a echilibrului: cum reuşesc oamenii din societățile complexe, avansate să transfere *know-how*-ul (a şti cum să faci) în *know-what* (a şti ce să faci), când nu există nici o autoritate centrală sau bancă de date care să

---

[19] Boulding, *Image*, 84.

[20] Boulding, *Image*, 90.

[21] Kenneth E. Boulding, *Ecodynamics* (New York: Sage, 1978), 20.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

cuprindă toate aceste cunoştinţe? Boulding afirma: „Un principiu foarte important al producţiei economice este că *know-how*-ul de la baza ei nu aparţine unei singure minţi, ci este răspândit în mai multe şi trebuie coordonat prin procese de comunicare"[22]. E o problemă care a marcat economia subiectivistă, de la Menger la Hayek, iar abordarea lui Boulding (deşi nu întotdeauna şi concluziile lui) a corespuns acestui program. Pe de altă parte, modelul neoclasic de echilibru general, începând cu al lui Walras, ignoră pur şi simplu problema, presupunând că dispune de informaţie perfectă. Chiar şi modelele de informaţie imperfectă introduse în economie în ultima generaţie presupun existenţa unei cunoaşteri obiective a distribuţiei statistice a posibilităţilor. Incertitudinea reală nu poate fi inclusă nici în cele mai avansate modele de economie a informaţiei. Cauza este că modelele *mainstream* pot încorpora doar *know-what*-ul – datele obiective – şi trebuie să ignore *know-how*-ul.

Încrederea cu care economiştii neoclasici afirmă eficienţa sistemului pieţei creşte sau scade în funcţie de evenimentele externe. După Marea Criză şi al Doilea Război Mondial, teoria economică spunea de obicei că economia de piaţă reală nu a putut ţine pasul cu modelul ideal de competiţie. Cu alte cuvinte, imperfecţiunile datelor obiective nu reuşiseră să ghideze resursele în mod eficient, şi de aceea era nevoie de măsuri corectoare din partea guvernului. Mai recent, şi în special după prăbuşirea socialismului în Europa de Est şi în fosta Uniune Sovietică, economiştii neoclasici au subliniat adesea capacitatea relativă a sistemului descentralizat de preţuri de a genera rezultate eficiente. Nici una dintre aceste situaţii nu evocă decât superficial problema subiectivistă a folosirii cunoaşterii.

Boulding nu putea fi de acord cu întreaga argumentare oficială neoclasică a forţei sistemului preţurilor şi nici cu cea a slăbiciunii acestuia. Problema nu era că economia neoclasică se înşeală când ne avertizează de patologia sistemului preţurilor şi nici că greşeşte să aplaude puterea economiei de piaţă de a genera rezultate eficiente; de fapt, neajunsul consta în aceea că teoria nu lămureşte deloc cum reuşeşte sistemul să îşi îndeplinească misiunea şi cum sunt folosite alte sisteme sociale în cadrul unei societăţi pentru a coordona planurile şi reprezentările oamenilor[23].

---

[22] Kenneth E. Boulding, *Evolutionary Economics* (New York: Sage, 1981), 186.

[23] Astfel suna critica lui Boulding la adresa teoriei „progresiste" a istoriei gândirii economice după care tot ceea ce a fost bun la cei vechi s-a reîntrupat în moderni. Dimpotrivă, Boulding credea că vechii scriitori, printre care Adam Smith, aveau intuiţii care au fost trecute cu vederea de tehnicile noastre moderne. Vezi Kenneth E. Boulding, „After Samuelson, Who Needs Adam Smith?", *History of Political Economy* 3 (Fall 1971): 225-37.

Boulding a preferat o abordare mai interdisciplinară şi a identificat cel puţin trei sisteme care coordonează indivizii în societate – preţurile, politica şi predica – ceea ce el a numit „cei trei P"[24]. Coordonarea societăţilor complexe are nevoie de mai mult decât de preţuri de piaţă. Sistemele politice (sisteme juridice, protecţia dreptului de proprietate, puterea ameninţării), ca şi sistemele integrative (sisteme morale, etice, de dragoste şi rudenie) sunt la fel de importante pentru legitimarea instituţiilor economice şi contribuie la consolidarea încrederii în relaţiile personale şi în cele de anonimat social. În *Three Faces of Power* (New York: Sage, 1990), el a realizat un îndreptar pentru o teorie socială ce încerca dificila sarcină intelectuală de a integra sistemele coordonatoare interdependente, dar distincte conceptual, ale societăţii moderne.

Boulding, gânditorul transdisciplinar: o concluzie

Puţini oameni de ştiinţă din secolul XX au avut extraordinara capacitate a lui Kenneth Boulding de a se face auzit dincolo de graniţele unei discipline, de la economie la biologie, sociologie, ecologie, matematică şi studiul sistemelor, spunând de fiecare dată ceva inteligent şi intuitiv. Şi puţini vor putea repeta această performanţă.

Unul dintre firele metodologice care leagă întreaga operă a lui Boulding a fost subiectivismul său radical, presimţit în articolele sale de economie tehnică din anii 1930 şi 1940, manifestat mai întâi în *The Image*, în anii '50, şi înflorind, implicit şi explicit, în mai toată opera sa de analiză socială ulterioară. Sperăm că acest capitol îl situează corect pe Boulding în ramura americană a economiei subiectiviste moderne şi, în plus, că îi va încuraja şi pe alţi reprezentanţi ai acestei direcţii să investigheze roadele contribuţiilor teoretice ale profesorului.

[24] Boulding, *Ecodynamics*, 2-24; Boulding, *Evolutionary Economics*, 177-80.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

8. Reîntoarcerea „politicii" în economia politică: *Warren Samuels*

Warren Samuels şi-a petrecut cariera academică examinând istoria intelectuală şi logica internă a argumentelor legate de rolul economic al guvernului. El a fost destul de eclectic în abordarea sa şi a studiat în profunzime gândirea economiştilor clasici şi moderni, printre care Pareto, Knight, Hayek, Coase şi Buchanan, ca şi pe cea a economiştilor şi economiştilor politici de orientare instituţionalistă. Deşi aria de aplicare a subiectelor sale de studiu este foarte mare, mesajul său fundamental a fost mereu acelaşi. Samuels subliniază încorporarea ireductibilă a tuturor proceselor economice în reţeaua politică şi juridică. E un lucru care trebuie subliniat, mai ales dacă ţinem seama de eforturile economiştilor de a construi, începând cu anii 1950, o teorie instituţională aseptică a procesului economic. Atrăgând atenţia la cadrul în interiorul căruia au loc toate activităţile economice, Samuels s-a gândit să readucă politicul în economia politică şi, de aceea, merită recunoscut drept unul dintre cei mai proeminenţi cercetători care au contribuit la resurecţia economiei politice la jumătatea secolului XX.

Pentru a evidenţia contribuţia la Samuels la programul de cercetare al economiei politice moderne, voi analiza polemica lui cu James M. Buchanan din anii '70. Polemica nu a avut loc doar în articolele publicate de ei în *Journal of Law and Economics*, ci şi în corespondenţa privată a acestor doi savanţi, publicată ulterior în *Journal and Economic Issues*. Declar că sunt de acord cu poziţia lui Samuels, aşa cum e formulată în articolul său şi în corespondenţă, cu privire la încorporarea acţiunii economice în reţeaua politică şi juridică şi aprob ideea sa cu privire la lipsa de neutralitate a oricărei acţiuni de stat (inclusiv a acţiunilor care vizează exclusiv o aşa-numită politică de tip *laissez-*

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

faire). Totuşi, nu aprob până la capăt implicaţiile acestei idei. De aceea, voi urmări o teză subliniată de Buchanan cu privire la poziţia relativă a status quo-ului în analiza de economie politică, pe care Samuels nu o prea apreciază în intervenţia sa. Acea teză are implicaţii normative în economia analitică, dar nu are susţinerea normativă a tot ceea ce există la începutul analizei noastre. După ce voi descrie poziţiile celor doi, voi ilustra această incongruenţă în teoria lui Samuels sugerată de Buchanan, printr-o discuţie a economiei politice de tranziţie în fosta Uniune Sovietică.

Samuels nu agreează etichetele de şcoală şi-i apreciez tot mai mult această deprindere intelectuală, pe măsură ce înaintez în carieră. M-am gândit o vreme să intitulez un segment din acest capitol „Învăţăturile unui vechi instituţionalist către un neoaustriac", prin care voiam să subliniez contribuţia lui Samuels ca pe o critică *instituţionalistă* a economiei politice ortodoxe. Dar teoria sa depăşeşte ideile timpurii găsite la autori precum Commons şi Hale, chiar dacă este inspirată de aceste argumente. Pe de altă parte, eu rămân strâns legat de munca direcţiei austriece a economiei şi de Virginia School of Political Economy, deşi sper că într-o zi vom putea vorbi de economie politică fără să ne folosim de etichete. Polemica lui Samuels cu Buchanan arată cum pot găsi un limbaj comun doi oameni de ştiinţă oneşti şi rezonabili, care ajung la aceleaşi întrebări fundamentale din perspective profund divergente. Deşi nu îi acord lui Samuels decât două puncte din trei în dialogul său cu Buchanan, aş vrea să fie stabilită existenţa acestui limbaj comun. Un student al lui Hayek şi Buchanan poate învăţa multe de la un student al lui Commons şi Hale, iar eu am profitat de o astfel de oportunitate.

Samuels nu a fost niciodată profesorul meu în mod oficial, dar el şi-a exercitat influenţa asupra mea încă din primul an de studii universitare, când eu mă aflam la Fairfax, iar el la East Lansing. Influenţa sa asupra mea n-a încetat niciodată. L-am întâlnit cu prilejul redactării unei lucrări, în primul an de master, despre relaţia dintre economiştii din Şcoala Austriacă şi instituţionalişti, şi în special despre concepţiile comune ale acestor două şcoli „considerate antitetice" asupra importanţei evoluţionismului pentru înţelegerea economiei. În procesul dedocumentarepentru această lucrare, am găsit un articol asemănător al lui Samuels, pe aceeaşi temă. Lucrările au fost apoi publicate, însoţite de comentariile altora, în anuarul *Research in the History of Economic Thought and Methodology*[1]. Dar ne-am cunoscut şi în alte feluri: el a venit să prezinte o comunicare la GMU, iar apoi am corespondat şi ne-am întâlnit la Colocviile HES şi am discutat de-a lungul anilor despre o lungă

[1] Warren J. Samuels, „Austrians and the Institutionalist Compared", *Research in the History of Economic Thought & Methodology* 6 (1989), 53-72.

serie de subiecte. Când m-am angajat ca debutant la Oakland University, în Rochester, Michigan, Samuels m-a integrat în worksop-ul lui săptămânal de la Michigan State University (uşor de ajuns cu maşina de la Rochester), a conferenţiat în repetate rânduri la Oakland, iar mai târziu la NYU, unde mă mutasem şi eu după doi ani petrecuţi în Michigan. Gândirea mea a fost influenţată de Samuels atât în ceea ce priveşte stilul (atitudinea profesională faţă de oponenţii intelectuali, valorile academice necesare dialogului din economia politică şi generozitatea arătată faţă de colegii mai tineri), cât şi contribuţiile substanţiale în teoria economică, metodologie şi economia politică. Nu mi-a schimbat convingerile intime, dar m-a făcut să conştientizez în ce măsură unele dintre aceste convingeri sunt mai degrabă acte de credinţă decât idei raţionale. Acest capitol încearcă să arate că adoptarea teoriei încorporării a lui Samuels poate întări unele dintre convingerile noastre intime cu privire la proprietatea privată, permanenţa şi predictibilitatea legislativă şi natura contractuală a oricărei reforme realiste.

Rugina cedrului în livezile de meri

Samuels s-a folosit de cazul *Miller et al. versus Schoene* pentru examinarea imposibilei neutralităţi a unei guvernări limitate, deoarece acest caz ilustrează principiile de bază ale interdependenţei economicului, juridicului şi politicului[2]. Cazul privea constituţionalitatea unei legi din Virginia din 1914 şi a ajuns în faţa Curţii Supreme în 1928. Procesul era legat de cedri roşii, meri şi proprietarii acestor arbori. Cedrii roşii erau predispuşi la îmbolnăvirea cu aşa-numita rugină a cedrului. Dacă rugina cedrului era inofensivă faţă de cedrii în care apărea, ciuperca era distrugătoare pentru meri. În 1914, instanţa legislativă din Virginia a decis ca proprietarii de meri să-şi câştige prin lege dreptul de a se apăra de forţa distructivă a ciupercii de cedru roşu. Reclamanţii, *Miller et al.,* susţineau că legislaţia le încălcase în mod neconstituţional proprietatea, în beneficiul proprietarilor de livezi de mere. Proprietatea lor privată, afirmau aceştia, le fusese luată fără compensaţie, şi nu în folosul public, ci al unui alt grup de proprietari privaţi.

Samuels afirmă că, în acest caz, este demonstrată obligaţia ca guvernul să aleagă sprijinirea unui set de drepturi pe seama altuia. Dacă legisla-

---

[2] Warren J. Samuels, „Interrelations between Legal and Economic Processes", *Journal of Law & Economics,* în *Essays on the Economic Role of Government: Volume I – Fundamentals* (1971; repr., New York: New York University Press, 1992), 139-55.

tivul nu ar fi hotărât ca proprietarii livezilor de mere să poată apela la entomologul oficial pentru a investiga prezența cedrilor roșii pe o rază de două mile de livezile lor, atunci legea i-ar fi favorizat pe proprietarii de cedri roșii și i-ar fi defavorizat pe proprietarii de livezi de mere. În cele din urmă, Curtea a hotărât că, în cazul unor astfel de opțiuni, statul nu-și depășește puterile constituționale atunci când decide să distrugă proprietatea unei anumite clase de proprietari, pentru a salva o altă clasă de proprietari. Samuels nu este preocupat de rezultatul acestui caz. Pentru el, cazul pune în lumină „necesitatea ineluctabilă a alegerii", care explică temeiurile economiei politice. „Statul a trebuit să aleagă care dintre proprietari trebuie să fie sprijinit nu doar sub raportul siguranței formale, ci și al viabilității practice a drepturilor sale juridice"[3]. Dacă acțiunea statului nu i-ar fi protejat pe cultivatorii de mere în acea situație, legea existentă a proprietății i-ar fi dezavantajat pe aceștia față de proprietarii de cedri roșii. Cu alte cuvinte, unul dintre grupuri va avea drepturile protejate, iar celălalt nu, așa că statul trebuie să decidă pe cine sprijină. Samuels vrea ca cititorul să accepte propoziția cu caracter general după care niciodată alegerea nu trebuie să fie între guvernare și lipsă de guvernare, intervenție și *laissez-faire*. Conceptul de *laissez-faire* este considerat falimentar. „Forțele de piață apar și prind formă și viteză doar în cadrul unor alegeri legislative cu privire la drepturile relative, la posibilitatea relativă a prejudiciului și la avantajul sau dezavantajul coercitiv relativ"[4]. Trecând de nivelul încărcat ideologic, putem admite că guvernul este omniprezent sub forma cadrului în care are loc orice activitate economică. În acest caz particular, „este important ce interes este obișnuit guvernul să sprijine"[5].

Argumentul lui Samuels este solid, iar accentul pus de el pe încorporarea oricărei activități economice în cadrul politic și legal nu a fost întotdeauna recunoscut explicit în teoria alegerii publice, iar dreptul economic a tins să sublinieze folosirea instrumentelor de judecată economică (maximizarea și echilibrul) pentru a rezolva probleme ale rețelei politice și juridice. Pe de altă parte, analiza modului în care politicul și juridicul influențează rezultatele economice nu făcea încă parte din programele de cercetare. Pe atunci, economia politică era un concept folosit fie pentru a descrie cercetarea de tip marxist, fie o abordare abia apărută (dar care lua amploare) de tip alegere rațională, în cercetarea juridică, politică și sociologică. Afirmarea de către Samuels a încorporării activității economice

[3] Samuels, „Interrelations", 142.
[4] Samuels, „Interrelations", 144.
[5] Samuels, „Interrelations", 145.

în rețeaua politică și juridică aducea o nouă viziune importantă în economia politică și folosea la corijarea ideii de procese economice decorporalizate. Comitetul Premiului Nobel îi recunoscuse pe James Buchanan (în politică) și pe Ronald Coase (în drept) ca pe niște pionieri ai abordării de tip alegere rațională în economia politică. Este bizar că cei doi oameni care au întemeiat mișcările alegerii publice și ale dreptului economic au avut (și continuă să aibă) mari rezerve față de modul în care s-au dezvoltat aceste domenii. Rezervele ambilor se referă tocmai la marginalizarea programelor de cercetare în materie de încorporare subliniate de către Samuels. Voi comenta în continuare doar polemica lui Buchanan cu Samuels pe marginea cazului *Miller et al. versus Schoene,* urmărind acordul lor cu privire la ideea de încorporare; cititorii interesați de perspectiva lui Coase pot citi biografia intelectuală scrisă de Steve Medema, *Ronald Coase* (London: Macmillan, 1994).

Negocierea soluțiilor și status quo-ul

James Buchanan a dorit să dea o replică interpretării lui Samuels asupra cazului *Miller et al. versus Schoene* pentru că, din punctul său de vedere, poziția lui Samuels reflecta o „idee primită" de la începutul anilor '70, cu privire la „mâna omniprezentă a statului în viețile noastre"[6]. Samuels alesese acest caz deoarece considera că „e un caz în care putem fi detașați emoțional și ideologic"[7], dar pentru Buchanan interpretarea lui Samuels se baza pe o viziune diferită a ordinii sociale. Buchanan susține că perspectiva lui Samuels nu evaluează în mod adecvat oportunitățile de schimb ce ar putea apărea în urma schimbărilor exogene ale mediului. Odată ce interdependența dintre cedrii roșii și meri era stabilită prin apariția ruginii cedrului, Buchanan spune că „ar fi trebuit să existe câștiguri potențiale din acest schimb, care ar fi trebuit să elimine această nouă interdependență"[8]. El crede că Samuels, în loc să se încreadă în procesul schimbului, se încrede prea mult în procesele legislative și judiciare pentru a măsura beneficiile superioare ale unei noi situații a drepturilor de proprietate, introduse fără necesitatea compensării. Subiectivismul lui Buchanan nu îi permite să accepte acest argument.

---

[6] James M. Buchanan, „Politics, Property and the Law", *Journal of Law and Economics*, în *Freedom in Constitutional Contract* (1972; repr., College Station: Texas A&M University Press, 1979), 94-109.

[7] Samuels, „Interrelations", 139.

[8] Buchanan, „Politics", 97.

Trebuie să spunem totuşi că Buchanan nu neagă faptul că procesele economice au loc întotdeauna pe fundalul unui set anume de drepturi de proprietate. „Trebuie să subliniem însă", spune el, „că *o anumită* structură, *orice* structură de drepturi bine definite este punctul de plecare necesar pentru schimburile potenţiale de la care se aşteaptă îndepărtarea noii interdependenţe apărute"[9]. Şi Buchanan, şi Samuels cred în necesara încorporare a acţiunii economice în sistemul juridic şi politic. Dezacordul lor se referă la rolul comportamentului comercial în rezolvarea conflictului între părţi. Buchanan urmează regula generală conform căreia rezolvării juridice îi e de preferat rezolvarea conflictelor prin negociere, ce duce la internalizarea costurilor şi beneficiilor; rezolvarea juridică ce clarifică raportul drepturilor de proprietate pentru a înlesni oportunităţile de schimb este preferată legiuirii; iar dacă în cele din urmă se optează pentru legiuire, aceasta trebuie limitată la situaţiile în care problemele bunurilor publice persistă chiar şi după eforturile de atingere a unei soluţii prin negociere[10]. Dar, arată Buchanan, chiar şi în cazurile în care situaţia bunurilor publice justifică o intervenţie colectivă, rămâne o întrebare deschisă ce aspect trebuie să ia acţiunea colectivităţii. Se vede deci că Buchanan recurge la principiul lui Wicksell al unanimităţii, adică la alegerea colectivă analoagă schimbului cu beneficii reciproce într-un cadru al alegerii private. Cu alte cuvinte, principiul înţelegerii reciproce rămâne criteriul pentru acţiunea colectivă, ca şi pentru acţiunea privată. Analiza lui Buchanan susţine acordul reciproc şi nu rezolvarea prin implicarea aparatului de stat şi a deciziei experţilor, cum s-a făcut în cazul descris de Samuels, *Miller et al. versus Schoene*. Soluţia cea mai bună nu este una de tip *ori-ori*, ci aceea la care se ajunge prin acord şi compromis. Ambele grupuri de interese cad de acord să-şi regleze anticipările şi comportamentele în urma unor schimbări exogene din cadrul social, care au produs interdependenţe inexistente anterior. Apelând direct la autoritatea de stat, cultivatorii de mere au scurtcircuitat procesul prin care oportunităţile de schimb ar fi dus la rezolvarea conflictului între livada de mere şi cedrii roşii. Statului i s-a cerut să evalueze valoarea pagubelor pe care infestarea cu rugina cedrilor le aducea merilor, prin raportare la pagubele aduse de rugină cedrilor înşişi şi prin raportare la pagubele provenite din

[9] Buchanan, „Politics", 97.

[10] Buchanan susţine că procesul legislativ – ca instrument pentru reconcilierea intereselor separate – trebuie văzut ca profund deosebit de procesul judiciar – instrument pentru clarificarea ambiguităţilor în structura de drepturi existentă. Această distincţie, afirmă Buchanan, lipseşte din discuţia făcută de Samuels. „Politics", 103.

tăierea prematură a cedrilor. În cazul *Miller et al. versus Schoene,* statul s-a bazat pe opinia de specialist al unui entomolog din Virginia pentru a face toate evaluările. Câteva lucruri trebuie luate însă în considerare. Mai întâi, o apreciere entomologică nu este în mod necesar o apreciere economică, dar din punct de vedere economic, ne dorim aproximarea unei soluții Pareto. În al doilea rând, capacitatea de generalizare a cazului *Miller et al. versus Schoene* dispare odată cu introducerea experților. Cum spune Buchanan: „în cele mai multe cazuri de interdependență economică, nu există «experți», iar orice estimare cost-beneficiu poate duce la mari erori"[11].

Desigur, așa cum am arătat mai sus, Buchanan crede și el că în cazul unei probleme serioase legată de bunuri publice (de exemplu, combaterea ruginii cedrului ar fi o astfel de situație a numerelor mari) sau de costuri mari ale tranzacției, decizia colectivă a legislativului de stat ar trebui să prevaleze în fața reconcilierii intereselor prin negociere. Buchanan susține că Legea Ruginii Cedrului din Virginia putea duce la o problemă a numerelor mari dacă ar fi fost cerută semnarea unei petiții de către cel puțin zece proprietari înainte de învestirea cu putere decizională a unui entomolog oficial.

Și Buchanan, și Samuels afirmă că activitatea economică se încorporează inexorabil în sistemul politic și juridic, dar abordările lor diferă chiar din punctul de plecare. În descrierea situației, Samuels respinge mitul neutralității statului în gândirea liberală. Statul protejează inevitabil un set de drepturi și nu altul, fie că decizia intervenției este luată sau nu. Samuels nu face aici o judecată normativă; el nu lasă să se înțeleagă că i-ar susține pe cultivatorii de mere sau pe proprietarii de cedri. E vorba doar de un exercițiu pur de descriere și de observare a implicațiilor analitice ale unei astfel de descrieri a politicii proprietății și legii. Pentru Buchanan, această descriere trebuie să fie una calificată. Sigur că statul este chemat să favorizeze interesele unora asupra altora, dar Buchanan întreabă pe ce temeiuri este luată o astfel de decizie. De vreme ce nu s-au găsit măsurători convingătoare, Buchanan sugerează că trebuie evitată acțiunea statului. Pentru el, acțiunea de stat neutră (sau nediscriminatorie) nu este o descriere, ci un scop pe care designul instituțional trebuie să se străduiască să-l atingă în mod ideal.

Aici sistemul analitic al lui Buchanan recurge la poziția status quo-ului. „Există o prejudecată explicită în favoarea drepturilor anterior existente, nu pentru că acea structură posedă atribute etice intrinseci sau pentru că schimbarea este indezirabilă în sine. Ci din motivul mult mai elementar că

[11] Buchanan, „Politics", 98.

doar o astfel de prejudecată oferă stimulentele pentru atingerea unei înțelegeri negociate voluntar între părțile înseși"[12].

Schimbul de scrisori dintre Samuels și Buchanan, publicat sub titlul „On Some Fundamental Issues in Political Economy: An Exchange of Correspondence"[13], are în centru în mare măsură statutul relativ al status quo-ului, așa cum e descris în pasajul de mai sus. Samuels îl acuză pe Buchanan că vede în status quo un ideal normativ în scop conservator, iar acesta răspunde că, de fapt, Samuels apără status quo-ul. Samuels recunoaște că amândoi au o percepție subiectivă a lumii, dar crede că Buchanan are o încredere apriorică în status quo, pe când el însuși nu dă decât un punct de pornire descriptiv pentru o discuție critică a staus quo-ului. Corespondența lor pe această chestiune începe în 1972, se încheie în 1974 și conține 13 scrisori[14]. Discuția este inevitabil și puțin autistă, dar prin reiterarea argumentelor se ajunge și la o clarificare suplimentară a pozițiilor celor doi. Oricum, din punctul meu de vedere, chestiunea status quo-ului nu este formulată niciodată satisfăcător, pentru că perspectiva pozitivă, cea normativă și cea pragmatică sunt amalgamate în această nouă corespondență.

În opera lui Buchanan, status quo-ul este reprezentat cu elemente de pozitiv, normativ și pragmatic. Dar normativul nu face parte din analiză, așa cum sugera Samuels. Status quo-ului nu i se acordă nicio greutate normativă. În schimb, acesta primește valoarea pozitivă – asta e lumea în care ne găsim – și pragmatică – o reformă reală nu poate începe decât de la status quo-ul existent. Cu alte cuvinte, cum spune Buchanan în mai multe scrieri ale sale, în economia politică (pe care el o numește „politică neromanțată"), romantismul trebuie să înceapă de la „aici și acum" și nu de la vreun ideal imaginar pe care analistul vrea să-l impună sistemului. În cazul proprietarilor de cedri roșii și de meri, analiza lui Buchanan pornește de la legea proprietății existentă înainte de Legea Ruginii Cedrului, pentru că ea era singura care trebuia reglată. Samuels acceptă această idee în corespondența sa cu Buchanan, dar el atrage atenția că „problema e că nu există acorduri cu privire la mecanismul schimbării". Dar el nu apreciază valoarea pragmatică a status quo-ului. Samuels insistă, în mod justificat din punctul meu de vedere, că Buchanan încearcă să „simuleze logic ceea ce *în realitate* e o funcție a puterii,

[12] Buchanan, „Politics", 109.

[13] Warren J. Samuels and James M. Buchanan, „On Some Fundamental Issues in Political Economy: An Exchange of Correspondence", *Journal of Economic Issues*, în *Essays on the Methodology and Discourse of Economics* (1975; repr., New York: New York University Press, 1992), 201-30.

[14] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 205.

cunoaşterii şi psihologiei"[15]. Faptul este evidenţiat în lucrările lui Buchanan despre contractul social ascuns în spatele unui văl de ignoranţă (sau nesiguranţă). Dar nu cumva punctul de vedere al lui Buchanan exprimă o vedere pragmatică, iar nu una justificatoare? Nu cred că Buchanan neagă funcţia puterii, cunoaşterii şi psihologiei, ci că el porneşte de la realitatea existentă ca punct de plecare necesar al analizei. Ca să ne întoarcem la cazul în discuţie, Buchanan nu neagă că apariţia ruginii cedrului în cadrul vechilor aranjamente ale proprietăţii creează un conflict între proprietari. El spune că noua interdependenţă duce la o oportunitate de schimb prin care cele două părţi pot să negocieze rezolvarea conflictului. Cu alte cuvinte, Buchanan neagă cele două propoziţii de tip *ori-ori* din Samuels – opţiunea între cei doi participanţi la schimb de la nivelul analizei şi opţiunea abstractă de la nivelul teoriei sociale. Pentru Buchanan, ideea lui Samuels că „atâta timp cât ne repugnă anarhia lipsită de control social, problema noastră este să aflăm care (sau al cui) tip de sistem social e în funcţiune"[16] are alte implicaţii. În toate scrierile lui Buchanan, o temă majoră este „controlul" social, ca mod de stabilire a regulilor jocului, dar în acest cadru de reguli, forţa conducătoare a analizei oportunităţii trecerii de la o stare la alta este acordul reciproc – fie prin mecanismul schimbului economic, fie prin construcţia consensului democratic pe principiul unanimităţii.

În miezul analizei căii tranziţionale la Buchanan se află principiul compensaţiei. Pornim de la afirmarea drepturilor şi de la aranjamentul social existent al puterii, cunoaşterii şi psihologiei, nu pentru că situaţia este dezirabilă normativ, ci pentru că ea reprezintă situaţia ce trebuie transformată pentru a se ajunge la o altă situaţie dorită. Aşa cum am spus mai sus, este un amestec de pozitiv (care se referă la situaţia dată), de normativ (care se referă la situaţia viitoare „considerată a fi mai bună") şi de pragmatic (care analizează căile ce pot fi urmate pentru a ajunge de la una la alta). Samuels susţine că poziţia lui Buchanan este una confuză, pentru că ea este parţial împotriva schimbării şi parţial în favoarea ei, iar partea care e pentru schimbare respinge orice schimbări în afara celei contractuale[17].

În apărarea poziţiei sale, Buchanan îi răspunde lui Samuels astfel:

> Apăr *status quo*-ul datorită lipsei dorinţei şi chiar a inabilităţii mele de a lua în discuţie alte schimbări decât cele care sunt prin natură contractuale. Pot, desigur, să îmi spun părerea şi să mă gândesc cum Dumnezeu ar putea să mi-o asculte şi să impună schimbările acestea

[15] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 209.
[16] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 209.
[17] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 213.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

mie, ţie şi tuturor celorlalţi. Cam asta fac tot timpul majoritatea experţilor sociali. Dar din punctul meu de vedere, acesta e timp pierdut. Şi de aici provin cele mai multe frustrări. Cred că sarcina noastră este cu totul alta, cea de a încerca să găsim, să identificăm, să inventăm scheme prin care schimbarea are loc pe baza consimţământului unanim sau cvasi-unanim. De vreme ce oamenii cad de acord în atât de puţine situaţii, aceste scheme trebuie să fie destul de puţine, ceea ce înseamnă că sunt posibile puţine schimbări. Astfel, *status quo*-ul este, indirect, apărat. *Status quo*-ul nu are alte calităţi decât propria existenţă, căci el este tot ceea ce există. Eu afirm mereu că de aici pornim, şi nu din altă parte. Şi, ca economist, nu pot decât să discut şi să explic moduri de schimbare care sunt contractuale din punct de vedere conceptual. Nimic mai mult. Asta îmi permite să fac un mic pas în direcţia ipotezelor sau judecăţilor normative, pentru a sugera că schimbările par să fie agreabile potenţial tuturor. Sunt schimbări Pareto eficiente, care trebuie, desigur, să includă şi compensaţii. Criteriul meu este acordul, lucru pe care nu îl pot sublinia îndeajuns. Abordarea mea este aici strict wickselliană[18].

În răspunsul său, Samuels arată că, deşi în viziunea lui Buchanan status quo-ul nu are alte calităţi în afară de faptul că există, situaţia prezentă este privilegiată de criteriul unanimităţii. „Schimbarea sau continuarea *status quo*-ului este o chestiune normativă, iar abordarea ta vizează continuitatea *status quo*-ului"[19]. Cred că Samuels are dreptate aici; abordarea lui Buchanan are încorporat un anume „conservatorism". Dar care este alternativa? Trebuie să ne începem analiza de undeva, iar în economia politică realismul cere să începem cu starea de lucruri existentă. În plus, care ar fi alternativa la modelul acordului reciproc în politică şi de ce ar avea ea valoare normativă? Un model bazat pe consimţământ reciproc nu contrazice punctele de vedere ale lui Samuels despre lipsa neutralităţii în afaceri sau despre necesitatea alegerii între mai multe cereri de drepturi, dar sugerează că putem încerca să minimizăm impactul lipsei de neutralitate (care e mai mult un scop decât descrierea unei stări de fapt) şi putem realiza un mediu în care pot fi urmărite în măsura posibilului soluţii negociate la conflictele dintre părţi.

[18] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 215.
[19] Samuels and Buchanan, „Fundamental Issues", 217.

Implicații pentru economia politică de tranziție

Economia de tip sovietic este însă descrisă ca o economie planificată central. Această descriere pierde din vedere principiile organizatoare *de facto* ale sistemului social de producție, limitându-se doar la declarațiile *de jure* ale organizării economice. Trebuie să cercetăm ce se află înăuntrul instituțiilor date și să explorăm practicile ce guvernează viața economică a societății. În realitate, piețele au existat în toată lunga istorie a planificării sovietice, numai că au fost obligate să aibă o existență secretă. Instituțiile primare ale societății de piață occidentale, de exemplu, nu seamănă cu experiența trăită a piețelor la popoarele sovietice. În underground-ul sovietic, instituția prețului și a negocierii luau forme concrete. Acest fapt se întâmpla într-un mediu de piață neagră (sau de alte culori) fără drepturi de proprietate bine definite sau protejate și în contextul lipsei de bunuri sau a unor rețele de aprovizionare alternativă. Dacă privim cea mai simplă descriere a acestei situații economice pline de riscuri, vom înțelege problema ce trebuie rezolvată a economiei politice de tranziție. Vezi figura 8.1.

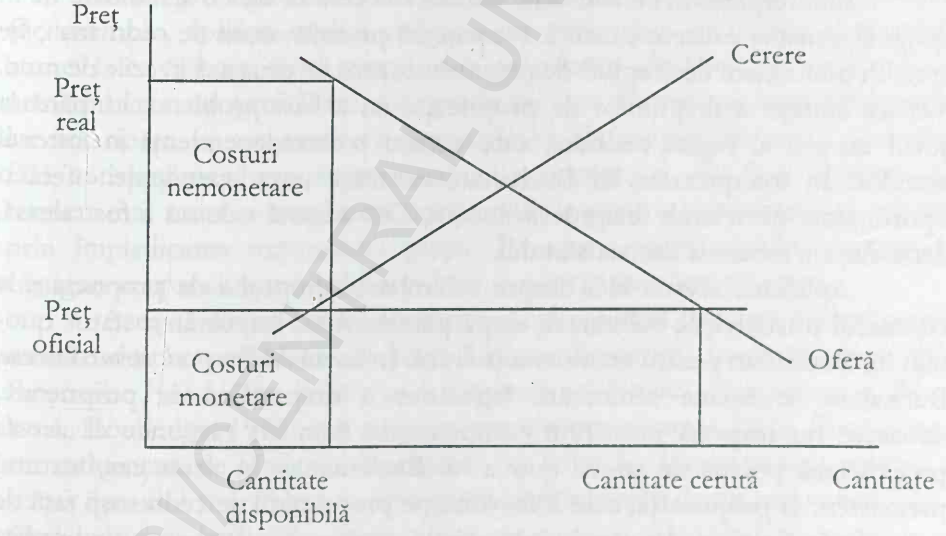

Figura 8.1. Analiza de bază a cererii și ofertei

Această configurație foarte simplă a cererii și ofertei evidențiază faptul esențial că, în caz de lipsuri, prețul real pentru obținerea de bunuri este mai mare decât prețul oficial. Între cantitatea cerută și cantitatea oferită există o diferență ce creează o situație în care, pentru cumpărătorii ce doresc

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

să achiziționeze bunuri, apar noi costuri non-monetare. În condiții „normale" de piață, costurile pentru cumpărători sunt, în același timp, beneficii pentru vânzători. Dar în situațiile de lipsuri artificiale (cauzate de fixarea administrativă a prețurilor), costurile nemonetare nu reprezintă beneficii imediate pentru vânzători, de aceea vânzătorul este stimulat să transforme acele costuri nemonetare ale cumpărătorilor în beneficii (monetare sau nemonetare) pentru el însuși. Cu alte cuvinte, diagrama noastră arată ce „rente" pot obține cei care exploatează situația de lipsuri – rente ce iau forma „mitelor" monetare, a „profiturilor de pe piața neagră" și a „privilegiilor" nemonetare ale celor favorizați de elita conducătoare.

Situația aceasta nu poate fi schimbată doar prin liberalizarea prețurilor care le-ar aduce la nivelul curățării pieței. Nu este destul să „punem prețul corect". Cei aflați în poziția de a converti costurile nemonetare ale cumpărătorilor în beneficii pentru ei înșiși au un „drept de proprietate" în situația existentă. Putem spune prin analogie că nomenclatura se afla într-o poziție similară celei a proprietarilor de cedri roșii din cazul *Miller et al. versus Schoene*, discutat de Samuels și Buchanan.

În interpretarea lui Samuels, statului i se cere să facă o schimbare fie în sprijinul situației existente, care îi avantajează pe cultivatorii de cedri roșii, fie spre un nou sistem de drepturi de proprietate, care favorizează livezile de meri. Vechea situație a drepturilor de proprietate nu a fost problematică până la șocul exogen al ruginii cedrului, care a creat o interdependență inexistentă anterior. În interpretarea lui Buchanan, existența interdependenței oferă o oportunitate de schimb reciproc avantajos. Dar această cale nu a fost aleasă, deoarece s-a recurs la decizia statului.

Aplicarea acestei idei despre schimbarea dreptului de proprietate la contextul postsovietic subliniază, după părerea mea, importanța status quo-ului lui Buchanan pentru economia politică. În cazul *Miller et al. versus Schoene,* Buchanan se opune schimbării legislative a drepturilor de proprietate, deoarece nu respectă principiul compensației. Samuels răspunde că acesta prejudiciază poziția de status quo a lui Buchanan – în acest caz, statutul preexistent al proprietății, care îi favoriza pe proprietarii de cedri roșii față de proprietarii de meri. În cazul postsovietic, analiza lui Buchanan ar implica folosirea principiului compensației ca un ghid pentru reformă. Analiza trebuie să înceapă cu recunoașterea faptului că unii membri ai societății au drept de proprietate asupra rentei (căsuța din Figura 8.1. cu „Costuri nemonetare"). Cu alte cuvinte, ei controlează un bun (o poziție) și își păzesc acel bun pentru a se asigura că vor primi beneficiile ce decurg din dreptul de proprietate pe care susțin că îl au. Ei nu vor accepta să renunțe la dreptul de

proprietate decât prin compensaţie (în limita valorii actuale a venitului lor viitor de pe urma dreptului de proprietate).

Din punctul de vedere al analizei mele, nu există nimic dezirabil în situaţia sovietică preexistentă, şi nici nu consider că ar fi dezirabilă compensaţia oferită nomenclaturii pentru renunţarea la poziţiile sale privilegiate. Cred însă, aşa cum afirmase şi Buchanan, că numai prin principiul compensaţiei se poate face reforma astfel încât ea să nu privilegieze voinţa unuia asupra voinţei celorlalţi. Această mişcare poate fi foarte costisitoare – dacă vă uitaţi cu atenţie la Figura 8.1., puteţi vedea că oferirea de compensaţii deţinătorului de rente anterior pentru pierderea veniturilor sale viitoare ar putea costa mai mult decât beneficiile obţinute de către cumpărători ca urmare a eliminării raritătii artificiale a resurselor, în funcţie de accentuarea curbei cererii şi ofertei. În plus, costurile mari ale tranzacţiei ar putea împiedica încheierea cu succes a unei astfel de afaceri. Sunt lucruri importante acestea, dar ele contează mai puţin decât ideea că, în materie de reformă, realismul trebuie să înceapă de la drepturile existente şi de la discuţii despre mişcările care pot realiza tranziţia de la un anumit set de acorduri la altul.

Dacă principiul compensaţiei nu este aplicat în urma unui şoc exogen (de exemplu, apariţia ruginii cedrului sau prăbuşirea sistemului comunist), atunci la ce trebuie să se aştepte noii proprietari când se vor confrunta cu următorul şoc exogen? Dacă anticipările lor sunt formate pe baza experienţei lor anterioare, ei vor crede că drepturile lor de proprietate pot fi realocate fără consimţământ sau compensaţie. Ca urmare, ei vor face investiţii pe termen mai scurt şi vor limita oportunităţile pentru specializare şi schimb prin împiedicarea expansiunii pieţei. Pe scurt, oportunităţile viitoare de câştiguri reciproce vor fi subdezvoltate şi vor rămâne neexploatate.

Această discuţie cvasi-abstractă a luat o formă concretă în dezbaterile recente despre privatizare în fosta Uniune Sovietică. În cartea mea *Why Perestroika Failed: The Politics and Economics of Socialist Transformation* (New York: Routledge, 1993), am susţinut privatizarea nomenclaturii. Poziţia mea era influenţată de ideile lui Buchanan (şi Tullock) despre poziţia relativă a status quo-ului şi problemele reformării unei societăţi de tip *rent-seeking*. Dată fiind mărimea costurilor tranzacţiilor asociate cu transferul de sume mari pentru a oferi compensaţii anteriorilor „proprietari", am susţinut că guvernul rus ar trebui să-i recunoască pur şi simplu oficial pe aceşti proprietari de facto şi apoi să urmărească o politică a liberului acces cu zero subvenţii. Afirmam că astfel proprietarii existenţi vor fi scoşi din afaceri, dându-li-se în mod oficial drepturile de *cash flow* la bunurile firmelor, pe lângă drepturile existente de control asupra acelor bunuri. În acelaşi timp, ameninţarea con-

curenţei interne şi externe ar fi făcut ca sistemul existent să nu fie privilegiat şi ar fi dus la o structură mobilă de drepturi, aplicate prin acord reciproc şi prin ajustări în funcţie de evoluţie, pe măsură ce apăreau noile oportunităţi.

Argumentul meu era prea optimist. Pe atunci, contraargumentul avea doar două forme – fie amânarea privatizării, fie aplicarea ei fără recunoaşterea proprietarilor preexistenţi. Niciunul dintre aceste argumente nu era (nu este) pentru mine destul de convingător. Optimismul meu excesiv venea din ideea că dorinţa guvernelor postsovietice ar fi să creeze condiţii de liber acces. Principiul compensaţiei a fost respectat într-o oarecare măsură în timpul privatizării de masă, dar n-a mai fost urmat la a doua rundă de intrări pe piaţă şi zero subvenţii. Pur şi simplu, subvenţionarea din economia sovietică a continuat şi în perioada postsovietică[20]. În marea industrie s-au descurajat noile intrări, iar în producţia pe scară mică acestea au fost împinse în underground prin taxări discriminatorii şi legislaţie împovărătoare. Economia supraterană se ocupă de fostele întreprinderi industriale de stat restructurate (sau pe jumătate restructurate) şi de rentele ce mai pot fi încă obţinute prin acţiune politică. Din aceste motive, Rusia este încă departe de drumul spre o economie de piaţă şi de proprietatea privată.

N-am făcut această paranteză ca să prezint o diagnoză asupra efortului reformist al Rusiei. Am dorit doar să subliniez ce anume vizează polemica dintre Samuels şi Buchanan. Samuels are dreptate când subliniază că acţiunile economice sunt încorporate în reţeaua politică şi juridică. Apoi, el are mare dreptate când spune că instituţia statului poate fi adesea folosită de unii pentru exploatarea celorlalţi. În acest sens, statul este fundamental non-neutru. Dar corectă mi se pare şi afirmaţia lui Buchanan că reformele trebuie să înceapă aici şi acum. În plus, este esenţială ideea că, pornind de aici şi de acum, principiul compensaţiei trebuie să ghideze trecerea de aici acolo, dacă vrem să evităm alte mijloace în afara înţelegerii reciproce.

Concluzii

Samuels ne-a ajutat să înţelegem înglobarea politică, juridică şi socială a economiei. El a arătat nu doar interrelaţionarea diferitelor sfere de control social, ci şi legăturile lor fundamentale. Ele se produc şi se reproduc unele pe altele în cursul funcţionării lor. Economia ia formă concretă doar în relaţie

[20] B. Ickes and Clifford Gaddy, „Russia's Virtual Economy", *Foreign Affairs* (Fall 1998), vol. 77 (5), 53-67.

cu cadrul juridic şi politic; schimbaţi structura drepturilor şi economia se va reconfigura.

Samuels ne-a atras atenţia şi la chestiunea puterii în societate, inclusiv în economie. În materie de construcţie socială, susţinea el, întrebarea politică cheie este ale cui interese contează şi ale cui pot fi ignorate. Răspunsul la această întrebare este definit în procesul politico-legal şi este formulat prin relaţiile de putere existente în guvern, în economie şi în societate. Samuels ne-a ajutat şi subliniind rolul ideologiei şi al sistemelor de credinţe din diferitele sisteme sociale şi moduri de analiză. Cum spune el:

> Drepturile nu sunt produse într-o cutie neagră numită guvern; iar economia nu funcţionează singură. Ambele sunt simultan (re)determinate printr-un proces care formează o reţea economico-legală. În inima societăţii şi a schimbării sociale (şi juridice) se află controlul şi funcţionarea reţelei economico-legale, iar în inima acesteia se află exerciţiul guvernării, al puterii şi al sistemului de credinţe. Legile fundamentale ale reţelei economico-legale nu sunt atât de simple şi clare cum cred aceia care spun că politica şi economia sunt nişte sfere preexistente şi autonome[21].

Trebuie să apreciem intuiţiile cu privire la natura economiei politice şi contribuţia adusă de Samuels, în toată distinsa sa carieră, la discuţia asupra acestor subiecte. Dar mă tem că preocuparea sa faţă de instituţiile de coerciţie reciprocă i-a îndepărtat atenţia adesea (deşi nu întotdeauna) de la instituţia acordului reciproc. Nu cred că Samuels nu apreciază puterea imaginaţiei umane de a înţelege oportunităţile reciproc avantajoase pe piaţă, în ştiinţe şi în transmiterea culturii. Doar că opera sa nu subliniază acest aspect al interacţiunii sociale umane. În analiza schimbării juridice, ca în cazul *Miller et al. versus Schoene*, neglijarea oportunităţilor unor soluţii reciproc-avantajoase duce la o înclinaţie în favoarea acţiunii statului şi împotriva rezolvării conflictului prin negociere. Dar dacă Samuels are dreptate în descrierea sa asupra întreţeserii economiei şi a puterii intereselor existente, atunci cred că analiza sa trebuie completată cu admiterea faptului că discuţia despre o tranziţie de la o situaţie la alta trebuie să înceapă de aici şi de acum. Trebuie să-i dăm status quo-ului locul său potrivit nu pentru că el ar avea o valoare specială, ci doar pentru că *este*. Şi odată încorporat în analiză, principiul compensaţiei devine metoda principală prin care obţinem orice

---

[21] Warren J. Samuels, „The Legal-Economic Nexus", *George Washington Law Review*, în *Essays on the Economic Role of Government: Volume I – Fundamentals* (1989; repr., New York: New York University Press, 1992), 162-86.

îmbunătățire (majoră sau minoră) a situației noastre din această lume. În rezumat, analiza descriptivă a controlului social de către Samuels ar putea (poate chiar trebuie) să fie punctul de pornire al analizei noastre, dar ea nu este suficient de analitică pentru a soluționa chestiunea economiei politice a schimbării sociale. În centrul analizei noastre trebuie să stea puterea, cunoașterea și sistemele de credințe, dar tot acolo avem nevoie și de continuitate, predictibilitate și compensație. Cadrul hibrid rezultat din disputa Buchanan-Samuels combină descriptivul, pragmaticul și normativul, ajutându-ne să construim o economie politică demnă de clasicii noștri predecesori.

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

9. Maximizarea comportamentului şi forţele de piaţă: *Gordon Tullock*

Introducere

Contribuţia lui Gordon Tullock la economia politică este bine cunoscută. Concepte precum „*logrolling*", „motiv de vot" şi „*rent-seeking*", minuţios analizate de Tullock, fac acum parte din limbajul obişnuit al economiştilor şi economiştilor politici. Cum a arătat James Buchanan, Tullock este un „economist înnăscut"[1]. Economistul înnăscut, ca şi atletul înnăcut, manifestă aptitudini remarcabile pentru un domeniu, înainte de orice antrenament formal. În cazul atleţilor, vorbim adesea de o viteză explozivă, de o mare agilitate sau de o remarcabilă coordonare între ochi şi mână. În economie, calităţile sunt însă altele, legate de obicei de capacitatea de a rezolva puzzle-uri analitice şi de a găsi repede argumente logice şi valide[2]. Economistul înnăscut gândeşte ca un economist din instinct, fără să-şi pună problema. Cu alte cuvinte, economiştii prin natură văd indivizii întotdeauna

---

[1] James M. Buchanan, „The Qualities of a Natural Economist", în *The Collected Works of James M. Buchanan: Ideas, Persons, and Events*, vol. 19 (Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2001), 95-107.

[2] După un seminar din urmă cu câţiva ani la George Mason University, Gordon m-a întrebat care cred că e soluţia la o problemă empirică de la seminarul său, iar eu i-am răspuns că nu sunt bine situat să-i dau un răspuns. Tullock, cu un gest caracteristic, mi-a arătat un scaun din preajmă: „Atunci stai jos". Îi trebuia un răspuns.

BCU CLUJ / BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

ca pe niște actori raționali ce se confruntă în deciziile lor cu negocieri și aleg calea maximizării utilității. Preceptele etice și morale nu le întunecă analiza. Adoptând constant o astfel de perspectivă în zone unde ea era necunoscută, Tullock a descoperit noi arii în drept, politică, științe și sociobiologie care nici până astăzi n-au putut fi explorate în întregime. Pentru el, indivizii aflați în situații din afara pieței urmează același model comportamental-motivațional ca și cei din economia de piață competitivă, astfel că economistul poate prezice tipare de comportamente într-o varietate de activități și de medii.

Aplicarea creativă de către Tullock a modului economic de gândire urmează adesea calea analitică a deducerii intențiilor din rezultate. Ce se întâmplă cu acele consecințe așa-zis neintenționate ale acțiunilor umane? Ideea de consecință neintenționată se află în miezul analizei economice a „mâinii invizibile" sau a „ordinii spontane". Dacă „rentele" care se îndreaptă spre grupurile de interese sunt rezultatul unei intenții, înseamnă că Tullock nu vorbește despre consecințele neintenționate?

Îmi propun să arăt că economia lui Tullock se bazează pe aprecierea explicațiilor de tip „mâna invizibilă". Cum afirmă Nozick, explicațiile de tip „mâna invizibilă" presupun explicarea unor *procese de filtrare* și *procese de echilibrare*[3]. Singur, modelul comportamental motivațional al interesului propriu nu poate da o astfel de explicație. Poate fi o componentă necesară a acesteia, dar cu siguranță nu și una suficientă. Economistul înnăscut se remarcă prin faptul că înțelege cât de important este contextul și că există un spațiu între alegerile indivizilor și produsul social, care e o funcție a mediului instituțional ales. Mediul instituțional oferă procesul de filtrare, iar combinarea modelului comportamental-motivațional cu o identificare a mecanismului de filtrare duce la o înțelegere a proceselor de ajustare ce generează o stare de echilibru, dacă nu apar alte schimbări.

Insistența lui Tullock de a aplica modul economic de gândire dincolo de domeniul competiției de piață și al calculului monetar a dus la o mai bună apreciere a condițiilor care creează cooperare socială sau conflict social. Într-un mediu instituțional de proprietate privată și libertate a schimbului, comportamentul în interes propriu poate produce binele public (mâna invizibilă). Pe de altă parte, în afara cadrului proprietății private, procesele de filtrare și cele de echilibrare vor îndrepta comportamentul în interes propriu în direcții ce produc „răul" public (tragedia binelui comun). O altă perspectivă este că jocul social este mereu jucat de către actori interesați

[3] Robertz Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974), 18-22.

pentru sine. Dar opera lui Tullock susţine că regulile jocului hotărăsc dacă acesta este unul cu sumă pozitivă, cu sumă zero sau cu sumă negativă. După părerea mea, o astfel de intuiţie este la fel de caracteristică unui economist înnăscut ca şi presupoziţiile comportamental-motivaţionale pe care le face acesta cu privire la umanitate.

Simons' Syllabus şi educaţia economistului

În ce priveşte biografia personală, Tullock a urmat puţine cursuri de economie, lucru pe care îl spune tuturor. Dar cursurile pe care le-a urmat au fost de cel mai înalt nivel posibil. Tullock a fost student la Facultatea de Drept a Universităţii din Chicago şi a urmat cursul de introducere în economie al lui Henry Simons. Cursul acesta, spune Tullock, i-a schimbat viaţa. I-a inspirat o curiozitate pentru această disciplină şi l-a învăţat destule ca să se poată instrui singur până la nivelul economistului profesionist[4]. Ce se putea învăţa din cursul de economie al lui Simons? Mai întâi că „economia este esenţial utilă atât studentului, cât şi liderului politic ca un antidot la ereziile populare"[5]. În al doilea rând, că analiza economică începe cu explorarea sistematică a dezbaterilor despre măsurile de politică guvernamentală. În al treilea rând, că prima sarcină a economiei e să înţeleagă funcţionarea economiei de piaţă şi că această analiză continuă prin acceptarea proprietăţii private, libertăţii contractului, libertăţii alegerii şi sistemului monetar. E important să spunem că discutarea ordinii sociale ce rezultă din aceste acceptări nu este un exerciţiu normativ de apologie a sistemului capitalist, ci o analiză pozitivă a felului în care funcţionează acest sistem. În al patrulea rând, că analiza economică recurge obligatoriu la presupoziţii simplificatoare, dar că scopul ei este de a fluidiza analiza, fără s-o facă irelevantă. Şi în cele din urmă, că într-un mediu instituţional cu proprietate privată, libertate a contractului, libertate a alegerii şi sistem monetar, sistemul de preţuri va dirija producţia şi consumul într-un mod care va duce la un echilibru eficient

---

[4] În prefaţa la *Simons' Syllabus*, Tullock descrie „convertirea dramatică" rezultată din experienţa sa la cursul lui Simons. Tullock afirmă că acel curs „mi-a schimbat pur şi simplu viaţa". Gordon Tullock, prefaţă la *Simons' Syllabus*, de Henry C. Simons (Fairfax, VA: Center for the Study of Public Choice), v. El mai afirmă că, deşi e probabil singurul student care a devenit economist urmând doar cursul lui Simons, mai cunoştea alţi câţiva economişti importanţi care urmaseră acelaşi curs introductiv.

[5] Simons, *Simons' Syllabus*, 3.

al alocărilor şi că orice îndepărtare de acel echilibru va pune în mişcare forţe care vor echilibra sistemul. De fapt, Tullock a învăţat de la Simons că sarcina de bază a teoriei preţurilor este de a explica *procesele de ajustare a echilibrului* ghidate de mişcările preţurilor relative.

În modelul predat de Simons, schimbarea economică era rezultatul fie al (a) schimbării ca ajustare la condiţiile date sau al (b) schimbării intervenite în condiţiile generale precum gusturile, tehnologia şi proprietatea resurselor. Ajustările echilibrului la condiţiile date sunt îndrumate de mişcările preţurilor relative şi de semnalele profit-pierdere. Dar, susţinea Simons, această metodă i-ar permite economistului şi să prezică destul de bine consecinţele unei schimbări particulare a condiţiilor generale (de pildă, rezultatul unei schimbări de legislaţie), dacă nu se schimbă şi alte variabile. „Astfel, analiza statică, cu puţină judecată, ne poate permite să afirmăm cu încredere că, graţie unor schimbări particulare, condiţiile economice vor fi diferite în anumite privinţe de ceea ce ar fi putut ele să devină"[6]. Presupoziţiile statice, aşa cum le înţelegea Simons, nu erau limitative, ci erau nişte unelte intelectuale necesare ce-l ajutau pe cercetător să înţeleagă complexitatea socială a economiei de piaţă şi a economiei politice.

Tullock a fost persuadat de prezentarea modului economic de gândire de către Simons, iar această influenţă este vizibilă în cariera sa academică şi ştiinţifică. În condiţii competitive, mişcările preţurilor dirijează o interdependenţă complexă în viaţa economică, care duce la planuri de producţie şi la cereri de consum coordonate[7]. În *Simons' Syllabus*, forţele pieţei în condiţii competitive sunt obiectul prim al analizei, dar devierile de la aceste condiţii sunt explorate, fiind tratate ca situaţii de monopol şi cartel[8]. Principalele idei subliniate de Simons erau: (1) că în lumea reală, dacă nu sunt protejate de decrete guvernamentale, monopolurile îşi vor exploata cu greu situaţiile de avantaj pentru că: (a) vor avea de-a face cu primejdia unor legiuiri ostile şi/ sau a opiniei publice ostile, manifestată ca boicot al consumatorilor şi (b) costurile menţinerii puterii de monopol împotriva competitorilor potenţiali sunt mari; şi (2) că, în teorie, analiza puterii de monopol are importanţa de a demonstra foarte clar care sunt pierderile comunităţii ca întreg, cauzate de restricţiile impuse competiţiei de piaţă de către activitatea grupurilor de interese.

Probabil cea mai cunoscută lucrare de economie a lui Tullock, „The Welfare Costs of Monopolies, Tariffs, and Theft", este o explorare mai

---

[6] Simons, *Simons' Syllabus*, 6.
[7] Simons, *Simons' Syllabus*, 17-18.
[8] Simons, *Simons' Syllabus*, 42-50.

amplă a acestor idei ale lui Simons cu privire la problema monopolului şi a politicilor guvernamentale[9]. În „Entry Barriers in Politics", Tullock se foloseşte de ideile lui Simons despre competitorii potenţiali şi anticipează multe dintre argumentele expuse mai târziu în teoria pieţelor competitive în domeniul organizării industriale şi le aplică la înţelegerea confuziilor şi paradoxurilor politicii[10]. În ambele cazuri, geniul lui Tullock a fost de a urmări structura argumentativă din teoria preţurilor şi să aplice acest tip de raţionament pentru a face inteligibile fenomene din afara pieţei. Aşa cum vom vedea, la fel stau lucrurile şi în alte contribuţii ale lui Tullock, în multe domenii care au de-a face cu luarea deciziilor pe piaţă şi în afara pieţei. Opera sa se ocupă de la un capăt la altul cu teoria preţurilor, chiar şi atunci când îşi pune probleme din afara domeniului economiei politice şi nu are de examinat preţuri propriu-zise.

Înţelegerea forţelor pieţei, explicarea fenomenelor din afara pieţei

Înarmat cu înţelegerea forţelor pieţei într-o economie competitivă şi a faptului că interesul personal al indivizilor poate fi dirijat de preţurile relative şi de atracţia profitului pentru a genera o reţea complexă şi întreţesută de cooperare socială, Tullock a început să discute lumea empirică în care s-a regăsit încă de la început în Departamentul de Stat. Tullock trăia în lumea birocraţiei şi politicii, nu în cea a forţelor pieţei. El va aplica acelaşi model comportamental motivaţional, dar într-un mediu instituţional diferit. În loc să lucreze prin mişcarea preţurilor, coordonarea se obţinea prin vot, reglementări birocratice sau impulsuri filantropice în mediile explorate de el. Întrebarea de bază este: care sunt procesele de filtrare şi cele de echilibrare care operează în aceste medii instituţionale?

Un exemplu clasic ce descrie stilul de argumentare al lui Tullock este dat de răspunsul său la faptul că airbag-urile şi centurile de siguranţă par să nu ducă, aşa cum se spera, la creşterea siguranţei în trafic[11]. Şofatul neglijent

---

[9] Gordon Tullock, „The Welfare Costs of Monopolies, Tariffs, and Theft", în *The Selected Works of Gordon Tullock: Virginia Political Economy*, edited by C.K. Rowley, vol. 1 (Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2004), 169-79.

[10] Gordon Tullock, „Entry Barriers in Politics", în Tullock, *Selected Works*, vol. 1, 69-77.

[11] R. McKenzie and Gordon Tullock, *The New World of Economics* (Homewood, IL: Irwin, 1989), 39-42.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

este responsabil pentru un mare procent din accidentele de automobil mortale. Alături de şoferii neglijenţi, pe străzi sunt şi şoferi atenţi. Din nefericire, obligativitatea centurilor de siguranţă şi a airbag-urilor scade costurile private ale şofatului neglijent, dar le creşte pe cele sociale. Raţionamentul e simplu. Calculând costurile anticipate şi beneficiile vitezei, întoarcerilor pe linia continuă, ale schimbării benzii etc., şoferii nu iau în calcul doar costurile potenţiale ale unui accident, ci şi beneficiile atingerii destinaţiei mai devreme. Pe scurt, şi încălcarea regulilor poate fi văzută, ca şi şofatul prudent, ca un rezultat al deliberării raţionale. Dispozitivele de siguranţă reduc probabilitatea morţii sau a rănilor prin accidentare. Atunci când guvernul face obligatorii dispozitivele de siguranţă, el reduce costurile scontate ale unui accident pentru cei din maşină. Reducând costurile asociate cu şofatul imprudent, se măreşte de fapt probabilitatea accidentelor (dacă toate celelalte variabile rămân constante). Dacă scopul politicii guvernamentale este reducerea imprudenţei şi, deci, a probabilităţii accidentelor, atunci o măsură mai eficientă ar fi obligativitatea de a monta un pumnal pe volan, îndreptat spre pieptul şoferului. În această situaţie, şoferul ar fi puternic stimulat să conducă prudent.

Acest exemplu arată cât de lipsită de compasiune este aplicarea constantă şi consecventă a logicii economice în măsurile politice. El reflectă şi observaţia inteligentă a lui Tullock potrivit căreia interesul personal nu reuşeşte singur să explice, în termeni economici, rezultatele la nivel social. Interesul personal este o prezumţie comportamental-motivaţională care contrazice rezultatele observate, dar rezultatele sunt produsul acelei prezumţii comportamental-motivaţionale în anumite contexte instituţionale ce oferă o structură de costuri versus beneficii. Crearea unui mediu sigur în interiorul vehiculului îi face pe indivizii raţionali să se comporte într-un anumit mod, în timp ce crearea unui mediu nesigur în interiorul vehiculului, prin creşterea costurilor imprudenţei, îi face pe indivizii raţionali să se comporte diferit. Povestea lui Tullock demonstrează în mod ironic că siguranţa internă a vehiculului duce la un şofat şi mai periculos, pe când o anumită lipsă de siguranţă internă a vehiculului va duce la unul prudent. Această discuţie despre comportamentul în interes propriu care duce la un mai bun rezultat social atunci când costurile sunt suportate de şofer, aminteşte stilul raţionamentelor lui Adam Smith despre modul în care interesul personal al măcelarului, brutarului şi berarului ne aduce nouă cina pe masă.

Condusul maşinii, mersul la întâlniri, votul, pomana dată la biserică şi creşterea copiilor sunt exemple de deliberări raţionale în contexte specifice. Când decide dacă votează sau nu, de exemplu, individul nu ia în calcul doar beneficiile legate de votat, ci şi costurile participării la actul votării. Propunerile cunoscute din teoria alegerii publice, cu privire la ignoranţa

raţională, abţinerea raţională şi votarea interesată, provin din aplicarea constantă şi consecventă a logicii economice în contexte din afara economiei de piaţă. *Interesul personal este omniprezent, competiţia este omniprezentă, dar modul de manifestare al interesului personal şi al competiţiei depinde de cadrul instituţional.* În contextul unei economii de piaţă cu drepturi de proprietate privată definite clar şi aplicate strict, Tullock gândeşte în manieră destul de convenţională (aşa cum a fost aceasta definită de Simons şi de Şcoala de la Chicago în teoria preţurilor din anii '40 şi '50) că un comportament auto-interesat va duce la costuri mai mici şi produse de calitate superioară, pe măsură ce producătorii caută profitul în satisfacerea cererii consumatorilor. Mecanismele de filtrare în funcţionarea economiei de piaţă sunt atracţia profitului şi neplăcerea pierderii – care reconfigurează mereu tiparul utilizării şi proprietăţii asupra resurselor şi stimulează inovaţia la întreprinzători. Calea spre echilibru trece prin ajustări de preţuri relative şi arbitraj antreprenorial, împingând sistemul spre condiţiile optime în care sunt obţinute toate câştigurile din comerţ.

Provocarea cu care se confruntă Tullock prin extinderea logicii economice în afara domeniului pieţei este de a identifica procesele alternative de filtrare şi echilibrare ce funcţionează în domeniul politicii, legii şi ordinii, sexualităţii umane şi în comportamentul vieţii biologice non-umane. În aceste domenii, nu există proprietate, preţuri şi sistemul profit-pierdere, ca să disciplineze actorii şi să le canalizeze eforturile într-o direcţie ce analizează interesele private şi beneficiile publice, aşa cum se întâmplă în economia de piaţă[12]. Indivizii cântăresc în continuare costurile marginale (CM) şi beneficiile marginale (BM) în luarea de decizii şi întreprind activităţi dacă BM > CM, dar poziţia şi curba liniilor BM şi CM depind de mediul instituţional în care sunt făcute alegerile.

Reconcilierea ordinii spontane şi a alegerii publice

O prezumţie de bază a economiei alegerii publice este că putem deduce intenţiile din rezultate[13]. Dacă este promulgată o lege pentru creşterea

---

12 Tullock nu ignoră „eşecurile pieţei" şi îşi începe multe lucrări recunoscând devierile de la ideal, care impun soluţii politice şi filantropice. Dar examinând procesele de filtrare şi echilibrare din soluţiile propuse, Tullock ajunge adesea la concluzia pesimistă că „medicamentul" corecţiilor guvernamentale şi filantropice s-ar putea să fie mai rău decât „maladia" pieţei pe care încercau s-o vindece.

13 R. Wagner, *To Promote the General Welfare* (San Francisco: Pacific Research Institute, 1989), 56.

salariului minim peste salariul pieței, iar, drept urmare, muncitorii cu salarii mici sunt concediați, așa cum prezice teoria economică, economiștii adepți ai alegerii publice inferează imediat că angajații cu salarii mai mari și legislativul trebuie să fi conspirat pentru a promulga acea lege, cu scopul de a reduce competiția din partea muncitorilor cu salarii mici. Politica înseamnă concentrarea beneficiilor grupurilor de interese bine organizate și bine informate și dispersarea costurilor către masele dezorganizate și neinformate. Stigler descrie astfel prezumția școlii alegerii publice prin care intențiile sunt deduse din rezultate:

> Scopurile mărturisite ale unor măsuri politice sunt uneori lipsite de legătură sau conectate doar vag cu efectele lor reale, iar *efectele intenționate cu adevărat ar trebui deduse din efectele reale.* Nu este o tautologie cu care să trecem peste o problemă dificilă, ci o ipoteză despre natura vieții politice. Desigur, măsurile politice pot fi adoptate greșit, iar eroarea este o trăsătură inerentă a comportamentului uman. Dar oamenii nu trăiesc inspirându-se sau hrănindu-se din erori. Dacă o măsură de politică economică a fost adoptată de mai multe comunități sau dacă este urmată consecvent de către o societate pentru mai mult timp, ar fi util să presupunem că efectele ei reale au fost cunoscute și dorite de la bun început. Explicarea unei măsuri politice ca o eroare sau o confuzie nu este de fapt o explicație, pentru că ea este compatibilă cu orice și cu nimic[14].

La o primă vedere, s-ar zice că această căutare constantă de legături între intenții și rezultate contrazice teoretizarea consecințelor neintenționate din teoria ordinii spontane.

Dar conflictul este numai aparent. Adam Smith spunea că puterea mâinii invizibile este de a canaliza interesul propriu în direcția beneficiilor publice. Dar tot el a recunoscut că mâna ascunsă a sofisticii comercianților în înțelegere cu oficiali guvernamentali poate duce la obținerea de privilegii speciale pentru unii, subminând prosperitatea populației în ansamblu. Lucrările de microeconomie și economie politică ale lui Tullock sunt puternic înrădăcinate în tradiția lui Smith.

Unii critici ai teoriei ordinii spontane caracterizează greșit această poziție spunând că intenționalitatea lipsește din analiză. Dar lor trebuie să li se spună că Hayek se referise la acțiunea umană, nu și la intenționalitatea umană. Cum am văzut la Nozick, explicațiile pe baza teoriei mâinii invizibile încep cu individul care se hotărăște asupra unui tip de acțiune și continuă

[14] George Stigler, *The Citizen and the State* (Chicago: University of Chicago Press, 1975), 40.

prin anumite procese de filtrare definite prin contextul alegerii, iar tiparul de comportament şi interacţiune care rezultă are proprietăţi de echilibru. Prezentarea lui Adam Smith a conceptului de mână invizibilă urma aceeaşi structură argumentativă. Trebuie spus că Smith nu credea că acţiunea în interes propriu e suficientă pentru asigurarea unei ordini sociale favorabile. Dimpotrivă, oamenii de stat îşi atribuie competenţe prea multe din interes propriu, iar profesorii de la Oxford sunt mânaţi tot de propriul interes pentru a nu satisface cererile educaţionale ale studenţilor lor. După cum predicatorii religioşi sunt mai puţin zeloşi şi muncitori dacă fac parte din sectele religioase sprijinite de stat, decât din cele bazate doar pe contribuţii voluntare[15]. Interesul propriu îi face pe oamenii de afaceri să conspire cu toţi competitorii lor imediaţi pentru fixarea unor preţuri şi pentru protecţia în faţa competiţiei străine[16]. Şi tot interesul propriu se ascunde în sofismele comercianţilor şi producătorilor care doresc statut de monopol şi în cererile profesorilor şi predicatorilor care vor venituri sigure şi protecţie în faţa concurenţei în ceea ce priveşte predarea filosofiei şi a doctrinei religioase.

Interesul propriu determină şi rafinarea diviziunii muncii, activităţile coordonatoare ale unei economii conduse de mişcările preţurilor relative, ca şi inovaţiile întreprinzătorilor. Interesul propriu nu este propriu doar pentru *laissez-faire*, dar un regim de *laissez-faire* (în cadrul instituţiilor proprii ale libertăţii naturale, sau ceea ce Hume numea un sistem de „proprietate, contract şi consimţământ") va canaliza interesul propriu într-o direcţie ce va maximiza posibilitatea instituirii unei ordini sociale care să aducă pace şi prosperitate. Când instituţiile libertăţii naturale lipsesc, sau guvernul caută să le împiedice dezvoltarea, Smith susţinea că apar tirania şi sărăcia.

Lucrările lui Tullock de teorie a ordinii spontane seamănă cu cele ale altor economişti politici moderni, care au studiat luarea deciziilor în afara pieţei, de pildă Thomas Schelling, şi subliniază adesea consecinţele neintenţionate şi indezirabile ale acţiunii umane[17]. În timp ce majoritatea lucrărilor

---

[15] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976), bk. IV, ch. 2, 478; Smith, *Wealth of Nations*, bk. V, ch. 1, 284; Smith, *Wealth of Nations*, bk. V, ch. 1, 309.

[16] Smith, *Wealth of Nations*, bk. I, ch. 10, 144; de ex., Smith, *Wealth of Nations*, bk. IV, ch. 2, 489-90.

[17] Thomas Schelling, *Micromotives and Macrobehavior* (New York: Norton, 1978). Hayek, pe de altă parte, tinde să accentueze consecinţele neintenţionate, dar dezirabile ale acţiunii umane. Vezi, de ex., F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960); Hayek, *Law, Legislation, and Liberty*, 3 vols. (Chicago: University of Chicago Press, 1973).

de economie vorbesc despre sistemul pieței (cu sistemul său deja existent de răsplăți și pedepse pentru comportamentul indivizilor) și despre ideea surprinzătoare că interesul propriu poate genera beneficii publice, cercetătorii deciziilor luate în afara pieței tind să arate fie că interesul personal te poate duce pe căi greșite, fie că interesul public poate duce la rezultate nedorite și chiar tragice. Logica consecințelor neintenționate are o parte luminoasă și una întunecoasă, iar sistemul merge într-una din cele două direcții, în funcție de instituțiile în care indivizii își urmăresc propriile interese.

Un exemplu clasic de apreciere a ordinii spontane în sensul convențional al termenului se găsește în lucrarea lui Tullock „Adam Smith and the Prisoners' Dilemma"[18]. Tullock demonstrează că disciplina comportamentelor repetate de pe piață induce cooperarea între străinii anonimi și promovează astfel comerțul. Costul de a nu coopera este prea mare din cauza pierderii reputației. Cum spune Tullock, dacă alegi să nu cooperezi vei descoperi curând că nu mai ai cu cine să te afli pe aceleași poziții de non-cooperare. Dilema prizonierilor este astfel transformată într-un joc cu sumă pozitivă de comerț și creare de avere prin mecanismul de filtrare a reputației, așa cum s-a dezvoltat aceasta prin comportamente repetate de afaceri și prin intensificarea fluxurilor informaționale de pe piețe. În lipsa acestui filtru, dilema prizonierilor ar manifesta o tendință de echilibru spre soluția non-cooperării. Politica văzută ca o activitate *rent-seeking* poate fi sau un joc cu sumă nulă sau unul cu sumă negativă, ce-i face pe indivizii care iau decizii să urmeze căi de acțiune ce le reflectă propriile interese, dar care duc la rezultate sociale nedorite, pe măsură ce bogăția este fie numai redistribuită, fie, în cel mai rău, caz, distrusă.

Din această perspectivă, eșecurile în politică nu rezultă din ignoranță sau doar din stimulente eronate, ci din absența instituțiilor care ar contribui la ameliorarea problemei ignoranței și din existența instituțiilor ce exacerbează stimulentele greșite cu care se confruntă actorii în luarea deciziilor. Instituțiile politice au propriile lor procese de filtrare și proprietăți de echilibru, astfel că tiparele prea puțin ideale care rezultă au mari șanse de supraviețuire. Odată ce recunoaștem aceasta, ajungem la perspectiva „constituțională" legată de obicei de James Buchanan, dar la care Gordon Tullock a contribuit și el foarte mult prin lucrările sale de economie politică. Reformele de succes sunt o consecință a regimurilor constituționale alternative, și nu a promovării de informații mai bune sau prin selectarea de

[18] Gordon Tullock, „Adam Smith and the Prisoners' Dilemma", în *The Selected Works of Gordon Tullock: Economics without Frontiers*, edited by. C.K. Rowley, vol. 10 (Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2006), 429-37.

politicieni mai buni. O bună ilustrare se găseşte în lucrarea lui Tullock despre sistemul federal adecvat, care, prin descentralizare şi competiţie în interiorul guvernării (şi prin aplicarea principiului după care cetăţenii votează „cu picioarele", exprimându-şi dezacordul plecând), poate îmbunătăţi opţiunile de politici publice ale guvernului[19]. Interesul personal fiind urmărit, mediul instituţional este la locul lui, procesele de filtrare lucrează şi există proprietăţile de echilibru ilustrate în naraţiunea lui Tullock despre producerea unei mai bune combinaţii de politici publice prin competiţia între jurisdicţiile guvernamentale pentru satisfacerea cererilor diferite ale cetăţenilor. Tullock îşi foloseşte stilul său de raţionament de tip Adam Smith, pe care l-a învăţat mai întâi de la Henry Simons, în primul şi singurul său curs oficial de economie.

Concluzii

Marele economist de la Chicago, Frank Knight, spunea că atunci „când spui că o situaţie e fără ieşire, spui că e idealul". Opera lui Gordon Tullock în domeniul economiei politice a alegerii publice nu este una pronunţat reformistă precum cea a colegului său James Buchanan. Dar Tullock nu este nici un pesimist, nici un optimist propriu-zis, ci un realist. Oamenii sunt ceea ce sunt; politica este ceea ce este. Pieţele funcţionează pentru că îi iau pe oameni aşa cum sunt şi utilizează motivaţiile lor triviale pentru a obţine de la ei un comportament cooperativ. În ciuda frazelor despre ameliorarea situaţiei omului şi înnobilarea sa prin serviciul public, politica funcţionează, ca şi pieţele, pe bază de interes personal. Dar mediul instituţional în care se fac alegerile politice este radical diferit de contextul proprietăţii private, libertăţii contractului şi sistemului profit-pierdere. Datorită structurii diferite de răsplăţi şi pedepse, interesul personal se manifestă aici altfel decât în economia de piaţă. Dar tot interesul propriu determină acţiunile umane, şi din cauza asta putem noi identifica, în calitate de economişti politici, modul în care schimbarea structurii instituţionale va dirija comportamentul într-o direcţie sau alta.

Analizând politica cu ajutorul aceloraşi instrumente cu care se examinează ordinea de piaţă, Tullock a reuşit să aducă contribuţii importante şi durabile la înţelegerea forţelor spontane din spatele acţiunilor omeneşti. Tiparele de schimb care apar în relaţiile noastre de pe piaţă, din curtea de judecată, din sălile parlamentelor şi, da, chiar din dormitorul conjugal, sunt

[19] Gordon Tullock, *The New Federalist* (Vancouver: Fraser Institute, 1994).

explicate cu o intuiție pătrunzătoare și deloc trivială de către Gordon Tullock. El tindea să sublinieze latura întunecată a manipulării politice de către o mână ascunsă, cu interese speciale, iar nu latura luminoasă a „mâinii invizibile" din procesele de piață.

Dar, în analiza sa, Tullock a aplicat cu multă consecvență teoria alegerii raționale în toate domeniile vieții omenești (și neomenești), identificând procesul de filtrare și proprietățile de echilibru caracteristice pentru mediul social pe care îl studia. Când vorbim despre moștenitorii din secolul XX ai lui Adam Smith și ai stilului său de raționament în spiritul mâinii invizibile, numele lui Tullock trebuie trecut alături de cele ale unor Hayek și Buchanan, pentru numeroasele sale contribuții în domeniul economiei politice.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

10. Individualism metodologic, ordine spontană şi programul de cercetare al Workshop-ului de Teorie Politică şi Analiză a Politicilor:

Vincent şi Elinor Ostrom

Introducere

Una dintre cele mai interesante evoluţii ale secolului XX în ştiinţele sociale a fost expansiunea rapidă în alte discipline a stilului de raţionament şi a tehnicilor de măsurare din economie. În anii '50 şi '60, istoria, dreptul, politologia şi sociologia au trecut prin ceea ce s-a numit revoluţia „alegerii raţionale". Cea mai timpurie prefacere în acest sens a fost acceptarea ideii că actorul uman trebuie să aibă un rol central în orice analiză a vieţii sociale. Cu alte cuvinte, adoptarea *individualismului metodologic* a fost pasul crucial pentru primii revoluţionari ştiinţifici. Era o mişcare radical diferită de modul în care erau concepute ştiinţele sociale la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX. Dintre aceste arii de studiu, istoria se concentra pe trecut, antropologia pe exotic, dreptul pe curţile de judecată, politica pe stat şi economia pe piaţă. În faţa acestei diviziuni a muncii intelectuale, Durkheim a vrut ca sociologia să depăşească celelalte discipline insistând că „socialul" era în toate. Făcând asta, el a transformat sociologia dintr-o ştiinţă generală a acţiunii umane (cum fusese ea la Spencer, Weber şi Simmel), într-o disciplină preocupată de forţele sociale care subîntind realitatea socială. Oricâte merite

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

am putea găsi abordării lui Durkheim, consecința acestui sistem de gândire a fost pierderea din vedere a actorului uman, a stimulentelor pe care el le primește, a informației pe care trebuie s-o proceseze și a capacității sale de a se adapta la împrejurări schimbătoare.

Succesul *holismului metodologic* nu a atins niciodată disciplina economiei. În prima parte a secolului XX, au existat voci heterodoxe care au respins individualismul metodologic al revoluției marginale și, desigur, hegemonia keynesiană dintre anii 1940 și 1970 a respins individualismul metodologic al economiei. Dar, în tot acest timp, analiza microeconomică nu și-a pierdut locul dominant și astfel individualismul metodologic și-a păstrat poziția puternică în economie. Celelalte științe sociale nu s-au aflat în aceeași situație. Reintroducerea individualismului metodologic în aceste discipline a fost văzută ca parte a mișcării ce avea să se numească „imperialismul economiei".

În momentul în care primii „imperialiști" exportau (de exemplu, James Buchanan) sau importau (de exemplu, William Riker sau James Coleman) modelul economic fundamental, natura disciplinei economice se transformase până într-atât încât folosirea modelului economic nu însemna doar individualism metodologic, ci o apropiere de sistemul modelării și măsurării în științele sociale. Modelarea individului însemna optimizarea comportamentului; iar măsurarea însemna găsirea unei relevanțe statistice. Criticii imperialismului economic au atacat trei ținte, nu neapărat înrudite: (1) inadecvarea individualismului metodologic; (2) lipsa de realism a modelului maximizării ca descriere a comportamentului omenesc și (3) (a) eșecul empiric al modelului maximizării în testele statistice și (b) inadecvarea testelor de relevanță statistică în discipline ce urmăreau să genereze *înțelegere*, și nu predicție. Multe dintre aceste critici rămân încă valide.

Această ripostă critică la imperialismul economic pune cel puțin trei probleme. Mai întâi, nu este limpede dacă individualismul metodologic îi obligă într-adevăr pe cercetători să lucreze cu modele ale maximizării și cu teste de relevanță statistică. În al doilea rând, cel mai enervant model de maximizare și statistică este superior explicațiilor colectiviste metodologice existente. Cu alte cuvinte, explicația parcimonioasă va înfrânge analiza mai complicată ce include toate forțele sociale ce vizează situația examinată. În al treilea rând, ar putea fi poate găsită o abordare empirică în științele sociale, care folosește un model de acțiune umană într-un context mai larg decât cel preconizat de modelele de maximizare și care se concentrează pe chestiuni de semnificare umană și înțelegere a contextului alegerii, mai degrabă decât pe predicție.

În prima jumătate a secolului XX, viziunea ştiinţelor sociale era unificată – actorul uman avea un loc central, iar scopul era înţelegerea şi nu predicţia – şi această viziune a fost promovată de economişti precum Mises, Knight şi Hayek. În a doua jumătate a secolului XX, acest program de cercetare va fi continuat cel mai clar în opera lui Buchanan şi în lucrările Şcolii de Economie Politică din Virginia. E un imperialism diferit de cel practicat de Şcoala de la Chicago, pe care-l uităm adesea din dorinţa de a unifica toate încercările de a face modul de gândire economic să funcţioneze şi în afara pieţei. De exemplu, Ronald Coase a respins imperialismul dreptului economic al lui Richard Posner, deşi mulţi îl creditează pe Coase drept lider al revoluţiei în cercetările juridice. Într-o situaţie asemănătoare se găseşte şi Douglass North, în cliometrie şi în cercetările de istorie economică.

Unul din cele mai bune exemple de program de cercetare individualist metodologic, preluat din prima jumătate a secolului XX şi continuat într-o nouă direcţie se găseşte în opera lui Vincent şi Elinor Ostrom şi la workshop-ul de Teorie Politică şi Analiză a Politicilor de la University of Indiana. Aşa-numita „Şcoală de la Bloomington" e recunoscută drept una din cele trei mari şcoli care au dezvoltat teoria alegerii publice – celelalte două sunt Rochester (Riker) şi Virginia (Buchanan şi Tullock). Workshop-ul a fost iniţiat în anii '70 şi, aşa cum arată numele, se întemeiază pe colaborarea intelectuală intensă în cercetare între profesori şi absolvenţi, subliniind legătura dintre problemele teoretice şi cele practice din politicile publice. Începând cu opera timpurie a soţilor Ostrom despre natura policentrică a municipalităţilor şi a furnizării de bunuri publice, workshop-ul a făcut cercetări asupra federalismului, a resurselor comune şi analiza instituţională a dezvoltării. În fiecare din aceste domenii, vom arăta că cercetarea soţilor Ostrom continuă şi rafinează abordarea din ştiinţele sociale iniţiată de Mises, Knight şi Hayek ca individualism metodologic şi teorie a ordinii spontane[1]. Făcând aceasta, ei utilizează şi extind modul de gândire economic dincolo de

[1] Vom face un exerciţiu de arheologie a cunoaşterii, deoarece influenţa nu este vizibilă prin descendenţă pedagogică, şi nici în tiparele citaţionale. Încercăm să evidenţiem un set de teme fondatoare. De fapt, se poate susţine că prin arheologia cunoaşterii se poate găsi sursa care i-a influenţat pe Knight, Mises şi Hayek şi apoi a ajuns, independent, să influenţeze proiectul soţilor Ostrom. De exemplu, Tocqueville. Ca un amănunt, un istoric din Societatea Mont Pelerin ne-a spus că Hayek s-a jucat o vreme cu ideea de a numi acea societate Societatea Tocqueville-Acton. Dar Knight, printre alţii, a obiectat la aceste nume din cauza catolicismului lui Tocqueville şi al lui Acton.

granițele sale tradiționale, evitând totodată multe dintre acuzele la adresa imperialismului economic.

Predecesori intelectuali

Thorstein Veblen a fost unul dintre primii mari critici ai concepției neoclasice a omului maximizat. Veblen susținea că fundațiile antropologice ale economiei moderne erau greșite și nu reușeau să explice complexitatea alegerilor umane într-o lume dinamică. Economia aștepta o evoluție potrivită în materie de analiză. Dar într-una din cele mai celebre critici la adresa economiei făcută de către un economist până acum, Veblen făcea acuzația că:

> Concepția hedonistă a omului îl vede pe acesta ca pe un calculator extrem de rapid al plăcerilor și durerilor, oscilând ca o globulă omogenă de dorință și fericire, sub impulsul unor stimuli care îl mută dintr-un loc în altul, dar îl lasă intact. El nu are nici precedență, nici urmare. Este un dat uman izolat, definitiv, în echilibru stabil, cu excepția impulsurilor forțelor care îl mișcă într-o direcție sau alta. Fixat în spațiul elementelor, el se învârte simetric în jurul propriei axe spirituale, până când paralelogramul forțelor îl copleșește, după care el urmează linia rezultantei. Când forța impactului se epuizează, globula autosuficientă de dorință se oprește inertă ca și înainte. Din punct de vedere spiritual, omul hedonist nu este un motor prim. El nu este sediul procesului vieții decât în sensul că este supus la o serie de permutări impuse de circumstanțele externe și de care el este străin[2].

Veblen se afla într-o poziție neobișnuită față de economiștii din Școala Austriacă și, în particular, față de Menger. El susținea că discutarea utilității marginale și a valorizării subiective trebuie considerată o abordare evoluționistă potrivită la problema alegerii umane. Din nefericire, Veblen susținea că ideea greșită a Școlii Austriece despre natura umană devia acest proiect. Dar care era alternativa lui Veblen?

Aceasta este problema tuturor modelelor individualiste non-metodologice de interacțiune socială. Dacă scopul atenției noastre analitice este de a atinge o teorie dinamică a schimbării sociale, atunci avem nevoie de agenți ai schimbării sociale. Dacă nu reușim să identificăm acești agenți și căutăm în schimb forțe sociale dincolo de controlul indivizilor, atunci nu vom reuși să

---

[2] Thorstein Veblen, „Why Is Economics Not an Evolutionary Science?", în *The Portable Veblen*, edited by M. Lerner (1899; repr., New York: Viking Press, 1948), 232-33.

dezvoltăm o teorie a schimbării sociale. Instituţionalismul lui Veblen, ca şi imaginea caricaturală pe care o trasase asupra economiei neoclasice, nu oferă o teorie a procesului vieţii, ci este obligat să vadă schimbarea ca fiindu-ne impusă de circumstanţe externe şi străine.

Chestiunea cadrului alternativ trebuie întotdeauna abordată în aceste discuţii metodologice deoarece factorul determinant real în ştiinţele sociale nu este atât valoarea de adevăr, cât valoarea pragmatică a abordării. Poate că nu avem adevărata explicaţie a fenomenelor, dar avem o explicaţie utilă. Critica imaginii globulei omogene angajate într-un calcul hedonist al plăcerii şi durerii nu trebuie să vizeze acurateţea descrierii, adică să răspundă dacă ne-am comportat sau ne vom comporta vreodată astfel. În schimb, trebuie să ne punem problema dacă o asemenea imagine a omului ajută scopurilor noastre ştiinţifice. Şi, desigur, din multe puncte de vedere, nu o face.

Faptul a fost recunoscut de economişti precum Mises, Knight şi Hayek, cu toţii respingând, într-un fel sau altul, ficţiunea „omului economic". Pe de altă parte, toţi trei sunt individualişti metodologici dedicaţi şi, cum vom arăta, au fost fondatorii ideii aplicării teoriei alegerii raţionale în alte discipline.

La University of Chicago, Knight a pledat ani de-a rândul pentru un program educaţional şi de cercetare care să aducă laolaltă elemente de economie neoclasică şi de economie instituţională. Din punct de vedere instituţional, programul nu a fost iniţiat, dar influenţa lui Knight asupra studenţilor săi a fost imensă. Knight însuşi avea îndoieli cu privire la descrierea economiei şi a disciplinei mai largi a economiei politice ca ştiinţe. În eseul său „What Is Truth in Economics?", Knight apără temelia logică a economiei de acuzaţiile pozitiviste: „Propoziţiile şi definiţiile fundamentale ale economiei nu sunt observate şi nici deduse din observaţie în sensul generalizării din ştiinţele naturale pozitive sau din matematică, şi totuşi ele nu sunt în niciun fel arbitrare"[3]. Metodologia ştiinţelor naturale nu poate fi aplicată în ştiinţele umane, dar ştiinţele umane pot genera cunoaşterea realităţii. Ceea ce asigură progresul ştiinţific sunt oamenii de ştiinţă, şi nu metodele pozitiviste. Cum arată Knight, „dacă n-ar exista simţul onoarei (ca şi competenţele speciale) la oamenii de ştiinţă – dacă, să zicem, ar fi cu toţii nişte şarlatani – ştiinţa nu ar fi posibilă"[4]. Dezbaterea raţională între economişti competenţi e cea care produce „adevărul" în economie.

---

[3] Frank H. Knight, „What Is Truth in Economics?", *Journal of Political Economy* 48 (1940), 5.

[4] Knight, „What Is Truth", 7-8.

În miezul discursului economic se află actorul uman care economiseşte. Knight scria:

> În orice discuţie de economie se presupune (şi este cu siguranţă „adevărat") că pentru orice minte raţională şi competentă: (a) unele comportamente implică porţionarea sau alocarea de mijloace în cantitate limitată, ce pot fi folosite în moduri alternative, pentru realizarea de scopuri; (b) anumite moduri de porţionare ating în „grade" diferite pentru orice subiect un scop oarecare, ce reprezintă un numitor comun pentru comparaţii; (c) există o porţionare „ideală", care poate duce la atingerea scopului general în grad „maxim", condiţionat de cantitatea de mijloace disponibile subiectului şi de termenii alocării, formulaţi de realitatea situaţiei date[5].

Knight continuă prin a afirma că *ştim* aceste propoziţii economice chiar mai bine decât cunoaştem propoziţiile din ştiinţele naturale derivate prin observaţie. Posedăm cunoaştere, ca să zicem aşa, „din interior", pentru că noi înşine suntem actori economici. Aşa cum ştim că scriem şi nu facem doar semne negre pe o suprafaţă albă, sau că citim şi nu doar privim semne negre, ştim propoziţiile de bază ale economiei prin faptul că trăim în lume.

Economia tehnică este, din punctul de vedere al lui Knight, limitată şi constă în general din ceea ce am putea numi *cunoaştere negativă* – ne spune ce anume e greşit în actuala situaţie sau în actualul mod de gândire. Controlul social amplu al acţiunilor economice individuale prin tehnicile ştiinţifice este atât imposibil, cât şi odios. Economia nu poate fi o unealtă de control social, ci serveşte ca instrument de gândire critică. Pentru a trece dincolo de rolul negativ al economiei, gânditorul social intră în domeniul judecăţilor de valoare. Pentru a face în mod legitim această mişcare, spune Knight, avem nevoie de „un studiu interpretativ" (*verstehende Wissenschaft*), care ar trebui să depăşească limitele posibile ale economiei şi să includă ştiinţele umane şi întregul domeniu al disciplinelor sociale[6].

Continuându-i pe Knight şi Weber, ca şi pe Menger, Mises a încercat să dezvolte un cadru de lucru pentru *verstehende Wissenschaft*, bazat pe logica acţiunii individuale. El a intitulat disciplina *praxeologie*, pentru simplul motiv că disciplina sociologiei fusese dominată, de la Weber şi până la Mises, de colectivism metodologic. În această atmosferă intelectuală, perspectiva economică şi sociologică dezvoltată de Mises avea să fie primită cu lipsă de înţelegere. El credea că praxeologia, ca abordare a ştiinţelor sociale axată pe

---

[5] Knight, „What Is Truth", 16.

[6] Knight, „What Is Truth", 31.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

acțiune, descria mai bine scopul său metodologic și disciplinar. „Din economia politică a școlii clasice", scria Mises, „apare teoria generală a acțiunii umane, *praxeologia*. Problemele economice sunt înglobate într-o știință mai generală și nu mai pot fi desprinse din ea. Nicio discuție a problemelor proprii economiei nu poate să nu înceapă de la actele de alegere[7]; economia devine o parte, deși nu cea mai bine elaborată până acum, a unei științe mai generale, praxeologia"[8].

Mises susținea cu convingere individualismul metodologic. „Nimeni nu îndrăznește să nege faptul că popoarele, statele, municipalitățile, partidele, comunitățile religioase sunt factori reali ce determină cursul evenimentelor omenești. Individualismul metodologic, fără să nege importanța acestor întreguri colective, își asumă sarcina principală de a descrie și a analiza devenirea și dispariția lor, structurile lor mobile și modul lor de funcționare. Și alege singura metodă adecvată pentru rezolvarea satisfăcătoare a acestei probleme"[9]. Pe scurt, Mises este un individualist metodologic și un cercetător social al alegerii raționale, deși respinge cu tărie versiunea mecanică a alegerii raționale *homo oeconomicus*[10]. Dimpotrivă, Mises afirmă că „economia se ocupă de acțiunile reale ale oamenilor reali. Teoremele sale nu se referă nici la oameni ideali, nici perfecți, nici la fantoma unui fabulos om economic (*homo oeconomicus*) și nici la noțiunea statistică de om obișnuit (*homme moyen*). Cu toate slăbiciunile și limitările sale, orice om, cu viața și acțiunile sale, este subiectul studiului. Orice acțiune umană este o temă a praxeologiei. Materia de studiu a praxeologiei nu se referă doar la societatea, relațiile sociale și fenomenele de masă, ci la toate acțiunile omului"[11].

Pornind de la aceste idei ale lui Knight și Mises, Hayek a susținut unicitatea științelor umane, individualismul metodologic și metoda compozitivă în studierea fenomenelor complexe[12]. Pentru cercetătorul social,

---

[7] Pentru Mises, punctul de plecare este esențial din mai multe perspective, dar pentru prezentarea noastră subliniem doar că începem cu un individ care alege deoarece la nivelul individului putem atribui sens, adică scopuri și planuri, acțiunii umane. Despre natura nonarbitrară a acestui punct de plecare pentru praxeologie, vezi Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 39.

[8] Mises, *Human Action*, 3.

[9] Mises, *Human Action*, 42.

[10] Mises, *Human Action*, 62.

[11] Mises, *Human Action*, 651.

[12] Exemplaritatea metodei compozitive e dată de explicația originii unui mediu comun de schimb. Se crede adesea că Mises a pus accent pe logica acțiunii

> Problemele la care trebuie să răspundă apar doar în măsura în care acţiunile conştiente ale mai multor oameni produc rezultate neplănuite, în măsura în care se observă regularităţi care nu decurg din planul nimănui. Dacă fenomenele sociale nu ar arăta nicio ordine cu excepţia celei planificate conştient, nu ar exista justificare pentru ştiinţele teoretice ale societăţii şi nu ar exista, aşa cum se spune adesea, decât probleme de psihologie. Avem o problemă care cere o explicaţie teoretică doar în măsura în care apare un tip oarecare de ordine ca urmare a acţiunii individuale, dar fără a fi plănuită de un individ[13].

După Hayek, cercetătorul social are două scopuri. Mai întâi, el trebuie să facă inteligibile fenomenele sociale, prin raportarea la scopurile şi planurile indivizilor ce se străduiesc să-şi îndeplinească interesele (individualism metodologic). În al doilea rând, el trebuie să identifice consecinţele neintenţionate ale acestei acţiuni (ordine spontană). Deşi individualismul metodologic se afla în miezul cercetării lui, Hayek respinge atomismul care-i este adesea asociat. Şi, ca şi Mises, Hayek respinge modelul lui *homo oeconomicus*.

De la Hayek ne rămâne un program de cercetare în ştiinţele sociale şi economia politică, întemeiat pe o analiză a alegerii raţionale întreprinse de actori umani (şi nu roboţi), în care credinţele, normele şi obiceiurile îl

---

umane, în timp ce Hayek ar fi pus accentul pe apariţia spontană a fenomenelor sociale. Dar astfel se subestimează aprecierea pe care o avea Mises pentru ordinea spontană şi se subestimează aprecierea de către Hayek a logicii alegerii ca un pilon esenţial al metodei compozitive de analiză. Vezi Mises, *Human Action*, 405, unde afirmă: „Carl Menger a creat mai mult decât o teorie praxeologică irefutabilă a originii banilor. El a recunoscut importanţa teoriei sale pentru elucidarea principiilor fundamentale ale praxeologiei şi a metodei acesteia de cercetare". Vezi şi Hayek, *Individualism and Economic Order*, unde discută logica alegerii ca fapt necesar, dar nu şi suficient pentru dezvoltarea unei teorii a proceselor de piaţă. Complementul alegerii logice trebuie găsit în examinarea empirică a proprietăţilor epistemice ale aranjamentelor instituţionale alternative. Cunoaşterea empirică a modului în care actorii învaţă şi a gradului de eficienţă a acestei învăţări pentru coordonarea planurilor lor cu ale altora şi pentru utilizarea resurselor limitate în modul cel mai eficient posibil în cadre sociale diferite constituie cunoaşterea ştiinţifică complementară capabilă să traducă simplele tautologii ale logicii alegerii în afirmaţii empirice pline de sens. F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 33-56.

[13] F.A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (1952; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1979), 68-69.

ghidează pe actor în alegerile lui[14]. Dar programul său nu se limitează la examinarea logicii situaționale urmate de actor. Consecințele neintenționate ale acțiunilor lui generează ordinea socială care este obiectul studiului. Cele mai importante exemple de rezultat al acțiunii umane, dar nu al intenției omenești, pe care Hayek le dă în opera sa asupra fenomenelor sociale, sunt limbajul, normele și moravurile culturale, banii și piețele, legea. Cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii apare atunci când normele și moravurile unei societăți sprijină și întăresc instituțiile formale ale proprietății și contractului ce permit expansiunea unei economii de piață. Modernitatea și civilizația însăși sunt produsele dezvoltării unei economii de piață. Din acest punct de vedere, Hayek este reprezentantul din secolul XX al unei tradiții de gândire ce datează de la personalități din secolul al XVIII-lea precum David Hume și Adam Smith.

Municipalități, dezvoltare și autoorganizare

Acest prim proiect al lui Hume și Smith în științele sociale a însuflețit proiectul comun al soților Ostrom în economia politică și politicile publice. Vincent Ostrom se plângea adesea de teoreticienii sociali care foloseau categorii prea simplist definite: piață versus planificare; piață liberă versus intervenție guvernamentală; societate civilă versus stat; privat versus public ș.a.m.d., dar este o greșeală caracterizarea economiei politice clasice ca fiind la fel de superficial definită. Iluminiștii scoțieni nu erau deloc niște teoreticieni obtuzi, ci profunzi , care înțelegeau complexitatea schimbului social. Economiștii moderni neoclasici erau poate lipsiți de subtilitate, dar nu și Hume și Smith, care înțelegeau dimensiunile multiple ale motivațiilor omenești, natura dependentă de instituții a cooperării sociale și legea consecințelor neplanificate în afacerile omenești.

Vincent Ostrom știa că e nevoie de o abordare mai subtilă în economia politică pentru a avea un program de cercetare viabil asupra alegerii publice. „Teoria economică neoclasică se bazează pe un «model» ce

---

[14] Pentru o descriere generală a programului de cercetare al lui Hayek, vezi Peter J. Boettke, „Which Enlightenment, Whose Liberalism: F.A. Hayek's Research Program for Understanding the Liberal Society", în *The Legacy of F.A. Hayek: Politics, Philosophy, Economics*, edited by Peter J. Boettke, vol. 1 (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 1999), xi-lv. Pentru o analiză mai detaliată a cercetării lui Hayek, vezi Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004).

presupune o economie de piaţă perfect competitivă, în care actorii pe deplin informaţi participă ca vânzători şi cumpărători atunci când se atinge echilibrul preţurilor, iar cererea la un anumit preţ egalează oferta la acelaşi preţ"[15]. Dar acest „model" de interacţiune umană are probleme şi limitări în încadrarea sa socială, în primul rând prin faptul că n-are nicio legătură cu realitatea. Problema „gândirii model" este una gravă, care poate duce la abstracţiuni imponderabile, abătându-ne de la examinarea realităţii afacerilor omeneşti[16]. Absurdităţile care rezultă dintr-un model economic standard sunt cel mai vizibile atunci când modelul este scos din domeniul schimburilor de piaţă şi aplicat în politică, religie, sociologie şi justiţie[17]. „Aderând la un mod

---

[15] Vincent Ostrom, *The Meaning of Democracy and the Vulnerability of Democracies* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997), 98.

[16] Pentru critica „gândirii-model", Vincent Ostrom se foloseşte de scrierile lui W. Euken, *The Foundations of Economics* (1940; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1951) şi H. Albert, *„Modell-Denken und historische Wirklichkeit"*, în *Ökonomisches Denken und soziale Ordnung*, edited by H. Albert (Tübingen: J.B.C. Mohr, 1984), 39-61. Şi Mises a fost un mare critic al „gândirii-model" în economia modernă. Bănuim că el nu este menţionat în lucrarea soţilor Ostrom pentru că mulţi interpretează metodologia lui Mises ca respingând partea empirică a ştiinţei sociale, dar această interpretare este eronată. E adevărat că Mises respinge epistemologia pozitivistă a falsificabilităţii, dar asta nu înseamnă că sistemul său ignoră realitatea empirică. „Toate teoremele economice sunt cu necesitate valide de fiecare dată când sunt date propoziţiile presupuse. Desigur, ele nu au nicio importanţă practică în situaţiile în care condiţiile nu sunt îndeplinite" (Mises, *Human Action*, 66). Cu alte cuvinte, criteriul nu este falsificabilitatea, ci aplicabilitatea; o teorie este aplicabilă sau nu este, iar asta decid informaţiile empirice pe care le cunoaşte cercetătorul. Au existat multe confuzii cu privire la poziţia Şcolii Austriece formulată de Mises de-a lungul timpului, chiar şi din partea unor adepţi apropriaţi, dar ele pot fi risipite dacă recunoaştem că în sistemul lui Mises există trei niveluri de analiză: teoria pură, teoria aplicată (sau teoria relativă la instituţii) şi istoria economică. Logica pură a alegerii este o bază necesară a întregii economii, dar exerciţiile de deducţie pură devin propoziţii cu relevanţă practică doar prin aplicarea la cadrul lor instituţional, iar folosirea teoriei pure şi a teoriei aplicate pentru formularea unui cadru interpretativ de discutare a istoriei este scopul şi singura justificare pentru a face teorie.

[17] E important să spunem, totuşi, că nici Vincent şi nici Elinor Ostrom nu resping aplicabilitatea individualismului metodologic în analiza cadrului propriu pieţei şi a celui din afara pieţei. Întrebarea este dacă se specifică un model riguros. Ei preferau termenul „cadru" şi nu „model" ca să descrie abordarea care le ghidează analiza. Prin definiţie, un model este mai închis într-un sistem de gândire. Vezi Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*

ortodox de a aplica «raţionamentul economic» la procesul luării deciziilor în afara pieţelor nu înseamnă învăţare. Însă deschiderea către incertitudine, dileme sociale, anomalii şi enigme ca problematici prezente permit învăţării inovaţiei şi progreselor cunoaşterii să aibă loc"[18].

Cadrul analizei dezvoltat de workshop se baza pe o examinare a structurii stimulentelor pe care le întâlnesc indivizii în diferite contexte de decizii sau zone de acţiune. Pe lângă stimulente, cadrul de lucru caută să evidenţieze cunoştinţele şi informaţiile dobândite şi utilizate de actori în diferitele contexte decizionale. Vincent Ostrom susţinea că, prin contextualizarea condiţiei umane, cercetătorul ce analizează politicile publice poate alege o direcţie între abstracţiunea teoreticienilor economiei şi abordarea ce-i caracteriza pe istoriciştii germani şi pe instituţionaliştii americani: compilarea de fapte în absenţa unui limbaj teoretic care să le permită disocierea lor. În schimb, prin dezvoltarea unui cadru de analiză instituţională, cercetătorii din workshop puteau evita atât abstracţiunile imponderabile, cât şi concreteţea momentană.

Primele aplicări ale acestui cadru evolutiv au avut loc în domeniul furnizării de bunuri publice de către municipalităţi, de pildă apa curentă[19]. Teoretic, cadrul trebuia să rafineze definiţia instituţiilor pentru a se putea dezvolta. Instituţiile au trei înţelesuri diferite în domeniu: (1) instituţiile ca strategii de echilibru; (2) instituţiile ca reguli ale jocului şi (3) instituţiile ca norme[20]. Nu văd de ce un stil de raţionament bazat pe un echilibru al structurii nu poate absorbi toate cele trei înţelesuri în acelaşi cadru al analizei[21]. Mai întâi, cea mai productivă definiţie a instituţiilor este probabil

---

(New York: Cambridge University Press, 1990), 214-25; şi V. Ostrom, *Meaning of Democracy*, 105-14.

[18] V. Ostrom, *Meaning of Democracy*, 99.

[19] Vezi Ostrom, „Water and Politics California Style" 31, în *Policentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1967; repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999), 31; Ostrom and Ostrom, „Legal and Political Conditions of Water Resource Development", în *Polycentric Governance and Development: Reading form the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1972; repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999).

[20] Vezi Crawford and Ostrom, „A Grammar of Institutions", în *Polycentric Games and Institutions: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1995; repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000).

[21] Nu ne propunem să lămurim asta aici, dar credem că există multe confuzii cu privire la raportul dintre Menger şi Hayek. Urmându-l pe Schotter, *The Economic*

BCU CENTRALA UNIVERSITARĂ LIBRARY

cea care le echivalează cu regulile formale şi informale ale jocului, care funcţionează în orice context decizional. Aceste reguli dictează comportamentul de echilibru al actorilor, şi nu invers. În al doilea rând, trebuie să ne punem şi problema aplicării regulilor jocului. Într-o lume în care regulile (normele) informale legitimează regulile formale, costurile aplicării lor vor fi mai mici. Iar într-o lume în care regulile formale şi cele informale sunt în conflict, costurile aplicării regulilor formale pot fi prohibitive.

Examinând regulile deciziilor din administraţiile municipale, Vincent Ostrom (mai întâi, în colaborare cu Tiebout şi Warren şi apoi pe cont propriu) a creat conceptul de policentrism în organizarea guvernării. „Policentrismul desemnează mai multe centre decizionale independente formal unele de altele"[22]. Aranjamentele organizaţionale şi performanţa policentrismului sunt şi ele o funcţie a regulilor jocului la „nivel constituţional". În orice moment, un cadru al analizei trebuie să respecte jocurile aflate deja în acţiune şi interacţiunile strategice puse în mişcare de fiecare joc. Competiţia între diferitele centre de decizie îi poate stimula pe indivizii din sistem în direcţia „eficienţei" în producţie şi schimb. „Odată cu dezvoltarea unor condiţii asemănătoare pieţei în producţie, o mare parte din flexibilitatea şi capacitatea de răspuns a organizaţiei de piaţă poate fi realizată şi în economia

---

Theory of Social Institutions (New York: Cambridge University Press, 1981), mulţi au afirmat că Menger şi Hayek vedeau instituţiile ca ilustrând un comportament de echilibru. Nu suntem de acord cu asta; instituţiile sunt cele care produc echilibrul, care structurează stimulentele, dictează folosirea informaţiilor şi descoperirea de noi cunoştinţe. Există o anumită ambiguitate în scrierile lui Menger şi Hayek pentru că ideea instituţiilor ca borne ce îndrumă la acţiune într-o lume a ignoranţei şi nesiguranţei este oarecum ambiguă ea însăşi, dar citindu-l pe Hayek poţi înţelege următoarele: din armonizarea perfectă a planurilor individuale rezultă coordonarea deplină – la ea ne referim când vorbim despre echilibru (coerenţă reciprocă a planurilor); ordinea socială poate tinde către coordonare, dar aceasta nu e atinsă la un moment anume, iar starea de lucruri este definită de coexistenţa unor seturi de anticipări reciproce; în cele din urmă, există un cadru general de reguli ce formează contextul în care actorii îşi urmăresc planurile, iar acest cadru generează ordinea socială (coexistenţa seturilor de anticipări reciproce) care le permite actorilor să-şi coordoneze planurile unii cu alţii (echilibru).

[22] Ostrom, Tiebout, and Warren, „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry", în *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1961; repr., Ann Arbor:: University of Michigan Press, 1999), 31-32.

serviciilor publice"[23]. Dar cercetătorii trebuie să cunoască posibilităţile de derivă ce există chiar şi într-un sistem policentric de furnizare de bunuri publice. Fără a avea drepturi de proprietate deplină şi un sistem de preţuri de piaţă liberă, erorile calculului economic vor produce încurcături în producţie şi în schimbul de bunuri şi servicii.

> Unele dificultăţi ale reglementării unei economii competitive de servicii publice pot fi anticipate. Stabilirea economică a preţurilor şi alocarea costurilor depind de dezvoltarea unor măsurări eficiente ale serviciilor municipale. De vreme ce starea preferabilă de lucruri dintr-o comunitate nu poate fi evaluată după o singură scară de valori, cum e cea a profitului în dolari într-o întreprindere privată, e mai dificil de susţinut o relaţie competitivă obiectivă într-o economie de servicii publice[24].

Policentrismul apare pentru că o ierarhie unificată pentru organizarea serviciilor publice ale unei mari arii metropolitane ar fi ineficientă (problemele stimulentelor şi calculului ar fi complicate într-o situaţie ierarhică). Dar, aşa cum am văzut, sistemul policentric are propria sa patologie. Vincent Ostrom credea că regulile generale pot fi o soluţie pentru aceste probleme la nivelul constituţional al analizei[25].

> Accentul pus de Polanyi pe un sistem general de reguli care ar putea oferi un cadru pentru ordonarea relaţiilor într-un sistem policentric a fost grav neglijat la Ostrom, Tiebout and Warren... Nu am reuşit să rezolvăm problema de a formula un sistem general de reguli aplicabil la comportamentul unităţilor administrative din zonele metropolitane şi de a menţine facilităţile instituţionale necesare pentru aplicarea unei astfel de legislaţii. *Administrarea zonelor metropolitane va putea fi organizată*

---

[23] Ostrom, Tiebout, and Warren, „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry", 45.

[24] Ostrom, Tiebout, and Warren, „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry", 45. Problema preţurilor bunurilor publice a fost recunoscută de teoreticienii italieni ai finanţelor publice care au influenţat puternic programul de cercetare al lui Buchanan. Problema preţurilor îşi are originea în analiza problemei factorilor de stabilire a preţurilor dintr-o economie socialistă, identificată de Mises în anii '20.

[25] Ostrom, „Polycentricity (Part 1)", în *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1961; repr., Ann Arbor:: University of Michigan Press, 1999).

ca un sistem policentric, în funcție de capacitatea structurilor policentrice de a face posibile diferite aspecte ale legiuirii și aplicării legii[26].

În acest punct, e important să subliniem legătura dintre ideea de ordine spontană și policentrism. Trebuie să ne amintim că ideea de ordine spontană nu exclude acțiunea cu scop determinat din partea actorilor individuali. Dimpotrivă, o ordine spontană este rezultatul unui comportament orientat spre un scop. La cel mai înalt nivel, este clar că niciun planificator central nu ar putea construi în mod conștient un sistem complex de guvernare policentrică, care să funcționeze exact ca în realitate. Ideea de ordine spontană nu vrea să spună că un sistem ajunge singur la echilibru fix, în absența acțiunii umane concertate. De fapt, ideea este că acțiunile umane concertate produc consecințe neintenționate. Aceste consecințe neintenționate joacă un rol important în constituirea ordinii generale a sistemului. Ca urmare, e nevoie de un set de instituții care le permit indivizilor să acționeze în funcție de scopurile lor și care să ajusteze consecințele neintenționate ale acțiunilor.

Se pot întrevedea două tipuri de ordine în societate. Unul este ceea ce Hayek numea „organizare", adică acțiunile plănuite conștient și implementate. Al doilea tip de ordine este spontan prin faptul că este independent de planul sau îndrumările cuiva anume. E important să reținem că asta nu înseamnă că toate fenomenele complexe sunt și spontane. Cu cât mai complexă este ordinea, cu atât mai mult ne vom baza pe forțele spontane care să o genereze.

Dată fiind această dihotomie, se înțelege că sistemele policentrice de guvernare manifestă ambele tipuri de ordine. În interiorul sistemului general există reguli complexe și mecanisme instituționale care facilitează interacțiunea socială și rezolvarea conflictelor. Cantitatea de cunoștințe locale și tacite despre „felul cum se fac lucrurile" în sistemul policentric poate fi văzută ca o ordine spontană aflată în schimbare continuă. Putem vedea ordinea spontană în aspectele culturale ale ordinii sociale, în modul de interacțiune cu ceilalți, de rezolvare a problemelor ș.a.m.d. Indivizii interacționează unii cu alții în mod intenționat, dar setul de norme care decurge de aici este rezultatul neintenționat al interacțiunii lor. Ordinea spontană nu este un echilibru static generat în absența comportamentelor mânate de scopuri; dimpotrivă, tocmai pentru că nu putem cunoaște toate situațiile viitoare avem nevoie de un mediu instituțional maleabil și care să facă față unor situații schimbătoare. Pe scurt, însăși noțiunea de ordine

[26] Ostrom, „Polycentricity (Part 1)", 58 (subliniere în original).

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

spontană exclude ideea echilibrului static şi pune accent pe mecanismele care permit indivizilor să facă faţă situaţiilor unice întâlnite. Munca soţilor Ostrom asupra sistemelor policentrice de guvernare pune mereu accentul pe aceste mecanisme de soluţionare a consecinţelor neintenţionate.

În acest context, putem face o legătură cu ideea lui Vincent Ostrom de antreprenoriat public. Antreprenoriatul public presupune capacitatea indivizilor de a rezolva probleme în colaborare. Nevoia de a face faţă unor noi conflicte este un rezultat al faptului că acţiunile ghidate de un scop au consecinţe neintenţionate, care nu pot fi cunoscute dinainte. Dacă situaţiile viitoare ar fi cunoscute din timp, ideea de antreprenoriat public ar fi goală de conţinut.

O componentă esenţială a programului de cercetare al workshop-ului este cererea de a face legătura între probleme din lumea reală şi condiţia umană. Pentru a avea acces la aceste probleme, sunt utilizate munca de teren, experimentele şi studiile de caz detaliate. Rezervele de apă, sistemele de irigare, poliţia, instituţiile indigene care se ocupă de resursele comune şi procesul dezvoltării economice în economiile mai puţin dezvoltate au fost subiectele unor analize instituţionale ale cercetătorilor din şcoala de la Bloomington. Pentru o astfel de analiză se punea accentul mai întâi pe identificarea organizaţiei şi a mecanismelor sociale aflate în funcţiune, fără a atinge performanţa acestora. Evaluarea performanţei şi sustenabilitatea sistemului existent erau urmărite după precizarea structurilor organizaţionale ce funcţionau într-un context social dat.

Analiza merge de la context la sfera de acţiune, la stimulente, la tipare de interacţiune şi în cele din urmă, la rezultate, care sunt evaluate şi apoi, la rândul lor, influenţează interacţiunile. Contextul este definit de condiţiile fizice şi materiale din societate, de atributele comunităţii în discuţie şi de regulile aflate în uz. Diferitele sfere de acţiune generează stimulente care la rândul lor produc un tipar de interacţiune socială. Tiparul de interacţiune duce la rezultate care fie întăresc contextul alegerii, fie intră în conflict cu el.

Programul de cercetare a fost extrem de productiv şi a reuşit să pună sub semnul întrebării diviziunea artificială a disciplinelor din ştiinţele sociale, atât sub raportul analizei instituţionale pozitive a interacţiunilor sociale existente, cât şi al identificării situaţiilor disfuncţionale şi al propunerii de schimbări politice care să producă schimbări sociale. Alegerea publică, economia politică pozitivă şi noua economie instituţională sunt incluse în scrierile cercetătorilor de la acest workshop în sectorul analizei instituţionale comparate. Dar, dacă programul de cercetare se ocupă în special de teorie, cercetătorii din şcoala de la Bloomington sunt angajaţi mai mult în lucrări

empirice şi, în special, în studii de caz derivate din munca pe teren, în care sunt folosite numeroase tipuri de dovezi, printre care interviuri detaliate şi sondaje. Ca urmare, bogăţia detaliilor analizei instituţionale reuşeşte nu doar să descrie regulile formale, ci şi normele şi regulile informale ce guvernează relaţia socială.

În cercetările sale asupra problemelor resurselor comune, Elinor Ostrom a reuşit să demonstreze că obiceiurile şi cunoştinţele locale din ţările mai puţin dezvoltate pot da soluţii problemelor comune fără adoptarea de reguli formale, ca în economiile mai dezvoltate. O implicaţie importantă care decurge de aici este că trebuie abandonată căutarea modelului absolut care se potriveşte în toate situaţiile. O altă implicaţie este că modelele formale, precum dilema prizonierilor şi tragedia binelui comun, nu au aplicabilitatea universală care li se acordă adesea. Ştim asta graţie realităţii empirice ce a alimentat experimentele şi munca de teren. Dar deşi obiceiurile şi cunoştinţele locale pot da soluţii unor dileme sociale, ele au imperfecţiuni care trebuie înregistrate şi care le fac vulnerabile şi limitate în capacitatea de a promova ordinea socială dincolo de anumite limite. Unii ar putea spune că obiceiurile sunt mai robuste decât s-ar crede, fapt dovedit de longevitatea lor. Dar există o interpretare alternativă, ce accentuează natura patologică a soluţiilor cutumiare la jocurile de tip dilema prizonierilor şi problemele binelui comun: aceste soluţii funcţionează doar în grupuri mici de agenţi relativ omogeni şi astfel de cadre instituţionale nu pot genera decât o bogăţie şi o dezvoltare limitată a societăţii.

Proiectul de cercetare al workshop-ului conduce imaginaţia cercetătorului către dileme majore ale guvernării. Prima dintre acestea este problema aplicării legii de către comunitate. O societate liberă funcţionează cel mai bine când are cel mai puţin nevoie de poliţişti, adică atunci când contractele sunt aplicate prin ele însele, iar beneficiile asocierii sunt mai mari decât orice câştig provenit din comportament deviant. Dar pe măsură ce societatea modernă se extinde dincolo de micile grupuri de agenţi relativ omogeni, accentul trece de la aplicarea legii de către comunitate la regulile formale ale jocului, care guvernează poliţieneşte relaţiile sociale, astfel încât indivizii să poată realiza câştiguri prin asociere. Urmându-l pe Tocqueville, soţii Ostrom au căutat să dezvolte o ştiinţă şi o artă a asocierii, prin care să identifice câştigurile reciproce de pe urma schimburilor şi a producţiei dintr-o societate diversă[27]. Cadrul juridic adoptat într-o societate fie întăreşte, fie

[27] Scopul acestei lucrări este şi cel de a arăta similarităţile între proiectele de cercetare ale soţilor Ostrom şi cele ale altor cercetători precum Knight, Mises şi Hayek. Vrem să indicăm cititorului capitolul esenţial din cartea lui Mises *Human*

intră în conflict cu asociaţiile autoguvernante ce se desfăşoară în afara statului, dar odată ce societatea recunoaşte că legea poate susţine asociaţiile autoguvernante aflate în funcţiune, rămâne întrebarea cum poate fi protejată sfera autoguvernării de regulile formale care dau putere coercitivă statului.

> De vreme ce regulile nu se aplică şi nu se apără de la sine, orice sistem de guvernare constituţională depinde de folosirea în cunoştinţă de cauză a prerogativelor guvernării şi cetăţeniei, pentru a menţine şi întări limitele inerente ale sistemului de drept constituţional. Cunoaşterea criteriilor tehnice şi teoretice este deci esenţială pentru realizarea de experimente în guvernarea constituţională americană. Această cunoaştere oferă criteriile necesare pentru evaluarea performanţei şi metodele ce pot fi folosite de către oficiali pentru controlul şi limitarea reciproce şi de către cetăţeni pentru menţinerea unor limite adecvate în relaţiile lor cu oficialii. Orice astfel de structură de relaţii este vulnerabilă în faţa apariţiei de coaliţii, care caută să domine toate structurile de decizie. Viabilitatea sistemului de guvernare constituţională depinde, la rândul său, de cunoaşterea acestor vulnerabilităţi şi de hotărârea celorlalţi de a se opune uzurpărilor autorităţii[28].

Acest paragraf subliniază două lucruri importante. Mai întâi, economistul politic trebuie să aprecieze vulnerabilitatea oricărui sistem social, care are nevoie de intervenţia puterii coercitive a statului pentru a depăşi eşecul autoaplicării legii pentru menţinerea ordinii sociale. Teoreticianul va căuta să minimizeze această vulnerabilitate atunci când va construi instituţii politice ce trebuie să rezolve situaţii din perioada de după eşecul autoaplicării legii[29]. Răspunsul lui Tocqueville sunt asocierile de civili care se autoguvernează; răspunsul lui Madison sunt structurile politice care contrapun ambiţia la ambiţie. O societate liberă trebuie să aibă atât un loc pentru asocierile sociale neguvernamentale, cât şi pentru instituţiile politice şi juridice, care minimi-

---

Action despre ceea ce el numeşte „Legea Asocierii a lui Ricardo". Simpatia şi prietenia sunt fructele cooperării sociale, nu cauza ei. Vezi Mises, *Human Action*, 143-76.

[28] Ostrom, „A Forgotten Tradition: The Constitutional Level of Analysis", în *Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1967; repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999), 164.

[29] Hayek descrie astfel economia politică clasic liberală a lui Hume şi Smith: „preocuparea lor capitală nu era atât ce poate obţine individul, în mod ocazional, atunci când este foarte bun, ci cum poate fi el împiedicat să facă rău atunci când este foarte rău" (Hayek, *Individualism*, 11).

zează dominarea unora de către altele, făcând ca grupurile de interese aflate în competiție să se țină în șah unul pe altul[30].

Concluzii

Programul de cercetare al workshop-ului de Teorie Politică și Analiză a Politicilor este unul sofisticat și necesar pentru analiza problemelor lumii reale. Beneficiind de o mulțime de intuiții din mai multe discipline, el a creat un cadru care-i permite teoreticianului să realizeze o analiză instituțională comparată bogată în detalii și în contextul istoric. În plus, analiza este capabilă să genereze evaluări și să traseze remedii instituționale la patologiile și perversitățile din orice structură dată.

E important să subliniem că analiza se întemeiază pe individualism metodologic și pe modul economic de gândire. Spre deosebire de gândirea model a economiei neoclasice *mainstream*, perspectiva arheologiei cunoașterii arată că programul de cercetare al soților Ostrom se inspiră consistent din ideile expuse în prima jumătate a secolului XX de către Knight, Mises și Hayek.

Importanța metodologică a abordării soților Ostrom nu poate fi subestimată. Peisajul științelor sociale poate fi caracterizat după cum urmează (Figura 10.1.):

	Subțiri	Groase
Murdare	Abordarea narativă analitică a economiei politice la Weingast/ Bates etc. și analiza instituțională a abordării politicii publice a soților Ostrom	Antropologie și sociologie
Curate	Economia mainstream	Științele politice statistice

Figura 10.1. Peisajul științelor sociale

Celula lipsă din științele sociale era dată de combinarea structurii logice a raționamentului economic cu instituția bogată în detalii a istoriei și a analizei antropologice și sociale. Workshop-ul de Teorie Politică și Analiză a Politicilor a depășit distincția dintre abstracțiunile economiștilor *mainstream* și empirismul naiv al istoricismului și al vechiului instituționalism, totodată

[30] Vezi Ostrom, *Meaning of Democracy*, 273.

refuzând sofisticarea pseudo-ştiinţifică a testelor cu relevanţă statistică lipsite de un cadru teoretic. Datele nu vorbesc singure, dar asta nu înseamnă că nu trebuie să le dăm voie să vorbească.

Prin munca lor şi cea a unei generaţii întregi de cercetători, Vincent şi Elinor Ostrom au condus un program de cercetare care a revigorat o tradiţie a economiei politice datând de la Hume şi Smith şi până la Knight, Mises şi Hayek. Soţii Ostrom au făcut ca acest program să aibă atât conţinut empiric, cât şi alonjă normativă, bazată pe respectul faţă de proprietatea autoguvernată a asociaţiilor civile. Acestea îi susţin pe cetăţeni, ajutându-i să se opună puterii statului de a acorda privilegii speciale unora pe seama celorlalţi şi permiţând indivizilor să realizeze câştiguri reciproce din schimburi şi producţie, astfel încât să se creeze bogăţie, iar ordinea socială să se caracterizeze prin cooperare, şi nu prin conflict. Liberalii clasici, de la Smith la Tocqueville, înţelegeau că într-o societate de indivizi liberi şi responsabili, se atinge în acelaşi timp libertatea individuală, creaţia de bogăţie şi cooperarea paşnică. Opera elaborată de Vincent şi Elinor Ostrom continuă acea mare tradiţie intelectuală şi îi îmbogăţeşte conţinutul ştiinţific.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

11. Este autoreglementarea singura formă de „reglementare rezonabilă”?

Elinor Ostrom

Introducere

Elinor Ostrom, Lin pentru prieteni, câştigătoarea premiului Nobel pentru Economie în 2009, a adus, în toată cariera sa, contribuţii importante la economia politică şi teoria alegerii publice. Cele mai cunoscute contribuţii sunt legate de lucrările sale despre tema resurselor comune. Ea a descoperit o diversitate de aranjamente instituţionale care promovează cooperarea în diferite societăţi umane şi împiedică apariţia conflictului în ceea ce priveşte folosirea resurselor. Acolo unde teoria interpretată strict prezicea apariţia abuzurilor şi managementul defectuos, ea a identificat aranjamente de acţiune colectivă care au reuşit să limiteze accesul şi să stabilească răspunderea. Multe dintre uneltele eficiente ale guvernării au fost găsite de ea, nu în structura formală a guvernului, ci în regulile informale şi uneori chiar tacite după care se ghidează comunităţile.

Ca să punem la încercare ideea lui Ostrom, să ne întrebăm dacă are vreun sens să căutăm rădăcinile unui sistem eficient de reglementare în autoreglementările adoptate de comunităţi şi respectate de cetăţeni, şi nu în statutele regulatorii alcătuite de experţii în eficienţă. Eforturile de reglementare a activităţilor omeneşti pentru înăbuşirea celor mai primitive dorinţe ale noastre, pentru disciplinarea celor mai sălbatice capricii şi pentru moderarea egoismului există în toată lumea. Multe dintre eforturile noastre

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

intelectuale ca economişti şi economişti politici au fost dirijate spre studierea reglementărilor formale elaborate şi implementate de agenţiile guvernamentale. Pe de altă parte, Ostrom a studiat economia politică a vieţii cotidiene şi autoreglementarea comportamentului, şi nu doar economia politică a guvernării. Ce putem învăţa din lucrările ei despre relaţia dintre aceste două forme de reglementare a comportamentului în societăţile umane[1]? De aici vine întrebarea mea: „Este autoreglementarea singura formă de «reglementare rezonabilă»"?

Paradoxul guvernării şi căutarea nesfârşită a „reglementării rezonabile"

Cu câţiva ani în urmă am fost la o conferinţă dedicată operei lui P.T. Bauer, la London School of Economics. Anne Krueger a rezumat (parafrazez) învăţăturile politicii economice din ultimul sfert al secolului XX, prin următoarea declaraţie: „Da, Bauer are dreptate. Pieţele libere sunt mai performante decât planificarea centrală guvernamentală şi decât intervenţiile guvernului. Dar ştim totodată şi că pieţele complet nereglementate sunt o proiecţie idealistă. Suntem cu toţii de acord că trebuie să descoperim *o reglementare rezonabilă care nu poate fi capturată de grupurile de interese*". Am fost izbit de formularea lui Krueger tocmai pentru că mi se părea, cum s-ar spune, foarte rezonabilă. Cine s-ar împotrivi unei „reglementări rezonabile", care să nu fie capturată de grupurile de interese? Niciun om normal nu ar susţine o reglementare nerezonabilă, dominată de politica de grup. Aşa cum face adesea, Anne Krueger pusese punctul pe i. Dar cuprins de un gând nesuferit, am ridicat mâna. „Şi dacă", am spus eu, „setul acela de reglementări este un set nul"? Întrebarea mea nu a fost discutată pe larg în acea zi, dar cred că merită să fie.

Una dintre marile dileme ale economiei politice este că, atunci când recurgem la guvern pentru rezolvarea problemelor noastre, creăm inevitabil un nou set de probleme, inexistente anterior, care trebuie şi ele rezolvate. Nu vreau să spun neapărat că întotdeauna costurile rezolvării acestor probleme

[1] Vezi şi Peter J. Boettke, „Why Culture Matters: Economics, Politics, and the Imprint of History", în *Calculation and Coordination: Essays on Socialism and Transitional Political Economy* (New York: Routledge, 2001), 248-65; Peter J. Boettke, Christopher J. Coyne, and Peter T. Leeson, „Institutional Stickiness and the New Development Economics", *American Journal of Economics and Sociology* 67, no. 2 (2008): 331-58.

BCU ASSOCIATION UNIVERSITY LIBRARY

sunt mai mari decât recursul la reglementarea guvernamentală, ci doar că trebuie să fim conştienţi că am creat o nouă serie de probleme de care trebuie să ne ocupăm şi că noile costuri trebuie luate în calcul. Recurgem la guvern în primul rând pentru a obţine siguranţă în viaţa noastră cotidiană – protejarea proprietăţii, garantarea contractelor etc. Pe scurt, recurgem la guvern deoarece suntem îngrijoraţi de ameninţarea privatului. Din păcate, de cum întemeiem o instituţie guvernamentală care să ne ofere protecţie, devenim vulnerabili faţă de public. Aşa că trebuie să adoptăm măsuri costisitoare pentru a ne proteja de comportamentul nociv al guvernului. Aşa cum arăta James Madison în *The Federalist Papers*, trebuie să dăm statului puterea şi apoi să o limităm. În esenţă, acesta este proiectul constituţional de formare a unui guvern funcţional.

Este lăudabilă dorinţa de a institui reglementări rezonabile, care să nu fie captive; dar punerea în practică a unei astfel de dorinţe e o chestiune de economie politică pozitivă. Prin ce mijloace putem stabili astfel de reglementări în procesul politic şi cum le vom putea aplica şi proteja în faţa grupurilor de interese?

Economia politică pozitivă a reglementărilor ne face să punem sub semnul întrebării teoriile reglementării care postulează fie originea lor în interesul public (ipoteză ce nu trebuie respinsă, dar totuşi trebuie chestionată) sau ideea aplicării acestuia de către un despot binevoitor. În schimb, o practică obişnuită în economia politică pozitivă este de a analiza datele atât pentru a deduce intenţiile din rezultate, cât şi pentru a urmări traseul banilor şi a descoperi cine beneficiază şi de pe urma cui. Reglementările pot fi introduse pentru soluţionarea unui anumit eşec perceput al pieţei, dar nu putem crede că reglementarea guvernamentală va corecta problema fără niciun cost. Primul care a propus o analiză instituţională comparativă a fost desigur Ronald Coase, atât în lucrarea sa despre Comisia Comunicaţiilor Federale din 1959, cât şi în cea despre costurile sociale, din 1960.

În lucrarea sa despre Comisia Comunicaţiilor Federale, Coase afirma că:

> În afară de alocările greşite de fonduri rezultate din cauza presiunilor politice, o agenţie administrativă care încearcă să îndeplinească funcţiunea satisfăcută în mod normal de mecanismul preţurilor suferă de două handicapuri. Primul este că îi lipseşte o măsură monetară precisă a beneficiilor şi costurilor, furnizată de piaţă. Al doilea este că ea nu poate, prin natura lucrurilor, să posede toate informaţiile relevante de care dispun managerii unei afaceri ce utilizează frecvenţe radio şi nu cunoaşte preferinţele consumatorilor cu privire la diferitele bunuri şi servicii pentru producerea cărora s-ar putea folosi frecvenţe radio...

Funcţionarea pieţei nu este lipsită de costuri, iar dacă aceste costuri ale funcţionării pieţei depăşesc costurile menţinerii agenţiei cu o sumă destul de mare, s-ar putea să ne convină chiar şi alocarea greşită a resurselor rezultată din lipsa de cunoştinţe, inflexibilitatea şi expunerea agenţiei la presiuni politice[2].

Cu alte cuvinte, dacă încercăm să înlocuim sistemul preţurilor cu administrarea de către guvern a alocărilor, ajungem la probleme de calcul, de dispersare a cunoaşterii şi de neajunsuri venite din partea grupurilor de interese politice, iar aceste probleme distorsionează aranjamentele existente şi împiedică descoperirea antreprenorială de căi noi şi poate mai bune de rezolvare a afacerilor şi de alocare a resurselor.

În „The Problem of Social Cost", Coase explică de ce trebuie să „ne începem analiza cu o situaţie ce o aproximează pe cea reală pentru a examina efectele unor propuneri de schimbare politică şi să încercăm să hotărâm dacă noua situaţie ar fi pe ansamblu mai bună sau mai rea decât cea iniţială"[3]. Ar fi mai bine, crede Coase, dacă reforma politică s-ar face fără costuri şi s-ar garanta că schimbările propuse vor funcţiona după plan, aşa încât să se câştige mai mult decât se pierde.

> Dar când alegem un aranjament social în contextul căruia se iau decizii individuale, trebuie să reţinem că o schimbare în sistemul existent ar putea duce la îmbunătăţirea unor decizii, dar şi la înrăutăţirea altora. În plus, trebuie să ţinem cont de costurile implicate de funcţionarea diferitelor aranjamente sociale (fie că e vorba de funcţionarea pieţei, fie a unui departament guvernamental), ca şi costurile presupuse de trecerea la un nou sistem[4].

Coase nu susţine că piaţa de tip *laissez-faire* e ideală (poate doar ca punct de pornire), ci că investigaţia în căutarea unei reglementări rezonabile este nesfârşită. Cu alte cuvinte, e bine să punem sub semnul întrebării uşurinţa cu care găsim (sau construim, implementăm şi susţinem) „reglementări rezonabile" ale pieţelor de către guvern.

Admiţând dificultatea acestei probleme, nu înseamnă că am scăpat de celelalte probleme: fiinţele umane sunt imperfecte, iar pasiunile lor trebuiesc îmblânzite. Guvernarea este necesară. Noi, oamenii, trebuie să fim disciplinaţi

---

[2] Ronald Coase, „The Federal Communications Commission", *Journal of Law & Economics* 2, no. 1 (1959), 18.

[3] Ronald Coase, „The Problem of Social Cost", *Journal of Law & Economics* 3, no. 1 (1960), 43.

[4] Coase, „Problem of Social Cost", 44.

pentru ca o ordine socială, paşnică şi prosperă să existe. Dar cum anume putem îmblânzi pasiunile omeneşti şi cu ajutorul căror mecanisme? Hirschman afirma că, în toată istoria intelectuală a Occidentului, multe sisteme de credinţe şi-au propus să îmblânzească pasiunile[5]. După Hirschman, pasiunile pot fi reprimate prin forţă şi autoritate, pot fi suprimate de convingerile religioase, pot fi îngrădite sau ţinute în şah prin opunerea unor pasiuni altora. De fapt, se poate spune că teoria economică s-a născut din efortul de a înţelege cum sunt îngrădite pasiunile de interesele comerciale, astfel încât viciile noastre private se transformă într-o virtute publică. Iar aprecierea forţelor contrare din societate a fost atinsă prin rafinarea teoriei clasice a economiei politice şi prin practica istorică a construcţiei constituţionale de către părinţii fondatori americani.

Mecanismele prin care pasiunile erau îngrădite sau ţinute în şah în economia politică clasică erau proprietatea privată, sistemul preţurilor, domnia legii şi ordinea constituţională[6]. Competiţia pentru dobândirea profitului, ca şi disconfortul pagubei, îi disciplina pe oameni, făcându-i să-şi orienteze comportamentul pentru a obţine câştiguri din comerţ, dar şi din inovaţie, în modul cel mai eficient, prin raportare la gusturile date şi la tehnologia şi resursele disponibile. Profiturile încurajează asumarea riscurilor de către actorii economici, în timp ce pierderile îndeamnă la prudenţă în procesul luării deciziilor. Economia de piaţă era un exemplu clar de sistem cu autoreglementare, în care riscul şi prudenţa se echilibrau unul pe altul.

Participanţii la o economie de piaţă sunt stimulaţi să caute schimburi mutual avantajoase şi să descopere metode cât mai puţin costisitoare pentru a realiza câştiguri de pe urma schimbului. Umanitatea ar câştiga mai mult din „transport, negoţ şi schimb", decât din „jaf, furt, tâlhărie", dacă mediul instituţional în care acţionează indivizii ar face ca activitatea cea mai folositoare economic să fie comerţul reciproc avantajos, şi nu jaful violent. Pasiunile ar fi îngrădite şi ţinute în şah, iar pacea şi prosperitatea ar decurge din întemeierea unui sistem de „proprietate, contract şi consimţământ".

Cea mai importantă dezbatere intelectuală a economiei politice din secolul al XVIII-lea încoace a fost dacă ordinea socială se atinge prin îmblânzirea pasiunilor de către o autoritate centrală (Hobbes) sau de „mâna invizibilă" a economiei de piaţă (Smith). Elinor Ostrom a intervenit în dezbatere la sfârşitul secolului XX nu propriu-zis pentru a o rezolva, ci pentru a

---

[5] A.O. Hirschman, *The Passions and the Interests* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977).

[6] Vezi F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 11-14.

o transcende. Ostrom a susţinut în mod convingător că această viziune tradiţională asupra lucrurilor nu a rezolvat în mod eficient situaţiile, mergând de la înţelegerea organizării economiilor publice locale, până la plaga subdezvoltării şi chiar până la managementul pădurilor şi pescăriilor. Putem rezuma contribuţia ei la economia guvernării ca pe o demonstraţie că există răspunsuri de tip Smith (ordinea spontană) la întrebări de tip Hobbes (constructiviste). Dar prin asta nu redăm ideea esenţială a argumentului ei, care atinge în profunzime forma şi funcţia (şi chiar aplicarea) regulilor guvernării ce acţionează în multitudinea societăţilor omeneşti.

De la bunuri publice municipale la managementul comunitar al resurselor

În dezbaterea cu privire la economiile publice locale, Lin Ostrom şi soţul său Vincent au atacat reprezentarea convenţională a administraţiei publice susţinând că o administrare eficientă nu depinde de consolidare şi de centralizarea administrării, ci este un subprodus al proceselor policentrice ale comunităţilor locale aflate în competiţie pentru rezidenţi prin oferirea de bunuri şi servicii publice în schimbul taxelor şi impozitelor locale[7]. Ceea ce în gândirea raţionalistă a administraţiei publice moderniste părea haos, era de fapt organizarea ordonată a economiilor publice locale, rezultate din participarea cetăţenilor şi angajarea comunităţilor. Acolo funcţionau mecanisme descentralizate, care generau o municipalitate mai reactivă şi adaptabilă, care putea să satisfacă cererile cetăţenilor săi mai bine decât erau dispuşi să recunoască experţii în eficienţa administraţiei publice moderne. Consensul „ştiinţific" pentru centralizarea administrării era o greşeală şi avea să ducă, acolo unde era aplicat, la o înrăutăţire a performanţei funcţiilor de bază ale administraţiei urbane.

Dar ceea ce se aplica în administraţia publică a poliţiei, şcolilor şi utilităţilor din mari zone urbane era adevărat, după cum susţineau soţii Ostrom, şi în managementul resurselor comune, la pescării, păduri, sisteme de irigaţie în medii rurale şi subdezvoltate[8]. Eforturile făcute de experţii în

---

[7] Vezi, de ex., M. McGinnis, ed., *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analisys* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999).

[8] Vezi, de ex., M. McGinnis, ed., *Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

eficienţă pentru a centraliza administrarea alocării resurselor au dus la alocări greşite (lucru remarcat şi de Coase), din cauza inabilităţii lor de a face calcule economice, de a mobiliza cunoaşterea dispersată în societate şi din cauza neputinţei de a înlătura influenţa distructivă a grupurilor de interese. Dar există şi un revers al cadrului identificat de Coase. Susţinătorii administraţiei publice moderne pretindeau adesea nu doar că forţele descentralizate erau mai ineficiente decât economia centralizată, ci şi că actorii locali nu ar fi putut să negocieze rezolvarea ineficienţelor, oricât de mult ar fi încercat. Atunci Coase le-a cerut economiştilor şi administratorilor să caute unde anume se încheiau înţelegerile (adesea ascunse) prin care oamenii transformau situaţiile conflictuale în oportunităţi de cooperare. La fel, şi soţii Ostrom au urmărit înţelegerile despre regulile administrării şi mecanismele aplicării, realizate (sau însăilate) de către localnici, prin care situaţiile de conflict potenţial deveneau oportunităţi de cooperare. Lucrările lui Lin Ostrom au arătat că oamenii ce au de a face într-o varietate de contexte cu resurse comune nu ajung la o „tragedie a binelui", ci mai degrabă la o „oportunitate a binelui", şi că situaţia conflictuală oferă oportunitatea de a găsi sistemele de guvernare potrivite pentru o bună administrare a resurselor şi pentru atingerea unei cooperări paşnice[9].

Pe scurt, chiar reuşim să găsim moduri de a conviețui mai bine. Aşa cum afirmă Shivakumar, opera soţilor Ostrom deschide calea către „o nouă ştiinţă a politicii" pentru înţelegerea civilizaţiei democratice în secolul XXI, o ştiinţă care „se foloseşte de capacitatea omenească de a crea reguli de autoguvernare prin reflecţie şi alegere. Într-adevăr, oamenii au potenţialul de a-şi spori bunăstarea prin crearea unor reguli care să guverneze asocierea lor unii cu alţii"[10].

Lecţiile primite de la Lin

Cum influenţează această operă viitorul teoriei alegerii publice şi al economiei politice? Istoria alegerii publice a fost în mare parte definită de examinarea economică a politicii şi a guvernării formale. Desigur, opera

---

[9] Alex Tabarrok, „Elinor Ostrom and the Well-Governed Commons", *Marginal Revolution*, October 12, 2009, accesat pe 20 ianuarie 2010, http://www.marginalrevolutions.com/marginalrevolution/2009/10/elinor-ostrom-and-the-wellgoverned-commons.html.

[10] S. Shivakumar, *The Constitution of Development: Crafting Capabilities for Self-Governance* (New York: Palgrave, 2005), 131.

soților Ostrom nu neglijează guvernarea formală. Dar ea ne cere să gândim guvernarea în termeni mult mai largi – ca reguli formale și informale ale jocului social, care îmblânzesc, îngrădesc și țin în șah pasiunile, prin mecanisme de aplicare a guvernării eficiente chiar și în cele mai neașteptate medii. Cum funcționează de fapt o bună guvernare chiar în situații în care n-ar trebui s-o facă, și cum își dezvoltă indivizii din aceste societăți capacitatea de a se autoguverna sunt chestiuni pe care opera soților Ostrom ne obligă să le luăm în discuție.

Prima mare lecție a lui Lin Ostrom este, după mine, că indivizii au mai mari șanse, în situația lor locală, să știe regulile și acțiunile care pot înlătura conflictul și promova cooperarea, decât oficialii guvernamentali care s-au îndepărtat de viața cotidiană a comunității. Trebuie să avem încredere în oameni pentru crearea de reguli corecte, mai degrabă decât în experți care promit de la distanță soluții raționale la relele sociale. Ideea poate fi înțeleasă fie ca un avertisment către aspiranții la reforme să respecte tradițiile și obiceiurile locale anterioare eforturilor de a aduce schimbarea în structurile de guvernământ (să numim aceasta optimism precaut), fie ca o critică a tuturor eforturilor de reformă făcută de la distanță, ducând la concluzia că singura cale spre reformă este cea indigenă (să numim această versiune pesimism). Ostrom nu neagă posibilitatea ca experții străini să aducă îmbunătățiri în actul guvernării, dar subliniază că efortul reformist trebuie să respecte condițiile în care sunt așezați beneficiari reformei, ca și jocurile deja existente ce au loc în tot procesul schimbării politice[11].

Lin și, în special, Vincent dau adesea un citat din *The Federalist Papers* de Hamilton: „Fie societățile bărbaților sunt capabile sau nu să atingă buna guvernare prin reflecție și opțiune, fie ele sunt destinate să depindă pentru totdeauna de accident și forță pentru constituția lor politică"[12]. Ei sunt precauțiîn optimismul lor cu privire la capacitatea omului de a atinge buna guvernare prin reflecție și opțiune, fără a se lăsa mereu lovit de evenimentele dificile ale istoriei. Dar trebuie arătat ce motive de optimism găseau soții Ostrom. În scrierile lor nu trebuie să mizăm prea mult pe reformele raționale ale planificatorilor guvernamentali ajutați de știința modernă a administrației publice, ci pe „știința și arta asocierii" practicate de către cetățenii autoguvernați. Nu mașinațiunile politicii, ci capacitatea oamenilor de a-și asuma

---

[11] Vezi, de ex., Elinor Ostrom et al., *Aid, Incentives, and Sustainability: An Institutional Analysis of Development Cooperation* (Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency, 2002).

[12] Vincent Ostrom, *The Meaning of Democracy and the Vulnerability of Democracies* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997), 10.

(şi nu de a ocoli) sarcina gândirii şi cea a traiului ne poate face să sperăm că, prin creaţia constituţională, se va ajunge la o ordine socială paşnică şi prosperă.

Vreau să subliniez o interpretare a cercetării lui Lin şi Vincent care duce această idee puţin mai departe, arătând implicaţiile a ceea ce se poate învăţa din lucrările Workshopului de Teorie Politică şi Analiză a Politicii în legătură cu „ştiinţa şi arta asocierii". Regulile obligatorii sunt cele pe care oamenii le acceptă deja. Lin Ostrom a descoperit în câmpul acţiunii colective echivalentul descoperirii lui Coase în comerţul pe pieţele private, care avea deja şansa de a rezolva conflictele pentru proprietate şi folosirea resurselor. Cum a arătat Cheung, apicultorii şi cultivatorii de mere făceau afaceri prin care rezolvau problemele potenţiale ale externalităţilor, deşi teoreticienii eşecului pieţei îi foloseau ca exemplu în articole şi manuale ca pe o externalitate sortită să ducă la un eşec al pieţei[13]. Practicile vieţii economice sfidau prezicerile logicii pure a teoriei, şi din asta analistul trebuie să înţeleagă că soluţia oricărei încurcături este de găsit în detaliile instituţionale ale aranjamentelor făcute de oameni în situaţiile lor cotidiene. În cazul apicultorilor şi al cultivatorilor de mere, contractele au dus la internalizarea externalităţilor; în cazul păşunilor montane din Elveţia şi al sistemelor de irigaţie din Spania, regulile interne şi aranjamentele de monitorizare au stopat tendinţele de încălcare a regulilor comunităţii şi au asigurat supunerea la acele reguli de guvernare a resurselor comune[14].

Ideea esenţială pe care o evidenţiază studiul soţilor Ostrom asupra managementului resurselor comune este că sistemul de reguli rezultate putea oferi o responsabilizare şi putea crea mecanisme eficiente de pedeapsă pentru cei care încălcau regulile. Regulile comunitare şi angajamentul comunităţii reuşeau să găsească moduri de a ocoli situaţiile conflictuale legate de binele comun, la fel cum apicultorii şi cultivatorii de mere au găsit o modalitate de a ocoli situaţia externalităţii, înţelegând posibilitatea unei cooperări sociale reciproc avantajoase. Lin Ostrom a descoperit într-o multitudine de societăţi umane sisteme locale de autoguvernare pentru păstrarea şi protejarea resurselor comune, care rezistau în timp – uneori, timp de 100 de ani, iar alteori, chiar un mileniu. Desigur, ea a spus că nu crede că aceste sisteme de reguli reprezintă forma de guvernare optimă imaginată în împrejurările date, dar că ea nu ezită să le considere sisteme de guvernământ izbutite.

---

[13] S. Cheung, „The Fable of the Bees: An Economic Investigation", *Journal of Law & Economics* 16, no. 1 (1973), 11-33.

[14] Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (New York: Cambridge University Press, 1990), 58-102.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ajungem astfel la a doua lecţie majoră a operei sale – examinând sistemele de guvernare, Lin Ostrom constată că „regulile aflate în uz" (practica trăită a vieţii de zi cu zi) contează pentru cooperarea socială, iar nu „regulile formale" (scrise). Aş adăuga că mai trebuie discutată şi funcţia regulilor. În economia de bază a drepturilor de proprietate, regulile privind drepturile de proprietate le oferă actorilor economici stimulentele care le ghidează comportamentul. Regulile proprietăţii hotărăsc cine ce deţine şi ce poate face fiecare cu ceea ce deţine. Drepturile de proprietate privată delimitează posesia, precizează responsabilitatea şi încurajează transmiterea ca moştenire. Fără drepturi de proprietate bine definite şi aplicate, stimulentele sunt distorsionate şi deciziile de folosire a resurselor sunt mai neglijente. Astfel, când stabilirea drepturilor de proprietate privată asupra unei resurse este „imposibilă" din cauza dificultăţilor tehnice şi nu numai, teoria tradiţională ar anticipa un management defectuos care va cere fie privatizarea, fie reglementarea masivă sau intrarea în posesia guvernului. Studiile detaliate ale lui Ostrom asupra managementului resurselor comune ne va face să evităm aceste clasificări tocite ale drepturilor de proprietate. Ea a demonstrat că nu doar „regulile în uz" determină practica, ci că o diversitate de forme de reglementare îndeplineşte aceeaşi funcţie[15]. Pe scurt, capacitatea drepturilor de proprietate privată de a oferi stimulente pentru responsabilitatea utilizării resurselor a fost realizată de o varietate de sisteme de reguli comunitare. Regulile în uz au mai multe moduri de a limita accesul la resurse, de a atribui responsabilitatea celor care le folosesc sau trebuie să le întreţină şi stabilesc moduri de pedeapsă pentru cei care încalcă regulile comunităţii (mergând de la amenzi monetare la sancţiuni sociale precum ruşinarea şi izolarea).

Opera lui Ostrom demonstrează că oamenii sunt capabili să creeze sisteme de autoreglementare într-o varietate de împrejurări. Ca să mă întorc la tema din titlul capitolului, situaţia resurselor comune în societăţi occidentale şi non-occidentale şi în epoci şi stadii de dezvoltare istorică diferite a generat sisteme de autoreglementare care disciplinează pasiunile umane şi transformă situaţiile de conflict potenţial în realităţi ale cooperării sociale. Şi, dat fiind că aceste sisteme de autoreglementare din medii şi epoci diferite funcţionează în afara domeniului strict delimitat al politicii, ele nu se confruntă cu problema protecţiei împotriva unei influenţe nedorite a grupurilor de interese cu putere politică. Astfel, guvernarea fără guvern poate exista şi chiar există în lumea reală pe care o studiem ca economişti politici,

---

15 Elinor Ostrom, *Understanding Institutional Diversity* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005).

chiar şi în cele mai puţin favorabile împrejurări[16]. Aşa cum am definit-o aici (inspirat de Anne Krueger), „reglementarea rezonabilă" nu dispare, ci se realizează în exemplele date de Ostrom. Ea nu mai este un set nul, iar noi găsim o varietate de exemple, de sisteme eficiente de conducere care guvernează interacţiunea socială individuală prin îmblânzirea pasiunilor omeneşti şi îndreptarea lor într-o direcţie care generează cooperare socială paşnică prin diviziunea muncii, chiar şi în situaţii (precum cea de management al resurselor comune), în care ar trebui să fim sceptici faţă de ideea ordonării voluntare a afacerilor oamenilor.

Mai sunt două lecţii în opera lui Ostrom, importante pentru viitorul cercetării alegerii publice. A treia lecţie este curiozitatea intelectuală şi deschiderea metodologică a autoarei către o varietate de tehnici şi abordări ale educaţiei. Lin a urmat facultatea la UCLA, unde a studiat economie cu Armen Alchian. Şi-a făcut specializarea în ştiinţe politice studiind economiile publice locale şi fiind influenţată de ideea competiţiei Tiebout în economiile publice. A avut o contribuţie importantă la şcoala alegerii publice şi la economia politică modernă, fiind chiar un pionier al acestor domenii; a scris despre problemele tragediei bunului public, dilemei prizonierilor şi despre logica acţiunii colective. A realizat studii de caz detaliate, dar a cercetat şi teoria jocului abstract pentru a înţelege relaţia dinamică dintre reguli şi strategii în economia politică a vieţii obişnuite. A folosit şi laboratorul, şi economia experimentală pentru a-şi verifica teoriile cu privire la resursele comune şi pentru a face experimente în domeniu, pentru a afla cât de aplicabile sunt ideile sale în diferite contexte. În discursul său ca preşedinte al American Political Science Association, Ostrom şi-a descris metoda drept „o abordare comportamentală la teoria alegerii raţionale a acţiunii colective"[17]. Descrierea aceasta i se potriveşte perfect. În cele din urmă, ea a înţeles că, scriind despre sistemele de reguli, realiza un studiu al fenomenelor complexe, şi nu simple. Pentru a studia fenomenele complexe, ea a căutat să dobândească competenţe din domeniul complexităţii sociale şi al modelării computaţionale a sistemelor complexe. De la Kenneth Boulding[18] nu s-a mai văzut un

---

[16] Vezi, de ex., Peter T. Leeson, „The Laws of Lawlessness", *Journal of Legal Studies* 38, no. 2 (2009): 47-503.

[17] Elinor Ostrom, „A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action" (discursul preşedintelui American Political Science Association, 1997), *American Political Science Review* 92, no. 1 (1998), 1-22, în *Polycentric Games and Institutions: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis (1998; repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000).

[18] Vezi, de ex., Peter J. Boettke and David L. Prychitko, „Mr. Boulding and

cercetător social care s-a lăsat purtat de propria curiozitate despre lume într-o astfel de călătorie metodologică, pe parcursul atâtor abordări, pentru a ajunge la fenomenele pe care dorea să le înțeleagă – regulile autoguvernării ce se află în uz în viețile unei mari diversități de oameni și care duc la cooperare și la evitarea conflictelor[19]. În același timp, metodele de cercetare ale lui Ostrom păstrează o unitate – alegere rațională, în cazul în care factorii de decizie sunt umani, și analiză instituțională, în cazul în care trebuie ținut cont de datele istorice.

Ultima lecție a lui Lin Ostrom, și cea care trebuie cu siguranță evidențiată, este dedicația ei (și a lui Vincent) pentru proiectele lor de viață în calitate de cercetători și profesori de științe umane. Ei vedeau vocația lor drept cultivarea unei cetățenii capabile de autoguvernare și a caracteristicilor necesare ei. În interviul acordat pentru cartea realizată împreună cu Paul Dragoș Aligică, *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School*, Lin Ostrom spune despre munca lor la workshop că una din „marile lor priorități" a fost dirijarea eforturilor de cercetare și educație spre cultivarea cetățenilor capabili de autoguvernare. „Autoguvernarea, sistemele democratice sunt întotdeauna întreprinderi fragile", arată Lin. „În viitor, cetățenii trebuie să înțeleagă că iau parte la constituirea și reconstituirea unei politici guvernate de reguli și că trebuie să învețe «arta și știința asocierii». Dacă eșuăm aici, toate investigațiile și eforturile noastre teoretice vor fi inutile"[20].

Sunt niște cuvinte și niște fapte care ne inspiră.

---

the Austrians", în *Joseph Schumpeter, Historian of Economics*, edited by L. Moss (New York: Routledge, 1996), 250-59.

19 A. Poteete, M. Janssen, and Elinor Ostrom, *Working Together: Collective Action, the Commons, and Multiple Methods in Practice* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010).

20 P. Dragos Aligica and Peter J. Boettke, *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School* (New York: Routledge, 2009), 159.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

12. Chestiunea metodologiei: *Don Lavoie*

Don Lavoie, Profesor de Economie al lui David şi Charles Koch la Facultatea de Politici Publice de la George Mason University, a murit în noiembrie 2001. În scurta sa viaţă, el a publicat trei cărţi originale, a editat altele două şi a publicat numeroase articole în domeniul economiei de şcoală austriacă, al economiei marxiste, al istoriei gândirii economice, al economiei comparate, al creaţiei de softuri pentru computer, al studiilor despre simulările pe computer, al teoriei educaţionale, al teoriei politice libertariene şi al metodologiei ştiinţelor sociale. Cum o arată toate aceste domenii, a fost un om de ştiinţă cu vederi largi. Formarea sa a fost una complexă – a făcut studii de informatică şi a creat unele dintre programele timpurii care ajutau computerele să înveţe muzica; iar apoi, lucrând în domeniul informaticii, şi-a luat doctoratul în economie la NYU. În timp ce îşi scria doctoratul (unde a scris nu doar despre economia Şcolii Austriece, ci şi despre cea marxistă), Lavoie a publicat lucrări despre istoria şi metodologia gândirii economice. După ce a obţinut titlul de doctor, Don s-a angajat, în 1881, la George Mason University, unde tocmai începea un nou program de doctorat. Alături de Karen Vaughn, Richard Fink şi Jack High, el a iniţiat Centrul pentru Studiul Proceselor de Piaţă, un centru de educare şi predare care a scos, în anii '80, mai mulţi doctoranzi interesaţi de economia în tradiţia austriacă decât apăruseră altundeva, în afară de Viena anilor '20. Lavoie s-a aflat în centrul intelectual al acestei căi de cercetare şi al acestui grup academic, publicând mai multe articole şi îndrumând mai multe teze decât orice profesor din departament. El îi îndemna pe studenţii săi să-şi publice dizertaţiile sub formă de carte şi să nu publice doar trei eseuri, aşa cum

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

începea să fie obiceiul şi cum a devenit acum regula. Succesul său a fost uimitor, aşa cum o arată cărţile lui Roy Cordato, David Prychitko, Steve Horwitz, Emiliy Chamlee-Wright, Hovard Baejter şi a mea însumi.

Ca om de ştiinţă, Lavoie a devenit cunoscut prin lucrările asupra dezbaterii teoretice despre socialism, *Rivalry and Central Planning* (New York: Cambridge University Press, 1985). Tot în 1985 a publicat şi *National Economic Planning: What Is Left?* (Cambridge: Ballinger, 1985). Ca şi Hayek, Lavoie s-a concentrat pe chestiuni metodologice, din cauza problemelor întâlnite în încercarea de a comunica punctele de vedere ale Şcolii Austriece în dezbaterea cu economiştii mainstream. Ideile afirmate de el în dezbatere şi argumentarea prin concepte ca rivalitate, informaţie dispersată, cunoaştere locală şi zonă tăcută (tacit domain) erau pur şi simplu ininteligibile pentru majoritatea economiştilor formalişti şi pozitivişti. Investigaţia filosofică a lui Lavoie în căutarea unei soluţii la problema comunicării l-a dus, de la filosofia post-pozitivistă a ştiinţei, la hermeneutica filosofică şi la postmodernism. Începând cu jumătatea anilor '80, opera lui Lavoie a luat tot mai mult forma unei problematizări metodologice. El aproba critica postmodernă a ştiinţei, distanţându-se însă de poziţia deconstructivistă a relativismului epistemologic. Şi-a găsit un liman în zona dintre obiectivism şi relativism şi în ideile hermeneuticii filosofice, în special în scrierile lui Hans-Georg Gadamer.

Studiindu-l pe Gadamer, Lavoie a ajuns să reconstruiască baza filosofică a şcolii economice de tip austriac. Pentru cei apropiaţi de Lavoie, logica poziţiei sale era limpede, dar mulţi critici nu o înţelegeau. În primul rând, trebuie să ştim că economia de tip austriac este legată de o tradiţie filosofică continentală, şi nu de una analitică. În al doilea rând, trebuie să cunoşti bine scrierile lui Mises ca să înţelegi că el împărţea ştiinţele sociale în teorie şi istorie, susţinând că fiecare are o poziţie epistemologică unică – teoria sau concepţia rezultau dintr-o metodă fenomenologică de analiză formulată în scrierile de tinereţe ale lui Husserl, în timp ce istoria sau înţelegerea rezultau din adoptarea unei atitudini hermeneutice sau interpretative dezvoltate de Dilthey. Acestea fiind înţelese – dar puţini o făceau, nici măcar partizanii Şcolii Austriece – atunci recursul la Gadamer al lui Lavoie nu mai reprezenta o ruptură faţă de rădăcinile sale austriece, ci o evoluţie firească. Hermeneutica filosofică a lui Gadamer poate fi numită (aşa cum Gadamer chiar a numit-o) hermeneutică fenomenologică. Gadamer a fost atât elevul lui Husserl, cât şi al lui Heidegger şi a încercat să facă o sinteză între aceste două mari figuri ale filosofiei germane. Lavoie dezvolta astfel notele de subsol ale operei lui Mises, actualizând pilonii filosofici ai Şcolii Austriece.

Una din cele mai importante intuiţii ale lui Gadamer este ideea

BCU ASE-BIBLIOTECA CENTRALĂ

fuzionării orizonturilor autorului şi cititorului. Ne citim unul pe altul nu cu suspiciune, ci ca să învăţăm unul de la altul. Ca să devenim altceva decât eram înainte de a întâlni cuvintele celuilalt. Lavoie era puternic dedicat ideologic, dar respectul său faţă de valorile ştiinţei a fost mai mare, făcându-l să se deschidă în faţa punctelor de vedere ale celorlalţi. El a căutat mereu să înveţe de la cei care nu-i împărtăşeau perspectiva ideologică sau metodologică. În jurul anului 1990, s-a convins că poate învăţa mai mult într-un mediu în care ceilalţi îi aprobă propriile principii filosofice, aşa că a plecat de la Departamentul de Economie de la George Mason şi a început un nou program la Facultatea de Politici Publice. Acolo a lucrat şi cu doctoranzi din Departamentul de Studii Culturale. Fiind un bun profesor, i s-a acordat de două ori titlul de Profesorul Anului la GMU şi a fost un inovator în materie de cursuri electronice şi învăţământ la distanţă.

Viaţa lui Don Lavoie a fost tragic scurtată de boală. N-a mai apucat să-şi scrie cartea despre metodologie, care trebuia să atace prezumţiile disciplinei noastre şi să argumenteze necesitatea unei abordări hermeneutice în economia politică şi în ştiinţele sociale. Acea sarcină le revine acum numeroşilor studenţi care au avut norocul să-şi găsească în Don un profesor, un mentor, un prieten.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

13. O invitație la economia politică:
Peter Berger și comedia vieții politice, economice și sociale

Peter L. Berger este unul dintre cei mai influenți gânditori asupra societății din secolul XX. Un studiu publicat în 1986 asupra operei lui a arătat că, în anii '70 și '80, numărul citărilor scrierilor sale (1052) îl punea în compania unor gânditori precum Dewey, Whitehead și Marcuse. Contribuția lui la sociologia cunoașterii, sociologia religiei și analiza sociologică/culturală a capitalismului sunt bine cunoscute și amplu studiate. Există totuși și unele dispute. S-ar putea spune că Peter Berger s-a aflat în contratimp cu disciplina aleasă de el, sociologia. Paul Samuelson a spus cândva că, în disciplina economică, concurăm pentru singura monedă ce merită dorită, aplauzele colegilor noștri. Peter Burger vedea altfel lucrurile și urmărea un program mai degrabă subversiv în științele sociale. Căutarea adevărului și încercarea de a înțelege societatea în care trăim, ca și cele ce ne rămân exotice, presupun o atitudine sceptică (și adesea ironică).

Trebuie încurajat un anumit grad de ireverență față de misiunea de a înțelege socialul. Nu e vorba de a submina seriozitatea misiunii sociologiei, ci de a recunoaște că discreția este un semn de maturitate intelectuală. E dificil să înțelegi adesea unele dintre cele mai familiare lucruri. Cei angajați în disciplinele academice trăiesc în mediul universitar (și au de-a face cu politica vieții academice cotidiene) și în disciplinele înseși (care au un limbaj și anticipări specializate). Dar tocmai pentru că suntem integrați în aceste lumi, ne e greu să atingem distanța critică necesară pentru a le înțelege.

Berger afirmă acest lucru în cartea sa de introducere în disciplină adresată neinițiaților. *Invitation to Sociology* (New York: Doubleday, 1963) s-a

BCU CLUJ BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

vândut în vreo 670.000 de copii la 25 de ani de la publicare (1963-1988) şi a fost tradusă în tot acest timp în 16 limbi. Ea a devenit cel mai uzual manual de introducere în sociologie din Statele Unite. Dată fiind utilizarea pe scară largă a cărţii lui în facultăţi, Berger a fost probabil „predat" la peste un milion de studenţi în tot acest timp, observa un comentator. Cu toate acestea, recenziile profesionale nu au fost prea favorabile, iar reacţia studenţilor nu era încurajatoare. Pe de altă parte, absolvenţii, ca şi profesorii mai în vârstă, se pare că erau foarte impresionaţi de această carte. Iată o problemă. Studenţii sunt intimidaţi de carte. Sociologii activi consideră cartea prea superficială. Dar absolvenţii o consideră atrăgătoare pentru că le aminteşte de ceea ce voiau să facă atunci când au început să studieze sociologia; iar profesorilor în vârstă le place cartea pentru că discută (cu un limbaj clar) ceea ce speraseră că se va întâmpla cu disciplina lor, doar că s-a pierdut pe drum.

Berger e un sociolog umanist şi vede disciplina sa ca pe una umanistă. Dar ştiinţele sociale, mai ales în Statele Unite de după al Doilea Război Mondial, s-au deplasat unitar către o poziţie mai scientistă. Una din marile nemulţumiri ale reflecţiei asupra societăţii din secolului XX este faptul că scientismul împiedică progresul ştiinţific. Din nefericire, din cauza captivării gânditorilor asupra societăţii de către scientism, ei nu înţeleg asta; ei confundă progresul periculos cu un progres real. Într-un paragraf reprezentativ, Berger îşi rezumă astfel ideea: „Sociologii, mai ales cei din America, sunt acum atât de preocupaţi de chestiuni metodologice, că au uitat să fie interesaţi de societate. Ca urmare, n-au descoperit nimic important despre niciun aspect al vieţii sociale, pentru că în ştiinţă, ca şi în dragoste, concentrarea pe tehnică duce la impotenţă"[1]. Disciplinele se pot chiar pierde în mlaştini metodologice. Ştiinţele omului sunt chiar mai predispuse la asta, din cauza complexului lor de inferioritate faţă de ştiinţele pământului. Cei dedicaţi studiului fiinţei umane au dezvoltat obiceiul jenant de a imita metode potrivite pentru studiul naturii, pentru că se tem că ar putea fi acuzaţi că duc o muncă intelectuală neştiinţifică.

Ideea poate fi clarificată printr-un exemplu simplu. Ştiinţele naturale s-au maturizat îndepărtând orice antropomorfism din propriile explicaţii. Fulgerul nu e aruncat de mânia zeilor; schimbarea anotimpurilor nu este consecinţa unei ordini divine. Înlocuind înţelegerea fenomenelor fizice prin referire la planurile şi scopurile zeilor, gândirea ştiinţifică a avansat, găsind explicaţii fizice. Dar ştiinţele omului se deosebesc de cele ale naturii. Atunci când îndepărtăm scopurile şi planurile din ştiinţele sociale, îndepărtăm chiar

[1] Berger, *Invitation to Sociology*, 13.

materia noastră de studiu. Omul nu e o piatră, iar pietrele nu pot vorbi. În științele naturale, conceptele de intenționalitate și înțeles nu au niciun rol, dar ele formează substanța științelor sociale. Berger își descrie îngrijorările legate de această confuzie astfel: „Sociologia ar face bine să nu se fixeze într-o atitudine de scientism lipsit de umor, orb și surd la bufoneria spectacolului social. Dacă sociologia face asta, s-ar putea să dobândească o metodologie sigură, dar va pierde lumea fenomenelor pe care și-a propus s-o exploreze inițial"[2].

Preocupările lui Berger sunt apropiate de cele ale altor gânditori asupra societății. Kenneth Boulding se temea că precizia fără greș a modelării matematice nu va fi la fel de rodnică precum metodele literare mai puțin precise de înțelegere a lumii sociale confuze în care trăim[3]. F.A. Hayek este considerat probabil cel mai vehement critic al scientismului în studiul științelor umane, pentru care calea științifică duce nu doar la o falsă imagine a omului și societății, ci dă și impresia că științele sociale ar putea fi o unealtă eficientă pentru controlul societății[4]. Nu-mi propun să evaluez metodologic aceste teorii. Doresc să văd cum, cu aceste presupoziții, pot fi atrași cercetătorii să studieze omul în diferitele straturi și situații sociale. Asemenea autorilor citați, Berger critică o anumită viziune a științelor sociale, considerând-o pe alta mult mai ofertantă. O invitație la studiu promite o iluminare, dar în același timp atrage atenția și la propriile limite. Acest lucru îmi propun să îl explorez. Cum arată Berger, sociologii iau contact cu economiștii într-un anumit spațiu social, iar cu politologii, în altul[5]. Voi analiza cum sunt văzute științele omului din perspectiva economiei, din perspectiva sferei politice și din perspectiva societății, și totodată voi studia cum anume sunt cercetătorii invitați să ia parte la aceste conversații. Cu alte cuvinte, care e subiectul conversației și cine este invitat să ia parte la discuție? Berger afirmă că discuția este „un joc regal" și că „nu poți să inviți la un campionat de șah pe cei care nu știu să joace nici domino"[6]. Pe de altă parte, invitația e deschisă pentru cei din sălile de curs și din afara lor, care sunt „intens și nesfârșit de interesați de acțiunile omului"[7].

---

[2] Berger, *Invitation to Sociology*, 165.

[3] Kenneth E. Boulding, „Samuelson's *Foundations*: The Role of Mathematics in Economics", *Journal of Political Economy* 56 (June 1948): 187-99.

[4] F.A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (1952; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1979).

[5] Berger, *Invitation to Sociology*, 19.

[6] Berger, *Invitation to Sociology*, vii.

[7] Berger, *Invitation to Sociology*, 18.

BCU CLUJ LIBRARY

O invitație la curiozitate

Voi compara două cărți scrise ca introduceri la disciplina fiecăruia. *Invitation to Sociology* de Berger și *Invitation of Economics* de Thomas Mayer (New York: Wiley, 2009). Cartea lui Berger e clasică, a lui Mayer e recentă și mai puțin cunoscută. Și Berger, și Mayer provin dintr-un mediu germanofon (Austria), dar au făcut studii avansate în Statele Unite după al Doilea Război Mondial (ambii în New York; Berger, născut în 1929, și-a obținut doctoratul la New School în 1954; Mayer, născut în 1927, și-a obținut doctoratul la Columbia, în 1953). Și ambii privesc destul de critic practica actuală a disciplinei la care îi invită pe studenți să participe, văzând în același timp posibilitatea unor mari progrese intelectuale, dacă această disciplină este practicată cum trebuie. După ce voi compara aceste două invitații, voi arăta ce le este comun ambelor, cu privire la materia pe care speră să o înțeleagă.

Comparația între două invitații la economie

Marea forță a invitației lui Berger vine din aceea că el gândește societatea ca pe o dramă în curs de desfășurare, în care actorii de pe scenă sunt oamenii în diferitele lor roluri. Dar scenariul nu este atât de determinist pe cât se poate crede, iar ideea de joc actoricesc depășește cu mult limitele scenei. Identitatea noastră este îmbrăcată de multitudinea de roluri pe care le jucăm. Regulile pe care le acceptăm depind de jocurile pe care le jucăm. Societatea ne formează, dar prin acțiunile noastre în diferitele situații sociale, și noi îi dăm formă. Berger susține, de fapt, că e imposibil să înțelegem cultura și societatea dacă nu le privim din perspectiva jocului[8]. Fiecare situație din joc este constituită din țesătura de sensuri comune țesută de acțiunile participanților. Ordinea vieții sociale este rezultatul acțiunii umane, dar nu neapărat al intenției omului.

Forța invitației lui Mayer este accentul pus pe structura intuitivă, dar logică a ideilor economice. El le spune de la început cititorilor că economia de calitate începe cu recunoașterea alternativelor cu care se confruntă indivizii când iau decizii și continuă cu examinarea consecințelor neintenționate. Cum spune Mayer, abordarea lui este una centrată pe om, deoarece ea vizează „felul în care ființele omenești își petrec cea mai mare parte a timpului"[9]. „Viziunea tragică" a vieții, dată de recunoașterea rarității

[8] Berger, *Invitation to Sociology*, 140.

[9] Mayer, *Invitation to Economics*, 3.

resurselor, definește situația în care se găsesc oamenii, dar analiza alternativelor schimbului și a consecințelor neintenționate (sau a efectelor indirecte) definește gândirea economică. Dar Mayer mai sugerează și că acest mod de gândire e de fapt doar o formă de logică aplicată. „Este uimitor cât de departe te poate duce în economie bunul simț însoțit de o atitudine critică și de o dorință de a reflecta la probleme înainte de a te grăbi să îmbrățișezi o concluzie satisfăcătoare emoțional"[10].

Ambele cărți pun omul în centrul analizei, recunosc constrângerile cu care au de-a face indivizii în acțiune și accentuează atât intenționalitatea, cât și consecințele unor acțiuni cu efecte ce depășesc intenția. Ambele văd economia ca fiind înglobată într-un context mai larg al politicii și societății, în timp ce toate acestea trei (economie, societate, sferă politică) sunt întrețesute în câmpurile mai largi ale filosofiei și istoriei. Ambele promit cititorului că izolarea disciplinelor respective poate fi o „strategie de cercetare" fructuoasă și convenabilă[11]. Privind cu atenție cele două invitații, sper să arăt terenul comun dintre o sociologie umanistă și o economie umanistă și să spun că e garantat un răspuns pozitiv de participare la petrecerea care va consta din concentrarea pe intenționalitatea umană, pe consecințele neintenționate ale acțiunilor omenești și pe comedia dramatică care este istoria umanității. Se vor spune multe glume la petrecere și, chiar dacă unele vor fi acide, întotdeauna vor avea în vedere adevărul din domeniul omenescului.

Poate cel mai important aspect al celor două cărți este că cititorul care acceptă invitația va fi învățat ce tipuri de raționament îl pot face să detecteze „barbologia" din teoriile și explicațiile oferite de presa de mare tiraj, de politicieni și de alte autorități, ca și de alți gânditori asupra societății. Deși amândouă cărțile se prezintă ca invitații la o disciplină, ele sunt invitații la curiozitate și la gândire critică. În cazul lui Berger, sociologul devine subversiv, căci transformă sensul a ceea ce este familiar prin analiză critică. Pentru Mayer, pornind de la observarea „cursului obișnuit al vieții", economistul va fi îndemnat să raționeze cu bun simț și să întrebe critic „așa să fie?" și „în ce condiții este acest lucru adevărat?"[12]. Berger urmărește interacțiunea dintre intenționalitate și structura socială; Mayer urmărește alternativele de schimb și consecințele neintenționate; ambii privesc forțele sistemice care produc și reproduc ordinea socială.

---

[10] Mayer, *Invitation to Economics*, xiv.

[11] Mayer, *Invitation to Economics*, 7.

[12] Mayer, *Invitation to Economics*, 311.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sociabilitatea spontană şi cele două discipline

Fireşte că efortul economistului de a-şi seduce intelectual cititorul va fi legat şi de discutarea ordinii spontane a economiei de piaţă. Raţionamentul „mâinii invizibile" din Adam Smith a fost cea mai importantă forţă intelectuală a teoriei economice, încă din secolul al XVII-lea, iar fenomenele ordinii spontane a pieţei reprezintă principala problemă teoretică a disciplinei. Mayer numeşte această descoperire „bijuteriile coroanei în economie"[13]. Sistemul preţurilor permite o largă diviziune a muncii în societate, prin coordonarea activităţilor de schimb şi de producţie. Sistemul pieţei este o reţea complexă de activităţi interconectate, îndrumate prin ajustările preţurilor şi corijate de sistemul profit-pierderei. Planurile de producţie ale unora ajung să intersecteze planurile de consum ale altora, într-un mod care tinde să răspundă în acelaşi timp la întrebările despre ce se produce, cum şi pentru cine. O economie liberă de piaţă reuşeşte aceasta prin intervenţia stimulentelor şi mobilizarea informaţiei, alertându-i în permanenţă pe actorii economici în sensul câştigurilor potenţiale de pe urma schimbului şi de pe urma inovaţiei. Intervenţiile din afară în acest proces economic pot doar distorsiona tiparul schimbului şi producţiei, deoarece împiedică preţurile să spună adevărul despre raritatea relativă a resurselor, despre gusturi şi preferinţe şi despre posibilităţi tehnologice. E important să subliniem aici că acest sistem nu este nici mecanic şi nici dezumanizant, ci centrat în totalitate pe fiinţa umană. El începe şi se termină cu oameni şi consistă în întregime din acţiunile lor cotidiene.

Multe reprezentări ale indivizilor economici şi ale economiei de piaţă îşi prezintă materialul într-un mod maşinist, actorii umani fiind reduşi la agenţi raţionali fără pată, iar sistemul de piaţă fiind descris ca perfect competitiv. Dar nu trebuie ca aceste reprezentări ale modului economic de gândire şi ale logicii pieţei să fie reprezentări dominante, şi nici n-au fost aşa. Adam Smith şi David Hume, de exemplu, aveau o înţelegere mai complexă a omului şi una mai dinamică a proceselor competitive ce compun economia de piaţă. Pe scurt, trebuie să vedem interdependenţele complexe ale relaţiilor economice ghidate de ajustarea preţurilor ca fiind iniţiate de către actori raţionali *într-o manieră umană.*

Aceste două imagini ale economiei de piaţă – una umană şi una mecanică – se regăsesc în unele descrieri ale societăţii în general. De exemplu, funcţionalismul poate fi văzut ca echivalentul în sociologie al descrierii

[13] Mayer, *Invitation to Economics*, 115-55.

mecanice a economiei de piață în manualele școlare ce predau schematic comportamentul maximizant și competiția perfectă. Pentru Durkheim, cum arată Berger, societatea era o constrângere obiectivă cu care indivizii trebuiau să se confrunte[14]. Înfruntăm societatea ca pe un întreg care nu poate fi redus la suma părților ce-l alcătuiesc. Ea are o existență obiectivă în afara noastră. „Societatea, ca fapt obiectiv și extern, ni se prezintă în special în forma coerciției. Instituțiile ei ne reglementează acțiunile și chiar ne modelează anticipările". Societatea are structuri de răsplată când ne îndeplinim rolul prevăzut și pedepse severe când ne îndepărtăm de la acesta. Ea își disciplinează membrii prin măsuri de la ridiculizare la lipsirea de libertate. În această reprezentare, societatea ne precede și ne va supraviețui cu mult timp. Din perspectivă durkheimiană, conchide Berger, „societatea reprezintă zidurile care ne întemnițează în istorie".

Această imagine sumbră a sorții noastre seamănă bine cu cea din manualele moderne de economie. Individul nu contează deloc în modelul competiției perfecte, iar problema „alegerii" se reduce la un exercițiu de matematică aplicată, deoarece individul își maximizează utilitatea, supus fiind la constrângeri. Berger este preocupat de asemănarea dintre reprezentarea dată de funcționalismul sociologic cu cea dată de formalismul funcționalist în economie, și susține că poate imaginea societății ca închisoare ar putea să înlocuiască reprezentarea din economie a optimizării obligatorii, în confruntarea cu raritatea resurselor. Dar există și o altă reprezentare în ambele discipline: ordinea spontană a pieței și sociabilitatea, așa cum e descrisă de legea consecințelor neintenționate. În economia și sociologia prezentate de Mayer și Berger, invitația la curiozitate se face pe două planuri – mai întâi pentru a înțelege dilema opțiunii omenești și locul individului în societate, iar în al doilea rând pentru a analiza produsul rezultat din aceste alegeri ca fiind unul intenționat, dar nu limitat la simpla intenție. Rezultatele alegerilor făcute de indivizi și interacțiunile în care aceștia intră depășesc cu mult motivațiile ce le stimulează acele opțiuni, iar rezultatele pot fi atât mai bune decât s-a dorit inițial, cât și mai problematice. Și Mayer, și Berger ne invită să studiem motivele sistemice pentru care intențiile actorilor sunt canalizate în direcții unde beneficiile totale ale interacțiunilor lor sunt mai mari decât suma tranzacțiilor individuale în unele cazuri, iar în altele beneficiile totale sunt mai mici decât suma părților. Pentru a traduce acestea în limbaj economic, putem spune că rezultatele de tip „mâna invizibilă" și rezultatele de tip „tragedia

[14] Berger, *Invitation to Sociology*, 91-92.

binelui public" sunt obținute folosind aceleași nuclee intelectuale ale analizei ordinii spontane.

Exemple de filtre și proprietăți ale echilibrului

Instrumentele analizei ordinii spontane presupun o motivație comportamentală, examinează instituțiile în cadrul cărora indivizii acționează și interacționează pentru obținerea stimulentelor și informațiilor disponibile factorilor decizionali și totodată stabilesc structura de pedepse și răsplăți în respectivul mediu. Doar în acest caz pot fi luate în considerare proprietățile ordinii rezultate. Încă o dată, disciplina economică reține cel mai rafinat set de instrumente pentru această reflecție asupra ordinii sociale. Actorul individual nu acționează în vid, ci într-un anume mediu instituțional definit de lege (de exemplu, dreptul de proprietate) și de istorie culturală (de exemplu, credințe), ce servesc ca un „filtru" pentru modificarea comportamentului într-o direcție sau alta, în funcție de stimulente, informații și răsplăți. Pe măsură ce acțiunea este filtrată, ea începe să manifeste tendințe puternice de a ajunge în stări de echilibru cu „proprietăți" ce pot fi atribuite ordinii respective. Anumite tipuri de ordine sunt favorabile pentru ansamblul societății, iar altele mai puțin. Petru Berger, ca și pentru Mayer, aforismul iluminismului scoțian „prin acțiunea omenească, dar nu plănuit de om" descrie foarte bine marea structură socială în care ne aflăm, fie că e vorba de normele clasei de mijloc din suburbii, sau de prețurile întâlnite la supermarket. Ordinea socială nu apare pur și simplu: ea este produsul comportamentului unei multitudini de indivizi, care o creează și o susțin. În acest proces, Berger și Mayer lasă anumitor indivizi (carismaticul în societate, antreprenorul în domeniul pieței) să dețină un rol mai mare decât ceilalți, dar fără a avea un control determinant asupra lor[15].

Pentru a vedea cum funcționează raționamentul de tip ordine spontană în diferite discipline, mă voi folosi de exemplele lui Berger ce analizează structura socială din „lumea luată de bună", în care se afla el însuși: cea a universității și a valorilor științifice. Nu voi vorbi despre religie, deși tocmai în domeniul ei Berger s-a evidențiat printr-o analiză strălucită, religia fiind un foarte bun exemplu de teorie a ordinii spontane încă din operele lui Smith și Hume. Să ne gândim, de exemplu, la analiza comună, deși cu rezultate normative diferite, a religiei susținute de stat la Smith și Hume. Ambii iluminiști constatau existența unor niveluri de religiozitate mai

[15] Berger, *Invitation to Sociology*, 127-29; Mayer, *Invitation to Economics*, 157-59.

mici (măsurate prin numărul participanţilor la slujbe) la populaţia din statele cu un monopol al religiei sprijinit public. Pe de altă parte, în statele în care serviciul religios şi educaţia nu erau sprijinite de guvern, erau larg răspândite diversitatea şi fervoarea religioasă. Ambii afirmau că faptul se datora stimulentelor pentru liderii religioşi, în diferitele condiţii instituţionale (adică filtrul). În mediul cu monopol de stat liderii religioşi nu simţeau nevoia de a-i atrage pe enoriaşi la biserică şi de a respecta învăţăturile bisericii. Dar atunci când liderul religios trebuia să strângă fonduri pentru biserică prin donaţiile enoriaşilor, stimulentele făceau ca predicile să fie mai interesante, iar activităţile să vizeze convingerea enoriaşilor de beneficiile practicii religioase. Lipsa religiozităţii într-un caz şi creşterea ei în celălalt reprezentau proprietăţi de echilibru ale filtrului instituţional al competiţiei (sau lipsei acesteia) în contextul slujbelor religioase. Dar în ciuda similarităţilor din analiză, poziţiile lor normative erau substanţial diferite. Smith, care considera religiozitatea un lucru pozitiv, susţinea abolirea monopolului de stat asupra religiei; Hume, care avea o altă părere despre religiozitate, credea că o cale mai bună de urmat era sprijinirea religiei de către stat.

Analiza nu presupune o poziţie normativă, iar concluzia „normativă" a bunăstării nu presupune adoptarea unei poziţii normative. Dar aplicarea analizei la lumea polisului cere formularea unei judecăţi normative. Pentru cititorul acestor „invitaţii" însă, seducătoare nu sunt concluziile de politici publice normative ale lui Berger sau Mayer, ci observaţiile fine ale lumii ce decurg din analiză. Autorii urmăresc o seducţie intelectuală, analitică, iar nu una intelectuală, vizând politici publice. În ambele cazuri, se adoptă o distanţă elegantă, atunci când analiza e aplicată unor instituţii şi practici familiare. În ambele cazuri, cititorii sunt invitaţi să-şi dezvolte facultăţile critice şi să fie circumspecţi faţă de nonsensurile ce trec adesea drept analiză în presă, în politică şi, desigur, şi printre colegi.

Universitatea

Să urmărim cum privesc cei doi autori mediul academic contemporan şi valorile ştiinţifice ale disciplinei fiecăruia. Ambii descriu structura de stimulente din universitate, „mecanismul de filtrare" al titularizării şi promovării şi „tendinţa spre echilibru" a practicilor de cercetare şi publicare din domeniul economiei şi sociologiei. În niciunul dintre cazuri imaginea nu e prea îmbietoare. După Berger, structura vieţii academice americane a încurajat în sociologie cercetarea evident opacă la teorie şi preocupată doar de „mici studii ale unor fragmente obscure de viaţă socială", irelevante

pentru orice preocupare teoretică mai largă[16]. Pe de altă parte, Mayer vede stimulentele economiei universitare moderne ca îndreptându-i pe tinerii economişti în practica mult prea comună de a scrie lucrări cu „multe citări inutile ale lucrărilor colegilor, în speranţa că aceştia vor face acelaşi lucru"[17].

Berger şi Mayer îşi seduc cititorii şi prin faptul că le oferă o perspectivă mai îndepărtată faţă de practica curentă, dar şi speranţa intelectuală a ceea ce practica justă a disciplinei le poate oferi celor destul de curajoşi ca să accepte invitaţia. Trebuie spus din nou: pentru Berger, nu oricine este invitat – „nu-i inviţi la un campionat de şah pe cei care nu ştiu să joace nici domino"[18]. Mayer e mai deschis, sugerând că oricine poate participa, dacă e dispus să „gândească sistematic despre o problemă, prin metoda bunului simţ"[19]. Poţi să înveţi singur economie, dacă nu consideri niciodată o afirmaţie drept dată, ci o chestionezi prin „chiar aşa?" şi „în ce condiţii?" – fără a uita să întrebi nu doar care va fi efectul imediat al unei măsuri politice, ci şi să iei în considerare efectele indirecte şi cele pe termen lung. Îţi poţi antrena intuiţia economică prin eforturile constante de a explica comportamentul obişnuit, întâmplările zilnice. Pe scurt, cel care se lasă sedus de economia însăşi (şi nu de scientism sau de instrumentele ingineriei sociale) se lasă captivat de miracolul lumii.

Un alt subiect comun celor doi este recursul la „lumea considerată cunoscută" ce este apoi supusă analizei critice, modificându-ne percepţia a ceea ce pare familiar în viaţa economică şi socială. Reuşim să privim sociabilitatea spontană prin ochii sociologiei şi eficienţa spontană a pieţei prin ochii economiei. Dar vedem şi că sociabilitatea spontană poate eşua, iar ordinea economică poate fi ineficientă. În contextul universităţii şi cercetării – „lumea considerată cunoscută" de către studenţii şi profesorii vizaţi ca cititori ai celor două cărţi – structura stimulentelor pentru titularizarea pe post şi promovare, ca şi politica academică de zi cu zi şi sociologia cunoaşterii produc rezultate care ar trebui să infirme din start ideea că jocul este jucat doar de oameni de ştiinţă ce caută puritatea adevărului, urmărind scopurile înalte ale înţelepciunii filosofice şi acurateţii istorice. Dar în ciuda acestor lucruri, atât Berger, cât şi Mayer afirmă că procesul studiului şi al dialogului critic produce, chiar şi involuntar, o mai bună înţelegere a relaţiilor sociale şi economice şi a realităţii empirice.

---

[16] Berger, *Invitation to Sociology*, 9.
[17] Mayer, *Invitation to Economics*, 76.
[18] Berger, *Invitation to Sociology*, vi.
[19] Mayer, *Invitation to Economics*, 311.

Blestemul scientismului

Un punct comun surprinzător al celor două cărți este ideea că scientismul e un blestem ce încurcă aceste discipline și ajunge să transforme practica lor până acolo încât invitația ajunge să nu mai fie interesantă. Cu alte cuvinte, deși se referă la chestiuni diferite, și Berger și Mayer susțin că scientismul ucide știința. Mai exact, problema nu e că scientismul produce lucrări mai puțin pătrunzătoare; problema e că mortifică abilitatea de a fi pătrunzător. Lipsa de umor cucerește întreaga disciplină. Nu doar că pierdem miracolul lumii și misterul vieții cotidiene, dar nu mai reușim să înțelegem nici măcar bufoneria umanității în cadrul ei social.

Formalismul și pozitivismul reduc omul economic la un calculator de mare viteză al plăcerii și durerii, în loc să fie văzut ca o creatură prinsă între speranțe îmbietoare și spaime amenințătoare, care trebuie să înfrunte provocarea libertății și e obligată să facă față imperfecțiunilor cunoașterii. În același mod, metodologia fără greș a formalismului și pozitivismului se potrivește și funcționalismului din sociologie. Lupta individului cu identitatea, asocierea și comunitatea sunt ignorate în afara domeniului propriu-zis științific. „Libertatea", scrie Berger, „nu este palpabilă"[20]. Deși experimentăm libertatea zilnic în viețile noastre, „ea nu poate fi demonstrată prin metode științifice". Libertatea nu poate fi surprinsă de mintea științifică. Dar, spune Berger, o astfel de înțelegere pozitivistă a misiunii sociologului este o formă de „barbarie intelectuală"[21].

În mod neașteptat, Berger vede soluția problemei libertății în cadrul sociologiei interpretative a lui Max Weber. Lucrările mai noi din sociologie au acuzat teoria lui Weber că e prea „voluntaristă". În timp ce Durkheim sublinia natura externă și obiectivă a societății, Weber accentua intenționalitatea umană și înțelesurile subiective ale acțiunii sociale. Cele două perspective astfel descrise reprezintă una un punct de vedere pur extern și cealaltă un punct de vedere pur intern. Dar, așa cum arată Berger, aceasta este o reprezentare greșită a proiectului sociologic al lui Weber (și al lui Schutz). (Să reținem că Schutz și-a făcut doctoratul sub îndrumarea lui Ludwig von Mises, care încerca și el să dezvolte proiectul lui Weber de știință a acțiunii umane). Weber nu lua în seamă doar intențiile actorilor din societate, ci și consecințele neintenționate. El dorea să sublinieze că în științele sociale, „dimensiunea subiectivă trebuie luată în considerare pentru

---

[20] Berger, *Invitation to Sociology*, 122.

[21] Berger, *Invitation to Sociology*, 124.

BCU "ASTRA" TALMACIU DIGITAL LIBRARY

o înţelegere sociologică adecvată"[22]. Ordinea socială nu poate fi văzută doar din afară, interpretările făcute de actorii sociali sunt peste tot, iar ordinea socială este susţinută de „ţesătura înţelesurilor care sunt produse de către mai mulţi participanţi". Orice metodologie „ştiinţifică", care ne refuză posibilitatea accesului la lumea sensurilor sociale, subminează însăşi întreprinderea ştiinţifică. O perspectivă pur externă poate fi coerentă, dar ea pierde din vedere ceea ce este mai uman în viaţa socială. Pe de altă parte, o perspectivă pur internă ar nega realitatea socială a celorlalţi, ca şi realitatea faptului că suntem născuţi într-o lume socială, care ne defineşte şi ne modelează încă de la naştere. Metodele noastre ştiinţifice trebuie să permită şi să legitimeze dialogul, care ne ajută să acceptăm ceea ce Berger numeşte paradoxul existenţei sociale: „societatea ne defineşte, dar la rândul ei este definită de noi"[23].

Berger se foloseşte de metafora teatrului pentru a explica materia ştiinţelor umane. Indivizii participă la drame şi comedii. Ei joacă un rol într-o piesă, dar şi improvizează pe scenă. Societatea îi pare actorului neclară, nesigură şi nepredictibilă. În acelaşi timp, instituţiile sociale ne constrâng şi ne canalizează comportamentul. Toate acestea seamănă mult cu mediul economic de gândire, aşa cum a fost formulat de Mises, Hayek, Lachmann, Kirzner şi Lavoie. Şi aşa şi trebuie, deoarece rădăcinile sale sunt în sociologia lui *verstehen* a lui Weber, iar metodele sale ştiinţifice reprezintă ştiinţa socială pozitivă anterioară pozitivismului (rezultatele sunt considerate date, iar analiza se limitează la eficacitatea mijloacelor alese pentru satisfacerea acelor rezultate).

Mayer nu este un economist din Şcoala Austriacă, deşi s-a născut în Austria. El este un macroeconomist mai degrabă convenţional, care şi-a făcut studiile pe la jumătatea secolului. Cu toate acestea, are o rară aplecare pentru chestiunile metodologice şi filosofice. Mayer respinge pozitivismul naiv şi dificultăţile cu care se confruntă proiectul empiric al economiei[24]. Pe de altă parte, el este un mare susţinător al economiei empirice precaute, şi mai ales al analizei statistice sofisticate. Însă el crede că eforturile de a delimita ştiinţa faţă de alte forme de cunoaştere umană nu au avut succes. Căutarea unui criteriu de delimitare s-ar putea să fie chiar inutilă, afirmă el. Nu există niciun mod demn de încredere de a trasa graniţa între ştiinţă şi nonştiinţă, dar putem distinge între sens şi nonsens. Mayer adoptă distincţiile lingvistice germane dintre materii precum ştiinţele umane, ştiinţele naturale şi

[22] Berger, *Invitation to Sociology*, 126.
[23] Berger, *Invitation to Sociology*, 129.
[24] Mayer, *Invitation to Economics*, 227-310.

științele sociale. Studiul organizat al unui domeniu al cunoașterii umane – *Wissenschaft* – este modificat de „*Naturwissenschaften*" sau „*Sozialwissenschaften*", singurele puncte de demarcare pe care le putem obține. Gândirea științifică progresează atunci când cei care o practică pot evalua teorii și dovezi într-un mod dezinteresat, gata să abandoneze convingerile anterioare atunci când logica și probele îi conving în acest sens și „sunt în general mai interesați să stabilească adevărul decât să-și construiască reputația"[25].

Berger susține convingător că, dacă au adoptat punctul de vedere umanist în gândirea socială, studenții și practicanții disciplinei astfel concepute trebuie să comunice în permanență cu alte discipline care explorează condiția umană. În *Invitation to Sociology*, Berger ignoră economia și bine face, deoarece economia practicată pe atunci, în anii '60, este economia tehnică a manualelor ce maximizau omul și competiția perfectă în microeconomie, sau exercițiile mecanice de control social, cu managementul cererii agregate keynesiene în macroeconomie. Astfel de exerciții intelectuale nu sunt prea umaniste. De fapt, acest mod de a face economie se potrivește destul de bine cu perspectiva pur externă a anumitor forme de funcționalism, eliminând complet actorul uman, cu scopurile și planurile sale, din analiză. Berger menționează filosofia și istoria drept cele mai importante discipline ce-l pot face pe teoreticianul societății angajat de partea umanității[26]. Pentru cei care critică formalismul și pozitivismul în economie, aceleași discipline îl pot ajuta pe economistul umanist să-și păstreze centrul preocupărilor în condiția umană.

Seducții reciproce

Cum am arătat, *Invitation to Sociology* a lui Berger a avut o istorie ciudată. Ca vânzări, a fost un succes uimitor. Ca recenzii din partea colegilor, nu prea. Paradoxul are o explicație simplă. Berger critică vehement abordarea sociologică dominantă din mediul academic, de la data publicării cărții și care a rămas dominantă până astăzi. Dar, așa cum spune, pentru ca o nouă sociologie, mai umanistă, să fie pusă în practică, ea trebuie practicată în universitate.

Berger le atrage cititorilor atenția că trebuie să fie curioși și „interesați profund și fără limite de acțiunile umane"[27]. Sociologul trebuie să îl studieze

---

[25] Mayer, *Invitation to Economics*, 55.
[26] Berger, *Invitation to Sociology*, 168.
[27] Berger, *Invitation to Sociology*, 18.

pe om în „toate aglomerările umane din lume, unde oamenii sunt împreună". Iar „interesul său major rămâne în lumea oamenilor, a instituțiilor, a istoriei, a pasiunilor lor". Sociologul nu trebuie doar să caute să-l înțeleagă pe om în „momente de tragedie, grandoare și extaz", ci trebuie să fie și „fascinat de locul comun, de cotidian".

Am afirmat că *Invitation to Sociology* a lui Berger are asemănări uimitoare cu *Invitation to Economics* a lui Mayer. Ambii caută să-și seducă cititorul printr-o combinație de ireverență critică și de apreciere totală a misterului existenței noastre în lume. Ființa umană cu scopuri și planuri, dar și cu lipsuri și spaime, se află în centrul ambelor invitații. Instituțiile societății ne definesc și sunt modelate de noi, atât la Berger, cât și la Mayer. Indivizii dinamici sparg încuietoarea structurii sociale – carismaticul în societate, antreprenorul în economie. Iar noțiunea de joc – în diferitele sale accepțiuni –, ca și regulile ce definesc domeniul jocului apar în ambele invitații. Iar pentru scopurile noastre tema centrală a jocului este ordinea spontană a societății: sociabilitatea sub forma identității asociațiilor și comunității în versiunea lui Berger; și firmele, organizațiile și modelele de schimb în cea a lui Mayer. Legea consecințelor neintenționate este una dintre ideile de bază oferite cititorilor în ambele cărți, ca o unealtă critică de raționament și de înțelegere socială.

Jon Elster l-a caracterizat recent pe Tocqueville ca pe unul dintre primii mari gânditori asupra societății[28]. Într-o carte la fel de recentă, Richard Swedberg descrie economia politică a lui Tocqueville[29]. Și tot într-o carte recentă, Dragoș Aligică și cu mine pornim de la considerațiile lui Vincent Ostrom despre Tocqueville și democrație și descriem proiectul modern al științelor asocierii și al cultivării oamenilor bine pregătiți să accepte „sarcina gândirii și grijile vieții"[30]. Dar, firește, Berger a fost înaintea noastră, a tuturor (cu excepția lui Tocqueville, desigur), prin faptul că a arătat cât de multe se pot învăța din metafora societății ca teatru de păpuși. Logica situației devine esențială într-un astfel de teatru, în care ne putem privi pe noi înșine jucând. Perspectiva pur externă ne-ar putea face să ne considerăm niște marionete

---

[28] Jon Elster, *Alexis de Tocqueville: The First Social Scientist* (New York: Cambridge University Press, 2009).

[29] Richard Swedberg, *Tocqueville's Political Economy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009).

[30] P. Dragos Aligica and Peter J. Boettke, *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School* (New York: Routledge, 2009); Vincent Ostrom, *The Meaning of Democracy and the Vulnerability of Democracies* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1997).

trase de sfori. „Dar există o diferență decisivă între teatrul de păpuși și drama noastră. Spre deosebire de acestea, noi putem să ne oprim, să privim în sus și să vedem mașinăria care ne mișcă. Acesta e primul pas spre libertate. Și aceasta este justificarea finală a sociologiei ca disciplină umanistă"[31].

Încheindu-și astfel *Invitation to Sociology*, Peter Berger nu doar că a demonstrat, ca în toată opera sa, proiectul intelectual seducător al studierii ordinii spontane – cadrul mental critic ce poate rezulta din examinarea sociabilității ca produs al acțiunii umane, dar nu al unui plan omenesc –, ci a creat și legătura indispensabilă dintre proiectul umanist al sociologiei și înțelegerea libertății individului în societate. Dacă metodele noastre ne fac orbi și surzi la comedia societății umane, ele ne și îndepărtează de o înțelegere adevărată a condiției umane. Peter Berger a luptat mereu și continuă să lupte ca noi să înțelegem cum trăiesc ființele umane și să auzim cum oricine își spune, cu mândria sau ridicolul său, povestea ca actor uman liber în drama (și comedia) nesfârșită ce constituie lumea noastră socială.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

31 Berger, *Invitation to Sociology*, 176.

14. A avut Mises dreptate?

Introducere

Poziţia metodologică unică a Şcolii Austriece o individualizează în cadrul disciplinei economice. Subiectivismul metodologic, recunoaşterea incertitudinii radicale şi ideea pieţelor ca procese sunt adesea citate ca trăsături definitorii ale abordării austriece[1]. Mai puţin observat în literatura modernă, din cauza statutului său controversat, este *apriorismul metodologic.* Într-adevăr, în toată istoria Şcolii Austriece mulţi adepţi au încercat să se distanţeze de legile exacte ale lui Menger şi de *apriorismul* lui Mises, folosindu-se totodată de intuiţiile teoretice ale acestor gânditori. Unii dintre studenţii de la Viena ai lui Mises – Fritz Machlup, de exemplu – au încercat să urmeze această schemă în doi paşi[2]. Dar pentru economiştii din tradiţia austriacă,

---

[1] Vezi, de ex., Gerald P. O'Driscoll and Mario J. Rizzo, *The Economics of Time and Ingorance* (New York: Basil Blackwell Publishers, 1985); Karen I. Vaughn, *Austrian Economics in America* (New York: Cambridge University Press, 1994); Peter J. Boettke, ed., *The Elgar Companion to Austrian Economics* (Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 1994); Peter J. Boettke and Peter T. Leeson, „The Austrian School of Economics, 1950-2000", în *The Blackwell Companion to the History of Economic Thought*, edited by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, and John B. Davis (Oxford: Basil Blackwell Publishers, 2003).

[2] Alfred Schutz şi Felix Kaufmann au fost studenţi ai lui Mises care au încercat să reconstruiască critic metodologia lui Mises prin filosofia lui Husserl (Schutz) şi prin pozitivism (Kaufmann) şi să creeze o poziţie metodologică generală pentru ştiinţele sociale. Vezi Alfred Schutz, *The Phenomenology of the Social World*

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

care l-au întâlnit pe Mises în timpul perioadei sale de la New York University (1944-1969), precum Murray Rothbard, adeziunea la *apriorismul* metodologic este tocmai caracteristica esențială a Școlii Austriece, iar pozițiile metodologice alternative sunt respinse ca dăunătoare afirmației lui Mises cu privire la natura raționamentului economic[3].

Poziția austriacă a fost mult timp considerată cea a unei cunoașteri bifurcate – metodă deductivă versus istorică, *apriorism* versus pozitivism etc. Dar aceste diviziuni grosiere nu reușesc să descrie poziția subtilă teoretizată de Menger, Boehm-Bawerk și Mises, în încercarea lor de a decupa o nișă unică pentru științele umane. Pentru majoritatea economiștilor, economia era o știință situată între științele naturale și disciplina culturală a istoriei. Dar pentru acești austrieci, economia era o știință umană, ale cărei legi aveau același statut ontologic ca și legile derivate în științele naturale, descriind totodată toată complexitatea experienței umane. Mises nu a inițiat teoria austriacă, ci a moștenit-o de la Menger și Boehm-Bawerk, căutând să-i confere o argumentare filosofică actualizată[4].

(Evanston, IL: Northwestern University Press, 1967); Felix Kaufmann, *The Methodology of the Social Sciences* (London: Oxford University Press, 1944).

[3] Vezi, de ex., Murray N. Rothbard, „In Defense of Extreme Apriorism", *Southern Economic Journal* vol. 23:3 (1957), 314-20; Rothbard, „Praxeology: The Method of Austrian Economics", în *Foundations of Modern Economics*, edited by E. Dolan (1972; repr., Kansas City, KS: Sheed & Ward, 1976). În „In Defense", Rothbard apără totuși apriorismul pe temeiuri diferite de cele ale lui Mises. El susține că, deși punctul de plecare al teoriei economice – afirmația că, prin comportmanetul lor, toate ființele umane urmăresc scopuri – poate fi aflat prin introspecție (cum spune Mises), el poate fi dovedit și ca aprioric dacă este identificat prin observația „larg empirică". Astfel, Rothbard introduce ceea ce el numește o derivație „aristotelică" a statutului aprioric al axiomei acțiunii. Spre comparație, vezi și apărarea de către Smith a unui apriorism ontologic – o „dimensiune apriorică de adâncime de partea lucrurilor înseși" (B. Smith, „In Defense of Extreme (Fallibilistic) Apriorism", *Journal of Libertarian Studies*, 12:1 (Spring 1996): 179-92). În *Ludwig von Mises* (Wilmington, NC: ISI Books, 2001), Israel Kirzner relatează că Mises i-ar fi spus el însuși că axioma acțiunii a fost derivată din „experiență". Însă în prima sa carte, reprezentând disertația de doctorat redactată sub îndrumarea lui Mises, Kirzner susținea teoria tradițională a lui Mises după care știm că oamenii acționează datorită introspecției (Kirzner, *The Economic Point of View* (Princeton, NJ: Van Nostrand, 1960)).

[4] Vezi, de ex., Ludwig von Mises, *Epistemological Problems of Economics* (1933; repr., New York: New York University Press, 1981).

Teoria lui Menger şi Mises era argumentată epistemologic, în timp ce Boehm-Bawerk o descria în termeni comuni[5]. El îşi justifica metoda deductivă prin aceea că, dispunându-şi datele istorice într-o ordine care să ducă la o poveste inteligibilă, istoricul trebuia să folosească anumite criterii de prioritate. Iar criteriile sunt date de teorie. Scopul teoriei e de a ajuta investigaţia istorică, iar nu de a lupta împotriva ei. Afirmând acestea, în spiritul teoriei austriece, Boehm-Bawerk fixa un spaţiu în care avansul cunoaşterii umane în materie de economie politică nu era nici un produs al deducţiei pure şi nici al inducţiei empirice, ci un amestec al ambelor.

Pe această bază, propunem o diviziune tripartită a cercetării economice: teorie pură, teorie legată de instituţii şi istorie economică şi economie statistică. Fiecare domeniu al cercetării economice îndeplineşte un scop diferit, iar aspiraţiile spre cunoaştere ale fiecăruia constituie momente epistemologice diferite[6]. Aşa cum trebuie să recunoaştem componenta empirică a cercetării economice, trebuie să recunoaştem şi importanţa teoriei pure, construite prin deducţie logică.

Într-o ştiinţă dominată de ceea ce s-ar putea numi „invidie faţă de fizică", autorii din Şcoala Austriacă care au discutat natura *apriorică* a economiei pure au suferit adesea de o marginalizare din partea colegilor, mai mare decât economiştii care se distanţau de abordarea *apriorică*. Aceasta este o

---

[5] Vezi E. Boehm-Bawerk, „The Historical versus the Deductive Method in Political Economy", *Annals of the American Academy of Political Science* 1, în *Classics in Austrian Economics*, edited by Israel M. Kirzner (1891; repr., London: Pickering & Chatto, 1994), 109-24.

[6] Boehm-Bawerk împarte teoria preţului într-o primă parte, care este teorie pură a schimbului şi preţului, şi o a doua parte ce încorporează în analiză diferite motivaţii individuale, împrejurări empirice variate şi instituţii alternative concrete.

Gradul de atenţie acordat de economişti fiecăreia dintre aceste două părţi ale teoriei preţului a variat în funcţie de faza predominantă a metodelor cercetării. Atâta timp cât faza abstract deductivă caracteristică pentru şcoala engleză a fost ascendentă, prima parte a problemei preţului a fost aproape singura tratată, cu o excludere aproape completă a celeilalte. Mai târziu, metoda istorică, apărută în Germania, a preluat conducerea. Ea era caracterizată de preocuparea de a accentua nu doar generalul, ci şi particularul şi de a observa nu doar influenţa tiparelor majore, ci şi a particularităţilor naţionale, sociale şi individuale.

E. Boehm-Bawerk, *Capital and Interest*, 3 vols. (1884-1921; repr., South Holland, IL: Libertarian Press, 1949), vol. II, 212-13. Deşi Boehm-Bawerk considera că marea sa contribuţie fusese în câmpul teoriei pure, el afirmă: „Recunosc că ceea ce propun eu cere cu necesitate o tratare specială a celei de-a doua părţi a teoriei preţului" (*Capital*, vol. 2, 213).

gravă eroare, venită din confuzia diferitelor domenii ale cunoaşterii, care constituie cercetarea economică.

Acest capitol explorează *apriorismul* metodologic descris de către cel mai cunoscut creator al său, Ludwig von Mises. Poziţia sa este mai complexă filosofic decât au afirmat atât prietenii, cât şi adversarii săi. Poziţia sa este descrisă ca fiind întemeiată în problemele practice ale cercetării economice şi într-o descriere de bun-simţ a acestor probleme, precum aceea atribuită mai sus lui Boehm-Bawerk. Vom dovedi că Mises a fost influenţat în încercarea sa de a-şi justifica teoria pură de către filosofia lui Immanuel Kant, şi totodată vom demonstra că *aplicarea* de către Mises a acestei idei la ştiinţa economiei merge dincolo de Kant. Mai exact, susţinem că, folosindu-se de aceste idei, Mises a ocolit dihotomia tradiţională analitic/sintetic, revelând cu succes lipsa de legitimitate a abordării pozitiviste şi apărând relevanţa empirică a „simplelor tautologii" din ştiinţa economică. În cele din urmă, vom discuta relevanţa poziţiei metodologice a lui Mises pentru ştiinţa economică modernă.

Apriorismul kantian

Ideea apriorismului sintetic apare în *Critica raţiunii pure* a lui Immanuel Kant[7]. Scriind despre distincţia dintre aparenţa lucrurilor şi lucrurile înseşi, Kant afirma că deducţia transcendentală a conceptelor este cel mai important exerciţiu intelectual pentru înţelegerea lumii. Cunoaşterea umană poate fi împărţită în conceptele pe care ajungem să le înţelegem independent de experienţă şi cele pe care le înţelegem doar prin experienţă. Problema cunoaşterii umane este cum poate obţine validitate obiectivă condiţia subiectivă a gândirii noastre. Problema, spune Kant, poate fi rezolvată prin deducţie transcendentală.

Raţionalismul extrem al unor filosofi precum Leibniz, Wolff şi Baumgarten era, după Kant, o greşeală. Prin ea însăşi, raţiunea nu ne poate învăţa nimic cu privire la lumea reală. În absenţa datelor experienţei, logica pură nu reuşeşte să ne transmită informaţii despre realitatea în care trăim. O greşeală era şi empirismul susţinut de Locke, Berkeley şi Hume. Lucrurile lumii nu apar unei minţi care seamănă cu o *tabula rasa*. Ele pot fi înţelese doar cu ajutorul conceptelor ce există în mintea noastră anterior oricărei experienţe. Ca răspuns atât la raţionalismul pur, cât şi la empirismul pur,

---

[7] Immanuel Kant, *The Critique of Pure Reason*, tradusă de N.K. Smith (New York: St. Martin's Press, 1958), B1-30.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Kant creează ideea unui tip de cunoştinţe deţinut de noi ca indivizi, care ne sunt date a priori şi care transmit, cu toate acestea, informaţii despre lumea reală.

Kant susţinea că axiomele apriorice, cunoscute nouă anterior experienţei, sunt fixate în noi ca nişte categorii ale minţii omeneşti. Aceste concepte apriorice sunt necesare pentru ca, ajutându-ne de facultatea de judecată, să înţelegem obiectele lumii. Înţelegerea lumii nu este posibilă decât prin aceste categorii care ne permit să ne înţelegem experienţele. De aceea, după Kant, înţelegerea umană a realităţii obiective are validitate obiectivă prin utilizarea conceptelor cunoscute aprioric. La baza oricărei cunoaşteri empirice se găsesc concepte apriorice fără de care validitatea obiectivă ne-ar fi interzisă. Kant susţinea că nu derivăm concepte din natură, ci că interogăm natura cu ajutorul acestor concepte. Prin introspecţie, spunea el, suntem capabili să înţelegem ceea ce minţile noastre ştiu deja, şi putem ajunge să descoperim categoriile apriorice care ne modelează gândirea şi percepţiile asupra lumii[8].

Această afirmare scurtă şi elementară a poziţiei lui Kant nu e, desigur, completă şi sacrifică multe şi complicate nuanţe ale filosofiei lui. Ea are doar scopul de a da un rezumat schematic al epistemologiei kantiene, pentru a putea analiza contextul în care Mises îşi dezvoltă teoria despre natura ştiinţei economice – lucru pe care îl vom face în secţiunea următoare.

De asemenea, se afirmă că teoria kantiană îşi dorea să ofere o temelie metafizică ştiinţei newtoniene. Nu urmăm această chestiune. Nu dorim nici să comentăm ideea că filosofia aceasta dorea să legitimeze ştiinţa, lăsând totuşi un spaţiu pentru morală şi religie. Ceea ce ne interesează în primul rând este recunoaşterea rădăcinilor kantiene ale teoriei lui Mises despre natura gândirii economice. Kant şi-a creat teoria despre acţiunile omeneşti referindu-se la ideea lui Locke despre naşterea acţiunii din credinţă. Locke susţinea că înţelegerea acţiunilor omeneşti poate fi atinsă doar prin experienţa naturii. Kant afirma că studiul empiric ne permite să înţelegem cauza ocazională prin care categoriile pure şi formele intuiţiei sunt puse în aplicare, ele având o natură strict aprioricâ. Tocmai atenţia acordată categoriilor apriorice ale acţiunilor umane ajunge în centrul acţiunii filosofice a lui Mises.

---

[8] Kant, *Critique*, A95-130.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mises şi natura ştiinţei economice

O mare parte din cariera sa, Mises s-a aflat într-o poziţie metodologică incomodă[9]. Ca economist de limbă germană, el a învăţat o disciplină dominată de istorism. Ca intelectual vienez, Mises s-a maturizat în cultura filosofică a lui Wittgenstein şi a cercului vienez. Când şi-a publicat primele idei majore de ordin metodologic, pozitivismul logic începuse să se răspândească în economie[10]. Din punctul de vedere al lui Mises, pozitivismul logic nega existenţa cunoaşterii apriorice şi respingea orice formă de analiză nonempirică[11]. Dar, după el, dacă economia avea să progreseze şi să se constituie ca ştiinţă, ea trebuia să adopte metodele de falsificabilitate din ştiinţele fizice[12]. Pentru pozitivişti, adevărul din lume este accesibil doar prin experienţă. Obiectivitatea sterilă cerută de adevăr nu poate permite „nonadevărurilor" să o polueze. Astfel, programul pozitivist urmărea să elimine influenţa subiectivă asupra datelor pure ale lumii. Se putea ajunge, susţineau pozitiviştii, la datele brute, neatinse de prejudecăţile oamenilor de ştiinţă, prin metoda ştiinţifică. Din acest punct de vedere, valoarea neutră se regăseşte doar în procedură, în sensul că adevărul obiectiv depinde de

---

9 Ar trebui să adăugăm că poziţia lui Mises era incomodă şi din punct de vedere ideologic. Dacă punem lucrurile cap la cap, dorinţa lui de legitimitate intelectuală nu a putut fi păstrată în întregimea carierei sale. A fost mereu considerat suspect ca metodologie şi ideologie. Susţinem însă că poziţia lui Mises (atât cea metodologică, cât şi cea ideologică) era mult mai aproape de centrul *mainstream*-ului gândirii politice şi economice, considerate istoric, decât credeau contemporanii lui.

10 Mises, *Epistemological Problems.* *Apriorismul* nu era pe atunci străin domeniului economic, cum o dovedesc lucrările lui Lionel Robbins, *Essay on the Nature and Significance of Economic Science* (London: Macmillan, 1932) şi Frank H. Knight, „What Is Truth in Economics?" *Journal of Political Economy* 48 (1940): 1-32. Însă atunci când Milton Friedman a publicat *Essays in Positive Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1953), devenise obligatoriu ca economiştii să susţină că ştiinţele economice cereau supunerea unor ipoteze falsificabile la teste empirice.

11 Vezi P. Greaves, *Mises Made Easier: A Glossary for Ludwig von Mises's* Human Action (New York: Free-Market Books, 1974).

12 T.W. Hutchison a fost cel mai înflăcărat susţinător al acestei idei (*The Significance and Basic Postulates of Economic Theory* (1938; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1965)). Trebuie să reţinem că, aşa cum arată această lucrare, vehemenţa cu care era prezentat pozitivismul în economie era în mare parte motivată ideologic – el era folosit ca un ciocan filosofic necesar pentru a lupta cu sistemele ideologice ale marxismului şi nazismului şi a le exclude din domeniul ştiinţei, în care pătrunseseră în anii 1930.

respectarea procedurii ştiinţifice[13]. Deşi se poate obiecta la această prezentare a subiectivismului logic, aşa era înţeles acesta de Mises, iar concepţia lui ne interesează în primul rând[14].

Împotriva pozitivismului înţeles astfel, dar şi împotriva unor vechi istoricişti germani precum Gustav Schmoller şi a studentului acestuia Werner Sombart, Mises şi-a construit teoria unui *apriorism* metodologic. După Mises, programul istoricist şi cel pozitivist erau minate de eşecul lor de a înţelege natura prin necesitate încărcată de teorie a tuturor „datelor"[15]. Ideea nu era nouă, căci Goethe o formulase deja astfel: „În domeniul faptelor, totul este deja teorie"[16]. Mises a folosit o formă a acestei idei, subliniind că empiriştii „sunt în stare să creadă că faptele sunt înţelese fără teorie, doar pentru că n-au reuşit să recunoască teoria deja conţinută în termenul lingvistic implicat în fiecare act de gândire. A aplica limbajul, cu cuvintele şi conceptele sale, la orice, înseamnă în acelaşi timp a-l aborda teoretic"[17]. Niciodată nu avem de

---

[13] Comparaţi această idee cu cea formulată de Max Weber şi Ludwig von Mises pentru a asigura o analiză cu valoare neutră. Weber şi Mises erau economişti pozitivi şi prepozitivişti, iar atitudinea lor trebuie luată ca o alternativă la noţiunea pozitivistă de neutralitate a valorii. Pentru o discuţie a acestei idei la Weber, vezi Richard Swedberg, *Max Weber and the Idea of Economic Sociology* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997) şi Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004). Vezi şi Peter J. Boettke, „Why Are There No Austrian Socialists? Ideology, Science and the Austrian School", *Journal of the History of Economic Thought* 17 (Spring 1995): 35-56; şi Boettke, „Is Economics a Moral Science?", *Journal of Markets & Morality* 1, no. 2 (1998): 212-19.

[14] Vezi, de ex., Ludwig von Mises, *The Ultimate Foundation of Economic Science* (Kansas City, KS: Sheed & McMeel, 1978), 38, 120-24, 133; Mises, *Epistemological Problems*, 7-12; Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 4, 30, 59. Vezi şi Greaves, *Mises Made Easier*, care a alcătuit un glosar de termeni, printre care şi „pozitivism logic", util pentru lectura cărţii lui Mises *Human Action*, supervizat şi aprobat de către Mises.

[15] Ideea lui Mises cu privire la imposibilitatea de a realiza teste lipsite de ambiguitate pentru teorii poate fi înţeleasă ca o anticipare a tezei mai rafinate a lui Duhem-Quine, după care adevărul, sau falsitatea, unei afirmaţii teoretice nu poate fi determinat independent de o reţea de afirmaţii. Vezi Peter J. Boettke, „Ludwig von Mises", în *The Handbook of Economic Methodology*, edited by J. Davis, D. Wade Hands, and U. Maki (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 1998), 534-40.

[16] Johann Wolfgang von Goethe, *Scientific Studies* (Princeton, NJ: Princeton University Press), 307.

[17] Mises, *Epistemological Problems*, 28.

ales între teorie şi lipsa teoriei, ci între o teorie articulată şi protejată şi una nearticulată şi neprotejată.

Din cauză că faptele sunt inevitabil încărcate de teorie, e imposibil să atingem valoarea neutră procedurală propusă de pozitivişti. Dacă e nevoie de fapte „pure" pentru a atinge obiectivitatea, atunci obiectivitatea este de neatins. În ştiinţele sociale, spunea Mises, obiectivitatea putea fi atinsă doar prin restrângerea analizei la evaluarea eficienţei mijloacelor alese pentru atingerea de scopuri date. Subiectivismul radical al lui Mises cu privire la scopurile urmărite de indivizi era şi ceea ce făcea posibilă obiectivitatea analizei economice.

Prin încărcarea cu teorie a „datelor din ştiinţele sociale", Mises înţelegea că trebuie să încercăm să articulăm o teorie şi să o apărăm logic şi clar. Dar teoria nu era imună la critică. Economistul „nu poate fi niciodată absolut sigur că cercetările sale nu au fost greşit conduse şi că ceea ce consideră el adevăr deplin nu este eroare. Ceea ce poate face este să îşi reexamineze critic, constant, toate teoriile"[18]. Nici importanţa fundamentală a muncii empirice pentru înţelegerea muncii sociale nu trebuie neglijată. De fapt, în sistemul lui Mises scopul teoriei nu este altul decât de a ajuta la interpretarea istorică. El împărţea domeniul cunoaşterii în concepţie (teorie) şi înţelegere (istorie), datorită chestiunilor epistemologice separate implicate în fiecare caz[19]. Deşi poziţia lui este adesea neglijată de critici, este sigur că înţelegerea istorică era la Mises scopul vital pentru care se înălţa întreaga construcţie teoretică a economiei. Teoria economică era sluga muncii empirice; teoria apriorismului şi interpretarea fenomenelor istorice sunt întreţesute[20].

Mises critica pozitivismul logic şi pentru că acesta susţinea monismul metodologic al ştiinţelor. El a arătat că economia se distinge de alte ştiinţe prin faptul că vorbeşte despre actori conştienţi. Spre deosebire de materia lipsită de motivaţie a ştiinţelor fizice, subiecţii studiului economic sunt agenţi raţionali, conştienţi, cu anumite dorinţe şi credinţe legate de modul în care le

---

18 Mises, *Human Action*, 69. Pentru chestiunea failibilităţii în metodologia lui Mises, vezi şi discuţia din B. Smith, „Aristotle, Menger, Mises: An Essay in the Metaphysics of Economics", *History f Political Economy*, Annual Supplement to Volume 22 (1990): 263-88; Smith, „Aristotelianism, Apriorism, Essentialism", în *The Elgar Companion to Austrian Economics*, edited by Peter J. Boettke (Northampton, MA: Edward Elgar, 1994), 33-37; Smith, „In Defense"; pentru ideea de evoluţie la Mises, vezi mai jos în capitolul de faţă.

19 Vezi Ludwig von Mises, *Theory and History* (New Haven, CT: Yale University Press, 1957).

20 Mises, *Human Action*, 66.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pot împlini. În ştiinţele fizice, cauzele ultime ale „comportamentului" materiei nu pot fi cunoscute. Faptul se datorează relaţiei dintre cercetătorul lumii fizice şi obiectul său de studiu, care diferă radical de cel al cercetătorilor socialului.

Cercetătorul lumii fizice trebuie să rămână un observator din afară al obiectului său. El nu poate niciodată „pătrunde" în obiectul cercetării sale şi astfel nu poate avea o cunoaştere directă şi intimă a sursei proprietăţilor primare ale obiectului său de studiu. Prin observaţii repetate ale obiectului său extern de studiu, în condiţii variate, cercetătorul lumii fizice încearcă să dobândească tot mai multă cunoaştere a acestui obiect. Deşi astfel el se poate apropia de obiect, situaţia sa invariabilă de observator extern îl împiedică să obţină o cunoaştere definitivă a cauzei ultime a acesteia[21].

Cercetătorul din ştiinţele sociale, pe de altă parte, este într-o poziţie relativ mai bună deoarece, în calitate de fiinţă umană, el îşi este propriul obiect de studiu. Această situaţie norocoasă îi permite să intre în mintea obiectului său. Astfel, în ştiinţele sociale, cercetătorul începe cu acea cunoaştere a cauzelor ultime ce ghidează comportamentul subiectului. În acest sens, ştiinţele sociale au un avantaj faţă de ştiinţele fizice, în ce priveşte înţelegerea cauzalităţii. Această diferenţă fundamentală între relaţia cercetătorului lumii fizice sau a cercetătorului lumii sociale faţă de obiectul fiecăruia de studiu sugerează existenţa unei diferenţe fundamentale în statutul epistemologic al presupoziţiilor lor şi implică existenţa în domeniul ştiinţei a unui dualism metodologic.

Înţelegerea lumii naturale a sporit extraordinar de mult atunci când explicaţiile fenomenelor fizice prin „scop" au fost înlocuite cu explicaţii ce priveau legile fizice ale naturii. De exemplu, explicaţiile ce apelau la zei pentru a vorbi de schimbarea anotimpurilor au fost înlocuite de cele care făceau referire la rotaţia pământului în jurul soarelui. Eliminarea antropomorfismelor din ştiinţele naturale a dus astfel la un progres al cunoaşterii universului fizic. Dar, spunea Mises, încercând să copiem ştiinţele naturale, neam elimina propriul subiect de studiu dacă am exclude scopurile şi planurile omeneşti din ştiinţele umane[22]. „Realitatea praxeologică nu este universul

---

[21] Autorii austrieci, de la F. von Wieser (*Social Economics* (New York: Adelphi, 1927)) la Mises (*Human Action*) şi la F.A. Hayek („The Facts of the Social Sciences", în *Individualism and Economic Order* (1943; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 57-76), au pus accentul pe „cunoaşterea pe dinăuntru" ca o caracteristică distinctă a ştiinţelor umane.

[22] Pe lângă Mises, vezi şi lucrarea clasică a lui Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (1952; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1979) pe acelaşi subiect.

fizic", spune Mises, „ci reacția conștientă a omului la starea dată a universului. Economia nu vorbește despre lucruri și obiecte materiale tangibile, ci despre oameni, acțiunile lor și sensurile acestora. Bunuri, mărfuri, avere și noțiunile comportamentale nu sunt elementele naturii; sunt elemente ale înțelegerii și comportamentului uman"[23].

Mises susținea și că, spre deosebire de științele naturale, în acțiunile omenești nu există relații constante. În domeniul relațiilor umane nu pot fi descoperite legi *cantitative* universal valide. Situat între pretențiile monismului metodologic, pe de o parte, și istorism, pe de altă parte, Mises încerca să delimiteze un teritoriu pentru știința acțiunilor omenești – unul care să aprobe afirmația criticilor culturale ale monismului metodologic că științele umane sunt unice, și care totodată să evite implicațiile acelorași critici, după care în domeniul umanist nu există legi sigure. Mises a susținut că, dacă știința acțiunilor umane (praxeologia) era diferită, din motivele menționate mai sus, de științele naturale, ea genera legi cu aceeași îndreptățire ontologică la atenția noastră ca și cele ale științelor naturale.

Statutul epistemologic al economiei trebuia să fie diferit prin natura materiei studiate, dar descoperirile științifice și progresul erau posibile. Dacă nu se puteau deriva legi cantitative, se puteau obține legi calitative, care erau esențiale pentru misiunea de a înțelege realitatea socială și politicile publice.

> Științele acțiunilor umane au de-a face întotdeauna cu o experiență a fenomenelor complexe. Nu se pot face experiențe de laborator cu acțiunile umane. Niciodată nu suntem în situația de a urmări schimbări într-un element când toate celelalte condiții rămân egale[24].

De exemplu, nu putem, „păstrând restul lumii constant", să schimbăm prețurile pentru a le observa relația cu cantitatea, așa cum cere metoda științifică lăudată de pozitiviști[25]. Dar asta nu înseamnă că nu putem înțelege relația dintre preț și cantitate. Putem deriva tipare de predicții sau explicații ale principiului, chiar dacă nu putem deriva predicții punctuale, care să poată fi respinse. După Mises, aceste diferențe fundamentale dintre științele fizice și cele umane ne cer să devenim dualiști metodologici.

---

[23] Mises, *Human Action*, 92.

[24] Mises, *Human Action*, 31.

[25] Legile economice sunt deduse aprioric din axioma acțiunii, cu ajutorul unei presupoziții care permite un experiment mental controlat, celelalte condiții rămânând identice. După Mises, progresul teoriei în științele umane apare prin astfel de experimente mentale. Mises merge până la a afirma că metoda praxeologiei este metoda construcțiilor imaginare (*Human Action*, 237-38).

Dualismul metodologic al lui Mises stabilea cadrul de lucru pentru *apriorismul* său. Dacă istoriştii se înşeală şi legile economice sunt într-adevăr observabile şi pot fi înţelese prin investigaţie ştiinţifică, ce urmează? Iar dacă pozitiviştii se înşeală şi metodele ştiinţelor naturale sunt nepotrivite pentru elaborarea legilor economiei, ce metodă trebuie să adopte economia? Ca şi Kant, Mises foloseşte pentru a răspunde la această întrebare noţiunile de (a) axiome apriorice şi categorii logice ale minţii umane care (b) pot fi cunoscute de indivizi prin introspecţie şi care (c) funcţionează ca un mijloc de înţelegere a lumii; iar apoi el aplică aceste idei ştiinţei economice.

Pentru Mises, natura noastră ca actori – fiinţe care acţionează în virtutea unui scop – poate fi cunoscută prin introspecţie. Reflecţia asupra a ceea ce înseamnă să fii om revelează că un comportament animat de scop este trăsătura noastră esenţială. Această cunoaştere este *aprioricâ*. Nu devenim conştienţi de caracteristica noastră umană specială prin experienţă, pentru că nu putem „experimenta" ceva fără un scop. De aceea, „omul nu are puterea creatoare de a-şi imagina categorii opuse" categoriei acţiunii[26]. Luând acţiunea ca punct de plecare al teoriei economice, Mises pune logica alegerii în contextul mai larg al logicii acţiunii, pe care o numeşte praxeologie.

Elaborându-şi argumentul, Mises trece dincolo de Kant. Criticii ideii unui apriorism sintetic se temeau că o astfel de perspectivă ar putea permite apariţia oricărui set de teorii. După aceşti critici, postulând arbitrar orice axiomă dată ca *aprioricâ*, s-ar fi putut ajunge la un număr nelimitat de concluzii eronate. O altă direcţie critică arată că, chiar dacă am cădea de acord ce axiome sunt cu adevărat cunoscute *aprioric*, nu avem cum să alegem între mai multe axiome, iar diferite axiome produc rezultate diferite şi chiar contradictorii.

Răspunzând selecţiei pretins arbitrare de puncte de plecare axiomatice, Mises spunea că procedeul deductiv nu începe cu alegerea arbitrară de axiome, ci cu o reflecţie asupra esenţei acţiunii umane. Cum spunea el însuşi: „Punctul de plecare al praxiologiei nu este o alegere a axiomelor şi o decizie asupra metodelor procedurii, ci o reflecţie despre esenţa acţiunii"[27]. În eforturile noastre de a înţelege realitatea, *noi nu alegem* axioma cu care vrem să începem, căci aceasta este *aleasă pentru noi* de lumea în care trăim. Într-un fel, axioma acţiunii ne este impusă nouă de către lume. Ca „filtru" prin care ne înţelegem mediul, suntem obligaţi să ne începem procesele de înţelegere cu conceptul de „acţiune cu scop". Este singurul mijloc pe care îl putem folosi în acest scop, deoarece nu avem cum să nu vedem lumea prin „lentilele"

[26] Mises, *Human Action*, 35.

[27] Mises, *Human Action*, 40.

BCU "CAROL I" BUCUREŞTI LIBRARY

condiţionate de structura ineluctabilă a minţii noastre. Dacă dorim să întemeiem economia pe realitatea lumii, susţinea Mises, nu avem un alt punct de început decât axioma acţiunii. Niciun alt punct de plecare nu poate produce o teorie care să explice comportamentul indivizilor reali.

Desigur, teoria economică putea începe cu o altă axiomă, iar legile deduse ar fi valide dacă nu s-ar face erori în procesul de deducţie, iar asumpţiile folosite ar corespunde împrejurărilor ştiute. Dar pentru că economia este pentru Mises şi *aprioric*ă, şi interesată de explicarea lumii reale, axioma sa de plecare trebuie să ne fie cunoscută fără legătură cu experienţa, şi în acelaşi timp să fie fundamental legată de lumea omului. Axioma acţiunii satisface ambele condiţii. Dimpotrivă, lumea echilibrului competiţional din teoria lui Arrow-Hahn-Debreu este derivată *aprioric*, dar evitată de Mises deoarece, spre deosebire de teoria dedusă din axioma acţiunii, nu are o legătură cu lumea reală[28].

Ca şi Kant, Mises sugerează că acţiunea presupune anumite precondiţii – categorii ale minţii care sunt, de asemenea, cunoscute aprioric. El indică şase astfel de categorii, fără de care comportamentul în vederea unui scop este imposibil: temporalitatea, cauzalitatea, incertitudinea, insatisfacţia, o stare de lucruri imaginată ca preferabilă şi credinţele sau anticipările cu privire la mijloacele ce pot fi folosite pentru satisfacerea dorinţelor.

Examinând natura apriorică a acestor categorii logice, Mises scrie o istorie speculativă a felului în care ele au evoluat ca parte a minţii umane, în *Human Action* şi *Ultimate Foundation*. După Mises, categoriile apriorice au evoluat odată cu oamenii în mod darwinian. Posedăm astăzi aceste categorii ale minţii pentru că ele au reuşit cel mai bine să transmită informaţii corecte despre lumea reală, necesare pentru supravieţuirea noastră. Categoriile sunt

---

[28] Din acest motiv poate fi contracarată afirmaţia lui Cowen şi Fink că o economie cu rotaţie constantă este un construct neclar şi că e de preferat modelul Arrow-Hahn-Debreu de echilibru competitiv general. Vezi Tyler Cowen and R. Fink, „Inconsistent Equilibrium Constructs: Mises and Rothbard on the Evenly Rotating Economy", *American Economic Review* (September 1985): 866-69. Totul depinde de scopul pentru care este folosit constructul model. În plus, trebuie negată ideea lui Caldwell din „Praxeology and Its Critics" după care nu se poate alege între mai multe teorii apriorice concurente. Criteriul alegerii este utilitatea pentru sarcina prevăzută de către cercetător pentru experimentul de gândire. Trebuie observată diferenţa dintre răspunsul nostru către Caldwell, care foloseşte ceea ce Smith numeşte (în „In Defense") *apriorismul* „subiectiv" de tip Kant-Mises şi răspunsul dat lui Caldwell chiar de Smith, mai apropiat de poziţia lui Rothbard, care vorbeşte despre un *apriorism* „obiectiv" – „un apriorism în lumea reală" („In Defense", 191).

supuse unei evoluții viitoare dacă noi variațiuni îmbunătățite ne vor permite să înțelegem mai bine lumea sau realitatea, pe măsură ce lumea însăși se schimbă. Acest proces evolutiv ipotetic poate explica legătura necesară dintre punctul de plecare al acțiunii și categoriilor pe care le implică, cu lumea reală. Dacă ele nu ar fi astfel conectate cu lumea, oamenii care se bucură de ele nu ar fi putut evolua așa cum au făcut-o. Între mințile noastre și lume există un proces interactiv, creând o buclă de feed-back între evoluția categoriilor noastre mentale apriorice ce determină lumea așa cum o simțim, și realitatea lumii, care ne condiționează modul de a gândi și de a înțelege realitatea.

În lucrările sale, Barry Smith apără „apriorismul extrem și *failibil*", pe motiv că în lumea însăși există „structuri *apriorice*"[29]. El face deosebirea între *apriorismul* „impunerii", care e subiectiv în abordarea sa și susține că actorii individuali impun structuri lumii, care dau naștere cunoașterii, și un *apriorism* „al reflecției", care susține că „putem avea o cunoaștere *apriorică* a ceea ce există independent de toate impunerile sau inscripțiile minții, ca rezultat al faptului că anumite structuri ale lumii se bucură de o oarecare inteligibilitate"[30].

Dacă Smith îl vede pe Mises ca pe un subiectivist sau partizan al apriorismului „impunerii", teoria noastră nu îl așază pe Mises în niciuna din cele două tabere, sau mai exact îl așază în ambele în același timp. Pe de o parte, asemenea lui Kant, Mises credea în categoriile logice ale minții, pe care actorii le folosesc pentru a înțelege lumea și era, din acest punct de vedere, un subiectivist integral. Cum spunea el: „Cine vrea să se ocupe de ea [de economie], nu trebuie să privească la lumea externă, ci trebuie să caute în el înțelesul acțiunilor umane"[31].

Pe de altă parte, explicația evoluționistă a apariției acestor categorii, care le face să depindă de realitatea lumii, sugerează că avem de-a face cu un „adept al apriorismului reflecției", de vreme ce cunoașterea apriorică evoluează în timp, odată cu evoluția categoriilor mentale ale indivizilor. În acest sens, concepția lui Mises despre cunoașterea apriorică are un aspect „failibil", cum i-ar spune Smith, care deși pentru omul ce acționează poate fi adevărat acum, ar putea în cele din urmă să se dovedească greșit (adică în dezacord cu realitatea obiectivă), cu dezvoltări viitoare ale evoluției minții omenești.

---

[29] Vezi Smith, „Aristotle, Menger, Mises; „Aristotelianism, Apriorism, Essentialism"; și „In Defense".

[30] Smith, „Aristotle, Menger, Mises", 275.

[31] Mises, *Human Action*, 92.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De la aceste categorii implicate în axioma acțiunii, Mises crede că putem deduce logica pură a alegerii. Pentru că teoriile la care se ajunge astfel reprezintă elucidarea implicațiilor faptului că omul acționează, „sunt apriorice asemenea teoriilor logice și matematice"[32]. Dacă nu s-au făcut erori logice în procesul deducției de la axioma acțiunii, teoriile obținute sunt aprioric adevărate și apodictic sigure. Însă calitatea lor apriorică nu le face irelevante pentru lumea reală. „Teoremele obținute prin raționament praxiologic corect nu sunt doar cu totul sigure și incontestabile, ca o teoremă matematică corectă. Ele trimit, cu rigiditatea certitudinii lor apodictice incontestabile, la realitatea acțiunii în viață și în istorie. Praxeologia transmite o cunoaștere exactă și precisă a lucrurilor reale"[33].

Desigur, arată Mises, dacă în principiu toată teoria economică poate fi dedusă logic din axioma acțiunii, în practică ne limităm activitățile la elucidarea acelor teorii relevante pentru lumea în care trăim. Ne-am putea imagina o mulțime de stări posibile ale lumii, dezvoltând teorii care decurg logic din asumpțiile postulate. Dacă nu se fac erori în procesul de deducție, aceste teorii ar descrie cu acurateță procese și rezultate atunci când presupozițiile lor ar fi în vigoare. De exemplu, ne-am putea imagina o lume în care munca nu ar produce disconfort, ci bucurie. Teoria muncii dedusă din această presupoziție ar fi corectă, dar ar fi valabilă doar într-o lume în care munca ar produce bucurie. Dar pentru că scopul nostru este înțelegerea lumii în care trăim, vom urmări condițiile ei (de exemplu, neajunsul muncii) și vom folosi acest postulat subsidiar empiric pentru a ne îngrădi propria teorie[34]. Cum afirmă Mises, „scopul științei [economice] este cunoașterea realității. Nu este gimnastica mentală, și nici amuzamentul logic. De aceea, praxeologia își restrânge cercetările la studiul acțiunii în acele condiții [...] date în realitate"[35].

Apriorismul lui Mises sugera o importantă intuiție cu privire la posibilitatea valorii neutre. Logica deductivă folosită în analiza lanțului de evenimente economice trebuie să presupună întotdeauna rezultatul drept dat. Rolul economistului este de a folosi o teorie apriorică pentru a evalua eficacitatea mijloacelor alese în lumina rezultatelor obținute. Economistul nu are de aceea nimic de spus despre scopurile înseși, ci comentează doar coerența diferitelor mijloace folosite pentru împlinirea unor scopuri. Cum

---

[32] Mises, *Human Action*, 32.

[33] Mises, *Human Action*, 39.

[34] Trebuie observat că aceste postulate empirice subsidiare nu modifică natura apriorică a teoriilor construite cu ajutorul lor.

[35] Mises, *Human Action*, 65.

spune Mises: „Judecăţile de valoare ultime şi rezultatele ultime ale acţiunii umane sunt date pentru orice tip de cercetare ştiinţifică; ele nu sunt deschise pentru analiză suplimentară. Praxeologia se ocupă de mijloacele folosite pentru atingerea acestor scopuri ultime. Obiectul său sunt mijloacele, nu scopurile"[36]. Astfel, dacă metodologia pozitivistă avea valoarea neutră în procedură, metodologia *aprioric*ă are valoare neutră analitic[37]. Analiza raportului mijloace-scopuri în lumina legilor economice deduse *aprioric* evită eroarea fatală pozitivistă de a recunoaşte că toate faptele implică teorie şi, totodată, evită importarea judecăţilor de valoare în explicaţia economică.

Mises descrie caracterul *aprioric* al logicii pure a alegerii afirmând că teoria economică nu poate fi niciodată validată sau invalidată empiric. Legile economiei „nu sunt supuse verificării sau falsificării pe terenul experienţei şi al faptelor"[38]. Încercările de a *testa* empiric teoria economică nu sunt doar infructuoase, ci indică cât de mult greşesc cercetătorii care încearcă să facă asta. Aceşti cercetători se află în aceeaşi situaţie cu aceia care cred că pot valida sau invalida teorema lui Pitagora măsurând triunghiurile din lumea reală. Cu toţii eşuează să înţeleagă natura *aprioric*ă a teoriei pe care încearcă să o testeze. Ca şi legile matematicii, legile economiei „sunt şi logice, şi anterioare temporal oricărei înţelegeri a faptelor istorice"[39]. Alături de imposibilitatea de a face experimente controlate în lumea reală, acest fapt arată că e imposibil să testezi teoria economică aşa cum susţin filosofii pozitivişti ai economiei[40].

---

[36] Mises, *Human Action*, 21.

[37] Pentru teoria austriacă a valorii neutre, vezi Boettke, „Ludwig von Mises" şi „Is Economics".

[38] Mises, *Human Action*, 32.

[39] Mises, *Human Action*, 32.

[40] Considerăm că e important să distingem între filosofii economiei (precum Hutchinson, Blaug, Hausman, Rosenberg etc.) şi economiştii practicanţi. Cum au arătat mai mulţi cercetători, mai ales McCloskey, practica economiştilor este foarte îndepărtată de retorica oficială a economiei. Unii filosofi ai economiei, printre care Rosenberg, cred că aceasta reflectă falimentul intelectual al disciplinei, în timp ce alţii, precum McCloskey, cred că demonstrează falimentul intelectual al metodologiei prescriptive recomandate de filosofi. Dacă sfatul filosofilor pozitivişti nu poate fi urmat în practică în disciplina economică deoarece materia nu poate fi tratată astfel, atunci criteriile pozitiviste nu sunt utile pentru demarcarea ştiinţei de non-ştiinţă. În cazul unuia ca Mises, scrierile sale metodologice au fost înţelese greşit şi de prieteni, şi de adversari tocmai pentru că el ocolea erorile filosofice de acest gen.

Adversarii lui Mises cred că asta dovedeşte negarea de către el a importanţei muncii empirice şi a lumii reale. Dar, cum am arătat mai devreme, Mises afirmă explicit că deducţia economică apriorică este „sluga" examinării empirice a lumii. Astfel, pentru Mises explicaţia istorică contingentă instituţional a lui Carl Menger cu privire la apariţia banilor descrie cu acurateţe „principiile fundamentale ale praxeologiei şi metoda ei de lucru"[41]. Ne interesează teoria economică pentru că ea explică lumea din afara sălii de clasă. Aranjamentele instituţionale ale lumii în care operează logica alegerilor de la baza deciziilor omeneşti sunt elementele fundamentale spre care ţinteşte teoria economică. Astfel, toate argumentele lui Mises, de la imposibilitatea calculului raţional în socialism şi până la mişcarea ciclului de afaceri, depind de instituţii şi sunt înglobate în ele.

Funcţia teoriei *apriorice* în aceste analize este de a fixa limite pentru utopiile oamenilor. Dacă o analiză a apariţiei banilor este o cercetare empirică a trăsăturilor instituţionale care permit sau împiedică această apariţie, cererea de bani se află în scădere continuă. În acest mod, teoria apriorică ne limitează posibilităţile comportamentale, dar face posibilă examinarea de către noi a trăsăturilor reale ale lumii empirice. „Teoria şi înţelegerea vieţii şi realităţii mobile nu se află în opoziţie", ci mai degrabă în simbioză[42]. Astfel privit, *apriorismul* lui Mises este radical empiric şi nu hiperteoretic[43]. Logica pură a alegerii este o componentă necesară, dar nu suficientă a explicaţiei economice.

Criticii lui Mises s-au grăbit să arate că, dacă el are dreptate, logica pură a alegerii este o „simplă tautologie". Filosofia a deosebit de mult propoziţiile analitice de cele sintetice. Dacă primele erau pur tautologice, celelalte, se spunea, ne transmit informaţii cu privire la lumea reală. Noţiunea kantiană a apriorismului sintetic – un tip de cunoaştere accesibil nouă în afara experienţei, dar care transmite totuşi informaţii despre lumea reală – a zguduit convingerile tradiţionale cu privire la necesitatea de a privi afirmaţiile apriorice ca pe nişte adevăruri analitice. Astfel, Kant a acceptat distincţia tradiţională analitic/sintetic, dar a susţinut că unele adevăruri apriorice considerate anterior analitice s-ar putea să fie de fapt sintetice. Dacă Mises pleacă în teoria sa de la Kant, el merge dincolo de Kant, respingând cu totul distincţia tradiţională analitic/sintetic.

---

41 Mises, *Human Action*, 405.

42 Mises, *Human Action*, 38-39.

43 Teoriile nu sunt respinse sau acceptate de analiza empirică; ele sunt fie aplicabile, fie inaplicabile – relevante sau irelevante în munca de interpretare empirică.

După Mises, ca şi legile geometriei, logica pură a alegerii este în întregime tautologică. Cu toate acestea, „simplele tautologii" au o importanţă empirică uriaşă. Cine ar nega că propoziţiile apriorice ale geometriei se aplică în lumea reală? Toate construcţiile arhitectonice, de la poduri până la clădiri, se bazează pe aceste presupoziţii tautologice. Şi în economie ne bazăm, de pildă, pe legea cererii – care este tautologică la bază – ca să analizăm utilitatea anumitor mijloace pentru atingerea anumitor scopuri. Dacă simpla observaţie nu poate falsifica această lege, nu trebuie să tragem concluzia că legea este lipsită de relevanţă empirică. Ca toate propoziţiile *apriorice* derivate din axioma acţiunii, ea este foarte importantă empiric. Fără ea ne-ar fi imposibil să înţelegem funcţionarea economiei. Aplicarea legilor apriorice ale economiei la lumea reală produce propoziţii empirice contingente instituţional cu privire la realitatea economică. Cum spune Mises, tautologiile deduse dintr-o axiomă legată inextricabil de lumea reală nu sunt un păcat. Dimpotrivă, ele sunt constructe mentale indispensabile, care ne fac posibilă înţelegerea lumii reale.

Relevanţa poziţiei lui Mises pentru economia modernă

Poziţia radicală – metodologic şi epistemologic – a lui Mises a generat multe critici. Odată cu ascensiunea pozitivismului şi empirismului, dorinţa de a imita metodele ştiinţelor fizice în domeniul ştiinţelor sociale a tentat adesea profesia economică. Economişti influenţi, de la Paul Samuelson până la Milton Friedman, au susţinut că economia are nevoie de o abordare formalistă şi cantitativă, ca să dobândească statutul unei ştiinţe reale. Alţii, precum T.W. Hutchison, au susţinut o abordare pur pozitivistă. De-a lungul timpului, atracţia eleganţei matematicii şi dorinţa unei puteri de predicţie precisă i-au atras pe majoritatea economiştilor. Ca urmare, Mises a fost considerat depăşit. Bine-cunoscutul istoric al gândirii economice şi metodolog, Mark Blaug, a respins poziţia metodologică a lui Mises ca fiind „ţâfnoasă şi idiosincratică".

Dar trebuie spus că mult timp metodologia mai mult sau mai puţin *aprioricâ* descrisă de Mises era răspândită printre economişti. De fapt, o abordare deductivă de tip „bun-simţ" a fost modul dominant de a face economie. Cum spunea Mises, „nu afirmi că ştiinţa teoretică a acţiunii umane trebuie să fie aprioricâ, ci că este şi a fost întotdeauna aşa"[44]. Nassau senior,

[44] Mises, *Human Action*, 40.

Destutt de Tracy, J.B. Say, John Cairnes, Carl Menger, Lionel Robbins, Frank Knight şi mulţi alţii au fost cu toţii apriorişti. Teoremele economice, susţineau aceştia, erau derivate din axiome „de la sine înţelese". Departe de a fi un lucru necaracteristic, aşa s-a făcut teorie economică de către economiştii clasici şi neoclasici pentru mai mult de un secol.

De atunci însă, economia a făcut mai multe salturi şi modificări în abordările sale[45]. Spre deosebire de poziţia metodologică a lui Mises, în anii '50 economiştii au adoptat ca pe o deviză „modelul şi măsurătoarea". Odată cu dezvoltarea teoriei jocurilor şi cu introducerea teoremei folclorice, a apărut posibilitatea unui număr infinit de echilibre, ducând la un tip de istorism formalist, ce se folosea de instrumente formale pentru a descrie fenomene economice particulare. Ambele abordări resping implicit metodologia economică a economiştilor clasici aşa cum a fost ea expusă de Mises, eliminând astfel, fără să-şi dea seama, elementul uman din ştiinţa economică. Dat fiind că el începe cu axioma acţiunii, apriorismul lui Mises aduce cu necesitate elementul uman în prim-planul analizei economice. Categoriile logice implicate în axioma acţiunii puneau accentul pe timp, incertitudine şi schimbare în procesul prin care o persoană caută să-şi atingă scopurile. În lipsa acestei abordări *apriorice*, importanţa condiţiilor din lumea reală cu care se confruntă acea persoană dispare. Este înlocuită de imaginea omului ca maşină ce funcţionează într-un mediu steril caracterizat de condiţii ideale, care nu reflectă în niciun fel realitatea.

Cererile recente de obţinere a noi metode empirice de cercetare ilustrează falimentul abordării non-*apriorice*. În mod ironic, tocmai *apriorismul* radical al lui Mises este răspunsul la această problemă empirică presantă. Cum sugera Mises, înţelegerea economiei creşte prin discutarea problemelor în termeni particulari şi analizarea lor în termeni de logică a alegerii. Interpretarea particularului prin universal produce *naraţiunea analitică*, care readuce individul uman ce optează în lumea reală în prim-planul analizei economice[46]. Naraţiunea analitică face din logica pură a alegerii dedusă

---

[45] Pentru o descriere a acestor salturi, vezi Peter J. Boettke, Christopher J. Coyne, and Peter T. Leeson, „Man as Machine: The Plight of the 20th Century Economics", *Annals of the Society for the History of Economic Thought*, 43 (2003): 1-10.

[46] Naraţiunea analitică pe care o propunem aici îşi are rădăcinile în abordarea praxeologică ce aşază procesul creator şi incert de luare a deciziilor umane în centrul analizei. Deşi naraţiunea analitică susţinută de R. Bates et al. în *Analytic Narratives* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998) seamănă cu a noastră prin faptul că încearcă să folosească teoria economică în scopul interpretării istorice, versiunea lor este fundată pe o abordare pură de teoria jocurilor, ce înlocuieşte imaginea lumii în care actorii economici imperfecţi urmăresc scopuri schimbătoare în condiţii ce se

aprioric „sluga" cercetării etnografice centrate pe instituții. Împrumutând metode de la sociologie și antropologie, economia se poate folosi de sondaje, interviuri și observații participative, pentru a produce noi cunoștințe empirice de la subiecții săi (narațiunea), care să fie analizate în lumina teoriei alegerii raționale *aprioric* (analiticul), ducând la examinări riguroase analitic, dar bogate instituțional. Această metodologie de cercetare rezultă din abordarea metodologică unică a lui Mises la știința economică, oferind o ieșire din încurcăturile generate de abordarea empirist pozitivistă la problemele economice.

Concluzii

Am susținut că poziția metodologică a lui Mises nu a fost depășită, ci rămâne una vizionară. Accentul pus pe calitatea de dat a rezultatelor și pe analiza mijloacelor de atingere a acestor rezultate ne oferă o noțiune de valoare neutră alternativă și anterioară pozitivismului. Arătând cum încărcarea teoretică a faptelor înlătură ideea de test empiric lipsit de ambiguitate, el a anticipat evoluțiile din filosofia postpozitivistă fără a cădea în abisul epistemologic al postmodernismului. În cele din urmă, accentul pus de el pe aplicabilitatea universală a științei acțiunilor umane (praxeologia) a deschis drumul unei științe a socialului unificată, întemeiată pe individualismul metodologic.

Mai mult decât atât, opera lui Mises nu este o teoretizare de cabinet, așa cum cred unii. Scopul teoriei este de a permite o mai bună investigație empirică, dar aceste două misiuni ilustrează trepte epistemologice distincte (concepția pentru teorie, înțelegerea pentru istorie). Mises a reușit să creeze un sistem de analiză care este discutat astăzi ca o abordare narativă analitică a economiei politice. Credem că această mișcare va salva economia de la irelevanță, aducând înapoi actorul uman – alfa și omega vieții economice – în explicația de tip economic. Cartea lui Mises, *Human Action*, este o contribuție monumentală în materie de economie tehnică, filosofie socială și politici publice, dar are un aport la fel de mare în filosofia științelor omului. Mises a susținut cu tărie că legile științelor economice sunt deduse aprioric și își dovedesc relevanța în actul de interpretare a fenomenelor istorice. Fără aceste legi apriorice, am fi orbi în fața lumii empirice.

---

modifică mereu cu o altă lume, în care agenții dețin informații complete și perfecte, iar opțiunile lor sunt de ordin determinist.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

15. Geniul lui Mises şi strălucirea lui Kirzner

În scrierile, în cursurile, în seminariile sale şi în tot ceea ce ne-a spus, Mises ne-a învăţat că economia este extrem de importantă. Economia nu este un joc intelectual. Economia este de o seriozitate gravă. Însuşi viitorul omenirii, al civilizaţiei depinde, după Mises, de înţelegerea răspândită şi de respectarea principiilor economice[1].

Israel Kirzner

Introducere

Modelul neoclasic al economiei pure de piaţă este o lume fără fricţiuni, în care deciziile descentralizate ale agenţilor sunt coordonate perfect prin mecanismul preţurilor. Modelul neoclasic al eşecului pieţei şi al intervenţionismului guvernamental, pe de altă parte, se ocupă de complicaţiile lumii reale (adică de fricţiunile apărute în lume) şi arată că sistemul preţurilor nu poate opera perfect. Din acest punct de vedere, guvernul repara eşecurile pieţei.

În schimb, lucrările unor economişti precum Armen Alchian, James Buchanan, Ronald Coase, Douglass North, Vernon Smith şi Elinor Ostrom se ocupă exact de fricţiunile din lumea reală şi demonstrează cum forţele pieţei contribuie la ajustarea comportamentelor şi la schimbarea practicilor

[1] Israel M. Kirzner, „Lifetime Achievement Award Acceptance Speech" (Society for the Development of Austrian Economics, Charleston, SC, November 19, 2006).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pentru a ameliora imperfecțiunile lumii şi a promova coordonarea planurilor. Sistemul preţurilor este important tocmai pentru că suntem actori imperfecți într-o lume imperfectă, plină de fricțiuni, nesiguranță şi ignoranță omenească.

Ludwig von Mises şi Israel Kirzner sunt doi dintre cei mai importanți cercetători care au încercat să înțeleagă într-un mod mai complex modul în care „mâna invizibilă" reuşeşte să coordoneze gama largă de schimburi economice care se desfăşoară zilnic în lumea reală şi imperfectă. Mâna invizibilă lucrează tocmai din cauza imperfecțiunilor din această reprezentare a teoriei pieţei şi nu presupune nicio axiomă legată de teoria formală a echilibrului competitiv general – nici numere mari, nici informarea asupra preţurilor, nici bunuri omogene şi nici cunoaştere perfectă. Cum scria Ludwig von Mises, „ceea ce distinge Şcoala Austriacă şi îi va acorda o glorie veşnică este tocmai faptul că a creat o teorie a acțiunii economice, şi nu una a echilibrului sau a non-acțiunii economice"[2]. Economiştii austrieci, în special Mises, Hayek şi Kirzner, au încercat să demonstreze cum reuşeşte comportamentul uman îndrumat de preţuri, de profiturile şi pierderile monetare într-un sistem de proprietate privată să se adapteze şi să depăşească imperfecțiunile lumii. Această metodologie se concentrează pe structura instituțională ce creează un mediu unic bazat pe stimulente ce influențează comportamentul actorilor. Comportamentul presupune diseminarea informațiilor care influențează la rândul lor, în mod direct, deciziile şi acțiunile agenților, coordonându-le activitățile şi astfel îmbunătățind eficiența totală a sistemului economic. Pentru crearea acestei teorii, a fost nevoie de câteva minți strălucite, printre care Mises, Hayek şi Kirzner. În acest capitol, ne vom referi la contribuțiile unice ale lui Mises şi Kirzner.

Mises şi piața

Israel Kirzner a povestit de mai multe ori ce a simțit când l-a auzit prima dată pe Mises explicând faptul că piața e un proces, la cursul său de studii postuniversitare de la New York University. Pentru Kirzner, a fost o experiență bulversantă. El înțelegea ce înseamnă a spune că „piața este un loc", dar ce putea să însemne fraza „piața este un proces"? Mises explica spunând că piața nu e doar un spațiu în care oamenii se târguiesc pentru preţuri, ci şi un proces prin care se generează cunoaştere, informațiile sunt

---

[2] Ludwig von Mises, *Notes and Recollections* (South Holland, IL: Libertarian Press, 1978), 36.

transmise, iar preţurile sunt determinate în societate. Accentul pus de el pe ideea de piaţă ca proces e ceea ce separă teoria tradiţională a pieţei de viziunea austriecilor. Pentru Şcoala Austriacă, piaţa este esenţială, pentru că ea este un proces.

În corespondenţa dintre Menger şi Walras se pot deja observa diferenţele dintre o abordare a teoriei preţurilor care vede preţurile ca fiind determinate într-un sistem de ecuaţii simultane şi o alta, în care preţurile se formează printr-un proces de negociere şi schimb continuu. Reprezentanţii centrali ai acestor două şcoli credeau că diferenţa e mai mult una de accent decât de substanţă. O identificare a diferenţelor de profunzime dintre „teoria funcţionalistă" şi „teoria cauzal-genetică" a preţului e realizată de Hans Mayer[3]. Aplicarea conştientă a noţiunii de analiză a proceselor de piaţă a fost juxtapusă cu teoria echilibrului general. În timp ce alţi lideri importanţi ai Şcolii Austriece de la Viena de pe atunci, precum Machlup, Mayer şi Morgenstern înţelegeau foarte bine importanţa proceselor de piaţă în analiza economică, abia Mises, Hayek şi mai târziu Kirzner au propus o reprezentare matură a analizei proceselor de piaţă în Şcoala Austriacă.

Pentru a înţelege originea analizei proceselor de piaţă, trebuie să ne întoarcem la cartea lui Mises, *The Theory of Money and Credit* (1912; repr; Indianapolis, IN: Liberty Press, 1980), în care el a folosit „analiza perioadelor" sau metodologia „pas cu pas" şi a încercat, cu mult înaintea tuturor, să integreze teoria micro- şi macroeconomică pentru realizarea unei analize a banilor şi a consecinţelor răspândite ale managementului monetar ineficient, realizat de autorităţile politice. Teoria ciclurilor de afaceri a lui Mises era intim legată de modul în care el înţelegea procesul pieţei. Ca şi Hayek, Mises era preocupat de problemele prognozei de afaceri şi de ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „teoria austriacă a ciclurilor de afaceri". Aspectele esenţiale ale acestei teorii erau (1) o reprezentare a structurii de capital dintr-o economie ca o combinare de bunuri de capital eterogene ce trebuiau păstrate sau redistribuite în combinaţii mai productive şi mai avantajoase; (2) o viziune a proceselor de producţie desfăşurate în timp, generând nevoia unui mecanism care să coordoneze intertemporal planurile de producţie pentru a satisface cererile consumatorilor; (3) ideea că sporirea rezervei monetare funcţionează în economie nu printr-o ajustare instantanee a preţurilor, ci prin ajustări relative de preţuri. Opera lui Mises apără teoria cantitativă a banilor împotriva cârcotaşilor care căutau să elimine sărăcia prin

[3] Hans Mayer, *Der Erkenntniswert der Funktionellen Preistheorien*, în *Classics in Austrian Economics: A Sampling in the History of a Tradition*, edited by Israel M. Kirzner, vol. II, *The Interwar Period* (1932; repr., London: Pickering & Chatto, 1994), 55-168.

tipărirea de bani în plus şi critică teoria cantitativă, aşa cum o înţelegeau interpretările mecanice care postulau ajustări instantanee ale sistemului de preţuri în momentul schimbării cantităţii banilor, subestimând astfel consecinţele negative ale manipulării banilor şi creditului de către autorităţile politice.

Deşi nu era explicită, legătura cu procesul pieţei era mereu prezentă în analiză. Antreprenorii se bazează pe semnalele preţurilor în proiectarea producţiei, alocând resursele lor de capital în cea mai profitabilă direcţie şi folosind tehnologiile cel mai puţin costisitoare. Structura de capital nu se reface automat, ci presupune un calcul atent din partea actorilor economici, pentru a determina ce planuri de producţie sunt mai profitabile şi trebuie urmărite. Dacă semnalele preţurilor sunt confuze, atunci deciziile de menţinere şi alocare de capital vor fi eronate din punctul de vedere al maximizării valorii economice. Teoria monetară a ciclurilor de afaceri, dezvoltată de Mises şi Hayek în anii '20, contrapunea o viziune a economiei bazate pe antreprenoriat, înţelegerii mecaniciste a economiei monetare proprie economiştilor din Statele Unite şi Marea Britanie, ca şi viziunii haotice a lumii economice proprie criticilor capitalismului.

În acelaşi timp în care îşi scria lucrările despre teoria monetară şi ciclurile de afaceri, Mises lua parte şi la dezbaterea cu privire la fezabilitatea economică a socialismului. Analiza socialismului la Mises, ca şi teoria sa monetară, se bazează pe teoria subiectivă a valorii, aplicată în contextul economiei utilizatoare de capital. Mises a afirmat chiar următoarele: „Pentru a înţelege problema calculului economic, este necesar să recunoaştem natura reală a relaţiilor de schimb, exprimată prin preţurile pieţei. Existenţa acestei probleme importante poate fi revelată doar prin metodele teoriei moderne, subiective, a valorii"[4]. În miezul criticii ample a socialismului, se găseşte înţelegerea procesului pieţei. Socialismul nu e făcut imposibil doar de distorsionarea stimulentelor prin proprietatea colectivă şi prin încurcăturile birocratice, ci mai ales de incapacitatea de a stimula inovaţia antreprenorială în afara contextului economiei de piaţă, a atracţiei profitului şi a pedepsei pierderilor.

Cea mai gravă critică făcută de Mises formelor coerente de socialism este că proprietatea colectivă a mijloacelor de producţie face imposibil calculul economic raţional. Dacă nu există proprietate privată a mijloacelor de producţie, nu există o piaţă a mijloacelor de producţie. Fără o piaţă a mijloacelor de producţie, nu există preţuri de piaţă pentru mijloacele de

[4] Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (1922; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1981), 186.

producţie. În absenţa preţurilor de piaţă (reflectând raritatea relativă a bunurilor de capital), planificatorii economici nu sunt capabili să calculeze raţional cea mai eficientă cale de investiţie din punct de vedere economic. Fără capacitatea de a face calcul economic raţional, producţia nu poate fi organizată raţional. Niciun individ sau grup de indivizi nu poate decide între numeroasele posibilităţi ale metodelor de producţie care sunt cele mai eficiente din punctul de vedere al costului, fără să recurgă la calculul bazat pe preţurile monetare. Preţurile monetare şi sistemul profit-pierdere sunt repere indispensabile în administraţia economică. În absenţa lor, mintea omenească e incapabilă să hotărască între mai multe procese de producţie. În încercarea sa de a rezolva anarhia producţiei, socialismul o înlocuieşte cu haosul planificat. Cum afirmă Mises:

> E o iluzie să presupunem că o comunitate socialistă poate înlocui calculul prin raportare la bani cu un calcul prin raportare la mărfuri. Într-o comunitate care nu practică schimbul, calculul în mărfuri poate acoperi cel mult bunurile de consum. Când apar bunurile de un nivel mai înalt, el se prăbuşeşte. Dacă societatea abandonează stabilirea liberă a preţurilor pentru bunurile produse, producţia raţională devine imposibilă. Fiecare pas care se îndepărtează de proprietatea privată a mijloacelor de producţie şi de folosirea banilor e un pas în afara activităţii economice raţionale[5].

Critica socialismului la Mises a fost respinsă de către autori precum Karl Polanyi, Fred Taylor, Oskar Lange şi Abba Lerner. Controversa teoretică între economişti a avut loc în anii '20 şi, mai ales, '30, când economiile capitaliste occidentale au intrat în Marea Criză, în timp ce se credea că sistemul sovietic socialist centralizat de economie planificată a transformat un stat ţărănesc într-o economie industrială, în spaţiul unei singure generaţii. Din punctul lor de vedere, capitalismul s-ar fi dovedit, în urma evenimentelor din anii '30, nu doar injust, ci şi instabil şi ineficient. Pe de altă parte, planificarea centralizată socialistă i-ar fi oferit Uniunii Sovietice baza materială pentru a combate ameninţarea fascistă a Germaniei din anii '30 şi '40.

În cursul dezbaterii despre fezabilitatea socialismului, Mises a ajuns la o înţelegere tot mai matură a procesului de piaţă antreprenorial. În *Socialism*, el a susţinut că sistemul preţurilor ca întreg îndeplineşte trei funcţii, de care socialismul prin definiţie ar trebui să se lipsească. Într-o economie de piaţă, gama de preţuri existentă le arată factorilor de decizie ce bunuri şi servicii se

[5] Mises, *Socialism*, 102.

împuţinează relativ. Dacă un preţ este relativ înalt, se poate deduce că marfa în chestiune este relativ puţină şi, deci, trebuie utilizată economicos; iar dacă preţul este relativ scăzut, se poate deduce că marfa respectivă este relativ abundentă şi că poate fi folosită mai mult. Gama existentă de preţuri ajută decidenţii, oferindu-le o cunoaştere *ex ante* a situaţiei. Însă sistemul preţurilor le oferă actorilor economici şi o cunoaştere *ex post*, sub forma constelaţiei de preţuri apărute în perioada următoare şi a declaraţiilor de profit sau pierdere în afaceri. Dacă un actor poate cumpăra ieftin şi vinde scump, piaţa arată că decizia sa anterioară a fost una corectă, dar dacă se arată, pe baza cunoştinţelor anterioare, că s-a cumpărat scump şi acum trebuie să se vândă ieftin, e revelată o eroare de judecată ce trebuie reparată. Discrepanţa dintre anticipările *ex ante* fixate de gama preţurilor în momentul luării deciziei şi obţinerea *ex post* de profit şi pierdere provoacă descoperirea unor moduri superioare de desfăşurare a activităţilor economice. Aceste descoperiri sunt făcute fie de cei care au luat parte la tranzacţie, fie de către noi actori care intră în luptă şi îndepărtează resursele de la actorii anteriori. Coordonarea economică şi învăţarea continuă au loc prin sistemul preţurilor şi prin ajustarea constantă a preţurilor relative. Atunci când se afirmă că sistemul pieţei are capacitatea de a se autocorecta, este vizată capacitatea sistemului de preţuri de a deveni coordonat şi de a învăţa.

După apariţia planificării socialiste, care a fost sprijinită de către intelectuali occidentali, Mises s-a hotărât să-şi continue lupta împotriva unei economii „rele" şi neortodoxe şi a început să scrie ceea ce va deveni *magnum opus* al său, publicat mai întâi în 1940 în germană, şi apoi publicat în traducere engleză cu modificări importante, în 1949. În *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), Mises a aplicat şi a dezvoltat metodologia „pas cu pas" pe baza subiectelor economice ale timpului, incertitudinii, calculelor economice, economiei de piaţă, procesului formării preţurilor, dobânzii, expansiunii creditului, ciclului de afaceri şi multe altele. Astfel, Mises a continuat opera profesorilor şi colegilor săi vienezi, încorporând elementul dinamic al procesului economic în cadrul analitic al economiei moderne. În *Human Action,* Mises dezvoltă ideea pieţei ca proces şi arată că preţurile pieţei sunt în general „false" sau preţuri de non-echilibru, dar sunt folositoare ca informaţie şi motivaţie pentru a ghida şi coordona în timp activitatea economică. În acest context, Mises afirma că „este esenţial că menţinerea preţurilor false ale factorilor de producţie nu este tolerată de competiţia antreprenorilor în căutarea profitului. Activităţile antreprenorilor sunt elementul care ar putea duce la situaţia

irealizabilă a unei economii în rotaţie constantă, dacă nicio altă schimbare nu s-ar produce"[6].

Spre deosebire de concepţia lui Walras, preţurile nu reflectă toate cunoştinţele disponibile şi astfel apar discrepanţe ce creează nişe de profit pe care le pot descoperi antreprenorii. Cu alte cuvinte, sistemul de comunicare nu este perfect; preţurile nu transmit toată cunoaşterea pe care le-o atribuia Walras. Însă tocmai în această „imperfecţiune" stă motorul sistemului economic. Imperfecţiunea preţurilor creează capacitatea sistemului de a comunica informaţii cu privire la propriile sale proprietăţi de comunicare greşită.

În cele din urmă, ideea pieţei ca proces în opera lui Mises e construită pe ideea interconectivităţii activităţilor umane (sau, cum îi spune Mises, a „conexităţii"). Conexitatea pieţei poate fi explicată doar dacă ne reprezentăm piaţa ca pe un proces. Mecanismul ce creează conexitatea activităţilor umane este calculul monetar antreprenorial. Consecinţa sa este cooperarea socială bazată pe diviziunea muncii, de care depind creşterea economică şi dezvoltarea. Mecanismul se bazează pe existenţa proprietăţii private, a libertăţii contractului şi a mediului de schimb. Dat fiind că banii sunt prezenţi în toate schimburile şi astfel conectează deciziile tuturor, ca mediu al schimburilor, antreprenorii sunt capabili să descopere oportunităţi ce presupun, pentru exploatarea lor, o mai bună diviziune a muncii şi cunoaşterii. Exploatarea simultană a numeroase descoperiri antreprenoriale creează o înlănţuire a afacerilor între diferiţi actori economici, deoarece antreprenorii atrag resursele, îndepărtându-le de la alte utilizări alternative. Acest proces (bazat pe calculul monetar antreprenorial) duce la interconectarea activităţilor umane. Preţurile nu sunt elemente izolate pe piaţă; ele rezultă din relaţiile complexe ce domină la un anumit moment în societate şi care edifică civilizaţia occidentală prin progresele lor materiale, ştiinţifice şi tehnologice.

Kirzner şi descoperirea antreprenorială

Israel Kirzner vorbea despre perioada studiilor sale postuniversitare de economie la New York University ca despre o perioadă de confuzie profundă şi iluminare intelectuală. Într-o seară învăţa teoria preţului standard din cartea lui George Stigler, *Theory of Price* (Chicago: University of Chicago Press, 1946), iar a doua seară învăţa despre procesul pieţei de la Ludwig von Mises din *Human Action*. Abordările erau diametral opuse macroeconomiei keynesiene care se preda pe atunci, dar ele păreau să se opună una alteia la fel

[6] Mises, *Human Action*, 337-38.

de radical. În acest context şi-a construit Israel Kirzner teoria procesului pieţei. Într-o serie de cărţi, începând din 1960, pe durata a mai bine de trei decenii, Kirzner a dezvoltat cu rigurozitate teoria modernă a procesului pieţei din Şcoala Austriacă, legată mai ales de rolul antreprenorului.

Strălucirea lui Kirzner constă în inteligenţa cu care a deschis mediul prin tradiţie închis al microeconomiei, folosindu-se de elementul antreprenorial. În viziunea lui Walras, preţurile sunt parametrii unui sistem pe care niciun agent nu-l poate influenţa. Toată lumea primeşte preţurile deja stabilite, iar acestea transmit suficientă informaţie pentru ca oricine să facă alegeri. Walras încerca să rezolve următoarea problemă. Deşi preţurile sunt cel mai bine înţelese ca parametri din perspectiva fiecărui agent, ele trebuie văzute ca variabile din punctul de vedere al sistemului ca întreg. În teoria echilibrului general, preţurile nu sunt influenţate de nimeni anume, dar la nivel sistemic ele sunt determinate pentru curăţarea pieţelor. Preţurile transmit suficiente cunoştinţe pentru ca agenţii să-şi aloce resursele pentru cea mai valoroasă utilizare a lor, sunt stimulente pentru acţiune şi ca atare transmit informaţia necesară pentru ca resursele să fie alocate eficient.

Abordarea sa duce la o nouă problemă. Dacă se adoptă o viziune parametrică asupra preţurilor, nu se poate explica cum sunt determinate preţurile la nivelul sistemului. Dihotomia lui Walras între preţurile ca parametri pentru indivizi şi preţurile ca variabile pentru sistem a dus teoria pieţei într-o situaţie fără scăpare. În „Cum se ajunge la preţurile pieţei?" se află întrebarea la care sistemul competiţiei perfecte a lui Walras nu poate răspunde – decât prin postularea existenţei unui agent fictiv, conducătorul licitaţiei. Cum susţinea Frank Hahn, această reprezentare a interzis economiei să explice schimbările de preţuri şi ajustările reale[7]. Cum scrie Arrow:

> Chiar dacă acceptăm întreaga poveste [a echilibrului competitiv general], mai rămâne un element care nu e individual [care nu este ales de indivizi]: şi anume preţurile întâlnite de către firme şi de către indivizi. Cine a ales preţurile? Cel puţin în teoria formală, nimeni. Ele sunt determinate în (şi nu de către) instituţii sociale pe care le numim pieţe, care egalizează cererea şi oferta. [...] A fost uimitor de greu să înlăturăm eroarea de a da o explicaţie individualistă formării preţurilor[8].

---

[7] Frank Hahn, *On the Notion of Equilibrium in Economics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1973).

[8] Kenneth Arrow, „Methodological Individualism and Social Knowledge"; *The American Economic Review* 84, no. 2 (1994): 4.

În această reprezentare a teoriei pieţei, agenţii sunt pasivi, în sensul că nu ei iniţiază schimbarea, ci doar răspund ca nişte roboţi la situaţia de pe piaţă şi la stimulentele oferite de preţurile parametrice.

În cele din urmă, reprezentarea preţurilor ca parametrice/stimulente se bazează pe o anumită viziune a problemei economice şi a cunoaşterii. Abordarea lui Walras trata resursele economice ca deplin cunoscute şi deja date. În 1937, Hayek a criticat această reprezentare, arătând că, dacă nu este formulată o teorie a dobândirii cunoaşterii, nu poate fi explicată alocarea resurselor şi rolul real al preţurilor. Prin Hayek, problema economică nu mai este doar una de alocare a resurselor, ci una de dobândire şi comunicare a cunoaşterii, necesare pentru indivizi ca să facă cele mai bune opţiuni de alocare posibile. Doar rezolvând mai întâi această problemă se poate găsi o soluţie la determinarea preţurilor. Identificând problema economică corectă, Hayek s-a concentrat pe natura cunoaşterii. Abordarea walrasiană consideră cunoaşterea ca dată, în timp ce pentru Hayek cunoaşterea este dispersată, nefiind disponibilă tuturor. Dacă cunoaşterea este idiosincratică şi tacită, preţurile nu pot fi tratate ca nişte parametri ce transmit toată informaţia existentă. Ele vor fi doar comunicatori ai unei cunoaşteri pe care indivizii o determină, dar o şi folosesc, ca determinanţi ai alegerilor lor.

Astfel se manifestă din nou strălucirea lui Kirzner: în găsirea unei soluţii la problema teoriei preţurilor, şi anume la determinarea acestora. Pentru Kirzner, problema antreprenoriatului ca o categorie analitică vine din intuiţia că nu putem explica existenţa noutăţii pure (şi profitului pur), referindu-ne la factorii productivi deja existenţi. Kirzner a oferit cea mai îndrăzneaţă soluţie, atacând direct problema schimbării şi noutăţii, prin construcţia unei teorii care explica prezenţa profitului pur pe piaţă, prin concentrarea pe elementul pur antreprenorial din acţiunea umană. În acest scop, el a distins comportamentul optimizant de promptitudinea antreprenorială. Prin izolarea celor două funcţii, el a identificat distincţia dintre antreprenoriat şi proprietatea de bunuri. Kirzner a folosit constructul echilibrului ca pe o substanţă de contrast pentru studierea rolului funcţiei antreprenoriale, pentru că rolul antreprenorului poate fi explicat doar prin contrast cu agenţii optimizanţi (sau, în termenii lui Kirzner, maximizatori robbinsieni).

Esenţa antreprenoriatului în opera lui Kirzner e legată de ideea fundamentală că descoperirea şi exploatarea câştigurilor comerciale nu are loc automat, ci în urma acţiunii umane concertate. Ideea sa se îndepărtează de tradiţia microeconomică, în care câştigurile existente din comerţ sunt întotdeauna cunoscute. Kirzner subliniază că, pentru a exploata aceste

câştiguri, ele trebuie mai întâi să fie observate. Esenţa funcţiei antreprenoriale se bazează pe această intuiţie fundamentală. Spre deosebire de microeconomia tradiţională, viziunea funcţiei antreprenoriale în procesul de piaţă la Kirzner constă în eliberarea alegerii umane de structura deterministă, prin introducerea ideii de promptitudine. Atenţia dirijată prompt spre câştiguri neexploatate din schimburi pune în mişcare procesul pieţei. Astfel, ideea de promptitudine este crucială, tocmai din cauza relaţiei ei cu procesul pieţei.

O trăsătură de bază a teoriei procesului pieţei la Kirzner este că variabilele generale precum gustul, tehnologia, disponibilitatea resurselor şi variabilele induse ale sistemului profit-pierdere se află într-o relaţie determinantă, deşi uşor întârziată. Dată fiind dinamica economiei, variabilele generale nu sunt perfect aliniate în niciun moment. Procesul descoperirii creează mecanismul prin care variabilele induse se mişcă în aceeaşi direcţie ca şi variabilele generale. Contribuţia lui Kirzner la teoria procesului pieţei reprezintă veriga lipsă cu teoria neoclasică. Într-un cadru instituţional de proprietate privată, dificultăţi scăzute de intrare pe piaţă şi variabile generale stabile, procesul antreprenoriatului va crea un tipar de producţie şi schimb care va duce economia spre stadiul echilibrului. Kirzner a găsit veriga lipsă în teoria tradiţională a preţurilor, prin înţelegerea dezechilibrului de la baza economiei, ca şi prin găsirea unei căi ce duce de la dezechilibru la echilibru (dacă şi numai dacă variabilele generale sunt stabile).

Când indivizii determină preţurile, ei acţionează ca antreprenori. Asta înseamnă că teoria preţurilor condiţiei marginale face ca presupoziţia „preţuri = costuri marginale" să nu intervină în această teorie. Dimpotrivă, ea este o tendinţă a proceselor competitive de piaţă, născută din acţiunea indivizilor asupra discrepanţelor dintre propriile cunoştinţe şi cunoaşterea disponibilă pe piaţă. Capacitatea de previziune a antreprenorului este de a descoperi valoarea unor cunoştinţe pe care le posedă, dar care nu sunt încă reflectate în preţurile pieţei.

Economiştii din tradiţia austriacă se disting prin înţelegerea complexă a rolului funcţiei antreprenoriale şi a felului în care aceasta dă naştere procesului pieţei. O înţelegere tradiţională e pieţei este limitată, deoarece ea se bazează pe un cadru „închis", ce nu permite explicarea noutăţii. Kirzner a atras atenţia că mediul este unul deschis, în care „există oportunităţi relevante, care n-au fost întotdeauna recunoscute în punctul de plecare al analizei". Cum arată Kirzner, într-un cadru deschis „nu există limite în calea posibilului. O economie ce încearcă să asimileze circumstanţele lumii reale, care sunt deschise, trebuie să transceandă un cadru analitic incapabil să

asimileze surpriza genuină. Economia de tip austriac a încercat să atingă acest scop, concentrându-se pe natura şi funcţia descoperirii antreprenoriale pure"[9].

Rafinamentul procesului pieţei

Rolul antreprenorial este de a descoperi informaţia anterior necunoscută. Acest proces de descoperire se bazează pe capacitatea antreprenorilor de a observa informaţiile ce nu sunt încă traduse prin preţuri şi de a acţiona pe baza acestor observaţii. Antreprenorii acţionează pe baza cunoaşterii pe care o posedă cu privire la circumstanţele în care pot avea loc schimburi. Când un antreprenor propune un nou bun la un preţ nou, deoarece crede că se vor găsi destui oameni interesaţi de noul produs, care să justifice efortul producerii lui, acesta introduce noi cunoştinţe în sistem, reducând ignoranţa. Prin incapacitatea sa de a transmite toate informaţiile, sistemul preţurilor creează stimulentele pentru a descoperi ceea ce lipseşte. Rolul antreprenorial este, în cele din urmă, cel de a descoperi cunoaştere, şi deci de a reduce ignoranţa.

Ignoranţa se găseşte peste tot. Dar ea nu are aceeaşi natură într-un sistem deschis ca într-un echilibru competitiv închis. În primul, ignoranţa este radicală, deoarece se referă la ignoranţa însăşi: indivizii nu ştiu ceea ce nu ştiu. Este o lume în care există „adevărata incertitudine", adică una în care evenimentele viitoare sunt cu adevărat nepredictibile. Tocmai din cauza acestui context de ignoranţă radicală şi adevărată incertitudine, problema economică a lui Hayek este una reală. Dacă presupunem că problema nu există, aşa cum face teoria echilibrului competitiv, problema economică e redusă la o chestiune mecanicistă (ce preţ limpezeşte pieţele?) şi nu la una epistemologică (cum se poate autocorecta sistemul?).

În acest context, funcţia antreprenorială, această trăsătură umană unică, oferă o soluţie la provocarea ignoranţei radicale. Vălul ignoranţei este mereu sfâşiat, pentru că imaginaţia umană lucrează continuu. E important să spunem că imaginaţia omenească, posibilitatea creaţiei pure de informaţie, este caracteristica esenţială a funcţiei antreprenoriale. Însă adesea, în context social, creativitatea, deşi necesară, nu este suficientă. Este nevoie şi de o busolă care să arate, aşa cum spune Joseph Schumpeter, că invenţia (creativitatea) este şi inovaţie (creativitate utilă social). Această busolă este dată de mecanismul

[9] Israel M. Kirzner, prefaţă la *An Entrepreneurial Theory of the Firm*, de Frederic Sautet (London: Routledge, 2000), xiii.

BCU ASCR UNIVERSITY LIBRARY

profitului şi pierderii, care ne ajută să determinăm dacă invenţia este utilă social, devenind inovaţie şi fiind adoptată şi de alţii. Cele două feţe ale monedei care este antreprenorul sunt creativitatea pură (de informaţie) şi descoperirea (unei lipse de cunoaştere în ţesătura socială, prin mecanismul preţurilor). Aceste două aspecte ale antreprenoriatului duc la constituirea procesului pieţei (descoperirea constantă de invenţii relevante social). În acest sens, procesul pieţei este un sistem cu autocorecţie, bazat pe descoperirea unor posibilităţi de schimb anterior ignorate. Posibilităţile de schimb reflectă în acelaşi timp descoperirea unei nevoi sociale ce n-a fost încă exprimată de piaţă (nefiind transmisă de sistemul preţurilor) şi o expresie a creativităţii umane.

Concluzii

Peisajul intelectual al economiei politice moderne s-a schimbat considerabil din perioada clasică a secolului XIX. În secolul XX, economiştii au dorit să rafineze principiile universale ale disciplinei lor, exprimându-le într-un limbaj mai formal şi integrând toate prezumţiile restrictive necesare pentru a asigura flexibilitatea matematică. Elementul antreprenorial al acţiunii umane a fost o victimă a acestei revoluţii matematice, deoarece sfida flexibilitatea matematică. Şi Mises, şi Kirzner au căutat să atragă atenţia că piaţa este un proces ce operează într-un univers deschis. Nu se pot explica operaţiunea pieţei şi ajustarea sistemului preţurilor, fără a se recurge la antreprenor.

Pentru aproape trei sferturi de secol, discursul economic a luat-o pe o cale care a ignorat sistematic rolul antreprenorului în economia de piaţă. Împotriva acestui curent, geniul lui Ludwig von Mises a produs o viziune inspirată, pe care Kirzner a dezvoltat-o în teoria procesului pieţei din a doua jumătate a secolului. Kirzner înţelegea bine implicaţiile ideii că simplul comportament optimizant nu poate explica piaţa ca proces. Fără introducerea de elemente exogene ad-hoc, este limitată capacitatea economiei de a explica schimbarea socială şi noutatea. Asta nu înseamnă că trebuie să renunţăm la constructul echilibrului; el ocupă un loc important în trusa de unelte a economistului, pentru că schimbarea nu poate fi înţeleasă decât pe fundalul contrastant al echilibrului. Însă economiştii au discutat atât de mult absenţa schimbării, încât aceasta a început să dăuneze explicaţiilor lor. Din acest motiv, cercetarea genială a lui Kirzner are meritul de a readuce ideea de schimbare – şi de acţiune antreprenorială în condiţii schimbătoare – în centrul teoriei economice şi a înţelegerii pe care o avem asupra economiei de piaţă şi sistemului preţurilor.

16. Hayek şi socialismul de piaţă: ştiinţă, ideologie şi politici publice

Introducere

Programul de cercetare al lui Hayek porneşte de la ideile lui Adam Smith şi Karl Menger, care încercau să înţeleagă ordinea socială nu ca pe un rezultat al planificării conştiente, ci ca pe o consecinţă neintenţionată a acţiunii umane individuale. Punând accentul pe ordinea spontană, Hayek a învăţat de la Menger că acţiunea umană individuală este ghidată de valorizările subiective ale indivizilor şi că valorizarea relevantă pe care o fac indivizii se referă la unitatea marginală a bunului sau serviciului care este obiect de deliberare. În toată cariera lui Hayek, în centrul eforturilor sale de cercetare s-a aflat întrebarea cum poate un sistem social să transforme percepţiile subiective individuale ale unora în informaţii utile pentru alţii, aşa încât aceştia să îşi coordoneze acţiunile realizând o ordine socială cuprinzătoare, ce produce beneficii cu mult mai mari decât a intenţionat orice individ din sistem. Din acest punct de vedere, nu cred că este greşit să spun că F.A. Hayek a urmărit în mai mare măsură decât orice alt economist din secolul XX programul lui Smith în materie de economie politică şi a rafinat raţionamentele de tip „mână invizibilă" ce definesc modul economic de gândire.

Wieser a avut şi el o mare influenţă asupra lui Hayek, prin ideea raţionamentului costului de oportunitate şi prin chestiunea imputaţiei valorii. De obicei, i se atribuie lui Wieser ideea că, într-o decizie economică, costul

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

reprezintă valoarea celei mai bune dintre şansele sacrificate pentru luarea acelei decizii. În plus, Wieser – urmându-l pe Menger – considera că procesul de producţie se desfăşoară în timp, valoarea crescând tot mai mult, de la bunurile de nivel scăzut la bunurile de nivel înalt folosite în producerea lor, iar fluxul bunurilor şi serviciilor coboară de la bunurile de nivel înalt la cele de nivel scăzut pe care le consumăm. El numeşte imputaţie procesul de derivare a valorii bunurilor de producător din valoarea bunurilor de consum rezultate. Lucrările timpurii de economie tehnică ale lui Hayek vizau exact această chestiune, iar studierea procesului imputaţiei l-a făcut sensibil la influenţa negativă a teoriilor echilibrului cu privire la complexitatea acestui proces de ajustare economică în timp.

Hayek a mai fost influenţat şi de Wicksell şi de alţi economişti suedezi de la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, care încercau, în acelaşi timp cu austriecii, să explice performanţa sistemului economic în timp, accentuând în acest sens rolul anticipărilor individuale în realizarea coordonării economice[1]. Anticipările *ex ante* ghidează deciziile individuale, iar observaţiile *ex post* arată cât de adevărate au fost supoziţiile anterioare şi duc la o reaşezare a comportamentului, ca reacţie la discrepanţa dintre *ex ante* şi *ex post*. Coordonarea economică este un act complicat de echilibrare a raritătii resurselor, a supoziţiilor şi anticipărilor, ca şi a posibilităţilor tehnologice. Planurile de producţie trebuie să se potrivească cu cererile de consum. Într-o economie capitalistă, coordonarea intertemporală este ghidată de rata dobânzii, astfel că dacă mecanismul ratei dobânzii este distorsionat, vor rezulta erori în coodonare, iar sistemul economic va fi subperformant: planurile de producţie nu se vor potrivi cu cererile de consum, iar economia va experimenta pierderi sistemice şi şomaj.

Ultima influenţă majoră asupra lui Hayek şi, după părerea mea, cea mai importantă, a fost cea a lui Ludwig von Mises. Hayek poate fi cel mai bine înţeles dacă îl vedem în continuarea chestiunilor pe care Mises le-a enunţat mai întâi cu privire la sistemul economic, căutând să le clarifice şi ajungând la răspunsuri mai subtile. Lucrările lui Mises despre teoria monetară şi ciclul de afaceri, despre problemele socialismului şi intervenţionism şi examinările sistemelor politice şi economice alternative au fost, toate, stimulative pentru programul de cercetare al lui Hayek. Relaţia dintre Mises

[1] Vezi Peter J. Boettke şi Christopher J. Coyne, „Swedish Influences, Austrian Advances: The Contributions of the Swedish and Austrian Schools to the Market Process Theory", în *The Evolution of the Market Process: Austrian and Swedish Economics*, edited by M. Bellet, S. Gloria-Palermo, and A. Zouache (New York: Routledge, 2004), 20-31.

şi Hayek este considerată în mod greşit ca una de tip „prieten şi duşman", de vreme ce ei au avut programe de cercetare interrelaţionate, dar destine profesionale diferite.

Hayek a făcut să fuzioneze idei dezvoltate de către Menger, Wieser, Wicksell şi Mises, ajungând la un program de cercetare cu trei mari puncte:

1. Economia trebuie înţeleasă ca o ştiinţă care studiază probleme de coordonare. Planurile actorilor economici trebuie să fie compatibile, pentru ca o ordine socială complexă să apară şi să se dezvolte în timp. Stimulentele trebuie să se alinieze între actorii economici, iar aceştia trebuie să descopere nu doar cele mai bune oportunităţi disponibile pentru schimbul reciproc avantajos, ci să descopere mereu noi posibilităţi de câştig reciproc din schimbul cu ceilalţi, în interiorul sistemului economic.
2. În sistemul social de schimb şi producţie, cunoaşterea este dispersată între indivizi diferiţi şi îndepărtaţi social, iar capacitatea sistemului de a atinge o coordonare complexă depinde de abilitatea sa de a mobiliza cunoaşterea dispersată. Diviziunea muncii în societate implică o diviziune a cunoaşterii, iar economia de piaţă a proprietăţii private este cel mai bun mijloc disponibil de mobilizare şi utilizare a cunoaşterii dispersate în societate, în scopul realizării coordonării complexe a planurilor economice, ce caracterizează o societate a comerţului avansată.
3. Pentru a fi eficientă, o economie de piaţă trebuie să opereze în cadrul instituţiilor liberale ale guvernării, ce oferă securitatea contractului şi stabilitatea cadrului legal. Domnia legii este o componentă esenţială a progresului economic, iar universalitatea ei (opusă privilegiilor speciale) permite capacitatea de predicţie necesară pentru ca activitatea economică să atingă un stadiu avansat.

Firul conducător în programul de cercetare al lui Hayek este întrebarea cum învaţă actorii economici să-şi coordoneze acţiunile unul cu altul, pentru a-şi îndeplini planurile în cel mai eficient mod posibil. Cu alte cuvinte, sistemul pieţei nu doar că aliniază stimulentele actorilor economici pentru o alocare eficientă a resurselor în scădere, ci şi funcţionează ca un sistem de învăţare care îi îndeamnă pe actorii economici să-şi adapteze comportamentul pentru a-şi îndeplini planurile într-un mod tot mai eficient pe măsură ce înaintează în timp.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Polemica lui Hayek cu partizanii socialismului de piaţă a reprezentat cadrul ideal pentru exprimarea limpede a acestor idei.

Contribuţia lui Hayek la economia socialismului

Punctul de plecare al lui Hayek în analiza socialismului este acceptarea ideii lui Mises că un calcul economic raţional este imposibil în socialism. Dar Hayek a înţeles că, în ciuda corectitudinii evidente a teoriei lui Mises, aceasta nu-i va împiedica (a) pe economiştii inspiraţi de socialism să contrazică teoria lui Mises şi nici (b) pe factorii de decizie politică inspiraţi de socialism să încerce să pună în practică socialismul. În teorie, Hayek a răspuns prin scrierile sale despre cunoaştere şi competiţie ca proces de descoperire[2]. În domeniul politicii practice, Hayek a subliniat consecinţele indezirabile neintenţionate ale aplicării socialismului şi intervenţionismului[3].

Teoria lui Hayek, ca şi cea a lui Mises, punea accentul pe evoluţia criticii socialismului, de la stimulente la economisirea informaţiei, de la descoperirea oportunităţilor de câştiguri reciproce la folosirea politicii pentru exploatarea prădătoare datorită scăderii domniei legii. Pentru a observa evoluţia acestui argument critic la adresa socialismului, Hayek trebuie pus în contextul în care le răspundea susţinătorilor socialismului de piaţă. Hayek căuta să le acorde adversarilor săi o poziţie cât mai favorabilă cu putinţă, astfel încât, dacă chiar şi în aceste împrejurări favorabile el le putea demonstra eşecul poziţiei lor, argumentul său avea să aibă o putere de persuasiune maximă. Examinată acum, strategia sa de argumentaţie a ajuns însă să nu fie înţeleasă de către toată lumea ca atrăgând atenţia la numeroasele dificultăţi pe care socialismul le-ar întâmpina în practică.

Primul nivel al criticii socialismului este că proprietatea privată a mijloacelor de producţie este o condiţie necesară pentru coordonarea activităţii economice. Proprietatea privată le oferă actorilor economici stimulentele puternice pentru a manageria eficient resursele. Fără proprietate privată, stimulentele disponibile actorilor economici nu vor duce la internalizarea costurilor şi beneficiilor deciziilor luate, ci vor duce la luarea unor decizii mai puţin prudente. Această teză poate fi datată încă de la critica lui Aristotel la Platon. Hayek o cunoştea cu siguranţă. Dar el nu a urmărit-o

---

[2] Vezi F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996).

[3] F.A. Hayek, *The Road to Serfdom* (Chicago: University of Chicago Press, 1944).

BCU "CAROL I" BUCUREŞTI LIBRARY

cu insistenţă deoarece susţinătorii socialismului doreau să ocolească critica, postulând o schimbare a naturii umane prin colectivizare. În socialism, actorii n-ar mai avea nevoie de stimulente economice care să le ghideze comportamentul, deoarece noua lor natură i-ar face să ajungă la cea mai judicioasă utilizare posibilă a resurselor pentru binele societăţii. Hayek putea contraargumenta în două feluri: fie să nege această transformare, ajungând astfel la un dialog al surzilor, fie să accepte presupoziţia şi apoi să arate că, chiar şi în aceste condiţii, mijloacele proprietăţii colective nu vor duce la scopurile unei producţii materiale sporite. Ca şi Mises înaintea sa, Hayek a ales cea de-a doua cale.

Dacă stimulentele economice nu mai sunt necesare pentru ca indivizii să urmărească binele public graţie unei schimbări în natura umană, rămâne încă în picioare întrebarea care ar fi acţiunile corecte pentru atingerea optimului economic şi deci a binelui social. Aici argumentaţia trece dincolo de chestiunea coordonării prin alinierea stimulentelor, ajungând la cerinţele informaţionale pentru coordonare. Din nou, proprietatea privată joacă un rol vital, ca precondiţie a schimbului. Distincţia dintre „al meu" şi „al tău" permite schimburi de bunuri şi servicii şi stabilirea ratelor de schimb. Într-o economie avansată, aceste rate de schimb se exprimă în preţuri monetare şi servesc la economisirea cantităţii de informaţii pe care trebuie să le proceseze actorii economici când iau decizii. Preţurile relative economisesc informaţia şi ghidează luarea deciziilor.

În aceste prime două stadii ale dezbaterii, principalii susţinători ai socialismului nu erau economişti, iar Mises şi Hayek încercau să comunice raţionamente economice de bază unor persoane fără legătură cu subiectul. Nici Mises, nici Hayek n-au vrut să discute despre scopurile socialismului, reducându-şi teoriile la afirmaţia că, date fiind scopurile socialismului (producţia materială avansată şi armonie socială sporită), mijloacele alese (proprietatea colectivă a mijloacelor de producţie) nu vor fi eficiente, din cauza problemei alinierii stimulentelor şi a procesării informaţiilor. Fără o proprietate privată a mijloacelor de producţie, actorii economici nu ar avea stimulentele de a aloca eficient resursele şi nici nu vor putea să se bazeze pe preţuri monetare relative pentru a-şi întocmi planurile de producţie, chiar dacă presupunem că sunt motivaţi să atingă scopurile socialismului.

Expunând această idee de bază, Mises şi Hayek vor ajunge să facă descoperiri ale unor trăsături cruciale ale sistemului preţurilor şi ale economiei de piaţă. Don Lavoie a susţinut că trebuie să vedem ideile lui

Mises şi pe ale lui Hayek ca pe faţa şi reversul aceleiaşi monede[4]; îi urmez indicaţia şi nu voi separa contribuţiile lor la analiza socialismului[5]. Mises a arătat că posibilitatea de a face calcul economic raţional este o condiţie necesară pentru coordonarea diviziunii complexe a muncii, ce constituie o economie de piaţă modernă. Hayek a pus accentul pe cunoştinţele care intră în componenţa calculului economic şi cum reuşesc actorii economici să afle, să-şi însuşească şi să folosească aceste cunoştinţe. Gama actuală de preţuri relative le oferă actorilor economici informaţii *ex ante* care îi ajută în planificarea activităţii lor economice, iar sistemul profit-pierdere le oferă acestora informaţii *ex post* reprezentând feed-back-ul necesar lor. Simpla discrepanţă dintre anticipările *ex ante* şi observaţiile *ex post* pune în mişcare un proces de ajustare în care actorii economici învaţă cum să-şi conducă mai bine afacerile. Atracţia profitului pur şi pedeapsa pierderilor contribuie la dirijarea activităţilor economice în timp, făcând să se tindă spre eficienţă în schimb şi alocări şi generând progresul economic prin inovaţii. Sistemul profit-pierdere îi răsplăteşte sau îi penalizează pe actorii economici, astfel încât câştigurile de pe urma schimburilor reciproce să fie recunoscute şi căutate de către participanţii la economia de piaţă.

Trebuie accentuat că proprietatea privată este condiţia instituţională pentru existenţa preţurilor monetare, iar preţurile monetare sunt o informaţie necesară pentru sistemul profit-pierdere. Cu alte cuvinte, proprietatea privată nu e importantă doar pentru a răspunde la chestiunea stimulentelor din filosofia şi economia clasică, ci este cerinţa instituţională care permite cunoştinţelor dispersate din societate să fie coordonate şi să se realizeze o diviziune avansată a muncii[6].

---

[4] Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning* (New York: Cambridge University Press, 1985).

[5] Multe lucrări din anii 1990 au căutat să identifice diferenţele semnificative dintre analiza socialismului la Mises şi la Hayek; îi recomand cititorului lectura atentă a afirmaţiilor lui Joseph Salerno („Mises and Hayek Dehomogenized", *Review of Austrian Economics* 6, no. 2 (1993): 113-46), deoarece cred că sunt adesea valide, chiar dacă eu merg în altă direcţie. Poziţia mea în dezbatere poate fi găsită în eseul „Economic Calculation: The Austrian Contribution to Modern Political Economy", reluat în *Calculation and Coordination* (New York: Routledge, 2001), ca şi în introducerea scrisă de mine la antologia în nouă volume *Socialism and the Market Economy* (London: Routledge, 2000).

[6] Aşa cum am văzut, Mises şi Hayek susţin amândoi ordinea pieţei cu proprietate privată, iar încercările de a-i separa în funcţie de chestiunea cunoaşterii şi a proprietăţii private sunt greşite.

BCU CENTRALA UNIVERSITARA

Pentru ca drepturile de proprietate privată să fie eficiente şi să-şi îndeplinească funcţia lor ca bază a preţurilor şi deci a calculului economic, ele trebuie să fie recunoscute şi respectate, altfel sistemul economic este distorsionat. Într-o economie de piaţă lipsită de piedici, în care proprietatea privată este clar definită şi strict respectată, sistemul preţurilor şi procesul calculului economic vor asigura eficienţa şi inovaţia economică. Dar stabilirea unei economii de piaţă neîngrădite depinde de infrastructura politică, în care drepturile de proprietate privată sunt recunoscute şi respectate. Politica trebuie să îngrădească abuzul de putere şi comportamentul prădător atât al actorilor publici, cât şi al celor privaţi. Dacă sistemul politic nu este definit prin limite stricte, drepturile de proprietate nu vor fi eficiente, iar sistemul economic va fi perturbat. Coordonarea economică nu se va mai materializa, iar aranjamentele n-ar fi la fel de eficiente pe cât ar fi putut fi în cazul în care s-ar fi dispus de resurse, de posibilităţi tehnologice şi de preferinţele consumatorilor, iar în plus controlul mijloacelor economice va duce şi la o pierdere a libertăţii politice. Controlul mijloacelor economice nu este doar de natură materială, ci este controlul asupra tuturor mijloacelor prin care ne urmărim scopurile – chiar şi pe cele nobile, spirituale.

Ca să rezumăm, se poate spune că teoria lui Mises şi Hayek progresează de la drepturile de proprietate la preţuri, la profit şi pierdere şi, în cele din urmă, la politică. Iar consecinţele pot fi rezumate astfel: stimulente, informaţie, inovaţie şi infrastructură. Fără primele patru, următoarele patru nu pot apărea într-o formă care să susţină o economie avansată. Drepturile de proprietate privată sigure reprezintă un stimulent pentru o dirijare eficientă a resurselor; un sistem funcţional al preţurilor economiseşte informaţiile de care se folosesc actorii economici în realizarea afacerilor; sistemul profit-pierdere le arată actorilor economici cât de adecvate au fost acţiunile lor anterioare şi îi îndeamnă să inoveze pe măsură ce îşi ajustează comportamentul pentru obţinerea profiturilor şi evitarea pierderilor; şi, finalmente, un sistem politic ce marginalizează comportamentul prădător creează o infrastructură predictibilă, în care actorii economici pot realiza câştiguri din schimb, protejându-şi libertatea de a alege. Dedicaţia lui Mises şi Hayek faţă de ideea liberală a guvernării limitate rezultă ca o consecinţă a înţelegerii felului în care operează o economie de piaţă funcţională.

Contribuția London School of Economics

Dezbaterea englezească pe marginea economiei de piață socialiste a avut loc mai ales între cercetători asociați cu London School of Economics (LSE)[7]. Desigur, întreaga dezbatere a pornit de la răspunsul lui Oskar Lange către Mises din 1936-1937, dar acesta a fost publicat într-un periodic de la LSE, iar forța stimulatoare a discuției a fost Abba Lerner. Contrareacția LSE la critica întreprinsă de Mises și Hayek a fost de a susține că politica socialistă era compatibilă cu libertatea economică și politică. Ba chiar Durbin afirma:

> Cu toții ne dorim să trăim într-o comunitate cât mai bogată cu putință, în care preferințele consumatorilor determină producția relativă de bunuri ce pot fi consumate de indivizi și în care există libertatea discuțiilor și a asocierii politice și un guvern responsabil[8].

El mai spunea și că „gândirea noastră economică este socialistă pentru că filosofia noastră este liberală". Chiar și Lionel Robbins, prietenul lui Hayek și tovarășul acestuia în dezbaterea cu socialiștii de piață, a ajuns să afirme că:

> Un individualist care recunoaște importanța bunurilor publice și un colectivist care recunoaște că este dezirabil să existe un maxim de libertate individuală în consum au foarte multe lucruri în comun. Cea mai mare linie de separație de astăzi nu este cea dintre oamenii care gândesc diferit despre astfel de organizații, ci între oamenii care gândesc diferit cu privire la scopurile pe care le îndeplinesc aceste organizații[9].

Pentru Hayek, evoluția discuției în această direcție trebuie să fi părut frustrantă. Cred chiar că dezvoltarea programului de cercetare al lui Hayek în

---

[7] Coase (*The Firm, the Market and the Law* (Chicago: University of Chicago Press, 1988)) a arătat că propriile lucrări de teorie a firmei prin costurile de tranzacție au rezultat din această dezbatere, iar W.H. Hutt („The Concept of Consumer Sovereignty", *Economic Journal* 50 (March 1940): 66-77) a creat, ca urmare a dezbaterii, conceptul de „suveranitate a consumatorului", indicând drept sursă de inspirație planificarea economică colectivistă. De aceea, dezbaterea nu a fost importantă doar pentru evaluarea sistemelor economice, ci și pentru că i-a obligat pe cercetători să privească în mod creator instituțiile capitaliste din perspectiva producătorului și a consumatorului.

[8] E.F. Durbin, „Professor Hayek on Economic Planning and Political Liberty", *Economic Journal* 55: 220 (December 1945): 357-70.

[9] Lionel Robbins, *Economic Problems in Peace and War* (London: Macmillan, 1947).

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

următoarele patru decenii nu a fost o consecinţă a fugii lui de economie, ci a căutării în straturi tot mai adânci de argumentaţie economică pentru a-şi da seama de ce nu a fost înţeles de către foştii săi studenţi şi colegi. Reflectând la propria carieră într-un eseu din 1964, Hayek spunea următoarele:

> Deşi am fost odată un teoretician economic pur şi concentrat, m-am îndepărtat de economia tehnică, intrând în tot felul de alte chestiuni considerate, de obicei, filosofice. Când mă uit în urmă, cred că totul a început acum vreo 30 de ani, cu un eseu despre „Economie şi ştiinţă", în care analizam dificultăţile principale ale teoriei economice pure. Concluzia lucrării mele era că sarcina teoriei economice e de a explica cum se realizează o ordine generală a activităţii economice, ce utilizează o cantitate mare de cunoştinţe care nu sunt concentrate în mintea nimănui, ci există doar separat, în mintea a mii sau milioane de indivizi diferiţi. Dar de aici era încă mult până la o viziune adecvată a relaţiilor dintre regulile abstracte urmate de individ în acţiunile lui şi ordinea abstractă generală formată ca rezultat al reacţiilor acestuia, în limitele impuse lui de regulile abstracte urmate, la împrejurările particulare şi concrete pe care le întâlneşte. Doar printr-o reexaminare a vechiului concept de libertate prin lege, a conceptului fundamental al liberalismului tradiţional şi a problemelor de filosofie a dreptului pe care le suscită, am ajuns la ceea ce consider acum a fi o imagine rezonabil de clară a naturii ordinii spontane despre care vorbesc de atâta vreme economiştii liberali[10].

Bruce Caldwell a susţinut că proiectul lui F.A. Hayek „Abuzurile Raţiunii" a apărut ca o consecinţă a dezbaterii despre socialismul de piaţă[11]. Ideea de bază, susţinută de Dickinson, Durbin, Lange şi Lerner era că un sistem socialist de piaţă ar putea elimina, prin planificare raţională, abuzul puterii de monopol şi producţia iraţională a capitalismului, asigurând totuşi libertatea individului prin îngăduirea unei pieţe libere de bunuri de consumator. Se credea că piaţa liberă a bunurilor de consumator ar putea fi folosită şi în procesele de tip încercare şi eroare pentru coordonarea producţiei prin planificare, deoarece, dacă există preţuri ale bunurilor de consum, atunci în condiţii de echilibru preţul bunurilor de producător folosite în producţia acestor bunuri de consum pot fi derivate aşa cum arată teoria imputaţiei.

---

10 F.A. Hayek, „Kinds of Rationalism", în *Studies in Philosophy, Politics and Economics* (1964; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1967), 82-95.

11 Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004).

Discuția lui Caldwell despre proiectul „Abuzurile Rațiunii" al lui Hayek este excelentă, dar eu vreau să subliniez o interpretare ușor diferită, ce o continuă pe a lui Caldwell, anume că nemulțumirea lui Hayek față de colegii săi de la LSE l-a făcut să caute răspunsuri în discipline din afara economiei tehnice.

Voi întreprinde un exercițiu intelectual comparând prelegerea de deschidere la LSE a lui Hayek, „Direcția gândirii economice" cu cea a lui Lange, „Despre teoria economică a socialismului"[12]. În 1933, Hayek susținea că:

1. Economia s-a născut ca disciplină din examinările și refutările succesive ale schemelor utopice.
2. Economiștii liberali sunt la fel de preocupați ca și cei socialiști de bunăstarea săracilor, dar ei înțeleg neajunsurile intervenționismului și planificării, ca și puterea pieței de a crește standardul de viață al celor mai puțin avantajați din societate. Ba chiar, în 1933 Hayek scria: „Cele mai noi câștiguri ale cunoașterii au făcut ca probabilitatea unei soluții, prin planificare, la dificultățile noastre să apară mai mică, și nu mai mare". Spunând aceasta, Hayek trimite la volumul îngrijit de el, *Collectivist Economic Planning*, iar problema la care se referă este Marea Criză și dificultățile cu care se confruntau, ca urmare a ei, cei mai puțin avantajați indivizi din societate.
3. Doar negând legile economice, așa cum făcea Școala Istoricistă, pot fi adoptate politici intervenționiste și socialiste. Un economist bine informat ar trebui să fie mai sceptic cu privire la funcționalitatea unor astfel de scheme utopice. Pentru Hayek, ironia epocii sale este că, deși înțelegerea noastră economică s-a îmbunătățit foarte mult prin progresele economiei neoclasice, publicul larg este atras mai degrabă de istorism.

„Prin refuzul ei de a crede în legi generale", susținea Hayek, „școala istoricistă pare atrăgătoare pentru că metodele ei eșuează prin definiție să respingă chiar și cele mai sălbatice utopii și de aceea nu poate dezamăgi pe

[12] F.A. Hayek, „The Trend of Economic Thinking", *Economica* (May 1933): 121-37, în F.A. Hayek, *The Collected Works of F.A. Hayek*, edited by W.W. Bartley III, vol. 3 (1993; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1991), 17-34; Oskar Lange, „On the Economic Theory of Socialism", în *On the Economic Theory of Socialism* (1936-1937; repr., Minneapolis: University of Minnesota Press, 1938), 55-129.

nimeni prin analiza sa teoretică"[13]. Imaginaţi-vă cât de surprinzător trebuie să fi fost pentru Hayek să vadă că, în doar câţiva ani, împotriva lui se ridică Keynes, Lange şi foşti studenţi precum Lerner. Surpriza a fost cu atât mai mare cu cât Lange şi Lerner foloseau analiza marginală şi teoria neoclasică a pieţei pentru a crea un argument în sprijinul socialismului.

Cred că această experienţă din anii '30 l-a făcut pe Hayek să abandoneze economia tehnică şi să avanseze în filosofia socială şi economia politică.

Respingând modelul socialismului de piaţă, Hayek susţinea că ai săi colegi pierdeau din vedere consecinţele neintenţionate ale modelului lor. Mai întâi, Hayek afirma că o piaţă liberă de bunuri de consum nu va aduce valoarea implicată a bunurilor de producător, decât în condiţii de echilibru. Analizând această problemă, Hayek a început să privească cu circumspecţie ideea de economie a echilibrului. Economiştii se pierd atunci când presupun drept adevărat ceea ce au de dovedit. De aceea, Hayek a subliniat că informaţiile necesare pentru coordonarea activităţii de piaţă apar numai în interiorul proceselor competitive de piaţă. În al doilea rând, Hayek a susţinut că urmările politice ale încercării de a planifica nu vor putea fi anticipate şi nu vor fi cele dorite de către planificatorii înşişi. Cum avea să scrie el în *The Road to Serfdom*: „Socialismul poate fi pus în practică doar prin metode pe care majoritatea socialiştilor le-ar respinge"[14]. El nu contesta presupusul liberalism al adversarilor săi socialişti, ci considera că scopurile urmărite de ei nu sunt compatibile cu modelul prin care îşi propuneau ei să îndeplinească acele scopuri. Rezultatul era un drum spre iad pavat cu cele mai bune intenţii.

Proiectul „Abuzurile Raţiunii" avea să ia forma unei examinări critice a metodologiei şi metodelor ce dominau tot mai mult economia în anii '40 şi '50 şi a predispoziţiilor ideologice ale ştiinţelor sociale din secolul XX. În domeniul metodei şi metodologiei, Hayek critica formalismul şi pozitivismul. Formalismul explica preocuparea economiştilor faţă de starea de echilibru al afacerilor. Pozitivismul ducea la cererea de măsurători în economie, cerere întâmpinată prin dezvoltarea tehnicilor de măsurare a performanţelor economice agregate. Preocuparea faţă de echilibru maschează procedurile de descoperire ce constituie economia de piaţă antreprenorială, iar tehnicile agregării maschează relaţiile economice în care intră indivizii prin procesul pieţei. În domeniul ideologiei, Hayek a criticat prejudecata constructivistă, prin care cercetătorii şi factorii de decizie considerau că un sistem social trebuie planificat conştient, altfel e ameninţat de accidente şi iraţionalism. Pe scurt, constructivismul este exact opusul gândirii de tip „mână invizibilă" din

[13] Hayek, „Trend", 125, 22.

[14] Hayek, *Road to Serfdom*, 137.

analiza civilizației la Adam Smith și David Hume. Hayek a ales să-i apere pe Smith și Hume, iar proiectul „Abuzurile Rațiunii" a fost forma sa de a-i apăra[15].

Relevanța lui Hayek astăzi

Astăzi, statura operei lui Hayek a crescut, iar ideile sale sunt constant încorporate în dezvoltarea modernă a economiei și a economiei politice. În anii '40, distanța dintre Samuelson și austrieci era atât de mare, încât nu se putea intra în discuția dintre ei de pe o poziție mediană, dar în anii '90 distanța dintre microeconomiști precum Paul Milgrom sau John Roberts[16] și austrieci se micșorase, urmând să fie cu totul surmontată cu ajutorul ideilor alinierii stimulentelor și procesării informației, pe care austriecii le propuneau energic economiștilor în anii 1930 și 1940.

Influența lui Hayek poate fi văzută în domeniul științei economice, al analizei politicilor publice și angajamentului ideologic. În domeniul științei economice, influența lui Hayek se vede în direcția cognitivă a cercetării, adoptată de Timur Kuran și Douglass North[17]. Influența lui Hayek poate fi urmărită și în cărțile semnate de Mancur Olson și de Andrei Shleifer et al., despre calitatea instituțională și politicile prădătoare[18]. În cele din urmă, importanța antreprenoriatului pentru înțelegerea creșterii, atât de tip Smith, cât și de tip Schumpeter, continuă să fie înțeleasă de către economiști și folosită pentru încorporarea conceptului ambiguu de antreprenoriat în

---

[15] Hayek avea să spună mai târziu că a sa critică la adresa raționalismului constructivist era făcută în spiritul lui Hume, prin „folosirea rațiunii pentru a micșora pretențiile rațiunii".

[16] Paul Milgrom and John Roberts, *Economics, Organization and Management* (Englewood Cliffs, NJ: Pretince Hall, 1992).

[17] Timur Kuran, *Private Turths, Public Lies* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995); Douglass North, *Understanding the Process of Economic Change* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004).

[18] Mancur Olson, *Power and Prosperity* (New York: Basic Books, 2000); Andrei Shleifer et al., „The New Comparative Economics", *Journal of Comparative Economics*, 31: 4 (December 2003), 595-619. Pentru alte analize legate de calitatea și sustenabilitatea instituțională, vezi Christopher J. Coyne, „The Institutional Prerequisites for Post-Conflict Reconstruction", *Review of Austrian Economics* 18, no. 3/4 (2005): 325-42; și Peter T. Leeson, „Endogenizing Fractionalization", *Journal of Institutional Economics* 1, no. 1 (2005): 75-98.

BCU "CAROL I" TRANSILVANIA LIBRARY

înţelegerea proceselor competitive de piaţă[19]. O parte a acestor lucrări se încadrează în munca empirică standard, dar se acceptă tot mai mult că lucrările ce pun accent pe instituţii şi schimbarea economică trebuie să evite analiza dezordonată a datelor şi să se ocupe de o analiză detaliată a microdatelor într-un context specific. Aceasta se poate realiza prin abordarea naraţiunii analitice[20], prin analiza etnografică a economiilor subterane[21], sau prin sondajele pe bază de microdate[22]. Economia empirică trece printr-o transformare la fel de drastică precum economia teoretică, urmând ideile lui Hayek despre dezagregare şi într-o manieră coerentă cu ideea subiectivistă a dezvoltării unei economii politice a cotidianului, ce respectă ideea că indivizii îşi construiesc activităţile lor şi pe ale altora.

În domeniul politicilor publice, ideile de instituţii şi de capacitate instituţională sunt foarte dominante astăzi[23]. Ideea după care avem nevoie de reguli simple într-o lume complexă nu mai este eretică[24]. De fapt, ea e mult mai răspândită decât ideea că avem nevoie de intervenţii tot mai detaliate din cauza complexităţii lumii[25]. E o teorie acceptată astăzi că regulile sunt mai eficiente decât intervenţia în domeniul politicilor publice. Analiza politicilor a ajuns la nivelul la care regulile jocului creează mediul instituţional în care are loc activitatea economică. Faptul este cel mai vizibil în discuţia politicilor publice de economie a dezvoltării şi în accentul pus pe crearea unui mediu instituţional ce cultivă un climat antreprenorial unde indivizii sunt capabili să obţină câştiguri reciproce din schimburi. Cooperarea este încurajată, iar

---

19 Vezi W. Baumol, *The Free-Market Innovation Machine* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2002); Peter J. Boettke şi Christopher J. Coyne, „Entrepreneurship and Development: Cause or Consequence?", *Advances in Austrian Economics* 6 (2003): 67-88; Christopher J. Coyne and Peter T. Leeson, „The Plight of Underdeveloped Countries", *Cato Journal* 24, no. 3 (2004): 235-49.

20 Vezi, de ex., R. Bates et al., *Analytic Narratives* (Princeton: University of Princeton Press, 1998).

21 Vezi, de ex., H. de Soto, *The Other Path* (New York: HarperCollins, 1989).

22 Vezi, de ex., T. Frye, *Brokers and Bureaucrats* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000).

23 Vezi, de ex., F. Fukuyama, *State-Building: Governance and the World-Order in the 21st Century* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2004).

24 Vezi R. Epstein, *Simple Rules for a Complex World* (Cambdridge, MA: Harvard University Press, 1995).

25 Faptul că în 2004 Kydland şi Prescott au primit Premiul Nobel şi pentru lucrările lor care comparau regularizarea cu libertatea pare să confirme această idee fundamentală a lui Hayek.

conflictul este minimizat datorită mediului instituțional adoptat în orice societate dată[26].

În domeniul preocupărilor ideologice, a apărut o nouă generație de gânditori liberali, care au dus ideea lui Hayek mai departe decât a îndrăznit el însuși să-și imagineze. De exemplu, Kukathas susține că tolerarea minorităților etnice și religioase oferită de instituțiile liberale trebuie dusă până la concluzia ei logică în lumea de azi[27]. De asemenea, lucrarea recentă a lui Bruce Benson despre guvernarea și legislația descentralizată a dus mai departe distincția făcută de Hayek între drept și legislație[28]. În cele din urmă, opera unor cercetători precum Berry Weingast despre federalismul protector al pieței este un alt exemplu al productivității teoriei lui Hayek despre guvernarea descentralizată și federalismul fiscal, contribuind la noi dezvoltări teoretice și investigații empirice[29].

Concluzii

Acest scurt rezumat arată cât de multe idei a generat opera lui Hayek (și continuă să genereze) la cercetători ai economiei și economiei politice care se ocupă de problema fundamentală a cooperării sociale într-o societate liberă. Programul de cercetare al lui Hayek în economie și economia politică conține multe afirmații substanțiale, a căror relevanță în dezvoltarea economiei științifice, a analizei politicilor publice și a devotamentului ideologic pentru ideile liberalismului clasic este valabilă și astăzi.

---

[26] Vezi Elinor Ostrom et al., *Aid, Incentives and Sustainability: An Institutional Analysis of Development Cooperation*, Stockholm, Sweden: Swedish International Development Cooperation Agency, 2002.

[27] C. Kukathas, *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom* (New York: Oxford University Press, 2003).

[28] Bruce Benson, *The Enterprise of Law* (San Francisco: Pacific Research Institute for Public Policy, 1990).

[29] Barry Weingast, „The Economic Role of Political Institutions", *Journal of Law, Economics and Organization* 11, no. 1 (1995): 1-31.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

17. James M. Buchanan şi renaşterea economiei politice

Dacă nu sunt economist, ce sunt eu? Un monstru demodat al cărui rol funcţional în planul mare al lucrurilor a devenit istoric? Poate că ar trebui să accept acest verdict, să mă pensionez cu eleganţă şi, cu respiraţia mirosind a alcool, să-mi prăşesc straturile de varză. Poate chiar aş face asta, dacă tehnicienii moderni ai economiei ar fi inventat cu adevărat nişte curse de şoareci mai bune. Dar în loc de noi dovezi ale progresului nu văd decât o erodare continuă a capitalului intelectual (şi social) acumulat în cele mai bune epoci ale economiei politice.

James Buchanan[1]

Introducere

E neobişnuit să spui despre un câştigător al Premiului Nobel că e un outsider. Statutul acesta e rezervat de obicei acelora care trudesc în anonimat. Buchanan a urmat Universitatea din Chicago, a predat la University of Virginia, a publicat articole în *American Economic Review* şi în *Journal of Public Economy*, a fost numit Distinguished Fellow de către American Economic Association şi a primit granturi din partea National Science Foundation, ca şi din partea unor fundaţii private pentru a crea economia alegerii publice. Foştii săi studenţi au predat la unele din cele mai prestigioase instituţii de

[1] James M. Buchanan, *What Should Economists Do?* (Indianapolis, IN: Liberty Press, 1979), 279.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

învăţământ superior (Cornell, Penn, Cal Tech şi University of Virginia) şi au îndeplinit funcţii înalte (director al Comisiei Federale de Comerţ, director al Oficiului de Management şi Buget şi Subsecretar al Trezoreriei). De ce ar fi un personaj atât de bine conectat considerat un outsider?

De obicei, indivizii care contrazic curentul intelectual al vremii lor (în general, cu mari costuri profesionale) pentru a urmări adevărul nu obţin atât de multe răsplăţi. Dar cariera lui Buchanan, ca şi unele dintre aspectele cruciale ale gândirii sale, se află în conflict cu ea însăşi. E adevărat, a predat la University of Virginia, dar a plecat de acolo din cauza necazurilor politice din interiorul universităţii, iar apoi a predat timp de peste 30 de ani la universităţi mai puţin cunoscute[2]. Revoluţia alegerii publice a început în anii '60 la University of Virginia; dar ea a triumfat în anii '70 la Virginia Tech şi victoria a fost deplină la George Mason University în anii '80, pe mai multe fronturi teoretice ale economiei publice. Mare parte din cariera sa, Buchanan a fost un insider care gândea ca un outsider şi un outsider care avea drepturile unui insider în cadrul establishmentului profesional. Aşa cum a spus, n-ar fi primit niciodată Premiul Nobel dacă respectivul comitet ar fi fost format din economişti americani, căci opera sa era cu mult mai apreciată în Europa decât în comunitatea cercetătorilor din Statele Unite.

Buchanan nu este singurul laureat al Premiului Nobel care a avut această soartă; şi Friedrich Hayek, şi Gunnar Myrdal, şi Herbert Simon, şi Ronald Coase, şi Douglass North au primit premiul, în ciuda faptului că respingeau ideile economice convenţionale în metodologie, politică şi câmp de studiu. Însă Buchanan era altfel: se mândrea cu moştenirea sa sudistă şi cu provocarea intelectuală pe care o adusese economiei mainstream. Cum spunea el însuşi:

> câţi băieţi de fermă din centrul Tennessee, trecuţi prin şcoli publice rurale mici şi sărace şi printr-un colegiu pedagogic sărac, de stat, au mai primit Premiul Nobel? Câţi cercetători care au lucrat aproape exclusiv la Universităţi din Sud au mai reuşit asta în orice disciplină ştiinţifică? Cât de mulţi dintre colegii mei economişti care sunt laureaţi au ocolit folosirea de tehnici matematice formale, ca şi recursul pe scară largă la testarea empirică?[3]

---

[2] Vezi R. Cushman, „Rational Fears", *Lingua Franca* (November/December 1994): 42-54, pentru o prezentare a perioadei de la Virginia, despre apariţia politologiei alegerii raţionale şi despre reacţiile la ea.

[3] James M. Buchanan, *Better Than Plowing* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), 164.

Buchanan a adus contribuţii originale în metodologie, în filosofia socială, în economia politicilor publice, ca şi în disciplina ştiinţelor politice. Îmi voi rezuma discuţia la trei domenii care îl arată ca pe un mare oponent faţă de *mainstream*-ul opiniilor profesionale din economie. Mai întâi, Buchanan a atacat viziunea romantică a politicii din ştiinţele politice şi tratamentul economic al eşecului pieţei, ca şi economia publică în general, din anii '50 până în anii '70. În al doilea rând, el a atacat formalismul disciplinei economice moderne printr-un subiectivism reafirmat consecvent. În cele din urmă, Buchanan a readus economia către disciplina înrudită cu ea a filosofiei morale şi a pus bazele unei economii politice moderne.

Definirea „protestantismului"

Conform *Oxford English Dictionary*, termenul *dissent* înseamnă dezacordul faţă de o propunere sau rezoluţie, opusul consimţământului, şi trebuie înţeles în contextul discursului politic. Dar ştiinţa nu este politică. În politică, scopul este atingerea consensului; în ştiinţă, ideea este atingerea adevărului (chiar dacă scopul nu este întotdeauna atins). De aceea, pentru economie, mai adecvat este înţelesul religios, de protest faţă de o religie oficială, al termenului *dissent*.

Ideea economiei moderne ca religie laică a fost utilizată atât în sens ironic, cât şi cu seriozitate. Leijonhufvud critică ritualurile şi structura socială a profesiei economice printr-o satiră în care spune: „cu greu găseşti astăzi printre tineri vreun individ care să ştie ceva despre istoria econilor. După ce şi-a uitat trecutul, econii n-au încredere în prezent şi nici scop sau direcţie către viitor"[4]. Pe de altă parte, Robert Nelson arată cum a devenit economia teologia epocii moderne. Eliminarea răului nu mai este o prerogativă divină; progresul economic apare pentru că religia noastră seculară modernă ne învaţă că „dacă toate nevoile materiale importante ar putea fi de deplin satisfăcute [...], cauza principală a războaielor, urii şi altor rele din trecut ar dispărea. Ar exista mai puţine temeiuri pentru invidie, gelozie şi alte cauze ale gândurilor şi acţiunilor rele"[5]. Dacă Leijonhufvud şi Nelson au măcar parţial dreptate, atunci am putea privi economia ca pe o comunitate religioasă existentă în instituţiile de învăţământ superior, protejată de structura socială

[4] A. Leijonhufvud, „Life among the Econ", în *Information and Coordination* (New York: Oxford University Press, 1981), 359.

[5] Robert H. Nelson, *Reaching for Heaven on Earth* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1991), 2.

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

şi normele profesiei. Cum sunt trataţi nonconformiştii, „protestanţii", în această comunitate? În pamfletul său *Shortest Way with the Dissenters* (un exemplu de farsă literară), Daniel Defoe recomanda ca protestanţii sectanţi să fie omorâţi sau exilaţi. Apărătorii consensului religios s-au arătat încântaţi de analiza lui Defoe. Dar atunci când s-a revelat că însuşi autorul era protestant, aceştia s-au supărat pentru darea în vileag a bigotismului lor, cerând ca Defoe să fie pus la stâlpul infamiei. Deşi marii preoţi ai economiei moderne nu recomandă astfel de măsuri extreme, exilarea din această profesie nu este ceva neobişnuit. Nonconformismul într-o anumită limită este permis în economia modernă, dar marja acceptată este foarte îngustă. McCloskey a exprimat pe scurt acest lucru:

> Un departament american de economie tipic pentru zilele noastre se întinde între literele M şi N. Dacă te situezi înăuntrul acestui spaţiu, ai libertatea să crezi că e destul de larg. Dar el nu se întinde suficient ca să-i cuprindă pe Israel Kirzner, Barbara Bergmann, Jim Buchanan sau Tom Weisskopf[6].

În economie, un „protestant" este cel care se opune religiei economice dominante. El poate face aceasta (1) ocolind modelizarea matematică şi testarea econometrică, adică „limbajul" şi „trusa de unelte" ale economiei ştiinţifice contemporane; (2) constituindu-şi o poziţie filosofică opusă economiei moderne; şi/sau (3) respingând restricţiile profesionale la adresa teoretizării normative şi văzând relevanţa de ordin politic ca pe o virtute. Oricare din aceste poziţii e un motiv de dezacord faţă de ortodoxia curentă; îndeplinirea a toate trei e motiv de excomunicare. Însă toate trei se regăsesc în opera lui James Buchanan.

Deosebit de importantă este întrebarea sociologică de ce unele idei „prind" şi altele nu. Un „protestant" eficient trebuie să fie un „gânditor neîncadrat"[7], cum îl numeşte Kuhn – puternic înrădăcinat în tradiţia ştiinţifică contemporană, care a adoptat o abordare de tipul „gândirii convergente" faţă de ştiinţă. Astfel, omul de ştiinţă care are succes manifestă simultan trăsăturile unui tradiţionalist şi ale unui iconoclast[8]. Această

---

[6] Deirdre N. McCloskey, „Kelly Green Golf Shoes and the Intellectual Range from M to N", *Eastern Economic Journal* 21, no. 3 (Summer 1995): 414.

[7] T.S. Kuhn, „The Essential Tension: Tradition and Innovation in Scientific Research", în *The Third University of Utah Research Conference on the Identification of Scientific Talent*, edited by C.W. Taylor (Salt Lake City: University of Utah Press), 162-74.

[8] Nu e suficient ca omul de ştiinţă să se convertească la bătrâneţe: s-ar putea crede că s-a senilizat sau că strugurii au fost prea acri. Nu, nonconformismul său

„tensiune esenţială" între gândirea convergentă şi cea neîncadrată este o trăsătură caracteristică a lui Buchanan, care explică paradoxul statutului său profesional. Datorită înrădăcinării lui Buchanan în ortodoxia neoclasicismului, dizidenţa sa a avut ecou într-un segment al disciplinei şi a generat o schimbare paradigmatică în practica economiei publice.

Un rezumat al operei lui Buchanan

Biografia lui Buchanan poate fi găsită în amuzanta sa carte *Better than Plowing*. Născut într-un sat din statul Tennessee, studiind la şcoala publică locală şi apoi la un colegiu din zonă, Colegiul Pedagogic de Stat Middle Tennessee (unde şi-a câştigat banii pentru taxe şi cărţi mulgând vaci), a urmat un an de studii postuniversitare de economie la University of Tennessee (unde a învăţat puţine despre economie, dar multe despre viaţă). A luptat în Marină în al Doilea Război Mondial şi apoi (cu ajutorul soldei de militar) a obţinut un doctorat în Economie de la University of Chicago. Înainte de a ajunge la Chicago, era socialist libertarian, dar după şase săptămâni din cursul de Teorie a preţului al lui Frank Knight el s-a „convertit" la liberalismul clasic. Şi-a păstrat valorile libertariene, dar înţelegea acum că piaţa (şi nu guvernul) era legată de aceste valori. Tot la Chicago, Buchanan a descoperit principiul impozitării corecte al lui Knut Wicksell. Iar ultima influenţă intelectuală asupra sa a venit din tradiţia italiană a finanţelor publice pe care a cunoscut-o printr-o bursă Fulbright de un an. E o tradiţie care accentuează politica reală, şi nu o politică ideală.

De la Knight, Buchanan a deprins un cadru teoretic şi ideea că economia nu este o ştiinţă. De la Wicksell a învăţat că politica trebuie înţeleasă într-un cadru de schimb. Eficienţa sectorului public poate fi garantată doar de regula unanimităţii în alegerile colective. De la italieni, Buchanan a învăţat că finanţele publice trebuie să postuleze o teorie a statului şi că pentru formularea unei astfel de teorii trebuie respinse utilitarismul şi idealismul hegelian. Punând laolaltă aceste trei elemente, Buchanan şi-a fixat cadrul gândirii sale în economia sectorului public. Mai rămânea doar să formuleze implicaţiile[9].

---

trebuie să se manifeste devreme, într-o formă care să atragă atenţia.

[9] Pentru contribuţiile economice ale lui Buchanan, vezi A. Atkinson, „James M. Buchanan's Contributions to Economics", *Scandinavian Journal of Economics* 89, no. 1 (1987): 5-15; Peter J. Boettke, „Virginia Political Economy: A View from Vienna", în *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics*, edited by

BCU BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

Sandmo a susținut că „marea realizare a lui [Buchanan] a fost să prezinte colegilor săi noi moduri de a gândi economia, în special sectorul public și interacțiunea dintre economie și politică"[10]. Reașezând finanțele publice în lumina teoriilor lui Knight/Wicksell/filierei italiene, Buchanan a reușit să atace din mai multe puncte de vedere ideile convenționale ale epocii lui[11].

Buchanan a atacat doctrina keynesiană pe temeiuri atât metodologice, cât și analitice[12]. Nivelul de agregare în teoria fiscală keynesiană, de exemplu, încălca normele politice ale societății democratice și ducea la o reprezentare foarte greșită a naturii datoriilor. Concentrându-se pe unitatea agregată, teoreticienii fiscali nu reușeau să răspundă la întrebarea cine plătește pentru crearea de bunuri publice și când. Era o problemă elementară – dar principiile costului de oportunitate și ale luării de decizii economice erau uitate.

Controversa asupra poverii datoriilor l-a obligat pe Buchanan să reanalizeze bazele conceptuale ale științei economice. Asta l-a dus la scrierea micii sale cărți, *Cost and Choice*[13]. Logica economică a costului de oportunitate avea să ducă la rezultate surprinzătoare într-o varietate largă de probleme, de

---

Peter L. Boettke and David L. Prychitko (1987; repr., Aldershot, Uk: Edward Elgar Publishing, 1994), 244-60; T. Romer, „On James Buchanan's Contributions to Public Economics", *Journal of Economic Perspectives* 2, no. 1 (fall 1988): 165-79; și A. Sandmo, „Buchanan on Political Economy: A Review Article", *Journal of Economic Literature* 28, no. 1 (March 190): 50-65. Pentru o discuție a „noii" economii politice, vezi D. Mueller, *Public Choice II* (New York: Cambridge University Press, 1989), și R. Inman, „Markets, Governments, and the «New» Political Economy", în *The Handbook of Public Economics*, edited by A. Auerbach and M. Feldstein, vol. 2 (Amsterdam: North-Holland, 1987), 647-777. În *Beyond Politics: Markets, Welfare, and the Failure of Bureaucracy* (Boulder: Westview, 1994), W.C. Mitchell și R.T. Simmons realizează o utilă introducere în problema alegerii publice.

[10] Sandmo, „Buchanan on Political Economy", 62-63.

[11] Buchanan este cunoscut cel mai bine, probabil, pentru opera realizată în colaborare cu Tullock (*The Calculus of Consent* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1962), în Buchanan, *The Collected Works of James M. Buchanan*, vol. 3 (repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1999), iar influența lui Tullock trebuie recunoscută atunci când discutăm opera lui Buchanan. Tensiunile dintre perspectiva economică a primului și cea filosofică a celui de-al doilea a făcut ca relația lor de colaborare să fie foarte productivă.

[12] James M. Buchanan, *Public Principles of Public Debt* (Homewood, Il: Irwin, 1958).

[13] Buchanan, *Cost and Choice*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 6.

la povara datoriilor la chestiunea recrutării militare, la problema externalităţilor şi la contextul alegerilor în luarea de decizii birocratice. Statutul de outsider al lui Buchanan explică faptul că acesta şi-a îndemnat colegii să reexamineze bazele conceptuale ale disciplinei lor. Cu alte cuvinte, dezbaterea poverii datoriilor a fost una tipică pentru cariera lui Buchanan; el era privit ca un outsider, deoarece le cerea economiştilor să fie atenţi la principiile elementare ale disciplinei lor. Spunând că împăratul tehnicii moderne e gol, Buchanan a adus o contribuţie intelectuală importantă, separată de contribuţia sa propriu-zisă la chestiunea discutată[14].

În anii '70, opera lui Buchanan a devenit mai filosofică. În *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan* (Chicago: University of Chicago Press, 1975), el prezintă perspectiva contractariană în economia politică. Au urmat mai multe colecţii de eseuri[15]. În anii '90, în colaborare cu Yoon, Buchanan a scris despre sporirea profiturilor şi despre rolul pozitiv al eticii muncii[16]. Spre deosebire de alţi cercetători care au scris despre implicaţiile tehnice şi politice ale creşterii profiturilor, Buchanan s-a concentrat pe efectele sporirii profiturilor asupra anumitor instituţii şi practici. El dorea să explice ideea lui Adam Smith cu privire la sporirea profiturilor prin specializare şi în ce fel mediul instituţional canalizează înclinaţiile umane de a „transporta, negocia şi face schimburi" pentru obţinerea unor câştiguri din sporirea profiturilor.

În toată cariera sa, programul de cercetare al lui Buchanan se realizează printr-o unitate surprinzătoare. Propoziţiile de bază care l-au ghidat în munca sa pot fi clar rezumate[17]:

---

14 Această contribuţie nu a fost mereu recunoscută de către economiştii din establishment, închinători la zeul formalismului. Declaraţiile de metodă din întreaga carieră a lui Buchanan au atras atenţia la costurile formalismului pentru înţelegerea economică, inspirându-i astfel pe cei ce nu participau la curentul actual al modei formaliste, arătându-le că gândirea economică poate progresa puternic prin urmărirea constantă a principiilor de bază ale disciplinei. Se pare că unul dintre principiile formalismului, cel al briciului lui Occam, a fost însuşit mai degrabă de către antiformalişti.

15 James M. Buchanan, *Freedom in Constitutional Contract* (College Station: Texas A&M University Press, 1977); Buchanan, *Liberty, Market and State* (New York: New York University Press, 1986); Buchanan, *The Economics and Ethics of Constitutional Order* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991).

16 James M. Buchanan and J.Y. Yoon, eds., *The Return of Increasing Returns* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994).

17 Vezi Buchanan, *What Should Economists Do?*, 280-82.

- Economia este o „ştiinţă", dar este o ştiinţă „filosofică", şi trebuie să se ţină seama de avertismentele împotriva scientismului făcute de Knight şi de Friedrich Hayek.
- Economia se ocupă cu opţiuni şi cu procese de ajustare, nu cu stări de odihnă. Modelele de echilibru sunt folositoare doar când le recunoaştem limitele.
- Economia se ocupă de schimb, nu de maximizare. Preocuparea centrală a analizei economice trebuie să fie schimbul şi arbitrajul.
- Economia vorbeşte despre actori individuali, nu despre entităţi colective. Doar indivizii optează.
- Economia vorbeşte despre un joc în care respectă reguli.
- Economia nu poate fi studiată cum trebuie în afara politicii. Nu poată fi ignorată alegerea între mai multe reguli ale jocului.
- Cea mai importantă funcţie a economiei ca disciplină este rolul său didactic de a explica principiul ordinii spontane.
- Economia este elementară.

De la prima sa critică împotriva teoriei opţiunii sociale şi a economiei bunăstării şi până la cele mai recente scrieri despre construcţia constituţională, Buchanan a afirmat constant aceste opt idei.

În cele din urmă, este important să recunoaştem schema metodologică folosită de Buchanan pentru a soluţiona probleme de economie politică şi să ne dăm seama cum reuşeşte prin această schemă să creeze din aceste opt propoziţii un cadru coerent pentru teoria sa socială. Buchanan spune că trebuie să distingem între nivelurile pre- şi postconstituţionale ale analizei. Analiza preconstituţională se ocupă de regulile jocului, pe când analiza postconstituţională discută strategiile adoptate de jucători în cadrul unui set de reguli clare. Corect înţeleasă, economia politică înseamnă o mişcare de du-te – vino între aceste două niveluri. Pentru a aplica cu succes economia politică modernă la lumea politicilor publice este nevoie de o perspectivă *constituţională*. În acest scop, Buchanan formulează distincţia crucială între „politicile din interiorul politicii" şi „schimbările sistematice ale regulilor jocului". O reformă durabilă nu rezultă din schimbări ale măsurilor politice în cadrul regulilor existente, ci din schimbarea regulilor guvernării. Astfel, departe de a fi un intelectual conservator, Buchanan este un radical ce urmăreşte cauza primă a relelor sociale şi politice.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sfârşitul romantismului

După o veche legendă, un împărat roman trebuia să judece un concurs de canto având doi concurenţi. După ce l-a auzit pe primul concurent, împăratul i-a dat premiul celui de-al doilea, presupunând că el nu putea în niciun caz să cânte mai rău decât primul. Desigur, el s-ar fi putut înşela; cel de-al doilea ar fi putut să fie mult mai slab. Teoria eşecului pieţei a făcut aceeaşi greşeală ca şi împăratul din poveste. Una era să demonstrezi că economia de piaţă nu se ridică la înălţimea idealurilor echilibrului competitiv general, dar cu totul alta era să pretinzi cu voioşie că acţiunea publică ar putea îndrepta fără niciun cost acest eşec. Din păcate, multe lucrări analitice au prezintă o astfel de gândire. O serie de cercetători au dezumflat această viziune romantică asupra sectorului politic în anii 1960. Dar meritul pentru schimbarea definitivă a opiniilor colegilor se datorează lui Buchanan şi lui Gordon Tullock.

Înainte de teoria alegerii publice, economia teoretică vorbea în mod frecvent de o funcţie a bunăstării obiective pe care „societatea" căuta s-o maximizeze şi presupunea că actorii politici sunt motivaţi să urmărească acea funcţie a bunăstării obiective. Critica realizată de Buchanan şi Tullock arăta: (1) că nu există o funcţie a bunăstării obiective, (2) că, chiar dacă ar exista, societăţile nu optează (ci doar indivizii) şi (3) că indivizii se bazează în opţiunile lor pe evaluările private ale costului şi beneficiilor, atât în sectorul politic, cât şi în sectorul privat[18].

Marile intuiţii ale economiei politice moderne decurg din aceste trei propoziţii elementare – motivaţia de a vota; logica costurilor dispersate şi a beneficiilor concentrate; miopia tendenţioasă a politicilor publice şi perspectiva constituţională în evaluarea politicilor publice. În orice model rezonabil de măsură politică economică, politica trebuie să fie endogenă. Dar în anii '50 şi la începutul anilor '60 nota intelectuală era una de optimism entuziast cu privire la natura politicii. Avertismentul lui Buchanan despre nebunia democratică sau nevoia de a avea constrângeri constituţionale nu dădea bine pentru intelectualii idealişti de atunci. Acum, după războiul din Vietnam, Watergate şi după politicile economice eşuate atât sub administraţia democratică, cât şi sub cea republicană, ne vine greu să ne imaginăm o viziune a politicii lipsită de cinism. Nu vreau să spun că e recomandabilă apatia, şi nici adversitatea faţă de politicieni. În opera lui Buchanan, nu se

[18] Cel care a încercat să răspundă criticii lui Buchanan la adresa scrierilor despre alegerea socială a fost Sen („Rationality and Social Choice", *American Economic Review* 85, no. 1 (March 1995): 1-24).

spune nicăieri că politicienii sunt mai răi decât noi, ceilalți. Dimpotrivă, el spune că politicienii sunt exact ca noi – nici păcătoşi, nici sfinți, ci având puțin din fiecare.

Din punct de vedere metodologic, Buchanan s-a folosit de prezumția omului economic în politică, nu pentru a descrie motivația unui actor politic anume, ci ca o strategie modelizantă. Buchanan învățase de la italieni (şi de la Wicksell) că o teorie a statului este obligatorie. Prin postularea unui Leviathan care maximizează veniturile proprii, Buchanan a reuşit să descrie regulile jocului politic care pot constrânge comportamentul indivizilor din politică. Mai precis, dacă oficialii guvernamentali îşi maximizează veniturile, întrebarea este ce reguli ale jocului pot transforma comportamentul de maximizare a veniturilor proprii într-un comportament de maximizare a averii tuturor? Este o problemă de design constituțional. În două cărți scrise împreună cu Geoffrey Brennan, *The Power to Tax* (New York: Cambridge University Press, 1980) şi *The Reason of Rules* (New York: Cambridge University Press, 1985), Buchanan s-a folosit de ideea omului economic pentru a fixa reguli de protecție împotriva scenariilor de catastrofă din politică. Chiar dacă cei de la putere ar fi nişte păcătoşi, e important să creăm o constituție care să-i oblige pe aceşti păcătoşi să se comporte cât mai mult ca sfinții.

Dar ca să realizeze o structură politică constituțională idealizată (o utopie funcțională) trebuie mai întâi deconstruită viziunea idealist-romantică a politicii, care vede democrația fără constrângeri ca un model reuşit de autoguvernare, şi să o înlocuiască cu o viziune mai realistă a proceselor politice. Exact asta au făcut Buchanan şi Tullock, cu ajutorul raționamentului economic elementar, în special prin ideea că doar indivizii optează, că în alegerile lor cântăresc costurile şi beneficiile şi că modul în care percep costurile şi beneficiile depinde de contextul instituțional în cadrul căruia optează. Aplicarea consecventă a unor concepte simple poate genera rezultate surprinzătoare, ce trebuie subliniate în mod repetat.

Subiectivismul şi principiile elementare ale economiei

În mod neaşteptat, economiştii moderni nu s-au grăbit să accepte „modul economic degândire", respingând în special rolul central acordat schimbului şi ideea de comerț subiectiv. În discursul său prezidențial din 1963 în fața Southern Economic Association, Buchanan a afirmat că economiştii trebuie să gândească în context ideea maximizării constrânse[19].

[19] Buchanan, *What Should Economists Do?*, 17-37.

Alocarea resurselor nu era problema centrală a economiei. Buchanan le recomanda economiştilor să se concentreze pe tendinţa umană de a transporta, negocia şi face schimburi şi pe aranjamentele instituţionale ce rezultă ca urmare a acestei tendinţe.

Dacă acest pas nu este făcut, eroarea se poate strecura în analiza economică, afectând-o la nivelurile de bază. Definiţia economiei ca alocare „ne poate face să pierdem din vedere distincţia dintre utilitatea personală şi individuală a deciziilor şi, de cealaltă parte, agregatele «sociale»"[20]. Economiştii ştiu că e uşor să facă această confuzie, iar Lionel Robbins a reuşit să-i ajute pe mulţi să nu cadă în această capcană. Dar reuşita lui Robbins a fost doar parţială, căci economiştii încă mai credeau că, atât timp cât îşi păstrau funcţia lor de bunăstare socială, puteau maximiza cât le poftea inima. Buchanan a atras atenţia că acest exerciţiu intelectual este ilegitim; economiştii *nu trebuie* să se angajeze în această activitate.

Critica lui Buchanan asupra modelelor optimizante nu vizează introducerea de judecăţi de valoare prin funcţia bunăstării sociale şi nici nu este o critică a formalizării *per se*. Critica sa este că obiectul economiei se pierde prin astfel de exerciţii de matematică aplicată şi că el este înţeles greşit atunci când se strecoară înapoi în analiză. Avantajul reciproc care poate fi realizat prin schimb în contexte instituţionale precizate este singurul adevăr important al economiei politice, spune Buchanan; economia modernă ne face să nu mai înţelegem adevărul.

Să urmărim, de exemplu, critica lui Buchanan la adresa modelului competiţiei perfecte, în lumina pledoariei sale de a pune *activitatea* de schimb în centrul teoretizării de tip economic. Echilibrul general perfect competitiv elimină orice conţinut social din luarea individuală a deciziilor. Individul se află în faţa unei serii de variabile determinate extern, iar problema alegerii este transformată într-o problemă mecanică de calcul. Într-o astfel de lume, există un singur punct de echilibru, de aceea modelul nu poate cuprinde dinamica proprie competiţiei sau comportamentul de schimb ce ar putea împinge sistemul spre echilibru. Iată cum rezumă problema Buchanan:

> O piaţă nu este competitivă prin proiecţie teoretică sau prin construcţie. O piaţă *devine* competitivă, iar regulile competiţiei *ajung să fie* pe măsură ce instituţiile apar, pentru a aduce limitări la tiparele comportamentale ale indivizilor. Tocmai acest proces de *devenire*, produs prin presiunea continuă a comportamentului uman în cadrul schimbului, este partea centrală a disciplinei noastre, dacă avem o

[20] Buchanan, *What Should Economists Do?*, 22-23.

> disciplină, iar nu banalităţile unei perfecţiuni postulate. O soluţie la un set de ecuaţii ale echilibrului general nu este predeterminată prin reguli determinate exogen. O soluţie generală, dacă există una, *apare* ca rezultat al unei întregi reţele de schimburi, târguieli, negocieri, mite, înţelegeri, contracte în evoluţie, care, într-un târziu, încetează să se mai reînnoiască. În fiecare stadiu al acestei evoluţii către o soluţie, pot fi obţinute *câştiguri,* se pot face schimburi şi astfel direcţia de mişcare este modificată.
>
> Din aceste motive, modelul competiţiei perfecte are o valoare explicativă atât de limitată, cu excepţia momentelor când în sistem sunt introduse schimbări ale variabilelor exogene. În structura modelului nu este loc pentru schimbări interne, schimbări produse de oameni ce continuă să fie animaţi de înclinaţiile identificate de Smith. Dar elementul dinamic din sistemul economic este tocmai această evoluţie continuă a procesului de schimb, aşa cum a arătat [Joseph] Schumpeter în analiza funcţiei antreprenoriale[21].

Economia subiectivistă îi obligă pe teoreticieni să evite hăurile abstracţiei. Ea înrădăcinează analiza economică în alegerile indivizilor şi cere ca analiza empirică să ia în calcul contextul instituţional al alegerii şi felul în care agenţii percep constrângerile constituţionale. Modelul mecanic al alocării prin calcul şi corolarul său (modelul competiţiei perfecte) elimină alegerea genuină dintre obiectele de studiu, iar accentul pus pe datele agregate ignoră ideile, dorinţele, convingerile şi practicile culturale care îi motivează pe actorii istorici.

Marea contribuţie a lui Buchanan la gândirea subiectivistă a constat în a arăta că o poziţie subiectivistă consecventă duce la schimbarea perspectivei din multe puncte de vedere. El a atacat însăşi ideea de funcţie obiectivă a bunăstării sociale ce trebuie maximizată. La nivelul mai concret al analizei microeconomice, Buchanan a reuşit să demonstreze că povara datoriilor este transmisă generaţiilor viitoare şi nu consumată sub forma resurselor reale în momentul curent. În disputa poverii datoriilor, Buchanan a criticat atât teoria finanţelor funcţionale, cât şi teoria tradiţională a finanţelor publice, conform căreia costul real al datoriei este suportat în momentul folosirii resurselor[22]. El a criticat teoria finanţelor funcţionale din două

---

[21] Buchanan, *What Should Economists Do?*, 29-30 (sublinierile aparţin originalului).

[22] Steve Pressman mi-a atras atenţia că, în teoria finanţelor funcţionale a lui Abba Lerner, guvernele trebuiau să-şi echilibreze bugetele ciclic. Pe de altă parte, după Lerner, guvernele puteau funcţiona cu deficite pe termen nedefinit, atâta timp

puncte de vedere. Mai întâi, a eşuat să creeze un model de actor politic lipsit de stimulentele necesare pentru a rula surplusul, într-o perioadă economică favorabilă. Desigur, în epocile nefavorabile, se găsesc stimulente pentru rularea deficitelor, dar de ce ar vrea un politician să reducă cheltuielile şi să crească veniturile, în epoci favorabile? Dacă ar fi aplicate aşa cum au fost concepute, politicile publice ale finanţelor funcţionale ar inversa logica politicii, concentrând costurile şi dispersând beneficiile, în epocile de abundenţă; dar acest stimulent ar fi incompatibil cu politica electorală. În al doilea rând, ortodoxia keynesiană nu înţelegea transferul poverii datoriilor de la o generaţie la alta. Desigur, transferul între generaţii confirma logica politică, deoarece grupul de interese cel mai puţin informat şi cel mai puţin organizat era cel încă inexistent, aşa că electoratul, ca şi politicienii, îşi permiteau să-l ignore.

Observând relaţia strânsă dintre actul de a alege şi ideea de costuri, Buchanan a criticat teoria tradiţională a datoriei publice, ca şi teoria keynesiană a finanţelor funcţionale. De exemplu, era o idee curentă că, în timpul războiului, costul de oportunitate al bunurilor publice finanţate prin datorii era utilizarea alternativă pe care ar fi avut-o respectivele resurse în alte condiţii. Oţelul se folosea pentru a face arme, şi nu automobile.

Introducând distincţia dintre costuri ce influenţează alegerea şi costuri influenţate de alegere, Buchanan a reuşit să arate eroarea fundamentală a teoriei tradiţionale. E adevărat că are loc o modificare a utilizării resurselor, dar instrumentele datoriei creează obligaţia de a soluţiona acea datorie. Buchanan susţinea că:

> În evaluarea subiectivă a celui care ia decizia [...], costurile sunt concentrate în momentul alegerii, şi nu în perioadele ulterioare, în care trebuie făcute cheltuielile propriu-zise. Dar costurile subiective, care influenţează alegerea, există doar graţie faptului că factorii de decizie ştiu că va fi necesar să facă cheltuieli în viitor[23].

Costurile de finanţare a datoriei ce influenţează alegerea (renunţându-se la utilitate ca rezultat al alegerii) sunt suportate doar în viitor.

---

cât cetăţenii erau dispuşi să le împrumute bani. Acest aspect al doctrinei nu a devenit parte a ortodoxiei keynesiene reprezentate de Paul Samuelson, Robert Solow, James Tobin şi Lawrence Klein, care susţinea ideea echilibrării ciclice a bugetelor. Dar critica lui Buchanan afirmă implicit şi că echilibrarea bugetului în mijlocul ciclurilor de afaceri duce la situaţia descrisă de Lerner, a deficitelor pe termen nedefinit, din cauza comportamentului politic.

[23] Buchanan, *Cost and Choice*, 60.

Costul, afirma Buchanan, trebuie înţeles ca evaluare subiectivă a negocierilor făcute de indivizi, dacă e să aibă un înţeles în teoria luării deciziilor. Un ultim exemplu care poate lămuri chestiunea este critica făcută de Buchanan taxelor pigoviene corecţionale. Remediul pigovian era acela de a alinia costurile private marginale (înţelese subiectiv) cu costurile sociale marginale (înţelese obiectiv). După Buchanan, problema era că analistul trebuia să precizeze în ce condiţii costurile obiectiv măsurabile puteau fi confirmate de către actorii economici şi politici. În situaţia de echilibru competitiv general, costurile măsurabile servesc drept împuterniciţi rezonabili pentru evaluarea subiectivă a schimburilor. Dar în situaţia de echilibru competitiv general nu există deviaţii între costurile private marginale şi costurile sociale marginale. Cu alte cuvinte, Buchanan (ca şi Ronald Coase) a arătat că remediile prin taxe pigoviene sunt fie posibile, şi deci redundante, fie imposibil de fixat, deoarece condiţiile necesare pentru stabilirea lor le fac să nu mai fie necesare, sau (dacă lipsesc) împiedică punerea lor în practică[24].

Proiectul neoclasic, în care jumătatea subiectivă a revoluţiei din anii 1870 în materie de teorie a valorii este accentuată la fel de clar ca şi jumătatea marginalistă, produce un alt fel de ştiinţă economică. Rezumând brutal, el duce la o concepţie a ştiinţei economice ca ştiinţă filosofică, şi nu ca una tehnocratică. Spre deosebire de alţi critici ai economiei moderne (precum instituţionaliştii sau post-keynesienii), tradiţia subiectivistă îşi păstrează aplecarea către universalitate, pune accent pe marginalism şi încearcă să studieze cum apare ordinea sistematică drept consecinţă neintenţionată a alegerii individuale. Totuşi, subiectivistul are în comun cu instituţionalistul sublinierea existenţei unui context instituţional al alegerii, iar cu post-keynesianul înţelegerea faptului că ordinea pieţei poate fi distrusă şi că problemele teoretice rezultă din luarea în serios a timpului şi a ignoranţei.

Subiectivismul pretinde o restructurare din temelii a teoriei economice. În programul de cercetare subiectivist, pe lângă reevaluarea naturii alegerii, un loc central îl ocupă contextul acesteia. Buchanan a fost unul dintre cei mai importanţi cercetători care au readus la viaţă un concept mai larg al economiei politice; este o concepţie întemeiată pe aprecierea naturii subiective a alegerii şi a implicaţiilor sale pentru ordinea socială. Cu alte cuvinte, subiectivismul este temelia gândirii lui Buchanan.

---

[24] Vaughn („Does It Matter That Costs Are Subjective?", *Southern Economic Journal* 46: 1 (January 1980), 702-15) a indicat ce dilemă apare în această situaţie. Ca să poată calcula impozitul corectiv potrivit, factorul de decizie politică trebuie să cunoască preţul de echilibru; dar situaţia ce pretinde o corecţie este una de dezechilibru.

Economia, filosofia socială şi economia politică constituţională

Pozitivismul şi formalismul promiteau să scoată economia din vârsta copilăriei, când preocupările etice şi ambiguităţile filosofiei şi limbajului natural întunecau gândirea celor mai importanţi reprezentanţi ai ei. Gândirea ştiinţifică avea să renunţe la credinţele ideologice în urma supunerii la realitatea empirică, iar raţionamentul matematic avea să elimine tendinţa teoreticienilor de a ajunge la presupoziţii nesigure. Dar aceste promisiuni erau false. Realitatea empirică este complexă şi trebuie privită dintr-o perspectivă teoretică pentru a ne putea spune ceva. Iar raţionamentul matematic poate fi precis, dar irelevant. Modelizarea matematică asigură atingerea clarităţii *sintactice*, dar nu garantează claritatea *semantică*. Modelul poate fi logic, precis, dar să nu aibă înţeles.

Ideea empiristă şi cea formalistă au fost aplicate greşit în studiul fiinţelor umane. Nu se pot elimina din studiul ştiinţific înseşi lucrurile (credinţe, dorinţe, anticipări) ce motivează subiectul studiului fără să-i distorsioneze obiectul. Altfel spus, dacă eliminarea antropomorfismului din ştiinţele fizice fusese o cauză nobilă, eliminarea lui din studiul oamenilor ucidea însuşi obiectul de studiu.

Alături de nume precum Hayek, G.L.S. Shackle, Ludwig Lachmann şi Israel Kirzner, Buchanan a luptat pentru păstrarea individului în analiza economică[25]. Insistând că procesele economice se derulează doar într-un context politic/ legal/social, Buchanan le cerea economiştilor să urmărească structura de reguli în cadrul căreia se manifestă strategiile individuale. Reforma, spunea el, nu vine din studierea păguboasă a indivizilor şi a

---

[25] De exemplu, una din cele mai interesante şi provocatoare întrebări puse de studenţi în sala de curs a fost următoarea: „Cine este individul în economie?". Metoda de predare a lui Buchanan (cel puţin atunci când l-am avut profesor oficial, la jumătatea anilor '80) era să nu dea teme, ci să pregătească spre lectură vreo douăsprezece cărţi pentru tot semestrul şi să-i noteze pe studenţi pe baza unor eseuri scurte ce trebuiau predate o dată la două săptămâni. La unul dintre cursuri, tema de discuţie era legată de modelul căprioară-castor din Adam Smith. Întâmplarea face că în acelaşi semestru aveam onoarea de a face cursul de Mari Cărţi de Economie Politică cu Kenneth Boulding, care discuta şi el la mai multe cursuri vechiul model al lui Smith. Când l-am întrebat pe Boulding cum se face asta, el mi-a explicat că atât el, cât şi Buchanan studiaseră cu Frank Knight, care discuta la cursurile sale fie religiile lumii, fie modelul căprioară-castor al lui Adam Smith; aşa că nu trebuia să mă îngrijorez, pentru că aveam de-a face cu aceeaşi tradiţie de metodologia predării.

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

strategiilor lor, ci doar din schimbări aduse regulilor jocului. Prin introducerea schemei metodologice a analizei pre- şi postconstituţionale, Buchanan a reuşit să demonstreze valoarea pozitiv ştiinţifică a filosofiei sociale în economie. El a propus o analiză pozitivă a chestiunilor normative, totodată forţând recunoaşterea faptului că economiştii politici fac analiză normativă, fie că vrem noi sau nu.

Mai întâi, Buchanan a sugerat că analiza preconstituţională (domeniul filosofiei sociale) putea ajuta economia în asimilarea a două lucruri: (1) principiul schimbului voluntar; (2) efectele strategiilor în cadrul unui set de reguli, asupra evaluării sociale şi filosofice a regulilor înseşi. Economiştii trebuie să se întrebe ce reguli ale jocului ar accepta în mod voluntar oamenii în spatele unui văl de nesiguranţă şi apoi să examineze ce tipare de comportament şi ce consecinţe pentru jocul economic ar produce nişte reguli alternative[26]. Alături de integrarea filosofiei sociale şi morale în ştiinţa economică, examinarea alegerii pre- şi postconstituţionale constituie programul de cercetare al economiei politice moderne.

Introducând ideea teoretică de văl al incertitudinii, Buchanan a reuşit să arate relevanţa normei lui Pareto în economia politică. În momentul preconstituţional, nu ar avea loc nicio negociere a regulilor jocului dacă toate părţile implicate nu s-ar aştepta să obţină câştiguri prin adoptarea regulilor în chestiune. Dacă indivizii nu ar fi siguri unde vor fi situaţi în mediul postconstituţional, ei nu ar accepta negocieri care ar privilegia un subgrup mai mult decât pe altele. Astfel, drepturile majorităţii ar fi cu siguranţă constrânse de interesele minorităţii. După Wicksell, dificultatea este aici aceea de a echilibra costurile externalităţilor deciziei în politică şi costurile luării deciziilor. Dacă o regulă a votului ar permite unei mici minorităţi să câştige, acea minoritate ar putea impune costuri asupra altora şi aduna beneficii pentru ea însăşi prin puterea statului. Pentru a evita această problemă de externalitate, s-ar putea propune ca singură regulă unanimitatea, dar unanimitatea cere costuri mărite în procesul luării deciziilor. Unanimitatea conceptuală a devenit regula hotărâtă, minimizând costurile totale ale luării deciziilor politice, lucru care sublinia relevanţa principiului lui Pareto pentru înţelegerea acordului politic în privinţa regulilor.

În mediul postconstituţional, participanţii la jocul politic/economic tratează regulile ca pe nişte constrângeri şi concep strategii optime ca răspunsuri la ele. Regulile jocului care promit o viaţă „bună", dar generează stimulente ce duc la tipare de comportament care nu sunt asociate cu viaţa

[26] Vălul incertitudinii a fost introdus de Buchanan şi Tullock în *The Calculus of Consent* cu mult înainte ca John Rawls să-l facă celebru în filosofie.

„bună", sunt probabil reguli ce trebuie schimbate. După Buchanan, economia politică clasică a descoperit că, atât timp cât statul furniza şi aplica reguli adecvate ale jocului, indivizii îşi puteau urmări interesele bucurându-se în acelaşi timp de valorile libertăţii, prosperităţii şi păcii[27]. Însă viziunea clasică liberală nu a fost niciodată implementată şi nu a captivat imaginaţia intelectualilor decât timp de o generaţie sau două. Buchanan crede că acest eşec se datorează inexistenţei unei teorii a dreptăţii în economia politică liberală clasică. Încercările de a formula în secolul XX un model de justiţie socială, pentru a corecta această slăbiciune, au dus la experimentele falimentare ale socialismului şi ale statului social al bunăstării. Eşecul socialismului şi al statului bunăstării poate fi direct atribuit stimulentului incompatibilităţii dintre regulile acestor jocuri cu strategiile eticii muncii şi responsabilităţii personale, un comportament asociat cu prosperitatea economică şi cu cooperarea socială – cel puţin acesta este argumentul sugerat în opera lui Buchanan. Nu vreau să lămuresc aici dacă afirmaţia este adevărată sau nu: o folosesc doar ca un exemplu al felului în care opera lui Buchanan oferă o analiză pozitivă a modului în care oamenii aleg o regulă din mai multe.

The Limits of Liberty exprimă cele mai puternice afirmaţii ale proiectului de filosofie politică a lui Buchanan. Scopul cercetării sale este rezumat în subtitlul cărţii: *Between Anarchy and Leviathan*. Nemulţumiţi de eşecul filosofiei politice a liberalismului clasic de a îngrădi creşterea guvernării, unii teoreticieni ai pieţei libere (mai ales Murray Rothbard şi David Friedman) afirmau în anii '60 şi '70 că piaţa poate oferi endogen infrastructura care i-ar putea administra funcţionarea: anarho-capitalismul. În plus, opera lui Hayek era interpretată miop de către cercetătorii liberal clasici în anii '70 şi '80, ca o denunţare învăluită a constructivismului raţional[28].

Ca şi libertarienii, Buchanan era nemulţumit de creşterea statului în secolul XX. Creşterea statului era legată de viziunea romantică a politicii, ce captivase imaginaţia liberalilor americani. Iar din perspectivă tehnică, multe dintre argumentele ce favorizau intervenţia guvernului porneau dintr-o înţelegere greşită a economiei şi din una şi mai greşită a proceselor politice. Critica la adresa pieţei era făcută în mare parte tocmai de aceia care nu

---

[27] Buchanan, *Economics and Ethics*.

[28] Spun „miop" pentru că gândirea lui Hayek nu-şi propunea doar să tragă un semnal de alarmă cu privire la primejdiile constructivismului (dar nu este locul pentru o discuţie detaliată a contribuţiilor lui Hayek). Doar printr-o interpretare mioapă a criticii constructivismului raţional la Hayek ajunge Buchanan să fie pus în opoziţie cu acesta.

reuşiseră să înţeleagă principiile de bază ale analizei ordinii spontane. Buchanan credea că analiza raţională şi construcţia unor instituţii adecvate de guvernământ ar putea apărea de sub stilourile economiştilor, reformând sistemul într-o direcţie „dezirabilă"[29]. Libertatea avea să se regăsească în contractul constituţional, şi nu în absenţa guvernării (în ciuda atractivităţii filosofice a anarhismului) sau în supunerea în faţa forţelor revoluţiei. Anarhismul promitea căderea într-un război hobbesian al tuturor împotriva tuturor, iar evoluţionismul nu promitea altceva decât elevarea tradiţiei la nivelul sacrului.

Buchanan a propus un argument modern, conform căruia statul să stabilească structuri de guvernare, sperând totodată să delimiteze puterile statului. În acest sens, Buchanan respecta proiectul lui Madison de acordare de puteri şi apoi de limitare a guvernării. În *The Limits of Liberty*, Buchanan făcea distincţia între „statul protector" şi „statul productiv"[30]. Statul protector aplică drepturile care au rezultat din momentul preconstituţional. În această calitate, statul este extern părţilor contractante şi nu încearcă să „producă" nimic altceva decât aplicarea contractuală a legii. Statul productiv, pe de altă parte, produce bunuri colective. Aceste două roluri ale statului sunt distincte conceptual, orice confuzie putând fi periculoasă. De exemplu, legea nu este un obiect al opţiunii în momentul postconstituţional, în timp ce cererea şi oferta de bunuri publice sunt supuse unui proces de alegere colectivă.

Odată cu dezvoltarea teoriei societăţii de tip *rent-seeking*, statul productiv a trebuit să fie din nou disociat de ceea ce poate fi numit statul redistributiv[31]. Statul productiv adaugă valoare prin coordonarea planurilor actorilor incapabili să facă acest lucru prin acţiune individuală. Statul redistributiv, dimpotrivă, transferă doar valoarea de la o parte a societăţii la alta, prin acţiune colectivă. Din nefericire, logica politicii influenţează procesul acţiunii colective, transformând adesea statul productiv în stat redistributiv, împotriva intenţiilor actorilor economici şi politici. Şi din acest motiv, Buchanan îşi limitează propunerile de reformă doar la nivelul preconstituţional; odată ce se atinge nivelul postconstituţional, schimbarea

---

[29] Deşi trebuie să adaug imediat că Buchanan nu s-a considerat niciodată un salvator (şi nici nu a considerat astfel disciplina economică). De fapt, pentru Buchanan este o înşelăciune morală ca economistul să pozeze în salvator. Vezi citatul din Knight în Buchanan, *Limits of Liberty*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 7, 209).

[30] Buchanan, *Limits of Liberty*, 88-90.

[31] Vezi James M. Buchanan, R.D. Tollison, şi G. Tullock, eds., *Towards a Theory of the Rent-Seeking Society* (College Station: Texas A&M University Press, 1980).

BCU ASMI CENTRAL LIBRARY

participanţilor nu va duce la o schimbare durabilă. În sistemul lui Buchanan, reforma este posibilă doar la nivelul regulilor.

Concentrând atenţia asupra regulilor economiei politice, Buchanan a deschis discursul economic, făcându-l să reîntâlnească chestiunile morale şi tradiţia filosofiei politice.

Concluzii

Cum am încercat să demonstrez, Buchanan s-a aflat în dezacord cu gândirea economică mainstream în toată cariera sa. A fost non-keynesian când keynesianismul era la modă; a avut un program de cercetare subiectivist, atunci când majoritatea colegilor pierduse din vedere rădăcinile subiectiviste ale revoluţiei neoclasice; a respins modelele formale de maximizare a utilităţii şi de competiţie perfectă, atunci când aceste modele făceau parte din trusa oricărui economist respectabil; şi a reintrodus preocupările morale în economie, într-o perioadă când economiştii se mulţumeau să se închine la altarul scientismului.

În 1986, când Buchanan a câştigat Premiul Nobel, mulţi s-au bucurat că premiul a fost luat de un outsider. Buchanan însuşi a înţeles reacţia aceasta (comparând-o cu cea negativă a presei populare) sub forma tendinţei răspândite de a ţine cu cel care are mai puţine şanse. Acest sentiment a dat consistenţă urărilor şi felicitărilor primite de el. Dar pentru mulţi, premiul a însemnat mai mult decât atât. Era o recunoaştere a faptului că economia e prea importantă ca să fie lăsată pe mâinile tehnicienilor şi ale eunucilor ideologici (două formule pe care Buchanan le-a folosit referindu-se la economiştii moderni)[32]. În ultimii 50 de ani, economia a îndepărtat din scrupul ştiinţific tocmai acele chestiuni care meritau mai multă atenţie. Buchanan a urmat un program de cercetare mai apropiat de cel al predecesorilor săi clasici, decât de programul economiştilor moderni, inspiraţi de Paul Samuelson sau Robert Lucas. Pentru aceia dintre noi care văd economia drept parte a vastului efort interdisciplinar de căutare a adevărului despre om şi despre organizarea socială a schimbului şi producţiei, orice gest în favoarea gânditorilor heterodocşi e luat ca un semn că profesia noastră ar putea să-şi regăsească „sănătatea colectivă"[33]. Desigur, speranţele noastre se prăbuşesc de cum discutăm despre premiu cu colegi sau doctoranzi care se

---

32 Buchanan, *Liberty, Market*, 14.

33 Rog cititorul să treacă cu vederea încălcarea brutală a individualismului metodologic din această frază.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

întreabă care e teza din opera lui Buchanan. Dar sperăm în continuare că economiștii vor înțelege că disciplina noastră are o moștenire culturală și un capital social erodat prin căutarea oarbă a preciziei științifice. Cu mulți ani în urmă, recenzând cartea lui Samuelson, *Foundations*, Boulding scria:

> Convențiile generalității și eleganței matematice pot fi [...] bariere în calea dobândirii și difuzării de cunoștințe [...]. S-ar putea ca zona de graniță literară și boemă dintre economie și sociologie să fie cel mai rodnic teren în anii care vin și ca economia matematică să rămână prea lipsită de greșeli în perfecțiunea ei ca să mai fie și fructuoasă[34].

Cuvintele lui Boulding sunt și mai actuale astăzi, când am văzut ce roade a dat revoluția formalistă în teoria economică și cum a îndepărtat aceasta economia de discursul teoriei sociale asupra condiției umane. Buchanan a fost unul dintre acei puțini care, în ciuda devotamentului lor pentru logica argumentării economice, s-au împotrivit revoluției formaliste și au căutat să facă loc economiei moderne, în proiectul economiei politice clasice. Putem să dezaprobăm unul sau altul dintre aspectele acestui proiect, dar marea întreprindere științifică ne impune respect, admirație și, cu siguranță, emulație.

[34] Kenneth E. Boulding, „Samuelson's *Foundations*: The Role of Mathematics in Economics", *Journal of Political Economy* 56 (June 1948): 247, 199.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a III-a

Despre practica economică

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

18. Unde a greşit economia? Economia modernă ca fugă de realitate

Pe 1 marie 1933, F.A. Hayek şi-a ţinut prelegerea inaugurală la London School of Economics and Political Sciences. Hayek, care tocmai fusese numit la catedra Thomas Tooke de Ştiinţe Economice şi Statistică de la LSE a încercat să explice aprecierea crescândă a opiniei publice faţă de intervenţionismul economic, referindu-se la paradoxul că, dintre toate disciplinele academice, economia era cel mai des vizată de întrebările publicului, în ciuda faptului că răspunsurile economiştilor erau în general privite cu scepticism.

Acest paradox avea, după Hayek, două cauze. Mai întâi, ideile economice sunt contrare experienţei (cine ar putea bănui că o lege de mărire a salariilor poate provoca şomaj?) În al doilea rând, aceste idei refuză, pentru caracterul lor utopic, multe soluţii de bun-simţ la probleme concrete. „A stârnit dintotdeauna o reacţie de respingere existenţa unei ştiinţe care-i oprea pe oameni de la urmarea propriilor reacţii impulsive şi care îi obliga să cântărească efectele indirecte cu ajutorul intelectului şi în ciuda propriilor sentimente puternice, născute prin observarea directă a suferinţei concrete"[1].

Respingerea din partea publicului general, ca şi reexaminările fundaţiilor analitice ale economiei clasice de pe atunci creaseră, din punctul

[1] F.A. Hayek, „The Trend of Economic Thinking", *Economica* (May 1933): 121-37, în *The Collected Works of F.A. Hayek*, vol. 3: *The Trend in Economic Thinking* (1933; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1991), 21.

BCU MIHAIL KOGĂLNICEANU UNIVERSITY LIBRARY

de vedere al lui Hayek, un context pregătit pentru ascensiunea şcolii istoriciste germane. Pentru economiştii practici, şcoala germană, alături de instituţionalismul american, oferea o bună metodă, eliberată de trăsăturile frustrante ale analizei economice clasice. O direcţie de gândire care considera unice problemele economice – şi vedea soluţiile acestora drept libere de orice principiu economic – îl putea face să se simtă liniştit pe economistul cu aspiraţii reformiste.

Efectul acestei tendinţe, susţinea Hayek, era simţit doar în a doua generaţie de economişti supuşi influenţei sale. Prima generaţie, deşi respinsese metoda analitică a economiei clasice, fusese totuşi educată în spiritul ei. Chiar dacă încercaseră să se elibereze de logica riguroasă a şcolii clasice, economiştii astfel educaţi nu au putut scăpa de influenţa ei. Dar a doua generaţie, care nu fusese astfel educată, nu mai poseda uneltele intelectuale necesare pentru interpretarea fenomenelor economice într-o manieră coerentă teoretic.

Pledoaria lui Hayek poate fi citită în două feluri, aşa cum voi încerca să demonstrez în acest eseu. Pe de o parte, Hayek avea dreptate să spună că renunţarea la teoria economică în numele „realismului" dăuna ştiinţei economice. Suntem obligaţi să gândim cu ajutorul modelelor şi al prezumţiilor simplificatoare. Lumea e prea complexă ca să poată fi înţeleasă altfel. Dar pe de altă parte, presupoziţia că orice idee e încadrată de concepte teoretice (adoptate fie conştient, fie inconştient) şi că, prin urmare, toate informaţiile sunt încărcate de teorie nu înseamnă că oricine poate adopta orice teorie, oricând. Unele teorii sunt mai bune decât altele. Hayek nu a mai examinat şi această latură a argumentării sale. El dorea doar să pună teoria în contrast cu istorismul, pentru a susţine că teoria este absolut necesară unei analize economice corecte şi aplicării politicilor publice.

Coerenţa internă este unul dintre modurile de a alege o teorie, dar se poate folosi şi noţiunea corespondenţei cu viaţa de zi cu zi. Prea mult realism ucide analiza, dar prea puţin realism e neştiinţific. Dacă numai coerenţa teoretică ar conta, atunci singura constrângere a exerciţiilor teoretice ar fi dată de civilizaţia omenească. Enigmele interesante ar lua locul soluţiilor pragmatice la problemele întâlnite în lume – de fapt, putem caracteriza astfel cea mai mare parte a teoriei economice contemporane. Economiştii trebuie să se ţină la egală distanţă de descrierea (presupus) pură şi de simpla înregistrare a evenimentelor, pe de o parte, ca şi de gimnastica mentală autocomplezentă, pe de alta. În 1933, Hayek s-a referit doar la problemele aşazisei descrieri istorice pure.

După Hayek, sarcina economistului era să construiască, pornind de la elementele familiare, culese din experienţa zilnică a lumii, un model mental care să reproducă funcţionarea modelului economic. Sarcina fusese greşit înţeleasă de economiştii de pe atunci, credea el, pentru că principiile de auto-organizare ale economiei de piaţă nu mai erau înţelese. Aceste principii fuseseră marea contribuţie a economiei clasice. Dar atunci când economiştii neoclasici au răspuns provocării istoriciste prin crearea analizei marginale, era prea târziu. Generaţia economiştilor ce trebuia acum să construiască politicile publice nu mai ţinea minte proprietăţile primare ale sistemului pieţei. Ca urmare, gândirea economică se lăsase cucerită de prejudecata planificării guvernamentale a economiei. Faptul nu se reflecta numai în interesul tot mai mare pentru socialism, ci şi în reapariţia justificărilor protecţionismului în comerţul internaţional şi ale reglementării în economia internă.

Unde a greşit Hayek

Prelegerea lui Hayek ne interesează şi astăzi, deoarece ea anunţă temele ce vor caracteriza programul său de cercetare de mai târziu. După cum spune Bruce Caldwell, prelegerea lui Hayek (deşi intitulată „Tendinţa gândirii economice") „poate fi văzută ca un punct de plecare pentru explicarea tendinţei gândirii lui Hayek"[2]. Hayek a descifrat corect direcţia politică ce avea să domine tot mai mult gândirea economică în viitor, dar a învinuit alte forţe decât cele vinovate pentru aceasta. Istorismul şi instituţionalismul, ca şi Şcoala Austriacă de economie din care făcea parte Hayek aveau să fie cu totul înlăturate de către formalism în deceniul următor. Intervenţionismul şi planificarea aveau să fie susţinute nu cu argumente istoriciste, ci pe baza celor mai rafinate aspecte ale teoriei şi tehnicii economice pe care le putea furniza economia *neoclasică* – adică tocmai acea ramură a economiei pe care o apăra Hayek.

Teoria austriecilor avea să fie curând exclusă din canonul „teoriei" neoclasice de către formaliştii matematici, iar investigaţiile empirice ale instituţionaliştilor americani şi ale istoriciştilor germani nu mai erau considerate empirice după dezvoltarea paralelă a tehnicilor statistice moderne, ale

[2] Bruce Caldwell, „Hayek's «The Trend of Economic Thinking»", *Review of Economics* 2 (1988): 178.

econometriei[3]. Disciplina economică a respins atât tradiția austriacă, cât și pe cea istoricistă/instituționalistă, dar a ajuns la aceleași concluzii intervenționiste ca și școlile istorică și instituționalistă.

Hayek nu prevedea acestea în prelegerea sa inaugurală de la LSE. Dar el nu e singurul membru al Școlii Austriece ce avea să fie împins spre margine de evoluția economiei. În 1933, Ludwig von Mises scria că nu există diferențe substanțiale între diferitele școli de economie neoclasică modernă[4]. El vedea teoria austriacă perfect încadrată în *mainstream*-ul gândirii neoclasice, în acea tradiție care, după Hayek, producea idei opuse șarmului simplist al intervenționismului și planificării guvernamentale. Pentru Mises, ca și pentru Hayek, inamicii științei economice moderne erau marxismul, istorismul și instituționalismul. Diferențele subtile în ceea ce privește teoria și modul prezentării dintre teoreticienii neoclasici *mainstream* nu contau prea mult în comparație cu aceștia. Economia neoclasică – adică economia clasică întemeiată pe teoria utilității marginale – era științifică; celelalte abordări erau pseudoștiințifice.

În ciuda miopiei lui Hayek și a lui Mises, austriecii erau cu totul deosebiți de economiștii neoclasici. Economistul vienez Carl Menger și discipolii săi subliniau, pe lângă subiectivism și analiza utilității marginale, rolul cunoașterii și al ignoranței, al timpului și al incertitudinii, al schimbării și al dezechilibrului în înțelegerea proceselor economice. Lăsându-i deoparte pe economiștii austrieci și suedezi (dar și pe câțiva americani și britanici, printre care Frank Fetter și Philip Wicksteed), economiștii neoclasici nu țineau seama de aceste chestiuni în teoriile lor. Dar pentru că economiștii austrieci înțelegeau valoarea utilității subiective și analiza marginală la fel ca economiștii *mainstream*, ei erau văzuți de ceilalți și se vedeau pe ei înșiși drept foarte asemănători cu economiștii *mainstream*, care neglijau asemenea „imperfecțiuni" ale pieței, precum timpul și ignoranța[5].

Motivul miopiei lui Hayek și Mises a fost faptul că tensiunea dintre economiștii neoclasici și austrieci a devenit acută în timpul celor două mari dezbateri economice ce aveau să aibă loc mai târziu: prima cu John Maynard

---

[3] Bruce Caldwell, „Austrians and Institutionalists: The Historical Origins of Their Shared Characteristics", *Research in the History of Economic Thought & Methodology* 6, 91-100.

[4] Ludwig von Mises, *Epistemological Problems of Economics* (1933; repr., New York: New York University Press, 1981), 214.

[5] Desigur, austriecii erau implicați în dezbaterile majore ale acestei epoci ca economiști mainstream, mai ales în dezbaterea despre teoria capitalului (cu J.B. Clark) și în dezbaterea despre teoria valorii și prețului (cu Alfred Marshall).

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

Keynes, despre teoria şi politicile macroeconomice, şi alta cu Oskar Lange, pentru fezabilitatea şi caracterul dezirabil al socialismului. Nici măcar dezbaterea cu Keynes nu a reuşit să perturbe convingerea austriecilor că şcoala lor făcea parte din *mainstream*. Această dezbatere avea în vedere chestiuni fundamentale din teoria banilor şi a capitalului, dar la suprafaţă ea atingea chestiuni mai superficiale, de politici publice. Dar faptul a fost ascuns pentru ambele părţi de lipsa de înţelegere şi apreciere, în Anglia şi America, faţă de teoria de tip continental a lui Hayek asupra capitalului şi banilor. Cum spune John Hicks, deşi Hayek scria în engleză, el nu făcea economie engleză[6]. Ca urmare a acestui lucru, multe dintre chestiunile analitice discutate au fost tratate în mod inadecvat.

De exemplu, Keynes nu a răspuns niciodată criticii făcute de Hayek cărţii sale *Treatise on Money*, în care Hayek punea sub semnul întrebării tendinţa oponentului său de a trata factorii economici reali ca pe agregate şi critica eşecul acestuia de a crea o teorie a capitalului. Dezbaterea este exemplară pentru neînţelegerile ei reciproce. Pentru că Hayek subscria la concluziile de politică *laissez-faire* ale multor economişti clasici britanici, Keynes a crezut greşit că Hayek subscrie la aparatul teoretic al intervenţioniştilor britanici – pe care Hayek îi discreditase (chiar fără să-şi dea seama) cel puţin în parte. Astfel, Keynes credea că Hayek face parte din şcoala „clasică" ce avea să fie răsturnată de *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Pe de altă parte, şi austriecii credeau că economia clasică evidenţiază toate problemele fundamentale ale teoriei lui Keynes, deoarece şi Mises şi Hayek vedeau în *General Theory* o simplă întoarcere la erorile inflaţioniste ale trecutului (înlăturate încă de la cele mai primitive versiuni ale teoriei cantitative a banilor) şi la o economie a abundenţei, ce nega raritatea resurselor de capital. Dar şi austriecii se înşelau[7]. Desigur, Keynes făcuse nişte mari greşeli de raţionament economic, dar în multe alte privinţe el atacase şi distrusese economia clasică britanică. De aceea, chemările lor la

---

[6] John Hicks, „The Hayek Story", în *Critical Essays in Monetary Theory* (Oxford: Clarendon Press, 1967), 203-215.

[7] Critica lui Henry Hazlitt la adresa sistemului keynesian, prezentată în *The Failure of the „New Economics": An Analysis of the Keynesian Fallacies* (Princeton, NJ: Van Nostrand, 1959), susţine că multe dintre erorile doctrinei keynesiene sunt consecinţa înţelegerii greşite a doctrinei ortodoxe. Vezi şi Henry Hazlitt, ed., *The Critics of Keynesian Economics* (Princeton, NJ: Van Nostrand, 1960).

ortodoxie economică nu erau suficiente, nici retoric, nici ştiinţific, pentru a împiedica succesul economiei şi politicilor publice keynesiene[8].

Marea Criză a dus la acceptarea economiei keynesiene şi totodată a acordat socialismului un nou prestigiu. Pentru criticii săi, capitalismul era nedrept şi haotic. Ciclurile de afaceri erau văzute ca nişte manifestări ale contradicţiilor interne ale capitalismului. În timpul crizei, acest mesaj părea foarte atrăgător.

Versiunea populară a socialismului nu putea să distrugă nici ea concepţia austriecilor despre şcoala lor ca una dintre reprezentantele *mainstream*-ului economiei. Încă din anii 1890, Eugen von Boehm-Bawerk se folosise de teoria economică neoclasică pentru a respinge reprezentarea funcţionării capitalismului de către Marx. În 1920, Mises combătuse ideea de planificare economică socialistă, demonstrând că, în lipsa proprietăţii private a mijloacelor de producţie, planificatorii socialişti nu puteau calcula raţional utilizările alternative ale unor resurse împuţinate[9]. Dar în anii 1930, Oskar Lange a folosit analiza neoclasică a echilibrului pentru a demonstra că anterioara critică a lui Mises nu era validă – presupunând că o cunoaştere perfectă a informaţiilor era disponibilă planificatorilor socialişti. Deoarece în acel caz, ei puteau calcula utilizarea alternativă a resurselor, aşa cum se crede că face şi piaţa competitivă, printr-un proces de încercări succesive. Planificatorii socialişti aveau să obţină informaţii despre condiţiile de cerere şi ofertă, la fel cum se credea că fac agenţii economici dintr-o economie de piaţă, în cadrul modelului neoclasic al economiei perfect competitive în echilibru. Dacă acest model era coerent teoretic, atunci şi modelul de socialism de piaţă al lui Lange era la fel de coerent.

Apărarea socialismului pe temeiuri neoclasice de către Lange i-a surprins pe austrieci, ca şi acceptarea argumentului de către economiştii *mainstream*. Figuri importante precum Frank Knight şi Joseph Schumpeter acceptau evaluarea chestiunii analitice de către Lange, iar economiştii mai tineri, precum Abba Lerner, dezvoltau în continuare argumentul acestuia. Drept urmare, şi Mises, şi Hayek au început să explice mai clar ce anume diferenţia economia de tip austriac de ortodoxia neoclasică. Dar în acest

---

[8] Vezi Robert Skidelsky, *John Maynard Keynes: The Economist as Savior, 1920-1937* (New York: Penguin, 1992), o biografie intelectuală a lui Keynes despre perioada în care a scris *The General Theory*.

[9] Ludwig von Mises, „Economic Calculation in the Socialist Commonwealth", în *Collectivist Economic Planning*, edited by F.A. Hayek (1920; repr., London: Routledge, 1935); şi Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (1922; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1981).

punct, ei erau deja mult prea departe de *mainstream* pentru a mai reţine atenţia. Mises şi Hayek au ajuns să fie văzuţi tot mai mult ca nişte guru politici ai dreptei, şi nu ca economişti profesionişti. Pe la 1950, Şcoala Austriacă de economie fusese împinsă în underground – astfel încât nu se ştie dacă mai putem s-o considerăm o parte a disciplinei economice. La jumătatea secolului, profeţia lui Hayek se adeverise: intervenţionismul, ba chiar şi socialismul ajunseseră să domine economia. Dar această tendinţă nu izvorâse din istorismul antiteoretic. Ea aparţinea teoriei neoclasice înseşi.

Revoluţia formalistă

În ochii economiştilor, economia de tip austriac fusese pe deplin învinsă de către keynesianism şi socialismul neoclasic. În timp ce keynesianismul punea sub semnul întrebării stabilitatea macroeconomică a capitalismului, socialismul neoclasic contesta eficienţa sa microeconomică. Teoria lui Lange şi Lerner părea să afirme că socialismul de piaţă ideal era la fel de performant ca şi capitalismul ideal. Însă, într-o altă interpretare, în comparaţie cu presupusa răspândire universală a puterii de monopol în lumea capitalismului real, socialismul de piaţă real avea să fie şi mai eficient.

Mainstream-ul neoclasic era receptiv la aceste idei, pentru că nu lua în serios factori de felul utilizării cunoştinţelor economice (şi importanţa imperfecţiunilor lor), prezenţa ignoranţei şi a incertitudinii, trecerea timpului şi schimbările condiţiilor economice. În modelele echilibrului din economia *mainstream*, aceste condiţii erau considerate nesemnificative. În schimb, austriecii susţineau ideile contrare simţului comun din teoria economică timpurie, deoarece pentru ei, care ţineau seama de aceşti factori, noile forme de intervenţionism, întemeiat pe presupoziţia perfectei cunoaşteri într-un echilibru etern şi imobil, păreau pur şi simplu fantastice, deci de neluat în seamă.

De exemplu, austriecii susţineau că inflaţia monetară intra în sistemul economic printr-un proces complicat de ajustare a preţului relativ. Astfel, efectul nominal neimportant al inflaţiei asupra preţurilor monetare putea avea reversul într-o serie de efecte indiscutabile asupra distribuţiei implicite a resurselor: semnalele preţului relativ puteau fi distorsionate, inducând investitorii în eroare. Injectarea de bani într-un sector al economiei putea crea iluzia că acolo există o cerere sporită reală, ceea ce ar fi dus la noi investiţii nenecesare. Mai mult, investiţiile cereau resurse care, nefiind nici pe departe un agregat nediferenţiat, „capitalul", erau eterogene şi diferite de la un proiect la altul. Capitalul necesar pentru construirea unei case este altul

decât cel necesar pentru construcţia unei maşini. De aceea, distorsiunile în investiţii cauzate de perturbările monetare ale sistemului preţurilor puteau avea consecinţe grave. Orbit de păstrarea unei rezerve stabile de „capital", guvernul putea stimula în exces, de exemplu, oferta de locuinţe, în detrimentul a ceea ce consumatorii voiau cu adevărat, de exemplu, maşini. Însă economia neoclasică mainstream neglija aceste probleme, fie respingând pur şi simplu teoria cantitativă a banilor, aşa cum făceau keynesienii, fie acceptând versiunea mecanică primitivă asupra acesteia a monetariştilor, care considerau ajustările egal proporţionate ale nivelului preţului general drept principala consecinţă a creşterii cantităţii banilor. Lucrările teoretice şi metodologice ale lui Mises şi Hayek, care puneau accentul pe procesele de ajustare la schimbările lumii reale a „datelor" pe care *mainstream*-ul le considera fixe şi neproblematice, erau considerate anacronice de către nişte economişti preocupaţi de o stare imaginară de echilibru, fie perfect, fie imperfect (adică în care exista şomajul).

În 1947, distanţa dintre Şcoala Austriacă şi mainstream-ul economiei neoclasice s-a mărit prin publicarea cărţii lui Paul Samuelson, *Foundations of Economic Anaslysis*[10]. Samuelson crease o sinteză de economie keynesiană şi neoclasică, folosindu-se şi de teoria Lange-Lerner în favoarea socialismului de piaţă[11].

Samuelson a alimentat argumentele neoclasice împotriva pieţei libere în anii '50 prin crearea teoriei eşecului pieţei. Modelul pieţei perfect competitive fusese folosit până atunci în special în experimentele de gândire, pentru a discuta instituţiile pieţei din lumea reală. Astfel de experimente

---

10 Paul A. Samuelson, *Foundations of Economic Analysis* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1947). Atracţia lui Samuelson pentru economişti poate fi explicată prin două motive. Mai întâi, economiştii suferă de invidia faţă de fizică; matematizarea economiei de către Samuelson promitea să completeze transformarea economiei într-o fizică a societăţii, începută de Leon Walras. În al doilea rând, Samuelson nu era doar inteligent, ci şi un bun strateg. La puţin timp după ce *Foundations* a devenit cel mai răspândit manual din învăţământul postuniversitar, cartea sa *Economics* a devenit cel mai răspândit manual de economie pentru studiile universitare. Samuelson îi influenţa pe studenţi şi la venire, şi la plecare. În doar un deceniu, Samuelson a devenit sinonim cu economia, iar influenţa sa asupra stilului – dacă nu şi substanţei – raţionamentului economic nu a dispărut nici astăzi.

11 Vezi Samuelson, *Foundations*, 203-53, unde se discută economia bunăstării şi implicaţiile modelului competitiv. Vezi şi Samuelson, *Economics* (New York: McGraw-Hill, 1961), 678-89 şi 818-36, pentru a vedea cum sunt tratate chestiunile planificării socialiste în manualul său pentru nivelul universitar.

arătau funcţia pozitivă a acelor instituţii[12]. Într-o lume cu informaţii complete, de exemplu, n-ar mai exista logic nici firme, nici profituri. De aceea, comparaţia acestei lumi imaginare cu lumea reală în care existau firme şi profituri arăta că aceste instituţii trebuie să aibă o importanţă funcţională, în integrarea de informaţii *imperfecte* şi *incomplete*.

Utilizarea teoriei contrafactuale a competiţiei perfecte a fost inversată prin revoluţia formalistă[13]. Se credea acum că îndepărtarea de realitatea modelului competiţiei perfecte legitima intervenţiile asupra economiei de piaţă în scopul de a o duce într-o poziţie de echilibru. Echilibrul competitiv şi comportamentul maximizant care ar fi produs echilibrul, într-o situaţie ideală, s-au aflat în centrul programelor de cercetare ale economiştilor, începând cu anii 1950. Şi astfel, disciplina economică s-a transformat[14].

Modelul a ajuns să joace un rol central, atât pentru minoritatea care credea că economia de piaţă îl aproximează, ca şi pentru majoritatea care

---

[12] Vezi, de ex., Frank H. Knight, *Risk, Uncertainty and Profit* (1921; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1971).

[13] Unul dintre cele mai bune indicii ale acestei inversări este diferenţa între interpretările lui Samuelson şi Hayek asupra implicaţiilor asupra planificării colective ale teoriei preţurilor echilibrate ale lui Vilfredo Pareto (*Manual of Political Economy* (1909; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1971) şi Barone („The Ministry of Production in the Collectivist State", în Hayek, *Collectivist Economic Planning*, 245-90). Hayek a cuprins o traducere a eseului lui Barone în antologia *Collectivist Economic Planning* deoarece, din punctul lui de vedere, Barone demonstra incapacitatea practică a sistemului de planificare colectivist de a repeta performanţa economiei de piaţă competitive. Şi Pareto arată că planificatorul colectivist se confruntă cu o dificultate insurmontabilă chiar şi într-o economie necomplicată, în timp ce sistemul capitalist rezolvă zilnic problemele de calcul economic prin procesul de piaţă impersonal. Dar şi Barone, şi Pareto arată că pentru a atinge eficienţa economică în producţie, colectivismul trebuie să rezolve acelaşi set de ecuaţii ca şi capitalismul competitiv. Cu alte cuvinte, problemele economice din socialism şi din capitalism sunt similare formal. Recunoaşterea acestei asemănări formale este preliminară analizei problemelor în planificarea colectivă, dar nu este soluţia lor. Cu toate acestea, Samuelson susţinea că discuţia critică a socialismului făcută de Mises fusese invalidată din start chiar de opera lui Barone şi Pareto, de aceea sistemul de planificare colectivistă nu trebuia decât să copieze procesul încercărilor repetate explicat de Barone şi Pareto. Samuelson ignoră pur şi simplu faptul că cei doi autori negaseră în mod explicit posibilitatea practică a acestei copieri.

[14] Pe lângă Samuelson, cele mai importante nume care au operat această transformare a economiei au fost Kenneth Arrow, Gerald Debreu şi Frank Hahn. Nu e o întâmplare că fiecare dintre ei a adus o contribuţie majoră la teoria eşecului pieţei, în afara dezvoltării în comun a modelului echilibrului competitiv general.

credea că, de fapt, capitalismul deviază destul de mult de la model, astfel încât să justifice intervenționismul constant al guvernului. În ambele variante, formalismul ducea la utopism. Fie realitatea era idealizată (în opinia minorității), ca și cum ea ar fi aproximat modelul, fie (în viziunea majorității) realitatea devenea o distopie, lipsită de proprietăți de ajustare dinamică, iar intervențiile erau gândite a avea proprietăți utopice, deoarece ar fi fost capabile să facă realitatea să se identifice cu modelul. Ambele tipuri de formalism gândeau în termeni de totul sau nimic, fără vreo alternativă posibilă. Fie lumea reală exemplifica echilibrul static, fie nu putea atinge acea stare decât cu ajutorul statului. Posibilitățile intermediare, date de instituțiile lumii reale de ajustare la dezechilibre, nu mai erau luate în discuție, deoarece modelul conținea doar echilibru.

Echilibrul competitiv cerea (1) informație perfectă, (2) un număr mare de cumpărători și vânzători și (3) o mobilitate a resurselor fără costuri. Existând aceste restricții, logica modelului hotăra (4) că fiecare participant la piață avea să trateze prețul ca fiind dat și (5) că prețurile ar fi egale cu costurile marginale ale producției. Ca rezultat, firmele aveau să producă cu costuri medii minime și aveau să câștige zero profituri economice. În anii '50 și '60, teoria mainstream a produs două teoreme fundamentale ale bunăstării, ce decurgeau din dovezile (matematice) ale existenței și stabilității acestui echilibru competițional. Prima teorie a bunăstării spunea că o economie aflată în echilibru competitiv general avea o eficiență de tip Pareto. A doua teoremă spunea că o economie cu eficiență de tip Pareto putea fi atinsă prin mecanismul pieței descentralizate. Împreună, aceste două teoreme ale bunăstării dovedesc că *dacă* sunt atinse condițiile potrivite, mecanismul pieței produce cea mai bună economie cu putință.

Însă acest *dacă* este unul foarte greu de împlinit. Fără piețe perfecte de *futures*, de exemplu, alocările intertemporale nu puteau fi considerate a fi cele optime. Dacă nu erau împlinite condițiile stricte, cerute pentru echilibrul competițional general, economistul teoretician nu putea să facă predicții probabile asupra eficienței alocărilor de pe piață. De fapt, cel mai probabil era că piața avea să producă rezultate suboptime, care urmau să aibă nevoie de acțiunea reparatorie a guvernului.

Noul rol al echilibrului competițional a fost impus prin inovațiile metodologice ale lui Samuelson. Acesta dorea să rescrie economia folosind limbajul matematicii, pentru a elimina presupozițiile vagi ce umpleau dezbaterile între „economiștii literari" din generațiile mai vechi. Samuelson spunea că adoptarea limbajului axiomatic al matematicii în economie avea să-i oblige pe economiști să expliciteze presupozițiile pe care le considerau

de obicei implicite. Dar tehnicile matematicii de care se folosea Samuelson cereau funcţii lineare şi previzibile; altfel rezultatele aveau să fie nedeterminate, împiedicând atingerea preciziei promise. Pentru a face comportamentul economic să se potrivească cu limbajul matematic, complexitatea lumii reale trebuia anulată. Problema situaţiei actorilor economici trebuia simplificată drastic, pentru a ajunge la formulările precise dorite de către Samuelson.

Programul de cercetare al lui Samuelson elimina latura conştientă a alegerilor economice făcute de indivizi într-o lume a incertitudinii. Alegerea se reducea la un exerciţiu simplu, realizat într-un cadru cu scopuri şi mijloace date, pe care l-ar fi putut rezolva orice maşinărie automată. Din ecuaţie era eliminată sarcina de a descoperi mijloacele adecvate sau scopurile ce meritau urmărite. În plus, se uita că instituţiile şi practicile de piaţă apar cel mai adesea tocmai *din cauza* devierilor de la modelul pieţei perfecte. Aşa cum frecarea dintre tălpile încălţărilor şi trotuar ne permite să păşim, imperfecţiunile lumii reale dau naştere instituţiilor şi practicilor esenţiale ce fac posibilă viaţa economică. Este imposibilă modelizarea precisă a complexităţii instituţiilor şi indivizilor, aşa că aceasta a fost înlăturată prin presupoziţii reducţioniste.

Marea distanţă dintre vechile idei păstrate de economia de tip austriac şi noile utilizări ale modelelor echilibrului este evidenţiată de receptarea lucrării lui Ronald Coase asupra costurilor de tranzacţie. Considerat un practicant al experimentelor de gândire contrafactuală, Ronald Coase discuta, atât în lucrarea sa din 1937 de teorie a firmei, cât şi în cea din 1960 despre problema costurilor sociale, originea pieţei şi a instituţiilor juridice ca mecanisme ce iau în calcul costurile de tranzacţie pozitive din lumea reală[15]. Dacă n-ar exista costuri de tranzacţie, spunea Coase în 1937, n-ar mai fi nevoie de firme. Pentru coordonarea producţiei, n-ar fi nevoie decât de tranzacţii în pieţe localizate. În plus, fără costuri de tranzacţie, spunea Coase în 1960, n-ar fi nevoie de legi ale proprietăţii. Toate conflictele pentru drepturile de proprietate s-ar rezolva prin negocieri voluntare între actorii economici. De aceea, existenţa reală a firmelor şi a legii este o dovadă a caracterului ubicuu şi inevitabil al costurilor de tranzacţie.

Proiectul lui Coase n-a fost înţeles de către majoritatea economiştilor neoclasici formalişti. În loc să observe importanţa funcţională a instituţiilor lumii reale într-o lume cu costuri de tranzacţie pozitive, aceştia au considerat că opera lui Coase descrie implicaţiile la nivelul bunăstării ale existenţei unei

---

15 Vezi Ronald Coase, *The Firm, the Market and the Law* (Chicago: University of Chicago Press, 1988).

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

lumi cu costuri de tranzacţie zero. S-a crezut că „teorema lui Coase" dovedeşte că, într-o lume cu costuri de tranzacţie zero, distribuţia iniţială a drepturilor de proprietate nu are importanţă, pentru că, atât timp cât indivizii sunt liberi să facă tranzacţii, resursele sunt canalizate spre cea mai mare valoare de utilizare a lor[16].

Dar revoluţia formalistă nu a închis ochii doar la intuiţia teoretică a lui Coase cu privire la rolul instituţiilor proprietăţii şi contractului. În elanul de teoretizare formalistă, au fost date la o parte lucrări majore asupra reţelelor complexe de instituţii ce sprijină dinamica de tip capitalist, create de generaţia anterioară de cercetători neoclasici, printre care Knut Wicksell, Frank Knight, Jacob Viner sau Mises şi Hayek. Marea problemă a curentului gândirii economice din anii '30 şi '40 nu era critica teoriei de pe poziţii istoriste şi instituţionaliste, şi nici războiul declarat contra liberalismului clasic de către keynesieni şi socialişti. Poziţia antiteoretică a istorismului şi instituţionalismului se descalifica singură, iar keynesianismul şi socialismul aveau să se prăbuşească odată cu mişcările politicii. Marea problemă a economiei era că mediul devenea mesajul, iar constrângerile formalismului negau statutul ştiinţific al *teoriei realiste.*

Ideile care sfidau tehnica analizei formale au ajuns să fie considerate nedemne de o discuţie serioasă. Deşi o astfel de idee părea interesantă, dacă ea nu putea fi tradusă într-un model adecvat, nu se putea face mare lucru cu

---

[16] În cea mai bună biografie de până acum dedicată lui Coase, Steven Medema (*Ronald H. Coase* (New York: St. Martin's Press, 1994)) susţine că acesta era preocupat de examinarea consecinţelor aranjamentelor legale alternative asupra performanţei economice, iar nu de folosirea tehnicilor economice pentru examinarea dreptului. Această diferenţă de accent explică lipsa de interes a lui Coase pentru economia şi dreptul lui Posner, care studiau utilizarea tehnicilor economice pentru examinarea eficienţei diferitelor aranjamente juridice. Coase nu sugera doar nevoia de a găsi un alt program de cercetare comparat al instituţiilor, ci ataca chiar coerenţa logică a economiei neoclasice mainstream. Analiza echilibrului în care se angajase Coase avea rolul de a arăta că aplicarea logicii maximizării într-un mediu cu costuri de tranzacţionare zero duce la concluzii diferite de cele ale economiei pigoviene a bunăstării. Dacă costurile de tranzacţionare sunt zero, actorii economici vor negocia soluţionarea conflictului; dacă costurile de tranzacţionare (inclusiv cele informaţionale) sunt pozitive, atunci cum vor şti autorităţile care este nivelul corect al taxelor sau subvenţiilor ce pot corecta situaţia? Programul de cercetare al lui Coase a dus la o critică a practicii generalizate, dar şi la un program pozitiv alternativ, dezvoltat sub forma New Institutional Economics, al cărei reprezentant de frunte este tot Coase.

ea[17]. Fundamentul economiei a fost înlocuit de tehnica matematică, iar cunoaşterea economică substanţială a dat înapoi – deşi au avut loc progrese evidente în precizia cu care economiştii puteau spune ceea ce mai rămăsese de spus[18].

Prima victimă a revoluţiei formaliste fusese tradiţia economică bogată istoric şi instituţional, de până în anii '30. Pe atunci, studiile de caz asupra industriilor particulare fuseseră foarte răspândite. Însă după discutarea econometriei, abordarea prin studii de caz a fost înlăturată de către analiza datelor culese pe scară largă. A doua victimă a revoluţiei formaliste a fost ceea ce numim „modul de gândire economic", trăsătura definitorie a acestei discipline în versiunile ei clasică şi neoclasică timpurie. Pe atunci, erau la mare cinste particularităţile contextului instituţional şi teoria generală bazată pe alegerea în condiţii de raritate a resurselor. În această optică, indivizii au mereu de-a face cu alegeri, dar modul în care îşi calculează alegerile este influenţat de contextul particular al alegerii.

Samuelson a scos contextul instituţional din teoria economică, iar abordarea econometrică în economia empirică a eliminat detaliul istoric. Parcimonia a învins meticulozitatea. Economia a trecut dintr-o parte a graniţei culturale (artele liberale) în cealaltă parte (ştiinţele) – cel puţin aşa credeau economiştii înşişi, pentru care ştiinţa însemna mai degrabă precizie decât acurateţe. Pentru fizician, imposibilitatea de a face predicţii corecte în multe situaţii ale lumii reale (precum meteorologia) nu afectează căutarea

---

17 Paul Krugman (*Development, Geography, and Economic Theory* (Cambridge; MA: MIT Press, 1995) recunoaşte că teoria dezvoltării creată de Albert O. Hirschman şi Gunnar Myrdal avea dreptate să pună accent pe complementaritatea strategică a investiţiilor şi să folosească eşecurile coordonării pentru a explica de ce unele ţări sunt bogate, iar altele rămân sărace. Dar aceste idei au fost trecute cu vederea de către economişti în anii 1950 şi 1960 pentru că nu erau modelizate adecvat – lucru pe care Krugman îl aprobă, deoarece doar o idee modelizată adecvat merită atenţia profesioniştilor. Avinash Dixit (*The Making of Economic Policy: A Transaction-Cost Politics Perspective* (Cambridge, MA: MIT Press, 1996)) spune acelaşi lucru în legătură cu teoria economică a politicii. Atitudinea aceasta, manifestată de economiştii din a doua şi a treia generaţie după Samuelson, domină acum economia mainstream.

18 Am discutat această evoluţie a gândirii economice în Peter J. Boettke, „What Is Wrong with Neoclassical Economics (And What Is Still Wrong with Austrian Economics)", în *Beyond Neoclassical Economics*, edited by Fred Foldvary (Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 1996), cf. Robert Heilbroner and William Milberg, *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought* (New York: Cambridge University Press, 1995).

unor legi formale precise care guvernează acele situații. Investigând îngust doar aspectele formale ale disciplinei, economia a fost redusă la ceea ce este ea acum, adică la o situație în care știm tot mai multe despre tot mai puține[19].

Echilibrul: descriere a realității, critică normativă sau tip ideal?

În lumina revoluției formaliste în teoria economică, putem deosebi vechea înțelegere a modelului echilibrului ca *tip ideal* de interpretarea sa în Școala de la Chicago ca descriere a realității, ca și de utilizarea ei de către neo-keynesienii intervenționiști ca un standard critic pentru a pune realitatea sub acuzație atunci când nu se ridica la înălțimea așteptărilor[20]. În ultimele două utilizări, echilibrul reprezintă un ideal static, întrebarea fiind dacă realitatea se adecvează la el sau nu. În înțelegerea sa ca tip ideal, în schimb, întrebarea este dacă abaterile de la tipul ideal – negate de Școala de la Chicago și echivalate cu „eșecuri" ale pieței de neo-keynesieni – pot fi niște forme de succes incomplet. Un tip ideal nu vrea nici să descrie realitatea, și nici s-o pună sub acuzație. El este un construct teoretic, făcut să arunce lumină asupra unor fenomene care *s-ar putea* produce în realitate. Investigația empirică arată dacă aceste fenomene sunt deja prezente și cum s-au înfăptuit[21]. Din acest punct

---

[19] Nimic din ceea ce spun în acest paragraf nu îmi aparține decât ca formulare. Vezi Albert O. Hirschman, „Against Parsimony: Three Easy Ways of Complicating Some Categories of Economic Discourse", în *Rival Views of Market Society* (Cambridge, MA: Harvard University Press), 22-40 și Amartya Sen, *On Ethics and Economics* (Oxford: Blackwell, 1987). Hirschman propune complicarea discursului economic prin recunoașterea complexității incredibile a naturii umane, iar Sen pledează pentru reintegrarea filosofiei morale în discursul economic.

[20] Mulți cercetători îmbină aceste două interpretări. Frank Knight, de exemplu, vedea echilibrul ca pe un tip ideal în lucrarea sa clasică *Risk, Uncertainty and Profit*, dar în *The Ethics of Competition* (1935; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1951) îl utiliza ca pe un standard normativ critic. Alfred Marshall este văzut ca un pionier al analizei echilibrului parțial (care presupune existența unui echilibru predominant în economie, dar se concentrează pe o piață anume), considerată trăsătura dominantă a Școlii de la Chicago, dar îl putem privi și ca un teoretician al tipului ideal, atunci când afirmă că analiza echilibrului este premergătoare unui „studiu avansat" cu caracter mai evoluționist (*Principles of Economics* (Philadelphia: Porcupine Press, 1920), 269). Dar chiar și în aceste cazuri se pot deosebi ușor diferitele utilizări ale constructului echilibrului.

[21] Vezi Jeffrey Friedman, „Economic Approaches to Politics", *Critical Review*

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

de vedere, dezechilibrul nu este neapărat un eşec al pieţei; ceva mai puţin decât perfect este totuşi mai bun decât vreo altă alternativă posibilă.

Prin concepţia tipului ideal, analiza echilibrului le-a permis economiştilor să descrie cum ar putea arăta lumea în absenţa unor imperfecţiuni precum incertitudinea şi schimbarea. Valoarea descriptivă a modelului stă tocmai în îndepărtarea sa faţă de realitatea observată, deoarece astfel este evidenţiată funcţia instituţiilor din lumea reală de a opera pe baza unor cunoştinţe *imperfecte*, a incertitudinii şi aşa mai departe. Echilibrul a fost folosit ca tip ideal de către economişti austrieci precum Mises şi Hayek, de către primii teoreticieni ai Şcolii de Chicago, precum Frank Knight, de către teoreticieni de la London School of Economics, precum Coase, şi de către teoreticieni din Şcoala Suedeză, ca Knut Wicksell. În schimb, formalismul economic se caracteriza încă de la început prin înţelegerea echilibrului ca standard în raport cu care poate fi criticată realitatea, deoarece, pe de o parte, ignora elementele dinamice ale acestora, iar pe de alta credea că perfecţiunea statică este (cumva) tangibilă. Samuelson, Kenneth Arrow, Frank Hahn şi, mai recent, Joseph Stiglitz sunt cei mai importanţi teoreticieni care au aplicat astfel modelul echilibrului.

Aproape simultan cu folosirea echilibrului pentru a acuza neajunsurile realităţii, economiştii de la University of Chicago, printre care Milton Friedman, George Stigler, Garry Becker şi Robert Lucas, au început să-l folosească pentru a *descrie* realitatea. Pentru ei, pieţele reale reuşesc să aproximeze surprinzător de fidel proprietăţile de eficienţă ale echilibrului competitiv general. Şi chiar dacă o piaţă din lumea reală deviază de la ideal, predicţiile acestui model aproximează comportamentul din lumea reală mai bine decât o fac modelele alternative. Cu alte cuvinte, pieţele din lumea reală se comportă „ca şi cum" s-ar afla în echilibru competitiv. Becker şi Lucas fo-

---

9, no. 1-2 (1995): 1-24, pentru metodologia tipurilor ideale la Weber. Cf. Max Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, edited by Guenther Roth and Claus Wittich, vol. 1 (1956; repr., Berkeley: University of California Press, 1978), 9-12. Fritz Machlup, *Methodology of Economics and Other Social Sciences* (New York: Academic Press, 1978), 207-301, discută metodologia tipului ideal aplicată la economie în general. Cf. Weber, *Economy and Society*, 10, pentru „«experimentul imaginar» care constă în eliminarea din raţionament a anumitor trepte din lanţul motivaţional şi reconstituirea unui şir de acţiuni care ar rezulta în acest caz, ajungând astfel la o judecată cauzală". Mises (*Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 236-37) descrie această abordare drept „metoda construcţiei imaginare". Cf. Hayek, *Pure Theory of Capital* (Chicago: University of Chicago, 1941), 14-28.

losesc chiar existența echilibrului ca pe o *prezumție* explicită și esențială în analiza pe care o fac fenomenelor economice. Anulând diferența dintre model și realitate, Școala de la Chicago, în cele mai pure materializări ale doctrinei, elimină orice nevoie de intervenție pe care o susțineau Samuelson și ceilalți. De aici vine reputația actuală a doctrinei *laissez-faire* ca dogmă economică extrem de nerealistă. Prin comparație cu presupozițiile neplauzibile ale teoriei *laissez-faire* ale Școlii de la Chicago, reglementarea guvernamentală a ajuns să fie văzută nu ca o prelungire utopică a unei gândiri economice primitive și „intuitive", ci ca o formă de realism crâncen.

Din perspectiva celor care văd echilibrul ca pe un tip ideal, atât idealizarea sa empirică, cât și înțelegerea lui ca un standard pe baza căruia trebuie condamnată realitatea statică sunt niște erori. Înțelegerea echilibrului în Școala de la Chicago confundă lumea empirică cu cea mentală. Iar dacă cei ce acuză realitatea pe baza standardului echilibrului admit imperfecțiunea lumii, ei ignoră modul în care instituțiile imperfecte produc un fel de ordine economică, ceea ce îi face să aibă o viziune nedrept de pesimistă asupra pieței și o tendință nerealist de optimistă de a se baza pe dictatul legilor pentru a readuce realitatea la ordine. *În ambele cazuri, valoarea euristică a echilibrului este sacrificată.* Nesocotind dinamica dezechilibrului, ambele tradiții refuză posibilitatea ca instituțiile de piață ale lumii reale să aibă proprietăți de coordonare, chiar atunci când se confruntă cu cunoștințe dispersate, ignoranță răspândită, trecere ireversibilă a timpului și condiții schimbătoare[22]. Dacă utilizarea descriptivă a echilibrului duce la sprijinirea tranzacțiilor de piață, atunci o face fără realism. Dovada este că Școala de la Chicago nu a creat o teorie care să explice cum obțin pieței succesul pe care îl obțin; cum arată criticii săi, presupozițiile modelului rezolvă totul. Totodată, utilizarea echilibrului ca standard utilizat pentru criticarea realității nu înțelege faptul că, într-o lume dinamică, imperfecțiunile existente pot fi o sursă de motivație și învățare prin care erorile pieței să fie corectate.

Și înțelegerea predictivă, și cea normativă a echilibrului văd pieței ca fiind fundamental statice. Astfel, este respinsă involuntar esența contribuției lui Hayek, cu toate că economiștii formaliști pretind să-i omagieze adesea

---

[22] Economiștii înclinați spre o utilizare descriptivă a echilibrului neagă pur și simplu că aceste probleme aparent complexe ar exista cu adevărat în lume. Din punct de vedere filosofic, ei trimit la propoziția antică după care schimbarea este iluzorie. Pe de altă parte, cei care se folosesc de ideea echilibrului pentru a acuza realitatea văd existența unei probleme prin *definiție* ca pe dovada clară că soluția ideală a echilibrului competitiv este, cumva, realizabilă. Dacă piața nu atinge perfecțiunea, atunci statul *trebuie să* poată s-o facă.

lucrările sale esenţiale „Economics and Knowledge" (1937) şi „The Use of Knowledge in Society" (1945)[23].

„Informaţia" ca punte către realitate

Cum spunea Hayek, principalul scop al economiei este să explice „cum reuşeşte interacţiunea spontană a unui număr de oameni, fiecare posedând doar fragmente de informaţie, să creeze o situaţie în care preţurile corespund cu costurile etc., situaţie care n-ar putea fi deliberat creată decât de cineva care ar deţine ansamblul informaţiilor cunoscute tuturor acestor oameni". Cu alte cuvinte, teoria economică trebuie să explice realitatea observată. Observaţia empirică după care preţurile *tind* să corespundă costurilor este punctul de plecare al ştiinţei economice. Însă teoria neoclasică formală, în loc să descrie cum este procesată informaţia difuză şi cum este utilizată de către actori economici imperfecţi, „revine la supoziţia că toată lumea cunoaşte totul" şi astfel pierde posibilitatea de a găsi „vreo soluţie reală a problemei"[24].

Hayek a afirmat în plus că participanţii la piaţă ajung să deţină fragmentar „o cunoaştere care prin natură nu poate să intre în statistici"[25]. Conţinutul preţurilor pieţei nu este o informaţie care să poată fi tratată drept marfă. De aceea, pentru Hayek nu *costul* informaţiilor este important, ci mai degrabă *dispersarea* acestora. Dispersarea face cunoaşterea economică să nu poată fi atinsă decât în împrejurări speciale şi fragile instituţional. Cum spune Hayek, cunoaşterea economică relevantă este „cunoaşterea împrejurărilor particulare de timp şi de loc"[26]. Ea poate fi descoperită şi folosită doar în anumite contexte instituţionale – contexte pe care modelizarea echilibrelor formaliste le ignoră; de aceea economia contemporană nu poate să compare efectele unor aranjamente instituţionale alternative din lumea reală asupra performanţei economice reale[27].

---

23 Scrierile respective ale lui Hayek sunt adunate în F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996).

24 F.A. Hayek, „Economics and Knowledge", în *Individualism and Economic Order*, 50-51.

25 F.A. Hayek, „The Use of Knowledge in Society", în *Individualism and Economic Order*, 83.

26 Hayek, „Use of Knowledge", 80.

27 În „Economics and Knowledge", Hayek susţine că logica pură a alegerii este o componentă necesară, dar nu şi suficientă a explicaţiei coordonării

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Principalul scop al analizei economice, dacă acceptăm viziunea cunoaşterii economice a lui Hayek, este să înţeleagă cum foloseşte un sistem dinamic de producţie cunoaşterea dispersată a timpului şi locului, într-un mod care aliniază planurile de producţie cu cererile de consum. Într-un cadru instituţional cu proprietate privată bine definită şi protejată, sistemul bani-preţuri îndeplineşte funcţia de aliniere în cel puţin trei moduri. În primul rând, *ex ante* preţurile transmit cunoştinţe despre raritatea relativă a bunurilor către diferiţii participanţi la piaţă, pentru ca aceştia să-şi adapteze în consecinţă comportamentul. Dacă preţul unui bun creşte, actorii economici sunt informaţi că acel bun a devenit relativ mai rar şi că trebuie să îl economisească. Din acest motiv, participanţii la piaţă au stimulentul de a include cunoştinţele cuprinse în preţuri în acţiunile lor *în timp*. În al doilea rând, sistemul preţurilor îndeplineşte funcţia *ex post* de a arăta cât de profitabile sau neprofitabile au fost acţiunile economice. Antreprenoriatul vizionar (în sensul larg al termenilor) este răsplătit prin profit; greşelile sunt penalizate prin pierderi. De aceea, preţurile de piaţă motivează deciziile viitoare, transmiţând informaţii despre schimbarea condiţiilor pieţei şi totodată îi ajută pe participanţii la piaţă să evalueze adecvarea deciziilor lor de piaţă anterioare şi să le corecteze pe cele eronate.

Astfel văzut, procesul pieţei este unul de *ajustare dinamică*. Dar la ce se ajustează? Este o ajustare la diferenţele dintre un echilibru static al satisfacţiei universale şi numeroasele abateri de la acest model din lumea reală. Fiecare dintre aceste diferenţe între factual şi contrafactual creează o oportunitate de profit. *Informaţia* cuprinsă în preţuri este şi *motivaţie* pentru o ajustare profitabilă la lumea reală în timp, pentru a profita de realităţile unui anumit loc[28].

---

economice sistematice. Pentru a înţelege coordonarea economică e nevoie de o înţelegere empirică a *învăţării*. Programul de cercetare în economie al lui Hayek ar fi trecut-o din domeniul determinării utilizării optime a resurselor în condiţii date în cel al explorării impactului mediilor instituţionale alternative asupra învăţării.

[28] Preluând o temă de la Oskar Morgenstern, Hayek sublinia faptul că previziunea perfectă era o caracteristică definitorie a echilibrului, dar nu şi o condiţie necesară pentru ca echilibrul să fie obţinut. Morgenstern demonstrase logic că dacă agenţii economici ar deţine capacităţi de previziune perfectă, atunci nu ar putea atinge o soluţie de echilibru clar. Cum a arătat şi Joan Robinson, singurul mod pentru a obţine o lume în echilibru este *să fii* deja în echilibru – pe baza teoriei previziunii perfecte nu poate fi construit vreun tip de proces care să ducă la echilibru. Din această imposibilitate teoretică, Hayek deducea că economiştii trebuie să-şi concentreze atenţia nu pe starea de echilibru, ci pe ajustările dinamice şi pe învăţarea în timp. „O teorie care începe prin a postula că ajustările au ajuns într-un

Teoria echilibrului formal conţine o imagine distorsionată, statică a acestor aspecte ale sistemului de preţuri. Pe măsură ce observau această deficienţă a economiei neoclasice *mainstream*, Hayek şi alţi economişti din Şcoala Austriacă au căutat să explice cum funcţionează sistemul preţurilor în situaţii de *dezechilibru* al lumii reale[29]. Critica austriacă a modelului standard spune că acesta nu înţelege rolul multiplu al dezechilibrelor de preţuri în procesul pieţei.

Însăşi ideea de teorie economică a *procesului* de piaţă contrastează cu natura statică a analizei echilibrului. Dat fiind că procesul competitiv din pieţele reale este pus în mişcare doar printr-o gamă de dezechilibre ale preţurilor, ortodoxia formalistă trebuie să ignore încă din punctul de plecare acest proces. Cum scria Mises,

> Activitatea antreprenorului sau a oricărui alt actor de pe scena economică nu este ghidată prin luarea în calcul a echilibrului preţurilor sau a unei economi cu rotaţie constantă. Antreprenorii iau în calcul preţurile viitoare anticipate, nu preţurile finale sau preţurile de echilibru. Ei descoperă discrepanţele dintre înălţimea preţurilor factorilor complementari de producţie şi preţurile viitoare anticipate ale produselor şi doresc să profite de aceste discrepanţe[30].

Preţurile stau la baza calculului economic doar în contextul unui proces competiţional, creat tocmai prin ceea ce formalismul ignoră: dezechilibrul. Preţurile de piaţă din lumea reală nu conţin toate informaţiile relevante necesare pentru echilibrul competiţional; dacă s-ar cunoaşte aceste

---

punct în care nu mai e nevoie de alte schimbări", spunea Hayek, „este irelevantă pentru problemele noastre. Noi avem nevoie de o teorie care să ne ajute să explicăm relaţiile dintre acţiunile diferiţilor membri ai comunităţii în perioada (singura cu importanţă practică) *de dinainte* ca structura materială a echipamentului de producţie să fi evoluat astfel încât să facă posibil un proces repetat şi neschimbător" (Hayek, *Pure Theory of Capital*, 16-17).

[29] Israel M. Kirzner, „Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach", *Journal of Economic Literature* 35 (March 1997), 60-85 reprezintă o analiză a felului în care învăţarea antreprenorială este inclusă în acest program de cercetare şi contracarează teoria preţurilor standard. Franklin Fisher, *Disequilibrium Foundations of Equilibrium Economics* (New York: Cambridge University Press, 1983) discută, de pe poziţia unui adept notabil al teoriei echilibrului, nevoia ca economia echilibrului să aibă fundamente în dezechilibru. După Fisher, o teorie a convergenţei către starea de echilibru trebuie construită, nu luată ca deja demonstrată.

[30] Mises, *Human Action*, 329.

informaţii, n-ar mai fi deloc nevoie de activitate economică. Dar în condiţii de dezechilibru, licitarea activă a preţurilor atunci când cererea depăşeşte oferta şi coborârea lor atunci când oferta depăşeşte cererea generează stimulentele şi informaţiile necesare pentru coordonarea deciziilor economice. Diferenţa dintre gama preţurilor curente şi gama preţurilor viitoare anticipate îi stimulează pe antreprenori să descopere oportunităţi anterior necunoscute de a obţine profit economic. Desigur, căutând să prevadă viitorul, antreprenorii pot face (şi chiar fac) erori. Dar aceste erori generează, prin crearea de noi oportunităţi de descoperire, noi încercări de alocare sau realocare a resurselor într-o manieră mai eficientă pentru obţinerea rezultatelor dorite. „Procesul pieţei", scrie Israel Kirzner, „apare ca implicaţie necesară a împrejurărilor în care acţionează oamenii, prin faptul că prin aceste acţiuni ei greşesc, îşi descoperă greşelile şi tind să îşi reconfigureze acţiunile într-o modalitate mai puţin eronată decât cea anterioară"[31]. Presupoziţia unei cunoaşteri perfecte fusese esenţială pentru crearea modelului unei stări de echilibru competitiv, dar ea a împiedicat căutarea unei căi prin care să fie atinsă ajustarea în vederea echilibrului. Dacă sistemul nu ar fi deja în echilibru, nu s-ar putea explica cum a ajuns el astfel. Omniscienţa conduce în mod logic la non-acţiune. O oportunitate de profit cunoscută de toată lumea nu poate fi realizată de nimeni. Astfel, dacă e să fim realişti, presupoziţiile modelului trebuie relaxate, dar atunci acesta devine mult prea complex şi îşi pierde eleganţa formală. Această dilemă a bântuit o parte importantă a *mainstream*-ului gândirii economice, care a încercat, începând de prin 1960, să răspundă provocării lui Hayek şi să examineze aspectele informaţionale ale pieţei. Acest proces de cercetare e de o importanţă majoră pentru evaluarea stării actuale a economiei, nu doar pentru că aceasta este dogma ortodoxă a momentului, ci pentru că se ocupă de cea mai importantă trăsătură a realităţii, împinsă în uitare, după părerea Şcolii Austriece, de către formalismul economic. Dar pentru că noua economie a informaţiei este tot formalistă în utilizarea modelelor echilibrului, ea a oscilat mereu între o gândire utopică a proprietăţilor informaţionale ale pieţei reale şi o proiecţie utopică a alternativelor la aceasta.

Economia clasică s-a concentrat exclusiv asupra capacităţii preţurilor de a stimula mai mult sau mai puţin cumpărarea unui anumit bun. Noii economişti ai informaţiei acceptă ideea că preţurile îndeplinesc şi o funcţie de comunicare. Ei înţeleg că preţurile transmit cunoştinţe esenţiale cu privire la (de exemplu) raritatea relativă a resurselor, permiţându-le participanţilor la

[31] Israel M. Kirzner, *Perception, Opportunity and Profit* (Chicago: University of Chicago Press, 1979), 30.

economie să-şi coordoneze deciziile. George Stigler, membru al Şcolii de la Chicago, este considerat de obicei primul economist care a creat un model informaţional coerent cu teoria standard neoclasică a preţurilor. Stigler susţinea că indivizii vor căuta în mod optim informaţie necesară pentru împlinirea scopurilor lor de pe piaţă. Dar, spre deosebire de Hayek, el presupunea că o vor face în manieră optimă, comparând costul marginal al informaţiei cu beneficiul marginal al neîncetării căutării ei[32]. Cu alte cuvinte, Stigler a introdus ideea conţinutului informaţional al preţelor în teoria conform căreia modelele de echilibru descriu comportamente reale. În viziunea sa, ignoranţa economică din lumea reală reprezenta nivelul optim de ignoranţă. Dacă s-ar încerca eliminarea ignoranţei rămase, s-ar ajunge la o căutare a informaţiei ce ar costa mai mult decât beneficiile ce ar putea fi obţinute.

După Stigler, economişti precum Armen Alchian şi Jack Hirshleifer au creat modele de căutare a informaţiei în care aspectele sistemului economic (reclama, intermediarii, şomajul, cozile şi raţionalizarea) capătă un nou înţeles şi o importanţă funcţională[33]. Totodată, economiştii care considerau echilibrul un standard critic şi nu o realitate, printre care Kenneth Arrow, Leonid Hurwicz şi Roy Radner, încercau şi ei să creeze modele care să integreze imperfecţiunile informaţionale[34]. Dacă abordarea lui Stigler aplica presupoziţia comportamentului maximizant la procesul căutării informaţiilor, prezicând că vor apărea pe pieţe diferite practici de economisire a procesului de căutare, generând un flux optim de informaţie, abordarea de tip Arrow/Hurwicz/Radner spunea că, având informaţii incomplete, agenţii maximizanţi nu vor fi capabili să-şi coordoneze comportamentul cu cel al altora în mod optim, decât dacă s-ar crea în afara pieţei un mecanism adecvat[35]. Prima abordare credea în eficienţa alocărilor de piaţă, cea de-a

---

32 George Stigler, „The Economics of Information", *Journal of Political Economy*, 69:3 (June 1961), 213-25.

33 Pentru teoria căutării informaţiei, deosebită de viziunea Şcolii Austriece asupra procesului pieţei, vezi Jack High, *Maximizing, Action, and Market Adjustment: An Inquiry into the Theory of Economic Organization* (Munich: Philosophia Verlag, 1990), 28-36, 83-124.

34 Aceşti autori au investigat probleme de informaţie/comunicare şi probleme motivaţionale asociate cu structura stimulentelor. Concluzia a fost că descentralizarea contează mai puţin decât stimulentele. Dar descentralizarea descrisă în aceste modele este mult diferită de cea din ipoteza lui Hayek cu privire la folosirea cunoaşterii în societate, chiar dacă Hayek era referinţa iniţială a autorilor citaţi.

35 Economia informaţiei i-a făcut pe economişti să investigheze costurile de

doua în ineficiența acestora și în prevalența eșecului pieței. Nicio abordare nu trata în mod adecvat dezechilibrul sau componentele multi-informaționale ale procesului pieței, care îi ajută pe actorii economici să se adapteze și să învețe din dezechilibre.

Dintre economiștii contemporani, Joseph Stiglitz și Sanford Grossman au dezvoltat cel mai sistematic cea de-a doua abordare. Cercetările lor asupra rolului informațional al prețurilor au dus la reformularea multor întrebări fundamentale ale teoriei economice ortodoxe[36]. După Grossman și Stiglitz, Hayek ar fi susținut că prețurile conțin „destulă statistică" pentru coordonarea economică, și ei cred că ideea este eronată. După părerea lor, în situațiile în care informația privată e importantă, prețurile pieței vor fi ineficiente informațional, căci piața nu va oferi stimulentele adecvate pentru achiziția de informație; de aceea argumentele în favoarea descentralizării economice nu sunt la fel de puternice cum susținea Hayek.

Dar Grossman și Stiglitz formulează poziția lui Hayek pornind de la presupoziții nerealiste ale echilibrului anticipărilor raționale. În acest caz, spun ei, prețurile vor transmite atât de eficient informațiile, încât nimeni nu ar putea obține câștiguri din transmiterea informațiilor private[37]. Agenții individuali pot doar să se uite la prețuri și să obțină gratis ceea ce în privat ar fi costisitor. Gratuitatea duce la o scădere a producției informațiilor de către piață. Ca urmare, prețurile nu vor mai reuși să reflecte toate informațiile disponibile. Grossman formulează astfel presupusul paradox:

---

agenție, asimetriile informaționale, interacțiunea strategică și design-ul organizațiilor. Sunt probleme importante, dar modelele create pentru a le analiza nu reușesc să descrie cum sunt ele integrate în procesele de ajustare din lumea reală.

[36] Această cercetare de teorie a informației în economie este studiată în Joseph Stiglitz, *Whither Socialism?* (Cambridge, MA: MIT Press, 1994) și Sanford Grossman, *The Information Role of Prices* (Cambridge, MA: MIT Press, 1989). O prezentare de manual a economiei din teoria informației se găsește în Donald Campbell, *Incentives: Motivation and the Economics of Information* (New York: Cambridge University Press, 1995). O critică din perspectivă austriacă a programului lui Stiglitz-Grossman se găsește în Esteban Thomsen, *Prices and Knowledge: A Market-Process Perspective* (New York: Routledge, 1992). Pentru o discuție critică a lucrării lui Stiglitz *Whither Socialism?*, vezi Peter J. Boettke, recenzie la *Whither Socialism?* de Joseph Stiglitz, în *Journal of Economic Literature* (March 1996); și David L. Prychitko, recenzie la *Whither Socialism?* de Joseph Stiglitz, în *Cato Journal* 16 (Fall 1996).

[37] La jumătatea anilor 1970, supoziția anticipărilor raționale devenise acceptată în toate modelele.

> Într-o economie cu pieţe complete, sistemul de preţuri funcţionează astfel încât individul generează alocări eficiente observând doar preţurile şi acţionând în interes propriu. Dar o astfel de economie n-are nevoie să fie stabilă, deoarece preţurile revelează atât de multe informaţii, încât nu mai există stimulente pentru colectarea lor. Sistemul preţurilor poate fi păstrat doar atunci când este atât de „zgomotos" încât actorii care colectează informaţiile pot ascunde unele informaţii de alţi actori[38].

Acest paradox compromite într-adevăr modelul de căutare a informaţiilor la Stigler, ca şi teoremele tradiţionale ale bunăstării prin echilibrul competitiv general, dacă considerăm că ele descriu sistemul descentralizat al preţurilor. Dar cu mult înaintea lui Grossman şi Stiglitz, Hayek a arătat că prima şi a doua teoremă a bunăstării nu reprezintă o descriere adecvată a modului în care procesele de piaţă reale coordonează planurile economice, şi nici nu descriu modul în care mediul instituţional al pieţei descentralizate generează consecinţe dezirabile. Hayek îi îndemna pe economişti să-şi folosească cercetările pentru a accentua folosirea cunoaşterii dispersate şi impactul aranjamentelor instituţionale alternative asupra învăţării. Critica teoretică a lui Hayek asupra economiei standard a bunăstării este însă neglijată de către Grossman şi Stiglitz, care traduc viziunea lui Hayek despre dispersarea cunoaşterii în limbajul modern al teoriei formale a informaţiei. Prin asta, ei exclud chestiunea *contextului* şi a *dimensiunii tacite* a cunoaşterii.

Problema economică, spunea Hayek răspicat, nu era aceea din economia standard a bunăstării, adică alocarea resurselor rare pentru scopuri aflate în concurenţă[39]. Modul acesta de a pune problema – care a făcut mainstream-ul neoclasic să vadă o soluţie în echilibrul general – „neglijează în mod constant", după Hayek, elementele esenţiale ale fenomenelor discutate, prin ignorarea „imperfecţiunilor inevitabile ale cunoaşterii umane şi a necesităţii descoperirii unui proces prin care cunoaşterea este dobândită şi comunicată constant". Teoria echilibrului nu trebuie respinsă, credea Hayek, dar scopul acesteia nu trebuie niciodată uitat. Modelizarea formală

---

38 Sanford Grossman, „On the Efficiency of Competitive Stock Markets Where Traders Have Diverse Information", *Journal of Finance*, 31:2 (May 1976): 585.

39 Şi James M. Buchanan susţine că economiştii trebuie să-şi concentreze eforturile pe relaţiile de schimb şi pe diferitele aranjamente instituţionale care decurg din aceste relaţii, iar nu pe stările de echilibru, ceea ce îl aşază alături de gânditori precum Mises şi Hayek şi, înaintea lor, Richard Whateley („What Should Economists Do?", în *What Should Economists Do?* (1964; repr., Indianapolis: Liberty Press, 1979), 17-37). Vezi şi Israel M. Kirzner, *Competition and Entrepreneurship* (Chicago: University of Chicago Press, 1973), 212-42.

poate fi o bună slugă, dar un prost stăpân; ea poate duce la judecăți greșite, dacă nu ținem seama că situația descrisă în model nu are legătură directă cu soluția la niște probleme practice. Hayek sublinia că modelul echilibrului „nu se ocupă deloc cu procesul social și că nu reprezintă mai mult decât niște preliminarii utile pentru studiul problemei centrale"[40].

Esența funcției de coordonare a sistemului prețurilor nu este capacitatea acestuia de a transmite în mod perfect informații corecte despre raritatea resurselor și despre posibilitățile tehnologice, ci „capacitatea de a comunica informații cu privire la propriile defecte de informare și comunicare"[41]. Deși imperfecte, prețurile relative dezechilibrate reușesc să ajute la corectarea și evitarea erorilor. Acest proces dinamic de detectare și corectare a erorilor lipsește din modelele formale ale „informației" economice bazate pe echilibrul static.

Rolul informațional al prețurilor se află în centrul criticii lui Hayek la adresa ortodoxiei economice și s-a aflat în centrul chestiunii care l-a făcut pe Hayek să înceapă această critică: dezbaterea asupra socialismului[42].

Socialismul revizuit

Mises a început dezbaterea arătând că, spre deosebire de socialism, capitalismul se putea baza pe informații și stimulente ale ordinii proprietății

---

[40] Hayek, „Uses of Knowledge", 78, 91.

[41] Israel M. Kirzner, „Prices, the Communication of Knowledge, and the Discovery Process", în *The Political Economy of Freedom: Essays in Honor of F.A. Hayek*, edited by Kurt Leube and Albert Zlabinger (Munich: Philosophia Verlag), 196.

[42] Importanța argumentului calculului al lui Mises și a problemei cunoașterii a lui Hayek au fost intens dezbătute. Eu cred însă că cele două sunt fețele aceleiași monede. Calculul fără cunoaștere este imposibil, iar cunoașterea fără posibilitatea de a face calcule economice este inutilă. Problema cunoașterii poate fi rezolvată în economiile complexe cu ajutorul proprietății private și calculului monetar. Este o idee pe care o au în comun Mises și Hayek în criticile la adresa socialismului, în ciuda diferențelor de accent. Așa cum arată Mises, în liberalism, „economia respinge posibilitatea unei societăți socialiste cu argumentul decisiv că aceasta ar trebui să renunțe la diviziunea intelectuală a muncii ce constă în colaborarea tuturor antreprenorilor, proprietarilor și muncitorilor, ca producători și consumatori în procesul de formare a prețurilor pieței" (*Liberalism* (1927; repr., Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985), 75). Vezi Peter J. Boettke, „Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy" (1988).

private, sub forma practicilor „calculului economic" pe baza preţurilor pieţei. Dezbaterea l-a ajutat pe Hayek să-şi dea seama că *mainstream*-ul neoclasic, aşa cum îl înţelegeau economiştii socialişti, considera cunoaşterea economică drept dată – fără a mai trebui să fie descoperită de antreprenori. Este o eroare reluată de către noua economie a informaţiei, care nu recunoaşte posibilitatea ignoranţei genuine. Atât Stigler, adept al doctrinei *laissez-faire*, cât şi intervenţionistul Stiglitz (şi alţii) tratează cunoaşterea „ca şi cum" ar exista pe un raft de bibliotecă, întrebarea fiind dacă este în interesul cuiva să o scoatem din raft şi să o comunicăm în mod corect altora. Căutarea informaţiilor existente gata descoperite este importantă, dar nu aceasta este activitatea cuprinsă în calculul economic. Pentru că Grossman şi Stiglitz confundă rolul „informaţional" al preţurilor discutat de Hayek cu informaţia dată, aşa cum e ea presupusă în modelele echilibrului static, ei înţeleg în mod greşit dezbaterea calculului socialist ca opunând capitalismului, în care preţurile alocă resursele pe baza unui proces imperfect de arbitraj, socialismul, în care alocarea resurselor este realizată de administratori centrali, doar că imperfect, din cauza costurilor monitorizării lor.

După ce Grossman şi Stiglitz au pus sub semnul întrebării eficienţa informaţională a sistemului preţurilor, a apărut nevoia unui cadru teoretic alternativ de evaluare a sistemelor economice. Raaj Sah şi Stiglitz au creat un cadru alternativ pentru compararea sistemelor economice, continuând programul formulat de Grossman şi Stiglitz pentru examinarea costurilor comparate ale sistemelor diferite de coordonare economică[43]. Chestiunile „informaţionale" rămân centrale pentru programul curent de cercetare, deşi evaluarea comparată nu se limitează la eficienţa informaţională a preţurilor monetare[44].

Înarmaţi cu o înţelegere presupus realistă – dar de fapt statică – a informaţiilor economice, Sah şi Stiglitz cer ca economiştii să-şi îndrepte atenţia spre „calitatea luării deciziilor" ca standard de comparare în diferite

---

[43] Raaj K. Sah and Joseph Stiglitz, „Human Fallibility and Economic Organization", *American Economic Review* 75 (May 1985), 292-97; Sah and Stiglitz, „The Architecture of Economic Systems", *American Economic Review* 76 (September 1986), 716-27.

[44] Conţinutul informaţional a numeroase practici ale pieţei (nu doar al preţurilor monetare) este afirmat de Hayek şi de mulţi alţi autori din tradiţia austriacă, printre care Fritz Machlup. Încercarea lui Stiglitz de a remedia lipsa de realism a echilibrului descriptiv prin mai multă atenţie acordată informaţiilor nu are şanse de izbândă, deoarece informaţia este dinamică, în timp ce formalismul o obligă să fie statică.

structuri organizaţionale. Felul în care se organizează indivizii afectează natura erorilor făcute de sistemul economic, spun ei[45]. De aceea, Sah şi Stiglitz încep prin a afirma că, într-un sistem de piaţă, dacă un antreprenor nu reuşeşte să urmeze o oportunitate de profit, un alt antreprenor va folosi, probabil, acea oportunitate. Dar într-o economie planificată, decizia comitetului de planificare de a nu urma un proiect de producţie elimină adoptarea acestuia de către oricine altcineva. Şi atunci, ce impact au economia de piaţă şi cea planificată asupra capacităţii de a alege proiecte de producţie bune şi nu rele?

Să presupunem că avem o urnă de mingi de ping-pong, fiecare minge reprezentând un proiect de producţie. În economiile (pieţele) poliarhice, ne vom aştepta să fie alese mai multe proiecte, atât bune, cât şi rele. Economiile ierarhice (planificate), pe de altă parte, vor alege mai puţine proiecte bune, dar şi mai puţine proiecte rele. De aceea, după Sah şi Stiglitz, „cazurile erorilor de tip I sunt relativ mai multe într-o ierarhie, în timp ce cazurile de eroare de tip II sunt relativ mai multe într-o poliarhie"[46]. Eroarea de tip I este respingerea unui proiect care ar fi trebuit acceptat, iar eroarea de tip II este acceptarea unui proiect care ar fi trebuit respins.

Deşi acest exerciţiu este interesant din punct de vedere teoretic, el nu explică cum funcţionează de fapt sistemele economice. În lumea reală, erorile de tip I şi tip II sunt legate şi omniprezente. Respingerea unui proiect ce ar fi trebuit acceptat permite altcuiva să folosească resursele eliberate prin această respingere, pentru a urma un proiect ce ar fi trebuit respins. De aceea, întrebarea este prin ce mecanisme sistemice pot fi detectate erorile de ambele tipuri şi pot fi oferite informaţii şi stimulente pentru a le corecta[47]. „Aprecierea pozitivă a eficienţei procesului pieţei", spune Kirzner, „implică aprecierea felului în care procesul pieţei disemnează legăturile lipsă în informaţia necesară pentru descoperirea unor mai bune oportunităţi de alocare a resurselor"[48]. Făcând o astfel de apreciere, proiectele de producţie nu pot fi considerate ca fiind deja cunoscute şi date; ele trebuie descoperite de antreprenori din lumea reală, ce operează în contexte instituţionale specifice. Concepţia Sah-Stiglitz ignoră contextele în care inovaţia şi descoperirea de informaţii economice influenţează performanţa economică.

---

[45] Sah and Stiglitz, „Architecture", 716.

[46] Sah and Stiglitz, „Architecture", 719.

[47] Vezi Peter J. Boettke, *Why Perestroika Failed: The Politics and Economics of Socialist Transformation* (New York: Routledge, 1993), 135-38.

[48] Israel M. Kirzner, *Market Theory and the Price System* (Princeton, NJ: Van Nostrand, 1963), 301-02.

BCU "LUCIAN BLAGA" LIBRARY

Considerând proiectele economice nişte obiecte într-o urnă metaforică, ei tratează informaţia economică ca şi cum s-ar afla pe un raft de bibliotecă, astfel că singura problemă este crearea de stimulente pentru ca oamenii s-o culeagă de pe raft şi s-o folosească. Dar astfel ei ignoră întrebarea fundamentală pusă de Mises şi de Hayek: cum a ajuns informaţia pe raft?

Ideea lui Hayek – şi punctul de plecare al investigaţiilor lui Stiglitz legate de chestiunea informaţiilor[49] – este că procesele pieţei ne permit să exploatăm, să utilizăm şi să descoperim cunoştinţe anterior *necunoscute* participanţilor la piaţă. Antreprenorii nu aleg proiectul optim de producţie dintr-o gamă de proiecte deja cunoscute; ei trebuie să *descopere* oportunităţi pentru iniţiative profitabile. Ei trebuie să fie atenţi la oportunităţi până acum neglijate şi să le urmărească cu inteligenţă. Cum spune Don Lavoie, „ideea esenţială a argumentului calculului este că acele cunoştinţe necesare ale posibilităţilor obiective de producţie nu ar putea fi descoperite fără procesele pieţei competitive"[50].

Ignorând necesara ignoranţă a actorilor economici şi problema implicită a descoperirii de cunoştinţe, argumentul Sah-Stiglitz ne abate atenţia de la întrebările pe care trebuie să le pună analiza comparată a sistemelor din lumea reală. Problema nu este stabilirea condiţiilor optime ale echilibrului competitiv, ci detectarea de erori sau, cum s-ar spune, devieri de la echilibru. A găsi o astfel de eroare înseamnă a produce o informaţie economică utilă, într-o lume care *nu* aproximează echilibrul. Folosirea acestei informaţii pentru a face profit apropie această lume de idealul normativ. Dacă în comparaţia capitalismului cu socialismul ignorăm capacitatea (sau incapacitatea) lor sistemică de a detecta şi corecta erorile, nu facem decât un exerciţiu de utilizare a echilibrului pentru a pune sub acuzaţie realitatea, ignorând aspectele ei pozitive.

Aceleaşi probleme se găsesc şi în problemele lui Pranab Bardhan şi John Roemer, care spun că revoluţiile din 1989 au discreditat pe nedrept modelul socialist[51]. Sistemul care s-a prăbuşit în 1989, spun ei, se caracteriza prin proprietatea publică a mijloacelor de producţie; printr-o politică non-competitivă şi nedemocratică şi prin controlul centralizat al alocării resurselor. În schimb, Bardhan şi Roemer propun un model de socialism care respinge controlul centralizat şi politica necompetitivă şi nedemocratică,

---

49 Vezi Stiglitz, *Whither Socialism?*, 6, 24-26.

50 Don Lavoie, *Rivalry and Central Planning* (New York: Cambridge University Press, 1985), 102.

51 Pranab Bardhan and John Roemer, „Market Socialism: A Case for Rejuvenation", *Journal of Economic Perspectives* 6, no. 3 (1992): 101-16.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

lăsând intactă proprietatea publică. Prin aceasta, ei înțeleg că procesul politic are sarcina de a distribui profiturile firmelor, cu scopul de a obține o distribuție egalitară a surplusului economic. Ei susțin că, dacă o economie de piață competitivă duce la alocarea eficientă a resurselor, proprietatea privată nu reprezintă o condiție de bază a piețelor competitive.

După Bardhan și Roemer, capitalismul neîngrădit generează externalități negative, multe dintre ele de ordin politic. Gradul mare de concentrare a proprietății în capitalism afectează în mod nefast procesul politic, din cauza influenței celor bogați, susțin ei. Astfel, sporurile de eficiență ale capitalismului sunt jertfite prin distorsionarea democrației. Separarea economiei de politică și viceversa sunt esențiale pentru stabilirea unui sistem social armonios și just.

Problema istorică a proprietății publice a fost incapacitatea ei de a separa criteriile politice de cele economice, în deciziile de alocare a resurselor. Bardhan și Roemer caută să evite această problemă dând puterea de a aloca resurse nu guvernului, ci firmelor. Dar pentru a preveni distribuția inegală a bogăției, Bardhan și Roemer postulează un model de competiție între firme, în care proprietatea rămâne tot colectivă. După ei, chestiunea importantă este competiția, nu proprietatea privată. Piața trebuie constrânsă prin proprietate egalitară: democrație în materie de distribuție, dar competiție în materie de aprovizionare. Concret, asta înseamnă că distribuția drepturilor egale la profiturile firmelor sub forma acțiunilor poate fi tranzacționată deschis, dar nu valorificată monetar. Acțiunile pot fi tranzacționate pentru alte acțiuni, și nu pentru bani. După Bardhan și Roemer, o astfel de piață ar crea semnalele necesare pe care le dă o piață capitalistă, dar ar preveni concentrarea capitalului.

Din punctul de vedere al celor doi economiști, modelul lor trebuie să explice mai ales cum pot fi motivați managerii firmelor publice pentru a acționa eficient. Ei susțin că cercetarea modernă a organizației industriale a demonstrat că modelul proprietarului-antreprenor nu mai este aplicabil în economiile capitaliste. Dar corporația modernă poate fi disciplinată prin piața de capital și prin piața forței de muncă manageriale, așa că Bardhan și Roemer doresc să le cloneze prin sisteme de stimulente care leagă reputația și salariul unui manager de performanța acestuia și de distribuția în firmă a acțiunilor ce nu pot fi vândute. Pe frontul economic s-a reușit monitorizarea și a fost menținut controlul politic asupra distribuției bogăției.

Perspectiva ce susține acest model este programul lui Stiglitz de reformulare a teoriei economice pe baze „informaționale". Dacă se dorește o societate a schimbului și mobilității, trebuie ales capitalismul. Dar dacă se

doreşte stabilitate şi siguranţă, atunci trebuie ales socialismul. Odată ce se introduc informaţii incomplete şi imperfecte, apărătorii sistemului de piaţă cu argumentele Şcolii de la Chicago nu pot susţine descrierile lumii reale pe modelul unei eficienţe Pareto. Astfel, Stiglitz foloseşte presupoziţiile echilibrului anticipărilor raţionale, pentru a obţine o înţelegere mai realistă a capitalismului decât se obişnuieşte printre teoreticienii anticipărilor raţionale, fapt care duce în mod paradoxal la concluzia că devierile capitalismului de la model justifică acţiunea statului – socialist – ca pe un remediu[52].

Dar s-ar putea să vrem şi mai mult realism – dacă vrem să ne întoarcem la epoca în care acurateţea conta mai mult decât virtuozitatea matematică. Deşi Stiglitz, Grossman şi Sah introduc admirabile elemente realiste în cadrul lor de echilibru, cadrul rămâne tot primitiv, făcându-i să ignore chestiunile centrale ale dezbaterii calculului socialist. Ei introduc capacitatea umană de a greşi, dar nu şi capacitatea noastră de a ne adapta la condiţii modificate şi de a învăţa din începuturi greşite şi proiecte eşuate. Se introduce în analiză imperfecţiunea omenească, dar numai ca să fie criticată prin raportare la idealul de echilibru. Lipseşte în continuare din analiză examinarea felului în care fiinţele umane imperfecte încearcă să-şi depăşească ignoranţa şi incertitudinea în lumea reală. Rezultatul este că obţinem diviziunea între o lume a sectorului privat care respectă postulatele anticipărilor raţionale, dar e incapabil de cel mai mic gest pentru a rezista abaterilor minime de la echilibrul general, şi o lume a sectorului public care, rezultând din imaginaţia teoreticienilor echilibrului normativ, este capabilă se rectifice problemele rezultate „parcă prin intervenţia unei mâini invizibile". Ca şi în sinteza neo-keynesiană mai veche a lui Paul Samuelson, distanţa dintre normă şi realitate este închisă de către statul omniscient.

Pe de altă parte, în analiza lui Mises şi Hayek obiectul de studiu este reţeaua complexă de instituţii şi obiceiuri apărute din cauza dezechilibrelor. După Mises şi Hayek, drepturile de proprietate protejate legal contribuie la învăţarea socială într-o lume reală imperfectă, prin încurajarea investiţiilor, stimularea deciziilor responsabile, permiterea experimentelor economice pentru corectarea erorilor şi oferirea unei baze de calcul economic prin expansiunea contextului în care semnalele preţurilor şi al profitului/pierderii pot ghida în mod rezonabil folosirea resurselor. Modelele formale de echilibru competitiv, precum modelul socialist al lui Lange, nu puteau

---

52 Stiglitz demonstrează dependenţa de presupoziţiile iniţiale a rezultatelor echilibrului general. Nici măcar modelele anticipărilor raţionale nu mai produc rezultate eficiente de tip Chicago odată ce se fac mici modificări ale presupoziţiilor iniţiale ca o concesie (nedorită) făcută realităţii.

răspunde la aceste provocări instituționale; iar modelele formale modificate pentru a fi numai superficial realiste, precum noua economie a lui Stiglitz, sunt la fel de inadecvate[53].

În viziunea austriacă, contextul concret în care sunt luate deciziile transmite informații cruciale. Informațiile sunt nu doar costisitoare, ci, mai mult decât atât, într-un context de schimb competitiv și de proprietate privată, fiecare informație este *diferită*. Actorii nu se bazează în luarea deciziilor pe cunoștințe universale și abstracte, cum ar trebui să fie acestea într-un sistem de planificare democratică sau deliberare politică.

În modelul lui Bardhan și Roemer, nu există nici măcar un realism superficial în concepția funcționării democrației. În lumea reală a democrațiilor de masă, problemele decidentului/agentului[54] sunt aceleași cu cele cu care se confruntă și corporațiile moderne, ca să nu mai vorbim de problemele falsificării preferinței[55] și ale ignoranței generalizate[56]. Bardhan și Roemer pun semnul egalității între eșecul politic și influența inegală creată prin puterea banilor. (Este o ecuație implicită, nu dovedită.) Dacă ar lipsi inegalitatea averii, ei cred că n-ar putea fi create grupuri de interese reale, așa încât procesul democratic ar reprezenta „voința poporului". Dar astfel rămân neexaminate problemele calității deciziilor democratice luate în absența grupurilor de interese, ignorându-se posibilitatea că nu numai banii, ci și factori precum ideologia, influența personală, politica identitară, xenofobia și ignoranța diferențiată[57] pot fi surse ale inegalității puterii.

---

[53] De exemplu, Lange l-a acuzat pe Mises că este „instituționalist" pentru că, după el, capacitatea de a realiza calcul economic rațional depinde de un anume context instituțional, și anume de proprietatea privată a mijloacelor de producție. Vezi Oskar Lange, „On the Economic Theory of Socialism", în *On the Economic Theory of Socialism*, edited by Benjamin Lippincott (1939; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1970). Stiglitz, *Whither Socialism?*, 174-75 pune și el sub semnul întrebării importanța existenței proprietății private pentru performanța economică.

[54] Cf. „teoria statului" discutată în Peter B. Evans, Dietrich Rueschmeyer, and Theda Skocpol, eds., *Bringing the State Back In* (New York: Cambridge University Press, 1985).

[55] Timur Kuran, *Private Truths, Public Lies* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995).

[56] Vezi, de ex., Philip E. Converse, „The Nature of Belief Systems in Mass Publics", în *Ideology and Discontent*, edited by David E. Apter (New York: Free Press, 1964), 206-61.; vezi Friedman, „Public Opinion and Democracy".

[57] Vezi, de ex., W. Russell Neuman, *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986);

De la utopismul politic la cel economic şi înapoi

Sinteza lui Samuelson aducea laolaltă în mod nefiresc microeconomia modelului general şi macroeconomia keynesiană. Aşa cum a arătat de mai multe ori Robert Lucas la începutul anilor '70, doctoranzii învăţau una la cursurile de Teorie microeconomică de luni şi miercuri şi alta la cursurile de Teorie macroeconomică de marţi şi joi. Conexiunea dintre microeconomie şi macroeconomie ar fi trebuit să se găsească în piaţa forţei de muncă. Dar dacă piaţa forţei de muncă se afla în echilibru competitiv, asta însemna că se atinsese deja nivelul unei ocupări totale a locurilor de muncă, deci că nu exista nicio problemă macroeconomică.

Prin modelul neo-keynesian al lui Samuelson, cercul devenea pătrat, prin intermediul „lipsei de elasticitate a salariilor" şi al „iluziei banilor". După economiştii clasici, şomajul se datora rigidităţii salariilor, cauzate de sindicate sau de restricţiile guvernamentale asupra ajustării salariilor. Când nu existau astfel de rigidităţi, atunci reducerile salariale puteau duce la curăţarea pieţei forţei de muncă, iar şomajul răspândit şi de durată nu mai apărea. Însă economia keynesiană a lansat ipoteza că şomajul putea apărea în mod endogen pe pieţele libere, deoarece, mai întâi, lipsa coordonării între economii şi investiţii pe piaţa de capital putea duce la un eşec al cererii care să accentueze anticipările pesimiste[58] şi, în al doilea rând, din cauza opoziţiei emoţionale a muncitorilor faţă de reducerile salariilor nominale, deoarece nu înţelegeau distincţia între salariile nominale şi cele reale. Cea de-a doua dintre aceste probleme, alături de socialismul neoclasic, a fost preluată atât de teoreticienii echilibrului descriptiv, cât şi de cei ai echilibrului normativ; ba chiar atacul asupra acestui aspect al keynesianismului a semnalat ascensiunea Şcolii de la Chicago – după cum mai târziu ea a fost, la rândul ei, detronată de noul keynesianism.

În sistemul keynesian, reprezentat de Samuelson, muncitorii sunt mai degrabă preocupaţi de salariul lor nominal relativ, decât de cel real. De aceea, în epoci dificile, muncitorii se vor opune scăderii salariilor nominale relative ce ar putea ajuta la echilibrarea pieţei forţei de muncă. Această „lipsă de elasticitate" a salariilor face posibilă apariţia unui echilibru al şomajului[59].

John Zaller, *The Nature and Origins of Mass Opinion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

[58] Vezi John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (1936; repr., New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1964), 245-71.

[59] Aici, echilibrul este definit în sensul clasic: o stare de lucruri în care nu va introduce schimbări nici o forţă endogenă. Pentru Keynes definirea stării de

Doar instrumentele politicii monetare şi fiscale pot scăpa economia de această situaţie, aducând-o la stadiul lipsei şomajului. Muncitorii se vor opune astfel mai puţin ajustării gradate şi indirecte a salariilor lor reale prin inflaţie, decât dacă angajatorul lor le-ar ajusta direct salariul nominal. De aceea, prescripţiile de politici publice ale sintezei neokeynesiene ale lui Samuelson depindeau de capacitatea guvernului de a interveni pentru a evita excesul *boom*-ului şi prăbuşirii economice şi să promoveze creşterea economică. Consensul intervenţionist era întruchipat de ideea că exista un reglaj stabil între inflaţie şi şomaj şi că era treaba politicienilor să negocieze acest reglaj.

Marea problemă a acestui model era că se baza pe o prezumţie a iraţionalităţii muncitorilor la fel de neplauzibilă ca şi aceea de hiperraţionalitate pe care avea să o propună curând Şcoala de la Chicago.

Ideea lui Samuelson, că muncitorii erau păcăliţi sistematic şi în mod repetat de iluzia banilor, nu era o sinteză reală de model al echilibrului pe terenul economiei keynesiene, ci un amendament aprioric *ad-hoc* la modelul microeconomic neoclasic de comportament raţional în interes propriu. Ca atare, ea era vulnerabilă din două direcţii: fie din cauza încercării instituţionaliste de a menţine elementele „empirice" *ad-hoc* în detrimentul teoriei neoclasice (post-keynesiene)[60], fie din cauza tentativei hiperformaliste de purificare a sintezei prin eliminarea bacililor keynesieni. Desigur, cea de-a doua cale a părut mult mai atractivă disciplinei cucerite acum de tehnica formală. Astfel se explică uimitorul succes al „noii economii clasice" a Şcolii de la Chicago din anii '70, cu care a modificat agenda politică a disciplinei ce-şi păstrase de la Marea Criză accentul deschis intervenţionist.

Primul glonte al contrarevoluţiei de la Chicago l-a tras Milton Friedman, cu analiza anticipărilor adaptative. Apoi, sinteza neo-keynesiană a

---

echilibru era esenţială. Cum notează Franklin Fisher: „Problema centrală pe care încerca s-o rezolve Keynes în *The General Theory of Employment, Interest and Money* era dacă (şi cum) s-ar putea bloca o economie într-un echilibru al subdezvoltării. Pentru a înţelege asta nu este suficient să arăţi că un astfel de echilibru există, ci trebuie să observi dacă el are proprietăţi măcar locale de stabilitate, astfel încât o economie care se apropie de acest punct să nu părăsească echilibrul cu modificări exogene" (Fisher, *Disequilibrium Foundations*, 9).

[60] Vezi Paul Davidson, „The Economics of Ignorance or Ignorance of Economics?", *Critical Review* 3, no. 3-4 (1989): 467-87; şi David L. Prychitko, „After Davidson, Who Needs the Austrains? Reply to Davidson", *Critical Review* 7, no. 2-3 (1993): 371-80.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

fost discreditată de apariţia teoriei anticipărilor raţionale[61]. Reconcilierea tipului microeconomic ideal cu şomajul involuntar realizată de Samuelson a fost respinsă, ca şi prescripţiile keynesiene, în favoarea viziunii după care nu exista şomaj involuntar, aşa că acţiunea guvernului era inutilă. Rezultatul a fost o derivare doctrinară a ideilor de *laissez-faire* ce fuseseră răsturnate prin revoluţia formalistă; economia era acum curăţată de impurităţile keynesiene ce fuseseră introduse din dorinţa de realism. Teoria echilibrului era acum folosită nu pentru a pune sub acuzare economia de piaţă, ci pentru a afirma că aceasta se afla mereu în stare de repaos. Acuzată de Şcoala de la Chicago că nu poate construi o teorie coerentă (formalistă) a felului în care realitatea devia de la teoria echilibrului, sinteza neo-keynesiană a făcut implozie.

Dacă economia formalistă nu putea modela procesele de adaptare capitalistă la dezechilibre în lumea reală, economiştii erau acum obligaţi să aleagă între o lume iraţională a dezechilibrului (keynesianismul iniţial), o lume raţională, dar nerealistă, a echilibrului (neoeconomia clasică) şi un amestec instabil al celor două (neo-keynesianism). Economiştii neo-keynesieni, adepţi ai formalismului, încercaseră să modeleze speculaţiile lui Keynes cu privire la eşecul economiilor capitaliste pentru a introduce ideea ocupării totale a forţei de muncă în programul teoriei economiei echilibrului general. În anii 1950, modelul lor fixa standardul intelectual al disciplinei, la care trebuiau să adere toţi economiştii care doreau confirmarea profesională. Dar economia keynesiană punea probleme care depăşeau raza de acţiune a modelului[62].

---

61 Teoria anticipărilor adaptative a lui Friedman reprezenta ultima sa reacţie critică dintr-o serie întreagă la sistemul analitic şi de politici publice keynesian. Lucrarea sa asupra teoriei consumului răspundea la premisa comportamentală a teoriei consumului la Keynes, lucrarea despre teoria cantitativă a banilor răspundea teoriei monetare keynesiene, iar lucrarea sa despre reguli şi libertate punea sub semnul întrebării ideea reglajului fin din Keynes.

62 Teoria lui Keynes despre eşecul capitalismului modern se baza pe factori culturali şi psihologici la fel de mult ca pe cei economici. Aspectul de aşa-zis „cazinou" al pieţei de mărfuri rezulta, după părerea lui Keynes, din schimbarea culturii (şi a numărului populaţiei) comerciale. În secolul XIX, comercianţi mai civilizaţi şi mai cultivaţi preveneau rupturile sălbatice venite din partea naturilor violente. Însă în secolul XX, vechile obiceiuri dispăruseră, iar locul fusese ocupat de mareele sălbatice ale optimismului şi pesimismului. Politicile intervenţioniste susţinute de Keynes pentru a corecta eşecurile pieţei se bazau pe presupoziţia că guvernul se află într-o poziţie mai bună pentru a putea evalua eficienţa investiţiilor de capital (mai ales pe termen lung) decât cei înghiţiţi de vâltoarea comportamentului curent al pieţei.

Şcoala de la Chicago a pus capăt tensiunii dintre teoria neo-keynesiană şi realitate, spunând că realitatea trebuie să aproximeze teoria (echilibrului). Dar pentru că Şcoala de la Chicago adera la metodele formale la fel de mult ca şi neo-keynesienii, nici ea nu putea oferi o explicaţie teoretică a felului în care economiile de piaţă din lumea reală puteau aproxima starea de echilibru în care forţa de muncă era ocupată total, aşa cum nici Samuelson nu putea explica în mod plauzibil cum apărea echilibrul lipsit de şomaj. Pieţele perfecte erau o presupoziţie şi nu o concluzie a noii economii clasice, aşa cum rigiditatea şomajului era o presupoziţie a neo-keynesianismului.

Tehnicile anticipărilor raţionale şi dezvoltarea noii economii clasice au ajuns să domine gândirea economică în anii '70 şi '80[63]. Presupoziţia cunoaşterii perfecte le permitea neoclasiciştilor să susţină că ignoranţa reală era situaţia optimă. În acest model, nu putea exista şomajul involuntar, deoarece odată incluse în model costurile căutării, piaţa forţei de muncă rămânea în echilibru pe vecie. Dezechilibrul era considerat incompatibil cu teoria economică[64]. Dacă cineva era în şomaj, asta se întâmpla pentru că prefera să continue să-şi caute o slujbă, în loc să accepte una plătită cu salariul pieţei.

Economiştii de la Chicago doreau şi să ofere o bază fermă în teoria echilibrului conceptului de ciclu de afaceri[65]. Teoria ciclurilor de afaceri a lui

---

[63] O antologie a celor mai importante scrieri se găseşte în Robert E. Lucas and Thomas Sargent, eds., *Rational Expectations and Econometric Practice*, 2 vols. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1981). Vezi şi Brian Snowdon, Howard Vane, and Peter Wynarczyk, *A Modern Guide to Macroeconomics: An Introduction to Competing Schools of Thought* (Aldershot, UK: Edward Elgar 1994), 188-218; şi Kevin Hoover, „New Classical Economics", în *The Elgar Companion to Austrian Economics*, edited by Peter J. Boettke (Aldershot, Uk: Edward Elgar Publishing, 1994), 576-81.

[64] Vezi, de exemplu, interviul lui Lucas în Arjo Klamer, *Conversations with Economists* (New York: Roeman & Littlefield, 1984). Respingerea teoriei dezechilibrului abandona nu doar dezvoltarea analizei keynesiene tradiţionale, ci şi scrierile lui Clower şi Leijonhufvud, analiza postkeynesiană realizată de Paul Davidosn, ca şi economia de tip austriac. Fisher a numit abordarea lui Lucas „pieţe care se curăţă mereu". Atunci când se adoptă o astfel de abordare, analiza echilibrului nu mai trebuie justificată. Mişcările preţurilor de piaţă reale trebuie analizate ca o succesiune de echilibre temporare. Ofertele de preţuri se ajustează instantaneu la un punct de echilibru ce durează foarte puţin. Vezi Fisher, *Disequilibrium Foundations*, 5-6.

[65] Lucas, primul creator al unei teorii a echilibrului ciclurilor de afaceri, îl numea adesea pe Hayek (care pe atunci primise de puţină vreme Premiul Nobel)

Robert Lucas afirma că „zgomotul" semnalelor preţurilor îi împiedica pe actorii economici să deosebească schimbările în preţurile relative cauzate de condiţiile de piaţă, de schimbările nivelului general al preţurilor, cauzate de inflaţie. Sporirea rezervei de bani ce se reflecta în schimbarea nivelului general al preţurilor nu trebuia să aibă niciun efect asupra nivelului producţiei, dar dacă schimbarea nivelului preţurilor generale era confundată de actorii economici cu o schimbare în preţurile relative, această confuzie putea distorsiona nivelul producţiei. În această versiune simplificată a teoriei lui Lucas, distorsiunile sunt provocate de schimbările neanticipate în cantitatea de bani. Teoria ciclurilor de afaceri „reale" – şi nu monetare – creată mai târziu de Şcoala de la Chicago, punea accentul pe factori exogeni precum schimbările tehnologice sau şocurile aleatorii, pentru a explica fluctuaţiile nivelului agregat de producţie.

Noua economie clasică cerea prea mult. Ea credea că agenţii economici îşi actualizează continuu şi în mod optim cunoştinţele despre starea lumii. În plus, se credea că agenţii economici împărtăşeau înţelegerea monetaristă a efectelor politicilor monetare asupra nivelului preţurilor. Aceste presupoziţii le dădeau actorilor economici posibilitatea de a-i învinge pe creatorii de politici. De aceea, intervenţia guvernamentală raţională şi sistematică devenea inutilă. Doar politicile guvernamentale neanticipate puteau afecta nivelul agregat de producţie. În ciuda preciziei impecabile a modelului, acesta producea o viziune despre lume contrară realităţii. Este perfect acceptabil să spui că, de exemplu, în anii '30, a existat şomaj involuntar real. Dar explicaţia keynesiană a acestui fenomen considera că agenţii economici nu aveau calităţi de adaptare[66]. Constrânşi de cerinţele

---

drept precursor al abordării sale. Hayek afirmase că eroarea keynesianismului era de a nu crea o teorie a echilibrului ciclurilor de afaceri. Dar el voia să spună că nu poţi explica şomajul dacă nu porneşti de la o stare de ocupare completă a forţei de muncă şi explici apoi cum se ajunge la şomaj. În sistemul creat de Keynes şi urmaşii săi, posibilitatea angajării complete era negată din start – se începea cu o situaţie de şomaj (resurse neutilizate). Hayek folosea starea de echilibru a ocupării complete a forţei de muncă doar ca preliminarii la o analiză reală, care să explice cum apare şomajul. Poziţia lui Hayek se opunea deci radical atât lui Keynes, cât şi lui Lucas. Keynes ia de bun ceea ce trebuia dovedit, iar Lucas pune echilibrul nu doar la începutul, ci şi la finalul analizei sale.

[66] Una dintre problemele sistemului keynesian era lipsa de simetrie a motivelor şi comportamentului atribuite agenţilor economici. Se presupunea că agenţii economici sunt iraţionali şi cu interese proprii, în timp ce factorii guvernamentali ar fi fost complet raţionali şi înclinaţi spre serviciul public. Ca toate tipurile ideale, şi acesta ar *putea* fi real într-un anumit loc sau moment; dar faptul

metodologice ale formalismului, economiştii nu aveau cum să explice adaptările imperfecte la schimbarea condiţiilor economice, aşa că alegeau să nesocotească astfel de imperfecţiuni, în loc să le accepte ca fapte brute, precum neo-keynesienii.

Presupoziţia pieţei perfecte şi implicaţiile extreme de ordin politic ale noii economii clasice au provocat apariţia noii economii keynesiene şi resurecţia importanţei analitice a şomajului involuntar[67]. Noii keynesieni doreau să dea o explicaţie microeconomică de ordinul alegerii raţionale pentru lipsa de flexibilitate a salariilor şi preţurilor[68]. Primele modele ale noilor keynesieni acceptau rigidităţile nominale ale sistemului preţurilor. Spre deosebire de modelul neoclasiciştilor, care considera preţurile perfect flexibile, noii keynesieni spuneau că, adesea, preţurile sunt foarte inflexibile dintr-o mulţime de motive. Preţurile forţei de muncă din lumea reală, susţineau aceştia, sunt adesea inflexibile din cauza acţiunii contractelor pe termen lung, aşa că, chiar dacă agenţii au anticipări raţionale, rigidităţile nominale împiedică ajustarea perfectă şi creează nevoia de politici intervenţioniste keynesiene.

Modelele timpurii ale noilor keynesieni au fost criticate de către teoreticienii neoclasicişti pentru lipsa fondării în alegerea raţională a contractelor de muncă pe termen lung, cărora li se atribuia rigiditatea pieţei. De ce s-ar fi blocat singure firmele căutătoare de maximizare a profitului, încheind în mod repetat contracte pe termen lung, ce aveau să devină cândva mai puţin decât optime? Noua generaţie de modele ale noilor keynesieni accentua rigidităţile reale în ajustările pieţei, păstrând presupoziţia de ordin comportamentist a anticipărilor raţionale (sau aproape raţionale) în structura modelului? Într-o lume cu informaţii imperfecte şi o structură imperfectă a

---

trebuie dovedit, nu luat de bun. Altfel, teoreticianul ar putea să predetermine politicile publice dorite manipulând pur şi simplu presupoziţiile de pornire.

[67] Vezi Robert Gordon, „What Is New-Keynesian Economics?", *Journal of Economic Literature* 23: 3 (September 1990), 1115-71; şi Lawrence Summers, *Understanding Unemployment* (Cambridge, MA: MIT Press, 1990).

[68] O antologie a lucrărilor importante din gândirea neo-keynesiană este Gregory Mankiw and David Roemer, eds., *New Keynesian Economics*, 2 vols. (Cambridge, MA: MIT Press, 1991). Vezi şi Snowdon, Vane and Wynarczyk, *Modern Guide*, 286-330; şi Sean Keenan, „New Keynesian Economics", în *The Elgar Companion to Austrian Economics*, edited by Peter J. Boettke (Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 1994), 582-87. Una din diferenţele esenţiale dintre modelele neoclasice şi cele neo-keynesiene este presupoziţia comportamentului de *acceptare a preţului* în primele şi a comportamentului monopolist de *creare a preţului* în modelele neo-keynesiene.

pieţei, demonstrau economiştii neo-keynesieni precum Stiglitz, putea apărea un echilibru fără curăţarea pieţei[69]. Astfel, rigidităţile reale puteau genera şomaj involuntar în echilibrele pe termen lung. În plus, modelele noilor keynesieni erau imune la criticile adresate lui Keynes şi neo-keynesienilor ca presupunând, din partea muncitorilor, iraţionalitate şi neînţelegere a nivelului preţurilor. Modelele noilor keynesieni cuprind agenţi maximizanţi, care nu suferă de dezechilibre informaţionale, dar au de-a face cu şomajul involuntar. Argumentul acesta flata bunul-simţ, deoarece, aşa cum arată Robert Gordon, este evident că şomerii şi firmele care n-au de lucru sunt nemulţumiţi de situaţia lor. „Muncitorii şi firmele nu par să facă alegerea voluntară de a reduce producţia şi numărul de ore lucrate"[70]. Paul Krugman scrie:

> Noua idee keynesiană urmăreşte un scop foarte important. În anii '70, macroeconomia conservatoare alungase keynesianismul, susţinând că avea o teorie logic defectă, care nu putea să fie corectă. Noua teorie keynesiană, dimpotrivă, arăta că ideea după care recesiunile reprezintă un eşec al pieţei remediabil prin acţiune guvernamentală poate fi corectă. Asta era bine pentru că în realitate keynesianismul are, în esenţă, dreptate, şi e bine să avem o teorie care ne dă voie să acceptăm asta[71].

---

[69] Aşa cum Samuelson apăruse ca figura centrală a revoluţiei formaliste, Sitglitz devine figura centrală a economiei contemporane. Opera sa domină, ca şi cea a lui Samuelson, programa cursurilor postuniversitare, iar manualul său cu caracter introductiv *Economics* (New York: Norton, 1993) rezumă vastele sale contribuţii la domeniul economic pentru o nouă generaţie de studenţi. Aşa cum gândirea lui Samuelson definea economia din anii 1950 până în anii 1970, economia inspirată de Stiglitz ar putea domina gândirea şi educaţia economică de acum şi până după începerea noului secol. Influenţa lui Stiglitz este chiar mai directă, deoarece el a fost economist principal în Consiliul de Consiliere Economică al preşedintelui SUA şi la Banca Mondială. Multe idei ale lui Stiglitz sau influenţate de el au apărut în discuţiile despre branşa asigurărilor de sănătate (selecţia adversă), despre bănci (selecţia adversă şi pericolul moral) şi despre neajunsurile trusturilor (competiţia imperfectă).

Efectul influenţei lui Stiglitz este că economia devine şi mai arogant-intervenţionistă decât pe vremea lui Samuelson. Acesta considera eşecul pieţei o excepţie de la regula generală a pieţelor eficiente. Dar teorema Greenwald-Stiglitz consideră că norma este eşecul pieţei, afirmând că „guvernul *ar putea* aproape întotdeauna să îmbunătăţească alocările de resurse ale pieţei". Iar teorema Sappington-Stiglitz „dovedeşte că un guvern *ideal* ar reuşi să conducă o întreprindere mai bine decât ar face-o privatizarea" (Stiglitz, *Whither Socialism?*, 179).

[70] Citatul apare în Snowdon, Vane, and Wynarczyk, *Modern Guide*, 288.

[71] Krugman, *Peddling Prosperity*, 215.

Noul keynesianism atinge acest scop cu ajutorul teoremei eficienţă-salariu. Dacă productivitatea muncitorilor depinde de salariile lor, angajatorii ar putea gândi raţional că pot oferi salarii care depăşesc curăţarea pieţei[72]. Ei ar putea refuza coborârea salariilor până la nivelul curăţării pieţei, de teamă că asta va scădea productivitatea forţei lor de muncă. Ar fi deci raţională acordarea unui salariu mai înalt decât nivelul curăţării pieţei, pentru că muncitorii, înţelegând că au salarii mai mari decât ar putea avea în altă parte, vor lucra mai intens, vor fi mai puţin neglijenţi, vor demisiona mai rar, vor fi mai loiali şi mai perseverenţi[73]. Dezavantajul de a plăti salarii mai mari decât starea de echilibru este că şomerii şi firmele au dificultăţi în scăderea preţului muncii[74]. De aceea, salariile prea mari şi deci şomajul involuntar fac parte din însăşi structura capitalismului.

Însă acest model este la fel de formalist ca şi predecesoarele sale neo-keynesian şi neoclasicist. Noii keynesieni pun multe probleme interesante legate de fricţiunile pieţei, dar, dat fiind că modelul echilibrului competitiv general rămâne standard, salariul eficienţei înlocuieşte pur şi simplu iluzia banilor, iar o dogmă neîntemeiată empiric vrea să explice de ce apar inconvenienţe de felul şomajului într-o lume altfel perfectă, ce se apropie de modelul echilibrului. Desigur, noul keynesianism este superior presupoziţiei neoclasiciste că toate pieţele se ajustează instantaneu, inclusiv cea a forţei de muncă; noii keynesieni cel puţin iau act de existenţa şomajului involuntar. Dar explicaţia acestui fenomen nu ţine nici la cea mai superficială examinare a felului în care firmele reale tind să-şi fixeze salariile. Experienţa noastră

---

[72] Cu alte cuvinte, cauza sugerată de teoria productivităţii marginale a salariilor este inversată în teorema eficienţei salarizării. În loc ca muncitorii să fie plătiţi în funcţie de productivitatea lor marginală, ei vor deveni productivi în funcţie de cum vor fi plătiţi.

[73] Se presupune că angajaţii potenţiali ştiu mai multe despre abilităţile şi calităţile lor de muncă decât angajatorii. Date fiind costurile angajărilor şi concedierilor, firmele nu vor să angajeze oameni pe care vor trebui să-i concedieze din cauza productivităţii lor scăzute. În astfel de situaţii, modelul neokeynesian spune că angajaţii care se oferă să lucreze pe salarii mai mici decât salariul eficienţei trimit semnale că sunt muncitori cu productivitate scăzută. Aceasta este o formă de selecţie adversă.

[74] Se consideră că şomerii nu pot să coboare salariile dintr-o varietate de motive rezumate sub numele de avantaj al insiderilor (muncitorii angajaţi) asupra outsiderilor (şomerii). Costul înlocuirii insiderilor cu outsiderii este adesea unul mare, ţinând seama şi de nevoia de a-i integra pe outsideri în mediul de muncă al insiderilor, dacă outsiderii sunt văzuţi de către insideri ca o ameninţare potenţială prin scăderea salariilor.

arată că salariile mari sunt mai degrabă *cauzate de* talente decât *cauza* talentelor rentabile; şi că atunci când scade cererea pentru talentele unui anumit muncitor, salariul său este redus. Această observaţie face din nou posibile explicaţiile şomajului involuntar, în care un factor exogen face ca forţa de muncă să nu accepte reducerile salariale pentru a evita şomajul, deoarece, într-o situaţie de şomaj sistemic, sunt perturbate mecanismele pieţei de corectare a erorilor prin profit şi pierdere. În acest punct, economia se desparte de noul keynesianism, pentru că acesta *presupune* că piaţa conţine surse endogene ale şomajului de masă[75].

Este foarte posibil, desigur, ca în unele firme, ramuri industriale şi chiar economii, povestea noilor keynesieni să pară că rezistă. Este însă sarcina transmiţătorilor acestei poveşti să demonstreze dacă ea este ceva mai mult decât o simplă speculaţie; iar ei n-au reuşit să facă asta, cum n-au reuşit nici adversarii lor neoclasicişti să demonstreze existenţa pieţelor perfecte. Noii keynesieni par să fie mulţumiţi că au aşezat teoria alegerii raţionale la baza ideii lui Keynes că ajustările pieţei *nu pot* rezolva singure problema şomajului. Aşa cum teoreticienii anticipărilor raţionale au construit „dovezi" complexe că modelul (neo)keynesian *nu putea* fi adevărat, neo-keynesienii pornesc de la presupoziţia că modelul lor trebuie să fie adevărat, şi apoi încearcă să explice cum a ajuns să existe, vorba lui Krugman, această „realitate". În cele din urmă, noii keynesieni sunt la fel de ideologici ca şi Şcoala de la Chicago. Pentru ambele direcţii, economia se reduce la un joc, în care idei preconcepute despre bunătatea sau nocivitatea pieţelor sunt îmbrăcate într-o teorie spectaculoasă. În niciuna din variante, economiştii nu îşi îndeplinesc responsabilitatea ştiinţifică fundamentală de a-şi testa veridicitatea explicaţiilor.

Acuzaţia adusă celor două şcoli dominante din economia contemporană e mai mult decât simpla urmărire a implicaţiilor logice ale folosirii modelului echilibrului fie ca reprezentare a realităţii, fie ca motiv de critică a acesteia. Ne întoarcem astfel la marginalizarea vechiului stil de economie neoclasică, ce a avut loc la puţin timp după prelegerea din 1933 a lui Hayek. La urma urmei, triumful iniţial al formalismului s-a datorat unui impuls ideologic – dorinţei economiştilor de stânga de a justifica intervenţionismul keynesian şi socialismul. Acei economişti erau convinşi că pieţele erau incapabile să se autocorecteze şi să se ajusteze la dezechilibre; de aceea ele considerau statul un *deus ex machina*, care acoperea prăpastia dintre teorie şi realitate. Cu tot scientismul ei, reacţia Şcolii de la Chicago ce a urmat a fost la

[75] Cf. Don Bellante, „Sticky Wages, Efficiency Wages, and Market Processes", *Review of Austrian Economics* 8 (1994), 21-33.

fel de ideologică; dar aici *deus ex machina* era piaţa însăşi. În timp ce Hayek era considerat ideolog, din cauza incapacităţii sale de a-şi exprima ideile în limbajul formalismului „ştiinţific", adoptarea acestui limbaj a dus la legitimarea oricărei predispoziţii ideologice care putea fi tradusă în terminologia lui.

Şi viziunea utopică despre realitate a Şcolii de la Chicago, şi viziunea distopică a adversarilor ei s-au născut din presupoziţia că echilibrul trebuie neapărat să descrie piaţa. Şcoala de la Chicago afirma pur şi simplu ideea de a „aplauda" magia pieţei. Keynesienii, neo-keynesienii şi noii keynesieni spuneau şi ei că teoria echilibrului urmărea să descrie piaţa, dar negau acurateţea acestei descrieri. Ca urmare, ei au ajuns să vadă posibilitatea de a atinge acest model ideal doar prin acţiune guvernamentală. Ei au înlocuit magia pieţei cu magia statului. Nici keynesienii, nici Şcoala de la Chicago nu explică cum pot fi remediate imperfecţiunile de către *instituţii*, în loc să fie ocolite de către piaţă sau de actori politici cu rol de salvatori.

Ambele şcoli neglijau faptul că echilibrul este o construcţie statică, ce nu poate reprezenta o lume dinamică, temporală, cu ignoranţă şi incertitudine; dar divergenţa dintre ideal şi realitate poate arăta în ce moduri poate realitatea, prin instituţii ce corectează erorile, să propulseze lumea într-o direcţie apropiată de cea a echilibrului general. Ca orice tip ideal, echilibrul este un postulat *care, în mod necesar, nu este atins în lumea reală*[76]. Sarcina principală a ştiinţei este de a investiga în ce măsură corespund diferitele tipuri ideale cu realitatea empirică; dar aceasta înseamnă că ştiinţa este în primul rând o chestiune de experiment sau, în ştiinţele sociale, de cercetare istorică – nu construcţie de modele, ci testare a modelelor (adică testare a aplicabilităţii unor modele inteligibile la situaţii date). Însă „falsificarea" unui tip ideal într-o anumită situaţie nu înseamnă că el trebuie respins ca inutil. El îl poate ajuta pe omul de ştiinţă să construiască modele tot mai realiste ale circumstanţelor acelui tip şi loc anume. Acest procedeu a permis economiei să fie cu totul altceva decât un exerciţiu de creaţie a fundamentelor unor concluzii predeterminate.

---

[76] În acest paragraf mă ghidez după Jeffrey Friedman, „Introduction: Economic Approaches to Politics", în *The Rational Choice Controversy: Economic Models of Politics Reconsidered*, edited by Jeffrey Friedman (New Haven, CT: Yale University Press, 1996), 16ff, care elaborează o metodologie particularistă, weberiană; dar nu sunt de acord cu ibid., 9, unde învinuieşte economia preformalistă pentru că ar fi luat de bună, în loc s-o analizeze, corespondenţa tipurilor ideale cu realitatea.

Ce nu a mers

Nu vreau să spun că economiştii ce urmau procedeul tipului ideal, precum Hayek, erau imuni la ideologie. Dar, în principiu, tratarea modelelor ca tipuri ideale le permitea, lor sau colegilor lor, să elimine prejudecăţile ideologice, supunându-şi propriile modele la testul empiric al aplicabilităţii, ca şi la testul filosofic al inteligibilităţii.

Această reprezentare a ştiinţei tipului ideal este desigur ea însăşi un tip ideal; ea se aplică mai mult unor oameni de ştiinţă şi unor discipline în anumite perioade, decât altora. Din păcate, începând cu 1933, tendinţa gândirii economice occidentale a fost de a transforma acest tip ideal (şi acest ideal) în nimic mai mult decât o speranţă. În ciuda aderării oficiale a pozitiviştilor la pozitivismul metodologic al lui Milton Friedman, testarea teoriilor prin aplicarea la realitate i-a preocupat tot mai puţin; în schimb, generarea de modele formale a devenit un scop în sine[77]. Era aproape inevitabil, de vreme ce principiile formalismului cereau ca argumentul economic să fie exprimat într-un anumit limbaj ca să poată fi considerat legitim ştiinţific[78].

Rezultatul este că niciunul din centrele principale de educaţie economică nu comunică o înţelegere *teoretică* a instituţiilor de piaţă din lumea reală. Aceasta nu face parte din scopul lor educaţional. Deirdre N. McCloskey a arătat că „în universităţile americane economia a devenit un joc matematic. Ştiinţa a fost scoasă din economie şi a fost înlocuită cu un joc Nintendo de presupoziţii, la fel de profitabil pe plan practic ca şi şahul sau jocul de loto"[79]. În loc să educe economişti care să încerce să înţeleagă proprietăţile funcţionale ale forţelor economice în timpul istoric real, „şcolile doctorale de economie produc doar analfabeţi ştiinţifici". Sunt fraze foarte critice, dar destul de adevărate. Studiul lui Arjo Klamer şi David Colander, *The Making of an Economist* (Boulder, CO: Westview, 1990), arată cum a înlocuit revoluţia formalistă atenţia la detaliile istorice şi instituţionale cu abilităţile matematice şi cum studenţii au răspuns în mod previzibil la sistemul intern de răsplată din economia formalistă.

---

[77] Cf. Friedman, „Introduction", 12-13; Thomas Mayer, *Truth versus Precision in Economics* (Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 1993).

[78] Din anii 1950, cum spune Robert Solow, „discuţia judicioasă nu mai este calea de a face economie serioasă" (1997, 42). Construcţia de modele a devenit exerciţiul intelectual standard.

[79] Deirdre McCloskey, „The Arrogance of Economic Theorists", *Swiss Review of World Affairs* (October 1991): 12.

Involuția gândirii, de care vorbea Hayek în *The Trend of Economic Thinking*, ne poate ajuta în înțelegerea situației actuale. Hayek vedea marele pericol în a doua generație de economiști antiteoretici, deoarece prima generație de formaliști, care avusese drept profesori economiști în vârstă, cunoștea încă realismul istoric și instituțional ce avea să fie absent în următoarele generații. Modelele lor de echilibru trebuiau încă să respecte anumite standarde de realism, chiar dacă standardele nu mai aveau legitimitate metodologică oficială. Dar după aceea, nu lumea, ci modelul a devenit principala sursă de interes intelectual. De atunci, tehnica a învins mereu substanța.

Ca urmare a acestei progresii naturale a revoluției formaliste, a apărut o nouă formă de relativism teoretic. Hayek spunea că istorismul ridică o provocare relativistă în fața propozițiilor analitice ale economiei clasice și neoclasice, mai ales când este aplicat în domeniul politicilor publice. Istoriștii respingeau ideea de *laissez-faire* pe motiv că aceasta se baza fie pe presupoziții greșite despre natura umană, fie pe o analiză valabilă într-o anumită epocă istorică, dar irelevantă pentru alte perioade. Dar această abordare științifică bazată aparent pe fapte nu reușea să dovedească empiric faptul că, să zicem, „legile" cererii și ofertei erau „respinse" în anumite epoci istorice. Pentru a face asta, istorismul ar fi trebuit să explice ce motiva relațiile economice în absența unor astfel de „legi". Dar, de obicei, nu se oferea nicio explicație alternativă. Istoriștii indicau doar vreun alt fenomen, ce părea să contrazică superficial „legile" economice, iar apoi trăgeau concluzia grăbită că, în fața unui astfel de fenomen, trebuie abandonată teoretizarea și trebuie recurs la colectarea de date și la crearea de politici ad-hoc. Acest empirism naiv a avut drept efect înlocuirea unei teoretizări confuze și confidențiale cu teoretizarea atentă, falsificabilă, din economia clasică, canonizată prin metoda tipurilor ideale a lui Weber. Părând să repudieze presupoziția economiei clasice după care comportamentul rațional instrumental este un tip ideal, realizat *universal* în lumea reală, istorismul a propus o schemă teoretică neștiințifică la fel de apriorică – o schemă a pluralismului motivațional istoric determinat, neîntemeiată pe o investigație riguroasă a datelor comportamentale – care nu putea fi nici măcar discutată inteligent, deoarece ideile ei teoretice despre o anumită epocă erau implicite și incoerente.

Revoluția formalistă a generat un dispreț asemănător și față de teoretizarea riguroasă și empiric relevantă. Teoretizarea prin tipuri ideale fusese creată cu menirea de a stabili dacă *procesele* din lumea reală pot explica mișcarea fenomenelor de dezechilibru către o poziție ipotetică de echilibru. Dar pentru a traduce acest model de echilibru în termeni matematici,

formaliştii aveau nevoie să-l vizualizeze ca pe o situaţie statică, care să se confrunte cu situaţiile de dezechilibru într-un cadru atemporal – sau, altfel, trebuiau să respingă acest model ca pe o iluzie.

Modelele formale diferite generează concluzii diferite şi, de vreme ce niciun model nu poate, în principiu, să explice dezechilibrele din lumea reală, nu putem alege între ele în sens absolut. Teoriile economice împotriva intervenţionismului, bazate pe presupoziţiile neoclasiciste, puteau fi false, după cum teoriile în favoarea intervenţionismului, bazate pe presupoziţiile noilor keynesieni, puteau fi adevărate. Toate acestea sunt nişte modele coerente logic şi foarte elegante, care spun puţine sau nimic despre lume – sau poate spun că orice e posibil.

Ceea ce am spus despre macroeconomia contemporană este valabil şi pentru microeconomie. Să luăm situaţia din domeniul organizaţiei industriale. Cum a arătat Franklin Fisher în recenzia sa eseistică la *Handbook of Industrial Organization*, principiul esenţial de organizare în organizarea industrială modernă este că nu există principii de organizare[80]. Teoria modernă demonstrează doar că, în funcţie de diferite condiţii, orice se poate întâmpla. Toate modelele sunt clar nerealiste şi nu descriu situaţii reale din economie. Aceasta este o considerată o slăbiciune pragmatică, dar nu şi o slăbiciune „teoretică", deoarece teoria a divorţat de realitate. Simplitatea nerealistă a modelelor le permite teoreticienilor să facă calcule matematice complicate, dar nu să testeze situaţii reale. Pe de altă parte, analiza empirică, atunci când se face, este rareori influenţată de teorie. Şi orice preferinţă în materie de politici publice poate fi vag apărată printr-un model sau altul.

În mod ironic, situaţia aceasta permite existenţa intervenţionismului, creat prin vechea metodologie *laissez-faire* a Şcolii de la Chicago. Samuelson este vinovat pentru transformarea teoriei economice într-o ramură a matematicilor aplicate, dar Milton Friedman are şi el o anumită vină pentru transformarea psihologiei economiştilor, prin notabilul său volum *Essays on Positive Economics* (Chicago: University of Chicago Press, 1953) – unul dintre reperele educaţiei economice avansate din ultimele patru decenii, alături de Biblia economiei tehnice a lui Samuelson.

Friedman susţinea că realismul unei presupoziţii nu conta prea mult dacă aceasta conducea la predicţii pozitive. Se poate spune că ce nu a mers în economie se datorează, măcar parţial, faptului că această situaţie este mai

---

[80] Franklin Fisher, „Organizing Industrial Organization: Reflections on the *Handbook of Industrial Organization*", *Brookings Papers: Microeconomics* 1991 (1991): 201-40.

degrabă excepţia decât regula[81]. Dar problema e mai gravă decât atât. Chiar şi după formalism, teoreticienii au fost limitaţi de sensibilitatea istorică şi instituţională să nu introducă presupoziţii evident false[82]. Friedman însuşi, de exemplu, criticase lucrarea lui Abba Lerner, *The Economics of Control* (London: Mcmillan, 1944), pentru că nu soluţiona multe probleme instituţionale ce ar fi apărut din utilizarea sistemului preţului în absenţa proprietăţii private. După Friedman, *The Economic of Control* era economie făcută în vid, lipsită de „o evaluare realistă a problemelor administrative ale instituţiilor economice sau a implicaţiilor lor sociale şi politice"[83]. Dar metodologia lui Friedman subminează o astfel de apreciere. Lerner, ca şi Lange înaintea lui, recrease pentru socialism modelul nerealist considerat pe atunci legitim pentru capitalism – modelul perfect al echilibrului competitiv general – pe care Friedman îl plasase la temelia viziunii Şcolii de la Chicago asupra *realităţii* economice. Dacă schimbăm câteva presupoziţii ici şi colo, vedem că socialismul echilibrului general poate atinge aceleaşi proprietăţi de eficienţă ca şi capitalismul echilibrului general. De vreme ce capitalismul lumii reale deviază mult de la echilibrul competitiv (având mai mari şanse să corespundă echilibrului de monopol decât celui competitiv), socialismul din lumea reală, construit după modelul Lange-Lerner, putea să fie mai performant decât capitalismul. Din postura de cercetător al sistemelor economice comparate, Friedman afirmă că doar printr-o confuzie gravă a realităţii empirice cu constructele mentale se poate ajunge la o astfel de judecată.

Din acelaşi motiv, celebra pledoarie pentru economia *laissez-faire* a lui Friedman, spre deosebire de alte teorii ale economiştilor de mai târziu de la Chicago, precum Gary Becker, nu este conectată la modelul echilibrului general. Viziunea politică a lui Friedman este influenţată puternic de analiza făcută de Hayek dificultăţilor informaţionale ale planificării guvernamentale şi de descrierea ordinii spontane a aceluiaşi autor, ca şi de lucrările lui James Buchanan de teorie a alegerii publice şi de economie politică constituţională[84]. Alţi economişti au luat însă metodologia lui Friedman mai în serios decât o luase el însuşi. Precauţiile lui pragmatice au fost înlăturate şi înlocuite cu modelizarea formală, elegantă. Lumea economică nu mai este un obiect de

---

[81] Vezi, de ex., Alexander Rosenberg, *Economics – Mathematical Politics or Science of Diminshing Returns?* (Chicago: University of Chicago Press, 1992).

[82] Desigur, cu excepţia cazurilor în care introducerea unor astfel de presupoziţii nu făcea parte dintr-un experiment mental contrafactual.

[83] Friedman, *Essays*, 319.

[84] Vezi, de ex., Milton Friedman, *Free to Choose* (New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1980).

studiu; economiştii sunt preocupaţi doar de modelul formal al unei economii abstracte[85]. Astfel, Gary Becker consideră că abordarea economică înseamnă aplicarea sistematică şi inflexibilă a postulatelor comportamentului maximizant, echilibrului pieţei şi preferinţelor stabile[86]. Ideea eficienţei pieţei se bazează pe convingerea că aceste postulate sunt corecte descriptiv, deşi ele nu sunt decât nişte propuneri de comparaţie statică, iar lumea reală este dinamică.

În faţa criticilor aduse acestei viziuni de către Arrow, Stiglitz şi alţi teoreticieni ai eşecului pieţei, economiştii de la Chicago au răspuns spunând că lumea reală se află în echilibru, *când toate costurile necesare sunt incluse în analiză.* Cu alte cuvinte, teoreticienii eşecului pieţei au făcut o comparaţie incorectă între o stare ideală şi lumea imperfectă. Un exemplu al acestui mod de replică a Şcolii de la Chicago la ideea eşecului pieţei este critica făcută de către Demsetz aşa-numitei „erori de tip nirvana". Demsetz susţine că teoria eşecului pieţei a lui Arrow vine dintr-un raţionament greşit, care începe cu deducerea unei discrepanţe între situaţia ideală şi cea reală, transformată apoi într-o pretenţie a perfecţiunii cu ajutorul unui aranjament alternativ neexaminat. Din cauza acestei dorinţe de a atinge perfecţiunea prin incantaţii, se ajunge la erezia prânzului gratuit, adică la credinţa că un aranjament alternativ ar putea fi atins fără costuri[87].

Răspunsul acesta, caracterizând eficient analiza instituţională comparată, este totuşi înclinat în favoarea status quo-ului, o înclinaţie pe care Demsetz nu reuşeşte să o justifice. El sugerează că ceea ce există trebuie să fie eficient; altfel ar fi avut deja loc o schimbare în direcţia mai binelui. Dar dacă economia ar fi aşa de eficientă, multe dintre fenomenele studiate de economiştii de la Chicago – printre care banii, firmele şi legea – nici nu ar exista[88]. Aceste instituţii le permit proceselor economice să atingă în lumea

---

[85] În noul intervenţionism, un set de presupoziţii (căutarea optimală, competiţia perfectă etc.) este înlocuit de altul (informaţia asimetrică, competiţia imperfectă etc.), căutându-se apoi rezultatele logice. Nu se investighează economia, ci modelul.

[86] Gary Becker, *The Economic Approach to Human Behavior* (Chicago: University of Chicago Press, 1976), 5.

[87] Harold Demsetz, „Information and Efficiency", *Journal of Law and Economics* (March 1969), 1-22.

[88] Din acest motiv trebuie opus Coase lui Stigler, Becker sau Posner. Punctul de plecare al analizei lui Coase era că fenomenul pe care dorea să-l explice ar fi lipsit din situaţia de echilibru general. De aceea, cauzele fenomenului trebuiau căutate în deviaţiile de la echilibru – adică, din punctul de vedere al lui Coase, în costurile de

BCU LAW LIBRARY

reală un grad de autocorecție și coordonare economică pe care modelul formal al echilibrul competitiv ar fi trebuit să-l descrie; dar aceste instituții apar doar pentru că echilibrul nu se manifestă în realitate, rămânând un tip ideal, ce *nu* se identifică cu aceasta.

Noua economie clasică apărută în anii '70 și '80 a privit cu aceeași complezență status quo-ul, neluând în considerare șomajul involuntar pentru că ar fi fost incoerent teoretic și vid din punct de vedere empiric. Dar pentru ca șomajul involuntar să fie un mit, economiștii neoclasicişti au conceput actori economici care-și adaptau comportamentul economic atât de repede (ba chiar instantaneu), astfel încât echilibrul să fie atins mereu. În comparație cu această viziune, teorema noilor keynesieni a eficienței salariale pare un exemplu de sobrietate realistă[89].

Intervenționismul noului keynesianism este alimentat de fisurile pretins ermeticei teorii a echilibrului din Școala de la Chicago. Dar argumentele în favoarea noului intervenționism nu sunt decât o reluare a vechilor obiceiuri care au făcut să apară Școala de la Chicago. Teoria pieței imperfecte, ca și teoria pieței perfecte vizează un model, și nu lumea pe care acel model ar trebui să o explice.

* * *

Alan Coddington a arătat că „în loc să se întrebe cum poate fi rațiunea aplicată la cunoștințele pe care oamenii le au sau le pot avea cu privire la propria situație economică", teoria economică modernă „se întreabă cum poate fi aplicată rațiunea la situații pe care le cunoaștem

---

tranzacție pozitive. În cartea lui Mises *Human Action*, metoda comparației este folosită constant pentru a arăta importanța funcțională a diferitelor instituții de piață într-o lume a schimbului fără echilibru. Investigând logica unei lumi fără schimbare, se poate investiga prin comparație lumea schimbării, care este prea complexă pentru a fi analizată direct fără ajutorul acestui instrument mental.

[89] Același lucru se poate spune despre direcția în care se îndreaptă cercetările socialismului de piață. Deocamdată, aceste modele nu sunt la fel de bine conturate precum cele neo-keynesiene. Dar în opera lui Roemer elementul-cheie este crearea mecanismelor și determinarea relațiilor de monitorizare/contractuale adecvate pentru alinierea stimulentelor. Pe scurt, Roemer încearcă să folosească cadrul mental al echilibrului alegerii publice pentru a rezolva problemele legate de socialismul de piață. Pe măsură ce modelele neokeynesiene pun la îndoială eficiența piețelor financiare și ale forței de muncă în capitalism, nevoia de soluții roemeriene pare să crească; și în anii 1930 și 1940, modelele socialiste au avut o relație parazitară cu keynesianismul.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

perfect". După aceea, problemele dificile ale „ce se poate şti şi cum se poate afla aceasta – problema ignoranţei, incertitudinii, riscului, înşelării, autoiluzionării, percepţiei, conjecturii, adaptării şi învăţării – sunt privite ca o nouă treaptă de complicaţie şi rafinament a teoriei"[90]. Concepţia statică a raţiunii la teoreticienii moderni este contrazisă direct de trecerea timpului real[91]. Postulatele teoriei alegerii raţionale pot genera dovezi formale doar dacă viitorul (cu noutatea, incertitudinea şi ignoranţa sa) este scos din discuţie. Vor rămâne insuficiente toate modelele care exclud această componentă a realităţii, în încercarea cu scopuri realiste de a descrie sau de a acuza piaţa[92].

Nu este vorba, aşa cum am arătat în acest capitol, doar de un neajuns metodologic. Implicaţiile sale sunt grave. De exemplu, structura temporală a producţiei, care se foloseşte de componente eterogene pentru a crea, prin diferite combinaţii, structura unică de capital a unei economii date, este pur şi simplu exclusă din analiza modernă. Ca urmare, economistul modern nu va vedea modul în care semnalele pieţei reorganizează constant combinaţiile de capital. Nici impactul ajustării preţurilor monetare la tiparul de schimb şi de producţie nu este încorporat în teoria economică: fie se crede că preţurile reprezintă perfect informaţia subiacentă (în echilibru competitiv), fie se crede că ele reflectă acea informaţie atât de imperfect, încât cauzează eşecul pieţei. În ambele cazuri, conţinutul informaţional al sistemului preţurilor este înţeles greşit. Desigur, faptul acesta are implicaţii profunde pentru înţelegerea diferitelor sisteme economice şi căi de dezvoltare.

Un model de echilibru cât mai precis este construit în detrimentul corespondenţei cu lumea imprecisă, pe care acel model ar fi trebuit să încerce să ne-o explice. În mod paradoxal, exprimarea atentă într-un limbaj natural a

---

[90] Alan Coddington, „Creaking Semaphore and Beyond: A Consideration of Shackle's «Epistemics and Economics»", *British Journal of the Philosophy of Science* 26 (1975): 151.

[91] Gerald P. O'Driscoll and Mario J. Rizzo, *The Economics of Time and Ignorance* (New York: Basil Blackwell, 1985), 52-70.

[92] O mare parte din economia contemporană duce mai departe teoria tradiţională integrând situaţii mai realiste, precum creşterea veniturilor, echilibrele multiple şi descoperirile economiei experimentale. Într-o analiză recentă a teoriei economice moderne, David Kreps susţine că aceste evoluţii (în special economia experimentală) au potenţialul de a face economia relevantă pentru realitatea propriu-zisă („Economics – The Current Position", *Daedalus* (Winter 1997), 59-85). Dar, ca şi în teoria eşecului pieţei, majoritatea acestor scrieri vrea să demonstreze devierea comportamentului real de la modelul echilibrului standard. Modelul standard rămâne un punct de referinţă, aşa că trebuie adăugate la el trecerea timpului, crearea de noi cunoştinţe şi schimbarea condiţiilor generale.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

unor concepte şi procese imprecise ne oferă o mai bună reprezentare a lumii economice decât cele mai riguroase modele matematice. Gândirea atentă cere coerenţă; iar gândirea relevantă presupune corespondenţe cu realitatea. Pentru a face bine economie, se cer atât coerenţă, cât şi corespondenţă.

Ideea des afirmată, după care modelizarea matematică elimină ambiguitatea gândirii, obligându-i pe teoreticieni să-şi afirme explicit presupoziţiile, are la bază o confuzie a conceptelor de claritate *sintactică*, respectiv *semantică*. Raţionamentul matematic face ca modelul să fie caracterizat de claritate sintactică, dar el suferă de ambiguitate semantică[93]. Prin abandonarea raţionamentului matematic în modelele de echilibru, ar avea loc o întoarcere la standardele riguroase semantic ale discuţiei despre lumea economică „din afară".

Oscilarea între teoria pieţei perfecte şi teoria eşecului pieţei, ambele luând în dezbatere acelaşi model formal al echilibrului competitiv general, va fi inevitabil câştigată de către teoreticienii eşecului pieţei. Este limpede că lumea economică nu este perfect competitivă (şi nici măcar pe aproape). De aceea prevedea Hayek triumful intervenţionismului – nu pentru că fusese respinsă teoria economică, ci pentru că fusese înţeleasă greşit. Deşi Stiglitz şi alţi teoreticieni contemporani ai eşecului pieţei vor să respingă analiza hayekiană a beneficiilor proprietăţii private şi sistemului de preţuri competitive, în realitate răspunsul lor la critica lui Hayek nu decurge logic din propriile premize[94]. De vreme ce ideea lui Hayek nu depindea de dobândirea echilibrului static, devierile pieţelor reale faţă de model nu îl infirmă: de fapt, aceste devieri au fost, pentru el, punctul de plecare.

Pentru a răspunde serios la argumentul lui Hayek, economiştii ar trebui să renunţe la falsa precizie a modelelor de echilibru şi să gândească precaut la fenomene imprecise precum trecerea timpului, limitele cunoaşterii noastre, incertitudinea viitorului şi descoperirea de oportunităţi[95]. Dacă va fi astfel discutată, poate că teoria lui Hayek va fi infirmată, dar nu vom şti asta până când nu vom abandona şapte decenii de formalizări dezastruoase şi nu ne vom reapropia de realităţile vieţii economice.

---

[93] Coddington, „Creaking Semaphore", 159.

[94] Vezi, de ex., Stiglitz, *Whither Socialism?*, 24-26 şi 269-77. Vezi şi recenzia eseistică din 1995 a cărţii lui Stiglitz făcută de John Roemer, intitulată „An Anti-Hayekian Manifesto", *New Left Review* (May/June 1995), 112-29.

[95] Cum arată Karen Vaughn în cartea sa despre emigrarea Şcolii Austriece în America, „Mi se pare evident că gândirea ştiinţifică ar avea mult de câştigat dacă cândva, în viitor, am putea să spunem sincer şi inteligibil, alături de Milton Friedman, că nu există economie de tip austriac, ci doar economie bună şi economie rea. Dar atunci ar trebui să înţelegem că economia bună nu este doar una compusă din preferinţe şi constrângeri, ci şi o economie a timpului şi a ignoranţei" (*Austrian Economics in America* (New York: Cambridge University Press, 1994), 178).

19. Omul ca maşină

Introducere

Marele economist austriac Ludwig von Mises a încercat să descrie diferenţele dintre ştiinţele naturale şi cele umane în felul următor: „Dacă arunci o piatră în apă, se scufundă; dacă arunci un băţ în apă, pluteşte; dar dacă arunci un om în apă, el trebuie *să decidă* dacă se scufundă sau înoată". Mises nu nega natura ştiinţifică a economiei prin acest aforism. El încerca să transmită cititorilor trăsătura definitorie a ştiinţelor umane – noi studiem omul cu scopurile şi planurile sale. Cum a spus odată Fritz Machlup, economia seamănă cu ştiinţele fizice în măsura în care materia poate vorbi[1].

Din păcate, economia a avansat în secolul XX ca şi cum n-ar fi ştiut că obiectul său erau actorii umani. Nu progresau ştiinţele fizice atunci când scopurile şi planurile erau eliminate din analiză? Fulgerul nu cădea din cauza mâniei zeilor, ci era urmarea unor procese fizice. Eliminarea antropomorfismului era bună în ştiinţele fizice. Dar eliminarea omului din ştiinţele umane abolea însăşi materia lor de studiu. Elementul uman era eliminat şi înlocuit cu o maşină practică. Economia a creat o teorie a maşinii economice, dar a pierdut din vedere economia umană.

Economia ca mecanism are două trăsături ce o fac dezirabilă pentru cercetătorii cu complexe de inferioritate faţă de ştiinţele naturale. Ea permite crearea de modele explicite într-un mod pe care voinţa umană îl respinge şi încuraja măsurarea calibrată a efectelor agregate. Modelul şi măsura erau

---

[1] Fritz Machlup, *Methodology of Economics and Other Social Sciences* (New York: Academic Press, 1978).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

elementele de bază ale ştiinţei, iar economia ca mecanism le permitea economiştilor să realizeze fără rezerve modele şi măsurători. Desigur, unii economişti s-au împotrivit – cel mai vehement economiştii austrieci Mises şi Hayek[2]. Dar, în general, criticii au fost reduşi la tăcere. În acest capitol, vom urmări calea aleasă de teoria economică în secolul XX, ca urmare a adoptării unei viziuni nonumane a naturii omeneşti şi vom sugera în ce fel putem readuce omul în centrul analizei economice.

Direcţia gândirii economice se compune din patru viziuni concurente. Una singură dintre aceste viziuni este compatibilă cu o înţelegere a economiei ce recunoaşte natura universală a adevărurilor economice şi consideră umanitatea drept esenţa gândirii economice. Această viziune, prima pe care o prezentăm, începe cu analiza economică predominant verbală a lui Adam Smith, ajungând la noua economie instituţională şi la tradiţia austriacă, având în centrul studiului său omul în acţiune şi afirmând natura universală a propoziţiilor economice. Cea de-a doua viziune aparţine istorismului şi vechiului instituţionalism. Deşi modul ei de expresie este verbal şi locul actorilor umani încă proeminent, aceasta consideră că adevărurile economice descoperite prin studiu sunt doar adevăruri *particulare*, caracteristice doar unui timp şi unui loc. Cea de-a treia viziune aparţine neoclasicismului din secolul XX. Elementul uman este practic exclus din analiză, iar în locul lui este pus *homo economicus*, cyborgul optimizant. Dat fiind că lipseşte din viziune omul în acţiune şi dată fiind schimbarea concepţiei despre adevărul economic de la ideea de a înţelege oamenii la dorinţa de a genera putere predictivă, modul expunerii este aici unul pur formal, de modelizare matematică şi testare statistică. Deşi individul lipseşte, graţie credinţei într-un echilibru unic, determinismul face posibilă existenţa în natură a legilor economice universale. În cele din urmă, a patra viziune este un hibrid între cele două anterioare. Ca urmare a apariţiei teoremei *folk* din teoria jocurilor şi a conceptului de echilibre multiple, această viziune menţine analiza formală a celei de-a treia categorii, dar respinge ideea că adevărurile economice sunt necesare şi universale. În această viziune, ca şi în cea anterioară, reacţiile robotice domină analiza, iar actorul uman este dat la o parte. Cele patru viziuni prezentate şi relaţia dintre ele sunt vizibile în figura 19.1.

[2] Vechiul instituţionalism respingea strategia modelizării, dar acorda măsurătorilor importanţa cuvenită.

BCU IASI - CENTRUL VECHI - LIBRARY

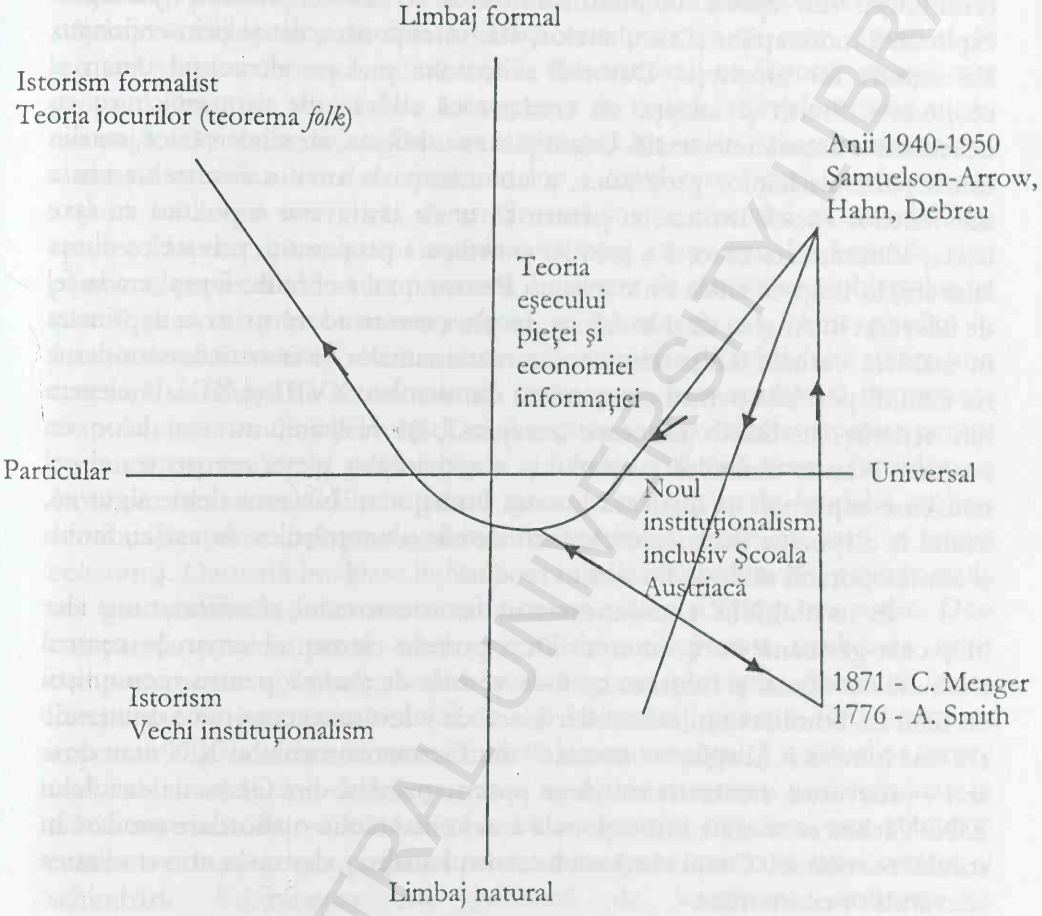

Figura 19.1. Curente în gândirea economică

Primatul omului

Pentru Smith şi contemporanii săi, actorul uman se afla în centrul studiului economiei. Faptul se datora preocupării lor faţă de relevanţa morală a activităţilor de schimb, pe care o considerau strâns legată de înţelegerea comportamentului pieţei. Totodată, accentul pus pe individ ca obiect central al economiei venea din ideea că orice activitate economică este, în cele din urmă, activitatea unor actori failibili, creatori şi capabili de opţiuni. Pentru

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

economiştii din epoca lui Smith, adevărul economic putea fi găsit prin explorarea motivaţiilor şi rezultatelor, atât intenţionate, cât şi neintenţionate, ale acţiunii lor omeneşti. Datorită accentului pus pe elementul uman al economiei, Smith şi adepţii săi credeau că adevărurile economice au cu necesitate o natură universală. Unele ţări erau bogate, iar altele sărace, nu din cauza particularităţilor geografice, a abundenţei relative a resurselor sau a accidentelor epocii istorice, ci pentru că unele ţări aveau o politică cu taxe lejere, administrare corectă a justiţiei şi ordine a proprietăţii private ce ducea la avere, în timp ce altele nu o aveau[3]. Pentru unul ca Smith, faptul era la fel de adevărat în Anglia, ca şi în Africa. În plus, aceste adevăruri erau exprimate în manieră verbală. Deşi tehnologiile matematicilor şi statisticilor moderne nu erau disponibile pentru economiştii din secolele XVIII şi XIX, înţelegem din scrierile lui Smith că acest „neajuns", în realitate, nu era deloc un neajuns. Natura dinamică a omului şi a activităţilor pieţei era pentru el cel mai bine exprimată şi înţeleasă într-un limbaj clar. Nu este deloc sigur că, având la dispoziţie instrumentele formale ale economiştilor de astăzi, Smith şi contemporanii săi le-ar fi folosit vreodată[4].

În secolul XIX a urmat ascensiunea istorismului, manifestat mai ales în şcoala germană de economie. Deşi puneau elementul uman în centrul studiului economic şi foloseau metode verbale de analiză, pentru economiştii de felul lui Sombart sau Schmoller ideea de adevăruri economice universale era una himerică. „Legile economice" din Germania secolului XIX erau doar atât – adevăruri caracteristice doar pentru oameni din Gemania secolului XIX. Vechea economie instituţională a avut mai târziu o abordare similară în studiul economiei. Omul rămânea în centrul analizei, dar nu şi universalitatea adevărurilor economice.

În lupta cu istorismul, economiştii din Şcoala Austriacă precum Carl Menger, Ludwig von Mises şi F.A. Hayek au afirmat primatul omului,

---

[3] Cum scria Adam Smith în manuscrisul din 1755 în care îşi rezuma ideile şi care a dus la *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*: „Nu e nevoie de prea multe lucruri pentru a aduce un stat din cea mai joasă barbarie la cea mai mare opulenţă: doar de pace, de impozite scăzute şi de o administrare acceptabilă a justiţiei; restul vine de la sine" (1776; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976), xl. Vezi şi cartea din 1793 a lui Stewart „Account of the Life and Writings of Adam Smith, L.L.D.", reluată în *Essays on Philosophical Subjects*, edited by W.P.D. Wrightman (1793; repr., Oxford: Oxford University Press, 1980), 269-351).

[4] Sugerăm astfel că modelul Arrow/Debreu nu a reuşit să formalizeze „mâna invizibilă", ci ne-a împiedicat să o înţelegem corect.

BCU CENTRALA LIBRARY

urmându-l pe Adam Smith[5]. Cum spunea Menger, „omul cu nevoile sale şi stăpânirea mijloacelor de a le satisface este punctul cu care începe şi se termină viaţa economică omenească"[6]. Economistul ca făptură umană este propriul obiect de studiu. Din acest punct de vedere, ştiinţele umane au un avantaj în faţa celor fizice. Din cauza situaţiei lor unice, ştiinţele umane pot cunoaşte cauzele ultime ale fenomenelor – omul care alege[7]. Astfel, ştiinţa acţiunii omeneşti este liberă să urmărească logica efectului şi cauzei. Cum spunea Hayek, „completăm întotdeauna ceea ce vedem în acţiunile altei persoane, proiectând în acea persoană un sistem de clasificare a obiectelor pe care îl ştim nu prin observarea altora, ci pentru că noi înşine gândim în funcţie de aceste clase"[8]. Pentru austrieci, economia diferă de alte ştiinţe prin aceea că se ocupă de actori animaţi de scopuri. Este subliniată importanţa timpului, incertitudinii şi învăţării, căci acestea sunt condiţiile necesare pentru opţiunea oamenilor, şi pentru că de ele trebuie să ţină seama întotdeauna omul din lumea reală. Ele nu pot fi ignorate sau trecute în fundalul analizei economice, pentru că ţin de elementul particular uman cu care se ocupă economia. Oamenii întâlnesc în lume schimbări neîncetate. Nu e nimic static sau gata stabilit în încercarea unei persoane de a-şi atinge scopurile. Deşi comparaţia statică poate oferi un model util pentru explicarea unor comportamente observate, analiza statică ignora procesele dinamice legate inextricabil de încercarea omului de a-şi îmbunătăţi situaţia. Recunoaşterea importanţei proceselor ce caracterizează lumea economică a actorilor umani reali subliniază încă o dată importanţa agenţilor conştienţi şi determinaţi în teoria austriacă. Într-o lume a schimbului dinamic, mişcarea este stimulată cumva – o înţelegere a pieţei ca proces presupune existenţa unui creator al schimbării. Schimbarea este generată de imaginaţia creatoare a antreprenorului, care conduce procesul pieţei prin încercarea sa de a obţine profit şi de a evita pierderile. Astfel, la temelia abordării austriece se află elementul antreprenorial al acţiunii umane[9]. Cum afirmă Mises, „această

---

[5] Carl Menger, *Principles of Economics* (1871; repr., New York: New York University Press, 1981); Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010); F.A. Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996).

[6] Menger, *Principles*, 108.

[7] Vezi Mises (*Human Action*, 17-18), care discută acţiunea umană ca dat suprem.

[8] Hayek, *Individualism*, 63.

[9] După Kirzner, „Procesul de piaţă competitiv este în esenţă unul antreprenorial [...]. Elementul antreprenorial al comportamentului economic al participanţilor la piaţă constă [...] în promptitudinea răspunsurilor acestora la

funcţie nu este trăsătura unui grup particular sau a unei clase anume de oameni; ea este inerentă oricărei acţiuni şi împovărează orice actor. [...] Cuvântul antreprenor [...] înseamnă omul în acţiune, văzut exclusiv din perspectiva incertitudinii inevitabile a oricărei acţiuni"[10].

Factorii de decizie economici nu reacţionează pur şi simplu la informaţiile date, alocându-şi resursele pentru realizarea unor scopuri date. Elementul antreprenorial al acţiunii umane presupune descoperirea de noi date şi informaţii şi redescoperirea în fiecare zi nu doar a mijloacelor adecvate, ci şi a scopurilor ce trebuie urmărite[11]. Capacitatea de a descoperi schimbări în informaţie nu e limitată la un grup select de agenţi – toţi agenţii au capacitatea s-o facă. Descoperirile antreprenoriale sunt observaţii ale unor greşeli *ex post* făcute de către participanţii la piaţă, din cauza cărora aceştia au fost *ex ante* mult prea încrezători sau mult prea pesimişti în anticipările lor. Existenţa erorilor lasă loc oportunităţilor de profit, pe care le pot avea actorii dacă se mişcă într-o direcţie mai puţin greşită decât cea anterioară.

Acceptarea de către austrieci a primatului omului în analiza economică nu restricţionează universalitatea adevărurilor economice. Însă, dată fiind complexitatea condiţiei umane, limbajul natural este mult mai potrivit decât formalismul pentru exprimarea acestor adevăruri. Chiar dacă scopurile şi mijloacele diferă de om la om în funcţie de timp şi de loc, comportamentul orientat către un scop în sensul cel mai general este o trăsătură omniprezentă a lumii. Astfel, deşi aplicabilitatea anumitor legi economice derivate din acţiunea umană poate varia dintr-un loc în altul, valoarea sa de adevăr este universală. Universalitatea comportamentului uman orientat spre un scop generează universalitatea adevărurilor economice care-i explică comportamentul. Economia poate explica tendinţele şi direcţia schimbării, chiar dacă nu poate modela explicit sau măsura semnificaţia statistică a acesteia.

---

schimbările anterior neobservate prin care ei pot obţine mult mai mult pe ceea ce oferă decât fusese până atunci posibil." (*Competition and Entrepreneurship* (Chicago: University of Chicago Press, 1978), 15-16).

[10] Mises, *Human Action*, 252-53.

[11] Kirzner, *Competition*, 30-87.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În căutarea elementului uman: ascensiunea neoclasicismului[12]

În secolul XX, ideea că economia trebuie să identifice legi cantitative şi să obţină capacitatea de predicţie a câştigat cât mai mult teren. Faptul se datora numărului tot mai mare de instrumente matematice şi statistice care păreau să facă acest lucru posibil. Pe măsură ce creştea sofisticarea tehnologiei computaţionale, iar costul acesteia scădea, tot mai mulţi economişti se foloseau de ea ca o unealtă în analizele lor. În gândirea economică, s-a înstăpânit ideea că adevărul economic poate fi descoperit în mod optim prin abordarea cantitativă a ştiinţelor naturale. Într-adevăr, cu ajutorul matematicii, ştiinţele naturale progresaseră într-un ritm mult mai mare decât ştiinţele sociale. Nu e greu de înţeles de ce mulţi economişti profesionişti vedeau un îndreptar în metodele şi abordările ştiinţelor reale.

Economiştii neoclasici s-au folosit de ocazie pentru a introduce tot mai multe instrumente formale din ştiinţele naturale în economie. Pe plan teoretic, încununarea acestui efort a fost crearea teoriei echilibrului general, formalizată de Arrow, Hahn şi Debreu. Aceşti economişti şi adepţii lor au identificat condiţiile matematice în care ar rezista un echilibru de tip determinist pentru o întreagă economie. Rezolvând un sistem complex de ecuaţii simultane, ei au reuşit să descrie o situaţie de echilibru general. În urma acestei realizări, au fost elaborate bine-cunoscutele prima şi a doua teoremă a economiei bunăstării. La rândul său, aceasta i-a condus pe economişti precum Samuelson şi alţii spre crearea ideii de funcţie a bunăstării sociale şi,

---

[12] Termenul „neoclasicism" este unul vag şi cuprinzător. Recunoaştem existenţa ramurilor importante ale tradiţiei neoclasice, dar critica noastră vizează curentul formalist al economiei neoclasice. Credem că termenul „neoclasicism" a devenit obscur în a doua jumătate a secolului XX. Iniţial, neoclasicismul desemna un set de propoziţii universale despre lume derivate prin analiza marginală. În a doua jumătate a secolului XX, specificul economiei neoclasice nu a mai fost elaborarea de propoziţii universale despre lume, ci analiza formală cu implicaţii particulare. De exemplu, pot fi plasaţi Josh Stiglitz şi Robert Lucas în tabăra neoclasică? Diferenţele drastice dintre cei doi arată confuzia a ceea ce înseamnă neoclasicismul astăzi. Vezi şi eseul critic despre organizarea industrială modernă al lui Fisher („Organizing Industrial Organization: Reflections on the *Handbook of Industrial Organization*", *Brookings Papers: Microeconomics* 1991 (1991): 201-40). Fisher susţine că marele principiu organizator al organizării industriale moderne este că nu există niciun principiu de organizare. Teoria modernă demonstrează că orice se poate întâmpla, în funcţie de presupoziţiile asumate.

odată cu ea, a domeniului modern al economiei bunăstării. Economiştii neoclasici nu contestau universalitatea echilibrului general a primei şi celei de-a doua teoreme a bunăstării sau implicaţiile câmpului înfloritor al economiei bunăstării. Majoritatea acestor „adevăruri economice" erau matematice – de aceea problema universalităţii lor nu era o problemă reală. Legile economice derivate astfel aveau la fel de multă universalitate ca şi adevărurile matematice din care erau alcătuite.

Dar o mare parte a „progresului ştiinţific" al economiei neoclasice avea un preţ. Elementul uman a devenit tot mai puţin important pentru concepţia neoclasică despre activitatea economică. De exemplu, în cadrul echilibrului general, în care există un număr infinit de agenţi, toţi primind preţurile din altă parte, cine mai modifică preţurile astfel încât piaţa să poată fi curăţată? Răspunsul economiştilor neoclasici este un personaj ficţional, „conducătorul licitaţiei walrasiene". Dar acest răspuns nu este unul valid, căci „conducătorul licitaţiei walrasiene" este o ficţiune. El nu are un corespondent în lumea reală a oamenilor care acţionează; şi atunci cum ne ajută analiza echilibrului general să înţelegem lumea reală, a oamenilor? În lumea reală, participanţii la piaţă, urmărindu-şi activ interesele, fac unele oferte de preţuri şi refuză altele, iar din interacţiunea lor rezultă, în cele din urmă, preţul de curăţare a pieţei. Procesul acesta se desfăşoară în timp şi este foarte imperfect. Dar unde apar timpul şi imperfecţiunea în analiza echilibrului general?

De asemenea, în lumea echilibrului general, „conducătorul licitaţiei walrasiene" ficţional nu îngăduie tranzacţiile false, dar acest lucru nu mai este valabil în lumea reală. Lumea reală este populată de actori ignoranţi, ce se luptă cu incertitudinea şi fac greşeli. Este o trăsătură a pieţei, făcută posibilă de către actorii umani şi esenţială pentru înţelegerea proceselor pieţei reale, dar absentă din analiza echilibrului general. E ca şi cum prin utilizarea conducătorului ficţional al licitaţiei walrasiene ar dispărea sau ar fi măturate sub covor tocmai trăsăturile umane ale individului. În lumea atemporală a echilibrului general nu există proces, un „mod de a ajunge de aici până acolo", ci doar un „aici" şi un „acolo". A pune elementul uman în centrul analizei economice înseamnă a-l explora. Dar dacă economia descrie doar starea de început a actorilor şi cea de final rezultată, în condiţiile în care scopurile lor sunt atinse, atunci ea ocoleşte tocmai procesul pe care trebuie să-l explice.

Un element esenţial al eforturilor de cercetare descrise mai înainte este examinarea comparaţiei statice ca mijloc de a înţelege bunăstarea şi eficienţa rezultatelor economice în diferite condiţii. Este însă o sarcină ce

ignoră rolul actorului uman în analiza economică. Funcţia Samuelson-Bergon a bunăstării sociale, care trebuia să reprezinte preferinţele agregate ale tuturor membrilor societăţii, descria indivizii atât de abstract, încât aproape că îi elimina complet din analiză. În loc să înţeleagă preferinţele umane mereu în schimbare, nemăsurabile, produse pline de creativitate ale alegerii şi luării deciziilor, economia neoclasică a bunăstării le privea ca pe nişte rezultate statice şi omogene ale unor presupoziţii deterministe. S-ar putea spune că ideea neoclasică de economie a bunăstării a dus la divorţul dintre om şi economie. În lumina teoriei imposibilităţii a lui Arrow, nu este limpede nici măcar de ce e importantă construcţia unei funcţiuni a bunăstării sociale, dar asta nu i-a împiedicat pe economiştii neoclasici să continue să le utilizeze ca pe nişte mijloace valide şi semnificative de analiză a proprietăţilor de ordinul bunăstării, în diferite stări statice. În cele din urmă, dacă economia neoclasică a reuşit să facă economia să semene cu fizica, ea nu a reuşit să dezvolte înţelegerea proceselor pieţei şi caracterul falibil al comportamentului uman din lumea reală[13]. Fără îndoială, formalismul a adus multă sofisticare tehnică în domeniu, dar progresul a avut costuri, prin negarea centralităţii elementului uman în studiul economic.

Acest tip modelizant şi tehnicizant de economie a ajuns să intre în conflict cu sora sa geamănă – măsurătoarea statistică. Ce relevanţă empirică are modelul? Anomaliile acumulate şi irelevanţa pentru lumea reală a modelelor erau discutate de adepţi, ca şi de adversari. Ceva trebuia să se schimbe. Şi atunci au fost schimbate nu mentalitatea „modelului şi măsurătorii", ci instrumentele de modelizare.

Din rău în mai rău: istorismul formalist

Cea mai recentă tendinţă a economiei *mainstream* este influenţată de teoria jocurilor. John von Neumann şi John Nash, marii creatori ai teoriei jocurilor, erau ambii matematicieni de formaţie. Un colaborator al lui von Neumann a fost Oskar Morgenstern. Acesta, făcând parte din Şcoala Austriacă, a încercat să sublinieze importanţa unei prevederi imperfecte, ca şi rolul procesului pieţei. Până la urmă, ideile lui Morgenstern au fost totuşi respinse, iar structura teoriei jocurilor a fost construită pe baza unor

---

[13] Alexander Rosenburg, în *Economics – Mathematical Politics or Science of Diminishing Returns?* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), susţine că economia poate fi ori o matematică interesantă, ori o ştiinţă progresistă empiric, dar nu ambele.

presupoziții statice, precum cea a credințelor și preferințelor omogene, sau cea a prevederii perfecte la care au acces jucătorii[14]. Pe scurt, problemele ridicate de Morgenstern au fost date la o parte, iar accentul central a fost plasat pe aspectele tehnice[15].

Teoria jocurilor a fost primită cu mult interes și entuziasm, dar acestea au scăzut atunci când economiștii au întâmpinat dificultăți în extinderea cadrului de studiu dincolo de jocurile cu doi participanți, pe care le studiaseră von Neumann și Morgenstern. Rizvi susține că teoria jocurilor a fost îmbrățișată de către economiști atunci când au fost observate marile probleme ale concepției echilibrului general[16]. Una dintre aceste probleme era că teoria echilibrului general nu putea să explice competițiile imperfecte. Pe scurt, teoria jocurilor le permitea teoreticienilor să analizeze multe scenarii pe care teoria echilibrului general nu le putea pătrunde. Ca și în cazul economiei neoclasice, teoria jocurilor poate fi criticată pentru că distorsionează natura actorului economic. Ea face presupoziții simplificatoare pentru a crea modele de scenarii ce altfel ar fi prea complexe. De exemplu, în multe cazuri se presupune că jucătorii știu mai multe lucruri decât știu (sau pot să știe) cu adevărat. Astfel de modele sunt la fel de nerealiste ca și cele neoclasice, în care se pornea de la ideea că actorii economici posedă o cunoaștere perfectă. În teoria jocului evolutiv sunt fixate reguli stricte pe care jucătorii trebuie să le urmeze, ca niște automate lipsite de trăsături particularizante – precum preferințele, gusturile, prevederea imperfectă etc. În plus, aceste reguli fondatoare neagă aspectul antreprenorial al acțiunii umane. Dacă se presupune că avem acces la cunoașterea perfectă, actorii nu mai au pur și simplu nimic nou de învățat. Iar în cazul în care acțiunile jucătorilor sunt strict îngrădite de regulile jocului, capacitatea lor de a răspunde la noi oportunități este grav limitată.

---

[14] Phillip Mirowski, *Machine Dreams: Economics Becomes a Cyborg Science* (New York: Cambridge University Press, 2002).

[15] Teoria jocurilor se concentrează pe trei caracteristici importante ale acțiunii umane și ale cooperării sociale: interacțiunile strategice, negocierea și încadrarea prin reguli a acțiunilor – felul în care regulile unui joc influențează modul în care jucătorii participă la joc. Din punctul de vedere al economiei de tip austriac, marea slăbiciune a teoriei jocurilor este ideea cunoștințelor împărtășite în comun (vezi Nicolai Foss, „Austrian Economics and Game Theory: A Stocktaking and an Evaluation", *Review of Austrian Economics* 13 (2000): 41-58).

[16] S. Abu Turab Rizvi, „Game Theory to the Rescue", *Contributions to Political Economy* 13 (1994): 1-28.

Urmând această analiză, vom discuta chestiunea echilibrului din teoria jocurilor. Dacă teoria echilibrului general se referă la un echilibru static final, teorema *folk* ne spune că în multe situaţii din teoria jocurilor se pot întâlni echilibre multiple. Cum am mai spus, atât teoria neoclasică, cât şi cea a jocurilor nu văd procesul pieţei din perspectiva învăţării şi descoperirii ce rezolvă problemele de coordonare, aşa cum ceruse Hayek[17]. Altfel spus, cum reuşesc agenţii cu cunoştinţe şi prevedere imperfecte să-şi coordoneze activităţile cu ale celorlalţi? Prea adesea, această problemă crucială este înlăturată încă de la presupoziţiile modelului. Iar dacă presupunem că indivizii sunt capabili să-şi coordoneze activităţile, nu este sigur că vor atinge un echilibru, dat fiind că mereu sunt introduse în sistem noi cunoştinţe şi informaţii. În această situaţie, e limpede că multe modele din teoria jocurilor descriu un moment precis în timp, cu o cantitate de cunoştinţe dată. În cele din urmă, mai trebuie rezolvată chestiunea universalităţii. De multe ori, teoreticienii jocului modelează un scenariu în care sunt reprezentate realizările unuia dintre mai multe echilibre potenţiale, aşa cum le arată teoremele *folk*. Pe această bază, ei susţineau că echilibrul atins nu este universal. Asta înseamnă că echilibrul atins este unul dintr-un număr infinit de echilibre posibile, care s-a întâmplat să se stabilească în locul şi timpul analizate, dar care nu va mai fi la fel de stabil în toate cazurile cu împrejurări asemănătoare.

Ne găsim în situaţia nedorită în care caracteristica definitorie a analizei economice nu mai este setul de propoziţii universale produse printr-o varietate de limbaje (naturale şi formale), ci orice propoziţie particulară poate fi dovedită prin folosirea unui singur limbaj (formal). Vom numi această poziţie intelectuală *istorism formalist.*

Argumentele formulate de către Şcoala Austriacă împotriva istorismului nu mai sunt aici relevante, iar cele aduse împotriva formalismului, deşi relevante, pot nesocoti schimbarea domeniului petrecută din anii '50 până astăzi. În perioada anterioară, propoziţiile universale la care aderau economişti precum Smith sau Menger erau reprezentate într-un model formal doar în baza unor presupoziţii foarte restrictive. Aceste presupoziţii spuneau că există un singur vector de cantitate şi un preţ unic care pot curăţa piaţa. Presupoziţiile restrictive erau însă prea îndepărtate de realitate. Problemele asimetriei informaţiei, ale structurii imperfecte a pieţei, ale externalităţilor şi bunurilor publice pot duce la o alocare mai puţin optimă şi la o folosire neproductivă a resurselor împuţinate. Ca urmare, a fost creată

[17] Hayek, *Individualism*, 33-57.

teoria eşecului pieţei. Dar rămăsese nerezolvată problema că aceste abateri de la modelul ideal erau introduse ad-hoc.

Noua Economie Instituţională (drept şi economie, alegere publică, Noua Istorie Economică etc.) a apărut ca reacţie la această problemă. Rezultatul a fost crearea unei teorii a eşecului guvernamental şi a analizei instituţionale comparate. Ele adoptaseră însă, în general, limbajul natural, de aceea mare parte din establishment-ul formalist al disciplinei nu a acceptat rezultatele lor. Teoreticienii trebuiau să opteze: fie să se întoarcă la lumea bogată instituţional a limbajului natural, fie să înainteze în domeniul formalismului şi să îngăduie particularismul.

Majoritatea economiştilor de la jumătatea anilor '80 erau dispuşi să adere la acest istorism formalist (o poziţie intelectuală care în anii '50 ar fi părut absurdă). În analiza economică au apărut teme unificatoare, precum conceptul de echilibre multiple şi cel de dependenţă de calea aleasă. Toate acestea au adus un oarecare grad de eliberare, dar nu ne-a apropiat deloc de studiul omului.

Şi acum, încotro?

Istorismul formalist are multe probleme, dar păstrează în germene şi soluţii de îndreptare. Dacă teoriile pot să dovedească orice, cercetătorii se bazează din ce în ce mai mult pe munca empirică, pentru a adera la o teorie. Cel mai bine se observă acest lucru în lucrările de teorie a creşterii, dar tendinţa e manifestă în toate domeniile cercetării actuale. Cererea de muncă empirică coincide cu o tot mai largă acceptare a formelor alternative de prezentare a datelor. Studii de caz în adâncime, analiză istorică comparată, interviuri şi sondaje sunt acceptate ca material, alături de modelele econometrice pe scară largă.

Din punctul nostru de vedere, deschiderea aceasta către munca empirică dă o mare ocazie Şcolii Austriece să aducă actorul uman înapoi în analiză. Vechea şcoală istoristă spunea că datele antropologice şi cele narativ-istorice arată particularităţile individului. În mod ironic, credem că prin introducerea de date antropologice şi istorice în istorismul formalist, vom redobândi natura universală a ştiinţelor umane. Dacă condiţia umană nu are nimic universal, ce putem învăţa din a-i studia pe ceilalţi? Străinii ar rămâne dincolo de capacitatea noastră de a înţelege. Pe de altă parte, dacă toţi indivizii sunt identici, ce putem învăţa din studierea celorlalţi? Nimic, pentru că împrejurările lor de existenţă nu ar avea nimic unic; înţelegerea economică ar creşte formulând întrebările în termenii particularului, dar analizând logica

alegerii. Prin interpretarea particularului cu ajutorul universalului se ajunge la *naraţiunea analitică*[18]. Naraţiunea analitică impune aplicarea economiei de tip austriac ca un instrument de interpretare a datelor etnografice. Această abordare pune accent pe calitatea deschisă a alegerii, prin opoziţie faţă de închiderea ei în interpretările formaliste ale alegerii raţionale. Dacă va fi realizată aşa cum sugerăm, naraţiunea analitică ne va aduce înapoi la cadranul din dreapta jos din figura 19.1. Individul care optează va reveni având caracterul său omenesc, cât şi în împrejurările sale particulare.

Elementul antreprenorial din acţiunea umană operează pe baza cunoaşterii timpului şi locului în care se pot realiza câştiguri din interacţiunea reciproc profitabilă. În analiza proceselor pieţei iniţiată de Mises şi Hayek, antreprenorul este primul motor. El este împărţit între speranţa de mai bine şi teama de mai rău, dar încearcă să descopere moduri încă necunoscute sau să amelioreze accesul la oportunităţi deja cunoscute pentru schimb. Procesul pieţei rezultă din imperfecţiunile existente ale pieţei. Ineficienţa de astăzi reprezintă o oportunitate de profit a zilei de mâine, pentru antreprenorul capabil să rezolve imperfecţiunea astfel încât indivizii să realizeze de pe urma schimbului câştiguri anterior neexploatate.

Prin convertirea individului sau a economiei într-o maşină, se elimină dezordinea descoperirilor antreprenoriale şi a ajustărilor procesului. De asemenea, imaginile maşiniste au făcut să dispară din economie contingenţele constituţionale. Însă insistând pe elementul uman central din viaţa economică şi pe contextul instituţional în care acţionează oamenii, analiza de tip austriac păstrează în cadrul disciplinei economice o poziţie riguroasă analitic (logica alegerii) şi bogată instituţional (istorie narativă).

Concluzii

Peisajul intelectual al economiei politice moderne s-a schimbat considerabil faţă de începutul secolului XX. Am afirmat că la începutul secolului economiştii credeau că găsiseră legi universale pe care le puteau expune în proză, în limbajul natural. Adversarii lor negau asta, dar o făceau susţinând că teoria economică nu este universală. La jumătatea secolului, economiştii credeau că rafinaseră principiile universale, explicându-le în limbajul non-ambiguu al matematicii. Însă pentru convertirea propoziţiilor

[18] Pentru cea mai răspândită explicaţie a naraţiunii analitice, vezi R. Bates, A. Greif, M. Levi, J.-L. Rosenthal, and B.R. Weingast, *Analytic Narratives* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998).

economice în acest limbaj trebuiau formulate presupoziții restrictive, pentru a le asigura o formalizare matematică. Victima revoluției matematice din economie a fost elementul antreprenorial al acțiunii umane, care sfidează formalizarea. Din păcate, pentru știința economică funcționarea pieței și ajustările sistemului prețurilor nu pot fi explicate în absența ideii de antreprenor.

Dar, nevrând să admită acest lucru, discursul economic a făcut un ocol care a dus la o formă de istorism formalist ce a dominat economia în ultimul deceniu al secolului XX. Intrăm în noul secol cu speranța că logica universală a științei economice, voința umană și condițiile istorice ale economiei pot coexista sub umbrela intelectuală a științei actorilor umani. Este viziunea inspirată pe care o propunea Ludwig von Mises în 1949. După mai mult de 50 de ani, opera de pionierat a lui Mises este temelia unei științe economice umanistă în metodă și umanitară în preocupările ei.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

20. Limitele expertizei economice

Care e rolul guvernului în promovarea intereselor economice ale cetăţenilor săi? Întrebarea i-a nedumerit pe filosofii care au studiat societatea timp de secole. Dacă acceptăm că autoritatea politică primeşte legitimitate din partea supuşilor săi în măsura în care le satisface anticipările, atunci un guvern „bun" este cel care adoptă politici ce sporesc bunăstarea cetăţenilor săi. Care trebuie să fie aceste politici a fost un subiect dezbătut în economie de la întemeierea acesteia ca disciplină. Unii au susţinut că rolul guvernului e în cel mai bun caz unul de arbitru, în timp ce alţi economişti au spus că guvernul trebuie să participe activ la jocul economic.

După părerea noastră, în această dezbatere există două chestiuni teoretice tensionate. Mai întâi, începând de la Adam Smith, o mare parte a învăţăturilor economiei a accentuat aspectele beneficiilor reciproce ale schimbului. Dar pentru a se obţine câştiguri din schimburi, economiştii consideră că trebuie să existe un anumit nivel de constrângere pentru a asigura respectarea cadrului de bază al proprietăţii şi contractului. Dacă guvernul nu asigură infrastructura juridică, nu se vor mai realiza câştiguri reciproce de pe urma schimbului. Pentru ca formularea legislaţiei şi aplicarea ei de către guvern să aibă loc, este nevoie de finanţare, iar în acest scop trebuie suspendată prejudecata la adresa voluntariatului public. Economia şi economia politică se luptă şi în ziua de astăzi cu nevoia de a descrie cu precizie această situaţie.

În al doilea rând, există în istoria economiei dezvoltării o relaţie interesantă între perspectiva epistemică a economiei şi dispoziţia economistului. Simplificând, putem vedea disciplina economiei plasată între „modestie epistemică" şi „hybris epistemic", în funcţie de modul în care-şi formulează

BOUNDARY UNIVERSITY LIBRARY

aspiraţiile de cunoaştere ştiinţifică (în special ideea de predicţie şi control), iar economiştii îşi pot privi propria muncă fie drept una de „cercetători ai societăţii", fie de „salvatori ai societăţii". Interacţiunea dintre cultura dominantă a disciplinei şi dispoziţia economistului este înfăţişată în tabelul 20.1.

	Economistul drept cercetător	**Economistul drept salvator**
Economia manifestă modestie epistemică.	Profet prudent optimist	Inginer frustrat
Economia manifestă hybris epistemic.	Profet prudent frustrat	Inginer practicant

Tabelul 20.1. Statutul economiei şi rolul economistului

Vom descrie rezultatele interacţiunii folosind termeni precum „profeţii prudenţi" sau „inginerii". Prin „profet", ne referim la o persoană care face avertismente predictive („dacă vei face *x*, atunci se va întâmpla *y*"), nu care este inspirată din ceruri. Prin adjectivul „prudent", vrem să spunem că misiunea de profet a economistului este de a ne atrage atenţia la limitele a ceea ce putem sau nu putem face. În calitate de profet, economistul va spune mai degrabă ceva de genul „Nu se poate să" şi nu „Să nu cumva să". Acest tip de economist are un respect înnăscut, deşi nu inviolabil, faţă de funcţia şi valoarea instituţiilor care au supravieţuit procesului evoluţiei sociale. Din acest motiv, el îi va descuraja pe cei dispuşi să reformeze sau să nesocotească rezultatele durabile ale proceselor istorice.

În schimb, în ultimii 150 de ani, economistul ca inginer a trecut de la o viziune asupra instituţiilor apărute istoric la o alta, oarecum înrudită cu prima. Spre sfârşitul secolului XIX, o perioadă caracterizată prin „frustrare", economistul cu spirit de inginer era interesat de rolul instituţiilor, dar preocupat de conceperea unor instituţii sociale noi, care să le ia locul celor socotite vinovate pentru problemele de atunci. Spiritul ştiinţei şi ingineriei, care se părea că reuşise să îmblânzească natura, avea să fie folosit pentru îngrădirea forţelor sociale, astfel încât acestea să ajute la îmbunătăţirea situaţiei oamenilor prin raţiune, şi nu prin evoluţie oarbă. Pe la jumătatea secolului XX, după ce eşecul reinventării instituţiilor era evident, economistul ca inginer era dispus să ignore instituţiile apărute istoric, concentrându-se pe problema alocării optime de resurse şi venituri, explorate într-un vid instituţional. Inginerii celor două secole seamănă prin faptul că

toţi resping respectul înnăscut al profetului prudent faţă de instituţiile sociale care au avut succes în istorie. Cei mai timpurii le respingeau, deoarece credeau că pot crea altele mai bune; cei mai noi ignorau pur şi simplu întreaga chestiune.

În acest capitol, vom analiza cum se desfăşoară aceste relaţii între economiştii ca profeţi sau ingineri şi modestia sau hybrisul epistemic al economiei, în dezbaterile legate de rolul statului în promovarea dezvoltării economice. Desigur că statul joacă un rol, dar constă acesta în stabilirea cadrului în care au loc tranzacţiile economice, sau este unul de corector al eşecurilor acţiunii voluntare de a promova dezvoltarea? Cu alte cuvinte, cât de modestă sau de încrezătoare în sine este ştiinţa economică cu privire la capacitatea ei de a contribui la dezvoltarea economică? Douglass North scria că în aceste discuţii trebuie să ne amintim că oricât de prădător sau exploatator poate fi statul, el este necesar pentru dezvoltarea economică[1]. Adam Smith a formulat magistral această idee în notele sale pregătitoare la *The Wealth of Nations*, spunând că „pentru a duce statul de la cea mai joasă barbarie la cel mai înalt grad de opulenţă, nu e nevoie decât de pace, taxe scăzute şi o administrare tolerabilă a justiţiei; toate celelalte vor fi produse de cursul natural al lucrurilor"[2]. El susţinea guvernarea limitată, dar îl interesa o guvernare organizată eficient, capabilă să protejeze drepturile de proprietate şi să garanteze contractele. Pe de altă parte, scriitorii mercantilişti dinaintea lui Smith, economiştii protecţionişti germani, ca şi economiştii keynesieni susţineau hotărât că statul nu poate rămâne pe margine, ca arbitru al jocului economic. Statul are calitatea unică de a putea să corecteze relele sociale, jucând astfel un rol clar şi activ în promovarea bogăţiei unei ţări. În istoria acestor dezbateri asupra rolului statelor în economia politică, sunt întreţesute chestiuni legate de natura expertizei economice, de presupoziţiile epistemice ale economiei şi de dispoziţiile economistului.

De la filosofia morală la ştiinţă. Şi înapoi?

Înainte de a ne referi la istoria economiei dezvoltării, trebuie să urmărim pe scurt modul în care economia şi-a înţeles propria poziţie

---

[1] Douglass North, *Structure and Change in Economic History* (New York: Norton, 1981), 24.

[2] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, edited by Edwin Cannan (1776; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976), xliii.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

epistemică. Limitându-ne doar la ultimii 150 de ani, putem observa o oscilare între modestia epistemică şi hybrisul epistemic în conceperea statutului ştiinţific al economiei şi a implicaţiilor acestora pentru economia politică. Smith formulează de multe ori avertismente cu privire la limitele cunoaşterii filosofului moral, mai ales cu privire la ceea ce statul poate face în politica economică şi la diferenţele între cunoaşterea economistului şi cunoaşterea actorului economic. Jeffrey Young numeşte cele două forme de cunoaştere prezente la Smith „contextuală", respectiv „sistemică"[3]. Prima se referă la cunoaşterea de care se folosesc actorii, bazată pe propria experienţă, ca să-şi ia deciziile cotidiene ale „vieţii obişnuite". Dimpotrivă, cea de-a doua este creată de către filosof şi ea „revelează ceea ce le este ascuns agenţilor în viaţa lor obişnuită". Distincţia lui Young este vizibilă şi în celebrul paragraf al „tablei de şah" din *The Theory of Moral Sentiments* a lui Smith, unde el deosebeşte „principiul mişcării" actorilor individuali de regulile sistemice fixate de legislativ[4]. Foarte importantă este condamnarea de către Smith a „aroganţei" celor care cred că pot să-i aranjeze pe actori ca pe nişte piese pe o tablă de şah. Conceptul de „mână invizibilă", înţeles de Smith ca legat de divinitate, e un alt exemplu al apelului său la umilinţa intelectuală în faţa unor mari forţe sociale.

La începutul secolului XIX, economia avea o viziune relativ modestă a poziţiei sale printre ştiinţe. În deceniile care au urmat, această viziune metodologică a început să fie modificată de două tendinţe. Prima, pe care o vom prezenta în detaliu în continuare, punea accentul pe importanţa cunoaşterii „populare" de către actor, manifestându-se cu scepticism faţă de cunoştinţele expertului. Argumentul venea din şcoala istorică şi din gândirea unor protecţionişti germani şi din Statele Unite. Ei atacau punctul de vedere dominant, susţinând că acesta era cumva „prea" ştiinţific, deoarece nu era destul de atent la: (1) cum funcţionează legile presupus naturale ale dezvoltării umane şi (2) cum pot fi cel mai bine facilitate aceste procese. Totodată, unii gânditori susţineau şi că economia este *neştiinţifică,* pentru că nu urmăreşte cu atenţie cum funcţionează legile naturale ale dezvoltării umane şi cum trebuie facilitate aceste procese.

A doua dezvoltare a fost apariţia doctrinei socialiste, în special a marxismului, care a început să critice ortodoxia clasică pentru că, din punctul

---

[3] Jeffrey Young, „Unintended Order and Interventionism: Adam Smith's Theory of the Role of the State", *History of Political Economy* 37; 2005; ed. Steven Medema; 91-119.

[4] Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (1759; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1982), 234.

său de vedere, nu era destul de ştiinţifică. Legile istoriei ale lui Marx reprezentau, din punctul său de vedere, o abordare mai ştiinţifică a înţelegerii căii de dezvoltare a economiilor industriale, decât viziunea clasică. Deşi marxismul afişa umilinţă în faţa marilor legi istorice, procesul istoric avea să culmineze într-o lume în care oamenii îşi vor folosi cunoştinţele despre forţele sociale pentru a face istorie, şi nu pentru a i se supune acesteia. Viitorul marxist în care producţia avea să fie realizată „după un plan stabilit" avea să fie o ordine socială construită raţional, în funcţie de cunoştinţele pe care le deţinem despre legile producţiei[5]. Engels a exprimat acest lucru comparând capitalismul cu fulgerul, iar socialismul cu electricitatea controlată de om[6]. Aşa cum înţelegerea ştiinţifică a naturii ne-a permis să supunem controlului uman forţele puternice ale naturii, o înţelegere ştiinţifică a lumii sociale, condusă poate de economie, ne-ar fi permis să ne folosim raţiunea pentru a controla forţele de producţie.

În ciuda dorinţei lor de a schimba perspectiva de bază a disciplinei, atât istoriştii, cât şi marxiştii au rămas o parte a heterodoxiei acesteia. Desigur, ei au produs o serie de efecte, mai ales marxiştii. Dispoziţia multora dintre cei care începeau studiul economiei începea să se schimbe. În imprejurările Revoluţiei Industriale, cunoscându-se condiţiile din fabrici şi schimbările în distribuţia bogăţiei şi veniturilor, mulţi se îndreptau spre domeniul economic, dorind să fie salvatori, şi nu doar cercetători[7]. Această opţiune pentru imaginea salvatorului, alături de mişcarea progresistă din Statele Unite şi de altele asemănătoare din restul lumii, obliga disciplina economiei să-şi modifice viziunea despre sine.

Spre sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, economia făcea tot mai multe împrumuturi din ştiinţele naturale. Cum arată lucrarea lui Philip Mirowski, importul de concepte din ştiinţele naturale a afectat profund dezvoltarea economiei neoclasice[8]. Adăugând unui jargon al echilibrului, energiei şi „forţelor" filosofiei pozitiviste de la începutul

---

[5] Karl Marx, *Capital* (New York: Modern Library Edition, 1906), 92.

[6] Frederick Engels, *Socialism: Utopian and Scientific* (1892; repr., New York: International Publishers, 1972), 68-70.

[7] Mişcarea Evanghelică Socială din secolul XIX, discutată de Bradley Bateman în „Bringing In the State? The Life and Times of Laissez Faire in 19th Century United States", *History of Political Economy* 37 (2005). Lucrarea *History of Political Economy* 37 (2005), editată de Steven Medema, 175-99 este un bun exemplu al creşterii atitudinii salvatorului la cei cu interes pentru chestiunile economice.

[8] Philip Mirowski, *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

BCU Cluj / Central University Library

secolului XX, încrederea în sine a economiştilor a sporit. Cu viziunea sa filosofică vorbind despre predicţie şi control şi cu instrumentele sale teoretice îndreptate spre modelizare şi testare empirică, economia neoclasică semăna tot mai mult cu o ramură a ingineriei. Credinţa în aplicabilitatea la lumea reală a modelelor echilibrului general a atins apogeul în anii '30 şi '40, în lucrări despre planificare şi socialismul de piaţă. Prin interacţiunea crescândă între economişti, teoreticieni ai jocului şi complexul militaro-industrial, s-a consolidat concepţia că problemele economice sunt statice, cvasi-inginereşti şi legate doar de alocare. Cartea lui Abba Lerner, *The Economics of Control* (London: Mcmillan, 1944), este un exemplu al acestei viziuni economice.

Pentru tinerii cu aspiraţii de salvatori, noua încredere în sine a economiei ştiinţifice era foarte atrăgătoare. Devenind un inginer practicant al societăţii, acestea avea ocazia să îşi pună în aplicare dorinţa de a salva lumea. Pentru cei care n-aveau mentalitate de salvatori, situaţia disciplinei era o sursă de frustrare. Deşi cercetătorul are tendinţa să joace rolul profetului prudent, rolul său devine irelevant atunci când discursul dominant al disciplinei este cel de inginer. La jumătatea secolului XX, economia îşi imagina ce poate face şi nu le acorda atenţie celor care spuneau că anumite lucruri nu puteau fi făcute. Mulţi economişti heterodocşi de atunci, mai ales cei neinteresaţi de intervenţia statului, dar chiar şi unii marxişti, se regăseau în rolul profetului prudent frustrat, care consideră că încrederea în propria ştiinţificitate este de fapt un hybris intelectual. În contextul acestui triumf al ştiinţei, ideile înrudite cu filosofia morală din urmă cu 150 de ani erau considerate metafizică pură.

Însă în ultimii 30 de ani disciplina s-a schimbat din nou. Din diferite motive, printre care eşecurile în lumea reală ale politicilor bazate pe abordare inginerească, economia s-a distanţat de tipurile extreme de hybris existente anterior. Progresele în filosofie şi în înţelegerea minţii omeneşti au pus sub semnul întrebării pretenţiile pozitivismului şi raţionalismului şi au dus la o nouă apreciere a rolului instituţiilor sociale în ghidarea unor oameni falibili, cu o raţionalitate limitată, într-o lume complexă şi incertă. Ambiţiile nerealiste de la începutul secolului XX au fost corectate şi de redescoperirea retoricii economiei şi a istoriei disciplinei (nu doar a istoriei ideilor). Mentalitatea inginerească a rămas ca formă, dar nu şi ca funcţie, sub aspectul complexităţii sporite a economiei matematice. Rezultatul este că studenţii cu mentalitate de salvatori se simt frustraţi de lumea aridă, non-politică, a economiei presupus „pure", dar poate sunt şi nemulţumiţi de întoarcerea la modestia epistemică. Dar poate că studentul este încurajat de această nouă

modestie, observând că rolul profetului prudent este ceva mai uşor de adoptat. Însă structurile instituţionale ale disciplinei îi răsplătesc în continuare prea mult pe cei cu aptitudini inginereşti, chiar dacă funcţia lor nu mai este cea inginerească. Rezultatul este frustrarea într-un fel sau altul a tuturor, cu excepţia celor care văd instrumentele economice însele ca fiind frumoase.

În restul capitolului, vom suprapune această evoluţie peste istoria rolului statului, aşa cum apare el în economia dezvoltării, pentru a lămuri cotiturile pe care le-a făcut disciplina din încercarea de a explica de ce unele ţări sunt bogate şi altele nu.

Economistul modest şi statul limitat

Istoria rolului statului în gândirea economică începe cu primii economişti moderni. Filosofii morali liberali din secolul al XVIII-lea, mai ales iluminiştii scoţieni, considerau că există o legătură clară între dezvoltarea comerţului şi dezvoltarea diferiţilor indicatori ai „civilizaţiei". Din punctul lor de vedere, extinderea comerţului rezulta din limitarea rolului statului de a fi sursa directă a dezvoltării economice şi din restricţionarea acestuia la infrastructura instituţională care facilita comerţul. Totodată, această viziune a statului făcea ca rolul economistului/filosofului moral pentru sporirea averii naţiunilor să fie unul foarte modest.

Efectul civilizator al comerţului putea fi observat la trei niveluri. În primul rând, extinderea comerţului crea stimulente pentru ca indivizii să interacţioneze prin persuasiune în vederea câştigului reciproc, iar nu prin jocuri cu sumă zero sau cu sumă negativă ale forţei sau înşelăciunii. Astfel, comerţul producea relaţii paşnice între indivizi, creând interdependenţe graţie diviziunii muncii şi a schimbului. În al doilea rând, comerţul făcea ca societăţile să fie ordonate şi prospere, graţie mâinii invizibile/proceselor de ordine spontană ale pieţei. El nu crea doar relaţii civilizate între indivizi, ci şi ordini sociale mai civilizate. În ultimul rând, comerţul promova adoptarea unor relaţii mai civilizate între ţări, prin extinderea Legii lui Ricardo la comerţul internaţional: ţările care acceptau comerţul internaţional aveau relaţii de cooperare şi interdependenţă cu alte ţări, ceea ce reducea beneficiul net şi deci frecvenţa conflictelor armate. În această secţiune vom discuta pe rând aceste argumente.

Încă de la începutul cărţii sale *Wealth of Nations*, Adam Smith afirmă că economia de piaţă are efecte civilizatoare asupra indivizilor, din mai multe puncte de vedere. Tranziţia de la formele mai vechi de organizare economică

la pieţe antrenează o mişcare de la societatea coordonată prin interacţiune om cu om la societatea ce are nevoie de noi procese de coordonare socială, între actori anonimi. Cum spune Smith în bine-cunoscutul pasaj de la începutul cărţii sale:

> În societatea civilizată, [omul] are întotdeauna nevoie de cooperarea şi ajutorul unui mare număr de indivizi, deşi în întreaga sa viaţă el abia reuşeşte să câştige prietenia câtorva persoane[9].

Smith afirmă că putem încerca să obţinem această cooperare apelând la bunăvoinţa altora prin acte pozitive, dar aceasta nu va duce la rezultatele scontate dacă motivul cooperării lor nu este o legătură personală, ci propriul interes. Actele noastre duc la răsplata aprobării de către un spectator imparţial, dar nu la o cooperare concretă şi la beneficiile pecuniare de care depind procesele economice. De aceea, spune Smith, trebuie să găsim o cale de a utiliza dragostea de sine a celorlalţi. Şi aici urmează celebrul pasaj despre măcelar, brutar şi berar.

Pentru Smith, comerţul demonstra că nu e nevoie de acţiunea directă a statului pentru încurajarea comportamentului cooperativ printre indivizi; totodată, acţiunea statului nu era necesară pentru crearea unor concepte mai largi de ordine socială. Mâna invizibilă a iluminismului scoţian ne explică cum generează comerţul intern al unei ţări instituţii şi rezultate ordonate, dar neplanificate. Sistemul lui Smith susţinea că „sistemul libertăţii naturale" avea să genereze averea ţărilor, iar nu tentativele statului de a crea averea naţională. Oricum am citi metafora mâinii invizibile, însăşi invizibilitatea ei evocă procese diferite de activităţile foarte vizibile ale statului, în scopul de a genera dezvoltarea economică.

Dezvoltarea comerţului, concentrat mai ales în oraşe, avea şi alte efecte salutare asupra ordinii sociale. Cum arată Smith în capitolul „Cum contribuie comerţul oraşelor la dezvoltarea ţării", există trei moduri în care comerţul orăşenesc produce consecinţe benefice neintenţionate pentru zonele rurale. Primele două moduri erau doar economice, în timp ce al treilea, pe care Smith îl atribuie lui Hume, era considerat cel mai important.

> Comerţul şi manufacturile au introdus treptat ordinea şi buna guvernare, aducând odată cu ele libertatea şi siguranţa indivizilor printre locuitorii de la ţară, care înainte de ele trăiau într-o stare continuă de război cu vecinii lor şi de dependenţă servilă faţă de superiori[10].

---

[9] Smith, *Wealth of Nations*, 18.

[10] Smith, *Wealth of Nations*, 433.

Teza sa este un rezumat al ideilor iluminiştilor scoţieni cu privire la rolul necesar şi nenecesar al statului. Smith susţine că activitatea de comerţ, care desigur precede statul, generează „cererea" pentru reforme politice şi buna guvernare, ca şi răspândirea civilizaţiei în zonele rurale. Pentru Smith, comerţul este o înclinaţie umană naturală, dar una care are excelente consecinţe în combinaţie cu proprietatea şi libertatea. Un volum sporit al comerţului face să se obţină beneficii numeroase de pe urma faptului că statul este atât limitat, cât şi respectat.

Al treilea mod prin care se credea că statul minimal generează efecte civilizatorii se datora comerţului internaţional. Smith era de părere că specializarea şi diviziunea muncii produc efecte benefice. El a legat diviziunea muncii de „întinderea pieţei", ceea ce a furnizat un principiu ce avea să fie demonstrat de evoluţia şi creşterea continuă a economiilor. Jean-Baptiste Say şi David Ricardo au dezvoltat această idee; Legea lui Say a arătat că producţia era sursa cererii, iar Ricardo a creat conceptul avantajului comparat, care a extins ideea lui Smith în domeniul comerţului internaţional. Între ţări, comerţul putea crea aceleaşi interdependenţe ca şi între indivizi. În cazul ţărilor, interdependenţele puteau duce la o reducere a nivelului conflictelor.

Pentru primii economişti politici, rolul statului era limitat la protecţia persoanelor şi proprietăţii pentru că, susţineau ei, comerţul neîngrădit avea să genereze efectele benefice atribuite de alţii statului activist. Sarcina statului era să ofere infrastructura politico-juridică necesară comerţului. Aşa cum grădinarul cultivă mediul în care trăiesc plantele, statul trebuia să ofere instituţiile de care aveau nevoie indivizii pentru a obţine câştiguri din comerţ. Smith explica forţele sociale şi economice care, din punctul său de vedere, funcţionau în lumea socială a epocii lui; identificându-le, el a creat ideea umilinţei pe care trebuie să o arate oamenii pentru a nu încerca să manipuleze în mod conştient procesele economice. Infrastructura instituţională era cheia pentru obţinerea de bogăţii naţionale, servind totodată drept canal pentru ca pasiunile noastre să se transforme, chiar şi neintenţionat, în beneficii publice.

Pentru Smith şi contemporanii lui, pretenţiile economiei erau modeste. Ea nu pretindea că e în stare să reconstruiască lumea; putea doar da unele sfaturi generale despre ceea ce trebuia făcut, dar putea spune mai multe despre ceea ce nu trebuia făcut. Cercetătorul avea să descopere o atmosferă binevoitoare şi să fie mulţumit să joace rolul profetului prudent. Trebuie spus că de la începutul iluminismului şi până în secolul XIX, rolul profetului prudent era unul radical şi nu conservator, căci opera lui Smith

BCU "LUCIAN BLAGA" LIBRARY

dorea să aplice raţiunea la studiul societăţii[11]. Cunoaşterea de vârf era atunci demonstrarea raţională a ceea ce Hume numea limitele raţiunii. Noi suntem astăzi obişnuiţi să vedem rolul profetului prudent ca pe unul „conservator", dar în epoca lui Smith nu era deloc aşa. Rolul modest al economiei şi al economistului nu a fost bine primit de cei care abordau economia cu mentalitatea salvatorului. Ei îşi vor lua revanşa în următorul stadiu al economiei dezvoltării.

Protecţionism şi identitate naţională: salvatorul ca inginer frustrat

Teoria comerţului neîngrădit, mai ales la nivel internaţional, a fost propusă de către Smith şi ceilalţi ca reacţie la o teorie pe care o numim astăzi „mercantilism". Nu este încă lămurit dacă mercantilismul din epoca anterioară lui Smith poate fi înţeles ca un sistem teoretic coerent. În prezentarea sa asupra gândirii mercantiliste, Lars Magnusson susţine că, deşi nu exista o doctrină sau un set de propuneri politice legate, gânditorii mercantilişti britanici dinaintea epocii lui Smith „aveau în comun preocuparea faţă de modul în care o ţară se putea îmbogăţi, obţinând astfel mai multă putere şi glorie naţională"[12]. Pentru cei mai mulţi mercantilişti, asta însemna că statul trebuie să dirijeze comerţul, cu scopul de a genera o balanţă comercială favorabilă. Aşa cum am văzut, răspunsul economiştilor clasici a fost că bogăţia naţională trebuia înţeleasă ca fiind bunurile şi serviciile oferite în mod optim populaţiei, iar pieţele şi comerţul erau cel mai bun mijloc de a ajunge la asta.

Atunci când aceste argumente în favoarea pieţei apăreau în Marea Britanie şi în alte zone de pe continent, o nouă şcoală de gândire mercantilistă apărea în Statele Unite şi în Germania[13]. Nici aceşti gânditori nu

---

[11] Un bun exemplu de profet prudent care era un radical a fost Richard Cobden în Anglia secolului XIX. Acceptând argumentele lui Smith, Cobden a reuşit mai ales să susţină cu eficienţă viziunea economiei „modeste" epistemologic şi impulsionând astfel politicile publice legate de promovarea libertăţii comerţului. Era un radical şi în acelaşi timp un devotat al libertăţii comerţului.

[12] Lars Magnusson, „Mercantilism", în *The Blackwell Companion to the History of Economic Thought*, edited by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, and John B. Davis (Malden, MA: Blackwell, 2003), 46-60.

[13] Vezi Stephen Meardon, „How TRIPs Got Legs: Copyright, Trade Policy, and the Role of the Government in 19th Century American Economic Thought",

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

formau o şcoală coerentă de gândire. Cele mai elaborate dezvoltări ale ideilor lor au apărut în lucrarea germanului Friedrich List, *Nationale System der Politischen Ökonomie* din 1841. Ideile lui List, ca şi ale altor gânditori din Statele Unite (printre care Alexander Hamilton şi Henry Carey) sunt uneori numite „economie naţională", deoarece ele au în vedere dezvoltarea bogăţiei şi puterii ţării lor. Opera lui List este uneori legată de şcoala istorică germană, deoarece ideea sa centrală era că teoria şi politica economică potrivite pentru o anumită ţară depind de stadiul de dezvoltare al ţării respective. Prin aceasta, List se apropie de istoriştii germani, iar prin ideea că libertatea comerţului nu e întotdeauna cea mai bună opţiune politică, List continua tradiţia mercantiliştilor dinaintea lui Smith.

În epoca lui List, puternica descentralizare a numeroaselor entităţi politice din care se alcătuia Germania făcea ca activitatea de comerţ internaţional să fie limitată de o serie întreagă de tarife funcţionând între aceste entităţi. Impozitele pe import erau foarte mici sau nonexistente. Din acest motiv, diferitele state germane erau nişte pieţe lucrative pentru vânzătorii din străinătate, mai ales pentru britanici. Diferitele state germane doreau să construiască cumva industriile şi identităţile lor naţionale, într-o situaţie în care bunurile străine constituiau o mare parte din economia lor. În acest context istoric, opera lui List a avut o bună primire. Aşa cum vom arăta mai târziu, opera lui List şi împrejurările receptării ei prevestesc idei şi contexte istorice asemănătoare, ale unor abordări ale dezvoltării economice în secolul XX, cum spune şi Magnusson[14].

List susţinea că dezvoltarea economică trebuie înţeleasă ca o succesiune de stadii ale maturizării: „barbar", „pastoral", „agricol", „agricol-manufacturier" şi „agricol-manufacturier-comercial". El spunea că o ţară putea trece de la primul la al treilea stadiu folosindu-se de comerţul liber, dar că, pentru a ajunge la stadiul final, acolo unde comerţul liber era din nou dezirabil, era nevoie de anumită formă de protecţionism. Premiza teoretică centrală era că tocmai disparităţile dezvoltării economice mondiale făceau comerţul liber indezirabil uneori. Când o ţară trecea la stadii avansate de dezvoltare, capacitatea ei de a exporta bunuri manufacturiere mai ieftine către ţări aflate în stadii mai puţin avansate de dezvoltare împiedica acele ţări să-şi dezvolte propriile industrii manufacturiere şi să treacă la un stadiu mai înalt de dezvoltare. Sugestia este că ţările ar trebui să adopte strategii protecţioniste, mai ales în domeniul a ceea ce astăzi numim „industrii aflate

History of Political Economy 37, 2005, ed. Steven Medema, 145-74, mai ales pentru economiştii americani William Cullen Bryant şi Henry C. Carey.

[14] Magnusson, „Mercantilism" 58-59.

la început", pentru a lăsa suficient timp ramurilor industriale interne să se dezvolte în absența competiției cu produse mai ieftine importate.

Caracterul naționalist al viziunii lui List merită atenție. Asemenea altor autori de la începutul secolului XIX (de pildă Thomas Carlyle, așa cum arată David Levy[15]), List respingea „cosmopolitismul" economiștilor clasici. Dacă unii critici se temeau că libertatea comerțului va înfrânge ierarhiile tradiționale de rasă și de gen, pentru List problema era aplicabilitatea internațională a teoriei economice și accentul pus în cadrul acesteia pe individ, iar nu pe națiune. Așa cum o arată teoria stadiilor de dezvoltare, el credea că în țări diferite se aplică teorii diferite. În plus, List era preocupat și de efectele comerțului liber asupra națiunii ca întreg. De exemplu, dacă industriile sau oamenii trebuiau să emigreze din cauza comerțului internațional, atunci acesta trebuia considerat nociv. El susținea și că țările trebuie să încerce să managerieze „puterea de producție", și nu bogăția însăși. Modificând vechea tradiție mercantilistă, el considera că scopul adevărat al națiunii nu este colectarea de bani, ci sporirea puterilor de producție ale industriei. Și, spre deosebire de vechii mercantiliști, el știa că puterea de producție nu era egală cu bogăția și o prefera în mod explicit pe prima.

Un element de noutate al viziunii mercantiliste a lui List era faptul că naționalismul și identitatea națională erau considerate miza dezvoltării economice. Trăind în Germania la jumătatea secolului XIX, era firesc ca List să pună construcția națională în centrul viziunii sale teoretice. Îngrijorarea sa legată de industriile aflate la început de drum este că libertatea comerțului face ca economia unei țări să depindă de forțe pe care nu le controlează. Atunci când prețurile de pe piața mondială și comerțul liber dau direcția dezvoltării economice, țările nu pot controla dacă și cât de mult evoluează propriile puteri de producție, și astfel nu își pot determina propria identitate națională și propriul destin. Într-un fel, această idee o anticipează pe cea a lui Marx cu privire la natura ascunsă a legilor capitaliste și la nevoia de a controla ceea ce ne controlează pe noi. În secolul XX, construcția identității naționale și aceste elemente marxiste vor contribui la dezvoltarea politicilor economice ale lumii postcoloniale.

Pentru discuția noastră, sunt importante trei aspecte ale gândirii lui List. Primul este convingerea că industrializarea este esențială pentru dezvoltarea economică. List credea sincer că industrializarea rapidă și timpurie era de dorit, chiar dacă țara suferea temporar. Cum vom arăta mai

---

[15] David M. Levy, *How the Dismal Science Got Its Name: Classical Economics and the Ur-Text of Racial Politics* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002).

jos, este o credinţă esenţială atât în momentul apariţiei modelului sovietic în anii 1920, cât şi în economia dezvoltării de după al Doilea Război Mondial. Al doilea aspect este preocuparea lui List pentru naţiune ca unitate de analiză. Abordarea lui List începe cu descoperirea stadiului de dezvoltare în care se află ţara şi se întreabă de ce are nevoie ea pentru a-şi spori puterea industrială; astfel el nu mai trebuie să se întrebe dacă măsurile politice pe care le recomandă sunt în folosul majorităţii sau doar al unui număr mare de indivizi. De fiecare dată când această întrebare se profilează, răspunsul este că interesul „naţiunii" este superior celui individual. În cele din urmă, abordarea lui List precede politicile de „substituţie a importurilor", care dominau economia dezvoltării la jumătatea secolului XX.

Ideile lui List şi ale şcolii istorice redefinesc rolul economistului sau al celui priceput la economie în societate. Economiştii cu înclinaţii de salvatori puteau pretinde că înţeleg procesele „reale" şi că au destule cunoştinţe pentru a concepe măsuri politice care vor produce atât rezultate economice mai bune, cât şi atingerea altor scopuri, precum afirmarea identităţii naţionale. List şi istoriştii îi dădeau salvatorului şansa de a deveni un inginer, chiar dacă nu în aceeaşi măsură în care o vor face şcolile din secolul XX. În loc să adopte modestia în faţa unor procese sociale care puteau fi înţelese, dar nu şi controlate, această critică a paradigmei lui Adam Smith sugerează că economiştii trebuie să se considere cei mai importanţi contributori la opera activistă a statului. Spre sfârşitul secolului XIX, această încredere în sine va fi şi mai mult stimulată de către membrii şcolii istorice germane, sau aşa-numiţii socialişti de catedră. Ei se considerau protectorii intelectuali ai celor aflaţi la putere, astfel că se apropiau tot mai mult de rolul inginerului, lăsându-l deoparte pe cel al profetului prudent.

Relaţia dintre politică şi rolul economistului poate fi cumulativă – schimbările percepţiei dominante a politicii pot transforma şi felul în care economiştii îşi văd propriul rol în societate. Nu vrem să spunem că schimbarea acestei viziuni vine din interesul îngust de a avea acces la putere; mai degrabă e invers: schimbarea credinţelor cu privire la „felul cum merge lumea" va duce la schimbarea imaginii de sine a economiştilor. Odată ce autopercepţia începe să se schimbe, iar economiştii se consideră şi sunt trataţi ca nişte salvatori, acest fapt poate ajunge să afecteze modul lor de a înţelege lumea. Dacă salvatorul poate deveni inginer şi pare chiar să aibă succes, mai mulţi potenţiali salvatori vor fi atraşi de disciplina economică. Atunci când salvatorii devin ingineri, ei caută moduri de a înţelege lumea care să satisfacă puterea salvatorului-inginer. Ei vor privi lumea în termeni inginereşti. E un fel de cerc vicios în care percepţia de sine, accesul la

puterea reală şi capitalul uman al economiştilor se stimulează reciproc, motiv pentru care viziunile diferite despre aceştia prezintă costuri de tranziţie foarte mari.

Cu toate acestea, la jumătatea secolului XIX, salvatorii din şcoala lui List şi din cea istorică erau nişte ingineri frustraţi, deoarece percepţia de sine dominantă în disciplină rămăsese aceeaşi ca pe vremea lui Smith. Altfel spus, pentru a fi salvator, pe atunci trebuia să fii heterodox, ceea ce duce la frustrări, deoarece ei nu puteau influenţa şi disciplina, şi politica. Doar atunci când disciplina va face ca rolul „salvatorului inginer" să devină cel ortodox, această frustrare îşi va găsi rezolvarea.

Ascensiunea inginerilor în secolul XX

La sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, economistul ca salvator era în ascensiune, păstrându-se totodată şi prestigiul economistului drept cercetător. Adoptând cea de-a doua poziţie, Max Weber s-a impus ca unul dintre marii gânditori sociali din lume. Dintre numeroasele sale realizări ştiinţifice, numele lui se leagă cel mai mult de stabilirea de către el a unei legături între etica protestantă a muncii şi dezvoltarea capitalistă. În *Etica protestantă şi spiritul capitalismului*, Weber a încercat să explice cum influenţează credinţele religioase organizarea şi performanţa economică. Fie că îi acceptăm teza sau nu, importanţa modului în care Weber a atacat problema bogăţiei şi sărăciei ţărilor este limpede. Prea adesea în istoria economiei politice gânditorii au încercat să explice diferenţele dintre ţări referindu-se la resurse naturale. Dar Weber completa analiza resurselor materiale cu alţi factori non-economici pentru a arăta de ce capitalismul industrial a apărut în Vest, mai exact în Europa de nord-vest, şi nu în China, deşi cu doar câteva secole mai înainte China era cu mult mai bogată şi mai avansată tehnologic decât Europa. Răspunsul lui Weber la această întrebare nu este cel pe care i-l reproşează criticii săi, după care cauza ar fi una singură[16]. Protestantismul este doar una dintre trăsăturile distinctive ale explicaţiei. Protestantismul a creat justificarea etică sau morală pentru practicile care au dus la dezvoltarea economică, dar nu a fost sursa dezvoltării[17]. În *Istoria generală a economiei*,

[16] Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1904-1905; repr., New York: Scribners, 1958).

[17] Pentru un studiu despre proiectul lui Weber în ştiinţele sociale, vezi Richard Swedberg, *Max Weber and the Idea of Economic Sociology* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998).

Weber compara istoria juridică a societăţii chineze, care nu stimula dezvoltarea capitalismului, cu structura juridică occidentală, care stimula dezvoltarea capitalismului[18]. După Weber, legislaţia chineză se baza pe practici magice şi spirituale, în timp ce tradiţia juridică occidentală era moştenită şi evoluase din regulile juridice formale ale iudaismului şi ale dreptului roman. Tradiţia juridică occidentală se baza pe o manieră logică de gândire juridică, şi nu pe consideraţiile discreţionare, ritualuri religioase sau magice din sistemul juridic chinez.

Sistemul juridic era legat de dezvoltarea economică pentru că le permitea indivizilor să-şi folosească capacităţile de calcul pentru a lua decizii în propriile activităţi economice. Sistemul juridic era destul de stabil, astfel că indivizii se puteau angaja în calcule raţionale cu privire la consecinţele propriilor decizii. Un alt factor major al analizei lui Weber este sistemul de taxe fixe, care nu e unul arbitrar, iar motivul pentru care acest aranjament fiscal influenţează creşterea economică este că încurajează luarea de decizii pe termen lung şi reprezintă un stimulent pentru factorii de decizie responsabili. Ne vom întoarce la această explicaţie în secţiunea despre revoluţia instituţională în economia dezvoltării. Dar mai întâi vom urmări ce consecinţe are în teoria economică şi în politicile publice decizia de a nu urma calea lui Weber, care s-a concentrat asupra unei economii comparative, istorice şi politice a dezvoltării. De la Adam Smith până la Max Weber, era o practică comună distincţia între lumea capitalistă şi civilizată şi lumea noncapitalistă şi barbară. Ideea de lume cu o civilizaţie avansată, dar necapitalistă era pur şi simplu un nonsens. Accentul pus de Weber pe instituţii amintea de viziunea lui Smith, iar faptul că recunoştea puterea calculului economic, în condiţiile unui proces descentralizat de luare a deciziilor, îl îndemna pe economist la modestie, deoarece rolul său era de a intui produsele unor procese sociale neconcepute.

Distincţiile dintre ţări ale lui Smith şi Weber aveau să dispară dintr-o serie de motive, odată cu ascensiunea în secolul XX a mentalităţii inginereşti. Problema nu mai era dacă infrastructura instituţională a unei societăţi putea sau nu să conducă la creştere, ci care era complexul de măsuri politice ce trebuiau implementate de guvern pentru a obţine dezvoltarea economică. Acest fapt a schimbat rolul jucat de economişti în întregul proces. Ţările sărace trebuiau să le ajungă din urmă pe cele bogate, iar procesul de acumulare de capital şi de dezvoltare capitalistă din Occident era mult prea încet. Avantajul înapoierii era că dezvoltarea economică putea fi grăbită prin

---

18 Max Weber, *General Economic History* (1927; repr., New Brunswick, NJ: Transaction, 1995).

efortul concertat al statului[19]. Trei evenimente din gândirea şi istoria secolului XX au deplasat centrul de interes de pe infrastructura instituţională a societăţii ca forţă ce influenţa performanţa economică:

1. Formalismul şi pozitivismul în economie.
2. Revoluţia bolşevică şi ascensiunea socialismului.
3. Revoluţia keynesiană în macroeconomie şi ascensiunea instituţiilor de politici publice internaţionale sprijinită de această revoluţie.

Toate acestea au îndepărtat atenţia de la structura *instituţională* adecvată a bunei guvernări, la *activităţile* necesare ce trebuie urmate de guvern – o trecere de la conceperea de reguli la acţiunea directă. Aceasta a dus la o nouă schimbare, de la rolul profetului prudent la cel al inginerului, atrăgându-i tot mai mult pe salvatori către economie.

Formalismul i-a îndepărtat pe economişti de la problema modului în care structura instituţională a societăţii influenţa comportamentul actorilor; aceştia au început să se preocupe de modurile în care se putea ajunge la dezvoltarea economică. De aceea, în centrul atenţiei a ajuns tehnica clasică a inginerului, de optimizare într-un context restrictiv dat. Şi pozitivismul a contribuit la această îndepărtare de instituţii, făcând ca studiul ideologiei să nu mai fie socotit o componentă importantă a teoriei sociale. Instituţiile politice, juridice şi economice sunt susţinute de sisteme de gândire ideologică. Din teama de campaniile unor ideologii precum fascismul, pozitivismul a dorit să elimine din ştiinţa economică toate propoziţiile netestabile.

Combinaţia de preocupări formaliste legate de proprietăţile de echilibru şi de dispreţ pozitivist faţă de idei a făcut ca vechile chestiuni ce apăreau în discuţiile de la Smith la Weber despre bogăţia şi sărăcia naţiunilor să fie marginalizate în domeniul economiei politice. De fapt, economia politică a fost marginalizată de economia ştiinţifică. Tendinţa naturală a economiei neoclasice a dezvoltării a fost să ignore instituţiile politice, juridice şi economice şi să caute măsurători empirice ale dezvoltării. Chestiunea infrastructurii instituţionale a dezvoltării a devenit una neştiinţifică. Măsurătoarea însemna ştiinţă, în timp ce discutarea drepturilor de proprietate, a domniei legii, a limitărilor constituţionale şi a sistemelor de credinţe legitimatoare erau respinse ca nişte reflecţii preştiinţifice ale filosofilor cotidianului. Asistam la triumful inginerului.

---

[19] Vezi A. Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1962).

BCU "Ion Creangă" LIBRARY

Gândirea şi instrumentarul analitic ale lui Keynes au umplut vidul de unde fuseseră alungate ideile clasice şi weberiene despre avuţia şi sărăcia naţiunilor. Mai întâi, teoria keynesiană a preluat ideea, curentă în climatul intelectual de după Marea Criză, conform căreia capitalismul era instabil din proiect. Prăbuşirea periodică a cererii agregate rezulta din deciziile haotice şi iraţionale ale investitorilor. Competiţia pe piaţa liberă nu putea corecta de la sine consecinţele sistemice ale erorilor comise de actorii privaţi. Ca ideologie legitimantă, *laissez-faire*-ul era mort. În al doilea rând, tehnicile agregate dezvoltate de revoluţia keynesiană erau un mod de a măsura dezvoltarea economică. Dezvoltarea economică a devenit sinonimă cu creşterea venitului măsurat pe cap de locuitor. Firește, echivalarea dezvoltării economice cu ultima teorie neoclasică a creşterii economice a avut profunde consecinţe şi la nivelul bazelor teoretice ale dezvoltării economice. În al treilea rând, după ce keynesianismul şi-a impus hegemonia în urma celui de-al Doilea Război Mondial, au fost create diferite instituţii internaţionale pentru a aplica măsurile de politici publice bazate pe viziunea keynesiană şi pentru a analiza rolul guvernului în dezvoltarea economică.

Practica economică a fost schimbată prin efectul acestor schimbări filosofice şi metodologice la nivelul rolului economistului. Putând acum pretinde statutul de oameni de ştiinţă, economiştii nu mai doreau să fie profeţi prudenţi, ci ingineri, deoarece aveau instrumentele unei ştiinţe obiective şi puteau ghida politicile publice în moduri ce păreau să nu aibă legătură cu ideologia. Şi dată fiind reorientarea filosofică spre pozitivism şi formalism, inginerul avea nu doar instrumentele, ci şi justificarea filosofică de a-şi face meseria. Trecând de la cadrul instituţional la pârghiile politicii şi dată fiind ascensiunea formalismului şi scientismului în economie, şi statul putea fi mulţumit că are la îndemână un astfel de instrument de politici publice. Statul are interese conservatoare, pentru că nu vrea să respingă actualul set de instituţii, preferând să-şi efectueze politicile în acest cadru. Coincidenţa de interese întărea astfel rolul economistului ca salvator, chiar dacă acesta era deghizat într-un „biet" cercetător, graţie limbajului ştiinţei şi obiectivităţii.

Deşi vom ajunge curând la cazul sovietic, trebuie să spunem aici că această experienţă istorică şi-a început influenţa în acest moment al ascensiunii pozitivismului şi keynesianismului. Se credea că succesul planificării sovietice de a moderniza o societate ţărănească, totodată creând o putere industrială şi militară, demonstra că există către modernitate o cale alternativă la cea capitalistă şi că modelul salvatorului inginer putea fi urmărit. Chiar dacă Uniunea Sovietică fusese apăsată de tirania politică în

anii '20 şi '30, o societate mai democratică, se credea, ar fi putut realiza aceleaşi transformări sociale fără a încălca drepturile omului. Promisiunea dezvoltării economice prin planificare după model sovietic a fost acceptată în anii 1920 şi 1930, înainte să fie pe deplin cunoscute represiunea politică, epurările şi colectivizarea. Pe când democraţiile occidentale erau prinse în cursa Marii Crize, sistemul sovietic părea să fi scăpat de această problemă prin planificarea centrală şi raţională a economiei. Sistemul sovietic promitea să fie mai eficient economic şi mai drept din punct de vedere social. După ce s-a aflat de epurările politice şi cifra celor ucişi în timpul colectivizării a fost cunoscută, argumentul nu a mai fost promisiunea sovietică, ci combinarea planificării sovietice cu instituţiile democratice ale Occidentului. Instituţiile politice sovietice şi-au pierdut legitimitatea intelectuală, dar politicile economice sovietice captivau încă inimile şi minţile reformatorilor economici. Aceşti reformatori aveau să ocupe poziţii politice cheie în democraţiile occidentale şi în agenţiile internaţionale însărcinate cu dezvoltarea economică a lumii după al Doilea Război Mondial.

La încheierea războiului, distincţia dintre lumea capitalistă şi cea noncapitalistă fusese înlocuită cu o distincţie între lumea întâi (dezvoltată capitalist), lumea a doua (dezvoltată socialist) şi lumea a treia (ţări subdezvoltate). Între ţările din lumea întâi şi lumea a doua a început o luptă intelectuală şi geopolitică pentru exportarea de sfaturi politice şi economice asupra căii de urmat spre modernitate, către ţările lumii a treia. Probele intelectuale şi istorice arată că sfaturile oferite ţărilor subdezvoltate de către cele capitaliste erau aproape identice cu cele ale ţărilor socialiste şi reflectau transformarea intelectuală a economiei politice a dezvoltării, pe care tocmai am descris-o, dându-le în acelaşi timp economiştilor rolul de salvatori ai lumii a treia, în calitate de „ingineri practicieni". Şi economiştii din lumea întâi, şi cei din lumea a doua renunţaseră la vechea discuţie a infrastructurii instituţionale a societăţii, cerând un rol proactiv pentru guvern (şi pentru economiştii săi) în crearea inginerească a unei căi de dezvoltare economică.

Modelul sovietic şi prăbuşirea planificării dezvoltării

În 1917, când bolşevicii au ajuns la putere, Lenin şi colegii săi doreau să construiască o economie comunistă. Paul Roberts şi Peter Boettke descriu motivările ideologice ale politicilor de planificare centralizată amplă, aplicate între 1917 şi 1921[20]. Dar politica lor s-a izbit de o realitate refractară, care i-a

[20] Paul Craig Roberts, *Alienation and the Soviet Economy: The Collapse of the*

BCU IASI CENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

obligat să schimbe cursul, trecând la noua politică economică (1921-1928). Tensiunea ideologică legată de noua politică economică a dus la o mare dezbatere intelectuală în cadrul elitei conducătoare bolşevice, asupra naturii socialismului şi a căilor sale de dezvoltare. Dezbaterea economică era sofisticată, în măsura în care putea fi astfel o dezbatere economică politizată. Nikolai Buharin susţinea o politică bazată pe piaţă, care ar fi îndeplinit scopurile socialismului, permiţând acumularea şi păstrându-şi controlul prin planificare asupra „vârfurilor conducătoare", astfel ca Rusia ţărănească să fie transformată, printr-o politică echilibrată de creştere, într-o societate industrializată, moment în care se va apela din nou la socialismul deplin care va fi dus până la concluzia sa logică de eradicare a mecanismelor de piaţă. Lev Şanin susţinea că Rusia sovietică avea un avantaj în producţia agricolă şi că ar trebui să urmeze o politică de export agricol şi import de capital (politică de creştere neechilibrată) pentru a-şi industrializa economia, în vederea socialismului deplin. Evgheni Preobrajenski, spre deosebire de Buharin şi Şanin, nu renunţa la politicile comuniste adoptate între 1917 şi 1921. Primul gest al oricărui stat socialist, spunea Preobrajenski, este naţionalizarea industriei, iar calea de la capitalism la socialism trebuia planificată urmându-se o strategie raţională.

Aceste poziţii au fost formulate la nivel academic în jurnalul sovietic *Economia planificată*[21]. Alec Nove afirmă că, în aceste pagini, „se poate spune că s-a născut economia dezvoltării"[22]. Acest enunţ oferă o perspectivă interesantă în istoria intelectuală. Discuţiile din economia postbelică a dezvoltării despre „creştere" şi planificare „pe termen lung" într-o economie decurg direct din discuţiile sovietice ale anilor '20. Evsey Domar a afirmat că studiul său despre dezbaterile din *Economia planificată* a fost „o sursă valoroasă de idei" pentru crearea modelului Harrod-Domar de creştere

---

Socialist Era (Albuquerque: University of New Mexico Press, 1971); Peter J. Boettke, *The Political Economy of Soviet Socialism: The Formative Years, 1918-1928* (Boston, MA: Kluwer, 1990).

21 O prezentare amplă a dezbaterii industrializării sovietice se găseşte în Alexander Erlich, *Soviet Industrialization Debate, 1924-1928* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960). Însă Erlich tinde să refacă ideile în discuţie în termenii sintezei neoclasice. Boettke (*Political Economy*, 147-91) oferă o interpretare a acestei dezbateri, încercând să le pună în contextul dezbaterilor ideologice din cadrul conducerii sovietice.

22 Alec Nove, *An Economic History of the USSR* (Baltimore, MD: Penguin, 1969), 129.

economică[23]. Dar reconstrucţia dezbaterii sovietice de către Domar minimalizează influenţa lui Karl Marx şi caută anticiparea ideilor keynesiene. Deşi interpretarea keynesiană este atrăgătoare pentru că are aceeaşi mentalitate inginerească, ea face să fie uitat fundalul marxist al argumentelor din dezbaterea sovietică a industrializării. În acest capitol nu ne preocupă însă identificarea interpretării exacte a dezbaterii sovietice. Dorim doar să arătăm conexiunea dintre dezbatere şi evoluţia ulterioară a economiei postbelice a dezvoltării.

Experienţa sovietică şi ascensiunea keynesianismului au impus convingerea că economia dezvoltării înseamnă creştere macroeconomică. Iar la nivelul politicilor publice, consecinţa a fost că guvernul putea proiecta, controla şi manipula inginereşte creşterea economică prin diferite intervenţii majore. Subdezvoltarea se datora investiţiilor slabe, lipsei de tehnologie şi neajunsurilor rezervei de capital uman. Politicile guvernamentale aveau să corecteze eşecurile dezvoltării realizate prin piaţă şi să propulseze ele însele creşterea şi dezvoltarea economică. Pentru planificarea dezvoltării era esenţială fixarea pe industrializare ca mijloc şi măsură a dezvoltării, adesea completată prin adoptarea unor politici de substituţie a importurilor, protecţionismul fiind un mijloc de a atinge o creştere măsurată statistic.

Aşa cum am arătat, acest mod de gândire nu era foarte original, amintind de naţionalismul şi protecţionismul lui List şi al altor autori din secolul XIX. Diferenţa venea din interpretarea greşită a experienţei sovietice şi din cadrul teoretic keynesian, care a început să domine gândirea economică şi propensiunea economiştilor de a poza în salvatori folosindu-se de limbajul ştiinţei şi de instrumentele ingineriei. Încrederea în sine a economiştilor se datora şi faptului că ideea de dezvoltare apăruse în secolul XX în mainstream-ul gândirii economice, şi nu în cadrul unei heterodoxii, ca la predecesorii din secolul anterior. De aceea, ideile lor au avut o influenţă practică asupra economiilor reale, ceva ce naţionalismul economic al lui List şi al altora nu avuseseră vreodată. Schimbările de paradigmă filosofică şi metodologică la începutul secolului XX transformaseră vechiul naţionalism metodologic într-o ortodoxie şi-i transformaseră pe inginerii frustraţi în ingineri practicieni.

Rămâne fascinantă deosebirea dintre ceea ce se credea în general la jumătatea secolului XX despre succesul industrializării în economia sovietică şi efectele reale ale acesteia asupra vieţii cetăţenilor. După ce Stalin şi-a consolidat puterea, el a trecut la industrializarea rapidă a economiei sovietice,

---

[23] Evsey Domar, *Essays in the Theory of Economic Growth* (New York: Oxford University Press, 1957), 10.

crezând că aceasta era calea către o creştere necesară pentru a implementa socialismul şi către puterea de care avea nevoie pentru a se opune Occidentului. Modelul de planificare cincinal însemna transferul de bogăţie din agricultură în industrie prin colectivizarea forţată a primei şi planificarea de către stat a celei de a doua. Încercarea a fost reuşită după mai multe măsurători acceptate. Ratele de creştere raportate ale PIB-ului pe cap de locuitor şi alte variabile macroeconomice, dar şi acumularea de resurse militare, au adus Uniunea Sovietică la nivelul de putere mondială. Strategia industrializării forţate părea să fie calea către dezvoltarea economică şi influenţa politică. Privite acum, multe convingeri referitoare la forţa economiei sovietice erau iluzorii. Iluzia avea trei surse. Mai întâi, datele raportate de către soviete erau sistematic umflate. Atât intenţionat, pentru propagandă, cât şi prin măsurători şi comunicări greşite. În al doilea rând, estimările făcute de economiştii de la CIA supraapreciau şi ele sistematic sănătatea economiei sovietice: „de exemplu, în 1986, CIA estima că PIB-ul sovietic pe cap de locuitor reprezenta 49% din cel al SUA. Cu datele revizuite, constatăm că cifra era de doar 25%"[24].

Cea de-a treia sursă a iluziei era cea mai importantă. Indiferent de ce spuneau variabilele macroeconomice, viaţa de zi cu zi a cetăţenilor sovietici nu se ridica la înălţimea cifrelor. Cu cozile sale la pâine, tehnologia înapoiată şi disfuncţională, îngrijirea medicală inadecvată şi condiţiile periculoase de muncă, realitatea sovietică semăna mai mult cu una a lumii a treia, decât cu cea a unei puteri mondiale. Diferitele măsurători ale bunăstării arătau că cetăţenii sovietici erau mult în urma celor occidentali, lucru inexplicabil doar prin diferenţele în măsurarea convenţională a succesului economic. Datele comparate cu privire la bunurile de consumator, precum autoturismele personale şi telefoanele, arătau că economia sovietică şi economiile de tip sovietic din Europa de Est se aflau cu mult în urma celor din Vest. Tendinţe asemănătoare arătau consumul de alimente pe cap de locuitor şi diferiţi indicatori ai sănătăţii, printre care mortalitatea infantilă[25]. Producţia industrială măsurată nu se reflecta în oportunităţi şi soluţii mai bune pentru majoritatea actorilor economici, iar investiţiile în echipamente militare nu se reflecta în puterea militară efectivă, aşa cum a arătat-o eşecul tehnologiei sovietice în primul război din Golf. Apariţia unei doctrine economice care considera că măsurătorile dezvoltării economice sunt *C, I, G*, sau *suma*

---

[24] Peter J. Boettke, „Introduction" to *The Collapse of Development Planning* (New York: New York University Press, 1994), 7.

[25] Peter J. Boettke, *Why Perestroika Failed: The Politics and Economics of Socialist Transformation* (New York: Routledge, 1993), 35-36.

BCU Cluj / Central University Library

acestora, i-a împiedicat pe analişti să se întrebe din ce se compuneau aceste variabile sau dacă ele corespundeau unor câştiguri veritabile în standardele de viaţă ale celor afectaţi de ele. Doctrinele erau atât cauza, cât şi efectul abordării „salvatorului-inginer" în economie.

Atunci când se echivalează agregatele statistice care măsoară „creşterea" cu ideea generală de „dezvoltare", apare o problemă pe care, folosind o parafrază după Friedrich Hayek, o formulez astfel: agregatele „maschează cele mai importante mecanisme ale schimbării"[26]. În tradiţia lui Adam Smith, dezvoltarea economică era înţeleasă ca o creştere progresivă a diviziunii muncii (şi a mărimii pieţei), alături de apariţia unor aranjamente instituţionale care să faciliteze evoluţia şi să se ocupe de funcţionarea noilor practici şi structuri pe care le produceau. În schimb, urmărind agregatele, nu se mai putea vedea dacă cheltuielile de investiţii produceau sau nu o structură de capital sustenabilă şi care să creeze bunuri de consum ce contribuiau la bunăstare; şi nu se mai putea observa dacă instituţiile politice şi economice existente erau capabile să genereze o structură de capital sustenabilă. Cu siguranţă, generarea unei astfel de structuri nu era o problemă de inginerie, prin care trebuia maximizat *K* în condiţii nefavorabile, aşa cum a arătat Hayek în polemica sa cu Keynes.

De asemenea, în multe ţări din lumea în curs de dezvoltare agregatele ascund faptul că resursele prezente în cifrele PIB-ului oficial au fost dirijate pentru bunăstarea clasei politice. Imaginea clasică a capitalului opulent din lumea a treia, înconjurat de sărăcia extremă, arată exact acest lucru. Dacă înţelegem dezvoltarea aşa cum s-a întâmplat cel mai des în secolul XX, riscăm să ignorăm acele diferenţe şi însemnătatea lor pentru instituţiile politice şi economice din ţările respective. Faptul este important şi pentru a înţelege rolul ajutoarelor occidentale. Dacă ajutoarele reprezentau o mică parte din PIB, ele formau o mare parte din veniturile guvernului, care se îndrepta adesea către oficialii guvernamentali, şi nu către cei care aveau nevoie de ajutor[27]. Discutând doar măsurători şi agregate, uităm accentul pus pe instituţii în viziunea lui Adam Smith.

Datele pe care le avem despre efectele planificării dezvoltării în lumea non-sovietică reflectă aceeaşi îngrijorare. În India, peste patru decenii de planificare a dezvoltării până la începutul anilor '90 a făcut ca venitul pe

---

[26] F.A. Hayek, „Reflections on the Pure Theory of Money of Mr. J.M. Keynes", în Hayek, *The Collected Works of F.A. Hayek*, edited by Bruce Caldwell, vol. 9 (1931; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1995), 128.

[27] David Osterfeld, *Prosperity versus Planning: How Government Stifles Economic Growth* (New York: Oxford University Press, 1992), 150-51.

cap de locuitor să fie în jur de 300 de dolari, aproximativ 40% din populaţie trăind sub limita sărăciei. Dată fiind creşterea masivă a populaţiei în această perioadă, lipsa creşterii a dus la o sporire a numărului absolut de indieni care trăiesc sub limita sărăciei, în deceniile de vârf ale planificării dezvoltării[28]. În Africa, situaţia e aceeaşi, cu o rată de creştere anuală a PIB-ului continentului de 0,9% în medie, din 1965 până în 1986. În condiţiile creşterii populaţiei, asta înseamnă o scădere a PIB-ului pe cap de locuitor de 14,6% în Africa Subsahariană. De asemenea, producţia alimentară pe cap de locuitor „a scăzut cu 7% în anii '60, cu 15% în anii '70 şi a continuat să se deprecieze şi în anii '80"[29]. Cum arată George Ayittey, planurile grandioase ale guvernelor africane erau că se vor obţine fonduri din „surplusuri uriaşe în sectorul rural"[30]. Este un bun exemplu de împrumut al modelului sovietic eşuat de către planificatorii din perioada postcolonială.

O poveste puţin discutată este rolul universităţilor occidentale în evoluţia teoriilor dezvoltării economice şi ca model intelectual ce împrumuta prestigiul său suplimentar modelului sovietic, apoi primelor modele keynesiene, ajungând până la planificarea dezvoltării în lumea a treia. Mulţi dintre liderii postcoloniali, ca şi dintre funcţionarii publici ai birocraţiilor planificatoare, absolviseră universităţi occidentale în anii '50 şi '60, când gândirea economică era dominată de keynesianism şi de alte modele de creştere înrudite. Unii lideri postcoloniali au asimilat chiar tradiţia marxistă, care o ducea rezonabil în universităţi, dar chiar şi cei care au urmat studii postuniversitare de economie la cele mai bune universităţi au plecat de acolo crezând în doctrine ale dezvoltării, ce aveau să fie mai târziu date în vileag ca fiind cel puţin inadecvate şi de obicei distructive. Prin aceste instituţii, economistul ca salvator a trecut din lumea întâi în lumea a treia. Acolo unde doctrinele occidentale deveneau îndreptare ale dezvoltării pentru Sud şi pentru Est, economistul echipat cu instrumentele ştiinţei inginereşti era văzut ca un salvator. Mulţi studenţi din lumea a treia doreau şi încă doresc să se întoarcă acasă şi să rezolve cu ajutorul educaţiei occidentale problemele ţărilor lor; iar această viziune reflectă adoptarea ideii activismului guvernamental, ca şi pe cea a economistului văzut ca un salvator-inginer.

---

[28] Shyam Kamath, „The Failure of Development Planning in India", în *The Collapse of Development Planning*, edited by Peter J. Boettke (New York: New York University Press, 1994), 91.

[29] George Ayittey, „The Failure of Development Planning in Africa", în *The Collapse of Development Planning*, edited by Peter J. Boettke (New York: New York University Press, 1994), 155.

[30] Ayittey, „Failure", 162.

Mediul intelectual şi viziunea despre sine a economiei le-au permis acestor ingineri să-şi pună în practică teoriile în propriile ţări. Universităţile occidentale continuă să fie un model intelectual pentru politicile publice din lumea a treia, dar acum, când gândirea economică a mai evoluat, economiştii cu educaţie occidentală sunt mai critici faţă de planificare şi mai atenţi la mediul instituţional.

O întoarcere la modestie?

La sfârşitul secolului XX, coincidenţa a trei fapte empirice de economie politică mondială i-a obligat pe economişti şi pe creatorii de politici publice să regândească întreaga viziune inginerească a politicii economice. Cele trei fapte erau următoarele: (1) prăbuşirea consensului keynesian în materie de politică macroeconomică; (2) prăbuşirea comunismului de stat în Europa de Est şi Centrală şi (3) nemulţumirea faţă de programele de ajutorare internaţională în ţările subdezvoltate[31]. Pe măsură ce aceste lucruri erau acceptate de cercetători, factorii de decizie şi de public, disciplina economică suferise o transformare. Dacă noua economie keynesiană, economia informaţiei şi teoria jocurilor au ajuns parte a trusei de instrumente a economiei moderne, acelaşi lucru se poate spune şi despre teoria anticipărilor raţionale şi noua macroeconomie clasică, despre Şcoala de la Chicago de drept economic, de noua doctrină de la Chicago a organizaţiei industriale, de şcolile de economie a drepturilor de proprietate de la Washington şi UCLA, despre economia evoluţionistă a lui Schumpeter, de economia proceselor de piaţă a Şcolii Austriece, ca şi despre organizarea industrială neo-marshalliană şi teoria alegerii publice în economia politică. Multe dintre aceste evoluţii academice aveau să intre sub umbrela noului instituţionalism în economie, politologie şi sociologie.

S-ar putea spune că prăbuşirea keynesianismului a dus la reapariţia politicii de tip *laissez-faire* în dezbaterile economice şi că experienţa tranziţiei de după căderea comunismului a repus în discuţie rolul crucial al instituţiilor. Spre deosebire de criticii din secolul XIX ai doctrinei *laissez-faire*, care vorbeau de instituţii doar pentru a le reconfigura mai raţional, noii susţinători

---

[31] Vezi James M. Buchanan and Richard Wagner, *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes*, în Buchanan, *The Collected Works of James M. Buchanan*, vol. 8 (1977; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2000); Boettke, *Why Perestroika Failed*; William Eastrely, *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics* (Cambridge, MA: MIT Press, 2001).

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ai instituţiilor semnalează o întoarcere la atitudinea de precauţie respectuoasă a unei epoci mai vechi. Pentru unii, acceptarea doctrinei *laissez-faire* şi studiul instituţiilor nu se potrivesc, pentru că abordarea economică din secolul XX, ce făcea abstracţie de instituţii, se revendica şi ea adesea de la *laissez-faire*. Dar aşa cum arată operele clasice ale lui David Hume şi Adam Smith, ca şi cele moderne ale lui F.A. Hayek şi James Buchanan, sugestiile politice din *laissez-faire* şi accentul analitic pus pe instituţii nu sunt incompatibile. Nu tradiţia doctrinei *laissez-faire* a ignorat instituţiile, ci viziunea inginerească a economiei a dorit să transceandă instituţiile, iar mai târziu le-a considerat inutile pentru cadrul lor de optimizare şi echilibru. Ambele abordări de tip ingineresc au eliminat discutarea serioasă a rolului instituţiilor cu evoluţie istorică şi niciuna dintre ele nu a sprijinit deschis doctrina *laissez-faire*[32].

Doar o versiune sterilă a economiei ca inginerie putea ignora rolul crucial al instituţiilor sau putea crede că problema tranziţiei şi economia subdezvoltării pot fi reduse la o reţetă de găsire a preţului corect. Este necesar, dar nu suficient pentru dezvoltare ca preţurile să cureţe pieţele şi să-i îndrume pe producători şi consumatori ca să-şi adapteze comportamentul unii la alţii; deoarece stabilirea preţului corect depinde de operarea eficientă a unei serii complexe de instituţii, precum acelea asociate cu definirea şi aplicarea drepturilor de proprietate privată[33].

---

[32] În *Development, Geography, and Economic Theory* (Cambridge, MA: MIT Press, 1995), Paul Krugman susţinea că economiştii *mainstream* refuză să discute idei ce nu se lasă imediat formalizate, drept pentru care ei ignoră idei fundamentale pentru rezolvarea unor probleme presante ale politicii economice. Krugman dă ca exemplu domeniile dezvoltării economice şi al geografiei economice pentru a arăta cum obsesia formalizării a dus la declinul lor în cadrul profesiei economice. Povestea creşterii, descreşterii şi apoi iar a creşterii economiei dezvoltării este una complicată. Dar a fost crucial faptul că, aşa cum arată Krugman, acest domeniu a refuzat formalizarea, prin specialiştii săi de vârf, într-o disciplină unde formalizarea este semnul competenţei ştiinţifice. Pentru Krugman, greutatea formalizării nu se datora chestiunilor pe care le-am discutat, ci erau de natură tehnică – dificultatea de a regla economiile de scară cu modelele unei competiţii perfecte. Krugman susţine că acum ideea de economie de scară şi cea de de geografie economică pot fi asimilate bine de către o nouă clasă de modele care se opun modelului structurat după economia de piaţă. Ideile care au rezistat formalizării pot fi acum scoase din raft, şterse de praf şi integrate gândirii contemporane economice şi de politici publice.

[33] Vezi observaţia interesantă a lui Raghuram Rajan din „Assume Anarchy? Why an Orthodox Economic Model Might Not Be the Best Guide for Policy", *Finance & Development* 41, no. 3 (2004): 56-57. Ideea lui Rajan este directă. Modelul pieţei complete presupune că contextul instituţional necesar pentru funcţionarea sa

Nişte bune analize ale rolului instituţiilor în dezvoltarea economică se găsesc în Ostrom et al. şi în Ahrens[34]. Această lucrare declară că e necesar să depăşim dihotomia piaţă-guvern, născută din bătălia ideologică din perioada clasică şi neoclasică; dar nu trebuie uitat că rolul guvernului în dezvoltarea economică este mult mai restrâns în comparaţie cu epoca postbelică, în care era un consens că guvernul poate îndrepta relele sociale rezultate din eşecul pieţei[35]. Calitatea instituţiilor guvernării (mecanisme publice şi private care funcţionează într-o societate pentru a îndepărta comportamentul prădător) determină capacitatea societăţii de a obţine câştiguri din specializare şi schimb şi de a stimula investiţiile pe termen lung ce duc la crearea de bogăţie. Cum spune Mancur Olson:

> Deşi societăţile cu venituri mici obţin câştiguri comerciale în branşe de sine stătătoare, cele mai mari câştiguri nu le vin din specializare şi comerţ. Ele nu au instituţii care să aplice contractele imparţial, aşa că pierd câştigurile din acele tranzacţii (de pildă, cele de pe piaţa de capital) care cer verificarea imparţială a contractelor de către o a treia parte. Ele nu au instituţii care să asigure drepturile de proprietate pe termen lung, aşa că pierd câştigurile din producţia cu capital intensiv. În aceste societăţi, producţia şi comerţul sunt handicapate şi de politici economice greşite, ca şi de comportamentul prădător public şi privat. Cooperarea socială complexă apărută atunci când există o gamă largă de pieţe are nevoie de instituţii şi politici economice mult mai bune decât cele din majoritatea ţărilor lumii[36].

Cea mai drastică schimbare a gândirii economice moderne este accentul pus acum pe studiul instituţiilor (regulile jocului şi aplicarea lor), necesare pentru cooperarea socială complexă a unei economii de piaţă

---

există deja, în timp ce în fostele ţări socialiste şi în cele în curs de dezvoltare trebuie rezolvată tocmai lipsa acestui context, pentru a avea o tranziţie de succes către o ordine socială mai paşnică şi prosperă.

[34] Elinor Ostrom et al., *Aid, Incentives and Sustainability: An Institutional Analysis of Development Cooperation* (Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency, 2002); J. Ahrens, *Governance and Economic Development: A Comparative Institutional Approach* (Cheltenham, Uk: Edward Elgar Publishing, 2002).

[35] Cum am arătat, economiştii clasici nu agreau nici ei această dihotomie, aşa că e greşit să se creadă că tocmai asta îi caracteriza. Însă sinteza neoclasică se folosea de această dihotomie, accentuând mai ales eşecul pieţei şi mişcările de răspuns şi corectare din partea guvernului la probleme de cerere agregată insuficientă, echilibru al şomajului, instabilitate a pieţelor de capital şi subdezvoltare.

[36] Mancur Olson, „Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations Are Rich, and Others Poor", *Journal of Economic Perspectives* 10, no. 2 (1996): 22.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

avansate. Pentru aceasta, nu este nevoie doar de instituţii economice şi financiare, ci şi de unele politice, juridice şi sociale, care pot alinia stimulentele şi pot folosi şi comunica eficient informaţia, pentru ca milioane de indivizi să-şi poată coordona afacerile. Fără funcţionarea eficientă a instituţiilor ce permit coordonarea complexă, indivizii nu vor putea genera împlinirea standardelor materiale de viaţă de care e nevoie pentru dezvoltarea umană.

Dilema subdezvoltării este că, deşi indivizii îşi pot trăi vieţile în multe feluri, ei nu pot trăi prosper decât în câteva. Ca să se atingă prosperitatea socială generalizată, trebuie să aibă loc o aliniere a normelor culturale, a regulilor juridice formale şi a organizaţiilor economice. În lipsa alinierii regulilor şi organizaţiilor formale şi informale, prosperitatea generalizată nu va fi obţinută.

Nu este important pentru discuţia noastră dacă statul joacă un rol pozitiv în această aliniere. În discutarea rolului statului în dezvoltarea economică, este important faptul că statul nu mai este un jucător activ, căruia i se încredinţează sarcina de a corecta relele sociale, iar economiştii nu mai sunt inginerii care pun în practică o astfel de viziune sub umbrela ştiinţei. Acea viziune a statului aparţinea unei alte epoci a gândirii şi politicii economice. Ideea nu mai este capacitatea statului de a corecta eşecurile pieţei, ci capacitatea de guvernare a unei serii de instituţii publice şi private cărora li se încredinţează sarcina de a stăvili comportamentul prădător atât din partea oportuniştilor privaţi, cât şi din partea exploatatorilor publici. Eliminarea sărăciei nu decurge din acoperirea de către stat a lipsurilor în investiţii sau din repararea de către acesta a neajunsurilor capitalului uman dintr-o societate. Şi cu atât mai puţin nu decurge din controlul populaţiei prin educaţie contraceptivă.

Rolul statului a scăzut în importanţă, şi odată cu el poate va scădea şi importanţa rolului economistului. După Vernon Smith, noua gândire economică apărută din cercetarea experimentală şi din accentul analitic pus pe instituţii are implicaţii vizionare, cum este de pildă trecerea de la „raţionalitatea constructivistă" la „raţionalitatea ecologică"[37]. În domeniul economiei dezvoltării, este o trecere de la orchestrarea activităţii economice direct de către guvern la crearea de condiţii prielnice pentru dezvoltarea de jos în sus. A avut loc o întoarcere la o înţelegere mai modestă a ceea ce poate face economia, în care rolul politicii economice nu mai este ingineria dezvoltării economice, ci cultivarea acesteia. Salvatorul redevine un inginer frustrat, iar cercetătorul capătă din nou dreptul de a juca rolul de profet

[37] Vernon Smith, „Constructivist and Ecological Rationality in Economics", *American Economic Review* 93 (2003): 465-508.

BCU "LUCIAN BLAGA" CLUJ-NAPOCA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

precaut şi de a fi respectat pentru asta. Reîntoarcerea la modestie poate fi justificată prin aportul cunoştinţelor ştiinţifice cu privire la mintea omenească[38], iar acest fapt îi acordă profetului precaut o nouă legitimitate ştiinţifică, în vreme ce salvatorul-inginer pare, în mod ironic, cam neştiinţific[39].

Prin reîntoarcerea modestiei în disciplina noastră, mai multă importanţă capătă economistul văzut drept cercetător, iar dezbaterea cu privire la rolul economic al statului în dezvoltarea economică se închide. Am revenit astfel la avertismentul lui Smith, după care „pentru a aduce un stat de la barbaria josnică la cel mai mare grad de opulenţă, e nevoie doar de pace, de impozite scăzute şi de o administrare tolerabilă a justiţiei; toate celelalte pot apărea în cursul natural al lucrurilor". Căutăm să înţelegem cum aleg actorii în contexte instituţionale alternative, ceea ce face încă o dată să iasă din scenă economistul salvator-inginer şi să reapară cercetătorul-profet prudent: umil în faţa proceselor pe care nu economiştii le-au plănuit şi pe care ei nu le pot controla.

---

[38] Vezi, de ex., F.A. Hayek, *The Sensory Order* (Chicago: University of Chicago Press, 1952).

[39] Ideea este subliniată şi de Bruce Caldwell în cartea sa despre Hayek (*Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004)). Lucrarea lui Hayek de filosofia minţii realizează o critică a scientismului întemeiată ştiinţific, în *The Collapse of Development Planning*, edited by Peter J. Boettke (New York: New York University Press, 1994), 155.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

21. Mari preoți și filosofi de rând

Cele mai presus de tine nu le căuta și cele mai tari decât tine nu le iscodi.
Că pe mulți i-a înșelat părerea lor și socoteala rea a făcut să alunece cugetele lor.
Inima îndărătnică rău va păți mai pe urmă.
Și cel care iubește primejdia va cădea într-însa.
Ispitele nu sunt lecuire pentru cel trufaș, că buruiană rea s-a înrădăcinat în inima lui.

Eclesiastul, 3:20, 23-25, 27

Introducere

În cartea sa *Reaching for Heaven on Earth*[1], Robert Nelson a arătat că economia modernă a căpătat o semnificație teologică pe care alte științe sociale sau discipline cu aplicare în domeniul politicilor publice nu o au. Este o afirmație demnă de atenție, iar modul în care s-a ajuns la ea are de asemenea interesul său. Vorbind despre rolul economiștilor în guvernare, Nelson susține că sfaturile economiștilor nu reprezintă doar expertiză tehnică. Aceștia își folosesc poziția de consilieri economici pentru a sprijini anumite programe. Pe scurt, ei nu discută doar eficiența mijloacelor față de scopuri într-o anumită măsură propusă de politici publice, independent de părerea lor despre respectiva măsură, ci, prin sfaturile lor economice, își transferă și propriile valori. Modul economic de gândire este un instrument puternic de organizare și interpretare a evenimentelor și poate fi folosit în mod neutru; dar, în calitate de consilieri, economiștii nu sunt neutri.

[1] Robert H. Nelson, *Reaching for Heaven on Earth* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1991).

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Acest fapt l-a făcut pe Nelson să se întrebe cum se face că economiştii au o poziţie privilegiată în arena politică. De ce nu primesc aceeaşi atenţie din partea publicului şi alte discipline, care posedă un cadru util de gândire cu privire la problemele importante de politici publice? Nelson sugera că, de vreme ce modul economic de gândire ne ajută să înţelegem şi să legitimăm lumea noastră modernă, poate că economia a devenit teologia modernă, dându-ne o altă doctrină în locul celei a teologiei tradiţionale, prin care dăm sens realităţii noastre sociale şi care ne oferă speranţă pentru îndeplinirea sarcinilor şi îmbunătăţirea vieţilor noastre. Rezultatele investigaţiei lui Nelson din *Reaching for Heaven on Earth* sunt uimitoare. De vreme ce progresul economic apare ca o soluţie la relele sociale, disciplina economiei capătă statutul de vestitor al progresului, iar practicanţii ei nu mai sunt nişte filosofi de rând, care doar studiază lumea, ci nişte mari preoţi ai controlului social, a căror sarcină este deschiderea către o nouă eră, a progresului şi prosperităţii nelimitate[2].

În *Economics as Religion*[3], Robert Nelson duce mai departe această argumentaţie, analizând baza teologică a unor mari economişti, precum Frank Knight şi Paul Samuelson. Istoria economiei în secolul XX poate fi interpretată ca un proces prin care economia calvinistă a lui Knight a fost înlăturată de religia seculară a managementului ştiinţific a lui Samuelson[4]. De

---

[2] Cartea lui Nelson nu trebuie citită în nici un caz ca o punere sub acuzare a economiei înseşi. El încearcă doar să arate că economiştii nu practică o analiză cu valoare liberă şi că nu pot fi perfect independenţi atunci când oferă sfaturi de politici publice. În loc să critice vehement economia, Nelson a făcut cercetări istorice pentru a arăta că mulţi dintre întemeietorii economiei şi economiei politice erau profund religioşi. Ei se foloseau de constructele religioase ale teologiei lor pentru a-şi construi sistemele în economie şi vorbeau despre disciplina economică şi despre implicaţiile ei în politicile publice pe un ton mesianic. Pentru o discuţie a relaţiei dintre economia cu valoare neutră şi economia politică cu valoare relevantă, vezi Peter J. Boettke, „Is Economics a Moral Science?", *Journal of Markets & Morality* 1, no. 2 (1998): 212-19 (susţinând că economiştii pot crea cunoaştere cu valoare relevantă pe baza unei analize cu valoare liberă); Peter Boettke, „Why Are There No Austrian Socialists? Ideology, Science and the Austrian School", *Journal of the History of Economic Thought* 17 (1995): 35-56.

[3] Robert H. Nelson, *Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond* (University Park: Penn State University Press, 2002).

[4] În ciuda criticii sale severe la adresa religiei, Knight nu s-a putut desprinde de premisele creştine ale gândirii sale. Ca şi în teologia creştină timpurie, pentru Knight proprietatea privată şi economia de piaţă există din cauza păcatului originar. Înainte de căderea omului, ele nu ar fi fost necesare, deci într-o lume ideală ele nu ar

fapt, Nelson[5] demonstrează că pretenția de imparțialitate științifică a lui Samuelson este doar retorică. De fapt, ideile acestuia ar fi urmarea logică a mișcării intelectuale a Progresismului American, în cadrul căreia guvernul, dornic să întemeieze Împărăția lui Dumnezeu pe Pământ, caută să îndrepte relele sociale, precum șomajul, și să planifice ordinea socială. Folosindu-se de învățăturile managementului științific, practica administrației publice promitea nu doar eficiență în afacerile publice, ci și înălțarea morală. Statul liberal avea să fie transformat de către știință într-un stat administrativ, care își propunea eradicarea relelor sociale. După Nelson, Samuelson a adus „binecuvântarea științei" asupra statului bunăstării și a statului reglementării în America[6].

Pornind de la analiza lui Nelson, susținem că transformarea economiei dintr-o disciplină ce studiază activitatea economică într-o disciplină care o controlează pune în pericol însuși „sufletul" acestei profesii. Falsele pretenții ale managementului științific i-au făcut pe economiști să promită că pot îndeplini sarcini pe care nu le pot realiza în mod legitim. Teoria falsă în combinație cu o filosofie greșită a dus la pretenții științifice la care trebuie acum să renunțăm. Dar asta nu înseamnă că trebuie să renunțăm la economie ca un mod de a gândi lumea și de a-i organiza datele. Dimpotrivă, învățăturile economiei sunt necesare pentru a înțelege complexitatea realității sociale. Cele mai importante roluri publice ale economiei sunt (1) să explice cum pot apărea în mod spontan, în cadrul unor aranjamente instituționale precise, anumite tipare ale ordinii sociale definite simultan prin autonomia indivizilor, prosperitatea generalizată și pacea socială; și (2) să creeze prin analiza mijloace-scopuri un cadru de referință care să limiteze ideile utopice de politică economică ale publicului[7]. Primul rol este cel didactic și se referă

---

exista. Dar în lumea imperfectă în care trăim noi, proprietatea și piețele contracarează tendința omului căzut de a se lupta pentru putere și avantaje cu ceilalți oameni. Poate că proprietatea și piețele sunt o soluție imperfectă, dar sunt una superioară alternativelor. Vezi Nelson, *Economics*, 136-137.

[5] Nelson, *Economics*, 37-48.

[6] Nelson, *Economics*, 263.

[7] Vezi James M. Buchanan, „Economics as a Public Science", în Buchanan, *The Collected Works of James M. Buchanan*, vol. 12 (1996; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2000). După Buchanan, sarcina economiei ca știință publică este să-i ajute pe cetățeni să înțeleagă funcționarea unei economii organizate și consecințele pe care le pot avea diferite intervenții asupra unei economii funcționale, astfel încât acești cetățeni să fie participanți informați la procesul democratic. În gândirea lui Buchanan, economiștii trebuie să facă diferența între analiza a ceea ce există, a ceea ce ar putea fi și a ceea ce ar trebui să fie atunci când le oferă cetățenilor informații

la explicarea subtilității conceptului de „mână invizibilă" al lui Adam Smith, iar cel de-al doilea descrie contribuția pe care o poate aduce discursului politicilor publice economiei ca disciplină tehnică. Atunci când economiștii ies din aceste roluri și caută să folosească economia ca un instrument de control social, ei trădează și distorsionează învățăturile disciplinei.

Vom discuta trei cazuri în care pretențiile științifice ale economiștilor din secolul XX și-au atins apogeul: managementul cererii al lui Keynes, practica analizei costuri-beneficii de către reglementatori și avocați și dezbaterea asupra socialismului de piață. După părerea noastră, economistul ar trebui să renunțe la statutul de mare preot și să redevină un filosof de rând. Acceptând această „retrogradare", economiștii își vor justifica mai greu salariile mari, dar disciplina noastră și cei care o practică își vor recâștiga „sufletele", respingând vițelul de aur al scientismului și pretențiile de inginerie socială.

Managementul keynesian al cererii

În disciplina economiei politice, există dintotdeauna o tendință de a susține că practicantul ei poate să-și asume sarcina de a crea scheme de control social superioare rezultatelor „accidentale" ale mentalității *laissez-faire*. La începutul secolului XIX, Thomas Malthus și J.B. Say au polemizat pe tema predispoziției economiei de piață de a genera sau nu momente de „surplus" în piață, întrebându-se dacă nu cumva aceasta este un mecanism ce se autoreglează, tinzând să atingă echilibrul atunci când oferta agregată este egală cu cererea agregată[8]. Majoritatea economiștilor au fost de partea lui Say, susținând că autoreglementarea economiei de piață era unul dintre principiile cele mai puternice ale disciplinei economice. Cu toate acestea, dezbaterea autoreglementării nu a încetat. Scrierile lui Karl Marx despre tendința inerentă sistemului capitalist de a ajunge la monopol, pe de o parte, și de a suferi crize periodice, pe de altă parte, atacau direct ideile vulgare din economia politică ce vorbeau despre autoreglementare.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, doctrina *laissez-faire* era tot mai atacată, atât pe plan științific, cât și pe terenul politicilor publice. Deși J.S. Mill oferise o întemeiere teoretică principiului *laissez-faire*, el formulase o

---

pentru a-i ajuta să ia decizii democratice și inteligente.

[8] Scrisorile lui Say către Malthus au fost adunate și publicate în 1821: Jean Baptiste Say, *Letters to Mr. Malthus* (1821; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1967).

vastă serie de excepții de la acest principiu, care cereau intervenția directă a guvernului[9]. Multe cariere politice s-au înălțat prin teoria că puterea monopolurilor trebuie îngrădită și că fluctuațiile pieței de afaceri trebuie controlate prin politici publice. În Statele Unite, legislația antitrust a apărut odată cu întemeierea de instituții de administrație publică ce trebuiau să implementeze și să aplice această legislație. Și sistemul bancar a fost transformat, din dorința de a elimina posibilitatea „panicii".

Pe la începutul secolului XX, tendința dominantă în gândirea economică americană era de a critica economia politică nerealistă a economiștilor clasici. În schimb, ea susținea o economie instituțională, ce nega existența legilor universale ale economiei și cerea reglementarea și controlul economiei de către un guvern mai activ, care să promoveze eficiența și dreptatea socială. Desigur, mai existau și apărători ai economiei politice clasice, iar practicanții noii științe ai economiei neoclasice se înmulțiseră; dar era progresismului a condus la dominația intelectuală a școlii instituționale de economie. Dominația nu se limita la predarea economiei, ci apărea și în facultățile de drept și de asemenea în disciplina nou apărută a administrației publice.

Atunci când Marele Crah din 1929 s-a transformat în Marea Criză din anii 1930, ultimii adepți ai *laissez-faire*-ului au fost reduși la tăcere. Economiștii ce aderaseră la direcția clasică au fost ignorați sau și-au schimbat ideile, ca să fie în pas cu vremurile. Guvernul trebuia să facă ceva ca să rezolve relele sociale. Desigur, unele cercetări economice susțineau că Marea Criză s-a datorat eșecului unor politici guvernamentale – expansiunea creditului din anii 1920 a generat un ciclu de expansiune și contractare, iar intervențiile guvernului din anii 1930 (în special restricțiile comerciale) au împiedicat procesele de ajustare ale pieței să lucreze pentru eliminarea crizei; dar acest mesaj a fost ignorat. Iar mesajul acceptat de factorii de decizie, de public și de noua generație de economiști a fost că *laissez-faire*-ul capitalist ducea la monopol și la cicluri de afaceri, cum se văzuse în epoca „baronilor tâlhari", la furnizarea de produse proaste consumatorilor, la exploatarea muncitorilor în fabrici și la umilința șomajului din anii '30. Iar economiștii trebuiau să rezolve aceste rele sociale cu instrumentele disciplinei și cu ajutorul expertizei în administrația publică.

---

[9] John Stuart Mill, *Principles of Political Economy* (1848; repr., New York: Augustus M. Kelley, 1967), 941-79.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Economia keynesiană satisfăcea această aşteptare. Lucrarea lui John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money*[10], făcea o critică a modelului clasic de autoreglementare a pieţelor în care explica de ce economiile Marii Britanii şi SUA intraseră în criză şi oferea sfaturi de măsuri ce puteau ameliora problema şomajului şi a instabilităţii. Pentru discuţia de faţă, importante sunt ideile din spatele acestor promisiuni. Keynes susţinea că investiţiile erau instabile, deoarece se bazau pe anticipările volatile ale investitorilor şi pe optimismul sau pesimismul acestora.

În plus, Keynes susţinea că apariţia banilor într-un sistem economic infirma legea clasică a autoreglementării pieţelor. Preţurile nu erau conectate cu cererea şi oferta de bani, iar investiţiile nu erau determinate în economia modernă de rata dobânzii. Prin introducerea anticipării în analiza economică, vechile relaţii stabilite în economia clasică dispar. De exemplu, într-o perioadă de recesiune, dată fiind anticiparea căderii economiei într-o capcană a lichidităţilor, orice încercări de a ieşi din capcană printr-un stimul de politică monetară vor fi ineficiente. Dacă investiţiile nu sunt raţionale, ci bazate pe instincte, atunci pieţele private nu mai pot evalua eficienţa marginală a alocărilor de capital, în cazul mai multor proiecte aflate în competiţie. În cele din urmă, în economia descrisă de Keynes resursele pot rămâne libere, fără nicio utilizare alternativă. Ajustările automate presupuse de economia clasică nu se realizează, deoarece economia se poate bloca într-un echilibru al şomajului. Prin definiţie, echilibrul este punctul în care nimeni din sistem nu are stimulentele sau înclinaţia de a ieşi din poziţia sa curentă. Pentru a ieşi din echilibru, trebuie introdusă o forţă din afara sistemului. Keynes susţinea că guvernul era acea entitate care putea să realizeze eficient schimbarea socială.

Cum a arătat Roger Garrison, economia keynesiană înseamnă keynesianismul bazat pe venit şi cheltuieli din manualele de economie[11]. Acest model simplu a fost instrumentul de bază pentru înţelegerea politicilor publice keynesiene într-o întreagă generaţie, care a format baza prezentării lui Samuelson în cartea sa, *Economics*[12]. De fapt, trecerea keynesiană de la perspectiva analitică la filosofia socială apare şi în manualul clasic al lui Samuelson. În ediţia sa din 1948, de exemplu, Samuelson prezintă noţiunea

---

[10] John M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (1936; repr., New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1964).

[11] Roger Garrison, *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure* (New York: Routledge, 2000).

[12] Paul A. Samuelson, *Economics*, 1st ed. (New York: McGraw Hill, 1948), 225-79.

de bază a cererii şi ofertei abia la pagina 447[13], tocmai din cauza ideii că principiile microeconomice intră în vigoare abia după ce sistemul macroeconomic este echilibrat. Lăsat în stare naturală, sistemul capitalist va suferi un eşec al cererii agregate, ceea ce-l va duce într-un echilibru al şomajului. Sarcina economistului este de a crea un echilibru al ocupării totale a forţei de muncă, punct în care ne putem baza pe tendinţa de auto-reglementare a economiei de piaţă, în situaţiile în care externalităţile lipsesc, producţia şi schimbul sunt limitate la bunuri private (iar nu la bunuri publice), iar structura pieţei este considerată competitivă.

Din punctul nostru de vedere, este interesant să observăm că *General Theory* a lui Keynes şi *Economics* a lui Samuelson inversează presupoziţia lui Mill din *Principles*. La Mill, presupoziţia este ideea de *laissez-faire*, secondată de un număr de excepţii care justificau intervenţia guvernului în economie. Dar, la Keynes şi la Samuelson, guvernul trebuie să intervină întotdeauna pentru a menţine civilizaţia economică, iar principiul *laissez-faire* poate să funcţioneze doar în anumite circumstanţe[14]. Este la fel de important să ne dăm seama că schimbarea presupoziţiilor duce la schimbarea rolului economiştilor. Pe vremea lui Mill, economistul adopta încă postura cercetătorului societăţii, dar în epoca lui Keynes şi Samuelson, economistul ajunsese să-şi asume rolul de salvator al societăţii, folosindu-se de instrumentele ştiinţifice ale disciplinei, pentru a păstra echilibrul social şi a îndrepta relele[15]. „Acolo unde condiţiile

---

13 Samuelson, *Economics*, 447.

14 În acelaş sens, Samuelson scria:

Omul modern nu mai poate să creadă că „cel mai bun guvern este acela care guvernează mai puţin". În epoca frontierei, când omul se îndrepta spre vest până nu mai auzea lătratul câinelui vecinului, se putea încă spune că „fiecare om trebuie lăsat să-şi conducă propria barcă". Dar astăzi, în societatea noastră vastă şi interdependentă, apele sunt prea pline ca „individualismul dur" să mai fie tolerabil. (*Economics*, 152)

În următorul paragraf, Sanmuelson recunoaşte că sistemul „individualismului dur" a dus la progrese materiale rapide, dar adaugă imediat că faptul a generat cicluri de afaceri, epuizarea şi risipirea resurselor, inegalitatea veniturilor, corupţia politică din partea grupurilor de interese financiare şi a înlocuirii „autoreglementării prin competiţie de către monopolurile nefaste". *Idem.*

15 Pentru o discuţie a economistului şi a rolului economic al statului, vezi Peter Boettke and Steve Horwitz, „The Limits of Economic Expertise", Annual supplement, *History of Political Economy* 37 (2005): 10-39. Deşi în acest articol sunt folosiţi mai mulţi termeni, ideea de bază este că există doar două tipuri de echilibre intelectuale stabile: (1) economistul drept cercetător şi statul ca arbitru al jocului economic; (2) economistul ca salvator şi statul ca participant activ la jocul

economice complexe ale vieții necesită coordonare și planificare socială", scria Samuelson, „oamenii rezonabili și de bună-credință vor putea să invoce autoritatea și activitatea creativă a guvernului"[16].

Ludwig von Mises și F.A. Hayek au fost unii dintre cei mai mari critici ai doctrinei keynesiene în disciplina economiei. Mises evidenția erorile logice comise în economia keynesiană[17], pe când Hayek atrăgea atenția la presupozițiile excesive care îi puneau pe economiști în poziția de a inventa schimbări sociale prin modelizare macroeconomică[18]. Pentru ca modelul venituri-cheltuieli să funcționeze, economistul inginer trebuie să cunoască nivelul agregat al consumului investițiilor și cheltuielilor publice curente, dar și care este nivelul de producție ce ar putea asigura o ocupare totală a forței de muncă. El trebuie să știe și cum anume va reflecta efectul de înmulțire o creștere în cheltuielile guvernamentale sub forma unei creșteri a cererii agregate, în scopul de a atinge nivelul de producție echivalent cu ocuparea totală a forței de muncă. Fiecare treaptă a acestei analize presupune că macroeconomistul are la dispoziție o cunoaștere detaliată a vieții economice, iar fiecare măsură de politică publică promovată ar trebui să ducă la obținerea unor efecte precis calculate în activitatea economică, pentru a atinge un echilibru economic al ocupării totale a forței de muncă. Pe scurt, modelul ia drept punct de plecare ceea ce ar trebui să dovedească.

Teoriile macroeconomice tindeau să ascundă datele economice reale folosite de către actorii umani în întocmirea propriilor planuri economice. Politicile publice macroeconomice sunt în același timp greșite, dar și

---

economic. Argumentul clasic propovăduiește modestia economiștilor și caută să limiteze abuzul de putere din partea statului și a agenților săi; argumentul modern propovăduiește activismul și nevoia ca agenții statului să folosească puterea guvernului pentru a interveni activ în ajutorul oamenilor. Argumentul clasic atrăgea atenția la perversitatea alegerii voluntare din cauza monopolului, a externalităților, a bunurilor publice și a instabilității macroeconomice. Argumentul clasic ne împingea către echilibrul cercetător/arbitru, pe când argumentul modern ne duce către echilibrul salvator/jucător. Problema economiei politice contemporane care găsește convingător argumentul clasic al modestiei este de a găsi un argument pentru echilibrul cercetător/arbitru care să satisfacă gândirea modernilor. Această problemă intelectuală este separată de interesul material de a-i face pe economiști să renunțe la privilegiile lor în arena publică.

[16] Samuelson, *Economics*, 153.

[17] Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 710-803.

[18] F.A. Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* (Chicago: University of Chicago Press, 1978), 98-100.

arogante. După Hayek, „pretenţia de cunoaştere" a modelizărilor macroeconomice nu duce la soluţionarea relelor sociale de felul şomajului, ci creează un tipar de alocare a resurselor imposibil de păstrat. Cum spune Hayek:

> Aceste politici publice nu au produs un nivel al angajării forţei de muncă ce n-ar fi putut fi atins în alte moduri, ci a realizat o distribuţie a angajării forţei de muncă ce nu poate fi păstrată pe termen lung şi care după o vreme va mai putea fi menţinută doar cu preţul unei rate a inflaţiei ce ar duce imediat la dezorganizarea tuturor activităţilor economice[19].

Prăbuşirea hegemoniei keynesiene în anii 1970 a arătat victoria intelectuală a criticii lui Hayek. Însă majoritatea economiştilor nu a răspuns favorabil pledoariei pentru modestie a lui Hayek şi a continuat să înţeleagă viaţa economică în termeni de agregate. Resurecţia economiei keynesiene în lucrările lui Joseph Stiglitz[20] şi Paul Krugman[21] recurge la aceleaşi presupoziţii eroizante despre puterea economiştilor de a regla fin lumea în care trăim cu ajutorul pârghiilor politicilor economice, la fel ca în epoca lui Keynes şi Samuelson, în ciuda unor schimbări subtile ale unor argumentaţii teoretice. Robert Nelson a arătat că, după Stiglitz, vechile erori fundamentale de la baza teoriei economice a lui Samuelson sunt acum pe deplin explicate[22]. Dar munca lui Samuelson a fixat statutul ştiinţific al economiei în Statele Unite şi le-a adus multor economişti posturi guvernamentale în care îşi puteau folosi autoritatea ştiinţifică pentru a influenţa politicile publice.

Deşi Stiglitz înţelege erorile de la baza gândirii economice a lui Samuelson, el nu afirmă că revoluţia economiei informaţiei realizată de el, sau economia instituţională a lui Coase şi North, sau revoluţia alegerii publice a lui Buchanan şi Tullock ar trebui să ne facă să chestionăm rolul atribuit economiştilor în societate prin opera lui Samuelson. Dimpotrivă, Stiglitz crede că lucrările sale de economie modernă au confirmat rolul economiştilor în societate, fixat de către Keynes şi Samuelson chiar mai mult decât o făceau operele acestora. Credinţa în puterea salvatoare a administraţiei publice îndrumate de modele economice nu dispare aşa de uşor.

---

19 Hayek, *New Studies*, 29.
20 Joseph Stiglitz, *Globalization and Its Discontents* (New York: Norton, 2002).
21 Paul Krugman, *The Return of Depression Economics* (New York: Norton, 1999).
22 Vezi Nelson, *Economics*, 261.

Analiza costuri-beneficii

Noua economie făcută de Samuelson se fundamenta pe următoarele trei afirmații:

1. Ideea de *laissez-faire* a fost înlăturată de economia lui Keynes și de ulterioarele dezvoltări din economie.
2. Economia modernă a creat instrumentarul analitic cu ajutorul căruia economiștii îndeplinesc rolul de oameni de știință și de ingineri ai societății în același timp.
3. Instrumentarul analitic al economiei moderne este îmbunătățit de noi tehnici de măsurare statistică ce garantează că modelele abstracte de economie matematică pot fi bine calibrate, pot genera predicții clare, pot fi testate corect pe seturi de date și, astfel, pot fundamenta inițiative de politici economice de succes.

Pentru ca aceste afirmații să fie valabile, trebuie să presupunem că datele obiective există cu adevărat și că pot fi colectate și analizate într-o manieră economică. Dezvoltarea puterii de calcul în secolul XX a avut, desigur, o mare influență asupra modului de a face economie, dar nu punem accentul pe această chestiune. Vrem să ne referim la o chestiune de mai mare finețe, și anume la faptul că datele pe care economiștii cred că le pot manipula nici nu există în realitate[23]. În cazul discutat în această secțiune,

[23] Faptul acesta este adevărat în macroeconomie ca și în microeconomie, cum vom arăta în această secțiune. Produsul intern brut, de exemplu, încearcă să măsoare valoarea produsă într-o economie într-un an dat, însumând prețurile finale ale bunurilor. O problemă este evitarea dublei contabilități, dar alte probleme sunt și mai presante. Pentru ca suma prețurilor finale ale bunurilor să aibă o semnificație, analistul trebuie să presupună că acestea sunt de fapt prețurile de echilibru ce reflectă întregul cost de oportunitate al producției fiecărui bun. Dar asta nu ar fi posibil decât în condițiile echilibrului competitiv general. Mai întâi, condițiile echilibrului competitiv general sunt foarte restrictive și s-ar putea spune că ele nu pot fi aproximate în condițiile lumii reale. În al doilea rând, dacă condițiile echilibrului competitiv general ar fi adevărate, atunci politicile publice recomandate de regulă de macroeconomiștii keynesieni ar fi redundante, căci alocarea ideală a resurselor rare ar fi deja obținută. Pe scurt, argumentul keynesian al resurselor presupune prin definiție absența echilibrului competitiv general. Dacă așa stau lucrurile, atunci informațiile despre prețuri nu ar putea fi disponibile pentru a sta la baza unor decizii de politici publice. Pentru a obține informații semnificative, economistul keynesian trebuie să presupună existența informațiilor, iar existența lor

informațiile considerate valabile privesc obiectivitatea costurilor și beneficiilor.

Analiza costuri-beneficii apare în întreg câmpul economiei publice. Ea nu apare doar în analiza externalităților, ci și în aceea a taxelor, a reglementărilor și a aranjamentelor juridice alternative. De exemplu, domeniul modern al economiei și dreptului ar fi de nerecunoscut fără analiza costuri-beneficii.

Modul economic de gândire nu distorsionează conceptual logica analizei costuri-beneficii. Problemele apar atunci când se încearcă preluarea operațională a analizei, presupunându-se că beneficiile și costurile sunt entități cuantificabile, ce pot fi măsurate și comparate. În economia standard a bunăstării lui Pigou, devierile de la alocarea ideală a resurselor se datorează economiilor externe. Beneficiile marginale private și costurile marginale derivă din beneficiile marginale sociale și costurile marginale. Se afirmă că o externalitate pozitivă duce la o ofertă inferioară a bunurilor și serviciilor în chestiune, din cauză că beneficiile marginale private ale producerii bunurilor sau serviciilor sunt mai mici decât beneficiile marginale sociale pe care le-ar produce. O externalitate negativă generează problema contrară. Bunuri și servicii nedorite sunt oferite într-o măsură mai mare decât nivelul ideal, deoarece costurile marginale private de producere a bunurilor sau serviciilor sunt mai mici decât costurile marginale sociale generate de acele bunuri sau servicii. În situația standard, în caz de externalități pozitive, guvernul ar trebui să subvenționeze producerea de bunuri și servicii, pentru a alinia astfel costurile private și cele sociale; iar în caz de externalități negative, guvernul ar trebui să taxeze activitatea, pentru a alinia astfel costurile private și cele sociale. Din punct de vedere conceptual, logica acestei abordări este impecabilă; dar folosită ca instrument de politici publice, ea este evident greșită și a dăunat mult modului în care se discută astăzi în economie chestiunile de politici publice[24]. Ronald Coase[25] și James Buchanan[26] au

---

ar însemna că modurile keynesiene de politici publice sunt inutile. Dacă, în ciuda acestor încurcături logice, keynesianismul a triumfat fără probleme, faptul arată cât de adevărată este ideea lui Nelson că în economia politică modernă credința învinge rațiunea și că este imposibil să răstorni un sistem de convingeri atunci când în spatele său s-au aliniat ideile și interesele.

[24] Lumea „think tank"-urilor economice este împărțită în forțe pro-piață și anti-piață, iar dialogul dintre ele constă într-un război al analizelor costuri-beneficii. Grupurile pro-piață arată că respectivul cost al unei intervenții anume va depăși beneficiile ei, lucru calculat de obicei sub forma costurilor pentru o familie compusă din patru persoane. Pentru a nu se lăsa mai prejos, forțele anti-piață arată „date"

evidențiat de mult timp problemele fundamentale ale economiei bunăstării lui Pigou. Deși opera lor a fost revoluționară, implicațiile radicale ale lor au fost trecute cu vederea, în timp ce cultura economiei se lăsa fascinată de analiza și măsurarea datelor. La urma urmei, știința înseamnă măsurare, cum ne place să spunem. Iar dacă nu poți măsura, tot e mai bine să măsori decât să atentezi la statutul științific al unei discipline. Așa că, în ciuda ideilor lui Coase și Buchanan, analiza costuri-beneficii n-a fost abandonată nici pe departe de cei care fac economie politică – chiar dacă mulți dintre ei pretind că descind din Coase și Buchanan.

Critica lui Coase și Buchanan la adresa lui Pigou poate fi rezumată astfel: fie soluțiile lui Pigou sunt redundante, pentru că actorii privați își negociază ieșirea din conflicte (în cazul costurilor de tranzacție zero), fie soluția este non-operațională (în cazul costurilor de tranzacție pozitive, inclusiv a costurilor informației). Dacă actorii privați nu reușesc să adune costurile și beneficiile și să le alinieze, cum vor putea face asta funcționarii guvernamentali? În loc să măsurăm ceea ce nu putem măsura în chip rezonabil, atât Coase, cât și Buchanan susțin că ar trebui să folosim o abordare de tipul costurilor de oportunitate în economia publică. Analiza instituțională comparată care ar rezulta de aici, spune Coase, „ne-ar face să ne începem analiza de la o situație ce o aproximează pe cea existentă, să examinăm efectele unei schimbări politice propuse și să încercăm să decidem dacă noua situație ar fi mai bună sau mai rea în ansamblu decât cea inițială"[27].

Deși prinsă în contradicția logică de a fi ori redundantă, ori neoperativă, economia de sală de curs a lui Pigou nu poate fi înfrântă ușor[28]. De exemplu, William Baumol se opune cu putere afirmațiilor lui Coase și Buchanan și susține că tradiția lui Pigou este „impecabilă", recunoscând

---

după care o economie de piață neîngrădită va genera costuri mult mai mari pentru cetățeanul obișnuit decât beneficiile generate pe piață. Aceasta este mecanica discursului, dar nimeni nu are informațiile necesare pentru a-și dovedi argumentul, așa că se recurge la presupuneri și bănuieli. În cel mai bun caz, avem de-a face doar cu anumite tendințe ideologice deghizate în cifre și împodobite cu accesoriile științei. În cel mai rău caz, avem de-a face cu manipulări din partea grupurilor de interese ce doresc să-și atingă scopurile pe seama celorlalți.

[25] Ronald Coase, „The Problem of Social Cost", *Journal of Law & Economics* 3, no. 1 (1960): 1-44.

[26] James M. Buchanan, *Cost and Choice*, în Buchanan, *Collected Works*, vol. 6.

[27] Coase, „Problem", 23.

[28] Vezi Ronald Coase, *The Firm, the Market and the Law* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), 157-85 (sublinind și alte contradicții ale economiei bunăstării pigouviene).

totuși că „la urma urmei, nu prea avem motive de încredere în aplicabilitatea abordării pigoviene interpretată literal. Nu știm să calculăm impozitele și subvențiile cerute și nici nu știm cum să le aproximăm prin încercări repetate"[29]. Fandările intelectuale ale lui Baumol l-au făcut pe Coase să rezume ironic poziția acestuia, spunând că logica abordării lui Pigou este „impecabilă", doar dacă prin „impecabilă" înțelegem că „dacă propunerile ei de impozitare ar fi aplicate, lucru imposibil, ar realiza o alocare optimă a resurselor"[30]. Coase a adăugat: „Nu am negat niciodată asta. Am afirmat doar că astfel de propuneri de impozitare țin de domeniul visului. În tinerețea mea se spunea că ceea ce e prea stupid ca să fie spus poate fi cântat. În economia modernă, ar putea fi formulat matematic"[31].

Dezbaterea asupra socialismului de piață

Dezbaterea asupra socialismului de piață din prima jumătate a secolului XX ne oferă un alt exemplu în care economiștii s-au lăsat conduși de propriile dorințe de a fi științifici. În anii de până în 1920, Friedrich von Wieser, Joseph Schumpeter, Leon Walras, Vilfredo Pareto, Enrico Barone, Fredrick Taylor și Frank Knight arătaseră că dacă socialismul voia să raționalizeze producția, atunci el ar fi trebuit să satisfacă aceleași cerințe formale pe care le îndeplinea capitalismul în condiții de echilibru[32]. Cu alte cuvinte, dacă raționalizarea presupunea cea mai eficientă folosire a resurselor, așa cum se pretindea că este, atunci raționalizarea socialistă trebuia să satisfacă condițiile de optimalitate descrise cu ajutorul principiilor marginaliste.

Economistul polonez Oskar Lange a răspuns acestei provocări în 1936-1937, făcând o propunere în care socialismul de piață satisfăcea cerințele formale de echilibru general în capitalism și totodată avea o performanță mai bună, se spunea, decât economia de piață, pentru că îndepărta monopolurile și ciclurile de afaceri despre care se credea că bântuie

---

29 William J. Baumol, „On Taxation and the Control of Externalities", *American Economic Review* 62 (1972): 307, 318.

30 Coase, *The Firm*, 185

31 Coase, *The Firm*, 185.

32 Vezi, de ex., Peter J. Boettke, ed., *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited*, vol. 4 (London: Routledge, 2000) (în care apar lucrări despre argumentul „asemănării formale" și despre încercările subsecvente de a dezvolta o economie marginalistă a socialismului).

capitalismul real[33]. Folosind argumentul similarității formale, Lange gândea astfel. Mai întâi, permitem existența unei piețe pentru bunuri de consum și alocarea forței de muncă. Apoi, punem sectorul de producție în mâinile statului, creând direcții stricte de producție pentru firme. Mai precis, îi informăm pe manageri că trebuie să fixeze un preț al producției egal cu costurile marginale și să atingă un nivel al producției care să minimizeze costurile medii. Ajustările se vor putea face prin încercări și corecții repetate, folosind drept reper inventarul. Indicațiile de producție vor face ca toate costurile de oportunitate ale producției să fie luate în calcul și ca toate tehnologiile cu costurile cele mai mici să fie utilizate. Pe scurt, aceste indicații de producție vor asigura atingerea eficienței în producție, chiar și într-un cadru în care statul are proprietatea asupra mijloacelor de producție.

Lange și-a dus și mai departe teoria despre socialism. Nu doar că socialismul reușea, prin imitarea condițiilor de eficiență ale capitalismului, să atingă teoretic același nivel de producție eficientă ca și piața, dar el putea chiar să depășească performanța capitalismului, eliminând societatea monopolurilor și ciclurile de afaceri ce caracterizau capitalismul real. În mâinile lui Lange, teoria neoclasică avea să devină un instrument puternic de control social.

Răspunsul lui Hayek la modelul de socialism de piață al lui Lange a fost unul complex, atacând presupoziția informațională a acestuia, ce pornea din modelul neoclasic al echilibrului general[34]. Mai întâi, Hayek a susținut că modelele de socialism de piață propuse de Lange și alții sunt preocupate de echilibru. Aceste modele nu sunt capabile să discute adaptările necesare la schimbarea condițiilor în viața economică reală. Un exemplu clasic era deducerea valorii bunurilor de capital din bunurile de consum. Joseph Schumpeter arătase că, odată ce bunurile de consum își primeau valoarea pe piață (așa cum se întâmpla în modelul lui Lange), nu mai era nevoie de o piață a bunurilor de producător, deoarece valoarea bunurilor de capital corespunzătoare putea fi dedusă *ipso facto*[35].

Această „soluție" era valabilă în modelul echilibrului general, în care planurile sunt dinainte conciliate (adică nu există false schimburi). Dar Hayek

---

[33] Oskar Lange, „On the Economic Theory of Socialism". În *On the Economic Theory of Socialism* (1936-1937; repr., Minneapolis: University of Minnesota Press, 1938).

[34] Hayek, *Individualism and Economic Order* (1948; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996), 33-56, 77-91, 181-208.

[35] Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (New York: Harper Perennial, 2008), 167-231.

nu era preocupat de model, ci de felul în care are loc de fapt atribuirea valorii în cadrul procesului de piață, astfel încât planurile de producție se coordonează cu cererile de consum. Procedura nu este banală și necesită diferite semnale de piață, care să-i ghideze pe antreprenori în deciziile luate cu privire la folosirea combinațiilor de bunuri și capital în proiectele de producție. În esență, Hayek susținea că socialismul de piață nu putea rezolva această problemă, ci doar presupunea că ea nu există. Desigur, dacă ne concentrăm atenția analitică asupra proprietăților unei lumi în care toate planurile au fost deja pe deplin coordonate între ele (echilibru competitiv general), atunci nu vom afla nimic despre procesul prin care a fost atinsă coordonarea.

Aceasta era ideea centrală a lui Hayek. În lipsa anumitor instituții și practici, procesul care duce la coordonarea planurilor (inclusiv atribuirea valorii dinspre bunurile de consum spre bunurile de producător) nu poate avea loc. Pentru a lua decizii cu privire la resurse, ar fi nevoie de un alt proces, unul care nu s-ar putea baza prin definiție pe indicatorii stimulentelor proprietății private, ai semnalelor prețurilor relative și ai sistemului profit-pierdere, de vreme ce acestea fuseseră abolite de proiectul socialist. Cu alte cuvinte, propunerea de echilibru competitiv *ipso-facto* era irelevantă pentru o lume care nu se găsea deja în stare de echilibru. Faptul că mari economiști neoclasici (precum Knight și Schumpeter) nu înțeleseseră acest lucru elementar arăta ce haos producea în economie preocuparea scientistă legată de starea de echilibru, iar nu de procesele care tind să creeze echilibru.

În viziunea lui Hayek, problema acestei situații nu se rezuma la faptul că se considera explicat ceea ce încă nu demonstrase, ci în faptul că îndepărta atenția de la modul în care modificările condițiilor cereau adaptare din partea participanților. Așa cum am arătat mai devreme, echilibrul este prin definiție o stare de lucruri în care niciun agent din sistem nu are stimulente pentru schimbare. Dacă toate datele ar fi înghețate, atunci logica i-ar face pe indivizi să atingă o stare de repaos în care toate planurile ar fi coordonate, iar resursele ar fi folosite în cea mai eficientă manieră cunoscută. Condițiile lui Lange ar fi îndeplinite – prețurile ar fi egale cu costul marginal (astfel că întreg costul de oportunitate al producției s-ar reflecta în preț), iar producția s-ar afla la punctul minim al curbei de costuri medii (astfel că ar fi folosite tehnologiile cu cele mai mici costuri). Dar ce ne spun nouă aceste condiții, se întreba Hayek, cu privire la o lume în care datele nu sunt înghețate? Ce se întâmplă atunci când gusturile și tehnologiile se schimbă?

Alocarea eficientă a resurselor cere să existe o corespondență între condițiile de gust, tehnologii și dotări cu resurse între condițiile de gust, pe

de o parte, şi variabilele induse ale preţurilor şi ale sistemului profit-pierdere, pe de altă parte. Într-o competiţie perfectă, variabilele de profunzime şi variabilele induse se află într-o aliniere perfectă, astfel că nu există probleme de coordonare. Acele direcţii din economie ce resping ideea de autoreglementare neagă de obicei ideea că ar exista vreo corespondenţă între condiţiile de profunzime şi variabilele induse de pe piaţă.

Respingând ambele alternative, Hayek a căutat să explice că între condiţiile de adâncime şi cele induse există o relaţie de întârziere. Pentru el, economia este o disciplină a tendinţei şi direcţiei, iar nu o ştiinţă a determinărilor exacte. Schimbările condiţiilor de profunzime declanşează ajustări ulterioare, care se reflectă în variabilele induse de pe piaţă. Variabilele induse sunt târzii, dar sunt tractate mereu de condiţiile de adâncime.

Hayek afirma că perfecta cunoaştere este o trăsătură definitorie a echilibrului, dar că nu poate fi luată ca o presupoziţie a procesului de echilibrare. Cum reuşesc atunci indivizii să afle informaţiile necesare pentru a-şi coordona propriile planuri cu ale altora? În „Economics and Knowledge" şi în „The Use of Knowledge in Society"[36], Hayek arată că modul în care agenţii economici ajung să le afle reprezintă elementul empiric esenţial al economiei şi că semnalele preţurilor reprezintă cele mai importante repere instituţionale pentru învăţare în cadrul procesului pieţei. Teoria tradiţională neoclasică spunea că preţurile sunt stimulente, lucru adevărat. Dar Hayek a arătat că preţurile au şi un rol informaţional, neglijat de către economiştii moderni care caută modele de echilibru.

Hayek a reluat diferite aspecte ale ideilor argumentate în aceste două articole clasice, în scrierile lui ulterioare, şi a ajuns să acorde mai multă atenţie naturii contextuale a cunoaşterii utilizate în cadrul procesului de piaţă. Cunoaşterea, a arătat el, nu există separat de contextul descoperirii şi utilizării ei. Participanţii la economie îşi bazează acţiunile pe cunoştinţe concrete, dintr-un anumit timp şi loc. Cunoaşterea localizată folosită de către participanţii la piaţă pentru orientarea acţiunilor lor nu este una abstractă şi obiectivă, astfel că ea nu poate fi utilizată de către planificatori în afara contextului, pentru a creiona organizarea pe scară largă a societăţii.

Raţionamentul lui Hayek împotriva planificării nu se limitează la simpla problemă a vastităţii informaţiei necesare pentru coordonarea eficientă a planurilor unei multitudini de indivizi. Cunoaşterea utilizată pe

---

[36] F.A. Hayek, „Economics and Knowledge", în *Individualism and Economic Order* (1937; 1948; repr., Chicago, University of Chicago Press, 1980); Hayek, „The Use of Knowledge in Society", în *Individualism and Economic Order* (1944; repr., Chicago, University of Chicago Press, 1948), 33-56 şi 77-91.

piață de către antreprenori nu există în afara contextului local și astfel nu poate fi organizată nici măcar în principiu. Problema nu e că planificatorii trebuie să facă un calcul prea complicat; sarcina lor este imposibilă, deoarece lor nu le sunt accesibile cunoștințele necesare, indiferent de dezvoltările tehnologice care ar putea apărea.

Socialismul de piață cere economiei să facă un salt de la înțelegerea funcționării unei societăți economice, la încercarea de a o planifica. Instrumentele științifice ale economiei neoclasice – mai ales echilibrul general – i-a făcut pe susținătorii socialismului să creadă că pot realiza o planificare eficientă. Astfel, economiștii nu mai sunt doar cercetători ai economiei, ci devin jucători activi – ingineri care planifică activitatea economică. Desigur, așa cum au demonstrat-o atât istoria, cât și opera lui Hayek, poziția cerută de socialism este nesustenabilă pe termen lung. Hayek a distrus în teorie programul socialist, cu argumentele prezentate mai sus. Dar prăbușirea dramatică a Uniunii Sovietice la începutul ultimului deceniu al secolului XX a arătat lumii dezastrul produs de hybrisul economic al celor care au crezut că pot dirija centralist viața economică.

Concluzii

Cartea lui Robert Nelson, *Economics as a Religion*, este o lectură fascinantă și totodată o lucrare profundă asupra rolului social pe care îl poate îndeplini economia în epoca modernă. Cum spune el:

> Religia cea mai energică a epocii moderne a fost progresul economic. Dacă economiștii au avut o importanță modestă în producerea reală a acestui progres și chiar în înțelegerea mecanismelor care l-au produs, ei au avut un mare rol în legitimarea lui socială. Ei au format preoțimea modernă a religiei progresului, interpretându-i formele, rafinându-i mesajele și asigurându-i pe credincioși că progresul va continua[37].

El spune apoi că economiștii, „ca și alte caste preoțești din istorie, duc o viață sigură și protejată, de obicei în liniștea academică"[38].

Analiza lui Nelson face în general o descriere a modului în care creșterea economică a devenit religia modernă, iar economiștii – clericii gardieni ai acesteia. Trecem de la această analiză profundă la o privire asupra laturii întunecate a transformării suferite de disciplina noastră. Folosindu-ne

[37] Nelson, *Economics*, 329.
[38] Nelson, *Economics*, 332.

de raţionamentul economic, ne aşteptăm ca o castă preoţească protejată să răspundă raţional la stimulentele şi la tentativele de abuz faţă de poziţia sa privilegiată, prin ridicarea de bariere în calea competiţiei. Ca economişti, credem în ideea că disciplina economică are o importanţă crucială pentru înţelegerea forţelor care ne modelează lumea. Dar în acelaşi timp credem că statutul preoţesc al economiştilor a adus prejudicii disciplinei noastre şi, pe termen lung, va risipi legitimitatea ideilor prezentate în economie[39].

Am discutat trei momente în care economiştii secolului XX au susţinut extinderea rolului economiştilor în direcţia ingineriei sociale. În fiecare caz, am arătat că argumentele economiştilor nu se susţineau. Disciplina economică are mai mult de câştigat prin practica modestiei faţă de complexitatea socială, decât prin încercarea de a-i extinde domeniul dincolo de ceea ce poate ea să atingă. Ideea noastră e simplă: dacă îi cerem unei discipline ceva ce nu poate să facă, resursele ei intelectuale vor fi risipite în încercarea de a obţine imposibilul. În procesul intelectual de luare a deciziilor, se vor face greşeli de tip I şi II, căci vor fi preluate proiecte ce ar fi trebuit respinse, iar proiecte meritorii vor fi înlăturate.

Poate fi schimbată situaţia economiei? Nu ştim. Ştim că, dacă am crede că situaţia e fără speranţă, atunci am spune că e o situaţie ideală, cum credea Frank Knight. Pe de altă parte, ştim că schimbarea cere să existe un antreprenor intelectual curajos, care să vadă o oportunitate şi să reorienteze disciplina. Însă reorientarea pe care o susţinem ar reduce prestigiul şi puterea economiştilor în societatea modernă. De obicei, acţiunea antreprenorială nu se declanşează atunci când răsplata inovaţiei este o scădere a prestigiului relativ. Pe de altă parte, am spus că dacă economiştii ar renunţa la poziţia privilegiată din societate, şi-ar putea recâştiga „sufletul". Poate că oportunitatea de profit ce aşteaptă să fie găsită de către economistul – antreprenor intelectual este aducerea unei legitimităţi pe termen lung în disciplina economiei politice. Pentru a obţine această legitimitate, economistul trebuie să abandoneze promisiunile mincinoase ale unei întreprinderi presudo-ştiinţifice în economia modernă, care crede într-o administrare publică eficientă, pe baza tehnicilor modelului şi măsurătorii care caracterizează economia de la Samuelson încoace. Acest economist ar avea de a face cu ura colegilor săi în timpul vieţii. Dar practicând înţelepciunea umilinţei, acest economist va avea onoarea să continue tradiţia giganţilor intelectuali ai economiei politice, Smith, Hume, Mises, Hayek şi Buchanan.

---

[39] Iar această delegitimare va avea mari consecinţe negative pentru societate, deoarece va îngreuna înţelegerea principiului ordinii spontane şi a analizei mijloace/scopuri care limitează aspiraţiile utopice ale antreprenorilor politici.

Doar respingând statutul de mare preot şi acceptându-l pe acela de filosof de rând, economistul va găsi oportunitatea de a salva economia de la damnare pentru păcatul aroganţei. „Căci oricine se înalţă pe sine se va smeri, iar cel ce se smereşte pe sine se va înălţa”[40].

[40] Luca 14:11.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Partea a IV-a

Concluzii

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

22. Câteva paragrafe critice care ar trebui să influenţeze modul şi motivaţia pentru care predăm economie: *Smith, Mises şi Hayek*

Cum am încercat să arăt în tot acest volum, predarea economiei nu este o sarcină simplă. Subiectul este edificator, iar mizele sunt mari. Dacă nu ne îndeplinim sarcina de educatori economici, vom eşua şi în calitate de economişti. Concluzia nu poate fi ocolită. Economia nu e doar un joc ce poate fi jucat de profesionişti isteţi, ci o disciplină ce atinge cele mai presante chestiuni practice din orice moment istoric de răscruce. Sunt în joc bogăţia şi sărăcia naţiunilor; durata şi calitatea vieţii depind de condiţiile economice în care trăiesc indivizii.

Disciplina economiei iluminează toate straturile sociale, astfel că disciplina noastră este foarte ambiţioasă. Ea explică acţiunile oamenilor la piaţă, în cabina de votare, în biserică, în familie şi în alte împrejurări omeneşti. Modul economic de agândire nu este doar o perspectivă oarecare asupra lumii; este *singurul* mod de a privi omul ca actor uman. Pentru cititorul obişnuit, faptul acesta poate suna arogant, dar economia oferă şi o lecţie de modestie. Cum spunea F.A. Hayek, sarcina neobişnuită a economiei este să le arate oamenilor cât de puţine ştiu ei cu adevărat despre ceea ce cred că pot să planifice[1].

---

[1] F.A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism* (Chicago: University of Chicago Press, 1991), 76.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Doctrina economică *mainline*, de la Adam Smith la F.A. Hayek, explică nu doar ceea ce economia ne poate spune, ci, mai important, ceea ce nu ne poate spune. Analiza economică are limite clare, ca şi tentativele de control economic. În secolul XX, economia a fost deviată din cauză că nu a reuşit să-şi recunoască limitele şi a confundat ştiinţele politicilor publice cu ştiinţele inginereşti. Pe baza cunoştinţelor din ştiinţele fizice, ştiinţele inginereşti au inventat soluţii tehnice inimaginabile în generaţiile mai vechi. Bunicii mei au venit pe lume într-o vreme în care turismul se făcea doar cu calul şi căruţa şi au plecat atunci când avusese loc zborul transatlantic şi omul ajunsese pe Lună. De la moartea lor, a apărut internetul şi a schimbat nu doar modul în care comunicăm, ci şi modul în care ne facem cumpărăturile, învăţăm şi ne formăm legăturile sociale. Aceste procese tehnice uimitoare par să arate că omul poate învinge cu raţiunea sa orice problemă, cu ajutorul ştiinţei. Dar chiar şi în cazul inovaţiilor tehnologice, avem tendinţa să uităm un lucru important din istoria progresului. Cunoaşterea tehnologică s-a transformat în cunoaştere folositoare prin funcţionarea obişnuită a comerţului. Fără rolul de îndrumare al proprietăţii, al preţurilor şi al sistemului profit-pierdere, n-ar fi fost obţinute câştiguri din inovaţie. Motivul e simplu – fără semnalele şi stimulentele sistemului de preţuri, actorii economici nu pot alege din gama de proiecte fezabile tehnologic pe acelea care sunt mai economice. Iar dacă lipseşte cunoaşterea economică, iniţiativele tehnologice vor suferi de pe urma risipirii sistemice a resurselor.

Dar necesitatea de a conduce inovaţia tehnologică prin comerţ nu este singurul lucru pe care vreau să-l subliniez. Viaţa comercială nu a apărut ca urmare a unui plan, ci datorită înclinaţiei omeneşti de a transporta, negocia şi face schimburi. Specializarea în producţie şi în schimb a existat cu mult înainte ca economiştii să creeze termenii ce explicau aceste comportamente. Cu alte cuvinte, economiştii nu au inventat economia, ci au ajuns să o studieze când economia funcţiona deja, iar sarcina atribuită lor a fost de a găsi o înţelegere filosofică a practicilor deja existente. E o mare diferenţă faţă de munca acelui inginer public care proiectează poduri pentru a facilita transportul între Manhattan şi Brooklyn. Atunci când politicienii şi publicul cer ca economia să semene cu ingineria, ei îi cer să se corupă.

Dar dacă acceptăm că economia nu poate juca rolul ingineriei sociale, nu trebuie să ne mulţumim ca ea să fie pur filosofică. Economia şi economia politică sunt capabile să producă informaţii empirice importante. Ele ne pot arăta ce impact vor avea anumite cadre instituţionale alternative asupra capacităţii noastre de a obţine câştiguri din comerţ şi inovaţie. Dacă un anumit cadru instituţional îngrădeşte comerţul şi inovaţia, nu se vor

obţine câştiguri; dacă alte cadre instituţionale le încurajează, atunci se vor obţine câştiguri. Le spun adesea studenţilor că omenirea a arătat până acum două tendinţe naturale – de a transporta, negocia şi face schimb (cum ne-a învăţat Adam Smith); şi de a jefui, prăda şi distruge (cum ne-a învăţat Thomas Hobbes) – şi va fi încurajată o anumită tendinţă, în funcţie de cadrul instituţional în care indivizii trăiesc şi interacţionează. Experienţa de viaţă poate fi un cerc virtuos al creaţiei de avere şi al unei vieţi mai sănătoase şi mai prospere sau poate fi iadul pe pământ, urât şi animalic. Dacă economia nu poate face predicţii punctuale, ea poate, ca ştiinţă, să ne arate tendinţele şi direcţiile de schimbare şi capacitatea de creare sau de distrugere a bogăţiei unui sistem economico-politic.

Economia *mainline* a arătat că nu trebuie lucrat prin supraestimarea capacităţii cognitive a indivizilor şi că politica nu trebuie concepută prin recursul la despoţi luminaţi. Dimpotrivă, economia politică de la Adam Smith până la F.A. Hayek ia oamenii aşa cum sunt şi caută să găsească acele cadre instituţionale care îi constrâng pe cei răi se fie cât mai puţin dăunători când sunt în poziţii de putere, în acelaşi timp folosindu-se de motivaţiile obişnuite ale oamenilor şi de capacităţile lor cognitive limitate pentru a realiza cooperarea socială având la bază diviziunea muncii. Economiştii *mainline* au arătat că în economia de piaţă a proprietăţii private şi în condiţiile unei guvernări limitate constituţional, constrângerea ambiţiilor agresive ale indivizilor aflaţi la putere şi folosirea cunoştinţelor unice de timp şi de loc ale oamenilor puteau fi concentrate pentru realizarea unei ordini sociale paşnice şi prospere.

Economia şi economia politică trebuie însă se se protejeze de mândria omenească. Mândria e de două feluri: una a celui cu un caracter moral superior şi una a celui cu un calibru intelectual superior concetăţenilor lui. Acest tip de hybris a fost numit de Hayek „eroarea fatală".

Cultura intelectuală pe care o împărtăşea Adam Smith avea şi ea o poziţie critică la adresa mândriei. Citiţi următorul pasaj din *The Wealth of Nations:*

> Desigur, orice individ poate, în situaţia sa locală, să judece mai bine decât orice om de afaceri sau legiuitor în ce specie a industriei domestice îşi poate folosi capitalul şi ce produs ar putea avea cea mai mare valoare. Omul de stat care încearcă să-i dirijeze pe indivizii privaţi cum să-şi folosească propriul capital nu doar că atrage atenţia asupra sieşi în mod inutil, ci pretinde o autoritate ce nu poate fi încredinţată unei singure persoane şi nici unui consiliu sau senat oarecare, una care este extrem de periculoasă în mâinile unui om

destul de nebun şi de prezumţios ca să se creadă demn să o exercite asupra altora[2].

Pentru Smith, „omul sistemelor" – cum l-a numit în *The Theory of Moral Sentiments* – merita să fie ridiculizat[3]. Doar el putea să fie „păcălit crezându-se înţelept" sau atât de „nebun şi prezumţios" ca să creadă că-i poate dirija pe alţii în treburile comerciale.

Când şi-a scris John Maynard Keynes *The General Theory of Employment, Interest, and Money*[4], cultura intelectuală se schimbase radical. În loc să fie obiectul ridiculizării, omul sistemelor era căutat pentru a rezolva problemele extravaganţelor vieţii comerciale şi ale societăţii industriale moderne, şomajul şi fluctuaţiile afacerilor. De atunci, economia a fost deviată în educaţie şi într-un instrument de politici publice. De atunci, ea a devenit slujnica omului sistemelor, şi nu motivul de a pune la îndoială înţelepciunea oamenilor păcăliţi de propria îngâmfare. Acum apare *The Economics of Control* şi nu *The Common Sense of Political Economy*[5].

Sarcina economiştilor este să le spună adevărul celor de la putere, nu să le facă pe plac. De la Smith până la Hayek, această disciplină ne-a arătat că e nevoie de limite ale puterii pentru a pune stavilă tendinţelor prădătoare ale oamenilor. Iar atunci când nu o ascultăm, nu negăm adevărul ideilor lui Adam Smith, J.B. Say şi F.A. Hayek despre puterea pieţei de a crea bogăţie şi a politicii de a o distruge. Experimentul comunist din secolul XX reafirmă această lecţie esenţială a economiei *mainline*. Cum scria Ludwig von Mises:

> Corpusul cunoştinţelor economice este un element esenţial al structurii civilizaţiei umane. Este temelia pe care s-au înălţat industrialismul modern şi toate realizările morale, intelectuale, tehnologice şi terapeutice din ultimele secole. El va rămâne în stăpânirea oamenilor, fie că aceştia îi vor folosi tezaurul de cunoştinţe pe care îl oferă, fie că îl vor lăsa neatins. Dar dacă ei nu se vor folosi de el şi îi vor dispreţui

---

[2] Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776; repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976), 478.

[3] Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments* (1759; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1982), 233.

[4] John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest, and Money* (1936; repr., New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1964).

[5] Abba Lerner, *The Economics of Control* (London: Macmillan, 1944); Philip H. Wicksteed, *The Common Sense of Political Economy: Including a Study of the Human Basis of Economic Law* (London: Macmillan, 1910).

BUCHAREST PARLIAMENT LIBRARY

învăţăturile şi avertismentele, oamenii nu vor anula economia; ei vor anula societatea şi rasa umană[6].

Ca practicanţi şi profesori de economie, suntem angajaţi într-o afacere serioasă. Trebuie să extindem limitele cunoaşterii în cercetarea noastră şi să comunicăm studenţilor noştri, factorilor de decizie politică şi publicului larg adevărurile fundamentale ale economiei *mainline*. Nu avem nevoie doar de modele economice valide din punct de vedere logic şi de tehnici statistice sofisticate. Ne trebuie în schimb o capacitate logică de raţionare economică sănătoasă şi o înţelegere a istoriei omeneşti. Trebuie să înţelegem omul ca pe cineva care alege abil, deşi falibil, şi care trăieşte într-un cadru instituţional contingent istoric.

Aşa cum am încercat să arăt în această carte, economia este o disciplină edificatoare şi interesantă, care atinge cele mai importante întrebări ale vremii noastre, chestiuni de viaţă şi de moarte. Ţine de responsabilitatea noastră profesională să le predăm studenţilor plăcerea de a folosi modul economic de gândire pentru a înţelege lumea, ca şi gravitatea consecinţelor unei respingeri a cunoaşterii ştiinţei economice din grabă de a reuşi pe scena politică.

Linia principală a economiei ne furnizează adevărurile fundamentale ce rămân valide în timp şi spaţiu. Cititorii acestei cărţi vor privi, sper, această colecţie de eseuri nu ca pe catehismul unei doctrine stabile, ci ca pe o invitaţie tentantă la ştiinţa acţiunii omeneşti şi, în special, la ramura ei cea mai dezvoltată, economia. Trebuie să-i atragem spre studiul oamenilor pe cei mai buni şi mai străluciţi studenţi din fiecare generaţie; ei trebuie să vadă în studiul economiei o activitate palpitantă intelectual şi demnă de atenţia lor. De asemenea, ei trebuie să reziste la tentaţia intelectuală de a se vedea în rolul de planificatori de sisteme sau de făurari infailibili ai unui sistem. Pentru a păstra cursul de la ceea ce Hayek numea „constructivism raţional" către ceea ce Vernon Smith numea „raţionalitate ecologică", este nevoie de un echilibru intelectual fin. Soarta disciplinei economice va depinde de capacitatea economiei *mainline* de a oferi o invitaţie seducătoare fiecărei generaţii; iar soarta umanităţii va depinde de abilitatea economiei *mainline* de a înfrânge ignoranţa economică, politica grupurilor de interese şi ambiţiile excesive ale omului sistemelor.

Ca în toate domeniile ştiinţifice, şi în economie adevărul contează mai mult decât popularitatea şi puterea. Iar sarcina predării adevărului

---

[6] Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics* (1949; repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010), 885.

economic către generații de studenți este una meritorie și onorabilă. Este o vocație ce are nevoie de atenția noastră și de devotamentul față de arta cercetării și predării. Cei mai buni dintre economiști citesc mult și profund, gândesc intens, vorbesc direct și scriu limpede. Este o treabă serioasă pentru oameni serioși. Dar se întâmplă să fie totodată și o aventură intelectuală uimitoare, în preajma „faptelor omului" în toată varietatea și diversitatea lor în timp și în spațiu. Sper cu sinceritate că diferitele explorări ale principiilor științei economice *mainline*, ca și exemplul marilor profesori care mi-au transmis mie aceste principii, reușesc să comunice în mod eficient entuziasmul meu față de disciplinele economiei și economiei politice și sper că ele pot fi o invitație adresată cititorilor mei să ia și ei parte la marea conversație economică.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliografie

Adaman, F., and Pat Devine. 1996. „The Economic Calculation Debate: Lessons for Socialists". *Cambridge Journal of Economics* 20 (5): 532-37.

Ahrens, J. 2002. *Governance and Economic Development: A Comparative Institutional Approach.* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Albert, H., 1984. „*Modell-Denken und historische Wirklichkeit*". În *Ökonomisches Denken und soziale Ordnung*, edited by H. Albert, 39-61. Tübingen: J.C.B. Mohr.

Aligica, P. Dragos, and Peter J. Boettke. 2009. *Challenging Institutional Analysis and Development: The Bloomington School.* New York: Routledge.

Anderson, Gary, and Peter J. Boettke. 1993. „Perestroika and Public Choice: The Economics of Autocratic Succession in a Rent-Seeking Society". *Public Choice* 75 (2): 101-18.

—. 1997. „Soviet Venality: A Rent-Seeking Model of the Communist State". *Public Choice* 93 (1-2): 37-53.

Arrow, Kenneth. 1994. „Methodological Individualism and Social Knowledge". *The American Economic Review* 84 (2): 1-9.

Atkinson, A. 1987. „James M. Buchanan's Contributions to Economics". *Scandinavian Journal of Economics* 89 (1): 5-15.

Ayittey, George. 1994. „The Failure of Development Planning in Africa". În *The Collapse of Development Planning*, edited by Peter J. Boettke. New York: New York University Press: 146-81.

Bardhan, Pranab, and John Roemer. 1992. „Market Socialism: A Case for Rejuvenation". *Journal of Economic Perspectives* 6 (3): 101-16.

—, eds. 1993. *Market Socialism: The Current Debate.* New York: Oxford University Press.

BCU CLUJ / BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

Barone, Enrico. 1908. „The Ministry of Production in the Collectivist State". În *Collectivist Economic Planning*, edited by F.A. Hayek. Repr., London: Routledge, 1935, 245-90.

Barzel, Yoram. 1989. *Economic Analysis of Property Rights*. New York: Cambridge University Press.

Bastiat, Frederic. 1964. „A Petition", în *Economic Sophisms*, Irvington-On-Hudson: Foundation For Economic Education.

Bateman, Bradley. 2005. „Bringing In The State? The Life and Times of Laissez-Faire in the 19th century United States". *History of Political Economy*, 37, ed. Steve Medema, 175-99.

Bates, R., A. Greif, M. Levi, J.-L. Rosenthal, and B.R. Weingast. 1998. *Analytic Narratives*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Baumol, William J. 1972. „On Taxation and the Control of Externalities". *American Economic Review* 62, 307-22.

—. 2002. *The Free-Market Innovation Machine*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Becker, Gary. 1976. *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.

Bellante, Don. 1994. „Sticky Wages, Efficiency Wages, and Market Processes". *Review of Austrian Economics* 8, 21-33.

Benson, Bruce. 1990. *The Enterprise of Law*. San Francisco: Pacific Research Institute for Public Policy.

Berger, Peter. 1963. *Invitation to Sociology*. New York: Doubleday.

Berliner, Joseph. 1957. *Factory and Manager in the USSR*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Boehm-Bawerk, E. 1884-1921. *Capital and Interest*, 3 vols. Repr., South Holland, IL: Libertarian Press, 1949.

—. 1891. „The Historical versus the Deductive Method in Political Economy". *Annals of the American Academy of Political Science* 1. În *Classics in Austrian Economics*, edited by Israel M. Kirzner, 109-29. Repr., London: Pickering & Chatto, 1994.

Boettke, Peter J. 1987. „Virginia Political Economy: A View from Vienna". În Boettke and Prychitko, *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics*, 244-60.

—. 1989. „Evolution and Economics: Austrians and Institutionalists". *Research in the History of Economic Thought & Methodology* 6, 73-89.

—. 1990. *The Political Economy of Soviet Socialism: The Formative Years, 1918-1928*. Boston, MA: Kluwer.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

—. 1992. „Analysis and Vision in Economic Discourse". *Journal of the History of Economic Thought* 14 (Spring), 84-95.
—. 1993. *Why Perestroika Failed: The Politics and Economics of Socialist Transformation.* New York: Routledge.
—, ed. 1994. *The Collapse of Development Planning.* New York: New York University Press.
—, ed. 1994. *The Elgar Companion to Austrian Economics.* Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.
—, ed. 1994. *Introduction to The Collapse of Development Planning.* New York: New York University Press.
—. 1994. „The Political Infrastructure in Economic Development". În Boettke, *Calculation and Coordination*, 234-47.
—. 1995. „Hayek's *The Road to Serfdom* Revisited: Government Failure in the Argument against Socialism". *Eastern Economic Journal* 25 (Winter), 7-26.
—. 1995. „Why Are There No Austrian Socialists? Ideology, Science and the Austrian School". *Journal of the History of Economic Thought* 17 (Spring): 35-56.
—. 1996. Review of *Whither Socialism?* by Joseph Stiglitz. *Journal of Economic Literature* 34 (1) (March): 189-91.
—. 1996. „What Is Wrong with Neoclassical Economics (And What Is Still Wrong with Austrian Economics)". În *Beyond Neoclassical Economics*, edited by Fred Foldvary. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 22-40.
—. 1997. „Where Did Economics Go Wrong: Modern Economics as a Flight from Reality". *Critical Review* 11 (1): 11-64.
—. 1998. „Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy". *Advances in Austrian Economics* 5: 131-58.
—. 1998. „Is Economics a Moral Science?", *Journal of Markets & Morality* 1 (2): 212-19.
—. 1998. „Ludwig von Mises". În *The Handbook of Economic Methodology*, edited by J. Davis, D. Wade Hands, and U. Maki. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 534-40.
—. 1999. „Which Enlightenment, Whose Liberalism: F.A. Hayek's Research Program for Understanding the Liberal Society". În *The Legacy of F.A. Hayek: Politics, Philosophy, Economics*, edited by Peter J. Boettke, vol. 1, xi—lv. Cheltenham, UK; Edward Elgar Publishing.
—. 2000. *The Intellectual Legacy of F.A. Hayek*, 3 vols. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

—, ed. 2000. *Socialism and the Market: The Socialist Calculation Debate Revisited*, 9 vols. London: Routledge.

—. 2001. *Calculation and Coordination: Essays on Socialism and Transitional Political Economy*. New York: Routledge.

—. 2001. „Why Culture Matters: Economics, Politics, and the Imprint of History". În Boettke, *Calculation and Coordination*, 248-65.

—. 2002. „Relevance as a Virtue in Economics". *Quarterly Journal of Austrian Economics* 5 (4): 31-36.

—. 2008. „The Austrian School of Economics". În *A Concise Encyclopedia of Economics*, edited by David Henderson. http://www.econ.lib.org/library/Enc/AustrianSchoolofEconomics.html.

—. 2009. „Institutional Transition and the Problem of Credible Commitment". *Annual Proceedings of the Wealth & Weil-Being of Nations* 1: 41-51.

—. 2009. Review of Eric Jones's *Cultures Merging. Economic Development & Culture Change*, 57 (January): 434-37.

—, ed. 2010. *The Handbook of Contemporary Austrian Economics*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Boettke, Peter J., and Christopher J. Coyne. 2003. „Entrepreneurship and Development: Cause or Consequence?", *Advances in Austrian Economics* 6: 67-88.

—. 2004. „Swedish Influences, Austrian Advances: The Contributions of the Swedish and Austrian Schools to Market Process Theory". În *The Evolution of the Market Process: Austrian and Swedish Economics*, edited by M. Bellet, S. Gloria-Palermo, and A. Zouache, 20-31. New York: Routledge.

—. 2006. „The Role of the Economist in Economic Development". *Quarterly Journal of Austrian Economics* 19 (2): 47-68.

—. 2009. „Best Case, Worse Case, and the Golden Mean in Political Economy". *Review of Austrian Economics* 22 (2): 123-25.

Boettke, Peter J., Christopher J. Coyne, and Peter T. Leeson. 2003. „Man as Machine: The Plight of 20th Century Economics". *Annals of the Society for the History of Economic Thought* 43: 1-10.

—. 2006. „High Priests and Lowly Philosophers: The Battle for the Soul of Economics". *Case Western Reserve Law Review* 56 (3): 551-68.

—. 2008. „Institutional Stickiness and the New Development Economics". *American Journal of Economics & Sociology* 67 (2): 331-58.

Boettke, Peter J., and Steven Horwitz. 2005. „The Limits of Economic Expertise". Annual supplement, *History of Political Economy* 37: 10-39.

BCU TRANSILVANIA UNIVERSITY LIBRARY

Boettke, Peter J., and Peter T. Leeson. 2003. „The Austrian School of Economics, 1950-2000". În *The Blackwell Companion to the History of Economic Thought*, edited by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, and John B. Davis. Oxford: Basil Blackwell Publishers, 445-53.

—. 2004. „Liberalism, Socialism and Robust Political Economy". *Journal of Markets & Morality* 7 (1): 99-111.

—. 2006. *The Legacy of Ludwig von Mises: Theory and History*, 2 vols. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

Boettke, Peter J., and David L. Prychitko, eds. 1994. *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics*. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

—. 1996. „Mr. Boulding and the Austrians". În *Joseph Schumpeter, Historian of Economics*, edited by L. Moss, 250-59. New York: Routledge.

—. 1998. *Market Process Theories*, 2 vols. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

Boettke, Peter J., and Karen I. Vaughn. 2002. „Knight and the Austrians on Capital and the Problems of Socialism". *History of Political Economy* 34 (1), 155-76.

Boulding, Kenneth E. 1936. „Time and Investment". *Economica* 10 (May): 196-220.

—. 1941. *Economic Analysis*. New York: Harper & Brothers.

—. 1948. „Samuelson's *Foundations*: The Role of Mathematics in Economics". *Journal of Political Economy* 56 (June): 187-99.

—. 1950. *A Reconstruction of Economics*. New York: John Wiley & Sons.

—. 1956. *The Image*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

—. 1958. *The Skills of the Economist*. Cleveland: Howard Allen.

—. 1962. *Conflict and Defense*. New York: Harper & Row.

—. 1966. *The Impact of the Social Sciences*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

—. 1970. *Economics as a Science*. New York: McGraw-Hill.

—. 1971. „After Samuelson, Who Needs Adam Smith?", *History of Political Economy* 3 (Fall): 225-37.

—. 1971. „Introduction". În *Collected Papers*, vol. 1. Boulder: Colorado Associated University Press, vii—xi.

—. 1973. „The Misallocation of Intellectual Resources in Economics". În *Collected Papers*, vol. 3. Boulder: Colorado Associated University Press, 535-52.

—. 1978. *Ecodynamics*. New York: Sage.

—. 1981. *Evolutionary Economics*. New York: Sage.

BCU CLUJ / BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

—. 1985. „My Life Philosophy". *The American Economist* 29 (Fall): 5-14.
—. 1985. „Systems Research and the Hierarchy of World Systems". *Systems Research* 2: 7-11.
—. 1990. *Three Faces of Power.* New York: Sage.
Brennan, Geoffrey, and James M. Buchanan, 1980. *The Power to Tax.* New York: Cambridge University Press.
—. 1985. „The Reason of Rules". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 10. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc.
Buchanan, James M. 1954. „Social Choice, Democracy and Free Markets". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 89-102. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc.
—. 1958. *Public Principles of Public Debt.* Homewood, IL: Irwin.
—. 1959. „Positive Economics, Welfare Economics, and Political Economy". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 191-209.
—. 1960. *Fiscal Theory and Political Economy.* Chapel Hill: University of North Carolina Press.
—. 1962. „What Should Economists Do?" În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 28-42.
—. 1967. „Politics and Science". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1. 230-43.
—. 1969. *Cost and Choice.* În Buchanan, *Collected Works*, vol. 6.
—. 1972. „Politics, Property and the Law". *Journal of Law & Economics.* În *Freedom in Constitutional Contract*, 94-109. Repr., College Station: Texas A&M University Press, 1979.
—. 1975. *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan.* În Buchanan, *Collected Works*, vol. 7.
—. 1977. *Freedom in Constitutional Contract.* College Station: Texas A&M University Press.
—. 1977. „Law and the Invisible Hand". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 17.
—. 1979. „Politics without Romance". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 45-59.
—. 1979. *What Should Economists Do?* Indianapolis, IN: Liberty Press.
—. 1982. „Order Defined in the Process of Its Emergence". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 244-45.
—. 1983. „Political Economy: 1957-1982". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 19, 38-49.
—. 1986. „Better than Plowing". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 1, 11-27.
—. 1986. „Cultural Evolution and Institutional Reform". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 18, 311-23.

BCU CENTRALA UNIVERSITARĂ LIBRARY

—. 1986. *Liberty, Market and State.* New York: New York University Press.
—. 1986. „The Potential for Tyranny in Politics as Science". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 17, 153-70.
—. 1991. *The Economics and Ethics of Constitutional Order.* Ann Arbor: University of Michigan Press.
—. 1992. *Better than Plowing.* Chicago: University of Chicago Press.
—. 1993. „Asymmetrical Reciprocity in Market Exchange". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 12, 409-25.
—. 1996. „Economics as a Public Science". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 12, 44-51.
—. 1999-2001. *The Collected Works of James M. Buchanan*, 20 vols. Indianapolis, IN: Liberty Fund.
—. 2001. „The Qualities of a Natural Economist". În Buchanan, *Collected Works: Ideas, Persons, and Events*, vol. 19, 95-107.
Buchanan, James M., and G.F. Thirlby, eds. 1973. *L.S.E. Essays on Cost.* London: London School of Economics.
Buchanan, James M., R.D. Tollison, and G. Tullock, eds. 1980. *Towards a Theory of the Rent-Seeking Society.* College Station: Texas A&M University Press.
Buchanan, James M., and Gordon Tullock. 1962. *The Calculus of Consent.* În Buchanan, *Collected Works*, vol. 3.
Buchanan, James M., and V. Vanberg. 1991. „The Market as a Creative Process". În Buchanan, *Collected Works*, vol. 18, 289-310.
Buchanan, James M., and Richard Wagner. 1977. *Democracy in Deficit: The Political Legacy of Lord Keynes.* În *Collected Works*, vol. 8.
Buchanan, James M., and J.Y. Yoon, eds. 1994. *The Return of Increasing Returns.* Ann Arbor: University of Michigan Press.
Caldwell, Bruce. 1984. „Praxeology and Its Critics: An Appraisal". *History of Political Economy.* 363-79.
—. 1988. „Hayek's «The Trend of Economic Thinking»". *Review of Austrian Economics* 2, 175-78.
—. 1989. „Austrians and Institutionalists: The Historical Origins of Their Shared Characteristics". *Research in the History of Economic Thought & Methodology* 6, 91-100.
—. 1997. „Hayek and Socialism". *Journal of Economic Literature* 35 (4): 1856-90.
—. 2004. *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek.* Chicago: University of Chicago Press.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Campbell, Donald. 1995. *Incentives: Motivation and the Economics of Information.* New York: Cambridge University Press.

Chafuen, Alejandro A. 2003. *Faith and Liberty: The Economic Thought of the Late Scholastics.* Lanham, Md.: Lexington Books, 2003.

Cheung, S. 1973. „The Fable of the Bees: An Economic Investigation". *Journal of Law & Economics* 16 (1): 11-33.

Coase, Ronald. 1959. „The Federal Communications Commission". *Journal of Law & Economics* 2 (1) 1-40.

—. 1960. „The Problem of Social Cost". *Journal of Law & Economics* 3 (1): 1-44.

—. 1988. *The Firm, the Market and the Law.* Chicago: University of Chicago Press.

Coddington, Alan. 1975. „Creaking Semaphore and Beyond: A Consideration of Shackle's «Epistemics and Economics»". *British Journal of the Philosophy of Science* 26, 151-63.

Collins, Randall. 1998. *The Sociology of Philosophies: A Global Theory of Intellectual Change.* Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.

Converse, Philip E. 1964. „The Nature of Belief Systems in Mass Publics". În *Ideology and Discontent*, edited by David E. Apter. New York: Free Press, 206-61.

Cottrell, Allin, and W. Paul Cockshot. 1993. „Calculation, Complexity and Planning". *Review of Political Economy* 5 (1): 73-112.

Cowen, Tyler. 2007. *Discover Your Inner Economist: Use Incentives to Fall in Love, Survive Your Next Meeting, and Motivate Your Dentist.* Boston, MA: Dutton Adult.

Cowen, Tyler, and R. Fink. 1985. „Inconsistent Equilibrium Constructs: Mises and Rothbard on the Evenly Rotating Economy". *American Economic Review* 75: 866-69.

Coyne, Christopher J. 2005. „The Institutional Prerequisites for Post-Conflict Reconstruction". *Review of Austrian Economics* 18 (3/4): 325-42.

—. 2007. *After War: The Political Economy of Exporting Democracy.* Stanford, CA: Stanford Economics & Finance.

Coyne, Christopher J., and Peter T. Leeson. 2004. „The Plight of Underdeveloped Countries". *Cato Journal* 24 (3): 235-49.

Cushman, R. 1994. „Rational Fears". *Lingua Franca* (November/ December): 42-54.

Davidson, Paul. 1989. „The Economics of Ignorance or Ignorance of Economics?" *Critical Review* 3 (3-4): 467-87.

BCU CLUJ - FREE LIBRARY

De Roover, Raymond. 1976. *Business, Banking, and Economic Thought in Late Medieval and Early Modern Europe.* Chicago: University of Chicago Press.

De Soto, H. 1989. *The Other Path.* New York: HarperCollins.

Demsetz, Harold. 1969. „Information and Efficiency". *Journal of Law & Economics* (March), 1-22.

Dixit, Avinash. 1996. *The Making of Economic Policy: A Transaction-Cost Politics Perspective.* Cambridge, MA: MIT Press.

Domar, Evsey. 1957. *Essays in the Theory of Economic Growth.* New York: Oxford University Press.

Durbin, E.F. 1945. „Professor Hayek on Economic Planning and Political Liberty". *Economic Journal* 55 (December): 357-70.

Easterly, William. 2001. *The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics.* Cambridge, MA: MIT Press.

Ehrlich, Alexander, 1960. *The Soviet Industrialization Debate, 1924-1928.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Elster, Jon. 2009. *Alexis de Tocqueville: The First Social Scientist.* New York: Cambridge University Press.

Engels, Frederick. 1892. *Socialism: Utopian and Scientific.* Repr., New York: International Publishers, 1972.

Epstein, R. 1995. *Simple Rules for a Complex World.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Euken, W. 1940. *The Foundations of Economics.* Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1951.

Evans, Peter B., Dietrich Rueschmeyer, and Theda Skocpol, eds. 1985. *Bringing the State Back In.* New York: Cambridge University Press.

Fisher, Franklin. 1983. *Disequilibrium Foundations of Equilibrium Economics.* New York: Cambridge University Press.

—. 1991. „Organizing Industrial Organization: Reflections on the *Handbook of Industrial Organization*". *Brookings Papers: Microeconomics* 1991: 201-40.

Fleischacker, Samuel. 2004. *On Adam Smith's* Wealth of Nations. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Foss, Nicolai. 2000. „Austrian Economics and Game Theory: A Stocktaking and an Evaluation". *Review of Austrian Economics* 13: 41-58.

Friedman, Jeffrey. 1995. „Economic Approaches to Politics". *Critical Review* 9 (1-2): 1-24.

—. 1996. „Introduction: Economic Approaches to Politics". În *The Rational Choice Controversy: Economic Models of Politics Reconsidered*, edited by Jeffrey Friedman. New Haven, CT: Yale University Press, 1-24.

—. 1996. „Public Opinion and Democracy". *Critical Review* 10 (1): i-xii.

Friedman, Milton. 1947. „Lerner's Economics of Control". *Journal of Political Economy* 55 (5): 405-16.
—. 1953. *Essays in Positive Economics.* Chicago: University of Chicago Press.
—. 1962. *Capitalism and Freedom.* Chicago: University of Chicago Press.
Friedman, Milton, and Rose Friedman. 1980. *Free to Choose.* New York: Harcourt, Brace & Jovanovich.
Frye, T. 2000. *Brokers and Bureaucrats.* Ann Arbor: University of Michigan Press.
Fukuyama, F. 2004. *State-Building: Governance and the World-Order in the 21st Century.* Ithaca, NY: Cornell University Press.
Garrison, Roger. 1984. „Time and Money". *Journal of Macroeconomics* 6 (2) (Spring), 197-213.
—. *Time and Money: The Macroeconomics of Capital Structure.* New York: Routledge.
Gerschenkron, A. 1962. *Economic Backwardness in Historical Perspective.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
Goethe, Johann Wolfgang von. 1995. *Scientific Studies*, vol. 12. Translated by Douglas Miller. Princeton, NJ: Princeton University Press.
Gordon, Robert. 1990. „What Is New-Keynesian Economics?" *Journal of Economic Literature* 28 (3) (September), 1151-71.
Granick, David. 1954. *Management and the Industrial Firm in the USSR.* Repr., Westport, CT: Greenwood Press, 1980.
Greaves, P. 1974. *Mises Made Easier: A Glossary for Ludwig von Mises's* Human Action. New York: Free-Market Books.
Gregory, Paul. 2003. *The Political Economy of Stalinism.* New York: Cambridge University Press.
Grice-Hutchinson, Marjorie. 1952. *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605.* Oxford University Press.
—. 1978. *Early Economic Thought in Spain 1177-1740.* London: Allen & Unwin.
Grossman, Gregory. 1977. „The «Second Economy» of the USSR". În *The Soviet Economy*, edited by Morris Bornstein. Repr., Boulder, CO: Westview, 1981.
Grossman, Sanford. 1976. „On the Efficiency of Competitive Stock Markets Where Traders Have Diverse Information". *Journal of Finance* 31 (May), 573-85.
—. 1989. *The Informational Role of Prices.* Cambridge, MA: MIT Press.
Grossman, Sanford, and Joseph Stiglitz. 1976. „Information and Competitive Price Systems". *American Economic Review* 66 (May), 246-53.

—. 1980. „On the Impossibility of Informationally Efficient Markets". *American Economic Review* 70 (June), 393-408.

Hahn, Frank. 1973. *On the Notion of Equilibrium in Economics.* Cambridge: Cambridge University Press.

Hamilton, Alexander. 1787. *The Federalist Papers #1.* http://thomas.loc.gov/home/histdox/fed_01. html.

Hayek, F.A. 1931. „Reflections on the Pure Theory of Money of Mr. J.M. Keynes". În Hayek, *Collected Works*, vol 9. Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1995, 121-46.

—. 1933. „The Trend of Economic Thinking". *Economics.* (May): 121-37. În Hayek, *Collected Works*, vol. 3, 17-34.

—, ed. 1935. *Collectivist Economic Planning.* London: Routledge.

—. 1937. „Economics and Knowledge". În Hayek, *Individualism and Economic Order*, 33-56.

—. 1941. *The Pure Theory of Capital.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1943. „The Facts of the Social Sciences". În Hayek, *Individualism and Economic Order*, 57-76.

—. 1944. *The Road to Serfdom.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1945. „The Use of Knowledge in Society". În Hayek, *Individualism and Economic Order*, 77-91.

—. 1946. „Individualism: True and False". În Hayek, *Individualism and Economic Order*, 1-32.

—. 1948. *Individualism and Economic Order.* Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1996.

—. 1952. *The Counter-Revolution of Science.* Repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1979.

—. 1952. *The Sensory Order.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1960. *The Constitution of Liberty.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1964. „Kinds of Rationalism". În *Studies in Philosophy, Politics and Economics.* Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1967, 82-95.

—. 1967. „The Results of Human Action but Not of Human Design". În *Studies in Philosophy, Politics and Economics.* Chicago: University of Chicago Press, 96-105.

—. 1973. *Law, Legislation and Liberty*, 3 vols. Chicago: University of Chicago Press.

—. 1978. *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1991. *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism.* În Hayek, *Collected Works*, vol. 1. Chicago: University of Chicago Press.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

—. 1988-2010. *The Collected Works of F.A. Hayek*, edited by Bruce Campbell, 19 vols. Chicago: University of Chicago Press.

Hazlitt, Henry. 1946. *Economics in One Lesson.* New York: Harper & Brothers.

—. 1959. *The Failure of the „New Economics".* Princeton, NJ: Van Nostrand.

—, ed. 1960. *The Critics of Keynesian Economics.* Princeton, NJ: Van Nostrand.

Heilbroner, Robert, and William Milberg. 1995. *The Crisis of Vision in Modern Economic Thought.* New York: Cambridge University Press.

Heyne, Paul, Peter J. Boettke, and David L. Prychitko. 2010. *The Economic Way of Thinking*, 12th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Hicks, John. 1967. „The Hayek Story". În *Critical Essays in Monetary Theory.* Oxford: Clarendon Press, 203-15.

High, Jack. 1990. *Maximizing, Action, and Market Adjustment: An Inquiry into the Theory of Economic Organization.* Munich: Philosophia Verlag.

Hirschman, Albert O. 1977. *The Passions and the Interests.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

—. 1986. „Against Parsimony: Three Easy Ways of Complicating Some Categories of Economic Discourse". În *Rival Views of Market Society.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 142-60.

Hoover, Kevin. 1994. „New Classical Economics". În *The Elgar Companion to Austrian Economics*, edited by Peter J. Boettke. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 576-81.

Horwitz, Steven. 1996. „Money, Money Prices and the Socialist Calculation Debate". *Advances in Austrian Economics* 3: 59-77.

—. 2000. *Microfoundations and Macroeconomics: An Austrian Perspective.* New York: Routledge.

Hume, David. 1758. *Essays Moral, Political, and Literary.* Repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1985.

Hutchison, T.W. 1938. *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory.* Repr., New York: Augustus M. Kelley, 1965.

Hutt, W.H. 1936. *Economists and the Public.* Repr., New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1990.

—. 1940. „The Concept of Consumer Sovereignty". *Economic Journal* 50 (March): 66-77.

Ickes, B., and Clifford Gaddy. 1998. „Russia's Virtual Economy". *Foreign Affairs* 77 (5) (Fall), 53-67.

Inman, R. 1987. „Markets, Governments, and the «New» Political Economy". În *The Handbook of Public Economics*, edited by A. Auerbach and M. Feldstein, vol. 2, 647-777. Amsterdam: North-Holland.

Jones, Eric. 2006. *Cultures Merging.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kamath, Shyam. 1994. „The Failure of Development Planning in India". În *The Collapse of Development Planning*, edited by Peter J. Boettke. New York: New York University Press, 90-145.

Kant, Immanuel. 1958. *The Critique of Pure Reason.* Translated by N.K. Smith. New York: St. Martin's Press.

Kaufmann, Felix. 1944. *The Methodology of the Social Sciences.* London: Oxford University Press.

Keenan, Sean. 1994. „New Keynesian Economics". În *The Elgar Companion to Austrian Economics*, edited by Peter J. Boettke. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing, 582-87.

Keynes, John Maynard. 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money.* Repr., New York: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1964.

Keynes, John N. 1891. *The Scope and Method of Political Economy.* Cambridge, MA: C. J. Clay, M.A. & Sons, at the University Press.

Kirzner, Israel M. 1960. *The Economic Point of View.* Princeton, NJ: Van Nostrand.

—. 1963. *Market Theory and the Price System.* Princeton, NJ: Van Nostrand.

—. 1978. *Competition and Entrepreneurship.* Chicago: University of Chicago Press,

—. 1979. *Perception, Opportunity and Profit.* Chicago: University of Chicago Press.

—. 1984. „Economic Planning and the Knowledge Problem". *Cato Journal* 4 (Fall), 407-25.

—. 1987. „The Economic Calculation Debate: Lessons for Austrians". *Review of Austrian Economics* 2, 1-18.

—. 1992a. *The Meaning of Market Process: Essays in the Development of Modern Austrian Economics.* New York: Routledge.

—. 1992b. „Prices, the Communication of Knowledge, and the Discovery Process". În *The Meaning of the Market Process: Essays in the Development of Modern Austrian Economics.* London: Routledge, 130-51.

—. 1997. „Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach". *Journal of Economic Literature* 35 (March), 60-85.

—. 2000. Foreword to *An Entrepreneurial Theory of the Firm*, by Frederic Sautet. London, Routledge, xiii-xiv.

—. 2001. *Ludwig von Mises.* Wilmington, NC: ISI Books.

—. 2006. „Lifetime Achievement Award Acceptance Speech". Society for the Development of Austrian Economics, Charleston, SC, November, 19, 2006.

BCU CENTRALA UNIVERSITARĂ

—. 2009. *The Economic Point of View*, edited by Peter J. Boettke and Frederic Sautet. Indianapolis, IN: Liberty Fund, Inc.

Klamer, Arjo. 1984. *Conversations with Economists.* New York: Rowman & Littlefield.

Klamer, Arjo, and David Colander. 1990. *The Making of an Economist.* Boulder, CO: Westview.

Klein, Dan, ed. 1999. *What Do Economists Contribute?* New York: New York University Press.

—. 2001. *A Plea to Economists Who Favour Liberty: Assist the Everyman.* London: Institute for Economic Affairs.

Klein, Peter. 1996. „Economic Calculation and the Limits of Organization". *Review of Austrian Economics* 9 (2): 3-28.

Knight, Frank H. 1921. *Risk, Uncertainty and Profit.* Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1971.

—. 1935. *The Ethics of Competition.* Repr., New York: Augustus M. Kelley, 1951.

—. 1940. „What Is Truth in Economics?" *Journal of Political Economy* 48: 1-32.

—. 1951. „The Role of Principles in Economics and Politics". *American Economic Review* 41 (1): 1-29. În *Selected Essays of Frank H. Knight*, edited by Ross Emmett, vol. 2, 361-91. Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1999.

—. 1960. *Intelligence and Democratic Action.* Cambridge, MA: Harvard.

Koppl, Roger. 2002. *Big Players and the Economic Theory of Expectations.* New York: Palgrave Macmillan.

Kornai, Janos. 1992. *The Political Economy of Communism.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kreps, David. 1997. „Economics — The Current Position". *Daedalus* (Winter), 59-85.

Krugman, Paul. 1994. *The Age of Diminished Expectations: U.S. Economic Policy in the 1990s.* Cambridge, MA: MIT Press.

—. 1994. *Peddling Prosperity.* New York: Norton.

—. 1995. *Development, Geography, and Economic Theory.* Cambridge, MA: MIT Press.

—. 1999. *The Return of Depression Economics.* New York: Norton.

Kuhn, T.S. 1959. „The Essential Tension: Tradition and Innovation in Scientific Research". În *The Third University of Utah Research Conference on the Identification of Scientific Talent*, edited by C.W. Taylor, 162-74. Salt Lake City: University of Utah Press.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Kukathas, C. 2003. *The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom.* New York: Oxford University Press.

Kuran, Timur. 1995. *Private Truths, Public Lies.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lange, Oskar. 1936-1937. „On the Economic Theory of Socialism". În *On the Economic Theory of Socialism.* Repr., Minneapolis: University of Minnesota Press, 1938, 55-129.

Lavoie, Don. 1985. *National Economic Planning: What Is Left?* Cambridge: Ballinger.

—. 1985. *Rivalry and Central Planning.* New York: Cambridge University Press.

Leeson, Peter T. 2005. „Endogenizing Fractionalization". *Journal of Institutional Economics* 1 (1): 75-98.

—. 2007. „Trading with Bandits". *Journal of Law & Economics* 50 (2): 303-21.

—. 2009. „The Laws of Lawlessness". *Journal of Legal Studies* 38 (2): 471-503.

—. 2009. *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Leijonhufvud, A. 1981. „Life among the Econ". În *Information and Coordination*, 347-59. New York: Oxford University Press.

Lerner, Abba. 1944. *The Economics of Control.* London: Macmillan.

Levy, David M. 1990. „The Bias in Centrally Planned Prices". *Public Choice* 67: 213-26, 213-16.

—. 2002. *How the Dismal Science Got Its Name: Classical Economics and the Ur-Text of Racial Politics.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

Lewin, Peter. 1999. *Capital in Disequilibrium: The Role of Capital in a Changing World.* New York: Routledge.

Lewis, Michael. 2003. *Moneyball: The Art of Winning an Unfair Game.* New York: Norton.

Lucas, Robert E. 1972. „Expectations and the Neutrality of Money". *Journal of Economic Theory* 4: 103-24.

Lucas, Robert E., and Thomas Sargent, eds. 1981. *Rational Expectations and Econometric Practice*, 2 vols. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Machlup, Fritz. 1978. *Methodology of Economics and Other Social Sciences.* New York: Academic Press.

Magnusson, Lars. 2003. „Mercantilism". În *The Blackwell Companion to the History of Economic Thought*, edited by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, and John B. Davis. Maiden, MA: Blackwell, 46-60.

Mahovec, Frank. 1995. *Perfect Competition and the Transformation of Economics.* New York: Routledge.

BCU UNIVERSITY LIBRARY

Mankiw, Gregory, and David Romer, eds. 1991. *New Keynesian Economics*, 2 vols. Cambridge, MA: MIT Press.

Marget, Arthur. 1938-1942. *The Theory of Prices*, 2 vols. Repr., New York: Augustus M. Kelley, 1966.

Marshall, Alfred. 1920. *Principles of Economics*. Philadelphia: Porcupine Press.

—. 1961. *Principles of Economics*, 9th ed. New York: Macmillan.

Marx, Karl. 1906. *Capital*. New York: Modern Library Edition.

Mayer, Hans. 1932. *Der Erkenntniswert der Funktionellen Priestheorien [The cognitive value of functional theories of price]*. În *Classics in Austrian Economics: A Sampling in the History of a Tradition*, edited by Israel M. Kirzner, vol. II, *The Interwar Period*. Repr., London: Pickering & Chatto, 1994, 55-168.

Mayer, Thomas. 1993. *Truth versus Precision in Economics*. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

—. 2009. *Invitation to Economics*, New York: Wiley.

McCloskey, Deirdre N. 1987. *The Writing of Economics*. New York: Macmillan.

—. 1991. „The Arrogance of Economic Theorists". *Swiss Review of World Affairs* (October).

—. 1995. „Kelly Green Golf Shoes and the Intellectual Range from M to N". *Eastern Economic Journal* 21 (3) (Summer): 411-14.

—. 1996. *The Vices of Economists, The Virtues of the Bourgeoisie*. Amsterdam.: Amsterdam University Press.

—. 2006. *The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce*. Chicago: University of Chicago Press.

—. 2010. *Bourgeois Dignity: Why Economics Cannot Explain the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.

McGinnis, M., ed. 1999. *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

—, ed. 1999. *Polycentric Governance and Development: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

—, ed. 2000. *Polycentric Games and Institutions: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

McKenzie, R., and Gordon Tullock. 1989. *The New World of Economics*. Homewood, IL: Irwin.

Meardon, Stephen. 2005. „How TIRPs Got Legs: Copyright, Trade Policy, and the Role of Government in 19th Century American Economic Thought", *History of Political Economy*, 57 (Suppl 1): 145-74.

BCU SIBIU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Medema, Steven G. 1994. *Ronald H. Coase.* New York: St. Martin's Press.
—. 2009. *The Hesitant Hand.* Princeton, NJ: Princeton University Press.
Menger, Carl. 1871. *Principles of Economics.* Repr., New York: New York University Press, 1981.
Milgrom, Paul, and John Roberts. 1992. *Economics, Organization and Management.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
Mill, John Stuart. 1848. *Principles of Political Economy.* Repr., New York, NY: Augustus M. Kelley, 1976,
Mirowski, Philip. 1989. *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature's Economics.* Cambridge: Cambridge University Press.
—. 2002. *Machine Dreams: Economics Becomes a Cyborg Science.* New York: Cambridge University Press.
Mises, Ludwig von. 1912. *The Theory of Money and Credit.* Repr., Indianapolis, IN: Liberty Press, 1980.
—. 1920. *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth.* Repr., Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1990.
—. 1922. *Socialism: An Economic and Sociological Analysis.* Repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1981.
—. 1927. *Liberalism.* Repr., Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1985.
—. 1933. *Epistemological Problems of Economics.* Repr., New York: New York University Press, 1981.
—. 1944. *Omnipotent Government.* New Haven, CT: Yale University Press.
—. 1949. *Human Action: A Treatise on Economics.* Repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 2010.
—. 1957. *Theory and History.* New Haven, CT: Yale University Press.
—. 1978. *Notes and Recollections.* South Holland, IL: Libertarian Press.
—. 1978. *The Ultimate Foundation of Economic Science.* Kansas City, KS: Sheed & McMeel.
Mitchell, W.C., and R.T. Simmons. 1994. *Beyond Politics: Markets, Welfare, and the Failure of Bureaucracy.* Boulder: Westview.
Mokyr, Joel. 2010. *The Enlightened Economy: An Economic History of Britain 1700-1850.* New Haven, CT: Yale University Press.
Moss, Laurence S., ed. 1993. *Economic Thought in Spain.* Aldershot, England: Edward Elgar, 1993.
Mueller, D. 1989. *Public Choice II.* New York: Cambridge University Press.
Murrell, Peter. 1983. „Did the Theory of Market Socialism Answer the Challenge of Ludwig von Mises? A Reinterpretation of the Socialist Controversy". *History of Political Economy* 15 (1): 92-105.

BCU "LUCIAN BLAGA" CLUJ-NAPOCA CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Nelson, Robert H. 1991. *Reaching for Heaven on Earth.* Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

—. 2002. *Economics as Religion: From Samuelson to Chicago and Beyond.* University Park: Penn State University Press.

Neuman, W. Russell. 1986. *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate.* Cambridge, MA: Harvard University Press.

North, Douglass. 1981. *Structure and Change in Economic History.* New York: Norton.

—. 2004. *Understanding the Process of Economic Change.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Nove, Alec. 1969. *An Economic History of the USSR.* Baltimore, MD: Penguin.

Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State and Utopia.* New York: Basic Books.

Nutter, G. Warren. 1962. *The Growth of Industrial Production in the Soviet Economy.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

O'Driscoll, Gerald P., and Mario J. Rizzo. 1985. *The Economics of Time and Ignorance.* New York: Basil Blackwell.

Olson, Mancur. 1996. „Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations Are Rich, and Others Poor". *Journal of Economic Perspectives* 10 (2): 3-24.

—. 2000. *Power and Prosperity.* New York: Basic Books.

Osterfeld, David. 1992. *Prosperity versus Planning: How Government Stifles Economic Growth.* New York: Oxford University Press.

Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action.* New York: Cambridge University Press.

—. 1998. „A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action" (discurs prezidențial, American Political Science Association 1997). *American Political Science Review* 92 (1), 1-22. În *Polycentric Games and Institutions: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*, edited by M. McGinnis. Repr., Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000.

—. 2005. *Understanding Institutional Diversity.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Ostrom, Elinor, C. Gibson, S. Shivakumar, and K. Andersson. 2002. *Aid, Incentives, and Sustainability: An Institutional Analysis of Development Cooperation.* Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency.

Ostrom, Vincent. 1973. *The Intellectual Crisis in American Public Administration.* Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press.

—. 1997. *The Meaning of Democracy and the Vulnerability of Democracies.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

BCU Cluj / Central University Library

Pareto, Vilfredo. 1909. *Manual of Political Economy*. Repr., New York: Augustus M. Kelley, 1971.

Poteete, A., M. Janssen, and Elinor Ostrom. 2010. *Working Together: Collective Action, the Commons, and Multiple Methods in Practice*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Powell, Benjamin. 2006. „In Reply to Sweatshop Sophistries". *Human Rights Quarterly* 28 (4): 1031-42.

Prychitko, David L. 1993. „After Davidson, Who Needs the Austrians? Reply to Davidson". *Critical Review* 7 (2-3): 371-80.

—. 1996. Review of *Whither Socialism?* by Joseph Stiglitz. *Cato Journal* 16 (Fall), 280-89.

Rajan, Raghuram. 2004. „Assume Anarchy? Why an Orthodox Economic Model Might Not Be the Best Guide for Policy". *Finance & Development* 41 (3): 56-57.

Rizvi, S. Abu Turab. 1994. „Game Theory to the Rescue". *Contributions to Political Economy* 13: 1-28.

Rizzo, Mario. 2005. „Tire Problem with Moral Dirigisme: A New Argument Against Moralistic Legislation". *NYU Journal of Law & Liberty* 1 (2): 790-844.

Robbins, Lionel. 1932. *Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. London: Macmillan.

—. 1947. *Economic Problems in Peace and War*. London: Macmillan.

Roberts, Paul Craig. 1971. *Alienation and the Soviet Economy: The Collapse of the Socialist Era*. New York: Holmes & Meier.

—. 2002. „My Time with Soviet Economics". *The Independent Review* 7 (2): 259-64.

Rodrik, Dani. 2007. *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Roemer, John. 1994. *A Future for Socialism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

—. 1995. „An Anti-Hayekian Manifesto". *New Left Review* (May/June), 112-29.

Romer, T. 1988. „On James Buchanan's Contributions to Public Economics?" *Journal of Economic Perspectives* 2 (1) (Fall): 165-79.

Rosenberg, Alexander. 1992. *Economics – Mathematical Politics or Science of Diminishing Returns?* Chicago: University of Chicago Press.

Rothbard, Murray N. 1957. „In Defense of Extreme Apriorism". *Southern Economic Journal* 23 (3): 314-20.

—. 1962. *Man, Economy, and State*, 2 vols. Princeton, NJ: D. Van Nostrand.

BCU Cluj / Central University Library

—. 1963. *America's Great Depression.* Princeton, NJ: D. Van Nostrand.
—. 1972. „Praxeology: The Method of Austrian Economics". În *Foundations of Modern Economics*, edited by E. Dolan. Repr., Kansas City, KS: Sheed & Ward, 1976.
—. 1974. *Egalitarianism as a Revolt against Nature.* Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2000.
—. 1992. „How and How Not to Desocialize". *Review of Austrian Economics* 6 (1): 65-77.
—. 1995. *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought: The Classical Economists.* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
—. 2006. *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto.* Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute.
—. 2009. *Man, Economy, and State.* Auburn, AL: Ludwig Von Mises Institute.
Rothschild, Emma. 2001. *Economic Sentiments.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
Sah, Raaj K,, and Joseph Stiglitz. 1985. „Human Fallibility and Economic Organization". *American Economic Review* 75 (May), 292-97.
—. 1986. „The Architecture of Economic Systems". *American Economic Review* 76 (September), 716-27.
Salerno, Joseph. 1993. „Mises and Hayek Dehomogenized". *Review of Austrian Economics* 6 (2): 113-46.
Samuels, Warren J. 1971. „Interrelations between Legal and Economic Processes". *Journal of Law & Economics.* În *Essays on the Economic Role of Government: Volume 1 – Fundamentals*, 139-55. Repr., New York: New York University Press, 1992.
—. 1972. „In Defense of a Positive Approach to Government as an Economic Variable". *Journal of Law & Economics* 15 (October): 453-59.
—. 1989. „Austrians and the Institutionalist Compared". *Research in the History of Economic Thought & Methodology* 6, 53-72.
—. 1989. „The Legal-Economic Nexus". *George Washington Law Review.* În *Essays on the Economic Role of Government: Volume 1 – Fundamentals*, 162-86. Repr., New York: New York University Press, 1992.
Samuels, Warren J., and James M. Buchanan. 1975. „On Some Fundamental Issues in Political Economy: An Exchange of Correspondence". *Journal of Economic Issues.* În *Essays on the Methodology and Discourse of Economics*, 201-30. Repr., New York: New York University Press, 1992.
Samuelson, Paul A. 1947. *Foundations of Economic Analysis.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
—. 1948. *Economics*, 1st ed. New York: McGraw-Hill.

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

—. 1961. *Economics*, 5th edition. New York: McGraw-Hill.
Samuelson, Paul A., and William D. Nordhaus. 1989. *Economics*, 13th ed. New York: McGraw-Hill.
Sandmo, A. 1990. „Buchanan on Political Economy: A Review Article". *Journal of Economic Literature* 28 (1) (March): 50-65.
Sautet, Frederic. 2000. *An Entrepreneurial Theory of the Firm*. New York: Routledge.
Say, Jean Baptiste. 1821. *Letters to Mr. Malthus*. Repr., New York: Augustus M. Kelley, 1967.
Schelling, Thomas. 1978. *Micromotives and Macrobehavior*. New York: Norton.
Schotter, A. 1981. *The Economic Theory of Social Institutions*. New York: Cambridge University Press.
Schumpeter, Joseph. 1954. *A History of Economic Analysis*. New York: Oxford University Press.
—. 2008. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper Perennial.
Schutz, Alfred. 1967. *The Phenomenology of the Social World*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
Selgin, George A. and Lawrence H. White. 1994. „How Would the Invisible Hand Handle Money?" *Journal of Economic Literature* 32 (4): 1718-49.
Sen, Amartya. 1987. *On Ethics and Economics*. Oxford: Blackwell.
—. 1995. „Rationality and Social Choice". *American Economic Review* 85 (1) (March): 1-24.
Sennholz, Hans F. 1955. *How Can Europe Survive?* Princeton, NJ: D. Van Nostrand.
—. 1979. *Age of Inflation*. Belmont, MA: Western Islands.
—. 1985. *Money and Freedom*. Spring Mills, PA: Libertarian Press.
—. 1987. *Debts and Deficits*. Spring Mills, PA: Libertarian Press.
—. 1987. *The Politics of Unemployment*. Spring Mills, PA: Libertarian Press.
Shackle, G.L.S. 1972. *Epistemics and Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
Shivakumar, S, 2005. *The Constitution of Development: Crafting Capabilities For Self-Governance*. New York: Palgrave.
Shleifer, Andrei, S. Djankov, E. Glaeser, R. La Porta, and F, Lopez-de-Silanes. 2003. „The New Comparative Economics". *Journal of Comparative Economics* 31 (December): 595-619.
Shleifer, Andrei, and Robert Vishny. 1998. *The Grabbing Hand*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Simmel, Georg. 1908. „How Is Society Possible?". În *On Individuality and Social Forms*, edited by Donald N. Levine. Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1971.

Simons, Henry C. 1983. *Simons' Syllabus*, edited by Gordon Tullock. Fairfax, VA: Center for the Study of Public Choice.

Skidelsky, Robert. 1992. *John Maynard Keynes: The Economist as Savior, 1920-1937*. New York: Penguin.

Smith, Adam. 1759. *The Theory of Moral Sentiments*. Repr., Indianapolis, IN: Liberty Fund, 1982.

—. 1776. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, edited by Edwin Cannan. Repr., Chicago: University of Chicago Press, 1976.

Smith, B. 1990. „Aristotle, Menger, Mises: An Essay in the Metaphysics of Economics". *History of Political Economy*, Annual Supplement to vol. 22: 263-88.

—. 1994. „Aristotelianism, Apriorism, Essentialism". În Boettke, *The Elgar Companion to Austrian Economics*, 33-37.

—. 1996. „In Defense of Extreme (Fallibilistic) Apriorism". *Journal of Libertarian Studies* 12: 179-92.

Smith, Vernon. 1998. „The Two Faces of Adam Smith". *Southern Economic Journal*, 65 (1): 2-19.

—. 2003. „Constructivist and Ecological Rationality in Economics". *American Economic Review* 93 (3): 463-508.

Snowdon, Brian, Howard Vane, and Peter Wynarczyk. 1994. *A Modern Guide to Macroeconomics: An Introduction to Competing Schools of Thought*. Aldershot, UK: Edward Elgar Publishing.

Solow, Robert. 1997. „How Did Economics Get That Way and What Way Did It Get?" *Daedalus* (Winter), 39-58.

Stark, Rodney. 2005. *The Victory of Reason: How Christianity Led to Freedom, Capitalism, and Western Success*. New York: Random House.

Steele, David Ramsey. 1992. *From Marx to Mises*. La Salle, IL: Open Court.

Stewart, Dougald. 1793. „Account of the Life and Writings of Adam Smith, L.L.D." În *Essays on Philosophical Subjects*, edited by W.P.D. Wrightman, 269-351. Repr., Oxford: Oxford University Press, 1980.

Stigler, George. 1946. *Theory of Price*. Chicago: University of Chicago Press.

—. 1961. „The Economics of Information". *Journal of Political Economy* 16 (3) (June), 213-25.

—. 1975. *The Citizen and the State*. Chicago: University of Chicago Press.

Stiglitz, Joseph. 1993. *Economics*. New York: Norton.

—. 1994. *Whither Socialism?* Cambridge, MA: MIT Press.

—. 2002. *Globalization and Its Discontents*. New York: Norton.

Stringham, Edward P. 2003. „The Extralegal Development of Securities Trading in Seventeenth Century Amsterdam". *Quarterly Review of Economies and Finance* 43 (2): 321-44.

Summers, Lawrence. 1990. *Understanding Unemployment.* Cambridge, MA: MIT Press.

Swedberg, Richard. 1998. *Max Weber and the Idea of Economic Sociology.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

—. 2009. *Tocqueville's Political Economy.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

Tabarrok, Alex. 2009. „Elinor Ostrom and the Well-Governed Commons". *Marginal Revolution*, October 12. Accessed 20 January 2010. http://www.marginalrevolution.com/marginalrevolution/2009/lo/elinor-ostrom-and-the-wellgoverned-commons.html.

Thomsen, Esteban. 1992. *Prices and Knowledge: A Market-Process Perspective.* New York: Routledge.

Tullock, Gordon. 1983. *Preface to Simons' Syllabus*, by Henry C. Simons. Fairfax, VA: Center for the Study of Public Choice.

—. 1994. *The New Federalist.* Vancouver: Fraser Institute.

—. 2004. „Entry Barriers in Politics". În *The Selected Works of Gordon Tullock: Virginia Political Economy*, edited by C.K. Rowley, vol. 1, 69—77. Indianapolis, IN: Liberty Fund.

—. 2004. „The Welfare Costs of Monopolies, Tariffs, and Theft". În *The Selected Works of Gordon Tullock: Virginia Political Economy*, edited by C.K. Rowley, vol. 1, 169-79. Indianapolis, IN: Liberty Fund.

—. 2006. „Adam Smith and the Prisoners' Dilemma". In *The Selected Works of Gordon Tullock: Economics without Frontiers*, edited by C.K. Rowley, vol. 10, 429-37. Indianapolis, IN: Liberty Fund.

Vaughn, Karen I. 1980. „Does It Matter That Costs Are Subjective?" *Southern Economic Journal* 46 (1) (January): 702-15.

—. 1980. „Economic Calculation under Socialism: The Austrian Contribution". *Economic Inquiry* XVIII: 535-54.

—. 1994. *Austrian Economics in America.* New York: Cambridge University Press.

Veblen, Thorstein. 1899. „Why Is Economics Not an Evolutionary Science?". În *The Portable Veblen*, edited by M. Lerner, 215-40. Repr., New York: Viking Press, 1948.

Wagner, Richard E. 1989. *To Promote the General Welfare.* San Francisco: Pacific Research Institute.

—. 2004. „Public Choice as an Academic Enterprise". *American Journal of Economics & Sociology* 63 (January): 55-74.

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

—. 2007. „Value and Exchange". *Review of Austrian Economics* 20 (2-3): 97-103.

—. 2009. *Fiscal Sociology and the Theory of Public Finance: An Exploratory Essay.* Northampton, UK: Edward Elgar Publishing.

Walicki, A. 1995. *Marxism and the Leap into the Kingdom of Freedom: The Rise and Fall of Communist Utopia.* Stanford, CA: Stanford University Press.

Weber, Max. 1904-1905. *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism.* Repr., New York: Scribners, 1958.

—. 1927. *General Economic History.* Repr., New Brunswick, NJ: Transaction, 1995.

—. 1956. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*, edited by Guenther Roth and Claus Wittich, vol. 1. Repr., Berkeley: University of California Press, 1978.

Weingast, Barry. 1995. „The Economic Role of Political Institutions". *Journal of Law, Economics and Organization* 11 (1): 1-31.

Wicksteed, Philip H. 1910. *The Common Sense of Political Economy: Including a Study of the Human Basis of Economic Law.* London: Macmillan.

—. 1914. „The Scope and Method of Political Economy in Light of the «Marginal» Theory of Value and Distribution". În *The Common Sense of Political Economy*, 2 vols. Repr., London: Routledge, 1938.

Wieser, F. von. 1927. *Social Economics.* New York: Adelphi.

Williamson, Claudia. 2009. „Informal Institutions Rule". *Public Choice* 139 (3): 371-87.

Wright, Robert. 1988. „Kenneth E. Boulding", în *Three Scientists and Their Gods.* New York: Harper and Row.

Young, Jeffrey. 2005. „Unintended Order and Intervention: Adam Smith's Theory of the Role of the State", *The Role of Government in the History of Economic Thought, Annual Supplement to Volume 37, History of Political Economy*, edited by Steve Medema, 91-119.

Zaller, John. 1992. *The Nature and Origins of Mass Opinion.* Cambridge: Cambridge University Press.

Zingales, Luigi. 2009. „Keynesian Principles: The Oppositions Opening Remarks". *The Economist*, March 10. http://www.economist.com/debate/days/view/276.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mulțumiri

Capitolul 1, „Economia pentru ieri, astăzi şi mâine", a fost pregătit pentru a fi rostit cu ocazia decernării Premiului Adam Smith al Association of Private Enterprise Education, în aprilie 2010. Articolul a apărut pentru prima dată în *The Journal of Private Enterprise* 26 (2) (2011): 1-14. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări. Sunt foarte recunoscător pentru acordarea acestui premiu din partea APEE, iar cuvântul spus de mine cu acea ocazie se găseşte la: http://www.coordinationproblem.org/2010/04/2010-adam-smith-award-remarks-read-on-april-11th-in-las-vegas.html. Îi mulţumesc lui Edward Stringham pentru îngrijirea unui număr special al *Journal of Private Enterprise* compus din eseuri ale foştilor mei studenţi scrise *in honorem*, număr a cărui apariţie a coincis cu Premiul Adam Smith. Am învăţat foarte multe lucruri de la foştii mei studenţi şi le doresc să aibă parte de aceeaşi experienţă minunată în predarea economiei pe care am avut-o eu în cariera mea, graţie lor. Vă mulţumesc.

Capitolul 2, „Despre îndatoririle educaţiei economice", a fost publicat în serial în *GMU Working Paper in Economics* No. 10-25. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări. O primă versiune a lucrării a fost prezentată la conferinţa „Economic Freedom and the High School Curriculum", organizată de către Freedom and Prosperity Academy din Tucson, Arizona, în 5-8 noiembrie 2010, şi îi mulţumesc lui Stephen Haessler pentru invitaţia de a o prezenta şi participanţilor pentru feed-back-ul nepreţuit.

Capitolul 3, „Cum se poate preda economia de tip austriac la cursurile postuniversitare", a apărut iniţial în *Journal of Economics and Finance Education* 10 (2) (2011): 19-30. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 4, „Predarea economiei, aprecierea ordinii spontane şi economia ca ştiinţă publică", a apărut iniţial în *Journal of Economic Behavior and Organization* 80 (2) (2011): 265-74. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări. Lucrarea a fost scrisă pentru conferinţa FSSO în onoarea lui James Buchanan, pentru contribuţia sa de o viaţă la studiul ordinii spontane. Am beneficiat mult de pe urma comentariilor lui Chris Coyne, Bill Dennis, Peter Leeson, Shruti Rajagopalan şi Virgil Storr. Desigur, erorile îmi aparţin exclusiv mie.

Capitolul 5, „Relevanţa ca virtute: Hans Sennholz", a fost publicat iniţial în *The Quarterly Journal of Austrian Economics* 5 (4) (Winter 2002): 31-36, într-un număr special realizat cu ocazia aniversării a 80 de ani a lui Hans Sennholz. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări.

Capitolul 6, „O contribuţie uitată: Murray Rothbard despre socialism în teorie şi practică", a fost scris împreună cu Christopher Coyne şi publicat iniţial în *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 2004 7(2): 71-89. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări. O primă versiune a acestei lucrări a fost prezentată la 9th Austrian Scholars Conference de la Ludwig von Mises Institute, în Auburn, Alabama, în martie 2003. Peter Boettke le mulţumeşte lui Guido Hülsman şi lui Joseph Salerno pentru a-l fi încurajat să prezinte la conferinţă o lucrare pe acest subiect. Mulţumesc pentru cometariile foarte utile ale lui Andrew Farrant, Peter Leeson, Ben Powell, Edward Stringham şi John Robert Subrick, ale celor doi referenţi anonimi şi ale editorului. Le mulţumesc pentru colaborare şi studenţilor de la cursul de Teorie austriacă a proceselor pieţei, II, din primăvara anului 2003. Sunt recunoscător programului de Filosofie, politică şi economie de la James M. Buchanan Center for Political Economy şi programului de Social Change de la Mercatus Center pentru sprijinul financiar. Erorile eventuale îmi aparţin exclusiv mie.

Capitolul 7, „Domnul Boulding şi Şcoala Austriacă", a fost scris împreună cu David L. Prychitko şi tipărit iniţial în volumul L. Moss (ed.), *Joseph A. Schumpeter, Historian of Economics* (New York: Routledge, 1996): 250-59. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări.

Capitolul 8, „Reîntoarcerea «politicii» în economia politică: Warren Samuels", a fost publicat iniţial în Steve Medema and Jeff Biddle (eds.), *Economics Broadly Conceived: Essays in Honor of Warren Samuels* (New York: Routledge, 2001): 203-16. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări.

Capitolul 9, „Maximizarea comportamentului şi forţele de piaţă: Gordon Tullock", a fost iniţial publicat în *Public Choice* 135 (1-2) (2008): 3-10. Mulţumesc pentru permisiunea republicării.

Capitolul 10, „Individualism metodologic, ordine spontană şi programul de cercetare al workshop-ului de teorie politică şi analiză a politicilor: Vincent şi Elinor Ostrom", a fost scris în colaborare cu Christopher Coyne şi a apărut iniţial în *Journal of Economic Behavior and Organization* 57 (2005): 145-58. Mulţumim pentru permisiunea de a-l retipări. Sunt recunoscător pentru sprijinul financiar oferit de programul de Filosofie, politică şi economie de la James M. Buchanan Center for Political Economy, programul de Social Change de la Mercatus Center şi Fundaţia Earhart. Le mulţumesc participanţilor la simpozion pentru comentariilor lor utile asupra primei variante ale lucrării şi, în special, celor doi moderatori oficiali, Paul Dragoş Aligică şi Michael McGinnis. Eventualele erori îmi aparţin exclusiv mie.

Capitolul 11, „Este autoreglementarea singura formă de «reglementare rezonabilă»? Elinor Ostrom", a apărut iniţial în *Public Choice* 143 (3/4) (2010): 283-91. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări. Comentarii utile la el mi-au fost oferite de Paul Dragoş Aligică, Chris Coyne, Daniel D'Amico, Peter Leeson, Steve Medema, Mario Rizzo şi Daniel Smith.

Capitolul 12, „Chestiunea metodologiei: Don Lavoie", a fost adaptat după un articol publicat ca „Necrologul lui Don Lavoie (1950-2001)" în *Journal of Economic Methodology* 11 (3) (2004): 377-79. Mulţumesc pentru permisiunea retipăririi.

Capitolul 13, „O invitaţie la economia politică: Peter Berger şi comedia vieţii politice, economice şi sociale", a apărut iniţial în *Society* 47 (3) (2010): 178-85. Mulţumesc pentru permisiunea de a-l retipări.

Capitolul 14, „A avut Mises dreptate?", a fost scris în colaborare cu Peter Leeson şi a apărut iniţial în *Review of Social Economy* 64 (2) (2006): 247-65. Mulţumim pentru permisiunea de a-l republica. Autorii îi mulţumesc redactorului de la *Review of Social Economy* şi celor doi referenţi anonimi pentru comentariile şi sugestiile lor utile. Suntem recunoscători pentru sprijinul financiar acordat de Olofsson Weaver Fellowship, de Earhart Foundation şi de Mercatus Center. În momentul acceptării acestei lucrări spre publicare, Leeson era F.A. Hayek Fellow la London School of Economics. El mulţumeşte STICERD Center şi Hayek Fellowship pentru sprijinul lor în această cercetare.

Capitolul 15, „Geniul lui Mises şi strălucirea lui Kirzner", a fost scris în colaborare cu Frederic Sautet şi a apărut iniţial în *The Annual Preceedings of the Wealth and Well-Being of Nations* 3 (2011): 34-44. Mulţumim pentru permisiunea de a-l retipări.

BCU ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul 16, „Hayek şi socialismul de piaţă: ştiinţă, ideologie şi politici publice", este o variantă prescurtată a Conferinţei Memoriale Hayek din 2004 ţinute la London School of Economics pe 19 octombrie 2004 şi a fost publicată iniţial în *Economic Affairs* 25 (4) (2005): 54-60. Mulţumesc pentru permisiunea retipăririi ei. Vreau să-i mulţumesc lui Toby Baxendale pentru şansa de a vizita London School of Economics în calitate de Fellow Hayek în 2004 şi lui Tim Besley pentru că mi-a fost o gazdă atât de îndatoritoare de-a lungul şederii mele. Mulţumesc Ludwig von Mises Institute pentru rolul acestuia în sponsorizarea bursei Hayek la LSE. Le mulţumesc lui Jennifer Dirmeyer şi lui Jennifer Smith pentru ajutorul acordat în pregătirea acestei lucrări spre publicare. Erorile eventuale îmi aparţin în exclusivitate.

Capitolul 17, „James M. Buchanan şi renaşterea economiei politice", a fost publicat iniţial în Richard Holt and Steve Pressman (eds.), *Economics and Its Discontents: Twentieth Century Dissenting Economists* (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 1998), 21-39. Mulţumesc pentru permisiunea republicării. Vreau să le mulţumesc lui James Buchanan, Jack High, Israel Kirzner, Mario Rizzo şi lui Karen Vaughn pentru comentariile făcute asupra primei versiuni a acestui capitol. De asemenea, vreau să-i mulţumesc în special lui Steven Pressman pentru comentariile şi sugestiile sale. Sunt recunoscător programului de Economie Austriacă de la New York University. Responsabilitatea pentru erorile rămase îmi revine în exclusivitate.

Capitolul 18, „Unde a greşit economia? Economia modernă ca fugă de realitate" a apărut iniţial în *Critical Review* 11 (1) (1997): 11-64. Mulţumesc pentru permisiunea retipăririi. Le mulţumesc lui Tyler Cowen, Jeffrey Friedman, Steven Horwitz, Israel Kirzner, Daniel Klein, David Prychitko, Mario Rizzo şi lui Edward Weick pentru comentariile şi sugestiile lor şi sunt recunoscător National Fellows Program de la Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, ca şi Fundaţiei Sarah Scaife care sprijină programul de Economie Austriacă de la NYU, pentru ajutorul financiar. Unele versiuni pregătitoare ale acestui capitol au apărut la întâlnirile Societăţii de Istorie a Economiei de la University of Notre Dame din iunie 1995, la Austrian Economics Colloquium de la New York University din martie 1993 şi la Central European University din Praga, în ianuarie 1993.

Capitolul 19, „Omul ca maşină", a fost scris în colaborare cu Christopher J. Coyne şi Peter T. Leeson şi a apărut iniţial în *Annals of the Society for the History of Economic Thought* 43 (1) (2003): 1-10. Mulţumim pentru permisiunea de a-l retipări.

Capitolul 20, „Limitele expertizei economice", a fost scris în colaborare cu Steve Horwitz şi a fost publicat iniţial în *History of Political Economy*, vol. 37, (2005): 10-39. Mulţumim pentru permisiunea de a-l retipări. Le mulţumim participanţilor la conferinţă şi referentului anonim pentru comentariile utile şi provocatoare asupra unor versiuni anterioare.

Capitolul 21, „Mari preoţi şi filosofi de rând", a fost scris în colaborare cu Christopher Coyne şi Peter Leeson şi a apărut iniţial în *Case Western Reserve University Law Review* 56 (3) (2006): 551-68. Mulţumim pentru permisiunea de a-l retipări.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În colecția **Economie şi Societate Liberă** au apărut:

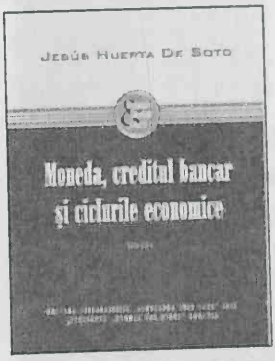

Jesús Huerta de Soto,
Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice,
ed. a 2-a

ISBN 978-973-703-697-1
880 p.

Jesús Huerta de Soto,
Şcoala austriacă. Piața şi creativitatea antreprenorială

ISBN 978-973-640-656-0
190 p.

Jesús Huerta de Soto,
Teoria eficienței dinamice

ISBN 978-973-640-663-8
500 p.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

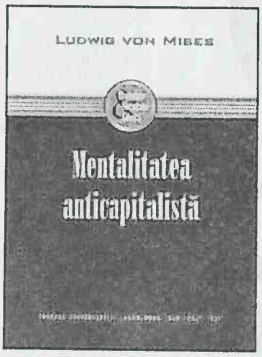

Ludwig von Mises,
Mentalitatea anticapitalistă

ISBN 978-973-640-687-4
112 p.

Carlos Rodríguez Braun,
Juan Ramón Rallo,
O criză şi cinci erori

ISBN 978-973-640-682-9
152 p.

Ludwig von Mises,
Intervenţionismul –
o analiză economică

ISBN 978-973-703-690-2
144 p.

Jesús Huerta de Soto,
Eseuri de economie politică

ISBN 978-973-640-674-4
384 p.

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Philipp Bagus,
Tragedia monedei euro

ISBN 978-973-640-683-6
234 p.

Jörg Guido Hülsmann,
Deflație și libertate

ISBN 978-973-703-741-1
102 p.

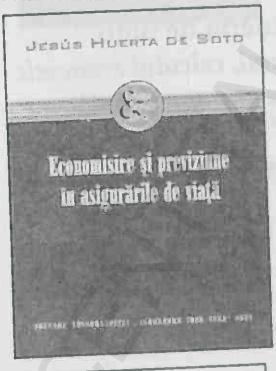

Jesús Huerta de Soto,
Economisire și previziune în asigurările de viață

ISBN 978-973-703-750-3
304 p.

Ludwig von Mises,
Planificarea libertății și alte eseuri

ISBN 978-973-703-744-2
212 p.

BCU IAȘI / ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY LIBRARY

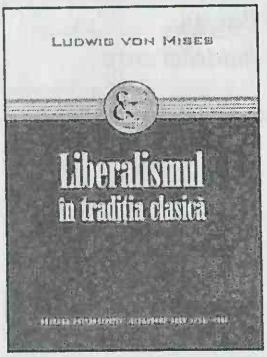

Ludwig von Mises,
Liberalismul în tradiția clasică

ISBN 978-973-703-743-5
272 p.

Jörg Guido Hülsmann,
Etica producției de bani

ISBN 978-973-703-760-2
318 p.

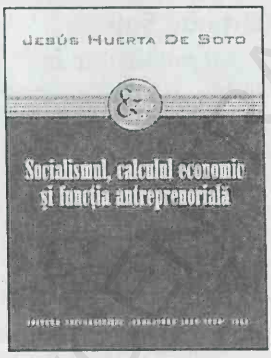

Jesús Huerta de Soto,
Socialismul, calculul economic şi funcția antreprenorială

ISBN 978-973-703-751-0
512 p.

Pascal Salin,
Liberalismul

ISBN 978-973-703-857-9
430 p.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Israel M. Kirzner,
Cum funcționează piețele. Dezechilibru, antreprenoriat și descoperire

ISBN 978-973-703-896-8
124 p.

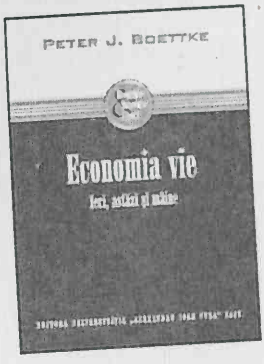

Peter J. Boettke,
Economia vie. Ieri, astăzi și mâine

ISBN: 978-973-703-895-1
420 p.

În curs de apariție:

Friedrich Hayek,
Lege, legislație și libertate (3 vol.)

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
700109 Iaşi, Pinului 1A, tel./fax 0232 314947
Apărut: 2013
Comanda:426

Informaţii şi comenzi:
www.editura.uaic.ro
editura@uaic.ro

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

~~2011/17640~~

Fei

PETER J. BOETTKE

Economia vie

Ieri, astăzi și mâine

Economie & Societate Liberă

Cartea de față trebuie văzută în contextul mai larg al proiectului propus de Peter Boettke cercetătorilor din științele sociale. Boettke combină în gândirea sa în mod sistematic și inovator trei mari școli de gândire: Teoria Opțiunilor Publice (*Public Choice* – în tradiția lui James Buchanan și Gordon Tullock); Teoria Economică Austriacă (în tradiția lui F. A. Hayek și I. Kirzner) și Teoria Instituțională (pe linia deschisă de Vincent și Elinor Ostrom). De obicei, când prezintă programul său de cercetare, Boettke desenează un triunghi. Fiecare latură reprezintă o școală de gândire. Suprafața rezultată este domeniul de interes. Diferite teme, perspective, teorii, abordări pot fi plasate pe această hartă conceptuală în funcție de combinația celor trei ingrediente majore.

Dragoș Paul Aligică

www.editura.uaic.ro

9 789737 038951

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY